یاسنجان سادیق

بۇلبۇلستان

شنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شنجاڭ خەلق نەشرىياتى

یاسنجان سادیق

بولبولستان

(پوؤپستلار)

شنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

歌谣之乡：维吾尔文 / 亚森江·萨迪克著. — 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2013.9
ISBN 978-7-228-17052-4

Ⅰ. ①歌… Ⅱ. ①亚… Ⅲ. ①中篇小说 — 小说集 — 中国 — 当代 — 维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ. ①I247.7

中国版本图书馆CIP数据核字(2013)第238339号

责任编辑	孜来汗·艾则孜
责任校对	赛娜瓦尔·依布拉音
特约校对	万力·在顿
封面设计	买买提·诺比提
出　　版	新疆人民出版总社 新疆人民出版社
电　　话	0991-2827472
地　　址	乌鲁木齐市解放南路348号
邮　　编	830001
印　　刷	北京顺诚彩色印刷有限公司
发　　行	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230毫米 32开本
印　　张	14.125
版　　次	2013年9月第1版
印　　次	2013年9月第1次印刷
印　　数	1-3000
定　　价	39.00 元

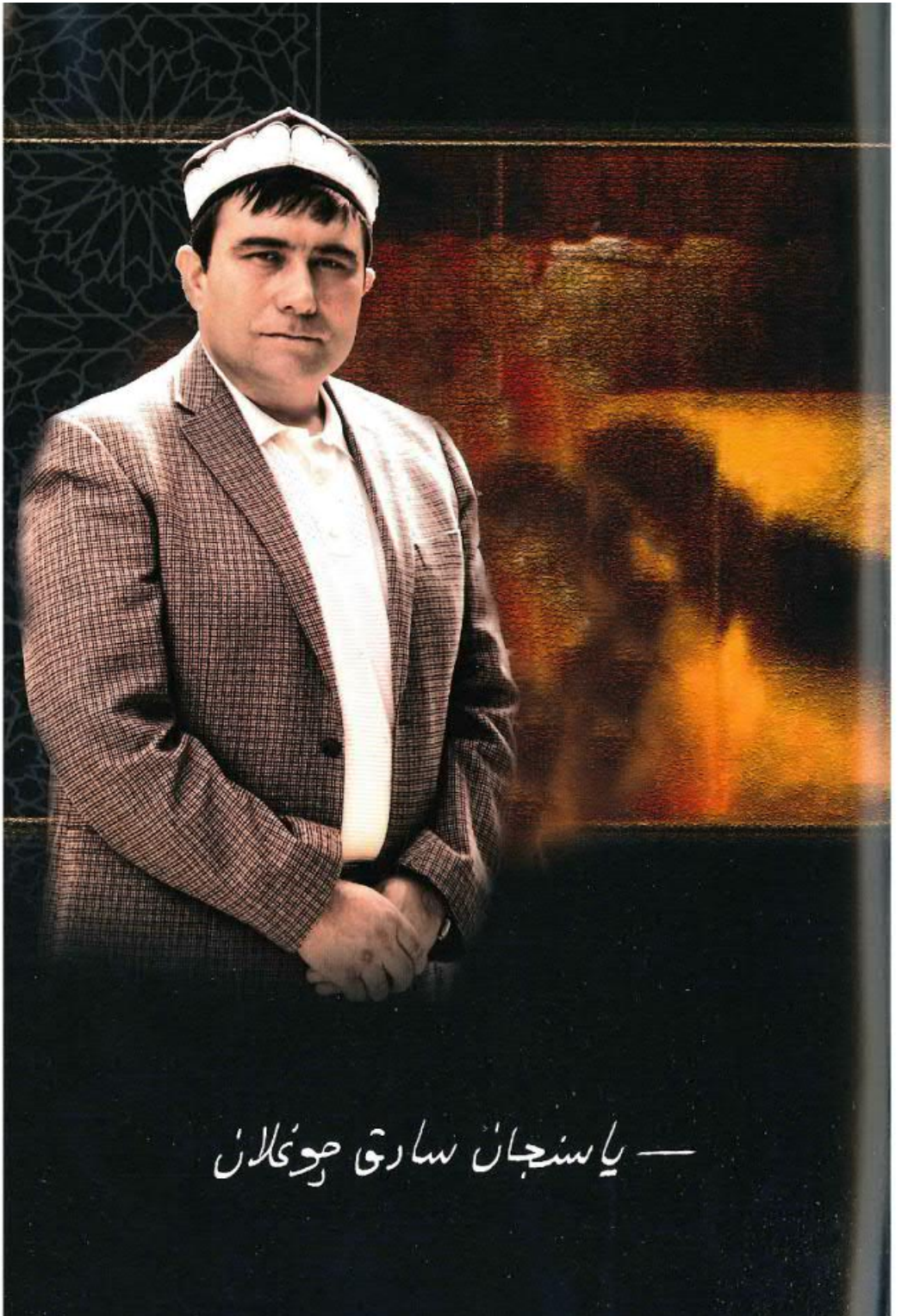
— یاسنجان سادق جوئلان

مۇندەرىجە

بۇلبۇلستان 1
سۆز ئاخىرى 58
تەنھا شەھەر 64
شاۋقۇنلۇق دەريا 133
ئالتۇن جۇۋان 195
تەقدىرنىڭ كۆزى 315
جانانغا يېزىلغان خەتلەر 389

بۇلبۇلستان

كۈز پەسلى ئاخىرلىشاي دەپ قالغان بولسىمۇ ھاۋا يەنىلا ئىسسىق ئىدى. قەشقەر شەھىرىنىڭ باغۋبوستانلىق مەھەللىلىرىدىن بىرسى بولغان بۇلاقبېشىغا جايلاشقان ئەلى بايىنىڭ ھەشەمەتلىك قەسىرى بۈگۈن كاتتا بىر مەرىكە بولىدىغاندەك باشقىچە جانلىنىپ كەتكەنىدى. ھەئە، ئەتىگەندىن بېرى خىزمەتكارلار يالغۇز قەسىرنىڭ ئىچىنىلا ئەمەس، قەسىر ئالدىدىكى كوچىنىمۇ خېلى بىر يەرگىچە سۈپۈرۈپ، سۇ چېچىپ ياغ قۇيۇپ يالىغاندەك قىلىۋەتكەنىدى. ئادەتتە باي قەسىرىدە ھەرقانداق چوڭ ـ كىچىك مەرىكە، باراۋەت ئۆتكۈزۈلسە، قولۇم ـ قوشنا، ھەتتا مەھەللىدىكىلەرگە ئالا قويماي خەۋەر بېرىپ تەكلىپ قىلىدىغان، ھېچ بولمىسا قەسىر ئالدىدىكى ئوتتۇرىسىدا كۆلى بار چىنارلىق باغقا ئايرىم داستىخان ھازىرلاپ، مەھەللىدىكىلەرگە بىر ۋاخ ئاش بېرىشنى ئۇنتۇپ قالمايدىغان ئەلى باي قەسىرىنىڭ بۈگۈن جىم ـ جىملا ئالدىراش تەييارلىقىغا چۈشۈپ كەتكىنىنى كۆرگەن قولۇم ـ قوشنىلار بىر ـ بىرىگە تەئەججۈپ بىلەن قارىشاتتى. باي قەسىردە بۈگۈن قانداق ئالاھىدە مەرىكە بولىدىغانلىقىنى كۆڭلىدە پەرەز قىلىشاتتى. ئەلى بايىنىڭ ھېلىغىچە خىزمەتكارلىرىنى چىقارتىپ ئۆزلىرىنى بۇ مەرىكىگە تەكلىپ قىلىشىنى سەۋرچانلىق بىلەن تەمە قىلىشاتتى. «ئەلى باي ئۇنتۇپ قالدىمۇيا؟ ئالدىراشچىلىقتا ئېسىگە كەلمىگەندۇر بەلكىم. ھېلىغىچە خەۋەر بېرىپ قالار...» كۈتۈۋېرىشكە تاقەت قىلالماي تەمە قازىنى ئۆرۈلۈپ كەتكەن بىرقانچە قوشنىلار ئاخىر بىر ـ بىرىدىن سوراشقا مەجبۇر

بولدى.

ــ باي قەسرى بىرەر مەربكىگە تەييارلىق قىلۇاتامدۇ قانداق؟

ــ بىلمىدىم. سىلىنى خەۋەر تاپتىمكىن دەپتىمەن تېخى.

ــ كىچىك بايۋەچچىنى ئۆيلەيدىكەن دېيىشۋاتقان، شۇنىڭ مەسلىھەت چېيىمدۇيا؟

ــ مەسلىھەت چېيى بولسا بىزمۇ خەۋەر تاپار ئىدۇق.

ــ ئۇنى دېسىلە، قولۇم ـ قوشنا، مەھەللە ـ كوينى ئېيتماي مەسلىھەت چېيى قىلماس.

ــ ...

بىر ـ بىرىدىن قانائەتلىنەرلىك جاۋابقا ئېرىشەلمىگەن قوشنىلار پات ـ پات ئىشىك ئالدىغا چىقىشىپ باي قەسرىگە گۇمان، تەمە ئارىلاش قاراپ قويۇشاتتى. قەستەن قەسىر ئالدىدىن ئۆتكەچ ھىم يېپىلغان دەرۋازىنىڭ ئىچىنى تىڭشايتتى.

شۇنداق، بۇگۈن ئەلى باي قەسرىدە كاتتا بىر مەرىكە ــ قەشقەر شەھىرىدىكى ئالىم ـ ئۆلىمالار، ئىلمىخۇمارلار ۋە قەشقەر خانلىق مەدرىسەسىدىكى تالىپى ئىلملەر ئىشتىراك قىلىدىغان كىتابخانلىق مەشرىپىگە تەييارلىق كۆرۈۋاتاتتى. ئىلمىي سۆھبەت، بەس ـ مۇنازىرىنى ئاساس قىلىدىغان بۇ مەشرەپكە زىيادە كۆپ كىشىلەرنى قاتناشتۇرسا سورۇننىڭ كەيپىياتىغا تەسىر يېتەتتى. كىتابخانلىق مەشرىپىگە ئاساسەن ئىلىم ئەھلىلىرىلا ئىشتىراك قىلاتتى. مۇشۇنى كۆزدە تۇتقان ئەلى باي دائىملىق ئادىتىگە يات ھالدا قولۇم ـ قوشنا، مەھەللە ـ كويلارنى مەشرەپكە ئېيتمىغانىدى.

تەكلىپ قىلىنغان ئەزىز مېھمانلار قەسىرگە بىر ـ بىرلەپ كېلىشكە باشلىدى. ئاندا ـ ساندا ئاق ئارىلىغان كەكە ساقلىنى يارىشىملىق ياستۇالغان، بېشىغا كىچىكرەك سەللە ئوراپ، كىمخاب تونى ئۈستىدىن يېشىل تاۋاردا بەلباغ باغلۇالغان ئەلى باي ئۈچ ئوغلىنىڭ ھەمراھلىقىدا قەسىر دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا

قول باغلاپ تۇرۇپ، كەلگەن مېھمانلارنى ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن كۈتۈۋېلىپ، قەسىر ئىچىدىكى ئوچ گەز ئېگىزلىكتە كۆتۈرۈپ سېلىنغان پېشايۋان، ئىشىك ـ دېرىزىلىرى نەقىشلەنگەن ھەشەمەتلىك سارايىنىڭ مېھمانخانىسىغا باشلايتتى. ھەر قېتىم يېڭى مېھمان كىرگەندە ئاۋۋال كەلگەن مېھمانلار دۇررىدە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ ئېھتىرام بىلدۈرۈشەتتى. بىر ـ بىرىنى تۆرگە تەكلىپ قىلىشىپ تۇزۇت، تەۋازۇ قىلىشاتتى. كېيىن كەلگەن مېھمانلار ئاۋۋال كەلگەن مېھمانلار بىلەن بىر ـ بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ، ئۆز سالاھىيىتىگە مۇۋاپىق جايدىن ئورۇن ئالغاندىن كېيىن پاتىنە قىلىپ ساھىبخانا ۋە مېھمانلاردىن تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىشاتتى. ئەلى بايى يېڭى كەلگەن مېھمانغا ئۆز قولى بىلەن سىنچاي تۇتقاندىن كېيىن، يەنە كېلىدىغان مېھمانىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن دەرۋازا ئالدىغا چىقاتتى.

قەسىرنىڭ ھويلىسىدىكى كىچىك ـ كىچىك گۈللۈكلەردىكى گۈللەر ئاللىقاچان توزۇپ كەتكەن، يوپۇرماقلار سارغىيىپ تۆكۈلۈشكە باشلىغان بولسىمۇ، ئېگىلىپ كەتكەن شاخلاردىكى رەڭ تالىشىپ پىشقان قوش مۇشتەك ئانار، ئالمىلار، دەرۋازىدىن سارايغىچە سوزۇلغان تال باراڭدىكى چىلەكتەك ـ چىلەكتەك ئۈزۈم سايىقلىرىدا كەھرىۋادەك جۇلالىنىپ تۇرغان ئۈزۈم دانىلىرى قۇياش نۇرىدا كۆزنى قامىشتۇرۇپ، شۇنداقلا قارىغان كىشىنىڭ ئاغزىدا شۇرۇرىدە سېرىقسۇ پەيدا قىلاتتى. تام، پېشايۋان تۆۋرۈكلىرى ۋە خا، ناۋالارغا ئويۇلۇپ رەڭدار سىرلانغان نەقىشلەر باي قەسىرگە باشقىچە سۆلەت، ھەشەمەت بېغىشلايتتى. ئۇيغۇر مېمارچىلىق، نەقاشلىق سەنئىتىنىڭ گۈزەل ئۆرنەكلىرى بىلەن بېزەلگەن يوغان مېھمانخانىنىڭ تاملىرىدىكى ئويۇق، تەكچە، نۆۋەيلەرگە توم ـ توم بۇلغار تاشلىق كىتابلار، ئالتۇن ـ كۈمۈش، مىس، قاشتاشتا نەپىس ياسالغان لېگەن، پەتنۇس، جام ـ چۆچەك، قەدەھ، قەندىل، لوڭقا، ئاپتۇۋا ـ

چۆگۈن، چىنە ـ چەينەك، تەخسە ـ پىيالە... قاتارلىق تۇرلۈك سەنئەت بۇيۇملىرى تىزىلغان. دۇتار، راۋاب، تەمبۇر، ساتار، غىجەك قاتارلىق چالغۇلار ۋە قىلىچ، نەيزە، ئوقيا، پالتا، قالقان، قارا مىلتىق، پاۋان مىلتىق... قاتارلىق جەڭ قوراللىرىمۇ مۇزەيىنى جايلارغا ئېسىلغانىدى. تۆر تەرەپتىكى تامغا قايسىبىر ئۇستا خالۋاپنىڭ قولىدا ئەلشىر نەۋايىنىڭ:

ھەر كىشىكىم تاپسا دەۋران ئىچرە جاھۇ ئېتىبار،
كىم ئۇنىڭ زاتىدە بىدادۇ ـ ستەم بولغاي قىلىق.
ياخشىلىق گەر قىلماسا، بارى يامانلىق قىلماسۇن،
كىم يامانلىق قىلماسا قىلغانچە بار ئول ياخشىلىق.①

دېگەن مىسرالىرى چۈشۈرۈلۈپ، چەت ـ چۆرىسى چىرايلىق گۈل نەقىشلەر بىلەن بېزىلىپ، تۈجۈپىلەپ توقۇلغان بىر پارچە مەرۇزە ۋە زامانىسىنىڭ نادىر خەتتاتلىرىنىڭ قولىدىن چىققان فارابى، سەئىدى، جامىيلارنىڭ ھېكمەتلىرى يېزىلغان بىرنەچچە پارچە ھۆسنىخەتلەر ئېسىلغان بولۇپ، كۆزگە ئالاھىدە تاشلىنىپ، مېھمانلارنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتىپ تۇراتتى. مېھمانخانىنىڭ پەگاھ تەرىپىدە ئولتۇرغان سەككىز ـ ئون سازەندە قوللىرىدىكى چالغۇلىرىنى سازلىغاچ، ئالىم ـ ئۆلىمالارنىڭ پارىڭىغا قۇلاق سېلىپ ئەدەپ ساقلاپ ئولتۇرۇشاتتى. ئالىم ـ ئۆلىما سۈپەت كىشىلەر بىر ـ بىرىگە تەۋازۇ بىلەن ھۆرمەت بىلدۈرۈشۈپ ئىختىيارىي سۆھبەتكە چۈشكەنىدى. ئۇلارنىڭ تۆۋەن تەرىپىدە ئولتۇرۇشقان ئون بەش ـ يىگىرمە نەپەر تالىپ ـ شاگىرت سۈپەت يىگىتلەر بارلىق دىققىتى بىلەن پاراڭغا قۇلاق سېلىشقانىدى. ئىككى نەپەر مۇلازىم يىگىت پات ـ پات مېھمانلارنىڭ

① يەشمىسى: بەزىلەر بۇ زاماندا مەنسەپ ۋە ئابرۇيغا ئىگە بولسا باشقىلارغا زۇلۇم سېلىشنى ئادەت قىلىدۇ. ئەگەر ياخشىلىق قىلمىسا، يامانلىقمۇ قىلمىسۇن. يامانلىق قىلماسلىقنىڭ ئۆزى ياخشىلىق قىلغانغا باراۋەر.

پىيالىلىرىگە چاي لىقلاپ قويغاچ ئىشىك تۈۋىدە قول باغلاپ تۇرۇشاتتى.

قەسىر دەرۋازىسى ئالدىدا ئوغۇللىرى بىلەن مېھمانلارنىڭ يولىغا قاراپ تۇرغان ئەلى باي پات ـ پات تاقەتسىزلىك بىلەن كوچىنىڭ ئۇ بېشىغا بويۇنداپ قارايتتى.

ـــ ھېكىمبەگ ھەزرەتلىرى ئەجەب كېچىكىپ قالدىيا، ئاتا؟

ئۆرە تۇرۇپ تېلىپ پۈتى تېلىپ كەتكەن ئوتتۇرانچى ئوغۇل سەپسىزلىك بىلەن سورىدى. ئۇ سېمىز گەۋدىسىنى كۆتۈرۈپ بولالماي تېلىپ كەتكەن پۈتلىرىغا ئېغىرلىقىنى ھېلىدىن ـ ھېلىغا يۆتكەيتتى.

كاللىسىدا ھەر خىل پەرەزلەر ئەلەڭلەپ تۇرغان ئەلى باي ئوغلىنىڭ چىرايىغا يالت ئېتىپ قاراپ قويۇپ زۇۋان سۈرمىدى.

ـــ ئەتىمالىم، ـــ دەپ ئېغىز ئاچتى چوڭ ئوغۇل، ـــ ھېكىمبەگ ھەزرەتلىرىنىڭ بىرەر زۆرۈر ئىشى چىقىپ قالغان چېغى.

ئوتتۇرانچى بايۇەچچىنىڭ «بولمىسا ھېكىمبەگ ھەزرەتلىرىنى قەسىردە ساقلايلى» دېگۈسى بولسىمۇ، دادىسىنىڭ زور ئىشەنچ ۋە ھۆرمەت بىلەن تۇرغان تۇرقىغا قاراپ كۆڭلىدىكىنى ئاغزىدىن چىقىرىشقا پېتىنالمىدى.

ـــ كەلمەيمۇ قالارمۇ؟ ـــ سورىدى ئۇ دادىسىنىڭ چىرايىغا سىناش نەزىرى بىلەن قاراپ.

ئەلى باي ئوغلىنىڭ چىرايىغا يەنە بىر قېتىم يالت ئېتىپ قارىدى. كۆزلىرىدىن ئاللىقانداق بىر نارازىلىق ئىپادىلىرى بالقىدى.

ـــ ھېكىمبەگ ئالىيلىرى ۋەدىسىدە تۇرمايدىغان تۇتۇرۇقسىز كىشىلەردىن ئەمەس. كېلەلمەيدىغان بولۇپ قالسا ئاللىقاچان خەۋىرىنى بېرىۋېتەتتى.

ـــ راست ئېيتتىلا، ئاتا، ـــ دېدى كىچىك ئوغۇل دادىسىغا ھۆرمەت بىلەن قاراپ، ـــ باشقا مېھمانلار سەل بۇرۇنراق كەلگەن

چېغى. ھېكىمبەگ ئالىيلىرى ۋاقىتقا بەك رىئايە قىلىدۇ.

ــ ئەنە كەلدى! ــ چوڭ ئوغۇل بوشقىنا ۋارقىرىۋەتتى.

ئەلى باي شارتتىدە بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى. كوچىنىڭ ئۇ بېشىدىن يىگىرمە ــ ئوتتۇز ئاتلىقنىڭ قارىسى كۆرۈنگەنىدى. ئەلى باينىڭ چېھرىدە يالىلدە كۈلكە پارلىدى. ئاتلىقلارنىڭ ئالدىغا قاراپ ئىلدام يۈرۈپ كەتتى. ئۇچ ئوغۇل دادىسىنىڭ ئارقىسىدىن دەمبەس قەدەم ئەگەشتى.

ھەئە، شۇ دەقىقىدە قەشقەرنىڭ ھۆكۈمدارى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ ئوتتۇز نەپەر نۆكىرىنىڭ قورۇقچىلىقىدا ئەلى باي قەسىرىگە قاراپ كېلىۋاتاتتى.

ئەلى باي ئىلدام بېرىپ زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ مىنگەن قارا قاشقىنىڭ چۈلۈۋرىنى قولىغا ئالدى. ئاتتىن چاققانلىق بىلەن چۈشكەن زوھۇرىدىن ھېچكىمبەگ ئاۋۋال ئەلى باي بىلەن، ئاندىن ئۇنىڭ ئوچ ئوغلى بىلەن بىر ــ بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى، تىنچلىق ــ ئامانلىق سوراشتى.

تۈيۈقسىز بىر ئىشنى ئېسىگە ئالغان ئەلى باي ئوغۇللىرىغا قاراپ قاپىقىنى تۈردى.

ــ ئەستاغپۇرۇللا، پاياندىاز سالماپسىلەرغۇ؟ ھاڭۈنقىپ تۇرماي چاققان بولۇڭلار.

ئوغۇللار ھەم چۆچۈگەن، ھەم خىجالەت بولغان ھالدا قەسىرگە قاراپ ماڭدى.

ــ توختاشسىلا، بايۇەچچىلەر، ــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ ئوچ يىگىتكە قاراپ، ــ شەخسىي مېھماندارچىلىق بولغاندىكىن ئارتۇقچە قائىدە ــ يوسۇن، رەسمىيەت سۈرۈشتە قىلىشمايلى. ماڭا كۆرسەتكەن مۇشۇ ھۆرمەت ــ ئېھتىرامىنىڭ ئۆزى ھەرقانداق پاياندازدىن زىيادىدۇر. كەلسىلە، ئاتلىرىنىڭ قولىدىن چۈلۈۋرىنى ئېلىشسىلا.

كىچىك ئوغۇل ئاتىسىنىڭ قولىدىن ئاتنىڭ چۈلۈۋرىنى ئالدى.

ئەلى باي خجالەت بىلدۇرۇپ يەرگە قارىدى.

ـــ ھېكىمبەگ ئالىيلىرىنىڭ ئالاھىدە كەلتۇرگەن پايە ـ قەدەملىرىگە تۇشلۇق ھۆرمەت بىلدۇرەلمىدۇق. دىتسىزلىقىمنى ئەپۇ قىلغايلا.

ـــ خجالەت بولمىسۇنلار. ئارتۇقچە تەۋازۇ قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق. باي جانابلىرىنىڭ بىزنى ھەرقاچان ئەزىزلەيدىغانلىقىغا ئىشەنچىمىز كامىل. قېنى خوش، قەسىرگە باشلىسىلا.

ئەلى باي گەۋدىسىنى بىر ئاز ئېگىپ، ئىككى قولى بىلەن قەسىر دەرۋازىسىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ زوھۇرىددىن ھېكىمبەگنى قەسىرگە تەكلىپ قىلدى.

ـــ خوش قېنى غېرىبانە كۆلبىمىزگە مەرھەمەت قىلسىلا، ئالىيلىرى.

زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ مەغرۇر قەدەملىرى بىلەن قەسىر دەرۋازىسىغا قاراپ ماڭدى. باينىڭ ئۇچ ئوغلى نۆكەرلىرنى قەسىرنىڭ ئىچىدىكى يەنە بىر سارايغا باشلىدى. خىزمەتكارلار ئاتلارنى باغلاشقا كىرىشتى.

زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ بىلەن ئەلى باي مېھمانخانىغا يېقىنلاشقىنى ھامان ئىشىك تۆۋىدە تۇرغان ئىككى مۇلازىم ئىچكىرىدىكىلەرگە قاراپ بوش ئاۋازدا توۋلىدى:

ـــ زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ ئالىيلىرى كەلدى!

شۇ ھامان ئىختىيارىي پاراڭلىشىپ ئولتۇرغان مېھمانلار دۇررىدە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ ئېھتىرام بىلدۇرۇشتى.

ـــ ئەسسالامۇئەلەيكۇم، قەدەم يەتتى، بالا يەتمىگەي، ـــ دېدى بوسۇغىدىن ئاتلىغان زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ مېھمانلارغا سالام بېرىپ.

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام. ھېكىمبەگ ئالىيلىرىنىڭ مۇبارەك قەدىمى قۇتلۇق بولغاي، ـــ دېيىشتى مېھمانلار ۋە بىر ـ بىرلەپ كېلىپ بەگ بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى.

ـــ قېنى ھېكمىبەگ ئالىيلىرى، تۆرگە مەرھەمەت قىلغايلا.

مېھمانلار ھېكمىبەگنى تۆر تەرەپتىكى قات ـ قات كۆرپە سېلىنغان بوش ئورۇنغا تەكلىپ قىلىشتى.

ـــ ھەر سورۇننىڭ قائىدە ـ يوسۇنى، ھەركىمنىڭ سورۇندا ئۆزىگە تۇشلۇق ئورنى ـ جايى بولىدۇ، ـــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكمىبەگ تەۋازۇ بىلەن، ـــ جانابىي مۆھتەرەم ئۇستازلارنىڭ ئېسىدە بولغايكى، بول دەرگاھ بىزلەركىم قەشقەر دىيارىنىڭ ھۆكۈمدارى زوھۇرىددىن ھېكمىبەگنىڭ ئوردىسى ئەمەستۇر. شۇنداقلا، ئۇشبۇ سورۇن جانابىي ئىلىم ـ ھېكمەت ساھىبلىرى بولمىش پازىللارنىڭ ھۆرمىتىگە ئۇيۇشتۇرۇلغان كاتتا ئەنجۈمەندۇر. شۇڭلاشقا، ھەربىرلىرىدەك ئۇستازلار تۇرغان يەردە كەمىنىلىرىنىڭ تۆردىن جاي ئېلىشى مۇناسىپ ئەمەستۇر. قېنى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي جانابلىرى، تۆرگە ئۆزلىرى مەرھەمەت قىلغايلا.

ـــ ئالىيلىرىنىڭ بىزلەرگە كۆرسەتكەن بۇنداق زىيادە ھۆرمەت ـ ئېھتىرامىغا مىڭلارچە تەسەننا، ـــ دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي ئېھتىرام بىلەن، ـــ ئەمما ھۆرمەت ئىككى خىل بولۇر، بىرسى تىلدا، بىرسى دىلدا. ئەلۋەتتە، ئالىيلىرىنىڭ بىزگە كۆرسەتكەن ھۆرمىتى دىلدىدۇر. ئالىيلىرىنىڭ ئەلەددامام[1] بول كىتابخانلىق مەشرەپمىزنىڭ ئاكتىپ ئىشتىراكچىسى ھەم ئۆز نۆۋىتىدە پات ـ پات ساھىبخانا بولغىنىنىڭ ئۆزىمۇ بۇ سۆزىمىزنىڭ دەللىدۇر. شۇڭا، تۆرگە يەنىلا ئۆزلىرى مەرھەمەت قىلغايلا.

ـــ ئەللامە ھەزرەتلىرى، كۆپ ئاشۇرۇۋەتتىلە، ـــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكمىبەگ كۈلۈمسىرەپ، ـــ سەئدى شىرازى ھەزرەتلىرى شاھانە رىسالىسى «گۈلىستان»دا «مەملىكەت ئۆز ئالىملىرى بىلەن ھۆسن ـ جامال تاپىدۇ. ئىلىم ئىلىم پەرۋانىلىرى بىلەن كامالەتكە ئېرىشىدۇ. ئاقىللارنىڭ

① ئەلەددامام ـــ ھەر دائىم.

هۆكۈمدارغا موهتاج بولغىنىدىن كۆره، هۆكۈمدارلار دانىشمەنلەر سۆهبىتىگە كۆپرەك موهتاج بولغىنى ئەۋزەل» دېگەنىكەن. كەمىنىلىرى ھەربىرلىرىنىڭ سۆهبىتىگە موهتاجمەن. شول سەۋەبتىن ئۇشبۇ ئىلىم سورۇنىنىڭ تۆرى يەنىلا ھەربىرلىرىگە مۇناسىپتۇر.

— ئالىيلىرى بۇنداق دەپ تۇرۇۋالسىلا مەشرىپىمىزنى ھەرگىز باشلىيالمايمىز، — دېدى ئابدۇرېھىم نىزارىي سۆز قىستۇرۇپ، — بۇزرۇكۇارىمىز مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي ھەزرەتلىرىمۇ سىلىنى بېسىپ تۆرده ھەرگىز ئولتۇرمايدۇ. ئەڭ ياخشىسى بىزنى تەڭقىسلىقتا قويمىسۇنلا. بايا ئەللامە ھەزرەتلىرى توغرا ئېيتتى. ھۆرمەت - ئېھتىرام دىلدا بولۇر. سىلى سورۇنىمىزنىڭ تۆرىده ئولتۇرۇپ بەرسىلە، بىز بولساق ئالىيلىرىنىڭ كۆڭۈل تۆرىده بەھۇزۇر ئولتۇرۇشېرەيلى، — ئۇ گېپىنى توختىتىپ ئەتراپتىكىلەرگە قارىدى، — قانداق دېدىم جانابلار؟

— نەق گەپنى قىلدىلا.

— ئارى.

— ئەينى مۇددىئا.

— ئالىيلىرى تۆرگە مەرھەمەت قىلغايلا.

بىرپەس تالاش - تارتىشتىن كېيىن زوھۇرىددىن ھېكمىبەگ مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي بىلەن ئابدۇرەھىم نىزارىينى ئىككى يېنىغا ئېلىپ تۆرده ئولتۇردى - ده، دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ پاتىھە قىلدى. ئاۋۋال ساھىبخانا ئەلى بايدىن، ئاندىن مېھمانلاردىن تىنچ - ئامانلىق سورىدى.

ئەلى باي مېھمانلارغا قول سۇيى ئېلىش ئۈچۈن ئاپتاۋۇا - چىلاپچا كۆتۈرۈپ كەلدى.

— بۇ ئىشلىرى قاملاشمىدى، ئەلى باي، — دېدى زوھۇرىددىن ھېكمىبەگ نارازىلىق بىلدۈرۈپ، — سىلىگە قول تەڭلىسەك قانداق بولىدۇ؟

ـــ هەربىرلىرىنىڭ مۇبارەك قوللىرىغا سۇ بېرىش ساۋابىدىن كەمىنىلىرىنى مەھرۇم قىلىشمىسىلا، ـــ دېدى ئەلى باي نىيىتىدىن يانماي.

ـــ سىلى قولىمىزغا سۇ بېرىپ ساۋابقا ئېرىشكەن بىلەن بىز جانابلىرىغا قول تەڭلەپ گۇناھقا پاتمىز. ئەگەر ياخشىسى بىزنى تەڭلىك قىلمىسىلا، ـــ دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي.

ـــ ھاي يىگىتلەر، كېلىپ ئاتاڭلارنىڭ قولىدىن ئاپتۇۋا - چىلاپچىنى ئېلىڭلار، ـــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ.

ئەلى بايىنىڭ چوڭ ئوغلى يۈگۈرۈپ كېلىپ دادىسىنىڭ قولىدىن ئاپتۇۋا - چىلاپچىنى ئالدى - دە، زوھۇرىددىن ھېكىمبەگنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ـــ خوش، ئەللامە ھەزرىتىم، ئاۋۋال سىلى قول چايقىسىلا، ـــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ مۇھەممەد سادىق كاشغەرىيگە قاراپ.

ـــ خوش، ئاۋۋال ئۆزلىرىدىن كەلسۇن، ـــ دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي.

ئۇلار يەنە بەس - تەۋازۇ قىلىشقاندىن كېيىن، يەنىلا زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ باشتا قول چايقاشقا مەجبۇر بولدى. ئۇنىڭغىچە بايىنىڭ ئىككىنچى ئوغلىمۇ ئاپتۇۋا - چىلاپچا كۆتۈرۈپ كەلدى - دە، ئىككى يىگىت ئىككى باشتىن مېھمانلارغا قول سۇيى ئېلىشقا كىرىشتى. مېھمانلارغا قول چايقىتىپ بولغاندىن كېيىن، رەسمىي داستىخان سېلىندى. خىزمەتكارلار پەتنۇس، لېگەن، تەخسە، تاۋاقلاردا تۇرلۇك ھۆل - قۇرۇق يەل - يېمىشلەرنى، قەنت - ناۋات، ھەسەل - گۈلقەنت، مۇرابا - شەربەت، ھالۋا قاتارلىق تاتلىق - تۇرۇملارنى، ساڭزا - قۇيماق، پوشكال - بوغۇرساق، سامسا، نان - توقاچلارنى، قېتىق - قايماقلارنى داستىخانغا تىزىشقا باشلىدى. نازۇنېمەتلەرنىڭ موللۇقىدىن داستىخان يۈزى كۆرۈنمەيلا قالدى.

ـــ مۇھتەرەم ھېكىمبەگ ئالىيلىرى، ھۆرمەتلىك پازىللار ۋە

مەشرەپ ئەھلى، كەمىنە ئەلى باي ھەربىرلىرىنىڭ غېرىبانە كۆلبەمگە قەدەم تەشرىپ قىلىپ، باشلىنىش ئالدىدا تۇرغان بول كىتابخانلىق مەشرىپىمىزگە داخىل بولۇشقانلىقلىرىغا تولمۇ مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن، ــ دېدى ئەلى باي پەگاھتا قول باغلاپ تۇرۇپ، ــ ھازىر مەشرىپىمىزگە تەكلىپ قىلىنغان ئەزىز مېھمانلارنىڭ ھەممىسى تولۇق جەم بولدى. مەشرىپىمىزنى رەسمىي باشلاشتىن ئاۋۋال ئاربىلىقنى يېراق كۆرمەي ئەزىزانە قەشقەرگە كېلىپ، سورۇنىمىزنى ئاۋاتلاشتۇرۇپ، مەشرىپىمىزنىڭ ھۆسنىگە ھۆسن قوشقان ئىككى ئەزىز مېھمانىنى ھەربىرلىرىگە، شۇنداقلا ھەربىرلىرىنى ئول ئەزىزلەرگە تونۇشتۇرۇپ قويۇشقا ئىجازەت بېرىشلىرىنى سورايمەن.

ــ ئىجازەت، ــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ يېراقتىن كەلگەن مېھمان بىلەن تېزرەك تونۇشۇشقا ئالدىراپ.

ــ ئەمىسە تونۇشتۇرۇشنى يېراقتىن كەلگەن مېھمانلاردىن باشلىدىم، ــ دېدى ئەلى باي ۋە ئۆچكە ساقال، بەستلىك كىشىگە يۈزلەندى، ــ بۈياق مەۋلانە مۇھەممەد نىياز ياركەندي جانابلىرى بولىدۇ. ئۆزى شەھىرى خوتەنده ئىستىقامەت قىلىدۇ. دەرگاھىمىزغا ئول خوتەن دىيارىدىن كېلىشى. يېتىشكەن ساھىبقەلەملەردىن سانىلىدۇ. نەزمىلىرىنى نىيازي تەخەللۇسىدا يازىدۇ. ھازىر جەننەتماكان پېشۋايىمىز مىرزا مۇھەممەد ھەيدەر كۆرەگان ھەزرەتلىرىنىڭ مەشھۇر ئەسىرى «تارىخى رەشىدي» نى پارسچىدىن ئانا تىلىمىز بولمىش ئۇيغۇر تۈركچىسىغا تەرجىمە قىلىۋاتىدۇ.

مەۋلانە مۇھەممەد نىياز ياركەندي ئورنىدىن تۇرۇپ مېھمانلارغا ھۆرمەت بىلدۈردى.

ــ ئەلى باي جانابلىرى تولمۇ مۇبالىغە قىلىۋەتتى. پېقىرنىڭ نەزم ئىستېداتى تولمۇ تۆۋەن، يازغانلىرىمنىڭ تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق. ئۆزۈمنى چاغلىماي ئەجدادلىرىمىزنىڭ تارىخى

پۈتۈلمىش ئول شاھانە ئەسەرنى تەرجىمە قىلىشقا تۇتۇنغىنىم راست. ئۇستازلارنىڭ تەلىمىگە موھتاجمەن، كالامىلىرىنى ئاياشمىغايلا.

سورۇن ئەھلى مەۋلانە مۇھەممەد نىياز يارکەندىگە قايىللىق، قىزىقىش نەزىرى بىلەن قايتىدىن قاراشتى.

ـــ ھازىر ۋە كەلگۈسىنىڭ بەخت ـ سائادەت ۋە شاراپەتلىرى ياخشى نىيەت ۋە ئەزگۈ ئىش ـ ئەمەللەر بىلەن ھاسىل بولۇر، ـــ دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي سۆز ئېلىپ، ـــ تولىمۇ كاتتا ئىشقا تۇتۇش قىلىپلا، مەۋلانە. بىزدىن بۇرۇنقى ئىلىم ئىگىلىرى ئۆزى ياشىغان زامان ۋە ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكى سۇلتانلار، خاقانلارنىڭ ھۆكۈمەت ۋە سەلتەنەت شارائىتىنى، خەلق ۋە مەملىكەتنىڭ قائىدە ـ قانۇنلىرىنى مۇستەھكەملەش، دەۋا ـ تەلەپتە تۇتقان ئەدلى ـ ئادالىتى ۋە بۇنىڭدىن كۆرگەن پايدىسى، شۇنداقلا زۇلۇم ھەم چىرىكلىشىشتىن تارتقان زىيان، خارابلىشىشلىرى، دۆلەتنى مۇستەھكەم، پاراۋان قىلىپ ياخشى نام قالدۇرۇش ئۈچۈن كۆرسەتكەن ئەقىل ـ پاراسەت ۋە تىرىشچانلىقلىرىنى، ئاۋامغا جەبىر ـ زۇلۇم قىلىشتىن ساقلىنىشنى ۋاجىپ دەپ بىلىپ، ئەل ـ يۇرتنى گۈللەندۇرۇش ئۈچۈن كۆرسەتكەن تۆھپە ـ خىزمەتلىرىنىڭ ئەھۋالىنى تارىخ قىلىپ ئەينەن يېزىپ قالدۇرۇپتۇ. ئەۋلادلىرىمىز ئەجدادلىرىنىڭ شانۇ ـ شەۋكەتلىك تارىخىنى ئۆز ئانا تىلىدا ئوقۇپ بىلىسە، ئابا ـ ئەجدادلىرىنىڭ كىم ئىكەنلىرىنى، ئۆزىنىڭ كىملىكىنى، كەلگۈسىدە كىم بولماقچىلىقىنى ئويلىنار، يول تاپار، ئەل ـ ئاۋامغا پايدىلىق ئىش ـ ئەمەللەر بىلەن شۇغۇللىنار. مۇبارەك ئات ـ جونلىرىنى خېلىدىن بېرى ئىشتىكەن بولساقمۇ بۇگۈن دىدار مۇلاقەتتە بولۇش نېسىپ بوپتۇ. باشلىغان ئىشلىرى خەيرلىك، بەرىكەتلىك بولغاي.

ـــ بۇزرۇكۋارلىمغا كۆپ رەھمەت، ـــ دېدى مەۋلانە مۇھەممەد نىياز يارکەندي ھاياجانلانغان ھالدا.

— دىدارلاشقىنىمىزغا خوشالمىز، — دېيىشتى باشقىلارمۇ.

— بۇياق، — دېدى ئەلى باي گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — موللا شاكىر بىننىڭ موللا تاھىر جانابلىرى بولىدۇ. شەھىرى ئاقسۇدا ئىستىقامەت قىلىدۇ. ئاقسۇ مەدرىسەسىدە مۇدەررىسلىك قىلىپ، تالىپى ئىلىملەرنى تەربىيەلەۋاتىدۇ. زامانىمىزنىڭ يېتۇك شائىرلىرىدىندۇر.

جۇغى كىچىك، ئورۇقراق كەلگەن موللا شاكىر دەس ئورنىدىن تۇرۇپ سورۇن ئەھلىگە ھۆرمەت بىلدۈردى:

— ئەزىزانە قەشقەرگە كېلىپ ھەربىرلىرىدەك ئالىم ـ پازىللار بىلەن دىدار مۇلاقەتتە بولغىنىمدىن تولىمۇ پەخىرلىنىمەن.

— بىزمۇ ھەم شۇنداق، — دەپ ئېھتىرام بىلدۈرۈشتى ئولتۇرغانلار.

— ئىككى مۇھتەرەمنىڭ مۇبارەك پايە ـ قەدىمى قەشقەرگە قاچان يەتكەن بولغىيدى؟ — سورىدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ مەۋلانە مۇھەممەد نىياز يارکەندي بىلەن موللا شاكىرغا قاراپ.

ئىككىيلەن بىر ـ بىرىگە قاراپ قويۇپ، جاۋاب بېرىشكە ئالدىرىمىدى. زوھۇرىددىن ھېكىمبەگنىڭ چىرايىدىن ئىككى ئۆلىمانىڭ قەشقەرگە كەلگىنىدىن ئۆزىنىڭ باشتا خەۋەر تاپمىغانلىقىدىن ئەپسۇسلانغانلىقى چىقىپ تۇراتتى. چۈنكى، ئەزەلدىن ئالىم ـ ئۆلىما، ئىلىم ـ ئەھلىنى تولىمۇ قەدىرلەيدىغان زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ قەشقەرگە قەدەم باسقان ھەرقانداق ئىلىم ئىگىلىرىنىڭ ئۆزى بىلەن ئاۋۇال كۆرۈشۈشنى تولىمۇ خالايتتى. زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ قەشقەرگە ھۆكۈمدار بولغان نەچچە يىلدىن بېرى قائىدىمۇ شۇنداق بولۇپ كەلگەنىدى. شۇ سەۋەبتىن ئۇنىڭ ئىلىمخۇمار، مەرىپەتپەرۋەر دېگەن نامى يىراق ـ يېقىنلارغا تارالغانىدى. شۇ تاپتا مەۋلانە مۇھەممەد نىياز يارکەندي بىلەن موللا شاكىر راست جاۋابنى بەرسە زوھۇرىددىن ھېكىمبەگنىڭ رەنجىشىدىن ئەنسىرەپ، يالغان جاۋاب بېرىشكە

كۆڭلى كۆتۈرمەي تۇرۇپ قالغاندى. ئۇلارنىڭ مۇددىئاسىنى چۈشەنمىگەن ئەلى باي ئالدىراپ جاۋاب بېرىۋەتتى.

— ھېكىمبەگ ھەزرەتلىرىگە مەلۇم بولغاي، مەۋلانە مۇھەممەد نىياز ياركەندىي جانابلىرىنىڭ پايە - قەدىمىنىڭ قەشقەرگە يەتكىنىگە تۆت كۈن، مولا شاكىر جانابلىرىنىڭ پايە - قەدىمىنىڭ قەشقەرگە يەتكىنىگە ئۈچ كۈن بولدى.

— شۇنداقمۇ؟ — دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ چىرايىدىكى ئەپسۇسلۇق ئىپادىلىرىنى يوشۇرماي، — ئۇچ - تۆت كۈندىن بېرى خەۋەرسىز قاپتۇق - دە، ھېچ بولمىسا ئەلى باي جانابلىرى دەرگاھىمىزغا خەۋەر بېرىۋېتىشى كېرەك ئىدى.

— بىزنىڭمۇ ھېكىمبەگ ئالىيلىرىنىڭ ئالدىغا سالامغا بېرىش يولىمىز بار ئىدى، — دېدى مولا شاكىر ئەلى بايىنى خىجالەتتىن قۇتۇلدۇرماقچى بولۇپ، — سەپەر ھاردۇقىدا...

— يوقسۇ، بۇ ئىش زىنھار ئىككىلىرىنىڭ سەۋەنلىكى ئەمەس، — دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ، — دېمەكچىمەنكى، جانابىي ئەلى باي خەۋەر بېرىۋەتكەن بولسا سالامغا ئۆزۈم كېلەتتىم. چۈنكى، ھەدىستە پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەلەم ئەمىرلەرنى زىيارەت قىلغان ئالىم يامان ئالىم، ئالىملارنى زىيارەت قىلغان ئەمىر ياخشى ئەمىردۇر، دېگەنىكەن.

— ئارى، ھېكىمبەگ جانابلىرىنىڭ دېگەنلىرى ئەينى مۇددىئادۇر، — دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي سۆز ئېلىپ، — ئەما مەۋلانە جالالىددىن رۇمى ھەزرەتلىرى بۇ ھەدىسنى باشقىچە ئىزاھلايدۇ. يەئنى ئول ئىلىمگە ھۆددىگەر پىرىمىز «فىم مافىمى»[1] ناملىق رىسالىسىنىڭ بېشىدا بۇ ھەدىسنى شۇنداق ئىزاھلايدۇلەركىم، خەلق بۇ ھەدىسنىڭ يۈزەكى مەنىسىنىلا قوبۇل قىلغان، يەئنى بىر ئالىم يامان ئاتلىپ قالماسلىق ئۈچۈن ئەمىرنى يوقلىماسلىق لازىم، ئەمىرنىڭ دەرگاھىغا بېرىش

---

① فىم مافىمى — ئىچىڭدىكى ئىچىڭدىدۇر.

ئۇنىڭغا مۇناسىپ ئەمەس دەپ چۈشىنىۋالغان. ئەسلىدە پىكىرنىڭ ھەقىقىي مەنىسى بۇنداق ئەمەس، بەلكى مۇنداق: يەنى ئەمىرلەردىن ياردەم ئىلىش، ئۇلارنىڭ ۋاستىسىدە ئۆز ئەھۋالىنى ياخشىلاش، تەسىرىنى كۈچەيتىش، ئىززەت ـ ئىكرام، ئىنئام تەمە قىلىش، يۇقىرى ئورۇن، مەرتىۋىگە ئېرىشىش مەقسىتىدە ئەمىرلەرنى يوقلىغان، ئەمىرلەرنىڭ دەرگاھىغا قاتارىغان ئالىم ئالىملارنىڭ ئەڭ يامىنىدۇر. چۈنكى، ئۇلار ئەلەددامام ئەمىرگە خۇشامەت قىلىدۇ. ئەمىرنىڭ ئالدىدا ھەق سۆزلەشتىن، ھەقنى كۆرسىتىشتىن قورقىدۇ. بۇنداق ئالىم مەيلى ئەمىرنى كۆرگىلى بارسۇن، مەيلى ئەمىر ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا كەلسۇن، بەرىبىر ئالىم زىيارەت قىلغان، ئەمىر زىيارەت قىلىنغان بولىدۇ. مەگەركى ئالىم ئەمىرلەرنىڭ سايىسىدا ئالىم بولۇشنى ئويلىمىغان بولسا، تۇتقان يول ۋە بارلىق پائالىيەتلىرىدە ساۋابنى كۆزلىگەن بولسا، بۇنداق بىر ئالىم ئەمىرلەرنىڭ ھۇزۇرىغا بارسا، كۆرۈنۈشتە ئۇ زىيارەت قىلغان بولسىمۇ، يەنىلا زىيارەت قىلىنغان، ئەمىر بولسا زىيارەت قىلغان بولىدۇ. چۈنكى، ئەمىر ئول ئالىمدىن ھەر ۋاقىت يۈكسىلىشكە، ئەدلى ـ ئادالەتكە چاقىرغۇچى مەدەت، ياردەم ئالىدۇ. بۇنداق ئالىملارنىڭ ھەربىكەتلىرىنى باشقۇرۇپ، يولغا سېلىپ تۇرىدىغان نەرسە ئەقىلدۇر. ئىنسانلار بولسا بەزەن بىلىپ، بەزەن بىلمەستىن ئول ئالىم تارتقان نۇردىن بەھرە ئالىدۇ. بىزنىڭ نەزىرىمىزدە زوھۇرىددىن ھېكمەتگ ئالىيلىرى ئەلەددامام ئالىملارنى زىيارەت قىلغۇچىدۇر.

ـــ ھەسسەنات، ئۇستازنىڭ باھاسى كۆتىلمىزدىكى شەكىل تۇمانلىرىنى تارقىتىۋەتتى، ـــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكمەتگ مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپ، ـــ بىراۋ كەمىنگە ئالىملىق بىلەن ھېكمەتگلىكتىن بىرنى تاللا دېگەن بولسا، ئەلۋەتتە ئالىملىقنى تاللىغان بولاتتىم. چۈنكى، بەگ بولماق ئاسان، ئالىم بولماق تەس. مىسالەن، مېنىڭ ئورنۇمغا بەگ بولىدىغانغا قەشقەر

دىيارىدىن مىڭلاپ ئادەم ھازىرلا تېپىلىدۇ. ئەمما، جانابىي پازىللارنىڭ ئورنىنى باسىدىغان ئىلىم ـ ھېكمەت ئىگىسىدىن يۇز يىلدىمۇ بىرەرسى تېپىلمىقى تەس. بۇرادىرىمىز جانابىي ئەلى بايىنىڭ مال ـ دۇنيادىن كۆرە ئالىم ـ ئۆلىمالارنى ئەزىز بىلىدىغان پەزىلىتىنى ھەممىمىز بىلىمىز. شۇڭمۇ ئۇنىڭ يۈرت ـ يۇرتلاردىكى ئالىم ـ ئۆلىما، پازىللار بىلەن باردى ـ كەلدىسى قويۇق. بۇنىڭدىن كېيىن دەرگاھىغا پايە ـ قەدىمى يەتكەن زاتى مۇبارەكلەرنىڭ خۇش خەۋىرىدىن ۋاقتىدا ۋاقىپلىنىشنى تولىمۇ ئارزۇ قىلىمىز.

ـــ ئاللا خالىسا بۇنداق سەۋەنلىكىنىڭ ئىككىنچى كۆرۈلمەسلىكىگە ھۆددە قىلىمەن، ـــ دېدى ئەلى باي يەڭگىل تىن ئېلىپ، ـــ ئەمدى مەشرەپ ئەھلى ئىجازەت بەرسە يىراقتىن كەلگەن ئول ئىككى ئەزىزگە دىيارىمىزنىڭ پازىللىرىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتەي. گەرچە نام ـ ئاتاقلىرى بىر ـ بىرلىرىگە خېلىدىن بېرى تونۇش بولسىمۇ، دىدار مۇلاقەتتە بولۇشلىرى تۇنجى قېتىمغۇ دەيمەن.

ـــ ئەلۋەتتە، ـــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكمىبەگ.

ئەلى باي گېپىنى قىرىپ قويۇپ تونۇشتۇرۇشنى داۋاملاشتۇردى:

ـــ بۇياق ھەممىمىزگە تونۇشلۇق يۇرت ئاتىسى، ئەدلى ـ ئادالەتتە نوشىرۋاندىن، ساخاۋەتتە ھاتەم تايدىن، ئىلمۇ كامالەتتە ھۈسەيىن بايقارادىن ئۆرنەك ئالغان، مۇلكى قەشقەرنىڭ ھۆكۈمدارى، يېتۈك ساھىبقەلەم زوھۇرىددىن ھېكمىبەگ ئالىيلىرى بولىدۇ. زوھۇرى تەخەللۇسى بىلەن نەزم ئىختىرا قىلىدۇ.

زوھۇرىددىن ھېكمىبەگ ئورنىدىن بىرئاز قىمىرلاپ، بېشىنى يەڭگىل ئېگىپ سورۇن ئەھلىگە ھۆرمەت بىلدۈرگەندىن كېيىن ئەلى بايغا قاراپ دېدى:

ـــ جانابىي ئەلى باي، ماختاشنى چەكتىن ئاشۇرۇۋەتمىسىلە،

بەك مۇبالىغە بولۇپ كەتتى.

ــ كەمتەرلىك قىلمىسىلا، ئالىيلىرى، ــ دېدى ئابدۇرەھىم نىزارىي سۆز ئېلىپ، ــ ئەلى بايمۇ سىلىدە يوق سۆيەتلەرنى دېمىدى.

ــ بۇياق موللا مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي ئەلەم ئاخۇنۇم ھەزرەتلىرى بولىدۇ. قەشقەر خانلىق مەدرىسەسىنىڭ سەر مۇدەررىسى، شەرئى مەھكىمىنىڭ باش قازىسى، ئۇشبۇ دەرگاھتىكى بارلىق پازىللارنىڭ ئۇستازىدۇر.

مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي بېشىنى ئېگىپ سورۇن ئەھلىگە ئېھتىرام بىلدۈردى.

ــ ئۆلىما ھەزرىتىم بىلەن دىدار مۇلاقاتتا بولغىنىمدىن تولىمۇ خۇشالمەن، ــ دېدى مۇھەممەد نىياز ياركەندىي ئېھتىرام بىلەن، ــ بۇزرۇكۋارىمىزنىڭ «ئادابۇس سالىھىن»[1] نامىلىق ئەسىرىنى بۇخارا، سەمەرقەند، شىراز، باغداد، دەمەشىق ئالىملىرى «شەرقتىكى ئەدەپ ـ ئەخلاق دەستۇرى» دەپ تەرىپلەشكىنىنى ئول دەرگاھلاردا ئىلىم تەھسىل قىلغىنىمدا ئۆز قۇلىقىم بىلەن ئاڭلاپ تولىمۇ پەخىرلەندىم.

ــ جانابىي ئۇستازىنىڭ مۇبارەك نام ـ ئاتىقىنىڭ باغداد، بۇخارادەك كاتتا ئىلىم دەرگاھلىرىدا زىكىر قىلىنغىنى بىزنىڭمۇ شەرىپىمىز، ــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكمىبەگ.

باشقىلارمۇ بىر ئېغىزدىن مۇھەممەد سادىق كاشغەرىيگە بولغان تىلەك ـ تەبرىكلىرىنى بىلدۈرۈشتى.

ــ ھەقىقەتەن پەخىرلىنىشكە تېگىشلىك.

ــ ئۇستازىنىڭ قەلىمىدىن تېخىمۇ كاتتا ئىختىرالار رويابقا چىققاي.

ــ ئاللا ئىگەم ئەزىز تېنىنى سالامەت قىلغاي.

ــ ھەربىرلىرىگە كۆپ رەھمەت، ــ دېدى مۇھەممەد سادىق

---

① ئادابۇس سالىھىن ــ ياخشىلارنىڭ ئەدەپلىرى.

كاشغەرلىق تەشەككۈر بىلدۈرۈپ، ــ ئىنىشائاللا، ياخشى تىلەكلەرنى قوۋدرەت ئىگىسى مەقبۇل قىلغاي.

ئەلى باي تونۇشتۇرۇشنى داۋاملاشتۇردى:

ــ بۈيۈك ئابدۇرېھىم نىزارىي جانابلىرى بولىدۇ. ھېكمەتگۈردىسىدا سەرمۇنشىدۇر، نەزمىي ئىستېداتى تولىمۇ كاتتىدۇر، «لەيلى ــ مەجنۇن»، «فەرھاد ــ شېرىن»... قاتارلىق داستانلارنى يېزىپ تاماملىدى، باشقا ئەسەرلىرىمۇ بار، تەخەللۇسى نىزارىيدۇر.

ئابدۇرەھىم نىزارىي ئورنىدىن دەس تۇرۇپ سورۇن ئەھلىگە سالام بەردى.

ــ ئەلى باي جانابلىرى ئول تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق ئەمگەكلەرنى زىيادە مۇبالىغە قىلىۋەتتى. مەن پەقەت ئۇلۇغ بوۋىمىز ھەم ئۇستازىمىز ئەلىشىر نەۋايى ھەزرەتلىرى ماڭغان يوللاردىن تەمەچ تېرىپ، ئول داستانلارنى يېزىشقا جۈرئەت قىلدىم. بۇنىڭ ئىستېدات دەپ كەتكۈچىلىكى يوقتۇر.

ــ كەمتەرلىكىمۇ يولىدا قىلسا يارىشىدۇ جانابىي سەرمۇنشى، ــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكمەبەگ، ــ سىلىنىڭ نەزىلىرىنىڭ ئىستېدات دېگۈچىلىكى بولمىسا، بىزنىڭكىنى نېمە دېسەك بولۇر؟

ــ ئارى، ــ دېدى تۇردۇش ئاخۇن غەربىي، ــ ھېكمەبەگ ئالىيلىرى نەق گەپنى قىلدى. خوش، ئول داستانلارنى بوۋىمىز ئەلىشىر نەۋايى ھەزرەتلىرىگە تەقلىد قىلدىم دېسىلە، ئۇنداقتا يېقىندا يېزىپ تاماملىغان «رابىيە ــ سەئىدىن» داستانىغا نېمە دەيدىلا؟

ــ نىزارىي جانابلىرىنىڭ ئول داستانلىرىنى ئوقۇپ نەزمىي پاساھەتىدىن بەھرىلەنگەنمىز، ــ دېدى مولا شاكىر سۆز ئېلىپ، ــ ئاللا ئىگەم «رابىيە ــ سەئىدىن»نىمۇ پات يېقىندا ئوقۇپ بەھرىلىنىشكە نېسىپ قىلار. نىزارىي جانابلىرىنىڭ

«زادۇن نەجات»[1] ناملىق داستانى ئاقسۇ دىيارىدىكى مەدرىسە ـ ئوقۇللاردا تالىپى ئىلىملەرگە دەستۇر، ساھىبقەلەملەرگە ئوزۇق بولدى. ئول داستاندىكى مۇنۇ مىسرالار سۆزنىمزگە دەلىلدۇر:

قەلەم دەيدۇركى مەنكى شاھ جەھان،
كى شاھ جەھانغە ئېرۇر تەۋ ئەمان.
قەلەمكەشكە يەتكەي فەقىردىن مۇراد،
قەلەم نەۋكىدە مۇشكىلىدۇر كۇشاد.

ـــ ئارى، ئارى، ـــ دېدى نورۇز ئاخۇن غەرىبىي مەمنۇنلۇق بىلەن، ـــ موللا شاكىر جانابلىرى جايىغا كەلتۇرۇپ دەلىللىدى. بول مىسرالاردىن كۆرۇنۇپ تۇرۇپتۇكى، بىلىملىكلەر ئۇچۇن ھەرقانداق مۇشكۇل ئىشنىڭمۇ ئاسان بولىدىغانلىقى، ئەلگە ئىلىم ساھىبلىرى ھۆكۇمرانلىق قىلسا ئاۋامغا خاتىرجەملىك بولىدىغانلىقى، پېقىر ـ گادايلارنىڭ مۇرادىغا يېتىدىغانلىقى نەزمىي بالاغەت بىلەن ئوتتۇرىغا قويۇلغان.

ـــ ئۇستازلارنىڭ تەرىپىگە تەسەننا، ـــ دېدى ئابدۇرەھىم نىزارىي تەۋازۇ بىلەن، ـــ بۇ نەزم ئېڭىزلىقىدا باشاق تېرىۋاتقان كەمىنە شاگىرت ئۇچۇن كۆپ مەدەت بولدى.

ئەلى باي تونۇشتۇرۇشنى يەنە داۋاملاشتۇردى:

ـــ بۇياق تۇردۇش ئاخۇن ئىبنى ئەبەيدۇللا كاتىپ غەرىبىي جانابلىرى بولىدۇ. زامانىمىزنىڭ كۆزگە كۆرۇنگەن خۇش قەلەم ساھىبىدۇر. ئول زاتى مۇبارەكنىڭ قەلىمى كاغەز[2] يۈزىگە خۇش خەت ئەمەس، گۇل چېكىدۇ، نەزم ئىستېداتى ئۇندىن زىيادە.

تۇردۇش ئاخۇن غەرىبىي ئورنىدىن تۇرۇپ سورۇن ئەھلىگە سالام بەردى.

ـــ بۇنچىلىك ماختاشقا لايىق ئەمەسمەن. جانابىي

---

① زادۇن نەجات ـــ قۇتۇلۇش ئوزۇقلىرى.
② كاغەز ـــ قەغەز.

ئۇستازلارنىڭ ھەربىر مىسراسى دۇر ـ گۆھەرگە تەڭداشسىز نەزملىرىنى ۋاراق يۈزىگە چۈشۈرۈپ، كىتاب قىلىپ ئاۋامغا تارقىتىش، ئىلىم ئاشنالىرىنىڭ ھۇزۇرىغا سۇنۇش پېقىرنىڭ باش تارتىپ بولماس مەجبۇرىيىتىدۇر.

ـــ كەمتەرلىك قىلمىسلا، ھەزرىتىم، ـــ دېدى ئابدۇرەھىم نىزارىي، ـــ زامانىمىزدا خۇش قەلەملىكتە سىلىگە يېتىدىغان ئىستېداد ئىگىسى تېخى يوق.

ـــ ئارى، ـــ دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي، ـــ ئىلىم ساھىبلىرىنىڭ خۇش قەلەم بولمىقى ئەلۋەتتە زۆرۈر. ئەمما، خۇش قەلەم بولۇش ـــ كامالىي خەتتاتلىق ھەممە كىشىگە نېسىپ بولىۋەرمەيدۇ. غەربىي جانابلىرىنىڭ خەتتاتلىق ئىستېداتى ھەقىقەتەن يېگانىدۇر. جانابلىرى بۇ قابىلىيەتلىرىنى زىنھار ئاددىي چاغلىمىسۇنلار.

ـــ بۇياق نورۇز ئاخۇن زىيائىي جانابلىرى بولىدۇ، ـــ دەپ تونۇشتۇرۇشنى داۋاملاشتۇردى ئەلى باي، ـــ «مۇھەززىنۇل ۋائىزىن»① ناملىق داستان ئول ساھىبقەلەمنىڭ ئىستېداتىغا گۇۋاھتۇر، نەزمىي تەخەللۇسى زىيائىيدۇر.

نورۇز ئاخۇن زىيائىي ئورنىدىن تۇرۇپ سورۇن ئەھلىگە ئېھتىرام بىلدۇردى.

ئەلى باي ئەنە شۇ يوسۇندا سورۇندىكىلەرنى بىر ـ بىرلەپ تونۇشتۇرۇپ چىقتى. بۇ تونۇشتۇرۇشتا سازەندىلەردىن تالىپى ئىلىملەرگىچە چالا قالمىدى.

ـــ جانابىي ئەلى بايىنىڭ ئىلىمنىڭلا ئەمەس، ئىلىم ئاشنالىرىنىڭمۇ دوستى ئىكەنلىكىگە، ئۇنىڭغا بېرىلگەن بۇ تەرىپىنىڭ زىيادە كەتمىگەنلىكىگە بۇگۈن ئىشەندىم ھەم قول قويدۇم، ـــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكمىبەگ ئەلى بايغا بولغان قايىللىقىنى بىلدۇرۇپ، ـــ چوڭ ـ كىچىك سورۇن ئەھلىنىڭ

① مۇھەززىنۇل ۋائىزىن ـــ مۇڭلۇق ۋەز ـ نەسىھەتلەر.

ئات ـ جونىنىلا ئەمەس، ھەۋەس ـ قىزىقىشلىرىغىچە تولۇق بىلىدىكەن ئەمەسمۇ.

ـــ شۇنداق، ـــ دېدى تۇردۇش ئاخۇن غەربىي، ـــ ئەلى بايىنىڭ قەسرىنى ئەينى زامانىدىكى بۇزرۇكۋار بوۋىمىز نەۋايى ھەزرەتلىرىنىڭ ھىراتتىكى ئۇنسىيەسىگە تەققاسلاش مۇمكىن.

ـــ مۇبالىغە بولۇپ كەتتى، ـــ دېدى ئەلى باي كەمتەرلىك بىلەن، ـــ بۇ غەربىبانە كۆلىمىزنى قانداقمۇ ئول بۇزرۇكۋار بوۋىمىزنىڭ ئۇنسىيەسىگە سېلىشتۇرغىلى بولسۇن؟ ـــ ئەلى باي باشقىلارنىڭ ئۆزىنى يەنە ماختىشىغا پۇرسەت بەرمەي گەپنى سورۇنغا بۇرىدى، ـــ خوش، يىراق ـ يېقىندىن كەلگەن مەشرەپ ئەھلى بىلەنمۇ بىر قۇر تونۇشۇپ چىقتۇق. ئەمدى جانابىي ئۇستازلار ئىجازەت بەرسە، راسلىغان ئاددىي داستىخىنىمىزغا ئېغىز تەگكەچ كىتابخانلىق مەشرىپىمىزنى باشلىۋالساق دەيمەن.

ـــ شۇنداق قىلايلى، ـــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ، ـــ ھەر قېتىمقى مەشرىپىمىزگە ئوخشاش بۇگۇنمۇ ئاۋۇال ئۇستازلارنىڭ ئېلىپ كەلگەن ئېسىل سوۋغاتلىرىدىن بەھرىلەنسەك، ھەرقاچان ھەربىرلىرىمۇ قۇرۇق قول كېلىشمىدىلىغۇ دەيمەن؟

ـــ ئالىيلىرى، ئېغىز ئاچسىلا سوۋغات تەلەپ قىلىدىكەنلا، ـــ دېدى نورۇز ئاخۇن زىيائىي زوھۇرىددىن ھېكىمبەگكە چاقچاق قىلىپ، ـــ سوۋغات ـ پىشكەشلەرنى ئېلىۋېرىپ كۆنۈپ قاللىمۇ قانداق؟ ھېلىمۇ خەزىنىلىرى سوۋغات بىلەن تولۇپ كەتتى. بۇ قېتىم بىزدىن تەمە تۇتمىسىلا، مەشرەپتىن يانغاندا جانابىي ئەلى باي سىلىنى زەللىسىز قايتۇرمىغاي.

سورۇن ئەھلى قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

ـــ ئەسلىرىدە بولسۇن، زىيائىي جانابلىرى، ـــ دېدى تۇردۇش ئاخۇن غەربىي چاقچاقنى ئۆڭگە كۆتۈرۈپ، ـــ ھېكىمبەگ ئالىيلىرى «ئېلىپ»نى ئۆگىنىپ، «بەنى» ئۆگەنمىگەن.

باشقىلارمۇ زوھۇرىددىن ھېكىمبەگكە چاقچاق قىلىشقا

باشلىدى.

— شۇڭا، ئالىيلىرىنىڭ ئاغزىدىن سۆزۈغات چۈشمەيدىكەن ـ دە.

— ئالمىنىلا دېگەن.

— تەمەخورلۇق قىلمىسىلا، ئالىيلىرى.

— ئىنساب قىلسىلا.

— ...

— كەمىنە ھەربىرلىرىدىن سۆزۈغات ئېلىشقا ئامراق، — دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ كۇلۇپ، — چۈنكى، جانابىي ئۇستازلارنىڭ سۆزۈغىتى ھەرقانداق سۆزۈغاتتىن بىباھادۇر.

— ھېكىمبەگ ئالىيلىرىنىڭ پەزىلىتى بارچە ئاۋامغا ئايان، — دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي، — ئالىيلىرى سورىغانكەن، ھەربىرلىرىمۇ پىخسىقلىق قىلمىشمىسلا، مەشرەپمىزگە ئاتاپ يېزىپ كەلگەن ئەشئارلارنى ھېكىمبەگ ئالىيلىرىغا ھەم مەشرەپ ئەھلىگە تەقدىم ئېتىپ، سورۇنمىزنى جانلاندۇرۇشقايلا.

— ئۇنداق بولسا ئاۋۋال ھېكىمبەگ ئالىيلىرىنىڭ سۆزۈغىتىدىن بەھرە ئالايلى، — دېدى ئابدۇرەھىم نىزارىي.

— شۇنداق قىلايلى، — دېدى تۇردۇش ئاخۇن غەربىي.

— تۇڭمەن بار يەردە يارغۇنچاقنىڭ نېمە ئىشى دەپتىكەن، ئاتا ـ بوۋىلار، — دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ، — بول دەرگاھتا ھەربىرلىرىدەك نەزم گۇلىستانىنىڭ خۇشناۋا بۇلبۇللىرى تۇرغان يەردە كەمىنە قاغا ئاۋۋال قاقىلدىمىساممۇ بولۇر.

— كەمتەرلىك قىلمىسىلا، ئالىيلىرى، — دېدى مۇھەممەد نىياز ياركەندىي، — ئۆزلىرىنىڭمۇ نەزم گۇلىستانىنىڭ ناۋاكەش بۇلبۇلى ئىكەنلىكلىرى يىراق ـ يېقىنغا مەلۇم. يەنىلا ئۆزلىرى باشلاپ بەرسىلە.

— مەشرەپ ئەھلىنىڭ كۆڭلىنى يەردە قويمىغايلا، ئالىيلىرى، — دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي.

— جانابىي بۇزرۇكۋارىمىزمۇ مۇشۇنداق دەپ تۇرغان يەردە، يەنە تىرەجەپ تۇرۇۋېلىشقا نە چارە، — دېدى زوھۇرىددىن

هېكمبەگ، ــ ئۇستازلارنىڭ تەلىپىنى ئىلىك ئالمىسام بىئەدەپلىك بولۇر ھەرقاچان. ماقۇل ئەمىسە، ئوزا كۇنى يازغان بىر پارچە غەزىلىم بار ئىدى، شۇنى ھۇزۇرلىرىغا سۇناي. دۇمبۇل[1] يەرلىرى بولسا پىششىقلاپ بېرىشەرلا.

مېھمانخانا ئىچى تىمتاسلىققا چۆمدى. زوھۇرىددىن ھېكمبەگ قويىنىدىن بىر پارچە قەغەزنى ئېلىپ ئوقۇشقا باشلىدى.

لەتافەت باغىدا يوقتۇر يۇزۇڭدەك بىر ئاچىلغان گۇل،
ئانىڭ شەۋقى[2] دە پەريات ئەتكەلى يوق مەن كەبى بۇلبۇل.
ئاچىلغان يوق جەھان ئەرسە[3]سىدە ئاغزىڭ كەبى غۇنچە،
گۇلى گۇلشەندە ئۆتكەن يوق يەنە ساچىڭ كەبى سۇمبۇل.
ئەدالەت باغىدا پۇتكەن ئەمەس قەددىڭ كەبى ئەرئەر[4]،
لەبىڭ شەۋقىدە ئاسىلغان ئاڭا ئەجدەر كەبى كاكۇل.
سەخا[5] دەريا سىدا چىقماس تېشىڭدەك ھېچ دۇر ناياب[6]،
ئاڭا يوق مۇستەھەب[7] مەندەك جەھاندا مۇفلىسى[8] بىخۇل.
كۆزۇڭ كەيفىيەتىدىن مەستدۇر ئالەمدە ئاشقلار،
يەنە مەست ئولغالى دائىم ئىچۇرگە ھاجەت ئېرمەس مۇل[9].

ــ پاساھەت، پاساھەت، ــ دېيىشتى مەشرەپ ئەھلى ئاغزى ــ ئاغزىغا تەگمەي ماختىنىپ.

ــ نەزم مەملىكىتىنىڭ يېگانە سۇلتانى بولمىش بۇزرۇكۋار

---

① دۇمبۇل ــ خام دېگەن مەنىدە.
② شەۋق ــ ئىشتىياق.
③ ئەرسە ــ ئالەم، دۇنيا.
④ ئەرئەر ــ سەرۋى ياكى ئارچا دەرىخى.
⑤ سەخا ــ سېخىيلىق.
⑥ ناياب ــ ئەتىۋا، باھاسىز.
⑦ مۇستەھەب ــ دوست تۇتۇش.
⑧ مۇفلىسى ــ بىچارە.
⑨ مۇل ــ مەي، شاراب.

بوۋىمىز نەۋايى ھەزرەتلىرى «سۆزنىڭ مەنىسىدە ئىشق ئوتىنىڭ نىشانى بولمىسا، ئۇ سۆز گويا جېنى يوق ھەربكەتسىز بەدەندۇر» دېگەنىكەن. ھېكىمبەگ ئالىيلىرىنىڭ بۇ ئەشئارىدا گۈرۈلدەپ كۆيۈۋاتقان ئىشق ئوتىنىڭ تەپتىنى ھېس قىلدۇق، ــ دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي باھا بېرىپ، ــ ئۇشبۇ غەزەلنىڭ دۇمبۇل يېرى يوق ئىكەن، ئالىيلىرى.

ــ ئارى، ئۇستازىمىز تولىمۇ جايىدا باھا بەردى، ــ دېدى ئابدۇرەھىم نىزارىي، ــ يەنە بۇزرۇكۋار بوۋىمىز نەۋايى ھەزرەتلىرى «سۆزنىڭ شېئىر لەززىتىدىن ھاراڭتى بولمىسا، شېئىرنىڭ ئىشق ھاراڭتىدىن كۆيدۇرۇشى بولمىسا، ئۇنداق سۆز بىلەن شېئىرنى يورۇقى يوق شام دەپ بىل» دېگەنىكەن. ئالىيلىرىنىڭ بۇ غەزىلىدە ئول بۇزرۇكۋار بوۋىمىز شەرت قىلغان تەلەپلەر جايىنى تېپىپتۇ.

ــ ئەمدى ئەللامە ھەزرىتىمىنىڭ سوۋغىسىدىن ھۇزۇرلىنايلى، ــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ مۇھەممەد سادىق كاشغەرىيگە قاراپ.

ــ ئەپۇ قىلىشقايلا، تەخسىرلىرىم، ــ دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي، ــ مەشرەپكە قۇرۇق قول كەلگەنلىكىمدىن ھەربىرلىرىنىڭ ئالدىدا تولىمۇ خىجىلمەن. نۆۋەتنى سەرمۇنشى جانابلىرىغا بېرەيلى.

مەشرەپ ئەھلى نەزىرىنى ئابدۇرەھىم نىزارىيغا ئاغدۇرۇشتى.

ــ كەمىنە يېقىندىن بېرى نەزم مەملىكىتىنىڭ يېگانە سۇلتانى بولمىش بوۋىمىز مەۋلانە ئەلىشىر نەۋايى ھەزرەتلىرىنىڭ بىر غەزىلىگە مۇخەممەس يېزىپ بېقىۋىدىم، شۇنى ھەربىرلىرىنىڭ ھۇزۇرىغا سۇنای. بول مۇخەممەس جانابىي بۇزرۇكۋارىمىزنىڭ ھەربىر مىسراسى دۇر ـ گۆھەرگە تەڭداشسىز غەزىلىنىڭ پاساھىتىگە يېتەلمىگەنلىكى ئېنىق. شۇنداقتىمۇ، مەشرەپ ئەھلى كەمىنىنىڭ بۇ ئاتىكارچىلىقىنى

نەزم ئېگىزلىقىدا باشاق تېرىۋاتقان بىر ھەۋەسكارنىڭ ئۆزىنى چاغلىماسلىقى دەپ ئەپۇ قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

ئابدۇرەھىم نىزارىي بىرنەچچە دەقىقە ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن گېلىنى قىرىپ قويۇپ، مۇخەممەسنى ۋەزمىن ئاھاڭدا ياد ئوقۇشقا باشلىدى:

ساغەر① ۋەھدەت② بىلە ئەيلەپ تەھارەت، ئابىدا!
قىل مۇھەببەت دەيرىدە پىرى مۇغەن③ غە ئىقتىدا،
ئەيلەگىل باشىڭغا ئول دەم بادە ـ پالا④ دىن رەۋا،
ئەشقەرەت مىن ئەكس شەمسىل⑤ ـ كەئسى⑥ ئەنۋارۇل ھۇدا⑦،
يار ئەكسىن مەيدە كۆر، دەپ جامدىن چىقتى سەدا.

سىپقارىپ⑧ ۋەھدەت مەيىن قىل ماسەۋەللا⑨ نى ئەدەم⑩،
دەپ ندا چەككەي ھىدايەت پىرى چۇن ھەر سۇبھى دەم،
زەۋق⑪ بىرلە تىر قويغىل، ئەي كۆڭۇل، ئول يان قەدەم،
غەيرىي نەقشى⑫ دىن كۆڭۇل جامىدە بولسا زەڭگى غەم⑬،
يوقتۇر، ئەي ساقىي، مەيى ۋەھدەت مەسەللىك غەمزە⑭دا.

---

① ساغەر ـــ قەدەھ.
② ۋەھدەت ـــ بىرلىك، يالغۇزلۇق، تەنھالىق.
③ مۇغەن ـــ مەيپۇرۇش.
④ بادە ـ پالا ـــ مەي سۇزگۈچ.
⑤ شەمسىل ـــ قۇياش.
⑥ كەئسى ـــ مەي قاچىسى، كاسا.
⑦ ئەنۋارۇل ھۇدا ـــ نوغرا يول نۇرى.
⑧ سىپقارىپ ـــ بىر تامچە قالدۇرماي ئىچىپ.
⑨ ماسەۋەللا ـــ ئاللادىن باشقا.
⑩ ئەدەم ـــ يوق، يوقلىش.
⑪ زەۋق ـــ خۇرسەنلىك، شادلىق.
⑫ نەقشى ـــ مەقسەت.
⑬ زەڭگى غەم ـــ غەم كىرلىرى.
⑭ غەمزە ـــ كۆز قىسىش، ئىشارە قىلىش، ئەركىلەش.

مەي گەدالىق ئەيلەبان بولمە كۆڭۈل سەرگەشتە[1] ھال،
تۇنقۇسى ساقىي ئەزەل ھەر سۇبھى دەم جامى ۋىسال،
ئۆزلۇكۈڭنى ئەيلەگىل ۋەھدەت مەيىگە پايمال،
ئەي خۇش ئول مەيكىم، ئاڭا زەرف[2] ئۆلسە بىر سىنغان سەفال،
جام ئولۇر گىتسەنەما[3] جەمشىد، ئانى ئىچكەن گەدا.

گەر مۇيەسسەر بولسە ئول مەي، غەمدىن ئايرىلماق بولۇر،
نۇش ئېتسەپ ئەھلى فەنا[4] سىلكىگە قاتىلماق بولۇر،
ماسەۋەللاھ بارنىڭ ئەشفالىدىن[5] تىيماق بولۇر،
جامۇ مەي گەر بۇيلەدۇر، ئول جام ئۇچۇن قىلماق بولۇر،
يۇز جەھان ھەر دەم نىسار، ئول مەي ئۇچۇن مىڭ جان فىدا.

كىم تەئەققۇل[6] ئەھلى شەيدا بولغالى، ئەي مۇغبەچە[7]،
تالىبى دىلخەستە ئەھيا بولغالى، ئەي مۇغبەچە،
چۇن نەۋا ئەھلىگە ئىفشا[8] بولغالى، ئەي مۇغبەچە،
دەير[9] ئارا ھۇش ئەھلى رەسۋا بولغالى، ئەي مۇغبەچە،
جامى مەي تۇتساڭ مەنى دىۋانەدىن قىل ئىبتىدا.

مەي ئىنايەت بولسە كىمگە دەيرى پىرىدىن ئەگەر،
ئۆزلۇكىن نابۇد ئېتسەپ ھەم كۆڭلىدىن تاپماس خەۋبەر،
قالماغاي جانۇ دىلىدا غەيرىي نەقشى[10] دىن ئەسەر،

---

① سەرگەشت — پەرىشان، قارىشلىق.
② زەرف — كوزا.
③ گىتسەنەما — جاھاننەما.
④ فەنا — ئۆلۈم، ئەجەل.
⑤ ئەشفال — ئىشلار، مەشغۇلاتلار.
⑥ تەئەققۇل — ئەقىلگە كەلتۈرۈش، ئەقىل يۈرگۈزۈش.
⑦ مۇغبەچە — مەي توشۇغۇچى.
⑧ ئىفشا — ئاشكارا قىلىش.
⑨ دەير — مەيخانا.
⑩ نەقشى — مەقسەت.

تاكى ئول مەيدىن كۆڭۈل جامىدا بولغاچ جىلۋەگەر،
چېھرەئى مەقسۇدى مەھۋ① ئولغاي ھەم ئول دەم مائەدا②.

قالسە بۇ ئالەم ئارا نەفسى ـ ھەۋا دام③ ئىچرەكسەم،
تاپماسە قۇربەت ھەرسىن سۇبھە ئىلە شام ئىچرەكسەم،
چېھرەئى مەقسۇدنى تاپقاي جامى گۈلفام④ ئىچرەكسەم،
ۋەھدەتى بولغاي مۇيەسسەر مەي بىلە جام ئىچرەكسەم،
جامۇ مەي لەفزىن دېگەن بىر ئىسسەم ئىلە قىلغاي ئەدا.

ساغەرى ۋەھدەتنى ئىچكەن ئۆزلۈكى نابۇد ئېرۇر،
ھۇش زايىل⑤ ئەيلەبان ئول دەيردە بىخۇد ئېرۇر،
ساغەرى سەھبا⑥ ھەمە ئىشىق ئەھلىگە مەقسۇد ئېرۇر،
سەن گۇمان قىلغاندىن ئۆزگە جامۇ مەي مەۋجۇد ئېرۇر،
بىلمەيىن نەفئ ئەتمە بۇ مەيخانە ئەھلىن، زاھىدا⑦.

سۇبھى دەم كەلگەن ئىدا ھەر تۇن فەلەك تاقىسى⑧دىن،
يوق دەۋا غەمگە يۆلەك چۇن بادە تەرياق⑨ ئىسىدىن
مەي گادالىق قىل، ئىزارىي، دەير ئۇششاق⑩دىن،
تەشنە لەب ئولما نەۋائى، چۇن ئەزەل ساقىيسىدىن،
«ئىشرەبۇ، يا ئەييۇھەل ـ ئەتىشان»⑪ كېلۇر ھەردەم ئىدا.

---

① مەھۋ ـــ يوقىلىش، يوقىتىش.
② دەم مائەدا ـــ ... دىن باشقا... دىن تاشقىرى.
③ دام ـــ تۇزاق.
④ گۈلفام ـــ گۈل رەڭ، قىزىلگۈل رەڭ.
⑤ زايىل ـــ پانىي.
⑥ سەھبا ـــ قىزىل مەي، ئۇزۇم سۇيى.
⑦ زاھىدا ـــ ئەي زاھىت، ئەي شەيخ.
⑧ فەلەك تاقىسى ـــ پەلەك گۈمبىزى، ئاسماننىڭ قەرى.
⑨ بادە ـ تەرياق ـــ مەي ۋە ئەپيۇن.
⑩ ئۇششاق ـــ ئاشىق.
⑪ «ئىشرەبۇ، يا ئەييۇھەل ـ ئەتىشان» ـــ «ئەي تەشنالار، ئىچىڭلار».

ئابدۇرەھىم نىزارىي مۇخەممەسنى يادلاپ بولۇپ، سورۇن ئەھلىنىڭ باھاسىنى ئاڭلاش ئۈچۈن بېشىنى ئەگدى. شۇ دەقىقىدە مېھمانخانا ئىچى تىمتاسلىقىغا چۆمگەنىدى. ھەئە، مۇخەممەسنىڭ پاساھىتىدىن ھاياجانلانغان مەشرەپ ئەھلى تېخىچە ئۆزىگە كېلەلمىگەندەك قىلاتتى.

— ئاپىرىن، ئاپىرىن! — دېدى موللا شاكىر جىمجىتلىقنى بۇزۇپ، — بۇۋىمىز نەۋايى ھەزرەتلىرىنىڭ غەزىلىگە يېزىلغان مۇخەممەسلەرنىڭ نادىر ئۈلگىسى بوپتۇ. پىر بۇزرۇكۇارىمىزنىڭ ئول غەزىلىنى دۇر ـ گۆھەر دېسەك، نىزارىي جانابلىرى ئانى ئۈستا زەرگەرگە ئوخشاش ئالتۇن بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، ئېسىل بىر ئۈزۈك سوقۇپ چىقىپتۇ.

— ئارى، — دېدى نورۇز ئاخۇن زىيائىي ھاياجان بىلەن سۆز ئېلىپ، — مۇخەممەسنىڭ پاساھىتى ئول مۇخەممەسكە مەنبە بولغان ئەسلىي غەزەلنىڭ بالاغىتىگە يېتىشى كېرەك. مەگەر پاساھىتى تۆۋەن چىقىپ قالسا، خۇددى كىمخاب تونغا بۆزدىن ياماق سالغاندەك ئىش بولۇپ قالىدۇ. نىزارىي جانابلىرىنىڭ بۇ مۇخەممەسى بەئەينى گۈل ئۈستىگە گۈل چەككەندەك تولىمۇ پاساھەتلىك چىقىپتۇ.

— موللا شاكىر جانابلىرى بىلەن زىيائىي جانابلىرى تولىمۇ جايىدا باھا بەردى، — دېدى مۇھەممەد نىياز يارکەندىي، — مۇخەممەس ئەسلىي غەزەل بىلەن مەزمۇن، پىكىر، كەيپىيات، ھېسسىيات، مەنە جەھەتتە شۇنداق جىپسلىشىپ كېتىشى كېرەككى، ھۇزۇرلانغۇچىغا خۇددى سۇغا سۇ قېتىلغاندەك ھاياجان بەخش ئەتمىكى زۆرۈر. كەمىنە شۇ تاپتا ئەنە ئاشۇنداق بىر ھاياجاننىڭ ئىسكەنجىسىدىمەن.

سورۇن ئەھلى ئەنە شۇ يوسۇندا شېئىرنىڭ مۇخەممەستىن باشقا شەكىللىرى ۋە ئارۇز ۋەزىنىنىڭ ھەر خىل بەھرلىرى ھەققىدە خېلى ئۇزاق سۆھبەتلەشتى.

— ھۆرمەتلىك مەشرەپ ئەھلى، — دېدى ئەلى باي سۆھبەت

بىرئاز پەسكويغا چۈشكەندىن كېيىن مۇراجىئەت قىلىپ، ــ بايانتىن بېرى تولىمۇ ياخشى بەس ـ مۇنازىرىلەر بولدى. ئەمدى نۆۋەتتىنى سازەندىلەرگە بېرىپ بىرەر ـ يېرىمدەم مۇسىقى ـ مۇقاملاردىن ھۈزۈرلانساق دەيمەن.

ــ شۇنداق قىلايلى، ــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكمىبەگ، ــ ئەجدادلار مىراسى مۇقامنىڭ ھۈزۈرى يەنە باشقىچە دېسىلە. سازەندىلىرىمىزنىڭ سۈڭغىسىدىن كېيىن بەس ـ مۇنازىرىنى يەنە داۋاملاشتۇرارمىز.

زوھۇرىددىن ھېكمىبەگنىڭ ئانچىكى سۆزىمۇ پەرمان رولىنى ئويناپتتى. بايانتىن بېرى سازلىرىنى تەڭشەپ ئولگۇرگەن سازەندىلەر ئەلى باينىڭ قايتىدىن تەكلىپ قىلىشىنى كۈتمەيلا سازلىرىنى قوللىرىغا ئېلىشتى. ھەئە، ئاۋۋال ئوتتۇرىدا ئولتۇرغان ئەللىك ياشلار چامىسىدىكى شاپ بۇرۇت كىشى قولىدىكى ساتارنى چېلىپ چارگاھ مۇقامىنىڭ مۇقەددىمىسىنى باشلىدى. ساتارنىڭ مۇڭلۇق ئاۋازى بىلەن تەڭلا سارايىنىڭ ئىچىنى ئاجايىپ بىر خىل تىمتاسلىق قاپلىدى. شۇ تاپتا مەشرەپ ئەھلى سېھىرلىك كۈيگە ئەسىر بولغانىدى. مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي ئۆمۇر مۇساپىسىنى ئەسلەۋاتقاندەك كۆزىنى يېرىم يۇمۇۋالغانىدى. ئابدۇرەھىم نىزارىي سازەندىلەر بىلەن تەڭ مۇقام تېكىستىنى ئىچىدە ئوقۇۋاتاتتى. زوھۇرىددىن ھېكمىبەگ بولسا ئوڭ قولىنىڭ بارماقلىرىنى كىمخاب توننىڭ پېشىغا رىتىملىق چېكەتتى. تۇردۇش ئاخۇن غەربىي بىلەن مولىلا شاكىرنىڭ كۆزىگە غىل ـ پال ياش كېلىپ قالغانىدى. پۈتكۈل ۋۇجۇدى بىلەن مۇقام ئاڭلاۋاتقان مەشرەپ ئەھلى بېشىنى تۆۋەن سالغىنىچە مىدىر ـ مىدىر قىلماي ئولتۇرۇشاتتى. سازەندىلەر سازلىرىنى چالغاچ پۈتكۈل ۋۇجۇدى بىلەن مۇقام توۋلايتتى. گاھى مۇڭلۇق، گاھى شوخ، گاھى جاراڭلىق، گاھى يەڭگىل كۈيلەرگە تەڭكەش بولۇپ ئېيتىلىۋاتقان ناخشىلار سارايدىن قەسىر ھويلىسىغا، قەسىر ھويلىسىدىن پۈتكۈل بۇلاقبېشى

كوچىسىغا ئاستا ـ ئاستا تارايتتى.

ئالاھازەل بىر ئاش پىشىمدىن جىقراق ۋاقىت ئۆتكەندە چارگاھ مۇقامى ئاخىرلاشتى. بىر ياقتىن ساز چېلىپ، بىر ياقتىن مۇقام ئېيتقان سازەندىلەر چىلىق ـ چىلىق تەرلەپ كەتكەندى. ئۇلار سازلىرىنى يانلىرىغا قويۇپ بەلباغلىرىنىڭ ئۇچى بىلەن تەرىنى سۈرتۈشكە باشلىدى.

ـــ بارىكاللا ! ـــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ، ـــ بوۋىمىز نەۋايى ھەزرەتلىرىنىڭ ناخشىچى ـــ شادلىق ئاتا قىلغۇچى، مۇغەننى ـــ غەمدىن خالاس قىلغۇچى دېگەن كالامى بۇگۈن يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلاندى، ـــ ئۇ پەگاھ تەرەپتە ئولتۇرغان مەھرىمگە قاراپ توۋلىدى، ـــ ناسرىبەگ !

مەھرەم چاچراپ ئورنىدىن تۇردى:

ـــ لەببەي، ئالىيلىرى.

ـــ ئول سازەندىلەرنىڭ ھەربىرىگە ئون سەردىن كۈمۈش ئاقچا ئىنئام قىلسۇنلار !

ـــ پەرمانبەردارمەن !

زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ ئادەتتە سىرتقا چىقسا پۇل ـ پۇچەك دېگەندەك نەرسىلەرنى ئېلىۋالاتتى. بۇ پۇللارنى خالىسا سەدىقە ـ نىياز قىلاتتى، خالىسا ئىنئام قىلاتتى ياكى ئالدىنى توسۇپ ئەرز ـ داد ئېيتقانلارغا خىراجەت قىلىشقا بۆلۈپ بېرەتتى.

ـــ ھېكىمبەگ ئالىيلىرىنىڭ شەپقىتىگە ھەشقالا، ـــ دېيىشتى سازەندىلەر مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ.

ـــ كۆڭۈلنىڭ ئوزۇقى خۇش ئاۋازدىن، روھنىڭ قۇۋۋىتى نەغمە قىلغۇچىدىندۇر، ـــ دېدى تۇردۇش ئاخۇن غەزىبىي ھاياجان بىلەن، ـــ كىشىگە مۇشۇنداق مۇقام كۈيلىرىدىن بەھرىلىنىش ھەر كۈنى نېسىپ بولسا دىلدا نە ئارمان !

ـــ ئەينى مۇددىئا، ـــ دېدى ئابدۇرەھىم نىزارىي، ـــ ھەر قېتىم مۇقام ئاڭلىساڭ ۋۇجۇدۇڭ ئاجايىپ بىر ھاياجانغا تولىدۇ. ئۆزۈمنى سۈپسۈزۈك سۇلار ئېقىپ تۇرغان، تۇرلۇك گۈللەر

ئېچىلىپ تۇرغان، تۇمەنلىگەن پەررەندىلەر سايراپ تۇرغان ئابباۋالىق باغى ـ چىمەنده تۇرغاندەك سېزىمەن.

ـــ كەمىنەنىڭ كۆز ئالدىدىنمۇ ئەجدادلىرىمىزنىڭ مۇسىقى خەزىنىسىدىكى كاتتا مۆجىزە مۇقامنى رەتلەپ، مۇقام شاگىرتلىرىنى تەربىيەلەپ ئەل ئارىسىغا تارقىتىشتا كاتتا تۆھپە كۆرسەتكەن مەرىپەتپەرۋەر سۇلتان ئابدۇرەشىتخان ئالىيلىرى، خانىش ئاممانىساخان ئالىيلىرى ھەم ئۇستاز يۇسۇپ قەدىرخانلارنىڭ غايىبانە سىيماسى بىر ـ بىرلەپ زاھىر بولدۇ.

ـــ ئارى، ئول زاتى مۇبارەكلەر مۇقامنى رەتلەش جەريانىدا لۇتفى، نەۋايى... قاتارلىق بۇزرۇكۋار بوۋىلىرىمىزنىڭ نەزمىلىرىنى مۇقام كۈيلىرىگە سىڭدۈرۈپ، چەمبەرچاس باغلىۋەتكەنىكەن.

ـــ بوۋىمىز ئەلىشىر نەۋايى ھەزرەتلىرى ئول نەزمىلەرنى خۇددى مۇقام كۈيلىرى ئۇچۇن يازغاندەك.

ـــ پاساھەت بىلەن يېزىلغان نەزم بىلەن ئېسىل كۈي بىرلەشسە ئانىڭ زوق ـ ھۇزۇرىغا جاھاندىكى ھەرقانداق بىر نەرسىنىڭ زوق ـ ھۇزۇرىنى تەڭلەشتۇرۇپ بولماس.

ـــ ئول مۇقامنىڭ خاسىيىتىدىنمىكىن بىلمىدىم، دىيارىمىزدا بوۋىمىز نەۋايى ھەزرەتلىرىنىڭ نەزمىلىرىنى يادقا بىلمەيدىغانلار يوق دېيەرلىك.

ـــ ئارى، مۇقامنىڭ خاسىيىتىمۇ بار، ئۇنىڭدىن باشقا، دىيارىمىزنىڭ ئەڭ چەت، بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىدىكى يۇرت ـ مەھەللىلەردىمۇ بوۋىمىز نەۋايى ھەزرەتلىرىنىڭ بىرەر پارچە كىتاب ـ رىسالىسى تېپىلىدۇ.

پاراڭغا قولاق سېلىپ ئولتۇرغان زوھۇرىددىن ھېكمىگ بىر ئىش يادىدىن كەچكەندەك، لاپىدە تۇردۇش ئاخۇن غەربىيگە قارىدى.

ـــ خوش غەربىي جانابلىرى، بوۋىمىز نەۋايى ھەزرەتنىڭ تەۋەررۇك خەمسە دىۋانلىرىنى كۆچۈرۈش ئىشلىرى قانداقراق

كېتىپ بارىدۇ؟

ــ ھېكىمبەگ ئالىيلىرىغا مەلۇم بولغاي، ــ دېدى تۇردۇش ئاخۇن غەرىبىي تەۋازۇ بىلەن ئېگىلىپ، ــ خەمسە ئون بەش نۇسخا تەييارلاندى، چاھار دىۋانمۇ پات يېقىندا تەييار بولىدۇ. پەرمانلىرىغا بىنائەن بۇگۈنكى مەشرىپىمىزگە خەمسىدىن بەش نۇسخا ئالغاچ كەلدىم.

تۇردۇش ئاخۇن غەرىبىي يىپەك رومالغا ئورالغان كۆن مۇقاۋىلىق كىتابلارنى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگكە ئېھتىرام بىلەن ئۇزارتتى. مەشرەپ ئەھلى كىتابلارنى قولدىن ـ قولغا ئۆتكۈزۈپ ئېلىپ، ئاۋۋال تاۋاپ قىلىپ، ئاندىن ۋاراقلاپ كۆرۈشكە باشلىدى.

ــ ھەقىقەتەن سۈپەتلىك كۆچۈرۈلۈپتۇ.

ــ مۇقاۋىسىمۇ ناھايىتى چىرايلىق نەقىشلىنىپتۇ.

ــ بوۋىمىز نەۋايى ھەزرەتلىرىنىڭ ھايات ۋاقتىدا كۆچۈرۈلگەن نۇسخىسىنى بۇخارا مەدرىسەسىدە كۆرگەنىدىم. بۇمۇ ئاشۇ نۇسخىدىن قېلىشمىغۇدەك چىقىپتۇ.

ــ غەرىبىي جانابلىرىغا بارىكاللا، ــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ مەمنۇنلۇق بىلەن، ــ كاتتا بىر ئەمگەكنى تاماملىغانلىقلىرى ئۈچۈن مۇبارەك بولسۇن. خەمسىدىن بىر نۇسخا بۇگۈنكى مەشرەپنىڭ ساھىبخانى ئەلى بايغا ھەدىيە بولسۇن. قالغان تۆت نۇسخا كىتابنى مەۋلانە مۇھەممەد نىياز يارکەندىي جانابلىرى بىلەن موللا شاكىر ئىبنى موللا تاھىر جانابلىرى ئىككى نۇسخىدىن خوتەن، ئاقسۇ دىيارلىرىغا ئالغاچ كېتىپ، ئول شەھەردىكى ئىلىم دەرگاھلىرىغا كەمىنەنىڭ نامىدىن يادىكار قىلغاي. قالغان ئون نۇسخا كىتابتىن بەش نۇسخىسى تۇرپان، قومۇل ۋىلايەتلىرىدىكى مەدرىسە ـ ئوقۇللارغا يوللاپ بېرىلگەي. يەنە بەش نۇسخىسى چاھار دىۋان بىلەن قوشۇپ تەسەررۇپىمىزدىكى مەدرىسە ـ ئوقۇللارغا ئەۋەتىپ بېرىلگەي.

ــ بەگ ئالىيلىرىنىڭ ھىممىتىگە ھەشقاللا.

ـــ ئاللا ئىگەم ئىككى ئالەملىك ساۋاب ئاتا قىلغاي.

ـــ بايا ھېكىمبەگ ئالىيلىرى كەمىنىنى تولىمۇ زىيادە ماختىۋەتتى، ـــ دېدى تۇردۇش ئاخۇن غەربىي مەشرەپ ئەھلىگە تەكشى نەزەر تاشلاپ، ـــ شۇنچىۋالا خەمسە، دىۋانلارنى ئۆزۈم يالغۇز كۆچۈرۈپ چىقالىشىم ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس. ئەمما، ئول تەۋەررۈك كىتابلارنى كۆچۈرۈش ئىشلىرىغا باشچىلىق قىلغىنىم راست. شۇڭا دەيمەن، بايىقى تەشەككۇر، باركاللىلارنىڭ ھەقىقىي ئىگىسى ماڭا ھەمنەپەس بولۇپ كىتابلارنى تەڭ كۆچۈرۈشۈپ بەرگەن تالىپ ـ شاگىرتلىرىمدۇر.

ـــ ھەقىقەتەن ئۇستازغا بېقىپ شاگىرتى بولۇر، ـــ دېدى كىتابنى ھەۋەس بىلەن ۋاراقلاپ ئولتۇرغان مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي بېشىنى كۆتۈرۈپ، ـــ غەربىي جانابلىرى سەممىيلىك بىلەن ئىقرار قىلمىسا ئەردى، بول كىتابلارنى ئول شاگىرتلارنىڭ كۆچۈرگەنلىكىگە زىنھار ئىشەنمەس ئىدۇك.

ـــ شۇنداق، كەمىنەمۇ يەنىلا گۇماندىن سارقىت ئەمەس، ـــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ، ـــ غەربىي جانابلىرىنىڭ خۇش قەلبىدىن ئايرىۋالغۇسىز چىقىپتۇ.

ـــ بۇ راستلا شاگىرتلىرىمنىڭ خۇش قەلبىمى، ـــ دېدى تۇردۇش ئاخۇن غەربىي پەخىرلەنگەن ھالدا، ـــ بولمىسا ئۇلار ھازىرنىڭ ئۆزىدە مەشرەپ ئەھلىگە ئۆزلىرىنىڭ خەتتاتلىق ئىستېداتىدىن ئىمتىھان بەرسۇن.

ـــ بەلەن گەپ، ـــ دېدى ئەلى باي، ـــ بىزمۇ شۇ باھانىدا نەق مەيداندا خۇش خەت ماھارىتىدىن ھۇزۇرلىنىۋالايلى، ـــ ئەلى باي ئىشىك تۆۋىدە قول باغلاپ تۇرغان خىزمەتكارلارغا قاراپ بۇيرۇق قىلدى، ـــ بولۇڭلار، يىگىتلەر، دەرھال شىرە، كاغەز، قەلەم، سىياھ تەييارلاڭلار، بىرسىڭلار كېلىپ داستىخانغا سىياھ قويغۇدەك جاي راسلاڭلار.

خىزمەتكارلار ھايت ـ ھۇيت دەپ بولغۇچە داستىخاندىكى مەززىلەرنى ئېلىۋېتىپ، چاققانغىنا تاماق شىرەسىدىن ئىككىنى جۇپلەپ قويدى. تۇردۇش ئاخۇن غەربىينىڭ شاگىرتلىرىدىن

ئىككى يىگىت شىرەنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئۆتۈپ، قەغەزنى يېيىپ، ئۇچلانغان قەلەملەرنى سىياھدانغا مىلەپ يېزىشقا تەييار بولۇپ تۇردى.

— خوش، — دېدى تۇردۇش ئاخۇن غەربىي تۆرە ئولتۇرغانلارغا قاراپ، — شاگىرتلار تەخ بولدى. يازىدىغان نەزمنى بىرسىلىرى ئوقۇپ بەرگەن بولسىلا.

— مۇنداق قىلايلى، — دېدى ئابدۇرەھىم نىزارىي، — ئۇشبۇ مەشرەپمىزگە داخىل بولغان تالىپى ئىلىملەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك نەزم ھەۋەسكارلىرى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا نەزم پاساھىتى خېلى يۇقىرىلىرىمۇ ھەم بار. غەربىي جانابلىرىنىڭ شاگىرتلىرىغا ئوخشاش ئول نەزم ھەۋەسكارلىرىمۇ ئۆز نەزمىي ئىستېداتىنى نامايىش قىلىش يۈزىسىدىن مۇشائىرە قىلىشسۇن. خەتتات شاگىرتلار ئول مۇشائىرىنى ئۇدۇللۇق خاتىرىلىۋالسۇن، قانداق دېدىم، ئەھلى مەشرەپ؟

— مۇشائىرە ھازىر جاۋابلىقنى تەلەپ قىلىدۇ، — دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي، — ئۇ ھەقىقەتەنمۇ شائىرنىڭ ئىستېداتىنى سىنايدۇ. خەتتاتلارنىڭ مۇشائىرىنى ئۇدۇللۇق كۆچۈرۈۋېلىشى ئۇچۇنمۇ تېزلىك، چاققانلىق كېرەك. بۇ تولىمۇ ياخشى ئىمتىھان بولدى. قېنى مۇشائىرىگە تاۋى بار شاگىرتلار مەرھەمەت قىلسۇنلار.

— شۇنداق، ھەقىقەتەن ئويلىمىغان بىر ئىش بولدى، — دېدى مۇھەممە دنىياز ياركەندىي، — خەتتاتلار تېز خاتىرىلەيمىز دەپ ئىملادا كەتكۇزۈپ قويمىغايسىزلەر.

— جانابىي ئۇستازلاردىن شۇنى ئىلتىماس قىلىمىزكى، — دېدى مۇشائىرىگە ھازىرلىنىپ تۇرغان تالىپلارنىڭ ئارىسىدىكى ياشتا چوڭراق، ئېگىز بوي كەلگەن يىگىت قول باغلاپ تۇرۇپ، — مۇشائىرىنىڭ تېما، قاپىيەسىنى ئۆزىمىز ئىختىيارىي تاللامدۇق ياكى بەلگىلەپ بېرىشەملا؟

— ئەلۋەتتە بەلگىلەپ بېرىمىز، — دېدى زوھۇرىددىن ھېكمىبەگ ئالدىراپ جاۋاب بېرىپ، — ئۇ ھۆسنىخەت ماھارىتى

كۆرسىتىش ئۈچۈن شىرەگە يېيىلغان خوتەن قەغىزىگە شۇنداقلا بىر قارىغاندىن كېيىن گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ مۇشائىرىنىڭ قاپىيەسى كاغەز، مەزمۇنى ئىشق ـ مۇھەببەت بولسۇن، رەمەل بەھىرىدە يېزىلسۇن، قېنى ئەمىسە، مۇشائىرىنى باشلاشسىلا.

ــ مەنمۇ خەتتات شاگىرتلارغا كىچىككىنە شەرت قويۇپ قويماي، ــ دېدى نورۇز ئاخۇن زىيائىي شىرە يېنىدا باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرغان ئىككى خەتتات يىگىتكە قاراپ، ــ ئول مۇشائىرىنى بىرلىرى تەلىق نۇسخىسىدا، بىرلىرى سۇلۇس نۇسخىسىدا كۆچۈرۈشكەيلا، باشقا نۇسخىلار زىنھار ئارىلىشىپ قالمىسۇن.

مۇشائىرىگە تەييارلانغان يىگىتلەرنىڭ ئارىسىدىكى ئېگىز بويلۇق يىگىت بىرنەچچە دەقىقە ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن مۇشائىرىنىڭ بىرىنچى بېيىتىنى باشلىدى.

دەريا ! قاسىدى① كەلتۈرسە يادىمدىن نىشان كاغەز،
تەلەتتۇق② بىرلە مېھىر ئەنگىز③ سەۋاد④ ىدىن بەيان كاغەز.

ئۇنىڭ يېنىدىكى يىگىت ئانچە ساقلاپ تۇرمايلا ئىككىنچى بېيىتنى داۋاملاشتۇردى:

دەريا ! ھېچكىم بىلمەس ئېسە⑤ ئەفتارە⑥ ھالىمنى،
نىگارىم لۇتفۇ⑦ قەھرىدىن ئۆزۈم ئەيان كاغەز.

---

① قاسىدى ــ ئەلچى، خەۋەرچى.
② تەلەتتۇق ــ ئەركىلەش.
③ ئەنگىز ــ ئويغىتىش، قوزغىتىش.
④ سەۋاد ــ خەت يازماق.
⑤ ئېسە ــ بولسا.
⑥ ئەفتارە ــ دەرمانسىز، زەئىپ.
⑦ لۇتف ــ ئىلتىپات، ئىنايەت، مېھرىبانلىق، غەمخورلۇق.

ئۇچىنچى يىگىت بىرنەچچە دەقىقە ئويلىنىۋېلىپ ئارقىسىنى ئۇلىدى:

نىگارىم ئىلتىفاتىدىن تۇمەن تۇرلۇك ئۇمىد ئەتكەچ،
يېتەر دەپ ئوك قولۇمدىن تۇرفە① خۇشلۇق ناگىھان② كاغەز.

ئۇنىڭ يېنىدىكى پاكار بويلۇق، خام سېمىز كەلگەن يىگىت يەنە بىر بېيىتنى داۋاملاشتۇردى:

قەدەمبوسۇڭغە چەشمى دىلفىگار③ نم ئىنتىزار ئولغاچ،
مۇيەسسەر بولسە ۋەسلىڭ دەۋلەتىدىن ئەلئەمان كاغەز.

بەشىنچى يىگىت دەرھال بۇ بېيىتنىڭ ئارقىسىنى ئۇلىدى:

كەرەم ئەيلەپ نىگارىم سەتر④ قىلغان ئەيبۇ نۇقسانىم،
ئۆزىدىن ئۆزگىگە كۆرسەتمىگەيلەر دەپ نىھان⑤ كاغەز.

ئۇنىڭ يېنىدىكى تۇرقىدىن شوخلۇقى، زېرەكلىكى چىقىپ تۇرغان ئون بەش ـ ئون ئالتە ياشلاردىكى يىگىت بىراقلا ئىككى بېيىت ئېيتىپ توختىدى:

نېچۈك قىلغاي ئىشكىدىن قوغلاسە ئىتلارنى دەربان⑥نم،
بۇ غەم بىرلە يۇزۇم ئەكسىدىن ئولغاچ زەفىران كاغەز.
خىجالەت بابىدىن ھەر كۇندە مىڭ تۇرلۇك ئاچىلمىشدۇر،
بۇ رەڭگىمنى كىشى كۆرگەي دېگەيلەركىم سەمان كاغەز.

---

① تۇرفە ـــ يېڭىلىق، كىشىنى ئەجەبلەندۇرىدىغان.
② ناگىھان ـــ تۇيۇقسىز، توساتتىن.
③ دىلفىگار ـــ دىلى يارا.
④ سەتر ـــ يېزىقىنىڭ ھەربىر قۇرى.
⑤ نىھان ـــ يوشۇرۇن، مەخپىي.
⑥ دەربان ـــ دەرۋازىۋەن.

بىر چەتتە قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرغان ئەلى بايىنىڭ كىچىك بايۋەچچىسى ھاياجىنىنى باسالماي ئىختىيارسىز مۇشائىرنىگە قېتىلدى:

ئۇمىد ئەتكەچ تۇشەر دەپ تارى① زەررىن② تىيرە③ كۆلبەمگە،
جەمالى ئافتابىدىن سەفايى④ ئاسمان كاغەز.

كىچىك بايۋەچچىنىڭ كۇتمىگەندە مۇشائىرىگە قېتىلىشى تالىپلارنى تەمتىرىتىپ قويدى. بۇ تاسادىپىيلىق ئۇلارنىڭ ئىلھامىنى قاچۇرۇۋەتكەندەك قىلاتتى.

ــ خوش، قاراپ تۇرماي يەنە بىر بېيىت بىلەن مۇشائىرىنىڭ ئاخىرىنى چۇشۇرۇپ تۇگەللەڭلار، ــ دېدى ئابدۇرەھىم نىزارىي يىگىتلەرگە قاراپ، ــ كىمدىكىم چاققان چىقىپ، مۇشائىرىنىڭ ئاخىرىنى چۇشۇرۇپ تۇگەللىسە، بۇ بىر پارچە غەزەل شۇنىڭ بولىدۇ. شەرت شۇكى، ئۆزىنىڭ تەخەللۇسىنى مىسرانىڭ ئارىسىغا بەلگە ـ نىشان قىلغاي.

ئابدۇرەھىم نىزارىينىڭ گېپىنى ئاخىرلاششى ھامان بايا بىراقلا ئىككى بېيىت بىلەن مۇشائىرىگە قېتىلغان شوخ يىگىت بېيىت باشلىدى:

ئەجەب ئېرمەس تەرەھھۇم⑤ قىلسە مەھبۇب شەۋقىي ھالىغە،
نەسب ئولسە⑥ جەمالۇللاھ ھەياتى جاۋىدان⑦ كاغەز.

---

① تارى ــ كۇتۇلمىگەندە پەيدا بولۇش.
② زەررىن ــ زەر بىلەن زىننەتلەنگەن.
③ تىيرە ــ قاراڭغۇ، قايغۇلۇق.
④ سەفايى ــ سۈزۈك.
⑤ تەرەھھۇم ــ رەھىم قىلىش.
⑥ نەسب ئولسە ــ مۇيەسسەر قىلسا.
⑦ جاۋىدان ــ ئەبەدىي، دائىمىي، مەڭگۇ، ھەمىشە.

يىگىت ئاخىرقى مىسرانى ئوقۇپ بولۇپ، قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ تەۋازۇ بىلەن ئېگىلگىنىچە سورىدى:

ــ بىلمىدىم، بۇ بېيىتنىم بۇزرۇكۇار ئۇستازلارنىڭ نەزىرىگە مەنزۇر كەلدىمىكىن؟

ــ باركاللا! مۇشائىرىنىڭ تۇڭەللىمىسى تولىمۇ جايىغا چۈشتى، ــ دېدى ئابدۇرەھىم نىزارىي رازىمەنلىك بىلەن.

ــ تەخەللۇسلىرى شەۋقىي ئىكەن ـ دە، ئوغلۇم؟ ــ سورىدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي يىگىتكە قايىللىق بىلەن قاراپ.

ــ شۇنداق، بۇزرۇكۇارىم، ــ دەپ چاقچاقلىق بىلەن جاۋاب بەردى يىگىت، ــ ئات ـ جونۇم مۇھەممەد رەسۇل، يۇرتۇم گۇما قوشتاغدىن.

مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي كىندىكىگە چۈشۈپ تۇرغان ئاپپاق ساقىلىنى سىلاپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى.

ــ ھەرقانداق كىشى بىر ئىش قىلغان بولسا، شۇ ئىشتا ئول كىشىنىڭ بىرەر بەلگىسى بولىدۇ. سەھىپىلەرنى زىننەتلەپ نەزم يازغۇچىلارنىڭ تەخەللۇسى ئۇنىڭ تامغىسىدۇر. ھەرقانداق شېئىرلار تەخەللۇستىن ئىبارەت مۇشۇ نىشانە ئارقىلىق بىر ـ بىرىدىن پەرقلىنىدۇ. ئانى ئوقۇغان كىشىلەر ئاشۇ نىشانغا ئاساسەن بۇ پالانىنىڭ، بۇ پۇستانىنىڭ دەپ خاتاسىز ئايرىۋالالايدۇ. گەرچە ئۇشبۇ ئەشئار بىرنەچچىگىلارنىڭ مۇشائىرە قىلىشى بىلەن رويابقا چىققان بولسىمۇ، بايا نىزارىي جانابلىرى دېگەندەك، بۇ نەزمنىڭ ئىگىسى مۇشائىرىنىڭ ئاخىرىنى چۈشۈرۈپ تۇڭەللىگەن ھەمدە ئۆزىنىڭ تەخەللۇسىنى مىسرالار ئارىسىغا يوشۇرۇپ، بەلگە ـ نىشانە قىلغان شەۋقىي تەخەللۇسلۇق مۇھەممەد رەسۇلغا تەۋە بولىدىلەر.

ــ ئەلەم ئاخۇنۇم ھەزرەتلىرى ئۇشبۇ سورۇنىدىمۇ يەنىلا قازىلىق مەجبۇرىيىتىنى ئېسىدىن چىقارماي، ئادىل ھۆكۈم چىقاردى، ــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ چاقچاق تەلەپپۇزىدا، ــ قېنى ئېيتىڭلارچۇ، باشقىلىرىڭلار بۇ ھۆكۈمگە قايىلمۇسىلەر؟

يىگىتلەر بىر ئېغىزدىن جاۋاب بېرىشتى:

— ھۆكۈمگە قايىلمىز.

— چىن دىلىمىزدىن رازىلىق بېرىمىز.

— جانابلار، ئول شاگىرتلارنىڭ نەزمىي ئىستېداتى قانداقراق ئىكەن؟ — سورىدى ئابدۇرەھىم نىزارىي.

— مۇلچەرىمدىكىدىنمۇ خېلىلا يۇقىرى ئىكەن، — دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ.

— نەق مەيدانىدا توقۇغىنىغا باقماي خېلىلا پاساھەتلىك چىقتى، — دېدى مۇھەممەد نىياز يارکەندىي، — مىسرالار گۈزەل بولۇپلا قالماستىن ئىچىگە يوشۇرۇنغان مەنىسىمۇ چوڭقۇر. مەنتىق جەھەتتىنمۇ كېيىنكى بېيىت ئالدىنقى بېيىتنى تولۇقلاپ بارىدۇ. كىشىگە خۇددى بىر ئادەم توقۇغاندەك تۇيغۇ بېرىدۇ.

— ئارى، — دېدى موللا شاكىر، — ئەڭ گۈزەل شېئىرىيەت پەقەت تەبئىي شائىرلاردىلا يۈز بېرىدۇ. پاساھەتلىك يېزىلغان شېئىردا مانا ئول مۇشائىرىدە ئىسپاتلىگەندەك ھەم گۈزەل شەكىل، ھەم دىلنى تارتقۇچى مەنە بولىدۇ. شۇڭىمۇ بۇزرۇكۋار بۇۋىمىز ئەلىشىر نەۋايى ھەزرەتلىرى «نەزمىكى ھەم سۈرەت ئېرۇر خۇش ئاڭا، زېمىندا مەئنى داغى دىلكەش ئاڭا»[1] دەپ نەزمگە تەرىپ بەرگەن.

— شېئىرىيەت بىر ئىلىمدۇر، — دېدى نورۇز ئاخۇن زىيائىي دانىمۇدانە قىلىپ سۆزلەپ، — ئۇ كىشىگە تىلدىن ئەۋزەللىك بىلەن ئىزچىللىقنى ماسلاشتۇرۇپ پايدىلىنىشنى، شۇنىڭدەك ئۇنىڭ نىسبەتچانلىقى بىلەن تۇراقلىرىنى ماسلاشتۇرۇپ پايدىلىنىشنى ئۆگىتىدۇ. شۇڭىمۇ شېئىر ئىنسانىڭ قەلبى ۋە ھېس ـ تۇيغۇلىرىنى ئىپادىلەيدىغان، قوزغايدىغان ھەم ئانى يورۇتۇپ بېرىدىغان خىسلەتلىك تار، كۈي ۋە مەشئەلدۇر. شۇڭا، شېئىر ھېسسىيات، تەسەۋۋۇر ۋە چىنلىق

① يەشمىسى: شېئىردا گۈزەل شەكىل بولسۇن ھەم شەكىل ئىچىدە شۇنىڭغا دىلكەش مەنىمۇ بولسۇن.

بىلەن يۇغۇرۇلغان، ھېسسىيات ۋە تەسەۋۋۇر بىلەن قاناتلانغان، ئوقۇغان كىشىنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى لەرزىگە كەلتۈرەلەيدىغان بولۇشى كېرەك.

ــ نەزم ئىلمى ناھايىتى ئەزىز، ئىنتايىن شەرەپلىك، يېقىملىق ئىلىمدۇر، ــ دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي ۋەزمىن ئاھاڭدا سۆزلەپ، ــ چۈنكى جانابىي ئاللانىڭ كالامىدا ئۇ بار. ھەدىسلەردىنمۇ ئۇنى ئىزدىسە تاپقىلى بولىدۇ. پەقەت ئاللانىڭ كالامىغا بولغان ھۆرمەت يۈزىسىدىن ئۇنى شېئىر دەپ ئاتىمىغان. شېئىر ئەزگۈ مەقسەتلەرنى دىلغا جا قىلغانلارنىڭ تىنىقىدىن ئوت ـ يالقۇن بولۇپ چىقىدۇ. دېمەك، شېئىر يېزىشتا مەقسەت ـ مۇددىئا ئەڭ مۇھىم. مىسالەن ئالايلى، مەۋلانە جالالىددىن رۇمى ھەزرەتلىرىنىڭ شېئىر يېزىش مەقسىتى ئىلاھىي سىرلارنى بايان قىلىش ۋە ئۇنىڭ پۈتمەس ـ تۈگىمەس مەرىپىتىنى تارقىتىشتىن ئىبارەت ئەردى. بۈزرۈگۋار بوۋىمىز نەۋايى ھەزرەتلىرىنىڭ ھەربىر بەيىت ـ مىسرالىرىدا ھەقىقەت، مەرىپەتنىڭ لەزىز تەمى، زوق ۋە ئىشق ئوتىنىڭ گۈرۈلدەپ تۇرغان ھارارىتى روشەن بىلىنىپ تۇرىدۇ. شائىر دېگەن مەنە ئەھلىلىرى ئىچىدىكى ھېكمەت ئىگىسى. ئىشق ئەھلىنىڭ چىن ۋە ساداقەتلىك ئاشىقى، ئىلاھىي ھەقىقەت شەيدالىرى، پاك ئىنسانىي مۇھەببەت كۈيچىسى بولۇشى كېرەك. گەرچە شېئىردىكى سۆز ـ ئىبارىلەر شەيئىلەرگە تەقلىد قىلىنىشتىن ھاسىل بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئىنسانىنىڭ نازۇك تۇيغۇلىرىنى تولۇق ئىپادىلەپ بېرەلىگەن بولۇشى شەرت.

تالىپلار قول باغلاپ ئۇستازلارغا ھۆرمەت بىلدۈرۈشتى.

ــ بۈزرۈگۋارلىرىمىزنىڭ كالامىنى ئېسىمىزدە مەھكەم ساقلايمىز.

ــ جانابىي ئۇستازلار ئەمدى نەزەرلىرىنى ئۇشبۇ خۇش خەتكە ئاغدۇرۇشقايلا، ــ دېدى تۇردۇش ئاخۇن غەربىي قولى بىلەن شىرە ئۇستىدىكى ھۆسنىخەت يېزىلغان قەغەزنى ئىشارەت

قىلىپ.

ــ راست، نەزم بىلەن بولۇپ كېتىپ تالىپى كاتىپلارنىڭ خۇش قەلەملىكتىن ماھارەت كۆرسىتىۋاتقانلىقىنى ئۇنتۇپتۇق، ــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ.

مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي شېئىر يېزىلغان ئىككى تاختا قەغەزنى قولىغا ئېلىپ بىرھازا سىنچىلاپ قارىغاندىن كېيىن، مەمنۇنلۇق بىلەن بېشىنى لىڭشىتتى:

ــ دەرھەقىقەت، غەربىي جانابلىرىنىڭ مۇبارەك خۇش قەلەمىدىن ئايرىۋالغۇسىز يېزىلىپتۇ. ئانىڭ ئۈستىگە ھەر ئىككىلا خەت نۇسخىسى بىر ــ بىرىدىن گۈزەل چىقىپتۇ، شۇل تاپتا كۆز ئالدىمدا بىر ــ بىرىدىن گۈزەل ئىككى پارچە چىمەنلىك نامايان بولدى، ــ مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي قولىدىكى ھۆسنىخەتنى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ بىلەن ئابدۇرەھىم نىزارىيغا بىردىن ئۇزارتقىنىچە گېپىنى داۋام قىلدى، ــ كاتىپ يەئنى خەتتات شائىرلارنىڭ شېئىرلىرى بىلەن ۋاراقنى بېزىگۈچى ۋە سۆز خەزىنىسىنىڭ خەزىنچىسىدۇر.

ــ ئاڭا، ــ دېدى ئابدۇرەھىم نىزارىي قولىدىكى ھۆسنىخەتتىن كۆزىنى ئۈزمەي تۇرۇپ، ــ ياخشى يېزىلغان خەت ۋە جايىدا قويۇلغان چېكىت چىرايلىقلار جامالىغا گۈزەللىك بەخش ئەتكەن خالدەك ئاق قەغەز يۈزىنى بېزەيدۇ. خۇش خەت، يەئنى خەتنى چىرايلىق يازغۇچى كاتىپ سۆزگە زىننەت ۋە سۆزلىگۈچىگە راھەت بېغىشلايدۇ. ئەگەر خەتتات خەتنى توغرا يازسا، ئۇنىڭ پۈتكىنى ياخشىلار كۆڭلىگە سۆزسىز مەقبۇل بولىدۇ. شائىر خاھى بىر بەيىت، خاھى يۈز بەيىت، يازسۇن، خۇش قەلەم كاتىپنىڭ قولىدا كۆچۈرۈلسە، ئانى ئوقۇغان كىشىنىڭ قەلبىدە ھەسسىلەپ زوق ــ ھەۋەس قوزغايدۇ. ئەگەر خەتنىڭ شەكلى چىرايلىق ۋە توغرا بولمىسا، بىلىم ئەھلى ۋە ئوقۇغۇچىلارنىڭ چۈشىنىشىدە مۇجمەللىك پەيدا قىلىپ قويىدۇ.

ــ كەمىنە نىزارىي جانابلىرىنىڭ كەلىمىسىگە بىر شىگگىل

قوشۇمچە قىلاي، ــ دېدى مەۋلانە مۇھەممەد نىياز ياركەندىي، ــ خەتتات ئۆز ھۇنىرىنىڭ نۇرغۇن سىرىنى بىلىشى، كەڭ بىلىم ئىگىسى بولۇشى كېرەك. بولۇپمۇ تىلنى، سۆز سەنئىتىنى، ئىلمىي رىيازەتنى پۇختا بىلىشى كېرەك. نەزم يېزىش ئىستېداتى بولسا تېخى ياخشى. بۇنداق بولغاندا، شائىرلارنىڭ ئەشئارلىرىنى كۆچۈرۈش جەريانىدا كەتكۈزۈپ قويغان جايلارنى تەھرىر قىلالايدۇ.

ــ پاساھەت بىلەن يېزىلغان ھۆسنىخەت گۈزەل بىر جانانغا ئوخشىسا، ئۇنىڭ چۆرىسىنى بېزىگەن نەقىش، ئۆرنەكلەر ئول جانانغا لاتاپەت بېغىشلىغۇچى ئەڭل ـ لىباسقا ئوخشايدۇ، ــ دېدى مولا شاكىر قولىدىكى ھۆسنىخەتنىڭ چۆرىسىدىكى نەقىشلەرگە زوقلىنىپ قاراپ، ــ مانا بۇ نەقىشلەر ھۆسنىخەتنىڭ كۆركەملىكىنى نەچچە ھەسسە جۇلالاندۇرالايدۇ.

ئىككى پارچە ھۆسنىخەت مەشرەپ ئەھلىنىڭ قولىدىن ـ قولىغا ئۆتۈپ ئاخىرىدا يەنە كاتىپ يىگىتلەرنىڭ قولىغا قايتىپ كەلدى.

ــ ئەگەر مۇشائىرە ئىگىلىرى خوپ كۆرسە، ئۇشبۇ ھۆسنىخەتنى ھېكمەتگ جانابلىرى بىلەن ئەلى باي جانابلىرىغا يادنامە قىلساق دېگەن مۇددىئايىمىز بار ئىدى، ــ دېدى خەتتات يىگىتلەر.

ــ بىز بۇنىڭدىن پەخىر ھېس قىلمىمىز، ــ دەپ رازىلىق بىلدۇرۇشتى مۇشائىرە ئىگىلىرى.

خەتتات يىگىتلەر ھۆسنىخەتلەرنى زوھۇرىددىن ھېكمەتگ بىلەن ئەلى بايغا ئېھتىرام بىلەن قوش قوللاپ ئۇزارتتى:

ــ ئاددىي سوۋغىمىزنى قوبۇل قىلىشقايلا.

ــ ھەشقاللا، بۇنى قىممەتلىك سوۋغا دەپ بىلمەن، ــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكمەتگ.

ــ مېھمانخانام يەنە بىر ئېسىل بېزەك بىلەن بېزىلىدىغان بولدى، ــ دېدى ئەلى باي مىننەتدارلىقىنى بىلدۇرۇپ.

ـــ ناسىربەگ، ـــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكمىبەگ مەھرىمگە قاراپ، ـــ ئول مۇشائىرە ئىگىلىرى بىلەن خۇش قەلەملەرنىڭ ھەربىرىگە ئون سەردىن كۈمۈش ئاقچا ئىنئام قىلسۇنلار!

ـــ ئالىيلىرىنىڭ ھىممىتىگە ھەشقالا، ـــ دېيىشتى تالىپلار.

ئەلى باي ئوغۇللىرىنى بۇيرۇپ شائىر ۋە خەتتات يىگىتلەرنىڭ ئۈستىگە بىر ياقىلىقتىن كىمخاب تون ياپتى. يىگىتلەر ئەلى بايغىمۇ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشتى.

ـــ غەربىي جانابلىرى، تولىمۇ ئىستېداتلىق شاگىرتلارنى تەربىيەلەپلا، سىلىگىمۇ كۆپ رەھمەت، ـــ دېدى ئەلى باي، ـــ خېلىدىن بېرى بۇزرۇكۋار بوۋىمىز ئەلىشىر نەۋائىي ھەزرەتلىرىنىڭ «مەجالىسۇن ـ نەفائىس»[1]، «لىسانۇت ـ تەير»[2]، «مۇھاكەمەتۇل ـ لۇغەتەين»[3]، «مەھبۇبۇل ـ قۇلۇب»[4]، «مىزانۇل ـ ئەۋزان»[5] قاتارلىق رىسالىلىرىنى بىرنەچچە نۇسخىدىن كۆچۈرتۈپ چىقىپ، دىيارىمىزدىكى مەدرىسە ـ ئوقۇللارغا تەقدىم قىلىش ئويۇم بار ئىدى. جانابلىرىنىڭ تەربىيەسىدە بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىققۇدەك شاگىرتلار يېتىشىپ چىقىپتۇ. مۇمكىن بولسا شاگىرتلار بۇ ئىشنى قولىغا ئالسا، بارلىق ھەق ۋە خىراجەتلەرنى كەمىنە ئۈستۈمگە ئالسام.

ـــ تولا ئوبدان، ـــ دېدى تۇردۇش ئاخۇن غەربىي، ـــ جانابلىرىنىڭ ئول ئىلتىماسىنى پەرمان دەپ بىلىمىز ھەم بۇ ئىش بىزلەركىم كاتىپلار تائىپەسىنىڭ مەجبۇرىيىتىدۇر. ئەمما ۋاقتى ـ سۇرۇكىنى سەل كەينىگە سۇرۇپ بېرىشلىرىنى ئۆتۈنىمىز.

---

① «مەجالىسۇن ـ نەفائىس» ـــ گۈزەللەر يىغىلىشى.
② «لىسانۇت ـ تەير» ـــ قۇشلار تىلى.
③ «مۇھاكەمەتۇل ـ لۇغەتەين» ـــ ئىككى تىل ھەققىدە مۇھاكىمە.
④ «مەھبۇبۇل ـ قۇلۇب» ـــ كۆڭۈللەر دوستى.
⑤ «مىزانۇل ـ ئەۋزان» ـــ ۋەزىنلەر ئۆلچىمى.

— خوش، بۇ ئىشنى كەينىگە كېچىكتۈرۈشنىڭ زۆرۈرىيىتى نېمىكىن؟ — سورىدى ئەلى باي تەئەججۈپ بىلەن.

— كەمىنەلىرىنىڭ قولىدا خەتتاتلىقتىن تەلىم ئېلىۋاتقان بىرقانچە تالىپلار بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ھەممىسى كىتاب ـ رىسالىلەرنى كۆچۈرۈشنىڭ ھۆددىسىدىن تولۇق چىقالمايدۇ. بايا ھەربىرلىرىنىڭ ئالدىلىرىدا ماھارەت كۆرسەتكەن خۇش قەلەملەردەكتىن پەقەت تۆت شاگىرتلا بار. ئۇلار ھازىر ھېكىمبەگ ئالىيلىرىنىڭ پەرمانىغا بىنائەن بۈزرۈكۋار بوۋىمىز نەۋايى ھەزرەتلىرىنىڭ «چاھار دىۋان»ىنى كۆچۈرۈۋاتىدۇ. بۇ ئىشلارنى تۈگىتىۋالساق، ھېكىمبەگ ئالىيلىرىنىڭ نەزملىرىدىن تۈزۈلگەن «دىۋان زوھۇرى»نى قولىمىزغا ئالىمىز. جانابلىرىغا بىلدۈرگەن ئۆزىمىزنىڭ بائىسى شولدۇر.

— ئۇنداق بولسا مېنىڭ دىۋانىمنى تەييارلاش ئىشى تۇرۇپ تۇرسۇن، — دېدى ئۇلارنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىپ ئولتۇرغان زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ، — ئاۋۋال ئەلى باينىڭ تەلىپىنى ئورۇنلاپ، بۈزرۈكۋار بوۋىمىزنىڭ ئول رىسالىلىرىنى قوللىرىغا ئالغايلا.

— باش ئۈستىگە، — دېدى تۇردۇش ئاخۇن غەرىبىي.

— ئۇنىڭدىن باشقا، — دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ، — بايا مۇشائىرە قىلغان تالىپلارنىڭ نەزملىرىنى ئاساس قىلىپ، خانلىق مەدرىسەسىدىكى تالىپى ئىلىملەرنىڭ نەزملىرىنى توپلاپ بىر باياز[1] تۈزۈپ، ئوتتۇز نۇسخا كۆچۈرۈپ تەييارلانسۇن. بۇنىڭ خىراجەت ـ چىقىملىرىنى مەن بېرىمەن.

زوھۇرىددىن ھېكىمبەگنىڭ ئالىيجانابلىقىدىن سۆيۈنگەن مەشرەپ ئەھلى ھاياجىنىنى باسالماي قېلىشتى.

— بارىكاللا.

— ئالىيلىرىنىڭ ھىممىتىگە ھەشقاللا.

— ئاللا ئىگەم سەلتەنەتلىرىگە بەرىكەت بەرگەي.

---

[1] باياز — كوللېكتىپ توپلام.

— ...

— مەشرەپ ئەھلىگە بىر ئىلتىماس بار ئىدى، — دېگىنىچە قول باغلىدى ئەلى باي.

— ئىجازەت، — دېدى زوھۇرىددىن ھېكمىبەگ.

— كەنجى ئوغلۇم، — دېدى ئەلى باي پەگاھىتا قول باغلاپ تۇرغان كىچىك ئوغلىنى قولى بىلەن ئىشارە قىلىپ، — نەچچە يىلدىن بېرى تەمبۇرغا ئىشتىياق باغلاپ، خېلى ياماڭ ئەمەس چېلىشنى ئۆگەنگەنىدى. مەشرەپ ئەھلى ئىلمىي مۇنازىرىدىن بىرپەس پارىخ بولۇپ ئارام ئالسا، ئۇنىڭغىچە كەنجەم بىر پەدە تەمبۇر چېلىپ بەرسە دەيدىغان تەلىپىم بار. بىلمىدىم، جانابىي ئەھلى مەشرەپكە مەنزۇر كېلەرمىكىن؟

— ئەلۋەتتە بولىدۇ، — دېدى زوھۇرىددىن ھېكمىبەگ.

— قېنى ئوغلۇم، مەشرەپ ئەھلىنىڭ ۋاقتىنى زايە قىلماي تەمبۇرۇڭنى قولۇڭغا ئال.

كەنجى ئوغۇل مەشرەپ ئەھلىگە ئېگىلىپ تەۋازۇ بىلەن سالام بەرگەندىن كېيىن، بىر چەتتە ئولتۇرغان سازەندىلەرگە قاراپ ئىلتىجا قىلدى:

— مۇھتەرەم ئۇستازلار، كەمىنە شاگىرتلىرىغا تەڭكەش قىلىپ بەرگەن بولسا.

كەنجى ئوغۇل سازەندىلەر بىلەن بىرلىكتە «يارۇ»نى، ئاندىن ئۇنىڭغا ئولاپلا بىرقانچە خەلق ناخشىسى ئورۇنلاپ توختىدى.

— باركاللا، — دېدى موللا شاكىر ھاياجان بىلەن، — بايا مۇشائىرىگە قاتقان بېيىتلىرىنى ئاڭلاپ نەزمىي ئىستېداتلىرىغا قايىل بولغانىدىم. ئويلىماپتىمەن، مۇسىقى ـ مۇغەننىلىكتىنمۇ خېلى يۇقىرى ماھارەتلىرى بار ئىكەن ئەمەسمۇ.

— ئارى، مەرد ئوغۇلغا يەتمىش ھۇنەر ئازلىق قىلۇر دېگەن مۇشۇ ـ دە.

— بۇۋىمىز نەۋايى ھەزرەتلىرىمۇ نەزم ئەھلى مۇسىقى ـ مۇغەننىلىكتىنمۇ ماھارەت ئىگىلىشى كېرەك، دېگەنىكەن.

— ...

شۇ ئەسنادا تالىپلار ئاربىسىدا تۇرغان بىر يىگىت دەس ئورنىدىن تۇرۇپ تۆردىكىلەرگە قول باغلاپ سالام بەردى.

— جانابىي مۆھتەرەم ئۇستازلار، بايا ھەمساۋاقلىرىم ئۆز ماھارىتىنى كۆرسەتتى. كەمىنە ناقابىل شاگىرتلىرى خانلىق مەدرىسەسىدە ئۇستازلارنىڭ بەرگەن تەلىملىرىنى ئۆگەنگەندىن سىرت، ۋائىزلىق سەنئىتىگىمۇ ئانچە ـ مۇنچە ھەۋەس قىلغان ئەردىم. ناۋادا مالاللىق يەتمىسە، مەشرەپ ئەھلىگە بىرنەچچە ئېغىز ۋائىزلىق قىلىپ بەرسەم.

— بەلەن گەپ، — دېدى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ ۋە مۇھەممەد سادىق كاشغەرىگە قاراپ سورىدى، — ئەللامە جانابلىرى نېمە دەيدىكىن؟

— ئارتۇقچە تەۋازۇ ھاجەتسىز، مولا ئوغلۇم، — دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي، — بول كىتابخانلىق مەشرىپىگە داخىل بولغان ھەربىر كىشىنىڭ ئۆز ماھارىتىنى كۆرسىتىش ھەققى باردۇر. چوڭ ـ كىچىك، ئۇستاز ـ شاگىرت، ھۆكۈمدار ـ ئاۋام دەپ ئايرىلمايدۇ. چۈنكى، بۇ ئابا ـ ئەجدادلىرىمىز داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتقان كىتابخانلىق مەشرىپىمىزنىڭ ئۆزگىچە قائىدە ـ يوسۇنىدۇر. بۇنىڭدا ئىلىم ـ زىيارەت مۇنازىرىلىرى، مۇسىقى ـ مۇقاملار، قىزىقچىلىق، ئەلنەغمە، ۋائىزلىق، مەددادھلىق...ۋاللاھۇ ئەلەم ھەممىسى بولىدۇ. لېكىن، بىرلا شەرت، ئول ئەنجۇمەندە ئەل ـ يۇرتقا پايدىلىق سۆز ـ ئىبارىلەر بولۇشى، ئىلىم ھەققىدىكى بەس ـ مۇنازىرىلەر ئاساسلىق ئورۇندا تۇرۇشى كېرەك. مەشرەپ ئەھلىنىڭ دىلىنى رەنجىتىدىغان بەتئەخلاق قىلىقلار، ئارىنى بۇزۇپ پىتنە ـ پاسات پەيدا قىلىدىغان سۆز ـ قىلمىشلارغا، ھاياسىزلىقلارغا چەك قويۇلىدۇ. قېنى خوش، مەرھەمەت قىلسۇنلار.

يىگىت سورۇن ئەھلىگە چوڭقۇر بىر سالام بېرىۋېتىپ، گېپىنى قىرىپ قويۇپ ۋائىزلىق قىلىشقا باشلىدى.

«ئەيىۋەھەنناس! ئەيىۋەھەنناس! ھېكايەتكە قۇلاق سېلىڭلار ئامۇخاس! ئاڭلىمىغانلارنىڭ قۇلىقى گاس، ئاڭلىغانلارنىڭ ئەقىل ـ ھوشى ساز. مەلۇم بولسۇنكى، تۇمەن دەريانىڭ ئول تەرىپىدە، گەز دەريانىڭ بول تەرىپىدە ھەشەمەتلىك بىر چاغدا، كۇن چاشكىدىن قىيىلغاندا، بىر بۇلبۇل دەرەخ شېخىغا قونۇپ ئولتۇرار ئەردى. دەرەخ ئاستىدا بولسا بىر يىگىت توپا ئاستىغا تۇزاق قۇرۇش بىلەن ئالدىراش ئەردى. ئانى كۆرۇپ تۇرغان بۇلبۇل زەبانغا كېلىپ يىگىتتىن سوريدىلەر:

— ئى يىگىت، نېمە قىلىۋاتىسەن؟

يىگىت بۇلبۇلنىڭ زەبانغا كەلگەنلىكىدىن ھەيران بولۇپ، بىر قولىدا ياقىسىنى تۇتۇپ، دىلىدا توۋا ـ ئىستىغپار ئەيلەپ جاۋاب بەردىلەر:

— قۇشلارنى تۇزاققا چۈشۈرمەكچىمەن.

بۇلبۇل دېدىلەركىم:

— ئول قايداق قۇشكى، دان تەمەسىدە تۇزاققا دەسسەيدىغان.

يىگىت دېدىلەركىم:

— مەگەر ھەر كىشى تەمە كەينىگە كىرسە تۇزاققا چۈشۈەرگەي.

بۇلبۇل يىگىتنى مەنىستىمەي نېرىراقتا ئۇچۇپ كەتتىلەر. يىگىتمۇ تۇزاقنى قۇرۇپ بولۇپ بىر چەتتە سەۋرچانلىق بىلەن قاراپ تۇردىلەر.

ئەيىۋەھەنناس! ئەيىۋەھەنناس! مانا تاماشا! مانا تەقدىر ـ قىسمەت! كۆرۈڭلار خالايىق! ئول ئەتراپنى ئايلىنىپ يۇرگەن بۇلبۇل دانلاپ يۇرۇپ، تۇيۇقسىز ھېلىقى تۇزاققا چۈشۈپ قالدىلەر. يىگىت يوشۇرۇنغان جايىدىن چىقىپ بۇلبۇلنى قەپەسكە سولاپ ئېيتتىلەركى:

— ئەي بۇلبۇل! مېنى تونۇدۇڭمۇ؟ سەن دانىنى كۆرۈپ تۇزاقنى كۆرمىدىڭ. تەمەخورلۇقۇڭ، تەكەببۇرلۇقۇڭ ۋە مەغرۇرلۇقۇڭ سېنى مۇشۇ قىسمەتكە دۇچار قىلدى.

بۇلبۇل بىچاره ئېيتتىلەركىم:

ــ پەيمانە تولسا كۆز كور بولۇپ قالۇر ئىكەن.

بۇلبۇل بىچاره ناله قىلىپ كۆز يېشى بىلەن قەپەسنى يۇدىلەر. بىراق، يىگىت پەرۋا قىلمىدىلەر. يىگىتنىڭ تاش يۈرىكىنى كۆز يېشى بىلەن ئېرىتەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن بۇلبۇل قەپەستىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن تەدبىر تۇزدىلەر ھەم دېدىكىم:

ــ ئەي يىگىت، مېنى قويۇۋەت، كىچىككىنە بالىلىرىم بار. ئۇلارنى باقمىسام ئۆلۈپ كېتىدۇ. مېنى قەپەسكە سولىساڭ ساڭا نېمە پايدا؟ مېنى قويۇۋەتسەڭ ھەققىڭ ئۈچۈن ئۈچ نەسىھەت ئېيتىپ بېرىمەن. ئۇلاردىن چوقۇم زور نەپ ئالىسەن.

نەپنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ يىگىت ئويلىنىپ قالدىلەر ھەم بۇلبۇلغا دېدىكىم:

ــ مەيلى ئەمىسە، نەسىھەتلىرىڭنى ئاڭلاپ باقاي.

بۇلبۇل ئېيتتىلەركىم:

ــ بىرىنچى نەسىھەتىمنى قەپەستە، ئىككىنچى نەسىھەتىمنى قەپەستىن چىقىپ، ئۈچىنچى نەسىھەتىمنى ئازاد بولۇپ ئېيتىمەن.

يىگىت بۇلبۇلنىڭ تەلىپىنى قوبۇل كۆردىلەر.

ــ قېنى ئېيت!

بۇلبۇل دېدىلەركىم:

ــ مەگەركى قازايىقەدەر ھۆكمى بىلەن بىرەر نەرسىدىن ئايرىلىپ قالساڭ، ئەسلا ئەلەم چېكىپ غەم يېمە، چۈنكى پايدىسى يوق.

يىگىت بۇلبۇلنى قەپەستىن چىقىرىپ، ئىككى پۇتىنى مەھكەم تۇتۇۋېلىپ بۇيرۇق قىلدىلەر:

ــ ئىككىنچى نەسىھەتىم شۇلكى، ــ دېدى بۇلبۇل، ــ يالغان سۆزگە ئىشەنمە، قۇرۇق ۋەدىگە ئۇمىد باغلىما.

ــ ئۈچىنچى نەسىھەتىڭنى ئېيت، ــ دېدى يىگىت بۇلبۇلنى

قويۇۋېتىپ.

ئازاد بولغان بۇلبۇل ئۇچۇپ بېرىپ دەرەخ شېخىغا قوندى ۋە دېدىكىم:

ــ ئەي يىگىت، ئۇچىنچى نەسىھەتىم شولكى، ھېچقاچان تەمەگەرلىك قىلما. تەمەگەرلىك ئادەمنى خار ۋە قەدىرسىز قىلغۇسى. مەسىلەن، بايا ئۆزۈممۇ تەمەگەرلىك تۇپەيلى سەن قۇرغاق تۇزاققا چۇشتۇم. ئاخىرىدا شۇنى دېمەكچىمەنكى، سەن بەكمۇ نادان ئىكەنسەن.

يىگىت ئەجەبلىنىپ سورىدىلەر:

ــ قانداق دەيسەن؟

ــ مېنى قويۇۋېتىپ خاتا قىلدىڭ.

ــ سەۋەبىنى ئېيت.

بۇلبۇل دېدىكىم:

ــ مېنىڭ قارنىمدا بىر گۆھەر بار ئىدى، يىگىرمە مىسقال كېلەتتى، سەن ئاشۇ بايلىقتىن قۇرۇق قالدىڭ.

ئەيىيۇھەنناس! ئەيىيۇھەنناس! ئاڭلا خالايىق! بۇلبۇلنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ يىگىت پېشانىسىگە شاپىلاقلاپ ئەخمەقلىق قىلغىنىدىن زارلاندىلەر. يىگىتنىڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ بۇلبۇل مەسخىرىلىك كۆلدىلەر، تەنە ـ مالامەت تاشلىرىنى يامغۇردەك ياغدۇردىلەر:

ــ ئەي يىگىت، بايا قىلغان ئۇچ نەسىھەتىمنى بىردەمدىلا ئۇنتۇدۇڭ. ئېسىڭنى يىغ. ئاۋۋال قولدىن كەتكەن نەرسىگە قايغۇرما دېگەنىدىم، ئەمما سەن ھازىر قايغۇرۇۋاتىسەن. تەمەگەر بولما دېگەنىدىم، شۇ تاپتا ۋۇجۇدۇڭدا تەمەگەرلىك قۇتىرىدى. يالغان سۆزگە ئىشەنمە دېگەنىدىم، ئەمما سەن ئىشەندىڭ. ئويلاپ كۆر، مېنىڭ پۇتكۇل جىسمىم يىگىرمە مىسقال كېلەمىدۇ ـ يوق، ئەجەبا قارنىمدا يىگىرمە مىسقال گۆھەر نېمە قىلسۇن؟ مانا بۇ يالغان گەپ. ئەڭ ئاخىرقى نەسىھەتىم شولكى، ھەرقانداق سۆزنىڭ مەنىسىگە، تېگىگە يەت، ئويلاپ ئەقىل بىلەن ھۆكۈم قىل.

يىگىت خىجىللىق بىلەن بېشىنى تۆۋەن سالدىلەر.

بۇلبۇل يەنە دېدىلەركىم:

ــ نېمىلىكى بولمىسۇن، ياخشىلىق قىلىپ مېنى قەپەستىن ئازاد قىلدىڭ. بۇ ياخشىلىقىڭ مۇكاپاتسىز قالماس. مۇنۇ دەرەخنىڭ ئاستىدا لىق ئالتۇن قاچىلانغان كوزا بار، ئۇنى كولاپ ئېلىپ خىراج قىل.

يىگىت ھەيران بولۇپ بۇلبۇلدىن سورىدىلەر:

ــ ئەي بۇلبۇل، بۇ قانداق سىركى، دەرەخ ئاستىغا كۆمۈلگەن ئالتۇننى كۆرسەڭۇ، ئەجەبا توپا ئاستىغا كۆمۈلگەن تۇزاقنى كۆرمەيسەن؟

بۇلبۇل شۇنداق جاۋاب بەردىلەر:

ــ ئەي يىگىت، گېپىڭ توغرا، شۇنداق چاغلارمۇ بولىدۇكى، كىشى ۋۇجۇدىدا تەمە ئوتى ئۇچقۇنلىسا كۆزى كور بولۇپ قالىدۇ.

ئەيىۋەھەنناس! ئەيىۋەھەنناس! ئۇشبۇ ھېكايەت مۇشۇ يەردە تامام بولدى. ئاڭلىغۇچىلارنىڭ تېنى ئامان، ئەقىل ـ ئىدراكى راۋان بولدى.

يىگىت ۋائىزلىقتىن توختاپ تۆرده ئولتۇرغان ئۇستازلارغا ئېگىلىپ سالام بەردى:

ــ ۋائىزلىق يەنىى ئەھلى نەسىھەتگۇيلۇق پىر ـ ئۇستازلار ۋە ھوشيار كىشىلەرنىڭ، پىركامىل ۋە ئەۋلىيالارنىڭ ئىشىدۇر، دەپ ئاڭلىغان بولسامۇ، ۋۇجۇدۇمدا نە ئەقىل، نە ھوشيارلىق بولمىسمۇ، ئاۋازىمنىڭ ساز چىقىدىغانلىقىغا، ھەر خىل كىشىلەرنىڭ سۆز ـ تەلەپپۇزىنى ئوخشىتىپ دوريالايدىغانلىقىمغا ئىشىنىپ، جانابىي ئۇستازلارنىڭ ئالدىدا ۋائىزلىق قىلىشقا جۇرئەت قىلدىم. كەمىنە شاگىرتلىرىنىڭ قىلغان بول ئاتكارچىلىقىنى ئەقىلسىزلىكتىن ئۆزىنى بىلەلمەي قىلغان شوخلۇقى ۋە تەنتەكلىكى دەپ بىلىپ ئەيىبكە بۇيرۇمىغايلا.

يىگىتنىڭ ئاۋازىنى ھەر خىل ئاھاڭدا چىقىرىپ، چىراي

شەكلىنى شۇنىڭغا ماسلاشتۇرۇپ قىلغان ۋائىزلىقى بارچە مەشرەپ ئەھلىگە يارىغاندى. شۇڭا، ئۇلار يىگىتنى بىر ئېغىزدىن ماختاشتى.

— باركاللا! خېلى مەن - مەن دېگەن ۋائىزلارمۇ بۇنچە قاملاشتۇرۇپ سۆزلىيەلمەيدۇ.

— ھېكايەتنىڭ مەنىسىمۇ بەك چوڭقۇر ئىكەن.

— راست، تەمەخورلۇق كىشىنى ئابرۇيسىز، قەدىرسىز قىلىدۇ.

— ۋائىزنىڭ ھەقنى سۆزلىمەكى جايىزدۇر، — دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي، — ۋائىز ئاللانىڭ دېگىنىنى ئېيتىشى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆزلىرىگە خىلاپ سۆزلەپ قويۇشتىن ساقلىنىشى، ئاۋۋال ئۆزى ھەق يولغا كىرمەكى، ئاندىن نەسىھەت قىلىپ ئەل - ئاۋامنى شۇ يولغا دەۋەت قىلمىقى، باشلىمىقى لازىم. ئۆزى يۇرمىگەن يولغا ئەلنى باشلىماق مۇساپىرنى يولدىن ئاداشتۇرۇپ باياۋانغا تاشلىماق بىلەن ئوخشاش. مەگەر بىرەر ياخشى ئىش - ئەمەلنى باشقىلارغا دەۋەت قىلىپ ئۆزى قىلمىسا، ئۇنداق ۋائىزنىڭ سۆز -نەسىھەتى ھېچكىمگە تەسىر قىلمايدۇ. ئى موللا ئوغلۇم، ناھايىتىمۇ ياخشى بىر ھېكايەتنى سۆزلىدىلە، ئاللا ئىگەم ۋۇجۇدلىرىنى تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ نادىر پەزىلەتلەر بىلەن بېزەشكە نېسىپ قىلغاي. كۆرسەتكەن ماھارەتلىرىگە كۆپتىن - كۆپ تەشەككۇر.

— ئۇستازنىڭ كالامىنى ئېسىمدە مەھكەم ساقلايمەن، — دېدى يىگىت.

زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ بېلىدىكى ئالتۇن توقىلىق ئېسىل كەمىرىنى يېشىپ يىگىتكە تەڭلىدى.

— ئال، يىگىت، بۇ سوۋغامنى قوبۇل قىل. مىڭ تىللاغا ئەرزىگۈدەك ھېكمەت بىلەن دىلىمنى روشەن قىلدىڭ.

— ھېكىمبەگ ئالىيلىرىغا ھەشقالا، — دېدى يىگىت كەمەرنى ئىككى قوللاپ ئېلىپ.

— جانابي مەشرەپ ئەھلى، — دېدى نورۇز ئاخۇن زىيائىي سورۇندىكىلەرگە تەكشى قاراپ، — بايانتىن بېرى سازەندىلىرىمىز سازلىرىنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ قالدى. ئەمدىكى نۆۋەتنى ئۇلارغا بېرىپ، يۇرەكلەرگە زوق ـ ھەۋەس قوزغىغۇچى نەغمىلەردىن بىرەر پەدە ئاڭلىساق قانداق بولۇر؟

— بۇمۇ ناھايىتى ياخشى تەكلىپ بولدى، — دېدى زوھۇرىددىن ھېكمىبەگ، — بىراق كەمىنىلىرىنىڭ شول تاپتا ئول سازەندىلەرنىڭ نەغمىلىرىدىن كۆرە قازان بىلەن چۆمۈچنىڭ نەغمىسىگە بەكرەك ئىشتىياقىم تارتىۋاتىدۇ. ئەھلى مەشرەپنىڭ قانداقكىن؟ مېنىڭ قورسىقىم ناغرا چالغىلى خېلى بولدى.

سورۇندىكىلەر پىخىلداپ كۈلۈشۈپ كەتتى. زوھۇرىددىن ھېكمىبەگنىڭ نېمىگە ئىشارە قىلىۋاتقانلىقىنى دەرھال ھېس قىلغان ئەلى باي قول باغلىغىنىچە بېشىنى ئەگدى.

— كەچۈرسىلە، ئالىيلىرى، كۆڭۈلگە زوق بېغىشلىغۇچى بىر ـ بىرىدىن ئېسىل سۆھبەتلەر ئەس ـ يادىمنى ئوغرىلاپتۇ. مەشرەپ ئەھلىگە تەييارلىغان تائاملارمۇ تەييار بولۇپ قالدى ھەرقاچان.

ئەلى باي ئىشىك تۈۋىدىكى خىزمەتكارلىرىغا قازان بېشىغا چىقىپ بېقىشنى بۇيرۇدى.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي قوينىدىكى ئالتۇن گەردىشلىك يانچۇق سائىتىگە قاراپ بېقىپ، — ناماز ۋاقتىمۇ بولاي دەپ قاپتۇ. مەشرەپ ئەھلى سىرتقا چىقىپ پۇت ـ قوللىرىنى بوشىتىپ راھەتلىنىۋالغاچ① تاھارەت يەڭگۈشلىۋالغاي. ناماز شامنى ئوقۇۋېلىپ ئاندىن غىزاغا ئېغىز تېگەيلى.

مەشرەپ ئەھلى سىرتقا چىقىپ بىرلىرى ھاجەت قىلىشقا، بىرلىرى تاھارەت قىلىشقا تۇتۇندى. شام نامزىنى ئەلى بايىنىڭ ياندىكى چاغراق مېھمانخانىسىدا مۇھەممەد سادىق كاشغەرىينىڭ

① راھەتلىنىش — ھاجەت قىلىۋېلىش دېمەكچى.

ئىمامەتچىلىكىدە بىرلىكتە ئوقۇشتى. ئۇنىڭغىچە خىزمەتكارلار داستىخاندىكى مېۋە شۆپۈكلىرىنى تازىلاپ، مەززىلەرنى قايتىدىن تىزدى. پىيالىلەرنى يېغىپ قايتىدىن چايقىدى. ئۇنىڭغىچە شام نامىزىنى ئوقۇپ بولغان مەشرەپ ئەھلى مېھمانخانىغا قايتىپ كىرىپ قايتىدىن جاي ئېلىشتى.

ــ داستىخانغا تائام تارتىڭلار، ــ دېدى ئەلى باي خىزمەتكارلىرىغا قاراپ.

ھايال ئۆتمەي داستىخانغا پۇتۇن پىشۇرۇلغان ئوغلاق، پاقلان كاۋاپلىرى، غاز، توخۇ، قىرغاۋۇل گۆشلىرى بىر ـ بىرلەپ تىزىلىشقا باشلىدى. مەشرەپ ئەھلى «ئالسىلا ـ باقسىلا» دېيىشىپ ئىشتىھا بىلەن غىزالىنىشقا باشلىدى.

ــ ئانچە ـ مۇنچە لەتىپە ـ چاقچاق بىلەن غىزالىنايلى، ــ دېدى ئابدۇرەھىم نىزارىي، ــ بولمىسا سورۇننى نەرە ئاۋازى قاپلاپ كېتىدىكەن.

ــ ئەجەب جايىدا ئوخشاتتىلا، ــ دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي كۈلۈپ، ــ ئاۋاز چىقارماي پەم بىلەن غىزالىنىشمۇ ئەدەپ جۈملىسىدىندۇر. غىزالىنىۋاتقاندا شالاپ ـ شۇلۇپ ئاۋازلار بەك ئۇنلۈك چىقىپ كەتسە، ھەمتاۋاقلارنىڭ ئىشتىھاسىنى بوغۇپ قويىدۇ. قېنى خوش، لەتىپە ـ چاقچاقلىرىنى باشلىسىلا.

ئابدۇرەھىم نىزارىي گەپ باشلىدى:

«باغدا قاغا بىلەن تاۋۇس[1] ئۇچرىشىپ قالدى ۋە بىر ـ بىرىنىڭ ئەيبىنى يۈزىگە سېلىشتى.

ــ سېنىڭ پۇتۇڭدىكى قىزىل ئۆتۈكلەر مېنىڭ ئالتۇن رەڭلىك ئەتلەس ۋە كەشتىلىك كىمخاب كىيىمىمگە يارىشاتتى، ــ دېدى تاۋۇس قاغىغا قاراپ، ــ يوقلۇقنىڭ قارا تۇنىدىن بارلىقنىڭ يورۇق كۈنىگە ئۆتۈش ۋاقتىدا تاسادىپەن بىر ئادىشىش

---

① تاۋۇس ــ توز.

يۇز بەرگەن ئوخشايدۇ. شۇنىڭ بىلەن مەن سېنىڭ بۇدۇر -چوقۇر قارا ئۆتۈكۈڭنى كىيىپتىمەن. سەن بولساڭ مېنىڭ شاۋرۇن ئۆتۈكۈمنى كىيىۋاپسەن.

— ياق، — دېدى قاغا ئۇنىڭغا، — مەگەركى ئادىشىش يۇز بەرگەن بولسا، ئۆتۈكلىرىمىز ئەمەس، تونلىرىمىز ئادىشىپ قالغان. چۈنكى، سېنىڭ رەڭدار تونۇڭ مېنىڭ ئۆتۈكۈمگە بەك ماس كېلەتتى. ئېھتىمال ئۇيقۇچىلىقتا سەن مېنىڭ تونۇمغا باش تىققانسەن، مەن سېنىڭ تونۇڭغا سىغقانمەن.

يېقىن جايدا ئوزۇق ئىزدەپ يۈرگەن تاشپاقا ئۇلارنىڭ بەس - مۇنازىرىسىنى ئىشىتىپ دېدى:

— ئەي ئەزىز دوستلار، ئەقىللىك ئاغىنىلەر، بۇ پايدىسىز ۋە مەنىسىز مۇنازىرىنى بولدى قىلىڭلار. خۇدا ھەممە نەرسىنى بىر كىشىگىلا بەرمەس. بارچە ئىستەك يۇگۇنىنى بىر قولغىلا تۇتقۇزماس. ھەربىر كىشىدە بىرەر ئۆزگىچە خۇسۇسىيەت بارکى، ئۇ يەنە بىر كىشىدە بولماس. ھەربىر كىشى ئۆزىدە بارنىغا خۇشال بولمىقى ۋە تاپقىنىغا قانائەت قىلمىقى كېرەك.»

— شۇ تاپتا كەمىنەنىڭ يادىغىمۇ بىر لەتىپە كەلدى، — دېدى نورۇز ئاخۇن زىيائىي ۋە لەتىپىسىنى باشلىدى:

«بىر كۈنى باغداد خەلىپىسى چۈشلۈك تاماق يەپ ئولتۇراتتى. دەرگاھىغا بىر سەھرالىق ئەرەب كىرىپ كەلدى. خەلىپە ئۇنى داستىخانغا تەكلىپ قىلدى. ئۇ ئولتۇرۇپلا داستىخاندىكى پاقلان گۆشىگە ئاچ بۆرىدەك تاشلاندى. بۇنى كۆرگەن خەلىپە ئۇنىڭغا دېدى:

— بۇ نېمىدېگەن رەھىمسىزلىك! بىچارىنى سۆڭەكلىرى بىلەن قوشۇپ شۇنداق كۈچەپ چاينىماقتىسەنكى، گويا بۇ پاقلاننىڭ دادىسى سېنى بىرەر قېتىم ئۇسكەندەك.

ئەرەب خەلىپىگە جاۋاب بېرىپ شۇنداق دېدى:

— بۇ تولىمۇ يېيىشلىك تائام ئىكەن. ئەمما، سەن ئۇنىڭغا

شۇنداق شەپقەت بىلەن قاراۋاتسەن ۋە ئۇنىڭ يېيىلىپ كېتىشىدىن شۇنچىلىك تەشۋىشلەنمەكتىسەنكى، گويا ئۇ پاقلاننىڭ ئانىسى سېنى بىرەر قېتىم ئېمىتىپ قويغاندەك.»

سورۇن ئەھلى قېقىلىپ ـ قېقىلىپ كۇلۇشتى. بىرلىرى نەسىردىن ئەپەندى لەتىپىلىرىدىن، بىرلىرى كىمەك ھەييار لەتىپىلىرىدىن سۆزلىدى. خىزمەتكارلار داستىخانغا ئارقىمۇ ـ ئارقا تۇرلۇك غىزالارنى تارتماقتا ئىدى.

ـــ ئەمدى داستىخانغا غىزا تارتىش توختىغاي، ـــ دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي ئەلى بايغا قاراپ، ـــ داستىخاندىكى تائاملارمۇ زىيادە بولۇپ كەتتى. گەرچە نازۇنېمەتلەرنى مول تەييارلاش مېھمانلارنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن بولسىمۇ، ئەمما بۇ يەنىلا ئىسراپخورلۇقتۇر. جانابىي ئاللا، يەڭلار، ئىچىڭلار، ئەمما ئىسراپ قىلماڭلار، دېگەن. ئىسراپچىلىق ئېغىر گۇناھتۇر.

ـــ ئاري، ـــ دېدى ئابدۇرەھىم نىزارىي، ـــ ھەدىستە يەنە شۇنداق بايان قىپتۇلەركى، پەيغەمبىرىمىز دۇشمەن بىلەن قىلغان جەڭنى سەغىرى جەڭ[1]، نەپسىنى تىزگىنلىمەكنى كەبىرى جەڭ[2] دېگەنكەن. ئىنساني كامىللىققا يېتىشنى ئارزۇ قىلغان پەزىلەت ئىگىسى ئەڭ ئاۋۋال ئۆز نەپسى بىلەن جەڭ قىلمىقى، نەپسىنى تىزگىنلىمىكى زۆرۇر. تائام ـ غىزادا ئىسراپچىلىققا بېرىلىش ھەقىقەتەن گۇناھتۇر.

ئەلى باي خىجىللىق بىلەن بېشىنى ئەگدى.

ـــ جانابىي ئۇستازلارنىڭ كالامىنى ئېسىمدە مەھكەم تۇتىمەن. لېكىن، ھازىر يەنە بىرنەچچە قازان تائام تەييار بولۇپ قالدى. ئازراقتىن ئەكىرسەك ئېغىز تېگىپ بېقىشسىلا، ئانى يېمىسەك تېخىمۇ ئىسراپ بولىدۇ.

---

① سەغىرى جەڭ ـــ كىچىك جەڭ.

② كەبىرى جەڭ ـــ چوڭ جەڭ.

ـــ هاجەتسىز، ـــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكمەتگە گەپنى چورتلا كېسىپ، ـــ ئەمدى داستىخانغا تائام تارتمىسۇنلار. ئول تەييار بولغان تائاملارنى ئەھلىمەھەللىلەرگە قوشنا ھەققى قىلىپ چىقارتىپ بەرگەيلا.

زوھۇرىددىن ھېكمەتگنىڭ تەكلىپىنى مەشرەپ ئەھلى بىر ئېغىزدىن قوللاشتى.

ـــ ئارى.

ـــ جايىدا گەپ بولدى.

ـــ قولۇم ـ قوشنا، ئەھلىمەھەللىلەرگە قوشنا ھەققى سۇنۇش تولىمۇ زۆرۈر.

ـــ ھەرقانداق تائامدا قوشنىلارنىڭمۇ ھەققى بولىدۇ.

ـــ مۆھتەرەم مەشرەپ ئەھلى، جانابىي ئۇستازلار، ـــ دېدى زوھۇرىددىن ھېكمەتگە، ـــ داۋاملاشتۇرساق بول كىتابخانلىق مەشرەپىمىز تاڭ ئاتقۇچە ئاخىرلاشمايدۇ. ئەلى بايىناڭ داستىخىنى بولسا زىنھار ئۆكسۈمەيدۇ. ئەما، تۇگىمەيدىغان بەزمە، ئاخىرلاشمايدىغان باراۋەت يوق. ھېلىمۇ بىر ۋاق بولۇپ قالدى. ئۇشبۇ كىتابخانلىق مەشرەپىمىز مۇشۇ يەرگىچە بولسا، ئارىلىقىنى يىراق كۆرمەي ئەزىزانە شەھىرىمىزگە قەدەم كەلتۈرگەن ئىككى ئۇستازنىڭ يەئنى مەۋلانە مۇھەممەد نىياز يارکەندي جانابلىرى بىلەن موللا شاكىر ئىبنى موللا تاھىر جانابلىرىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ئەتە ئوردا قەسىرىمدە بول كىتابخانلىق مەشرىپىمىزنى داۋاملاشتۇرساق دەيمەن. بۇگۈنكى نېسى قالغان نەزمىلەر، تۇگەللەنمىگەن بەس ـ مۇنازىرىلەر ئەتە يەنە داۋاملاشقاي. دانىشمەن پازىللىرىمىز كۆڭۈل خەزىنىسىدىكى ئىلىم دۇردانىلىرىنى كەڭتاشا تۆككەي، ـــ زوھۇرىددىن ھېكمەتگ مۇھەممەد سادىق كاشغەرىگە قاراپ مۇراجىئەت قىلدى، ـــ خوش ئەللامە جانابلىرى، دۇئا كەلتۈرۈپ بەرگەيلا.

ـــ ئامىن، ـــ دېدى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي دۇئاغا قول

كۆتۈرۈپ.

مەشرەپ ئەھلى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىيگە ئەگىشىپ دۇئاغا قول كۆتۈرۈشتى. شۇ تاپتا چىرايلىرىدا رازىمەنلىك، خۇشاللىق جىلۋىلەنگەن مەشرەپ ئەھلى بۇگۈنكى كىتابخانلىق مەشرىپىنىڭ ساھىبخانى بولغان مەرىپەتپەرۋەر سودىگەر ئەلى بايغا چىن كۆڭلىدىن ئەزگۈ تىلەكلەر تىلەشمەكتە ئىدى.

2008 ـ يىلى 12 ـ ئاي، يەكەن

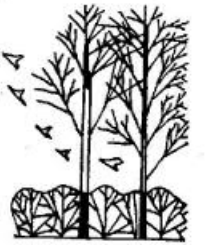

قوشۇمچە

سۆز ئاخىرى

2006 ـ يىلى كۆز كۈنلىرىنىڭ بىر كەچقۇرۇنلۇقى ئاتاقلىق دراماتورگ تۇرسۇنجان لېتىپ ئاكىنىڭ يەكەنگە كەلگەنلىكىنى، مەن بىلەن كۆرۈشۈش ئارزۇسى بارلىقىنى، شۇ تاپتا يەكەن مېھمانخانىسىدا ساقلاۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، دەرھال ياتقىغا بېرىپ كۆرۈشتۇم.

تۇنجى كۆرۈشكىنىمىزگە قارىماي، تۇرسۇنجان لېتىپ ئاكا مېنى كونا تونۇشلىرىدەك قىزغىن كۈتۈۋالدى. شۇ كۈنلەردە تۇرسۇنجان لېتىپ ئاكا شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ رېژىسسورى ئۆمەر سايىم ئاكا بىلەن بىللە ئۇيغۇر مەشرەپلىرىنى سۈرەتكە ئالغىلى كەلگەنىكەن.

ــ ئۇكام، بىز ئىشلىمەكچى بولغان مەشرەپلەرنىڭ ئارىسىدا ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى مەشرەپلىرىدىن بىرسى بولغان كىتابخانلىق مەشرىپىمۇ بار، ــ دېدى تۇرسۇنجان لېتىپ ئاكا گەپنىڭ پوسكاللىسىنى قىلىپ، ــ سىزنى ئالايىتەن چاقىرتىشىمدىكى مەقسەت ئاشۇ كىتابخانلىق مەشرىپىنىڭ سېنارىيەسىنى سىزگە يازدۇرۇش.

مەن ئەجەبلىنىپ تۇرسۇنجان لېتىپ ئاكىغا قارىدىم. «شىنجاڭدىكى ئاتاقلىق دراماتورگ تۇرۇپ بۇ سېنارىيەنى ئۆزى يازماي قانداقسىغا ماڭا يازدۇرماقچى بولدىكىنە؟ يا مەن شۇ چاغقىچە بىرەر پارچە سەھنە ئەسىرى يېزىپ باقمىسام. چاقچاق قىلىۋاتامدۇيا» دېگەنلەر كۆڭلۈمدىن لەپىلدە كەچتى.

ــ سېنارىيەدە قەشقەرنىڭ 18 ـ ئەسىردىكى مەرىپەتپەرۋەر

هۆكۈمدارى زوھۇرىددىن ھېكمەتىگ دەۋرى ئارقا كۆرۈنۈش قىلىنىپ، شۇ دەۋردىكى مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي، ئابدۇرەھىم نىزارىي، تۇردۇش ئاخۇن غەربىي ۋە نوروز ئاخۇن زىيائىيلار ۋەكىللىكىدىكى ئالىم ـ ئۆلىمالارنىڭ مەرپىەتچىلىك ئەھۋالى نامايان قىلىنمىدۇ. سىز تارىخىي تېمىدا خېلى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئەسەر يازدىڭىز. بولۇپمۇ تارىخىي ئەسەرلىرىڭىزدە ئاشۇ دەۋرنىڭ تىل مۇھىتىنى ياخشى ئىپادىلەپ بەردىڭىز. شۇڭا، بۇ سېنارىيەنىڭ ھۆددىسىدىن سىزنى تولۇق چىقالايدۇ دەپ ئويلايمەن، ـــ دېدى تۇرسۇنجان لېتىپ ئاكا كۆڭلۈمدىكى خىياللارنى بىلىپ قالغاندەك.

شۇ ھامان ۋۇجۇدۇمدىكى تەئەججۇپ كۈچلۈك ھاياجانغا ئالماشتى. چۈنكى، تۇرسۇن ئاكا «مۇقام ئەجدادلىرى»غا ئوخشاش تارىخىي تېمىدىكى نادىر دىراما ـ ئوپېرالارنى يازغان. ئەينى يىللاردا بۇ ئەسەرلەر سەھنىلەشتۈرۈلۈپ ئاپتونوم رايونىمىزدىلا ئەمەس، پايتەخت سەھنىلىرىدىمۇ ئوينىلىپ كۆچلۈك داغدۇغا قوزغىغان، كاتتا مۇكاپاتلارغا ئېرىشكەن. مۇشۇنداق بىر ھۆرمەتلىك قەلەم ساھىبىنىڭ بۇ سېنارىيەنى ماڭا ھاۋالە قىلىشى قانداقتۇر ئۆزىنىڭ يازالماسلىقىدىن ئەمەس، مەندەك بىر ياش يازغۇچىنى ئېتىراپ قىلىشى، قىلغان ئەمگىكىمگە ھۆرمەت قىلىشى، ئاساسلىقى ياشلارغا كۆيۈنۈشى، ياشلاردىن سورۇن تالاشماي ياخشى پۇرسەتنى ئالىيجانابلىق بىلەن ئۆتۈنۈپ بېرىشى ئىدى. ئۇنىڭ سەمىمىيلىك، ئىشەنچ بالقىپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپ تەلىپىنى دەمالىلىقا رەت قىلالمىدىم. ئەتىسى تۇرسۇنجان لېتىپ ئاكا يەكەندىن كېتىپ قالدى. مەنمۇ بۇ ئىشقا ئىككى تايىن بولۇپ ئانچە كۆڭۈلشىمىدىم. بىراق، ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتۈپ تۇرسۇنجان لېتىپ ئاكىنىڭ ئۇرۇمچىدىن بەرگەن تېلېفونىنى ئالدىم.

ـــ ئۇكام ياسىنجان، ـــ دېدى تۇرسۇنجان لېتىپ ئاكا تېلېفوندا، ـــ ھېلىقى كۈنى يەكەندە دېيىشكىنىمىز بويىچە

كىتابخانلىق مەشرىپىنىڭ سىنارىيەسىنى سىزنى يازىدۇ دەپ خاتىرجەم بولۇپ يۈرىۋەردىم ھەمدە پايدىلىنىشىڭىز ئۈچۈن مۇناسىۋەتلىك ماتېرىيال ۋە ئۇرۇمچىدىكى بىرقانچە زىيالىيلارنىڭ بۇ سىنارىيەگە قارىتا يازغان كۆزقاراش، تەكلىپ، تەلەپلىرىنى پوچتىدىن تېز يوللانما قىلىپ سىلىۋەتتىم. تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن تېزرەك تۈتۈش قىلىڭ. خوش، خەۋىرىڭىزنى كۈتىمەن.

ئىش شۇنىڭ بىلەن راستلا چىڭغا چىقتى. ئەمدى بولغاندا «ئىتى ـ مىتى، قولۇم خېمىر يۇقتى» دېسەم بولمايتتى. چۈنكى، ئازراقلا پايدا ـ مەنپەئەت، شان ـ شەرىپى بار ئىشلارنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلىسا، ئۆزىنىڭ شۇ ئىشنىڭ ئەھلى ئەمەسلىكىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، ھەر خىل يول، ۋاستە، مۇناسىۋەتلىرىنى ئىشقا سېلىپ چۈشەندەك ئولىشۋالىدىغان بىر قىسىم مەنپەئەتپەرەس، مەنمەنچى، ساختا بىلىمدان ئادەملەر كۆپىيىپ كەتكەن مۇشۇ ئاي، مۇشۇ كۈنلەردە تۇرسۇنجان لېتىپ ئاكىدەك ھەقسىزي كەسىپ ئەھلىنىڭ مەندەك بىر ھەۋەسكار سويمىغا قولىدىكى پۈرسەتنى ئۆتۈنۈپ بېرىشى كەم ئۇچرايدىغان ئالىيجانابلىق، كاتتا پەزىلەت ئىدى. مۇشۇنى بىلىپ تۇرۇپ يەنە يالتىيۇۋالسام، ئۇ ئۇستازنىڭ ئىشەنچىگە يۈزسىزلىك قىلغان، پەزىلەتسىزلىك قىلغان بولاتتىم. شۇڭا، قەتئىي بېلىمنى باغلىدىم. پوچتىدىن ئەۋەتكەن ماتېرىيال كېلىپ بولغۇچە كۈتۈپخانامدىن ماتېرىيال ئىزدەشكە باشلىدىم. شۇ مەزگىلدە شائىر، كىلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتچىسى ئۆمەر ئوسمان شىپائى ئاكىنىڭ كىتابخانلىق مەشرىپىگە ئائىت بىر ماقالىسى «قەشقەر» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغانىدى. ئۇنىڭغىچە تۇرسۇنجان لېتىپ ئاكا ئەۋەتكەن «ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمكى ئەدەبىياتى» ناملىق كىتاب بىلەن ئابدۇقادىر جالالىددىن، يالقۇن روزى، ئەسئەت سۇلايمان قاتارلىق تەتقىقاتچىلارنىڭ كىتابخانلىق مەشرىپىگە قارىتا كۆزقارىشى، تەلەپلىرى، تەكلىپلىرى يېزىلغان ئۈچ پارچە

خەت ھەمدە كېرىمجان ئابدۇرەھىم مۇئەللىمنىڭ بۇ سېنارىيەگە تەييارلىغان دەسلەپكى تېزىسى قولۇمغا تەگدى. مەن بىلەن ياش پەرقى ئانچە چوڭ بولمىغان بۇ ئۇچ ئۇستازنىڭ خېتىنى كۆرۈپ ھەم بېسىم ھېس قىلدىم، ھەم پىكىر يوللىرىم خىلىلا ئېچىلدى. بىر تەرەپتىن كىتاب، ماتېرىيال كۆرگەچ، بىر تەرەپتىن قولۇمغا قەلەم ئالدىم. ئاخىر بىر ئايغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە سېنارىيەنى يېزىپ تاماملىدىم. ئۇزاق ئۆتمەي تۇرسۇنجان لېتىپ ئاكا قەشقەردىن تېلېفون بەردى.

— سېنارىيە ماڭا يارىدى. قەشقەرگە كەلسىڭىز پىكىرلىشىپ، قىسمەن جايلىرىنى ئۆزگەرتسەك، — دېدى ئۇ.

ھەرقانچە ئالدىرىساممۇ ئىدارەمنىڭ يىل ئاخىرىدىكى خۇلاسە، باھالاش دېگەندەك قاتىلاشچىلىقىرىدا قەشقەرگە بارالمىدىم. كېيىن «قەشقەر گېزىتى»گە بېرىلگەن خەۋەردىن «چايخانا مەشرەپى» بىلەن «كىتابخانىلىق مەشرەپى»نىڭ قەشقەردە مۇڭەپپەقىيەتلىك سۆرەتكە ئېلىنغانلىقىدىن ۋاقىپلاندىم.

بۇ يىل (2008 ـ يىلى) يازدا تارىخىي رومانىم «باھادىرنامە» نىڭ ئاخىرقى قىسمىنى تاماملاپ، قولۇم بىرئاز بوشاپ قالدى. ئەل ـ ئاغىنىلەر بىلەن يېزا ـ قىشلاقلارغا چىقىپ مەشرەپ، باراۋەتلەرگە داخىل بولدۇم. شۇ جەريانىدا مەشرەپ، باراۋەتلەر ھەققىدە سۆھبەتلەر بولۇندى. ئاغىنىلىرىم مەندىن «ھېلىقى سېنارىيە قانداق بولدى؟ نېمىشقا لېنتىسىنى كۆرمەيمىز؟» دەپ سوراپ قالدى. لېكىن، ئۇلارغا ئېنىق جاۋاب بېرەلمىدىم. سۈرۈشتىسىنى قىلىش ئۈچۈن تۇرسۇنجان لېتىپ ئاكىغا تېلېفون قىلىشتىن خىجىل بولدۇم. چۈنكى، تۇرسۇنجان لېتىپ ئاكا قەشقەردىكى ۋاقىتىدا مېنى قەشقەرگە كېلىشكە بىرقانچە قېتىم تەكلىپ قىلغان بولسىمۇ بارالمىغانىدىم. گەرچە خىزمىتىم ھەرقانچە ئالدىراش بولسىمۇ، بىرەر كۈن ۋاقىت چىقىرىپ قەشقەرگە بېرىش، تۇرسۇنجان لېتىپ ئاكىنى يوقلاپ ئەھۋال سوراش، بىرەر قاچا تاماقنى بىللە يېگەچ مۇلاقاتتا بولۇش

يولۇم بار ئىدى. مۇشۇلارنى ئويلاپ شۇ چاغدا ئۆزۈمنىڭ ئادەمگەرچىلىكتىن چىقىپ كەتكەنلىكىمنى ھېس قىلىپ، تېلېفون بېرىشكە يۈزۈم چىدىمىغانىدى. دېمىسىمۇ سېنارىيەنىڭ سۈرەتكە ئېلىنغان نۇسخىسىنى ئۆزۈمنىڭمۇ كۆرۈپ باققۇم بار ئىدى.

يېقىندا ئىشخانا كۆچۈش باھانىسى بىلەن ئىش ئۈستىلىمنى رەتلەۋېتىپ تاسادىپىي بۇ سىناريە قولۇمغا چىقىپ قالدى. ئوقۇپ كۆرۈپ ياخشى چىققان يەرلىرىنىمۇ، خېلىلا خام چىققان يەرلىرىنىمۇ، كەم قالغان جايلىرىنىمۇ ھېس قىلدىم. دەسلەپتە سېنارىيەنى قايتا ئىشلىمەكچى بولدۇم. ئەمما بۇ نىيىتىمدىن تېزلا يالتايدىم. چۈنكى، سېنارىيە سۈرەتكە ئېلىنىپ بولغان، ئەمدى ئۇنى ئىشلىشىمنىڭ ھاجىتى قالمىغانىدى. ئەمما، نېمە ئۈچۈندۇر سېنارىيە كاللامغا كىرىپلۇالدى. ئاللىقانداق بىر ئىستەك قولۇمغا قەلەم ئېلىشقا زورلايتتى. ئەمما، سېنارىيەنى سېنارىيە پېتى ئىشلەشكە رايىم يوق ئىدى. «ھېكايىگە ئۆزگەرتىپ باقسام قانداق بولار» دېگەن ئوي تۇيۇقسىز كاللامدىن كەچتى. چۈنكى، ھېكايىدە تېخىمۇ ياخشى بەدىئىي ۋاستىلەرنى قوللانغىلى ھەمدە سېنارىيەنىڭ خام جايلىرىنى، كەم يەرلىرىنى بەدىئىي يول بىلەن تېخىمۇ ياخشى پىششىقلىغىلى، تولۇقلىغىلى بولاتتى. بۇنىڭدا ئۆزۈمنىڭ ئىقتىدارىنى تېخىمۇ ياخشى جارى قىلدۇرالايتتىم. شۇنىڭ بىلەن سېنارىيەنى ئۆزگەرتىشكە كىرىشتىم ـ دە، ئاخىر مانا بۇ پوۋېست پۈتۈپ چىقتى. پوۋېستنى يېزىش جەريانىدا شېئىرىيەت، خەتتاتلىق، مۇزىكا، ۋائىزلىق سەنئىتىگە دائىر نەزەرىيە، قاراشلارنى بۇزرۇكۇار بوۋىمىز فارابى، نەۋائىي ھەمدە شەرق كىلاسسىكلىرىدىن رۇمىي، جامىيلارنىڭ «پەزىلەتلىك شەھەر ئاھالىسى»، «مەھبۇبۇل ـ قۇلۇب»، «مەجالىسۇن ـ نەفائىس»، «ئىچىڭدىكى ئىچىڭدىدۇر»، «باھارىستان» قاتارلىق كىتابلىرىدىكى نەزەرىيە، تەبىرلەرنى شۇ پېتىچە ئۇزۇپ ئېلىپ ياكى قىسمەن ئۆزلەشتۈرۈپ

پېرسوناژلارنىڭ تىلى ئارقىلىق بەردىم. ئوقۇپ باقسام بۇلار خېلىلا جايىغا چۈشكەندەك بىلىندى. ئەمما، كۆڭلۈمنىڭ بىر يەرلىرىدە ئوقۇرمەنلىرىم بۇ ئىشىمنى كۆچۈرمىكەشلىككە جورۇپ ئەيىبلەپ قالۇرمۇ دەيدىغان ئەندىشەمۇ يوق ئەمەس. زوھۇرىددىن ھېكمېبەگ، ئابدۇرەھىم نىزارىي، شەۋقىيلەرنىڭ شېئىرلىرىنىڭ يەشمىسىنى بېرىشنى ئويلىغان بولسامۇ، بۇ شېئىرلارنى ھازىرقى زامان تىلىمىزدا خېلىلا چۈشىنىشلىك ھېس قىلغانلىقىم ئۈچۈن ئاخىرىدا يەشمىسىنى بېرىشنى ھاجەتسىز دەپ قارىدىم، ئەمما بىر قىسىم سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى ئىزاھلاپ قويدۇم. بەلكىم ئىزاھاتىم جايىغا چۈشمىگەن بولۇشى مۇمكىن، خاتا ئىزاھلاپ قويغان بولسام ئەپۇ سورايمەن.

ئاخىرىدا ئابا ـ ئەجدادلىرىمىزدىن مىراس قالغان كىتابخانلىق مەشرەپىنى بەدىئىي ئۇسۇل بىلەن مۇپەسسەل يورۇتالمىسامۇ، ئاز ـ تولا ئىپادىلەپ بېرىشكە ئۇرۇنۇشنى مۇددىئا قىلغان بۇ پوۋېستىمنىڭ يېزىلىشىغا سەۋەبچى بولغان ئۇستاز دىراماتورگ تۇرسۇنجان لېتىپ ئاكىغا رەھمەت ئېيتىش بىلەن بىللە ئوتلۇق سالام يوللايمەن ھەمدە ئەزىز تېنىگە سالامەتلىك، ئائىلىسىگە خاتىرجەملىك، ئىشلىرىغا بەرىكەت تىلەيمەن.

2008 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى، يەكەن

تەنها شەھەر

1

شەھەر بۇگۈنمۇ تۇمانلىق ئىدى. شەھەرنى قاپلىۋالغان بىر قەۋەت تۇمان ئادەمنىڭ كۆز ئالدىدا سەت لالىيىپ تۇراتتى. خۇددى ئورمانغا ئوخشاش سانجاق ـ سانجاق گىدىيىپ تۇرغان بىنالار ئارقىسىدىن ئېرىنچەكلىك بىلەن كۆتۈرۈلۈشكە باشلىغان قۇياشنىڭ جامالى رەڭسىز ـ جۇلاسىز، تەپتى مۇزلاپ قالغاندەك سوغۇق. ئۇستى تۇمان ئارىسىدا كۆرۈنمەي قالغان، بىر ـ بىرىدىن ئېگىز، ھەيۋەتلىك بىنالار بۇ شەھەرنىڭ سۆلەتىۋاز، ھاكاۋۇر، مەمەدان ئادەملىرىدەك گىدىيىپ تۇرغىنى تۇرغان. خۇددى سالام ـ سەھەت قىلىش ئەنئەنىسىنى يوقاتقان، كۇندىن ـ كۇنگە ياتلىشىپ كېتىۋاتقان شەھەرلىكلەردەك.

شەھەردە ئادەملەر مىغ ـ مىغ، ماشىنا سەپ ـ سەپ، بىنالار ئورمان. تۇمان ئارىسىدا خىرە كۆرۈنىدىغان قۇياشنىڭ نۇرى كۆز قاماشتۇرالمايدۇ. خۇددى شەھەرلىكلەرنىڭ ۋۇجۇدىدىكى جۇلاسىنى يوقاتقان مېھىر ـ شەپقەتتەك.

ئاننىڭ قەدەملىرى تولىمۇ ھارغىن، چىرايى سولغۇن، چەت ـ چېكىگە كۆز يەتمەس جەزىرىدە ننشانىنى يوقاتقان، ئاداشقان تەنها يولۇچىدەك ئۇمىدسىز. چۇنكى، ئۇ بۇ مەركىزىي شەھەرگە قەدەم باسقىنىغا بىر ئايدىن ئاشقان بولسىمۇ تېخىچىلا تونۇشسىز، سىرداشسىز. ئاننىڭ نەزىرىدە ئىنسانىنىڭ ھەممىسى ئوخشاش، گەپخۇمار، دوستخۇمار، ئەقىدىلىك. بىر كۆرگەن دوست، ئىككى كۆرگەن تۇغقان. ئەمما، بۇ شەھەرنىڭ ئادەملىرى باشقىچە، بىر ـ

بىرىگە بولغان ئىشەنچىنى يوقاتقان. شۇ سەۋەبلىك ئۇيغۇرلارنىڭ قوشنىدارچىلىقىدىن ئىبارەت كاتتا ئەنئەنىسىنى بۇلاردىن تېپىش قىيىن. شەھەرلىكلەرگە نىسبەتەن پۇل، پەقەت پۇللا تەڭداشسىز كۈچ ـ قۇدرەتنىڭ، ئىشەنچىنىڭ سىمۋولى. شۇڭا، ئۇ بۇ مەركىزىي شەھەردىكى مىڭ ـ مىڭ ئادەملەر ئارىسىدا تىكەندەك تەنها ياشىماقتا. ئۇ جەنۇبنىڭ ئاشۇ يىراق سەھرالىسىدىكى ئوتتۇز يىلغا يېقىن ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان مەكتىپىدىكى جاپاكەش، ئەمما دىلكەش، كۆيۈمچان، ئەقىدىلىك خىزمەتداشلىرى بىلەن، يالاڭ ئاياغ، يىرتىق كىيىملىك، توپا چىراي، ئەمما مېھرى ئىسسىق، ئىللىق، ئوماق ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن خىيالەن مۇڭدىشىدۇ، سىرداشىدۇ. تاغ كۆتۈرۈپ بولالماس دەرد ـ ھەسرىتىنى ئايىماي تۆكىدۇ... دەردلىك يۈرىكى توختىماي نىدا قىلىدۇ.

«قىزىم، ئوماق قىزىم، تاتلىق قىزىم، باغرىم، جىگىرىم قىزىم، سەن نەدە؟ ئۆزۈڭنى مەندەك بىچارە، ناتىۋان ئاناڭدىن ئەپقېچىۋاتامسەن ياكى سېنى شەھەردىكى مۇشۇ ئورمان كەبى بىنالار يۇتۇپ كەتتىمۇ؟ سېنى دەپ سەرسان ـ سەرگەردان بولۇۋاتقىنىمنى كۆرۈۋاتامدىغانسەن، قىزىم...»

ئانا ئوتتۇز نەچچە كۈندىن بېرى بۇ چەكسىز جەزىرىدىن، سانجاق ـ سانجاق ئورمانلار ئارىسىدىن قىزىنى ئىزدەشنى بىر مىنۇتمۇ توختىتىپ قويمىدى. قاينىاق شەھەرگە، مىڭ ـ مىڭ ئادەملەرگە، ھاكاۋۇرلارچە گىدىيىپ تۇرغان بىنالارغا ئۆڭ بولدى. ئانا قەدەمدە بىر كۆز ئالدىنى توسۇۋالغان بىنالارنى غايەت زور قورام تاشقا ئوخشىتاتتى ـ دە، «يېرىلىڭ، تاشىم» دېگەن چۆچەكنى ئېسىگە ئالاتتى. ئۇنىڭ نەزىرىدە ئاشۇ ئېگىز بىنالار چۆچەكتىكى زامانىنىڭ خورلۇقلىرىغا چىدىماي نالە قىلغان ناتىۋان قىزنى پاراسسىدە يېرىلىپ قوينىغا ئېلىۋالغان قورام تاشنىڭ دەل ئۆزى ئىدى. چۈنكى، ئۇ قىزنىڭ شەھەردىكى ئاشۇ سانجاق ـ سانجاق بىنالارنىڭ بىرسىدە تۇرىدىغانلىقىغا شەكسىز

ئىشىنەتتى. شۇ سەۋەبتىنمۇ ئۇ پات ـ پات بىنالارغا قاراپ دەردلىك پىچىرلايتتى.

«يېرىلىڭ تاشسم، يېرىلىڭ، مەن قىزىمنى كۆرۈۋالاي...»

بىراق، بىنالار ئانىنىڭ نىداسىنى ئاڭلىمىغاندەك، ئاڭلىسىمۇ پەرۋا قىلمىغاندەك گىدىيىپ تۇرغىنى تۇرغاندى.

ئۇ ئۆزىنى ئاشۇ چۆچەكتىكى ئانىدىنمۇ بەك بەختسىز ھېس قىلىپ، كۆزىگە لىققىدە ياش ئالاتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇمىدىنى ئۈزمەي پىچىرلايتتى، يېلىناتتى.

«يېرىلىڭ تاشسم، يېرىلىڭ. مەن قىزىمنى كۆرۈۋالاي...»

ئانىنىڭ خىياللىرى تولىمۇ گادىرماچ ئىدى. ئۇمىد بىلەن ئۇمىدسىزلىك ئارىلاشقان تۇيغۇلار كاللىسىدا تۇرلۇك ئەسلىمىلەرنى پەيدا قىلاتتى.

«شەھەرنىڭ تەرەققىياتى ھەقىقەتەن ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمىگۈدەك تېزلىشىپ كېتىپتۇ. بىنالىرىنى دېمەيلا قويساي، يوللىرىمۇ ئىككى قەۋەت ئىكەن تېخى...»

ئالدىنقى يىلى ناھىيەلىك ماۋارىپ ئىدارىسى تەشكىللىگەن ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكى تەركىبىدە بۇ شەھەرنى كۆرۈپ، تاماشا قىلىش پۇرسىتىگە نائىل بولغان مەكتەپ مۇدىرى ئاغزىدىن ماغزاپ چاچرىتىپ ھاياجان بىلەن سۆزلەپ كەتكەنىدى. ئەمما، مۇئەللىمە ئانا بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، گەرچە ئۇ كاتتا شەھەرگە بېرىپ باقمىغان، مەكتەپ مۇدىرى ئېيتقان ئاجايىباتلارنى كۆرۈپ باقمىغان بولسىمۇ، باشقا ئوقۇتقۇچىلاردەك ئۇنچە ھەيرەتتە قالمىدى، كاللىسىنى مۇجمەل پىكىرلەر چىرمىۋالدى.

«بىرەر شەھەرنى ئاشۇنداق كاتتا ياساپ ـ جابدۇپ قويغىنىغا قاراپ، ھاياجانلىنىپ ئۆزىنى بىلەلمەي تەرەققىيات ھەققىدە مەمەدانلىق قىلىپ سۆزلەپ كەتكىنىنى كۆرمەمدىغان بۇ مۇدىرنىڭ. بەلكىم ئۇ شەھەر ئاشۇنداق تەرەققىي قىلسا قىلغاندۇ. لېكىن، بىزنىڭ ئەھۋالىمىز مۇشۇنچىلىك. دېھقانلار لاي تاملىق، سامان سۇۋاقلىق، زەي پۇراپ تۇرىدىغان ئۆيدىن تېخى قۇتۇلغىنى

يوق. مەكتىپىمىزنىڭ ئەھۋالىمۇ تاينلىقلا، ئىشخانا، دەرسخانىلىرىمىزدىن يامغۇر ئۆتىدۇ. تەنتەربىيە مەيدانلىرىمىزدىن توپا توزۇيدۇ. بىزنىڭكىنى دېمىگەندىمۇ مۇدىرىمىزنىڭ ئاۋۇ ئېسىل ئورۇندۇقىمۇ غىچىرلاپلا تۇرىدۇ...»

ئانا بۇ مەركىزلىي شەھەرگە قەدەم بېسىپلا مەكتەپ مۇدىرى ئېيتقان كاتتا تەرەققىياتنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى. شەھەرنىڭ كۆككە بوي سوزغان ھەيۋەتلىك بىنالىرىنى كۈمىلاچ تاملىق، قىڭغىر ـ قىيسىق دېھقان ئۆيلىرىگە، مەرمەر ياتقۇزۇلغاندەك پارقىراپ تۇرىدىغان قوش قەۋەتلىك يوللىرىنى، رەڭدار كاھىشلار ياتقۇزۇلغان پىيادىلەر يولىنى ئاشۇ يىراق سەھرانىڭ توپا يوللىرىغا سېلىشتۇردى. ئاشۇ ھەشەمەتلىك بىنالارنى دېمىگەندىمۇ، شەھەردىكى تام ـ پوللىرىغا چىنە خىش چاپلانغان ھاجەتخانىلارمۇ ئۇنىڭ مەكتىپىدىكى تام ـ تورۇسلىرىدىن توپا تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان ئىشخانا، دەرسخانىلاردىن يۇز ھەسسە ئېسىل ئىدى.

ئانا بىنالارغا ئۆچ بولغانىدى. ئۇ ئاشۇ يىراق سەھرادىكى ماددىي ۋە مەنىۋى نامراتلىقنىڭ، روھىي ۋە جىسمانىي قاششاقلىقنىڭ سەۋەبىنى ئاشۇ ئېگىز بىنالاردىن ئىزدەيتتى. گويا دۆلەتنىڭ ئاشۇ چەت ـ يىراق سەھرانىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ئاجراتقان مەبلەغلىرى ئاشۇ ئېگىز، ھەشەمەتلىك بىنالارنىڭ تاملىرىغا چاپلىنىپ كېتىۋاتقاندەك.

كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە بولغان ئارىلىقتا چېلەكتە قۇيغاندەك شارقىراپ ياغقان يامغۇر ئانىنىڭ خىيالىرىنى چالغىيتتى. ئۇ يامغۇردىن دالدىلىنىش ئۈچۈن دەرھال ئېگىز بىنانىڭ ئاستىدىكى ھەشەمەتلىك سودا سارىيىنىڭ ئىچىگە يۈگۈردى. ئۇ يېقىندىن بېرى بۇ شەھەرنىڭ ھېلى ئېچىلىپ، ھېلى تۇتۇلىدىغان، تۇتۇلۇشى ھامان يامغۇر ياغدىغان ئۆزگىرىشچان ھاۋاسىغا خېلىلا كۆنۈپ قالغانىدى. ئۇ دەسلەپتە يامغۇردا قالسا تام تۈۋىگە، بىنالارنىڭ لەمپىسى ئاستىغا بېرىپ

دالدىلاندى. ئەمما، بۇ شەھەرنىڭ يامغۇرى پات - پات يېغىپ تۇرغىنىغا قارىماي قاتتىق ياغاتتى، تام تۆۋى، لەمپىلەر دالدا بولالمايتتى. ئانىنىڭ كىيىم - كېچەكلىرى ئوخشاشلا ھۆل بولاتتى، پۈت - بەللىرى ئۆيۈشۈپ ئاغرىيتتى. كېيىنچە ئۇ سۆلەتۇاز شەھەرلىكلەرنى دوراپ سودا - سارايلارغا كىرىۋېلىپ يامغۇردىن دالدىلىنىدىغان بولدى. سودا - سارايلىرى ھەم پاكىز، ھەم ئىسسىق ئىدى. چوڭراق سودا - سارايلىرىنى تەپسىلىي ئارىلاش ئۈچۈن ئىككى - ئۈچ سائەت ۋاقىت ئاران يېتەتتى. ئانا يامغۇر ياغمىغان ۋاقىتلاردىمۇ سودا - سارايلىرىغا كىرەتتى. مەقسىتى بىرنەرسە سېتىۋېلىش ئەمەس ئىدى، ئۇ قىزنى مۇشۇنداق سودا - سارايلاردا ئۈچرىتىپ قېلىشىم مۇمكىن دەپ ئويلايتتى. «قىز بالا دېگەن كىيىمگە ئامراق كېلىدۇ. بىكار قالسا چوقۇم ماگىزىن ئارىلايدۇ. شۇڭلاشقىمۇ كىيىم - كېچەك ساتىدىغان سودا - سارايلاردا ئەرلەردىن ئايالالار كۆپ بولىدۇ...»

ئانا سودا - سارايىنىڭ ئىچىگە كىرىپ ئۈستۈنكى قەۋەتكە چىقىدىغان لىفتقا شۇنداقلا قاراپ يۈرىكى جىغىدە قىلدى. لىفت بىلەن يۇقىرىغا چىقىۋاتقان ئادەملەر ئارىسىدا تۇرغان زىلۋا بويلۇق بىر قىز، توغرىسىنى ئېيتقاندا قىزنىڭ بېلىدە سويلاپ تۇرغان بىر تال توم ئۆرۈمە چېچى ئۇنىڭ ئالاھىدە دىققىتىنى تارتقانىدى، ئانىنىڭ تەسەۋۋۇرىدا قىزنىڭ چېچى ئۇنىڭدىنمۇ ئۇزۇن ئىدى. ئانا قىزنى ھەرقاچان ئۇزۇن بىر تال چېچى تېقىمىدا سويلاپ تۇرغان ھالەتتە كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى. ئەپسۇسكى، ئانا بۇ شەھەرگە كەلگەن بىر ئايدىن بېرى ئاشۇنچىلىك چېچى ئۇزۇن قىزلارنى ئۈچرىتىپ باقمىغانىدى. شۇڭلاشقىمۇ بۇ چاچ شۇ تاپتا ئۇنىڭغا ئالاھىدە ئۇزۇن بىلىنىپ كەتكەن ۋە ئۆزىگە كەينىنى قىلىپ تۇرۇپ ئۈستۈنكى قەۋەتكە چىقىپ كېتىۋاتقان قىزنى قىزىممىكىن دەپ قالغانىدى.

ئۇ قىزنىڭ چېچىنى كىچىكىدىن باشلاپ ئۆز قولى بىلەن پەرۋىش قىلغانىدى. ھېلىمۇ ئېسىدە، ئۇ قىزنىڭ چېچىنى

تاراشنی جەڭ قىلغانغا ئوخشىتاتتى. كەپسىز قىزى تەڭتۇشلىرى بىلەن توپا ـ تۇمانلار ئارىسىدا ئوينىاپ چېچىنى ئاسانلا كىر قىلىپ پاخپايىتىۋالاتتى، ئاشۇ كىر، چىگىچلىشىپ كەتكەن چاچنى تاراپ بولغۇچە ئانا ـ بالا ئوتتۇرىسىدا ئوبدانلا جېدەل بولاتتى، قىز چېچىمنى يۇلۇۋەتتىڭ دەپ قاقشايتتى. ئانا قىزىنى چىدىماسلىقتا، كىر ـ مەينەتلىكتە ئەيىبلەيتتى. قىزنىڭ يەتتە ياش ۋاقىتلىرى بولسا كېرەك، قىرىق تال ئۇششاق ئۆرۈپ، جىگدە يېلىمىدا پاتلاپ قويغان چېچى دولىسىغا چۈشكەنىدى.

ـــ تەپكۈچ چېچىم ياخشى ئىكەن، ـــ دەيتتى قىزى چېچى قىسقا ۋاقتىدا بېشىنىڭ چوققىسىغىلا بوغۇپ قويغان چېچىنى ئېسىگە ئېلىپ دومىسايغان هالدا، ـــ ئۇزۇن چاچنى تاراپ بولغۇچە چاچ يۇلۇنۇپ ئادەمنىڭ بېشىنى ئاغرىتىۋېتىدىكەن.

ـــ ئۇنداق جېنى ۋىسىلىق قىلما، قىزىم، ـــ دەيتتى ئانا قىزىنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، ـــ يەنە بىر ـ ئىككى يىل ئۆتسە چېچىكىنى ئۆزۈڭ تارايسەن. چېچىڭ يۇلۇنمايدۇ، بېشىڭمۇ ئاغرىمايدۇ.

قىزنىڭ بېشىنىڭ، بوينىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ چېچىمۇ ئۇزىرىپ باردى. ئۇزۇن چاچ ئۆسمۈرلۈك دەۋرىگە قەدەم قويغان قىزچاقنىڭ هۆسنىگە باشقىچە هۆسن قوشتى. ئانا قىزىنىڭ چېچىغا هەر قارىغاندا باشقىچە سۆيۈنەتتى. قىزىنىڭ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققان مەزگىللىرى بولسا كېرەك، بىر كۈنى قىزى مەكتەپتىن دومىسايغان پېتى قايتىپ كەلدى.

ـــ نېمە بولدى ساڭا؟ ـــ سورىدى ئانا قىزىنىڭ چىرايىغا قاراپ.

ـــ مۇشۇ چېچىمنىڭ دەردى بولمامدۇ، ـــ دېدى قىزچاق سومكىسىنى سۇپىغا پالاققىدە تاشلاپ.

ـــ چېچىمنىڭ دەردى؟

ـــ شۇنداق، ـــ دېدى قىزچاق دادلاپ، ـــ ئارقىمدا ئولتۇرغان ئوغۇل ساۋاقداشلىرىم دەرس ۋاقتىدا چېچىمنى ئورۇندۇقۇمنىڭ

يۆلەنچۈكىگە باغلاپ قويۇپتىكەن، پەقەتلا تۇيماپتىمەن، دەرستىن چۈشكەندە شۇنداقلا ئورنۇمدىن تۇرسام چېچىم تارتىشىپ قېلىپ بېشىم بەك ئاغرىپ كەتتى، ــ قىزچاق كۆزىگە لىققىدە ياش ئالغان هالدا ئۈمچەيدى. قىزچاققا راستلا ئۈۋال بولغانىدى. يۇرىكى ئېچىشقان ئانا قىزىنى باغرىغا باستى، قىزىنى بوزەك ئەتكەن ئاشۇ ئوغۇللارنى ئىچىدە ئەيىبلىدى.

ــ خاپا بولماڭ، ئاپىياق قىزىم، مۇئەللىمىڭىزگە دېمىدىڭىزمۇ؟

ــ مۇئەللىمگە ئېيتاي دېگەن، بىراق ئۇلار مۇئەللىمگە دېمىگىن، ئەمدى هەرگىز ئۇنداق قىلمايمىز، دەپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالدى.

ــ ئۇلار گۇناهىنى تونۇغان بولسا مۇئەللىمگە دېمىگىنىڭىز ياخشى بوپتۇ، ــ دېدى ئانا، ــ قىز بالا دېگەن ئەپۇچان بولغان ياخشى.

ــ چېچىمنى ئازراق كېسۈۋېتەيلىمۇ، ئانا؟

ــ ياق، ــ دېدى ئانا قىزىنىڭ تەلىپىنى قەتئىي رەت قىلىپ، ــ چاچ دېگەن قىز بالىنىڭ سۆلىتى هەم بەختى. ئۇزۇن چاچ قىز بالىغا ئامەت ئەكېلىدۇ. قىز بالىنىڭ چېچى كېسىلىپ كەتسە بەختى كېسىلىپ كېتىدۇ.

ئۇنىڭ هېلىمۇ كۆز ئالدىدىن كەتمەيدۇ. قىزى ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا ماڭغاندا ئۇزۇن، توم ئۆرۈمە چېچى كاسىسىغا چۈشكەنىدى.

ئانىنىڭ هارغىن پۈتىگا جان كىردى. سودا سارىيىدىكى خۇددى هېسىپقا كەپلەشكەن گۈرۈچتەك تىقما ـ تىقما ئادەملەر ئارىسىغا ئۆزىنى ئاتتى. كۆزلىرى ئاشۇ بەلدە سويلاپ تۇرغان بىر تال توم ئۆرۈمە چاچتا ئىدى. دەردلىك، ئاجىز يۇرىكى چۈقان سالاتتى.

«قىزىم، جېنىم قىزىم، توختا، ئاناڭ مانا بۇ يەردە !»

ئانا سودا سارىيىنى خۇددى يىڭنە ئىزدىگەندەك ئىزدىدى،

بىرىنچى قەۋەتتىن يەتتىنچى قەۋەتكە، يەتتىنچى قەۋەتتىن بىرىنچى قەۋەتكە يەتتە قېتىم چىقىپ چۈشتى. ھېرىپ ھالىدىن كەتتى، شۇنداقتىمۇ ھەربىر ئادەمنى نەزىرىدىن ساقىت قىلمىدى. چىپ ـ چىپ تەردىن پۈتكۈل ئەزاسى خۇددى قارا يامغۇردا قالغاندەك ھۆل بولۇپ كەتكەندى. ئۇ ھارغىنىمۇ، ئاچقىنىمۇ، ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتكىنىنىمۇ تۈيمايلا قالدى. سودا سارايىنى تاقايدىغان ۋاقىت بولۇپ قالغانىدى. كىشىلەر سىرتقا قاراپ مېڭىشقا باشلىدى. ئانا ۋاقىتنىڭ كەچ بولۇپ قالغانلىقىنى بىلگىنىدە، ئۆزىنىڭ پۈتۈن بىر كۈن خۇددى سارائلارەك مۇشۇ سودا سارايىنى توختىماي ئارىلىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇنىڭ قەلبىدە كۈچەيىشكە باشلىغان قىزىنى تېپىۋېلىشتىن ئىبارەت ئۈمىد شامى خۇددى كەچكى قۇياشتەك ئاستا ـ ئاستا ئۆچتى. شۇنداقتىمۇ، ئۇنىڭ كۆزى سەلدەك ئادەملەر توپىدىن ئۇزۇن، توم ئۆرۈمە چاچلىق يۈرەك پارىسىنى ئىزدەيتتى.

«ھېلىقى ئۇزۇن چاچلىق قىزنى ئەجەب يىتتۈرۈپ قويدۇما؟ گۆھەر قىزىم شۇ بولغىيمىدى. شۇ، چوقۇم شۇ، چۈنكى بۇ شەھەردە ئۇزۇن چاچلىق قىز پەقەت بىرلا. ئۇ بولسىمۇ مېنىڭ ئوماق گۆھەر قىزىم.»

2

مۇئەللىمە ئانا قىزىنى ئوقۇشقا ئەۋەتىپ ئىككى يىلغىچە خېلىلا خاتىرجەم ياشىدى. ئۇ ھەر قېتىملىق تەتىلدە قايتىپ كەلگەن يۈرەك پارىسىنى باغرىغا باسقىنىدا، ئۇنىڭ ئاشۇ ئۇزۇن، توم ئۆرۈمە چېچىنى قېنىپ ـ قېنىپ پۈرايتتى، «ھەرنېمە بولسا چېچىڭنى ياخشى ئاسراپسەن، قىزىم» دەيتتى سۆيۈنۈپ.

ئانا قىزىدىن پەخىرلىنەتتى، ئۇمىدىنى ئاقلاپ ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتكەنلىكىدىن سۆيۈنەتتى. قىزى ئۇنىڭ دەردلىك

يۇرىكىگە مەلھەم بولغانىدى. لېكىن، قىزىنى ئالىي مەكتەپكە يولغا سېلىش ئۇنچە ئاسانغا چۈشمىدى.

— ئانا، تەييارلىق قىلىمەن دەپ ئاۋارە بولماڭ، مەن ئالىي مەكتەپتە ئوقۇماسلىق قارارىغا كەلدىم.

— نېمىشقا؟

قىزىنىڭ ئويلىمىغان يەردىن قىلغان بۇ گېپى ئانىنىڭ بىردىنلا ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويدى.

— ئوقۇش پۇلى بەك يۇقىرى ئىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوقۇش ماتېرىيالى، تاماق ـ ياتاق خىراجىتى ۋە باشقا پارچە ـ پۇرات خىراجەتلەرنى قوشقاندا بىرمۇنچە پۇل بولۇپ كېتىدىكەن، — قىز كاللىسىدا خېلى بۇرۇن تەييارلىق قىلىۋالغاندەك ئالدىرىماي سۆزلەيتتى، — سىزنى قىينىغۇم يوق، جېنىم ئانا. ئوقۇش پۇلى تۆۋەنرەك تېخنىكوملارنىڭ بىرەرسىدە ئوقۇيمىكىن دەيمەن.

— پوق يەپسەن!

ئويلىمىغان يەردىن قىزىنىڭ ئوقۇشتىن يالتىيىۋېلىشى ئانىنى قاتتىق غەزەپلەندۈرگەنىدى. شۇڭلاشقا، ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قىزىنى تۇنجى قېتىم ئاشۇنداق سەت گەپ بىلەن تىللىدى.

— كەچۈرگىن، قىزىم، — دېدى ئانا دەرھال قىزىدىن ئەپۇ سوراپ، — ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي سەت گەپ قىلىپ سالدىم. مېنى ئايىغىنىڭنى چۈشىنىمەن، قىزىم. ئىنسابىڭغا رەھمەت. ئەمما، مېنىڭ سېنى تامامەن ئوقۇتقۇچىلىقىم بار. كىچىك ۋاقتىڭدىن باشلاپ سېنى ئوقۇتىمەن دەپ ھەر ئايلىق مائاشىمدىن ئايرىم ئامانەت قويغانمەن. شۇڭا، بۇ تەرەپتىن باش قاتۇرۇپ يۈرمەي خاتىرجەم ئوقۇشۇڭنى بىل. ئالىي مەكتەپتە ياخشى ئوقۇساڭ ماڭا شۇ كۇپايە.

— رەھمەت، ئانا!

قىز ئۆزىنى ئانىنىڭ باغرىغا ئاتتى. ئانا ـ بالا بىر ـ

بىرىنىڭ يۈرەك سوقۇشىنى خېلى ئۇزاق تىڭشاپ تۇردى.

قىز ھەر قېتىم تەتىل قىلىپ كەلسە ئانىنىڭ قولىنى سۇۋۇتۇپ ئۆي ئىشلىرىغا قارىشاتتى، يوتقان ـ كۆرپىلەرنى سۆكۈپ، دېرىزە پەردىلىرىنى ئېلىپ يۇياتتى، تام ـ تورۇسلىرىدىن تارتىپ ئۆينىڭ بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىغىچە ئالا قويماي تازىلاپ، خۇددى يالىغاندەك قىلىۋېتەتتى، ئالىي مەكتەپ تۇرمۇشى، ساۋاقداشلىرى، ئوقۇتقۇچىلىرى ھەققىدە زوق ـ شوق بىلەن سۆزلەيتتى.

ـــ سىزمۇ بىر ئامال قىلىپ ناھىيە بازىرىدىكى مەكتەپلەرگە يۆتكىلىپ كەتسىڭىز بولمامدۇ، ئانا؟ قاچانغىچە بۇ سەھرادا توپا كېچىپ يۈرىسىزكىنتاڭ؟

ئۇچىنچى يىلى يازلىق تەتىلدە قايتىپ كەلگەن قىزنىڭ تۇيۇقسىز قىلغان بۇ گېپى ئانىنىڭ يۈرىكىگە بىگىز بولۇپ سانجىلدى.

ـــ داداڭ بىلەن كۆرۈشكەن ئوخشىمامسەن؟ ـــ سورىدى ئانا تاتارغان ھالدا.

ـــ ياق، ـــ دېدى قىزى كەسكىنلىك بىلەن، ـــ كىچىك ۋاقتىمدا تاشلىۋەتكەن ئادەمنى ئەمدى ئىزدەپ نېمە قىلاي؟ ئىزدەپ كەلسىمۇ يۈزىگە قارىماسمىنا.

ئانىنىڭ يۈزىگە بىرئاز قان يۈگۈردى. ئۇ قىزىنىڭ جاۋابىغا ئىشەنگەنىدى. شۇنداقتىمۇ، تۇيۇقسىز قوزغالغان يۈرىكىنىڭ ئاغرىقى بېسىلمىدى. قىزى بىلىپ ـ بىلمەي ئۇنىڭ يۈرەك يارىسىنى تاتىلاپ قويغانىدى.

«بەلكىم دادىسى بىلەن بىر ئۆيدە بولغان بولسام بۇ بەختسىزلىك يۈز بەرمەس بولغىيدى. بالا ئۇچۇن ئانا تەربىيەسىمۇ زۆرۈر، لېكىن دادا تەربىيەسى تېخىمۇ زۆرۈر ئىكەن. قىزىمنى دادىسىزمۇ تەربىيەلەپ كېتەلەيمەن دەپ ئويلاپ

خاتا قىلغانكەنمەن. بۇنى بۇرۇنراق چۈشەنگەن بولسام، قىزىم ئۇچۇن ئۇنچىلىك ھاقارەت، دەردلەرگە چىداشلىق بېرەر ئىكەنمەن. بىراق، تالاغا قاراپ قالغان، ئۇجمە كۆڭۈل، ژاپاسىز ئەرنى ئۆيگە سولىۋېلىشنىڭ، باغلاپ قويۇشنىڭ ئورنى يوق ـ دە. ژۇجۇددا ئايالىغا، پەرزەنتىگە نىسبەتەن مەسئۇلىيەت بولمىغان ئەرنى قانداقمۇ ئەر دېگىلى بولسۇن؟ ئۇنداق ئەرنىڭ بولغىنىدىن بولمىغىنى ياخشى...»

ئانا شۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ ئېغىر خورسىندى.

3

ئۇ ناھىيە بازىرىدىكى پىداگوگىكا مەكتىپىدە ئۈچ يىل بىللە ئوقۇغان، مۇشۇ يىراق سەھرادىكى باشلانغۇچ مەكتەپكە بىللە خىزمەتكە چىقىقان، قارلىغاچ قانىتىدەك قاپقارا، يارىشىملىق بۇرۇتى بۇغداي ئۆڭ چىرايىغا ئالاھىدە سۆلەت بېغىشلاپ تۇرىدىغان، تەنھەرىكەتچىدەك بەستلىك مەيدىسىنى ئەركەكلەرگە خاس قويۇق چۈپۈر باسقان يىگىتنى ھەرگىز ئېسىدىن چىقىرالمايدۇ. چۈنكى، ئۇ يىگىتنىڭ ئاشۇ يارىشىملىق بۇرۇتىغا ئاشىق بولغان، شۇ سەۋەبلىك يىگىتنىڭ توي قىلىش تەكلىپىگە ئىككىلەنمەيلا قوشۇلغان، ھەشەم ـ دەرەمسىزلا توي قىلغانىدى. تويدىن كېيىن ئۇ ئۆزىنى ھەر تەرەپتىن بەختلىك ھېسابلىغان بولسىمۇ، قورساق كۆتۈرمىگەنلىكى سەۋەبىدىن كۆڭلى يېرىم ئىدى. ئۇ تېزرەك ئانا بولۇشنى، سۆيۈملۈك يىگىتىنىمۇ دادا دېگەن پەخرلىك نامغا ئىگە قىلىشنى شۇنچىلىك ئارزۇ قىلاتتى. چوڭ ياشلىق ئايالالاردىن مەسلىھەت سورايتتى، كۆز كۆرگەن، قۇلاق ئاڭلىغان سەۋەبلەرنى قىلىپ باقاتتى، ئەمما ھامىلدار بولمىدى. ژاقىتنىڭ ئۇزىرىشىغا ئەگىشىپ، ئۇمىدسىزلىنىپ يوشۇرۇن ياش تۆكەتتى.

كۈتە ـ كۈتە ئۈچ يىل ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن ئاخىر ئۇ

ئېغىز ئاچتى:

— دوختۇرخانىغا بېرىپ تەكشۈرتۈپ باقايلىمىكىن. ناۋادا تۇغماس بولۇپ قالسام داۋالىنىپمۇ بولسا...

— مەن ئالدىرىمىسام سەن نېمىگە ئالدىرايسەن؟ مەن سېنى تۇغمىدىكى دېمىگەندىمەن؟ — دېدى يىگىت پىسكىكىدە كۈلۈپ قويۇپ، — مېنىڭ ئىشەنچىم كامىل. سەندىمۇ، مەندىمۇ چاتاق يوق. بىزنىڭ هامان بالىمىز بولىدۇ. بىر هېسابتا ئالدىراپ قورساق كۆتۈرمىگىنىگىمۇ ياخشى بولدى. ئاڭلىشىمچە، ئايال كىشى تۇغقاندىن كېيىنلا ئاسان قېرىپ كېتەرمىش. مەن سېنىڭ ئۇنداق ئالدىراپ قېرىپ كېتىشىڭنى خالىمايمەن.

— قېرىپ كەتسەممۇ مەيلى، بىرنى تۇغۇپ بەرسەم بولاتتى.

— مۇشۇ گەپنى ئۆزۈڭ قىلدىڭ جۇمۇ، ناۋادا قېرىپ كېتىپ قالساڭ ئىشىڭ چاتاق.

يىگىتنىڭ چاقچاق ئارىلاش قىلغان تەسەللىسى ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئازراق ئارام بېرەتتى، ئاشۇ قارلىغاچ قانىتىدەك قارا، يارىشىملىق بۇرۇتى ئۇنىڭغا باشقىچە سۆيۈملۈك، باشقىچە چىرايلىق كۆرۈنەتتى.

ئۇ كۈتە ـ كۈتە بەش يىل ئۆتكەندە ئاخىر قورساق كۆتۈردى. بۇ خۇش خەۋەر ياش ئەر ـ خوتۇنغا تەسۋىرلىگۈسىز خۇشاللىق ئەكەلدى.

— هەي چوكان، قورسىقىڭدا كۆتۈرۈپلا يۈرەمسەن بالامنى؟ تېزرەك تۇغۇۋەتسەك بولاتتى، — دەپ كۈلدۈرەتتى يىگىت ئانىنىڭ خېلىلا يوغىناپ قالغان قورسىقىنى ئاتىلارچە مېھرى بىلەن سىلاپ.

— ئالدىرىما، ۋاقىت ـ سائىتى كەلگەندە تۇغۇپلا ساڭا كۆتۈرتۈپ قويىمەن، — دەيتتى ئانا بەخت ئىلكىدە ۋىلقىلاپ كۈلۈپ.

— ئۆزۈڭگە ئوخشىتىپ ئوماق بىر قىز تۇغۇپ بەرسەڭ بولاتتى.

— ياق، ساڭا ئوخشىتىپ كېلىشكەن بىر يىگىت تۇغمەن. چىرايى ساڭا ئوخشىمىسىمۇ مەيلى، بۇرۇتى ئوخشىسىلا بولدى.

— ئاشۇنداق دەپ يۇرۇپ بۇرۇتى بىلەنلا تۇغۇۋەتمە يەنە.

— ئۇنداق تۇغۇلسا تېخى ياخشى. بىلەمسەن، مەن سېنىڭ بۇرۇتۇڭغا ئاشىق بولغان.

— مەنچۇ، مەن سېنىڭ چىرايلىق كۆزۈڭ بىلەن ئۇزۇن چېچىڭغا ئاشىق بولغان.

ياش ئەر - خوتۇنىنىڭ چاقچىقى، مۇھەببەتلىك كۆڭۈل ئىزھارلىرى تۈگىمەيتتى. قورساقتىكى بالىنىڭ كەلگۈسى ھەققىدىكى ئارزۇ - ئارمانلىرىنى دېيىشەتتى.

ئۇنىڭ كۆڭلى بالىنىڭ قىز تۇغۇلۇپ قالغانلىقىدىن خېلىلا يېرىم بولدى. ئەمما، يىگىت خۇشاللىقىدىن سەكرەپلا كەتتى.

— پاھ، قىز بالىنىڭ چىرايى دادىسىنى تارتىدۇ، دېگەن راست گەپ ئىكەن. مېنىڭ تېرەمنى كىيىپلا تۇغۇلۇپتۇغۇ بۇ خان، — دەيتتى يىگىت بوۋاقنى قۇچىقىغا ئېلىپ ئەركىلىتىپ تۇرۇپ، — كۆڭلۈڭنى ئونچە يېرىم قىلما، خوتۇن. ئىككىنچىسىنىڭ چىرايىنى ئۆزۈڭگە ئوخشىتىپ ئولتۇرۇپ ئوغۇل تۇغساڭ بولمىدىمۇ؟!

ئاننىڭ خىيالى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلدى. شۇنداق، ئۇ ئىككىنچى بالىغا قورساق كۆتۈرگەن بولسىمۇ، تۇغۇتتا بالا تەتۈر كېلىپ قېلىپ بەكمۇ قىينالدى، ئاشۇ يىراق سەھرادا تۇزۇك دوختۇرخانا يوق ئىدى. ئۇ تولغاق ئازابىدا بىر كېچە قىينالدى. يىگىت ئۇنى ئېشەك ھارۋىسىغا ياتقۇزۇپ كېچىلەپ يول مېڭىپ ناھىيە بازىرىدىكى دوختۇرخانىغا ئەكەلگەندە بالا قورساقتا ئاللىقاچان تۇنجۇقۇپ قالغانىدى. دوختۇرلار جىددىي داۋالاش ئارقىلىق ئاننىنى قۇتقۇزۇۋالغان بولدى.

— بولدىلا، مۇشۇ قارغىش تەگكەن سەھرادا شۇنچىلىك خىزمەت قىلغىنىمىزمۇ يېتەر ئەمدى، — دېدى يىگىت

ئىككىنچى تۇغۇتىدىن كېسەلچان قوپقان ئايالنىڭ قاراپ، ــ ھەرقانداق چارە ـ ئامالنى ئىشلىتىپ بولسىمۇ ناھىيە بازىرىغا يۆتكىلىپ كېتەيلى.

بۇ يېراق سەھراغا سېلىشتۇرغاندا ناھىيە بازىرىنىڭ شارائىتى نەچچە ھەسسە ياخشى ئىدى. شۇڭا، ئۇ يېگىتنىڭ قارارىغا ئۇن ـ تىنسىز قوشۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن يېگىت شەھەرگە يۆتكىلىپ كېتىشنىڭ يولىنى مېڭىشقا باشلىدى. ئەلۋەتتە، قۇرۇق ئىلتىماس يېزىش بىلەن، باشقىلارغا ھال ـ ئەھۋال ئېيتىش بىلەن مەسىلە ھەل بولمايتتى. يېگىت كىملەرنىدۇر رېستورانغا باشلاپ مېھمان قىلدى، كىملەرگىدۇر سوۋغا تەقدىم قىلدى. بۇ جەريانداا ئۇلارنىڭ ئاز ـ ئازدىن ئىقتىساد قىلىپ جۇغلىغان پۇللىرىمۇ پاك ـ پاكىز تۈگىدى.

ــ ئاز قالدى، يېقىندا ھەل بولىدىغان بولدى، ــ دەيتتى يېگىت ئۇنى ئۇمىدلەندۈرۈپ. ئەپسۇسكى، ناھىيە بازىرىدىكى مەكتەپكە يۆتكىلىش ئۇقتۇرۇشى ئەر ـ خوتۇن ئىككىلىسىگە تەڭ چىقمىدى.

ــ بۇ قانداق تەتۈر ئىش بولۇپ كەتتى ئەمدى؟ ــ دېدى يېگىت ئاچچىقلانغان ھالدا، ــ پەقەت بولمىغاندا ئاۋۇال سېنى يۆتكەپ قويىدىغان بولغاندىغۇ؟ قانداقسىغا ماڭا چىقىپ قالدى بۇ يۆتكىلىش ئۇقتۇرۇشى؟ مەن ئۇلار بىلەن سۆزلىشىپ باقاي.

يېگىت ناھىيە بازىرىدىن روھى چۈشكەن ھالدا يېنىپ چىقتى.

ــ ئۇلار يۆتكىلىش ئۇقتۇرۇشىنى ناھىيەنىڭ مائارىپقا مەسئۇل رەھبەرلىنىڭ قارارىدىن ئۆتكۈزۈپ بولغان، ئالماشتۇرۇشقا بولمايدۇ. ئايالىڭنىڭ ئىشىنى كېلەركى مەۋسۈمدا ھەل قىلىپ بېرەيلى دەپ تۇرۇۋالدى، ــ دېدى يېگىت مەيۇسلەنگەن ھالدا.

ــ ھېچ ۋەقەسى يوق، ــ دېدى ئۇ يېگىتكە تەسەللى بېرىپ، ــ ئاۋۇال سەن كىرىپ ئىشلەپ تۇر، كېيىن يەنە بىر ئامالى بولۇپ

قالار.

ئۇ هاياتىدىكى بەختسىزلىكنىڭ ئەنە شۇنىڭدىن باشلىنىپ قالىدىغانلىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدى.

يىگىت دەسلەپتە سەھراغا ھەپتىدە بىر چىقىپ ئۇنى يوقلاپ تۇردى.

ــ ئۆي تۈتۈپ بولغاندىن كېيىنكى بويتاقچىلىق نېمىدېگەن ياماں، ــ دەيتتى يىگىت ئۆيگە كىرىپلا قىزىنى قۇچىقىغا ئېلىپ، ــ ئەجەب سېغىنىدىما !

ــ مېنى سېغىنىدىڭمۇ، قىزىڭنىمۇ؟ ــ قەستەنگە سورايتتى ئانا ئىچكى ھاياجىنىنى زورغا بېسىپ تۇرۇپ.

ــ ئەلۋەتتە قىزىمنى سېغىنىمەن ـ دە، ــ دەيتتى يىگىت شوخلۇق بىلەن كۈلگىنىچە ئايالى بىلەن چېقىشىپ.

ــ راست دەيسەن، ئەر كىشىگە بالىسى تۇغقان، ئايالى يات.

ئۇ رەنجىگەندەك قىلىپ قەستەن دومسىيىۋالاتتى.

ــ يات دەمسىنا؟ سەن قانداقسىغا ماڭا يات بولىسەن؟ ئۆزىنىڭ جېنى ئۆزىگە يات بولغانىنى سەن نەدە كۆرگەن؟ سەن دېگەن مېنىڭ جېنىم تۇرساڭ.

يىگىت ئۇنى باغرىغا بېسىپ ئەركىلىتەتتى.

ــ يالغانچى، سېنىڭ مۇشۇنداق شېرىن ـ شېكەر سۆزلىرىڭگە ئالدىنىپ ئۆتىدىغان ئوخشايمەن، ــ دەيتتى ئۇ قەستەنگە يىگىتكە تەتۈر قاراپ.

ــ يالغان سۆزلىمىدىم. ئىشەنمىسەڭ تاتلىق لەۋلىرىڭ ئارقىلىق ھېس قىل، يۈرىكىڭ ئارقىلىق چۈشەن مېنى.

يىگىت شۇنداق دەيتتى ـ دە، ئۇنى مەھكەم باغرىغا باسقىنىچە قېنىپ ـ قېنىپ سۆيەتتى.

كېيىنچە يىگىت نېمە ئۈچۈندۇر ھەپتىدە بىر ئەمەس، ئىككى ھەپتىدە، گاھى چاغلاردا ئايدا بىرەر قېتىم چىقىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ چۈشەندۈرىدىغان سەۋەبلىرى جىق ئىدى.

ئۇ يىگىت كۆرسەتكەن ھەرقانداق باھانە ـ سەۋەبلەرگە

ئىشىنەتتى، يىگىتنى كۆرگۈسى، ئاشۇ قاپقارا يارىشىملىق بۇرۇتلىرىغا لەۋ يېقۇسى كېلەتتى. ئەمما، بالا بېقىش، خىزمەتنىڭ ئالدىراشلىقلىرى، دەم ئېلىش كۈنلىرىدىكى سىياسىي ئۆگىنىشلەر، قوشۇمچە خىزمەتلەر ئۇنى ناھىيە بازىرىغا ھە دېگەندە كىرىشتىن چەكلەپ قويياتتى.

— بۇرۇتۇڭ قېنى؟

ئۇ ھەيران بولغان ھەم ئەپسۇسلانغان ھالدا يىگىتتىن ئالدىراپ سورىدى. يىگىتنىڭ بۇرۇتسىز، كوسا چىرايى ئۇنىڭ كۆزىگە پەقەتلا سىغمىدى. يىگىت سەھراغا بۇ قېتىم چىققىنىدا نېمە ئۈچۈندۇر يارىشىملىق بۇرۇتىنى چۈشۈرۈۋېتىپ چىققانىدى. شۇ تاپتا يىگىت ئۇنىڭ كۆزىگە ئۆزگىرىپ قالغاندەك، مۇھىم بىرنەرسىسىنى يوقىتىپ قويغاندەك ئەيىبناق كۆرۈنۈپ كەتتى.

— بۇرۇتسىز يۈرۈپ باقاي دېدىمغۇ شۇ، — دېدى يىگىت پەرۋاسىزلىق بىلەن قاڭشىرىنىڭ ئاستىنى سىلاپ قويۇپ.

— نېمىشقا ئەمدى؟ — دېدى ئۇ رەنجىگەن ھالدا، — ئاشۇ بۇرۇتۇڭنى نەقەدەر ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى بىلەتتىڭغۇ؟!

ئۇنىڭ سوئالى جاۋابسىز قالدى. يىگىت تاماكىسىنى قىڭغىر چىشلىگىنىچە ئولتۇرۇۋەردى. ئۇ شەھەرگە كىرگەندىن بېرى تاماكا چېكىشنى ئۆگىنىۋالغانىدى.

ئۆينىڭ ھاۋاسى بىردىنلا تۇمانلىشىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنى ھاۋا يېتىشمىگەندەك ھېس قىلدى. يىگىت بەخىرامان ئىدى، ئۇيى - خىيالىنى بىلىپ بولمايتتى.

— بۇرۇتۇڭنى قايتا قويۇۋال، — دېدى ئۇ يىگىتكە ئەركىلىگەن ھالدا، — كېلەر قېتىمدا چىققىنىڭدا سېنى بۇنداق كوسا، سويما ئىسكەتتە كۆرمەي.

— يەنە مۇشۇ ئىسكەتتە كۆرۈپ قالساڭچۇ؟

يىگىتنىڭ چىرايىدىن چاقچاق ئىپادىسى كۆرۈنمەيتتى، كۆزلىرىدىن مەنىستەمىسلىك، ياراتماسلىق، بىپەرۋالىق

بالقىيىتتى. ئۇ بۇنى پەقەتلا كۆتمىگەنىدى. ئۇنىڭ يۈرىكى چىدىغۇسىز بىر ئاغرىقتىن جىغىلدىدى. شۇنداقتىمۇ، ئۆزىنى كۈلكىگە زورلىدى:

ــ سەن ئۇنداق قىلمايسەن. ئاشۇ چىرايلىق بۇرۇتۇڭغا ئاشىق ئىكەنلىكىمنى بىلىسەن. بىلىپ قويى، بۇرۇتۇڭ يالغۇز ئۆزۈڭگىلا تەۋە ئەمەس.

ئۇنىڭ سۆزلىرى ئوتلۇق، قاراشلىرى مۇھەببەتلىك ئىدى. شۇ تاپتا يىگىتنىڭمۇ مۇھەببەتلىك سۆزلەر بىلەن جاۋاب قايتۇرۇپ ئەركىلىتىشىنى، شىكەستىلەنگەن كۆڭلىگە تەسەللى بېرىشنى تىلەيتتى.

ــ قويە ئۇنداق پاخ ـ پاخ گەپنى!

يىگىت ئۇنى سىلكىشلىدى، راستلا سىلكىشلىدى، ئاغزىنىڭ ئۇچىدا ئەمەس، چاقچاق قىلىپ ئەمەس، يۈرىكىدىن چىقىرىپ تۇرۇپ سىلكىشلىدى. خۇددى رەقىبىنى سىلكىشلىگەندەك، ئەسكى پالاسنى سىلكىگەندەك. شۇ تاپتا ئۇ ئاڭلاشنى تەمە قىلغان «مەنمۇ سېنىڭ چىرايلىق كۆزۈڭگە، ئۇزۇن چېچىڭغا ئاشىق» دېگەن سۆزنى قىلمىدى، خۇددى ئۇنتۇپ قالغاندەك، قەستەن دېگۈسى كەلمىگەندەك.

ھەر ئىككىلىسىنىڭ زۇۋانى ئۆچتى. ئۆينى ئېغىر تىمتاسلىق قاپلىدى. ئۇلار تىلسىز بولۇپ قالغانىدى. يىگىت ئۆينىڭ ئىچىنى ئىسقا تولدۇرۇپ، ئايالىنىڭ ئىچىنى سىقىپ ئۇزمەي تاماكا چېكەتتى. ئايالىنىڭ ھەسرەت بىلەن ئىچىگە تىنىشلىرىغا پەرۋامۇ قىلمايتتى. شۇ كېچىسى يىگىت سۆڭگىچىنى ئايالىنىڭ قورسىقىغا تىرەپ ياتتى. ئەتىسى ئۇلار كۆڭلىسىزلا خوشلاشتى.

ئۇ يىگىتنى بىر ئايدىن ئارتۇق كۈتتى. يىگىت يا خەۋەر بەرمىدى، يا چىقمىدى. «نېمانچە تاۋى نازۇكلۇق قىلىدۇ؟ دەيدىغانىنىڭ ھەممىسىنى ئۆزى دەپ بولۇپ. غورۇرىغا تېگىپ كەتكۈدەك گەپ قىلمىغانىدىمغۇ؟ ماقۇل، مەندىنمۇ رەنجىسۇن، بالىدا نېمە گۇناھ؟ قىزىمىزغا بەك ئامراق ئىدى. بالىنى دەپمۇ

بولسا چىقىپ قويسا بولاتتى. بىرەر ئالدىراش ئىشى بولۇپ قالدىمۇيا؟ بولدىلا، نېمانچە گۇمانخور بولۇپ كەتتىم مەن. بوپتۇ، ئۇ چىقمىسا مەن كىرەي، رەنجىگەن بولسا ئەپۇ سوراي، بۇرۇتسىز يۈرگۈسى كەلسە يۈرىۋەرسۇن. بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۆزىنىڭ بولغاندىكىن قويۇۋالار. بۇرۇتنى دەپ ئەردىن قۇرۇق قېلىپ يۈرمەي يەنە...»

ئۇ قىزنى ئېلىپ ناھىيە بازىرىغا كىردى. ئىلگىرى بىر قېتىم كەلگەنلىكى ئۈچۈن ئېرىنىڭ ۋاقتىلىق پاناھلىنىپ تۇرغان ياتىقىنى ئاسانلا تاپتى. ياتاق قۇلۇپلاقلىق ئىدى. ئۇ يېنىدىكى ئاچقۇچ بىلەن ئىشىكنى ئاچتى. شۇ ھامان ئاچچىق تاماكا ئىسى، ھاراق پۇرىقى، يەنە ئاللىقانداق ئېچىنغان نەرسىلەرنىڭ ھىدى دىماغىغا ئۇرۇلدى. قوش كىشىلىك كارىۋاتنىڭ ئۈستىدىكى يوتقان يېغىقسىز، كىر كىيىملەر تاشلانغان، ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پاكار تاماق شىرەسىنىڭ ئۈستىدە غاجىلاپ تاشلىۋېتىلگەن توخۇ ئۈستىخىنى تۇراتتى. شىرەنىڭ يېنىدا بىرنەچچە قۇرۇق ھاراق بوتۇلكىسى قىڭغىيىپ ياتاتتى. ئۇ ئاۋۇال ئىشىك ـ دېرىزىلەرنى ئېچىۋېتىپ ھاۋا ئالماشتۇردى. ئاندىن كارىۋاتتىكى يوتقانىنى يېغىش ئۈچۈن شۇنداق كۆتۈرۈپلا خودىدى توك سوقۇۋەتكەندەك تۇرۇپلا قالدى. ئەڭ قورقۇنچلۇق بىر مەخلۇقنى كۆرۈپ قالغاندەك دەھشەتلىك چىرقىراشتىن ئۆزىنى ئاران ـ ئاران تۇتۇۋالدى. يوتقانىنىڭ ئارىسىدا بىر تال قىزىل رەڭلىك باغىرداق تۇراتتى. ئۇ يىرگەنگەن ھالدا باغىرداقنى پۇتى بىلەن تېپىپ چۇشۇرۇۋەتتى. يوتقانىنىڭ قېپىنى، كۆرپىنىڭ كىرلىكىنى سۆكۈۋالدى، ئاندىن بىر چەتكە تاشلاپ قويۇلغان كىيىملەرنى رەتلەشكە كىرىشتى، كىيىملەر كىر ئىدى، كىيىملەرنى رەتلەۋېتىپ ئۇ يەنە بىر قېتىم چۆچۈدى، يۈرىكى سوقۇشتىن توختاپ قالغىلى قىل قالدى، كىيىملەر ئارىسىدا ئايال كىشىنىڭ كالتە ئىشتىنى، ئۇزۇن پايپىقى تۇراتتى. ئۇ كۆز چاناقلىرىدىن ئېتىلىپ چىققان

ياشنى توختىتىۋېلىشقا ئامالسىز قالدى.

كارىۋات، تاماق شىرەسى، ھاراق بوتۇلكىسى، كىيىملەر، باغرىداق، كالتە ئىشتان، ئۇزۇن پايپاق، ھەتتا ئۆينىڭ تۆت تېمىدىن تارتىپ ئۇنى مەسخىرە قىلىپ كۈلۈۋاتاتتى. «ئەخمەق، ساڭا نېمە بار بۇ ئۆيدە؟ يەنە نېمىگە قاراپ تۇرسەن؟ شۇ تاپتا بۇ ئۆيدىن ئۆزۈڭگە تەئەللۇق بىرەر نەرسىنى ئۇچرىتالامسەن؟ كەت، بېزىرىپ تۇرماي تېزدىن كەت. غۇرۇرۇڭنى ساقلا ! ...»

ئۇ قىزىنى كۆتۈرۈپ ئۆيدىن چىقتى، ئىشىكنى ئاۋازالقىدەكلا قۇلۇپلاپ قويماقچى بولدى. شۇ دەقىقىدە ئۇ يۇرىكىنىڭ بىر يەرلىرىنىڭ بۇ ئۆيگە يەنە تارتىشىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. ماغدۇرسىز قوللىرى ئىشىكنى ياپالمايۋاتاتتى، ئۇ بۇ ئىشىكنى ياپسا، كۆڭۈل خانىسىنىڭ ئىشىكىنى يېپىش كېرەكلىكىنى، ئىشىكنى قۇلۇپلىسا، يۇرىكىگىمۇ شۇ ھامان قۇلۇپ سېلىشى كېرەكلىكىنى چۈشىنىپ يەتتى. قانداق قىلسا بولار؟ ئۇ كۆڭلىكىنىڭ پېشىگە ئېسىلىپ تۇرغان قىزىغا قارىدى. شۇ دەقىقىدە قىزچاقمۇ ئانىسىغا قاراۋاتاتتى. قىزنىڭ قاش، كۆز، قاڭشار، لەۋلىرى ئېرىنىڭكىگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايتتى، ئەمما بۇ چىراي بەكمۇ سەبىي، بەكمۇ ئوماق ئىدى. ئانىغا يېلىنغاندەك، قانداقتۇر بىر ئىشنى ئۆتۈنۈۋاتقاندەك تەلمۈرەتتى. ئۇ ئۆيگە يېنىپ كىردى. ئۆيدىكى پاسكىنىچىلىقلارنى پاك ـ پاكىز تازىلىۋەتمەكچى بولغاندەك، تام ـ تورۇسلاردىن تارتىپ كارىۋاتنىڭ ئاستىغىچە، قاچا ـ قۇچىلاردىن تارتىپ ئىشىكنىڭ بوسۇغىسىغىچە سىيرىپ ـ سۈپۈردى، سۇ چېچىپ يۇدى.

قورسىقى ئېچىپ كەتكەن قىزچاق خەقنىڭ قىلىپ يىغلايتتى. ئانا ھەممىنى ئۇنتۇغانىدى. ئېرىنىڭ ياتقىنىنىڭ بۇنچىۋالا تەسۈرلىگۈسىز مەينەتچىلىك بىسىپ كېتىشىدە ئۆزىنىڭمۇ مەسئۇلىيىتى بارەدەك ھېس قىلاتتى. بۇ مەينەتچىلىكلەرنى بۇگۈنلا پاك ـ پاكىز تازىلىۋېتىپ، ئېرىنى پاكلىق دۇنياسىغا قايتۇرۇپ كەلمەكچى بولغاندەك تىنىمسىز ئىشلەيتتى. ئۇ ئۆينى

تازىلاپ، كىر ـ قاتلارنى يۇيۇپ ئەمدىلا «ئۇھ» دەپ بېلىنى رۇسلاپ تۇرۇشىغا، ئېرى ئاسماندىن چۈشكەندەكلا ئىشىك ئالدىدا پەيدا بولدى.

ئۇ قاڭشىرىنىڭ ئاستىدا قارلىغاچ قانىتىدەك قاپقارا يارىشىملىق بۇرۇتى بار، سۆيۈملۈك يىگىتىنى كۆرۈشكە نەقەدەر تەشنا ئىدى ـ ھە. شۇ تاپتا ئۇ ئاشۇ سۆيۈملۈك بۇرۇتنى كۆرسىلا ياتاقتىكى تازىلاپ چىقىرىۋەتكەن پاسكىنىچىلىقلارنى ئۇنتۇپ كەتمەكچى، ھېچ ئىش بولمىغاندەك ئۇنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئاتماقچى، ئۇنى قايتىلاپ پاسكىنىچىلىقلارغا يولۇقتۇرماسلىق ئۈچۈن قورۇقچى بولماقچىدى. ئەپسۇس، ئىشىك تۈۋىدە ئايالنىڭ تۈيغۇسىنى تاتلىق ھاياجانغا سالىدىغان قارلىغاچ قانىتىدەك قاپقارا بۇرۇت ئەمەس، چىرايىدا بىر تال ئەركەك تۈكى يوق مۇدھىش كوسا چىراي سوغۇق، يات نەزەر بىلەن قاراپ تۇراتتى. ئانا تەمتىرىگەن، قورۇنغان، ھودۇققان ھالدا ئۆزىنى بەزلەشكە كىرىشتى.

«بۇرۇتسىز بولسىمۇ بالامنىڭ دادىسى، بۇرۇتى بولمىسىمۇ يەنىلا سۆيۈملۈك ئېرىم، بۇرۇتى بولمىسا نېمە بوپتۇ؟ مۇھەببەتلىك يۇرىكى بولسا بولدى. توۋا، ئۇنىڭ قاراشلىرى نېمانچە يات، نېمانچە سوغۇق ـ ھە؟ ياكى كۆزۈمگە شۇنداق كۆرۈنۈپ كېتىۋاتامدۇيا؟ قىزىمىزنى نېمىشقا قۇچىقىغا ئالمايدۇ؟ كۆرمەيۋاتامدۇيا؟ بەلكىم تۇيۇقسىز كەلگىنىمدىن، ئۆيدىكى پاسكىنىچىلىقلارنى سېزىپ قالغىنىمدىن خۇدۇكسىرەپ قالغاندۇ، ھودۇقۇپ كەتكەندۇ...»

يىگىت پاك ـ پاكىز تازىلانغان ئۆي ئىچىگە، يۇيۇلغان كىر ـ قاتلارغا پەرۋاسىزلىق بىلەن قاراپ قويۇپ خالار ـ خالماس سورىدى:

ـــ ھە، كېلىپ قاپسەنغۇ؟

ئايالنىڭ يۇرىكى دەز كەتكەن چىنىدەك جىغىلدىدى. ئۇنىڭ يىگىتتىن كۈتكىنى بۇ ئەمەس ئىدى. ئۇ ئەپۇ قىلماقچى،

قايتىدىن سۆيمەكچى، خورلانغان ئاياللىق ئەقىدىسىنى قايتىدىن بېغىشلىماقچى بولغان يىگىتىمۇ بۇ ئەمەس ئىدى. ئۇ تەسەۋۋۇرىنىڭ سىرتىدىكى يات، كۆرۈمسىز چىرايىغا مەغرۇر نەزەر تاشلىدى، بىر چەتتە بەخىرامان ئويناپ تۇرغان قىزنىڭ قۇچىقىغا ئېلىپ باغرىغا باستى. ئۇنىڭ يۇرىكى ئاللىقانداق تەسۋىرلىگۈسىز بىر تۇيغۇدىن رىتىمسىز دۇپۇلدەيتتى. ئۇمىدسىزلىك، ئىشەنچسىزلىك قورشاۋىدا تېپىرلايتتى، شۇنداقتىمۇ بارلىق غەيرىتىنى يىغىپ ئۇزۇلەي ـ ئۇزۇلەي دەپ تۇرغان ئۇمىد يىپىنى مەھكەم تۇتۇۋېلىشقا تىرىشتى، چىرايىغا تاتلىق كۈلكە يۈگۈرتتى. ئەمما، چىرايىدا كۈلگەن قىياپەت ئەمەس، يىغلامسىرىغان قىياپەت زاھىر بولدى.

ـــ مەن كېچە ـ كۈندۈز تەشنا بولغان يارىشىملىق بۇرۇتۇڭنى بىر كۆرۈۋالاي دەپ...

شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئاياللىق غۇرۇرى پارە ـ پارە بولۇپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ كۆرۈشكە، مۇھەببەتلىك يۈرىكى بىلەن سۆيۈشكە تەشنا بولغان ئاشۇ سۆيۈملۈك بۇرۇتى بولسىچۇ كاشكى. ئۇ چاغدا ئۇ ئاياللىق غۇرۇرىنى نەچچە ھەسسە سۈندۇرۇشقا رازى ئىدى. ئەمما، ئۇنىڭ ئالدىدا باشقىچە ئىسكەتتە تۇرغان يىگىت غۇرۇرىنى ئاشۇنچىلىك پايمال قىلىشقا ئەرزىمەيدىكەن؟

ھەئە، يىگىت ئەركەكلىكىنى قايتىدىن نامايان قىلىپ، ئۆزى ئۈچۈن سۈندۇرۇلۇۋاتقان ئاياللىق غۇرۇرىنى مەردلەرچە تېرىپ ئېلىپ ئەزىزلىسىچۇ؟ باغرىغا باسسىچۇ؟ بىر چاغلاردا ئاشىق بولغان چىرايلىق كۆزلەرگە، تېقىمىدا سويلاپ تۇرغان توم ئۆرۈمە چاچلارغا سۆيسىچۇ؟ ئاھ، غۇرۇرى دەپسەندە بولغان ئايال ـــ ناتۇۋان ئانا ئۈچۈن بۇنىڭدىنمۇ كاتتا بەخت، شان ـ شەرەپ، سەلتەنەت بارمۇ بۇ جاھاندا؟

ـــ ئەپسۇس، سەن ئاشىق بولغان بۇرۇتلار يوق دېگىنە ھازىر؟ يىگىت مەسخىرىلىك كۈلكىسى بىلەن قاقشىرى ئاستىنى

كۆرەڭلىگەنچە سلاپ قويدى، ئايالىنىڭ پاره ـ پاره بولۇشقا باشلىغان ئەقىدىسىنى نامەردلەرچە دەسسەپ ـ چەيلىدى.

ئانىنىڭ غۇرۇرى ئۆزى ھېس قىلغاندىنمۇ نەچچە ھەسسە كۈچلۈك ئىدى. ئۇنىڭ شۇ تاپتا سۆندى دەپ ئويلىغىنى غۇرۇرى ئەمەس، ئەقىدىسى ئىدى. ئۇ بۇنى تېزلا ھېس قىلدى. شۇ ھامان ئۆزىنى باشقىچە بەستلىك، كۈچلۈك سەزدى، پۈكلەنگەن قامىتى قايتىدىن تىكلەندى.

ــ شۇنداق. مەن ئاشىق بولغان بۇرۇتنى ئەمدى مەڭگۈ كۆرەلمەيدىغان ئوخشايمەن. خوش، مەن قايتاي. سالامەتلىكىڭنى ئاسرا. ئۆزۈڭنىڭ ئەركەكلىكىڭنى، بىر پەرزەنتنىڭ دادىسى ئىكەنلىكىڭنى، بىر ئايالنىڭ ساڭا ئاشىق ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇساڭمۇ، ئوقۇتقۇچى ــ ئەۋلادلارنىڭ ئۇستازى ئىكەنلىكىڭنى قەتئىي ئۇنتۇما.

يىگىت تاتاردى، كۆزلىرى چەكچەيدى، بۇرۇتسىز لەۋلىرى تىترىدى.

ــ نەگە بارىسەن؟ گېپىڭنى ئوچۇق قىل!

ئانا ئەمدى ئۆزىنى خېلىلا تۇتۇۋالغاندى. شۇڭا، يىگىتنىڭ كۆزىگە تىكلا قارىدى.

ــ ساڭا بۇنىڭدىنمۇ ئوچۇق گەپ لازىممىدى؟ ماقۇل، قۇلىقىڭنى دىڭ تۇتۇپ ئاڭلا، قىزىمنى ئۆزۈم تەربىيەلەيمەن، ھازىردىن باشلاپ ئىككىمىزنىڭ ئارىسى ئوچۇق. ئەگەر شەرئىتە ئايالارنىڭمۇ ئەرلىرىنى تالاق قىلىش ھوقۇقى بولسا ئىدى، شۇ تاپتا سېنى تالاق قىلغان بولاتتىم.

مانا غۇرۇرى سۆندى دەپ بۇنى دەيمىز. يىگىت ئايالىنىڭ يالۋۇرۇشىنى، بالىسىنى، تارتقان جاپاسىنى، ئۆيىنى، ئەقىدىسىنى پەش قىلىپ يېلىنىشىنى كۈتكەنىدى. ئۇ ئايالىنى، ئايالىنىڭ غۇرۇرىنى سەل چاغلىغانىدى. ئايالار غەزەپكە كەلسە تەڭرىمۇ غەزەپكە كېلىدۇ. بۇ چەكسىز غەزەپ، تەڭداشسىز غۇرۇرنىڭ ئالدىدا يىگىتنىڭ تىلى تۇتۇلدى، ۋۇجۇدى قورۇلدى.

4

شۇنىڭدىن كېيىن ئانا يىراق سەھراغا تېخىمۇ باغلاندى. ۋاپاسىز يىگىتىنىڭ چىرايىنى ئەسلىتىپ، ۋۇجۇدىدا ئازابلىق تۇيغۇلارنى پات ـ پات قوزغاپ تۇرىدىغان ئوماق قىزى بىردىنبىر ھەمراھى، جاپاكەش خىزمەتداشلىرى بىلەن يىرتىق كىيىم، توپا چىراي، ئەمما مېھرى ئىسسىق ئوقۇغۇچىلىرى سىردىشى بولۇپ قالدى.

قىزغا ئەقىل كىرىشكە ئەگىشىپ ئانىنىڭ دەرد ـ ھەسرەتلىرىمۇ ئۇنتۇلۇپ بېرىۋاتاتتى. قىزچاق ئۆزىنىڭ دادىسىز قالغانلىقىنى بىلىپ قالغاندەك پەقەتلا خەقسىلىك قىلمايتتى. ئۆزىدىن چوڭ سۇپۇرگىلەرنى سۆرەپ ئۆي سۇپۇرمەكچى بولاتتى. يەڭلىرىنى شىمايلاپ ئانا بىلەن تەڭ خېمىر يۇغۇرماقچى بولۇپ ئۇنىڭ يېنىغا كېلىۋالاتتى ۋە كىچىككىنە ئوماق مۇشتۇملىرى بىلەن خېمىر چەيلەيتتى. ئانا بۇ ئەقىللىك قىزىنى گەپكە سېلىشقا ئامراق ئىدى.

— چوڭ بولساڭ نېمە بولىسەن، قىزىم؟

— دوختۇر بولىمەن.

— دوختۇر بولۇپ نېمە قىلىسەن؟

— ئوكۇل سالىمەن.

— ئوكۇل سېلىپ نېمە قىلىسەن؟

— كېسەل داۋالايمەن.

— كىمنىڭ كېسىلىنى داۋالايسەن؟

— سىزنىڭ كېسىلىڭىزنى، يەنە تېخى دادامنىڭمۇ كېسىلىنى.

— دادامنى كىم كېسەل دەيدۇ؟

— كېسەل بولمىسا بىز بىلەن بىللە تۇراتتى.

— ....

ئانا قىزىنىڭ ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا بېرىپ ئىككى - ئۈچ يىلدىن كېيىن بۇ سۆيۈملۈك سەھرادىن زېرىكىپ قېلىشىنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. ئۇ ئېرىدىن ئايرىلىپ كەتكەندىن كېيىن شەھەرگە ئۆچ بولۇپ كەتكەنىدى. شەھەر يىگىتلەرنىڭ ئەركەكلىكىنى، قىزلارنىڭ نازاكىتىنى يەپ كېتىدۇ. دۇنيادىكى پاسكىنىچىلىقلارنىڭ ھەممىسى شەھەرگە جۇغلاشقان بولىدۇ. پاكلىق پەقەت سەھرادىلا دەپ ئويلايتتى ئۇ. شۇڭلاشقىمۇ قىزىنىڭ سەھرادىن چېنىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، شەھەرگە يۆتكىلىپ كېتىپلا تۇتقان ئۆيىدىن، نىكاھلاپ ئالغان ئايالىدىن، يۈرەك پارىسى بولغان پەرزەنتىدىن، ئەرلىك، ئاتىلىق مەجبۇرىيىتىدىن چانغان ۋاپاسىز يىگىتىنى ئەسلەپ قالغانىدى.

ئۇ قىزىنى دادىسى بىلەن كۆرۈشكەن ئوخشايدۇ، دەپ گۇمانلانغان بولسىمۇ، لېكىن قىزىنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ دەرھال گۇماندىن ساقىت بولدى. ئۇ قىزىغا ئىشىنەتتى، قىزىنى يالغان سۆزلىمەيدۇ، دەپ ئويلايتتى. قىزمۇ تەتىل توشقۇچە بۇ گەپنى ئىككىنچىلەپ ئېغىزىغا ئالمىدى.

ئۇ ئاتا - بالا ئىككىسىنى مەڭگۈ ئايرىۋېتىشنى ئويلاپ باقمىغانىدى. شۇڭلاشقىمۇ قىزىغا دادىسىنىڭ بارلىقىنى كىچىكىدىن بىلدۈرۈپ كەلدى، باشقا ئاجراشقان ئانىلارغا ئوخشاش، «داداڭ ئۆلۈپ كەتكەن» دېگەندەك سۆزلەرنى پەقەتلا قىلمىدى. «ھازىر ئۆزۈم باقمەن. چوڭ بولغاندا دادىسىنى تاللىسىمۇ، مېنى تاللىسىمۇ مەيلى. بالا دېگەن كىچىك ۋاقتىدا ئانا مېھرىگە، چوڭ بولغاندا دادا مېھرىگە موھتاج بولىدۇ. چوڭ بولغاندا دادىسىنىڭ كىملىكىنى بىلگىنى ياخشى. مەيلى قانداق دادا بولسۇن، ئۇنىڭ ھامان پەرزەنت ئالدىدا ئادا قىلىشقا تېگىشلىك نۇرغۇن بۇرچى بولىدۇ ئەمەسمۇ؟»

— دەپ بېرىڭا، ئانا، مېنىڭ دادام بارمۇ، يوقمۇ؟

— دادىڭىز بار، قىزىم.

— ئەمسە نېمىشقا بىز بىلەن بىللە تۇرمايدۇ؟
— دادىڭىز ئېغىر كېسەل. كېسىلى ساقايغاندا قېشىمىزغا قايتىپ كېلىدۇ.
— ئەمسە نېمىشقا دادامنىڭ كېسىلىنى كۆرۈپ چىقمايمىز؟
— دوختۇر ئۇنمايدۇ.
— نېمىشقا؟
— دادىڭىزنىڭ كېسىلى يۇقۇپ قالىدۇ دەپ.
— يالغان! بالىلار مېنى دادىسى يوق يېتىم ئوغلاق، دەپ تىللىدى.
— ئۇلار بىلمەيدۇ. تېزرەك چوڭ بولۇڭ، قىزىم، شۇ چاغدا مەن سىزگە دادىڭىزنى كۆرسىتىپ قويىمەن.
— چوڭ بولسام دادامنى كۆرەلەمدىم؟
— ھەئە.
— ئەمسە مەن قاچان چوڭ بولىمەن؟
— يەنە يەتتە ـ سەككىز يىلدىن كېيىن.
— قاچان يەتتە ـ سەككىز يىل بولىدۇ؟
— سىز تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزگەندە.
— ...

ئانا ۋەدىسىدە تۇردى، قىزى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزگەندىن كېيىن ئۇنى ناھىيەلىك تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ياتاقلىق سىنىپىغا ئەكىرىپ بەردى.
— دادىڭىز بىلەن كۆرۈشەمسىز، قىزىم؟ — سورىدى ئانا قىزىنى ياتاقتا ئورۇنلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن.
قىزچاق تىرنىقىنى تاتىلاپ يەرگە قارىۋالدى. ئانا قىزىغا بىر كونۇبرتنى ئۇزارتتى.
— مەڭ، بۇنىڭدا دادىڭىزنىڭ سۈرىتى، ئىشلەۋاتقان مەكتىپىنىڭ ئادرېسى بار، كۆرۈشۈشنى خالىسىڭىز ئىزدەۋېرىڭ، ئەمما بىر شەرت، ئوقۇشىڭىزنى ياخشى ئوقۇپ

ئالمي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتمىسىڭىز سىزنى باققىنىمغا ھەرگىز رازى بولمايمەن.

ئاتا ـ بالا كۆرۈشكەن بولسىمۇ نېمە ئۈچۈندۇر ئۇلارنىڭ دېگەندەك چىقىشالمىغانلىقىنى ئانا كېيىنچە بىلدى.

قىز شۇ قېتىم تەتىل قىلىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ياندۇرقى يىلى قىشلىق تەتىلدىمۇ، يازلىق تەتىلدىمۇ قايتىپ كەلمىدى. قىشلىق تەتىلدە، «شىمالىلىق ساۋاقداشلىرىمدىن بىرقانچىسى ئۆيىگە تەكلىپ قىلدى، تەتىل باھانىسىدا ئۇلارنىڭ يۇرتىنى كۆرۈپ كېلەي دېدىم. مەندىن خاتىرجەم بولۇڭ» دېگەن خېتى كەلدى. يازلىق تەتىلدە، «مەكتەپ يازلىق لاگېر پائالىيىتى ئۈيۇشتۇرغانىدى. بىزنىڭ سىنىپتىن مەنلا تاللاندىم، تەتىلدىن پايدىلىنىپ لاگېر پائالىيىتى باھانىسىدا ئىچكىرى ئۆلكىلەرنى كۆرۈپ كېلەي دېدىم. مەندىن خاتىرجەم بولۇڭ» دەپ خەت يازدى. ئىشقىلىپ، باھانە ـ سەۋەبلىرى كۆپ ۋە يوللۇق ئىدى.

«بوپتۇ، بارسا بارسۇن، ـــ دېدى قىزنىڭ قايتۇرۇپ كېلىشكە ئامالسىز قالغان ئانا سېغىنىش ئوتلىرىنى بېسىپ تۇرۇپ، ـــ مەنمۇ بۇ ئۆمرۈمدە ناھىيە بازىرىنىڭ سىرتىغا چىقماپتىمەن. يۇرت كۆرۈپ كەلگەننىڭ زىيىنى يوق. نەزەر دائىرىسى كېڭىيىپ قالار. قاچانغىچە بېكىنىپ ياشايمىز؟ ئىشقىلىپ، خۇدايىم ساقلار، ئاغرىق ـ سىزلاق، يامان يوللاردىن...»

ئانا ئۆزىنى بەزلەپ ئاشۇنداق ياشىغانمۇ بولار ئىدى. لېكىن، بىر كۈنى قىزى ئوقۇۋاتقان مەكتەپتىن تۇيۇقسىز كەلگەن ئاشۇ مۇدھىش خەت ئۇنىڭ بارلىق ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى، ئۈمىد ـ ئىشەنچلىرىنى ۋەيران قىلىۋەتتى.

«... ساۋاقداش گۆھەرنىسا مەكتەپنىڭ قائىدە ـ تۈزۈملىرىگە بويسۇنماي خالىغانچە دەرس تاشلىغانلىقى ھەم ئۆزىنىڭ ئوقۇشتىن چېكىنىش تەلىپىگە ئاساسەن مەكتەپتىن چېكىندۈرۈلدى...»

ئانىنىڭ تاپىنىدىن كىرگەن ئوت بېشىدىن چىقىپ كەتتى، يەر تەۋرەپ، زېمىن ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ كەتتى، قۇلاقلىرى غوڭۇلداپ كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى. تۇيغۇسىدا قىزى يىراق، بەكمۇ يىراق بىر جايدا تۇرۇپ ئۇنى چاقىرىۋاتاتتى. ئۇ مەكتەپ مۇدىرىنىڭ ئىشخانىسىغا قاندىق كىرگىنىنى بىلەلمەي قالدى، ئىنسانىنىڭ ئالدىدا يىغلاشنى ئاجىزلىق ھېسابلايدىغان ئانىنىڭ كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش ئاقتى. «نومۇس ئۆزۈڭ بىلەن بىللە» دەپتىكەن، ئانا مەكتەپ مۇدىرىغا يالغان سۆزلىدى:

— قىزىمنىڭ مەكتىپىدىن خەت كەلدى. قىزىم ئېغىر كېسەلگە مۇپتىلا بولۇپ قاپتۇ، بېرىپ ھالىدىن خەۋەر ئالمىسام بولمايدۇ، بۈگۈنلا يولغا چىقاي دەيمەن.

مەكتەپ مۇدىرى ئەزەلدىن بىلەن قۇمدەك سوئاللارنى سورىدى. ئانىنىڭ كۆز يېشى توختايدىغاندەك ئەمەس، مەكتەپ مۇدىرىنىڭ تىلىنى چاينىاپ تۇرۇپ سورىغان سوئاللىرىغا ئويلىنىپ ئولتۇرماي، ئاغزىغا كەلگەن يالغاننى توقۇۋەردى.

— سىلىگە رۇخسەت بەرسەك، ئورۇنلىرىغا دەرس ئۆتكىلى ئوقۇتقۇچى كەملەيدۇ، زادى بېرىپ قىزىمنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالمىسام بولمايدۇ، دەپ تۇرۇۋالسىلا، ئورۇنلىرىغا ۋاقىتلىق ئوقۇتقۇچى ئىشلەتكەچ تۇرمىز. ئۇنىڭغا بېرىدىغان ئىش ھەققىنى سىلىنىڭ مائاشلىرىدىن تۇتمىز.

ئانا مەكتەپ مۇدىرىنىڭ رۇخسەت بەرگىنىدىن خۇش بولۇپ، نېرى - بېرىسىنى سۈرۈشتۇرمەيلا بېشىنى لىڭشىتتى، ئۇ ئالدىرايتتى، قانات قېقىپ ھازىرلا قىزى بار شەھەرگە بارغۇسى كېلەتتى. ئۇ ئۆيگە كېلىپ ئىككى قۇر كىيىمىنى ئېلىپ چاقىلىغىنا سەپەر سومكىسىغا سالدى - دە، نەچچە يىلدىن بېرى قىزىنىڭ ئوقۇش پۇلى ۋە ئايلىق خىراجىتىدىن ئاشۇرۇپ ئاز - ئازدىن يىغىپ قويغان پۇلىنى ئېلىپ غەم - ئەندىشىدە ھەم ئۈمىد - ئىشەنچ ئارىلاشقان ئەبجەش بىر تۇيغۇدا قىزى ئوقۇۋاتقان مەركىزىي شەھەرگە قاراپ يۇرۇپ كەتتى.

شەھەردە ئادەملەر مىڭ - مىڭ، ماشىنىلار سەپ - سەپ، بىنالار ئورمان. تۇمان ئارىسىدا خىرە كۆرۈنىدىغان قۇياشنىڭ نۇرى كۆز قاماشتۇرالمايدۇ، خۇددى شەھەرلىكلەرنىڭ ۋۇجۇدىدىكى جۇلاسىنى يوقاتقان مېھىر - شەپقەتتەك.

5

يامغۇر تېخىمۇ بەك ئەدەپ كوچىلاردا يۇندى يامراپ كەتكەنىدى. بۇ يەردە كەچ كۈز بالدۇر باشلىناتتى. يامغۇر باشلاپ كەلگەن سوغۇق ئاننىڭ سۆڭگەك - سۆڭگىكىدىن ئۆتەتتى. ئۇ بۇ شەھەرگە كېلىپلا كوچا يۇزىدىكى يايمىدىن ئەرزان باھادا بىر كۈزلۈك پەلتو سېتىۋالغانىدى. ئەمما، كۇندىن - كۈنگە كۈچىيىۋاتقان سوغۇق ھاۋاغا ئۇ پەلتو دالدا بولالمايۋاتاتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ تېنى سوغۇق، ئىچى ئىسسىق بولۇپ قالغان، نېمە ئۈچۈندۇر ۋۇجۇدىغا ئىللىق بىر ھارارەت يۈگۈرۈپ قالغانىدى. كۆز ئالدىدىن بىر تال ئۆرۈمە چېچى بېلىدە سويلاپ تۇرغان زىلۋا قامەتلىك قىز نېرى كەتمەيتتى. ئۇنىڭ بۇ ئادەم دېگىزىغا ئايلانغان، ھەربىر قەدىمىنى قات - قات ئېگىز بىنالار توسۇپ تۇرغان شەھەردىن قىزىنى ئىزدەپ تېپىش ئىرادىسى قايتىدىن كۆچىيىشكە باشلىغانىدى.

ئۇنىڭ بۇ شەھەرگە قەدەم بېسىپ تۇنجى قېلىغان ئىشى ئۇدۇل قىزىنىڭ مەكتىپىگە بېرىش بولدى، ئۇ مەكتەپنى خېلىلا تەستە تاپتى. «ئاشۇ خەت يالغان چىقىپ قالغىيدى، يۈرەك پارەم ئالدىمغا يۈگۈرۈپ چىققىيدى، ئىلاھىم». مەكتەپ دەرۋازىسىغا قەدەم بېسىپلا ئۇنىڭ يۈرىكى ئەنسىز داۋالغۇپ كەتتى، ئالدىغا ئۇچرىغان ھەربىر ئوقۇغۇچى قىزىدەك، يۈگۈرۈپ كەلگىنىچە بوينىغا گىرە سالىدىغاندەك بىلىنەتتى. ئەمما، ئۇنىڭغا ئۇچرىغان قىزلارنىڭ ھەممىسىنىڭ چېچى كالتە ئىدى، ئەڭ ئۇزۇن چاچلىقلارنىڭ چېچىمۇ دولىسىدىن ئاشمايتتى. ئانا كۆرۈشكە

تەشنا بولغان، تېقىمىدا سويلاپ تۇرىدىغان توم، ئۇزۇن ئۆرۈمە چاچ يوق ئىدى.

ــ مانا بۇ قىزلىرىنىڭ ئىككى ئاي ئاۋۋال مەكتەپتىن چېكىنىش توغرۇلۇق يازغان ئىلتىماسى، ــ دېدى ئوقۇغۇچىلار خىزمىتىگە مەسئۇل خادىم ئانىنىڭ ئالدىغا بىر ۋاراق قەغەزنى قويۇپ، ــ بىز ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئوقۇشتىن چېكىنىشنى ئىختىيار قىلغان ساۋاقداشلارغا ئىمكان بار ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرۇش توغرۇلۇق نەسىھەت قىلىمىز. ئەمما، مەجبۇرىي تۈتۈپ قالالمايمىز. ناۋادا مەلۇم بىر ئوقۇغۇچىنى مەكتەپنىڭ قائىدە ـ تۈزۈمى بويىچە جازالاپ، مەكتەپتىن مەجبۇرىي چېكىندۈرگەن بولساق، ئۇ چاغدا مەزكۇر ئوقۇغۇچىنى ئائىلىسىگە ئاپىرىپ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قولىغا تاپشۇرۇش مەجبۇرىيىتى مەكتىپىمىزدە بولىدۇ. ئوقۇشتىن ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن چېكىنگەن ئوقۇغۇچىلارغا نىسبەتەن مەكتىپىمىز ئۇنداق مەجبۇرىيەتلەرنى ئۈستىگە ئالمايدۇ. مانا قارالا، قىزىڭىز ــ ساۋاقداش گۆھەرنىسا مەكتىپىمىزگە ئۆتكەن بىر يىللىق ئوقۇش پۈلىنىمۇ تاپشۇرماپتۇ تېخى...

ئانىنىڭ بېشى قايدى، كۆز ئالدى قارالاشقۇلاشتى، ئاجىز ۋۇجۇدىغا تۇمەنلىگەن بىگىز سانجىلدى. پۈتىنىڭ ئاستىدىكى يەر گۇمۇرۇلۇپ چۈشتى، ھاياتلىق توختاپ قالدى.

ئۇ ئېسىگە كەلگەندە ئۆزىنى بۇ مەركىزىي شەھەرنىڭ ئاۋات، قاينام ـ تاشقىنلىق كوچىسىدا كۆردى، ئەمما ئۇ ئۆزىنى ئاۋات شەھەردە ئەمەس، چۆل ـ جەزىرىدە كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلاتتى، نىشانىنى، تەرەپنى ئىلغا قىلالمايتتى، ۋەيران بولغان يۈرىكى ھەسرەتلىك ندا قىلاتتى.

«قىزىم، جېنىم قىزىم، گۆھەر قىزىم، نەدىسەن؟ سېنى ئىزدەپ كەلدىم. باغرىمغا باسايى دەپ، ھىدىنگىنى پۇراي دەپ، چىرايلىق سۆمبۈل چاچلىرىڭنى كۆزۈمگە سۈرتەي دەپ...»

ئاۋات شەھەر كۆز يەتكۈسىز دەشت ـ چۆل. ئانا مۇدۇرەتتى،

سوقۇلاتتى. ئادەمنى بىزار قىلىدىغان ماشىنا ئاۋازى، قۇرتتەك مىغىلداپ تۇرغان ئادەملەرنىڭ شاۋقۇن ـ سۇرەنلىرى ئانىنىڭ سەزگۈلىرىنى بوغاتتى، دېمىنى سىقاتتى. خۇددى ئۇنىڭغا تەئەللۇق ھاۋانى قىزغىنسۇاتقاندەك. ئۇنى بۇ شەھەردىن سىقىپ چىقىرىۋەتمەكچى بولغاندەك.

ئانا ئەرزان باھالىق مېھمانخانىلاردا ياتتى، ئاددىي غىزالاندى، شۇنچە تېجىسىمۇ يانچۇقىدىكى پۇلى تۇگەپ كېتىۋاتاتتى. مىڭ ـ مىڭ سۆلەتۋاز، بايۇەچچە شەھەرلىكلەر، سانجاق ـ سانجاق كۆككە بوي سوزغان ھاكاۋۇر بىنالار ئاخىر ئۇنى ئەخلەتلەر دۆۋىلەنگەن، يۇندىلار ئېقىپ تۇرغان قاراڭغۇ ئارقا كوچىغا سىقىپ چىقاردى. ئانا شۇ چاغدىلا بۇ كاتتا شەھەرنىڭ چوڭ كوچىلىرىنىڭ ئاشۇ سۆلەتۋاز شەھەرلىكلەردەك ھەشەمەتلىك، پارقىراق تۇرغىنى بىلەن ئارقا كوچىسىنىڭ شەھەردىكى مۇساپىرلاردەك تولىمۇ ۋەيرانە، مەينەت ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. ھەئە، ئۇنىڭ مەكتىپىدىكى بۇ شەھەرنىڭ تەرەققىياتى ھەققىدە شالىنى چاچرىتىپ، بىلەرمەنلىك قىلىپ سۆزلەپ بەرگەن مۇدىر بۇ شەھەرنىڭ ئارقا كوچىسىنى كۆرمىگەنكەن، كۆرگەن بولسا ئۇنچە ئاشۇرۇپ سۆزلىمەس ئىدى.

قىسقا قىرقىپ، بويۇپ بۇدۇر قىلدۇرۇۋالغان چاچلىرى پاخپىيىپ تۇرىدىغان، ئەرزان باھالىق پەرداز بۇيۇملىرى رېئاكسىيە بەرگەنلىكىدىن يۈز تېرىسى كۆكىرىپ كەتكەن، قولىدىن تاماكا چۇشمەيدىغان، چىشلىرىنى ئالتۇن بىلەن سۇۋارى قاپلىۋالغان، ئاتمىش ـ ئاتمىش بەش ياشلار چامىسىدىكى ھالى چوڭ پور كۆتەك ئايال ـــ ئارقا كوچىدىكى ئىككى قەۋەتلىك بىنانىڭ غوجايىنى ئۇنىڭغا ئالاھىدە ئىچى ئاغرىپ كېتىپ يارەم قىلغان ھېسابتا بىنانىڭ يەر ئاستىدىكى توخۇ كاتىكىدەك بىر ئېغىز ئۆيىنى بىر كېچىلىكىنى ئون كويدىن ئىجارىگە بەردى. بۇ ئۆي ھەم تار، ھەم قاراڭغۇ، ھەم سوغۇق، ھەم زەي ئىدى، پەقەتلا كۈن نۇرى چۈشمەيتتى، لېكىن ئانا مۇشۇنچىلىك بولسىمۇ

ئەرزان، پاناهلىق جاي تېپىلغىنىغا خۇش بولدى.

غوجايىن ئايال بىنانىڭ ئىككىنچى قەۋىتىدىكى بىر يۇرۇش ئۆيده يالغۇز ئولتۇرۇپ، قالغان ئۆيلەرنىڭ ھەممىسىنى ئىجارىگە بەرگەنىدى. بىرقانچە كۈندىن كېيىن ئانا ئۇنىڭ تۆت قىزى بارلىقىنى پەملىدى، قىزلار پات ـ پات كېلىپ ئانىسى بىلەن پۇل تالىشىپ قاتتىق سوقۇشۇپ كېتەتتى.

ـــ نېمانچە پوكىنىڭغا بېسىۋالىسەن؟ ياش ۋاقتىمىزدا يېمىگەن، كىيمىگەن، خەجلىمىگەن پۇلنىڭ قېرىغاندا نېمە كېرىكى؟ پۇلنى بېرەمسەن، يوق؟

ـــ بەتخەجلىك قىلما، ھېلىمۇ ھەر كەلسەڭ قۇرۇق قول كەتمەيسەن. ئىجارىنى ئەرزان قىلمىسام خەق ئولتۇرمايدىغان بولۇۋالدى، مەن بۇ پۇللارنى گۆرۈمگە ئەكەتمەيمەن.

ـــ سەنمۇ قېرىغىنىڭغا باقماي، يارىشامدۇ، ياراشمامدۇ دېمەي مودا قوغلىشىپ كىيىم كىيىسەنغۇ؟ بىز كىيىسەك بولمامدىكەن؟

ـــ مېنى تولا قېرى ـ قېرى دېمە، سەنمۇ ئاز كۈندە قېرىيسەن.

ـــ قېرى بولغاندىكىن قېرى دېمەي نېمە دەيمەن؟ پۇل بېرەمسەن، بەرمەمسەن؟

ـــ ئالە، مانا ئەمدى بىر ئايغىچە مەندىن پۇل سورىما. ئەرگە بېرىپ تۇرۇپمۇ مەن باقمىنامۇ بۇ نېمىلەرنى، ئالغان مائاشىنى نەگە ئاپىرىدىكىنە ۋاپاسىز قانجۇقلار.

ئانا بىلەن بالا ئوتتۇرىسىدىكى جېدەل ئەنە ئاشۇنداق بېسىققان بولاتتى. ئەمما، بۇ ۋاقىتلىق ئىدى. قىزلارنىڭ بىرسى كەتسە يەنە بىرسى كېلەتتى، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا چىرايلىق گەپمۇ، ئەركىلەش، ئەركىلىتىشلەرمۇ، تىل ـ ھاقارەتلەرمۇ بولۇپ تۇراتتى.

غوجايىن ئايال خۇشى تۇتقاندا ئانىنى ياراتمىغان تەلەپپۇزدا توۋلايتتى:

ـــ ھەي خانىم، يۇقىرىغا چىقىپ ئوخشىتىپ بىر لەڭمەن

ئەتسىلە، سىلىمۇ يەيدىلا، مەنمۇ يەيمەن.

نازۇك تەبىئەتلىك مۇئەللىمە ئانا ئەزەلدىن زىل ئىدى. غوجايىن ئايالنىڭ شەھەرلىكلەرگە خاس ھاكاۋۇر، پوچى، ھالدانلىقىدىن بىزار بولسىمۇ، تەلەپپۇزىدىكى ماڭا تاماق ئېتىپ بەرگەن ھەققىگە تويغۇچە بىر ۋاخ غىزالىنىۋالىسەن دېگەن مەننى ھېس قىلىپ تۇرسىمۇ، ئۇن ـ تىنىسىز ھالدا غوجايىن ئايالنىڭ ئىككىنچى قەۋەتتىكى ھەشەمەتلىك ئۆيىگە چىقىپ، ئوخشىتىپ تاماق ئېتەتتى. غوجايىن ئايالغا، ئۇنىڭ ئەدەپسىز، ھاكاۋۇر قىزلىرىغا تاماق بېرىپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزىمۇ تويۇپ غىزالىناتتى. ئۇ بۇ بىر ۋاخ غىزانى ئۆزىنىڭ ھالال ئەمگىكىنىڭ ھەققى ھېسابلاپ ئالدىرىماي بەھۇزۇر يەيتتى.

ـــ تاماقتا ئەجەب ئۇستا ئىكەنلا، ھەدە.

ـــ قوللىرى تەملىك ئىكەن.

ـــ مۇشۇنداق تاماق ئېتىپ بەرسىلە پات ـ پات كېلىپ تۇراتتۇق.

ـــ ئاپامنىڭ تامىقى پەقەت تېتىمايدۇ.

قىزلار ئۇنى ماختىغان بولۇپ ئانىسىنى گەپتە چېقىۋالاتتى، ئەمما غوجايىن ئايالمۇ بوش كەلمەيتتى.

ـــ شۇنداق، مېنىڭ ھېچنېمەم تېتىمايدۇ، پەقەت پۇلۇملا تېتىيدۇ. ھۇ، يۇزسىز جومباقلار.

ئانا ئۇلارنىڭ تالاش ـ تارتىشلىرىغا پەرۋا قىلماي قاچا ـ قۇچىلارنى يۇيۇپ، ئاشخانىنى پاكىز تازىلىۋېتىپ ئاندىن سىرتقا يۈرەك پارىسىنى ئىزدەشكە ماڭاتتى.

6

ئانا ئارقا كوچىدا يامغۇر سۈيى كېچىپ ئىجارە ئالغان ئۆيىنىڭ ئالدىغا ئاران كېلىۋالدى. غوجايىن ئايال ھەر كۈنلۈك ياتاق پۇلىنى ئالدىن ئېلىۋېلىپ ئاندىن ئىشىك ئېچىپ بېرەتتى.

ئۇ هارغىن قەدەملىرىنى ئاران يۆتكەپ ئىككىنچى قەۋەتكە چىقتى - دە، ئىشىكنى قاقتى.

ــ هە، ئەمدى كىملىمۇ؟ ــ غوجايىن ئايالنىڭ چىرايى بۇگۇن نېمە ئۈچۈندۇر خېلىلا ئوچۇق ئىدى، ــ ئەجەب كەچ قالدىلىغۇ بۇگۇن؟

ــ يامغۇردا قېلىپ ئازراق دالدىلاندىم، ــ ئانا ئاشۇنداق دېگەچ ئون يۇەننى غوجايىن ئايالغا تەڭلىدى، ــ ياتاقنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ بەرگەن بولسىلا.

غوجايىن ئايال پۇلنى ئېلىپ يانچۇقىغا سېلىپ بولغاندىن كېيىن ئىشىكنى چوڭراق ئېچىپ تۇرۇپ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتتى.

ــ قارىسىلا، ئۇستىباشلىرى نېمانچە هۆل بولۇپ كەتتى سىلىنىڭ؟ ئاۋۋال ئۆيگە كىرىپ ئىسسىنىۋالسىلا.

ئانا توڭلاپ دۈگدىيىپ قالغاندى. ئۆزىنىڭمۇ شۇ تاپتا بىرئاز ئىسسىنىۋالغۇسى بار ئىدى. هېلىقى يەر ئاستىدىكى زەي توخۇ كاتىكى بولسا خۇددى مۇزخانىنىڭ ئۆزى ئىدى، شۇڭا ئۇ ئارتۇق تەكەللۇپ قىلمايلا ئۆيگە كىردى. دەهلىزدە تۇرۇپ هۆل بولۇپ كەتكەن پەلتوسىنى سېلىپ ئاياغ سالدىغان ئىشكاپنىڭ ئۈستىگە قويدى، ئۆينىڭ ئىچى باهاردەك ئىللىق ئىدى، ئۇنىڭ ۋۇجۇدى بىرئاز راهەتلەنگەندەك بولدى. مېهمانخانا ئۆيدىن خېلى كۆپ ئادەمنىڭ ۋاراڭ - چۇرۇڭى ئاڭلىناتتى.

ــ ئۆيدە مېهمانلىرى بار ئوخشىمامدۇ؟

ــ هەئە، بىرقانچە دوستلىرىم بىلەن قىزلىرىم، ــ دېدى غوجايىن ئايال سۇۋارى ئالتۇن قاپلىۋالغان چىشلىرىنى چىقىرىپ هىجايغىنىچە، ــ بۇگۇن مېنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈم، ئۇلار تەبرىكلەپ ئولتۇرۇپ كېلەيلى دەپ كەپتۇ.

ئانا غوجايىن ئايالنىڭ ئۆزىنى نېمە ئۈچۈن ئۆيگە ئالاهىدە تەكلىپ قىلغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى شۇ هامان چۈشەندى.

ــ مېهمانغا قارىشىپ ببرىدىغان ئىش بولسا قىلىشىپ

بېرەي، بولمىسا سىلىنى مالال قىلماي.

— بەكمۇ ئەقىللىك جۇمۇ سىلى، — دېدى غوجايىن ئايال ھىجىيىپ، — قورۇمىلارنى ئاساسەن تەييارلاپ بولدۇق، سەل تۇرۇپ بارلىق ھۇنەرلىرىنى چىقىرىپ ئىككى خىل تاماق قىلىپ بەرگەن بولسىلا.

ئانا دەھلىزدىن ئاشخانىغا قاراپ ماڭغاچ مېھمانلارغا سالام بەردى:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، مېھمانلار، تىنچلىق تۇرۇشلىمۇ؟

ئاننىڭ سالمى ئىلىكسىز قالدى، مېھمانلار خۇددى يات بىر تىلدا گەپ ئاڭلاۋاتقاندەك «ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام» دېيىشنىڭ ئورنىدا، ئاننىڭ باش ـ ئايىغىغا مەسخىرىلىك قاراپ تۇرۇشاتتى. «ئۇلار سالام بېرىش پەرز، ئىلىك ئېلىش قەرز، دېگەن قائىدىنىمۇ ئۇنتۇپ قالغان مەخلۇقلار ئىكەن ـ دە !» سالمى ئىلىكسىز قالغان ئانا ئاشخانا ئۆيگە كىرىپ كەتتى. شۇ ھامان مېھمانخانا ئۆيىدىن گۈرىلدە كۈلكە كۆتۈرۈلدى.

— قىزىق سالام قىلىدىغان ئايال ئىكەن ئۇ.

— كىم ئۇ؟ خىزمەتكارىڭلارما؟

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم دەپ كېتىشلىرىنى دەيمىنا.

— تازىمۇ بىر مەتۇ سەھرالىق ئوخشايدۇ.

— ئۇنداق بولغىنى بىلەن تاماققا بەك ئۇستا.

— شۇنداقمۇ؟

— كۆرىمىزغۇ ھېلى.

ئانا بۇ مەسخىرىلىك ئاۋازلارغا پەرۋا قىلماي چاي قۇيۇپ ئىچىشكە باشلىدى، چاي ئۇنىڭغا تولىمۇ راھەتلىك بىلىندى، بەل ـ پۇتلىرىنىڭ سىرقىراپ ئاغرىشى سەل ئارام تاپقاندەك بولدى.

— بىزگە چاي ئاچىقىپ بەرسىلە، خانىم!

غوجايىن ئايالنىڭ چىرقىراق ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئانا بىر چەينەك چاي كۆتۈرۈپ مېھمانخانىغا كىردى.

مېھمان ئايالالاردىن بىرقانچىسى تاماكا چېكىۋاتقان بولۇپ،

ئۆيئىچى ئاچچىق تاماكا ئىسىغا تولغاندى. غوجايىن ئايالىنىڭ كىچىك قىزى تار ئىشتان، كۆكرەكلىرى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان كوپتا كىيىۋالغان، چېچىنىڭ بىر يېرىنى قىزىل، بىر يېرىنى يېشىل، بىر يېرىنى سېرىق بويىۋالغان، بەدىنىدە قىرىۋالغۇدەك ئەت يوق غۇنچە بوي چوكان يانفوندا ۋارقىراپ سۆزلەۋاتاتتى.

— ... نېمە؟ باشلىقىم رۇخسەت بەرمىدى؟ ھەي لامزەللە، نەدىكى پاسكىنىلىرىڭنىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە باشلىقىڭدىن رۇخسەت سورىماي يۈگۈرسەن، ئاپامنىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە رۇخسەت سورىيالمىدىڭما؟ ئەجەب كەچتە ئىسمىنا قوشۇپ ئىشلەيدىغان ئىش بۇگۈنگە توغرا كېلىپ قاپتا؟ ئۆزۈڭنى بىلىپ دەرھال كەل! بولمىسا كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرسىتىپ قويماي يەنە. باشقا كۈيۈ ئوغۇللارنىڭ ھەممىسى سۆزغاتلىرىنى بېرىپ ئاپامنى تەبرىكلەپ كېتىپ بولغىلى نە ۋاق. ئويۇن ئوينىغانغا تويدۇرۇپ قويماي يەنە، كەلسەڭ ھازىر كەل! ئەتە ئەكېلىدىغان ئۇنداق سۆزغاڭنى ئاپاڭ دېگەن خوتۇنغا ئاپىرىپ بەر، ھەرقاچان ئاپاڭ دېگەن ئىچىدە زەھەر قاينايدىغان خوتۇن گەپ ئۆگەتكەندۇ ساڭا. ئۆزۈڭنى سورىۋال. ئوينىغان دېگەن مۇنداق بولىدۇ، دەپ كۆزۈڭگە كۆرسىتىپ ئوينىغىلى تۇرماي يەنە، شۇنداقلا قاراپ قويىدىغان بولسامچۇ، كەينىمدىن يۈگۈرىدىغان يىگىتلەرنىڭ ئايىغى ئاستىدا دەسسىلىپ قالسەن...

يانفوننى قۇلىقىغا مەھكەم يېقىۋالغان قىز ھاياجان بىلەن سۆزلەيتتى، غوجايىن ئايال قىزىنىڭ سۆزىدىن پەخىرلىنىپ قەھ - قەھ ئۇرۇپ كۈلەتتى. ئۇنىڭ كۈلكىسىگە سورۇندىكى باشقا ئاياللارمۇ جور بولاتتى.

ئانا مېھمانلارنىڭ چېينىنى يېڭۈشلەپ بولۇپ ئاشخانىغا ئاستا يېنىپ چىقتى - دە، تاماق ئېتىشكە تۇتۇندى، قولى ئىشتا، خىياللىرى تېخىچىلا ئىزدەپ تاپالمىغان قىزىدا ئىدى. مېھمانخانىدىن پات - پات كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدىغان كۈلكە ئۇنىڭ خاتىرجەم خىيال سۈرۈۋېلىشىغا ھالاقىت بېرەتتى.

ئۇ تاماقنى تەييارلاپ بولۇپ مېھمانخانا ئۆيگە كىرىپلا داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. ئايالىلار قېرى - ياش دېمەي قەدەھ سوقۇشتۇرۇۋاتاتتى، غوجايىن ئايالىمۇ خېلىلا مەست بولۇپ قالغانىدى. ئۆمرىدە ئايالىلارنىڭ ھاراق ئىچكىنىنى كۆرۈپ باقمىغان مۇئەللىمە ئانا خىجىللىق بىلەن يەرگە قارىۋالدى.

— تاماق تەييار بولغانىدى، ھازىر ئەكىرىمەنمۇ ياكى...

— سەل تۇرۇپ ئەكىرىڭ، — دېدى غوجايىن ئايال ۋە قولىدىكى ھاراق تولدۇرۇلغان رومكىنى ئانىغا تەڭلىدى، — كېلىڭ، سىزمۇ بىرەر رومكا ئىچىپ ھاردۇقىڭىزنى چىقىرىۋېلىڭ.

ئانا ئاللىقانداق بىر قورقۇنچتىن تىترەپ كەتتى.

— كەچۈرسىلە، خانىم، مەن ئىچمەيمەن.

غوجايىن ئايالنىڭ كۆزلىرى كەيپىتىن خۇمارلىشىپ كەتكەنىدى، ئۇ يەنە زورلاپ تۇرۇۋالدى.

— بۇرۇن ئىچمىگەن بولسىڭىز ئەمدى ئىچىڭ. بىرەر رومكا ئىچكەنگە ھېچنېمە بولمايدۇ. بىلەمسىز، سىڭلىم، ھاراق دېگەن بەلەن نەرسە، يۈرەكتىكى دەردنى ئالىدۇ، ھەسرەتنى ئۇنتۇلدۇرىدۇ. سىزمۇ بىر دەردى بار ئانىغۇ؟ بۇ بىر رومكىنى ئىچىپ دەردىڭىزنى يەڭگىللىتىۋېلىڭ.

— ئاپامنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى تەبرىكلىمەمسىز، ھەدە؟ ھۆرمىتىڭىزنى قىلىپ تۇتقاندىكىن نازلانماي ئىلىڭ.

غوجايىن ئايالنىڭ چوڭ قىزى خېلىلا مەست بولۇپ قالغانىدى، ئۇنىڭ سۆزلىرىدە ھۆرمەتمۇ، ھاكاۋۇرلۇقمۇ بار ئىدى. ئانا بۇ مەست چوكان بىلەن تەڭ بولماسلىق ئۈچۈن چىرايىغا زورغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ تۇرۇپ غوجايىن ئايالغا يۈزلەندى.

— تۇغۇلغان كۈنلىرىگە مۇبارەك بولسۇن! تەنلىرى سالامەت، كۆڭۈللىرى خۇشال، ئۆمۈرلىرى ئۇزۇن بولسۇن! مەڭگۈ مۇشۇنداق چىرايلىق تۇرغايلا، خانىم.

ئاننىڭ ياخشى تىلىكى غوجايىن ئايالغا باشقىچە تەسىر قىلغانىدى، ئۇ ھاياجانلانغان ھالدا ئورنىدىن تۇرۇپ ئاننى قۇچاقلىۋالدى.

ــ رەھمەت، ياخشى تىلەكلىرىڭىزگە رەھمەت، ئىچىمگەن بولسىڭىز تەڭلىك بولماڭ، مەن بۇ رومكا ھاراقنى قىزىڭىزنى تېزرەك تېپىۋېلىشىڭىز ئۈچۈن كۆتۈرۈۋېتەي، ئانا ــ بالا ئىككىڭلار تېزرەك جەم بولغايسىلەر.

غوجايىن ئايال مەست بولۇپ قالغانىدى. گەرچە ئۇ مەست ھالەتتە تىلەك تىلىگەن بولسىمۇ مۇئەللىمە ئانا يەنىلا خۇشال بولدى، ھاياجانلاندى، كۆزىگە مۆللىدە ياش ئالدى، چۈنكى بۇ ئۇنىڭ بۇ مەركىزىي شەھەرگە قەدەم باسقىنىدىن كېيىنكى ئاڭلىغان تۇنجى ياخشى تىلەك ئىدى.

مېھمانلار تاماقنى يەپ بولۇپ بىرەر سائەتتىن كېيىن تارقىلىشتى. ئانا مېھمانخانا، ئاشخانىلارنى پاكىز تازىلىدى.

ــ پەسكە چۈشۈپ كېتىمەن دېمەڭ، بۇگۈن مۇشۇ ئۆيدە قونۇپ قېلىڭ. ھەدە ــ سىڭىل ئىككىمىز بىر دەرد تۆكۈشۈۋالايلى. سىزنىڭ دەردىڭىز كۆپمۇ، مېنىڭمۇ؟ ... كېلىڭ، قونۇپ قېلىڭ...

ئانا غوجايىن ئايالنى ياتقۇزۇپ يەر ئاستىدىكى ياتاق ئۆيگە چۈشۈپ كەتتى. كېچە ھاۋاسى تېخىمۇ سوۋۇپ كەتكەنىدى. يامغۇر تېخىچىلا سىم ــ سىم يېغىۋاتاتتى. كېچە خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغان بولسىمۇ، شەھەر تېخىچىلا ئۇخلىمىغانىدى، ئېگىز بىنالارنىڭ چىراغلىرى باشقىچە يورۇپ كەتكەن، ئادەملەر تېخىچىلا ئالدىراش، ئادەمنى بىزار قىلىدىغان ماشىنا ئاۋازى توختىمايلا ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ، شەھەر يەنىلا شاۋقۇنلۇق.

شەھەردە ئادەملەر مىڭ ــ مىڭ، ماشىنىلار سەپ ــ سەپ، بىنالار ئورمان. تۇمان ئارىسىدا خىرە كۆرۈنىدىغان قۇياشنىڭ نۇرى كۆز قامаشتۇرالمايدۇ، خۇددى شەھەرلىكلەرنىڭ ۋۇجۇدىدىكى جۇلاسنى يوقاتقان مېھىر ــ شەپقەتتەك.

7

بۇگۈن ھاۋا خېلىلا ئوچۇق ئىدى. شەھەر كۈندىكىگە ئوخشاش شاۋقۇنلايتتى. تاغدەك ئېگىز بىنالار ئانىنىڭ يولىنى توسۇۋالماقچى بولغاندەك گىدىيىپ تۇراتتى. ماشىنىلار ھاشارچى چۈمۈلىلەردەك ئۇياقتىن ـ بۇياققا توختىماي چاپاتتى. ئانا ئالدىراش ئۆتۈشۈپ تۇرغان ئادەملەرگە ئۇمىد بىلەن قارايتتى ـ يۇ، شۇ ھامان يەنە ئۇمىدىنى ئۈزەتتى. چۈنكى، بۇ شەھەردە ھېچكىم بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى يوق ئىدى. مەنپەئەت توقۇنۇشى بولمىسا، ھېچكىمنىڭ ئىشىغا ھېچكىم دەخلى قىلمايتتى، مەنپەئەت زۆرۈرىيىتى تۈغۈلمىسا ھېچكىم ھېچكىمگە گەپ قىلمايتتى. كىملەردۇر مەيدە كۆكسىنى ئوچۇق قويۇپ، كىملەردۇر كاسا ـ يوتىسىنى ئوچۇق قويۇپ، كىملەردۇر كىندىك ـ دوۋسۈنلىرىنى ئوچۇق قويۇپ يۇرۈپەرەتتى، ئاپپاق ساقاللىق بوۋايلار، ئاپپاق چاچلىق مومايلار ئالدىدا ياشلار قۇچاقلىشۋېرەتتى، سۆيۈشۈپەرەتتى، بىھايا چاقچاقلارنى قىلىپ ئۆچكىدەك مەرەپ كۈلۈشەتتى. ئاياللارغا قارىغاندا ئەرلەرنىڭ چېچى ئۇزۇنراق ئىدى. ئەرلەرنىڭ زىلۋا بويلۇقلىرى جىقراق، ئاياللارنىڭ سوقا ـ سەندەلدەك قامەتلىكلىرى جىقراق ئىدى. قىزلار بودەك، ئوغۇللار ئاۋاق ئىدى. ئانا ئاشۇ شەھەرلىكلەردىن يارىدەم سورىماقچى بولاتتى ـ يۇ، ئەمما ئۇنىڭغا قانداق تەرزدە گەپ قىلىشنى بىلەلمەيتتى، چۈنكى ئۇلار ئانىغا كۆزىنىڭ قىرىدىمۇ بولسا قاراپ قويمايتتى.

«بىرەر تونۇش ـ بىلىشلەر ئۇچراپ قالغان بولسىمۇ كاشكى...»

شۇ كۈنلەردە شەھەر كوچىلىرىدىن قىزىنى تەنھا ئىزدەپ زېرىككەن ئانا بىرەر تونۇش كىشىدىن يارىدەم سوراش نىيىتىگە كەلگەنىدى. ئۇي ـ چوڭقۇرىنى بىلمەيدىغان بۇ ناتونۇش شەھەردە

قىزىنى بۇنداق نىشانسىز، مەقسەتسىز ئىزدەپ مەڭگۈ تاپالمايغانلىقىنى تونۇپ يەتكەندى، شەھەر بەكمۇ چوڭ، ئادەملەر ساناپ تۈگەتكۈسىز جىق ئىدى. ئۇنىڭ قىزى بىلەن كوچىدا تاسادىپىي دوقۇرۇشۇپ قېلىش ئېھتىمالى يوق دېيەرلىك ئىدى. بەلكىم ئۇ ئون مېتىر يىراقلىقتىكى قىزىنى بۇ مىڭ - مىڭ ئادەم دېگىزى ئارىسىدىن كۆرۈپ پەرق ئېتەلمەسلىكى مۇمكىن ئىدى. ئانا بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ھېس قىلدى. ھېس قىلغانسېرى ئاللىكىملەردىن ياردەم سوراش ئارزۇسى تېخىمۇ كۈچەيدى.

ھېلىقى كۈنى غوجايىن ئايالدىن مەسلىھەت سورىۋىدى، كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئاياشنى بىلمەيدىغان ئايالنىڭ بەرگەن جاۋابى تېخىچىلا يۈرىكىگە بىگىز بولۇپ سانجىلىپ تۇرماقتا.

«قىزلىرىنى بىر يىل ئىزدىسىلىمۇ كوچىدىن ئۇچرىتالمايلا، ئەڭ ياخشىسى قاۋاقخانا - ئىشرەتخانىلاردىن، دەڭ - سارای، مېھمانخانىلاردىن، شەھەرنىڭ سىرتىدىكى خىلۋەت قونالغۇلاردىن ئىزدەپ باقسىلا. مەكتەپتە ئوقۇمای چىقىپ كەتكەن قىزلار نېمە ئىش قىلماقچىدى، بىر بولسا قاۋاقخانا - ئىشرەتخانىلاردا ئەرلەرگە ھەمراھ بولۇپ ھاراق ئىچىدۇ، ئۇسسۇل ئويناىدۇ، پۇل بەرگەن ئەرلەرنىڭ كۆڭلىنى ئاچىدۇ. بىر بولسا مېھمانخانا، قونالغۇلاردا تېنىنى ساتىدۇ...»

«ئېھ، خۇدا، بۇنداق دەھشەتلەرنى كۆزۈمگە كۆرسەتمىسەڭ ئۆزۈڭ ساقلىغايسەن. قىزىم ھەرگىز ئۇنداق قىلمايدۇ. ئۇنداق يولغا ماڭمايدۇ. قىزىم، جېنىم قىزىم نەدىسەن، گۆھەر قىزىم؟»

ئانا قىزىنىڭ ئۇنداق يولغا ماڭمايدىغانلىقىغا، نومۇسىنى، تېنىنى ساتمايدىغانلىقىغا ئۆزىنى ئىشەندۈرۈشكە تىرىشسىمۇ، كۆڭلىنىڭ بىر يەرلىرى كاۋاك ئىدى. قاباھەتلىك ئېھتىماللىقلار يۈرىكىگە سايە تاشلاپ، كاللىسىنى قوچۇۋېتەتتى. شۇنىڭ بىلەن قىزىنى ئىزدەپ تېپىش ئارزۇسى تېخىمۇ كۈچىيەتتى. پۈت - قوللىرىدا ماغدۇر قالمىسىمۇ جان - جەھلى بىلەن كوچا ئارىلايتتى.

ئانا قىزىنىڭ سۈرىتىنى يېنىدىن ئايرىمايتتى. دەسلەپتە بالا ۋاقتىدىكى سۈرىتىنى ساقلىدى. كېيىن بالا ۋاقتىدىكى سۈرىتىنىڭ ئورنىغا بوي تارتىپ، رەسىدە بولۇپ، خۇددى پورەكلەپ ئېچىلغان ئەتىرگۈلگە ئوخشاپ قالغان سۈرىتىگە ئالماشتۇرۇۋالدى.

ئانا ئاخىر قىزىنى ئىزدەپ ئاخبارات ۋاستىلىرىدە ئېلان بېرىش نىيىتىگە كەلدى. بۇ نىيەت ئانىنىڭ قەلبىدىكى ئۈمىد شامىنى ئاجىز پىلدىرلاتتى. ئۇ سۈرەتنى مەھكەم تۇتقىنىچە كىملەردىندۇر سوراپ، دوقۇرۇپ يۈرۈپ گېزىتخانىنىڭ ئالدىغا كەلدى. «گېزىتكە ئېلان بەرسەم قانداق بولار، قىزىم گېزىتتىكى ئېلانىنى كۆرەرمۇ؟ كۆرمەي قالسىچۇ؟ گېزىت دېگەنىنىڭ بارمايدىغان يېرى يوق، يۈرتتىكىلەر كۆرۈپ قالسىچۇ؟ ئۇلار نېمە دەر، قىزىم ھەققىدە قانداق چۆچەكلەرنى توقۇشار، ياق، ياق، گېزىتكە ھەرگىز ئېلان بەرمەي. دۆتلۈكۈمنى قارىمامدىغان، قىزىمنىڭ يۈز ـ ئابرۇيىنى تۆككىلى تاسلا قاپتىمىنا...» ئانا مىڭ تەستە ئىزدەپ تاپقان گېزىتخانىنىڭ ئالدىدىن دەرھال ياندى.

«تېلېۋىزوردا ئېلان بەرسەمچۇ؟ تۇغرا، بۇ شەھەرنىڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ نومۇرى بىزنىڭ ئۇ يىراق سەھرادىكى تېلېۋىزورلاردا چىقمايدۇ. ئەمما، قىزىمنىڭ دوستلىرى، تونۇش ـ بىلىشلىرى نېمە دەپ قالار؟ قىزىمنى مازاق قىلماسمۇ؟ ھەر خىل گەپلەرنى قىلىپ قىزىمنى كۆزگە ئىلماسمۇ...» ئانا توختىماي باش قاتۇراتتى. كىملەرنىڭدۇر ئۆزىگە ياردەم بېرىشىنى، قىزىنى ئىزدىشىپ بېرىشىنى ئارزۇ قىلاتتى. ئەمما، كىمدىن ياردەم سوراشنى بىلمەيتتى. قۇربى يەتسە جاھانغا ئاڭلانغۇدەك قىلىپ بار ئاۋازى بىلەن توۋلىسا قىزى ئاڭلار بولغىيمىدى؟ ئۇنى ئىزدەپ قېشىغا يۈگۈرۈپ كېلەر بولغىيمىدى؟ ئانا ـ بالا باغرىنى ـ باغرىغا يېقىپ قۇچاقلىشىپ كېتەر بولغىيمىدى؟ ئاھ، پەلەك، نېمانچە تەتۇر قىينايدىغانسەن

بىچاره ئانىنى؟!

ئانىنىڭ ئۇمىدسىز بىچاره كۆزلىرى بەش ـ ئالتە قەدەم نېرىدىكى يول بويىدا پاراڭلىشىپ تۇرغان تۆت نەپەر يىگىتكە، توغرىسىنى ئېيتقاندا ئاشۇ ياشلار ئارىسىدىكى بىر يىگىتكە تىكىلدى. يىگىت ئۇنىڭغا بەكمۇ تونۇش چىراي كۆرۈندى. «كىم بولغىيدى؟ چىرايى ئەجەب تونۇش كۆرۈنىدۇيا، بىرسىگە ئوخشاتتىممۇ يا؟ نەدە كۆرگەن بولغىيدىم، خۇدايىم...»

ئانا بارلىق زېھنىنى يىغىپ ئەسلەشكە تىرىشتى. تۇيۇقسىز ئۇنىڭ يۈرىكى خۇشاللىقتىن دۇپۇرلەپ كەتتى.

«شۇ، شۇ، دەل ئۆزى شۇ. ئاشۇ ناخشىچى يىگىت شۇ ! ئانا، ئوقۇتقۇچى، ۋەتەن ھەققىده ئادەمنى ھاياجانغا سېلىپ ناخشا ئېيتىدىغان يىگىت شۇ. تۇغرا، مەن ئۇنى تېلېۋىزوردا كۆرۈپتىكەنمەن. يېقىملىق ئاۋازدا ئوقۇغان ناخشىلىرىنى تەكرار ـ تەكرار ئاڭلاپتىكەنمەن...»

ئانا يىگىتنى خاتا تونۇمىغاندى. ھېلىمۇ ئېسىده. ئۇ تېلېۋىزوردىن يىگىتنىڭ ئانا ھەققىدىكى ناخشىسىنى ئاڭلاپ ھاياجاندىن ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي يىغلىۋەتكەنىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ چىرايى ئانىنىڭ ئېسىده شۇنچە ئېنىق قالغانىدى. يىگىت ھازىر شۇ شەھەردىكى نامى بار ساناقلىق ناخشا چولپانلىرىنىڭ بىرسى ئىدى. ئانا ئاجىز بىر ئۇمىدتىن روھلاندى.

«دەردىمنى ئېيتاي، ئۆزۈم ناخشىسىنى ياقتۇرۇپ ئاڭلايدىغان، ئانا، ۋەتەن، ئۇستاز ھەققىده كىشىنىڭ يۈرەك تارىنى تىترىتىپ ناخشا ئېيتىدىغان سۆيۈملۈك ناخشىچى يىگىتتىن ياردەم سورايى. ھەئە، بۇنداق داڭلىق ناخشىچىلارنىڭ تونۇش ـ بىلىشى كۆپ، كۆرگەن ـ بىلگەنلىرى جىق بولىدۇ. ئۇ ناخشىسىدا بارلىق ئىشتىياقى بىلەن مەدھىيەلىگەن مېھرىبان ئانىلارنىڭ، جاپاكەش ئوقۇنتۇچىلارنىڭ بىرسى مەن بولىمەنغۇ ئاخىر...»

ئانا ئويلىغانسېرى غەيرەتلەندى. ناخشىچى يىگىتنىڭ ئالدىغا قانداق كېلىپ قالغانلىقىنى بىلمەيلا قالدى.

ـــ ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ئۆزلىرى ھېلىقى ئاتاقلىق ناخشىچى × × يىگىت بولاملا بالام؟

ئانىنىڭ تۇيۇقسىز سورىغان سوئالىدىن ناخشىچى يىگىت قىلچىلىك بىنورماللىق ھېس قىلمىدى. خۇددى قائىدە ئەزەلدىن شۇنداقتەك. ئۇنىڭغا كىملەردۇر سالام بېرىپ ئەھۋال سوراپ تۇرىدىغاندەك. ھەئە، ئۇنى تونۇيدىغانلار، تونۇشقۇسى كېلىدىغانلار، ھەر خىل سورۇنلارغا تەكلىپ قىلىدىغانلار جىق ئىدى. ناتونۇش كىشىلەرمۇ ئۇنىڭ بىلەن سالاملىشاتتى، ئەھۋال سورايتتى، بىرەر پىيالە چاي ئىچىشكە، تاماق يېيىشكە تەكلىپ قىلاتتى. شۇ تاپتا يىگىتنىڭ نەزىرىدە بۇ بىچارە مۇئەللىمە ئانىمۇ ئاشۇ يۇزلىگەن ناخشا مەستانىلىرىنىڭ بىرسى ئىدى، خالاس.

ـــ شۇنداق، ـــ دېدى ناخشىچى يىگىت ئانىنىڭ سالىمىغا پەرۋا قىلىپ كەتمەي گىدەيگەن ھالدا.

ـــ مەن جەنۇبنىڭ يىراق سەھراسىدىكى بىر باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىمەن، بۇ شەھەرگە قىزىمنى ئىزدەپ كەلگەنىدىم، ـــ دېدى ئانا ئۆزىنىڭ ھەم ئوقۇتقۇچى، ھەم ئانا ئىكەنلىكىنى ناخشىچى يىگىتكە بىلدۇرۇشكە تىرىشىپ، تەمتىرىگەن، ھودۇققان ھالدا گېپىنى نەدىن باشلاشنى بىلەلمەي، ـــ قىزىم ئالىي مەكتەپتە ئوقۇيتتى، بىر كۈنى قىزىمنىڭ مەكتىپىدىن بىر پارچە خەت كەلدى...

ناخشىچى يىگىت بۇ ناتونۇش ئاننىدىن ماختاش، مەدھىيە تەمە قىلىۋاتاتتى، چۈنكى، ئۇنىڭغا تۇيۇقسىزلا سالام بەرگەن ناتونۇش كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇ ئېيتقان قايسىبىر ناخشىنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى، ۋاقتى يەتسە بىر ۋاخ تاماق يېيىش، بىللە سۆرەتكە چۈشۈپ خاتىرە قالدۇرۇش ئارزۇسىنىڭ بارلىقىنى ئېيتىشاتتى. يىگىت ئاشۇنداق ماختاش ـ مەدھىيىلەرنى ئاڭلاۋېرىپ خۇددى تىلەمچىگە ئوخشاش تەمەخور بولۇپ

كەتكەنىدى. ئەمما، بۇ ناتونۇش ئايال بولسا ئۇنى ماختاش، ئۇچۇرۇش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئۆزىنىڭ گېپىنى قىلىپ تىلىنى چايناۋاتاتتى. ئۇ بىزارلىق بىلەن ئانىنى سىلكىشلىدى.

ــ سىلى نېمە دېمەكچى؟ گەپنىڭ پوسكاللىسىنى دېسىلە.

ئانىنىڭ يۈزى ياللىدە ئوت ئالدى، ۋۇجۇدى خورلۇقتىن ئۆرتەندى، هودۇققىنىدىن دېمەكچى بولغان گەپلىرى كاللىسىدىن قېچىپ كەتتى، شۇنداقتىمۇ مەقسىتىنى ئۇقتۇرۇشقا تىرىشتى.

ــ قىزىم ئالىي مەكتەپتە ئوقۇماي چىقىپ كېتىپتۇ. بىر ئايدىن بېرى ئۇنى ئىزدەۋاتىمەن، پەقەتلا تاپالمىدىم، بالام، بىرەر ياخشى نىيەتلىك كىشىنىڭ قىزىمنى تېپىۋېلىشىمغا ياردەم قىلىشىغا تولىمۇ موهتاج بولۇپ قالدىم...

ناخشىچى يىگىت ئانىنىڭ گېپىنىڭ بېلىگە يەنە تەپتى، خۇددى كۆكۈيۈن چاققان ئېشەكتەك.

ــ مەن سىلىنىڭ قىزلىرىنى تونۇمايمەن. تونۇشايچۇ دېسەم قىزلار دېگەن ساماندەك. كۈندە ئەتراپىمنى ئەگىپ يۈرگەن قىزلاردىن قۇتۇلالماي يۈرىمەن، ــ ئۇ هەمراهلىرىغا قاراپ سەت هىجايدى، ــ قايسىڭلار ماۋۇ خوتۇننىڭ قىزىنى تونۇيسىلەر؟

يىگىتلەر «ۋەيت» قىلىپ ئۆچكىدەك مەرەشكىنىچە سەت كۈلۈشتى ۋە ئانىغا ئاڭلىتىپ تۇرۇپ بىهايا چاقچاققا چۈشۈپ كېتىشتى.

ــ گېپىنى ئاخىرىغىچە ئاڭلاپ باقمامسەن، ساڭا قىزىنى تونۇشتۇرۇپ كەلدىمۇ تېخى.

ــ قىزى سېنىڭ دەردىڭدە ئوقۇشتىن قېلىپ قالغان بولسا ئەرز قىلىپ كەلدىمۇ تېخى.

ــ سەنغۇ تۇنۇگۈن كەينىڭگە سېلىۋالغان قىزلارنى بۇگۈن تونۇمايدىغان ۋاپاسىزلاردىن.

يىگىتلەر ئانا بىلەن كارى بولماي ئۆزئارا چاقچاقلىشىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ بىهايا چاقچاقلىرى ۋە هەربىر چاقچاققا ئۇلاپ «ۋەيت» دەپ چىرقىراشقىنىچە غىتمەكلەرچە كۈلۈشلىرى

كوچىنى بىر ئالدى.

چىدىغۇسىز ھاقارەتتىن دىلى ئازار يېگەن ئانا ماغدۇرسىزلانغان ھالدا يولنىڭ قىرىدا ئولتۇرۇۋالدى. «ئادەم سىياقىدىكى ھايۋانلار !» ئانىنىڭ يۈرىكىدىن ئاجىز پارتلاپ چىققان بۇ سادانى ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم ئاڭلىمايتتى. ھېلىقى يىگىتلەر چاقچاق قىلىپ ھېرىپ قالدىمۇ، بىر تاكسىنى توسۇپ ئاللىقاياقلارغىدۇر غايىب بولۇشتى. كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشقان ئانىنىڭ قۇلىقىغا شەھەرنىڭ سەت شاۋقۇن ـ سۇرەنلىرىدىن باشقا ھېچنېمە ئاڭلانمايتتى.

شەھەردە ئادەملەر مىڭ ـ مىڭ، ماشىنىلار سەپ ـ سەپ، بىنالار ئورمان. تۇمان ئارىسىدا خىرە كۆرۈنىدىغان قۇياشنىڭ نۇرى كۆزنى قاماشتۇرالمايدۇ، خۇددى شەھەرلىكلەرنىڭ ۋۇجۇدىدىكى جۇلاسىنى يوقاتقان مېھىر ـ شەپقەتتەك.

8

ـــ خانىم، ھوي خانىم، كۆزىڭىزنى ئېچىڭ، مىجەزىڭىز يوقمۇ نېمە؟

بىركىمنىڭ تارتقۇچلاپ يەڭگىل سىلكىشىدىن ئېسىگە كەلگەن ئانا، ئۆزىنىڭ يولنىڭ قىرىدا بىھوش يېتىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى ـ دە، ماغدۇرسىز قوللىرى بىلەن تايىنىپ تۇرۇپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ ئالدىدا ئاق ئارىلىغان چاچلىرىنى چوققىسىغا تۇرمەكلىۋالغان، بويىنىغا قارا رەڭلىك يوغان يىپەك ياغلىق سېلىۋالغان، سۆلەتلىك كىيىنگەن، ئاتمىش ياشلاردىن ھالقىغان بولسىمۇ ناھايىتى جۇشقۇن، روھلۇق كۆرۈنىدىغان نازاكەتلىك بىر خانىم ئىچ ئاغرىتقان ھالدا قاراپ تۇراتتى.

ـــ كەچۈرسىلە، سىلىنى ئاۋارە قىپتىمەن، ـــ دېدى ئانا مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرۈپ.

— هېچ ژەقەسى يوق، — دېدى سۆلەتلىك خانىم، — مىجەزىڭىز يوقمۇ نېمە؟

— نېمە بولغىنىمنى ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن، يولنىڭ قىرىدا تۇرغاندەك قىلىۋىدىم، قانداقسىغا بۇنداق يېتىپ قالدىمكىنتاڭ؟

ئانا هېلىقى ناخشىچى يىگىت ژە ئۇنىڭ دوستلىرىنىڭ قىلغان ئەدەپسىزلىكىنى، هاياسىز هاقارەتلىرىنى تىلغا ئالمىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئاشۇ كۆتۈلمىگەن هاقارەتكە بەرداشلىق بېرەلمەي هوشىدىن كەتكەنلىكىنى يوشۇردى.

سۆلەتلىك خانىم ئانىنىڭ غۇرۇرىغا تېگىپ قويۇشتىن ئېهتىيات قىلغاندەك چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى:

— شۇنداقلا كۆزۈم چۈشۈپ قالدى، يول قىرىدىلا يېتىپ قاپسىز. كىيىم - كېچەكلىرىڭىز شۇنداق رەتلىك هەم پاكىز، خالىغان يەردە يېتىپ قالىدىغان ئادەملەرگە پەقەتلا ئوخشىمىدىڭىز، بىرەر تۇتقاقلىق كېسىلى بولسا تۇيۇقسىز قوزغىلىپ قېلىپ يېتىپ قالغان بولمىغىيدى دەپ ئويغىتىپ بېقىشىم. گەپ - سۆزلىرىڭىزدىن قارىغاندا بۇ شەهەرلىك ئەمەستەك قىلامسىز نېمە؟

— شۇنداق، — دېدى ئانا هەسرەتلىك تىنىپ، — بىر ئايدىن ئاشتى، قىزىمنى ئىزدەپ يۈرىمەن.

ئانىنىڭ كۆزىدىن مۆلدىرە ياش ئەگىدى.

شۇنچە كۈنلەردىن بېرى تۇنجى قېتىم ناتونۇش بىرەيلەن ئۇنىڭدىن هالىڭ نېچۈك دەپ سوراۋاتاتتى. هەئە، بۇ شەهەردىمۇ كىشىنىڭ هالىغا يېتىدىغان، ناتونۇلارغا مېهىر - شەپقەت قولىنى سۇنىدىغان ئادەملەرمۇ بار ئىكەن.

سۆلەتلىك خانىم مۇئەللىمە ئانىنىڭ كىيىملىرىدىكى توپىلارنى قېقىشتۇردى.

— يۈرۈڭ، بىزنىڭ ئۆيگە بېرىپ ئەهۋاللىشايلى.

ئانىنىڭ يۈرىكى شۇرراپ ئېرىپ كەتتى.

— سىلىنى ئاۋارە قىلىپ قويارمەنمىكىن.

— قويۇڭ ئۇنداق تەكەللۇپلىرىڭىزنى، — دېدى سۆلەتلىك خانىم كەسكىنلىك بىلەن، — نېمە ئۈ ئاۋارە قىلىش دېگەن؟! ئىنسانىنىڭ ئىنسانلىغا ئىنسانلىق قەرزى بولىدۇ. سىز مېنى ئاشۇ ئادەمىيلىك مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىۋاتىدۇ دەپ بىلمىسىڭىز بولدى.

ئانا بۇ كەسكىن، مېھرى ئىسسىق خانىمنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى.

— پۇت ـ قولىڭىزنى سوزۇپ بېرەيلى، — دېدى سۆلەتلىك خانىم ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن بۇيرۇق تەلەپپۇزدا سۆزلەپ، — مېنى ئاۋارە قىلدىم دەپ قەتئىي ئويلىماڭ، ئۇنىڭغىچە مەن سىزگە پۈتىڭىزنىڭ ئۇچىغا بارغۇدەك قىلىپ بىر چىنە ئۇگرە ئېتىپ بېرەي.

ئۇلار ئۇزاق ھال ـ مۇڭ بولۇشتى. ئانا ھە دېگەندە ئۆپكىلەپ گېپىنى داۋاملاشتۇرالمىدى.

— كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ، سىڭلىم، بالا دەردىنى تارتمىغان ئانا بارمۇ؟ — دەپ تەسەللى بەردى سۆلەتلىك خانىم، — كىشىلەر ئانىلار ئۇلۇغ، دېيىشىدۇ. ئانىلارنىڭ ئۇلۇغلۇقى دەل پەرزەنتى ئۈچۈن ئۆزىنى پىدا قىلىش روھىدا. مەنمۇ بىر ئانا، يەنە كېلىپ سىزگە ئوخشاشلا بىر ئوقۇتقۇچى. ئىككى يىل بولدى، پېنسىيەگە چىقىۋالدىم. مەن چۈشىنىمەن، ئاشۇ يىراق سەھرادا ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقان سىلەردەك مۇئەللىملەرنىڭ جاپاسى بىز شەھەرلىكلەرنىڭكىگە سېلىشتۇرغاندا نەچچە ھەسسە ئېغىر. مانا قاراڭ، مەكتەپ مۇدىرىڭىزنىڭ سىزگە رۇخسەت بېرىش ھېسابىغا مائاشىڭىزدىن بەش يۈز سوم تۇتۇۋېلىپ، ئاشۇ پۇلغا ۋاقىتلىق ئوقۇتقۇچى يوللاپ ئىشلىتىشى چېكىدىن ئاشقان قائىدىسىزلىك. ئۇنىڭ بۇنداق قىلىش ھوقۇقى يوق. ۋاقىتلىق ئوقۇتقۇچى يوللىسا، ئۇنىڭغا شۇ جايدىكى يەرلىك ھۆكۈمەت خىراجەت ئاجرىتىدۇ. بولدىلا، بۇ گەپلەرنى دېيىشمەيلى، ھە شۇنداق قىلىپ قىزىڭىزنى تاپالمىدىم دەڭ. نەگە كەتتىكىنە بۇ

بەڭباش قىز؟ خىجىل بولماڭ ھەم ئۆزىڭىزنىمۇ ئەيىبلىمەڭ. بۇ يالغۇز سىزنىڭ قىزىڭىزلا مەڭىۋاتقان يول ئەمەس. ئوقۇشقا كەلگەن ئاز بىر قىسىم بالىلار جەمئىيەتتىكى بىر ئوچۇم يامان كىشىلەر بىلەن ئارىلىشىپ قېلىپ، ئاشۇنداق يولدىن چىقىپ كېتىۋاتىدۇ. ھازىرقى بالىلار نېمە بولۇپ كېتىۋاتىدىكىنتاڭ، ئاتا ـ ئانىسىغا پۇل دەپ قول سۇنۇشنىلا بىلىدۇ، يەنە كېلىپ ئاجايىپ بەتخەج، كىيىمنىڭ ئېسىلگە، رېستوراننىڭ كاتتىسىغا يۈگۈرىدۇ، تاڭ ئاتقۇچە بەزمىخانىدىن چىقمايدۇ. پۇلىپەرەسلىك، راھەتپەرەسلىك ئۇلارنى ئازدۇرۇپ كېتىۋاتىدۇ. خاتىرجەم بولۇڭ، قىزىڭىزنى تېپىشىڭىزغا مەن يارەم قىلىمەن. بۇ شەھەرنىڭ ھەر ساھە، ھەر كەسىپلىرىدە مېنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىم بار، ئۇلارنى يارەمگە چاقىرىمەن. خوش، ئەمدى ئۆزىڭىزنىڭ ئىشىغا كېلەيلى. مانا كۆردىڭىز، يولدىشىم ئالتە يىل بۇرۇن قازا قىلىپ كەتكەن. شۇنىڭدىن بېرى يالغۇزمەن. بەش بالامدىن چوڭ ئوچى ئۆي ـ ئوچاقلىق بولدى. كىچىك ئىككىسى چەت ئەلدە ئوقۇۋاتىدۇ، بىرسى ياپونىيەدە، بىرسى ئەنگلىيەدە. ھە، دېمەكچى، قىزىڭىزنى تېپىپ بولغۇچە ماڭا ھەمراھ بولىسىز، قانداق دېدىم؟

ئانىنىڭ بۇرنى ئېچىشتى، ئۆپكىسى ئېسىلدى. تەمەسىز، خالىس نىيەت، يۈرەكتىن ئۇرغۇپ چىققان ياخشىلىق ئۇنى چەكسىز ھاياجانلاندۇرۇۋەتكەنىدى. ئۇ بۇ كۆيۈمچان، ئۆز سۆزلۈك، پەرىشتە سۈپەت خانىمنىڭ ياخشى تىلەكلىرىنى قانداقمۇ رەت قىلالىسۇن؟!

ـــ سىلىگە كۆپ رەھمەت، ـــ دېدى ئۇ ئۆپكىلىگەن ھالدا.

ـــ تەلىپىمنى قوبۇل قىلغىنىڭىزغا رەھمەت، سىڭلىم، ـــ دېدى سۆلەتلىك خانىم خۇشاللىق بىلەن، ـــ ئەمىسە بېرىپ ھېلىقى ئىجارە ئالغان ئۆيدىكى نەرسە ـ كېرەكلىرىڭىزنى ئېلىپ، ئۆي ئىگىسى بىلەن خوشلىشىپ كېلەمدۇق؟

ـــ سىلىنى ئاۋارە قىلماي، ئۆزۈم يالغۇز بېرىپ كېلەي.

— ماقۇل دەڭ، مەن بىللە باراي، قايتىشىڭىزدا بۇ ئۆينى تاپالماي ئىزىپ قالماڭ يەنە.

ئۆي ئىگىسى غوجايىن بىلەن سۆلەتلىك خانىم تونۇش چىقىپ قالدى. غوجايىن ئايال سۆلەتلىك خانىم بىلەن تولىمۇ قىزغىن ئەھۋاللاشتى.

— ۋاي بۇ رەيھان ئاپپايغۇ، قانداق شامالدار ئۇچرىتىپ كەلدى سىلىنى؟ تىنچ تۇردىلىمۇ؟ شۇنداق چىرايلىق، شۇنداق ياش، بەلەن تۇرۇپلا مانا.

— ئۆزلىرىمۇ شۇنداق ياخشى تۇرۇپلا، سالامەتلىكلىرى ياخشىدۇ؟ — دېدى رەيھان خانىم جاۋابەن ئەھۋال سوراپ، — ھەرقاچان ئۆپكىلىرىدە ئازراق چاتاق بار، تېخى قان بېسىملىرىمۇ بارغۇ دەيمەن. نەچچە قېتىم دېدىم تاماكىنى تاشلىسىلا ئەمدى. ياش ۋاقتلىرىدىغۇ دەردىم بار دېدىلە، قېرىپ موماي بولغاندا نېمە دەردكەن ئۇ؟ كۆيۈ ئوغۇل، نەۋرىلىرىڭ ئالدىدا سەت تۇرىدۇ. سالامەتلىكلىرىگىمۇ زىيانلىق.

— ۋىيەي، مۇنۇ چوكانچاق چېقىشتۇرۇپ بوپتۇ - دە، مېنى، — دېدى غوجايىن ئايال چالا ھەجىيىپ.

— بۇ سىڭلىمىز چېقىشتۇرمىدى، ئاۋۇ بارماقلىرى چېقىشتۇردى. قارىسىلا، بارماقلىرى تاماكا ئىسىدا سارغىيىپ كېتىپتۇ. ئاشۇ بارماقلىرى ئەيىبلىرىنى ئاشكارىلاپ تۇرسا، يەنە كىمدىن كۆرەتتىلە؟ خوش، ئەسلىي گېپىمىزگە كېلەيلى، — دېدى رەيھان خانىم غوجايىن ئايالغا جىددىي قاراپ، — مۇنۇ سىڭلىمىزنىڭ بېشىغا كەلگەن دەرد - ئېسەدىن خەۋەرلىرى بارمۇ؟

غوجايىن ئايال قاپاقلىرىنى سۈزۈپ ئانىغا بىر قارىۋېلىپ جاۋاب بەردى:

— ۋاي بولمامدىغان. بىر ئايدىن بېرى قاقشاپ، ئاھ ئۇرۇپ يۇرگىنىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن تۇرسام. ھە، قانداق تونۇشۇپ قالدىڭلار ئىككىڭلار؟

— بۇ مېنىڭ سىڭلىم بولىدۇ، — دېدى رەيھان خانىم گەپنى قىسقىلا قىلىپ.

— سىڭلىم؟ — غوجايىن ئايال ئىشەنمىگەن ھالدا دىمىقىنى قاقتى، — ئەجەب بۇ شەھەردە ھەدەم بار دېمىگەنىدىڭىزغۇ ماڭا؟ سىلىنىڭمۇ سەھرانىڭ يىراق جايلىرىدا سىڭىللىرى بارلىقىنى ئاڭلىماپتىكەنمەن. قانداقسىغا ئەمدى...

— ھەي گۈلپەرى، ھەي گۈلپەرى، — دېدى رەيھان خانىم ھەم رەنجىش، ھەم ئەيىبلەش تەلەپپۇزىدا، — سىلى سىڭىل، قېرىنداش دېگەننى بەكمۇ تار مەنىدە چۈشىنىدىكەنلا. شۇڭلاشقىمۇ ئىككى قەۋەتلىك شۇنچە يوغان بىنادا ھۇۋقۇشتەك يالغۇز ئولتۇرىدىلا. كاللىلىرىنى سلكىۋەتسىلە، گۈلپەرى. ياش ۋاقىتلىرىدا ئوتتەك قىز ئىدىلە. قوللىرىدىن كەلسىلا باشقىلارغا ياردەملىرىنى ئايمايتتىلە، بايلىق، مال - دۇنيا كۆزلىرىنى كىچىك قىلىپ قويدى. شەخسىيەتچى بولۇپ كەتتىلە، مېھىر - شەپقەتنى ئۇنتۇپ كەتتىلە. شۇڭلاشقا، سىڭىللىرىنى، قېرىنداشلىرىنى تونۇمايلا. مانا بىر ئايدىن بېرى بۇ سىڭلىمىز قاشلىرىدا تۇرۇپتۇ - يۇ، دەردى - ئەھۋالىغا ئازراقمۇ يېتەي دېمەپلا. ياش ۋاقىتىدىكى گۈلپەرى بولغان بولسا، بۇ سىڭلىمىزنىڭ ئاشۇ بەڭباش قىزىنى ئىزدەپ شەھەرنى قېزىۋەتكەن، ھەتتا بىزنىمۇ ياردەمگە چاقىرغان بولار ئىدىلە. ئۇنداق بولۇپ كەتمەيلى، دوستەك.

غوجايىن ئايال — گۈلپەرى لام - جىم دېيەلمىدى. رەيھان خانىم بىلەن ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ياش ۋاقىتلىرىدا خېلى چوڭقۇر دوستلۇق بارەدەك قىلاتتى. ئۇ گېپى ئوچۇق، ئاغزى ئىتتىك، مەردانە بۇ دوستىدىن خېلىلا تەپ تارتىدىغانەدەك قىلاتتى. بىر چەتتە كۆزىتىپ تۇرغان ئانا بۇلارنى چوڭقۇر ھېس قىلدى. ئەزەلدىن شۇنداق، باي ھەرقاچان سېخىيدىن قورقىدۇ، خۇددى نامەرد مەردتىن تەپ تارتقاندەك.

— ئادەمنى ئەيىبلەۋەرمەي، ياخشىلىق، ساۋابلىق قىلىدىغان

يەرگە هاي دەۋەتسىلە، دوستۇم، ــ غوجايىن ئايال قىزىرىپ كەتتى، ــ پىخسىق، قىزىل كۆز دەۋەرمەي قاتارىكىلارغا قوشۇۋالساكىلار ياخشى ئادەم بولۇپ قالسام ئەجەب ئەمەس. ياخشىلىقنى ياخشىلىقتىن ئۆگىنىدۇ ئەمەسمۇ ئىنسان دېگەن.

ــ كەچۈرۈڭلا، دوستەك، ــ دېدى رەيھان خانىم چىن كۆڭلىدىن ئەپۇ سوراپ، ــ بىلىسىلىغۇ، مېنىڭ مۇشۇ ئاغزىم بەك ئىتتىك.

ــ ئېغىزلىرى ئىتتىك بولغان بىلەن باغرىلىرى يۇمشاق، ــ غوجايىن ئايال شۇنداق دەپ ۋىلىقىدە كۈلدى، ــ ئەھۋالدىن قارىغاندا ئەمدى مەن سىكىلىمىزنى سىلىدىن تالىشالمايدىغان ئوخشايمەن، ــ ئۇ يەر ئاستى ئۆينىڭ ئىشكىنى ئېچىپ بەرگەچ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ بىزە ساقلاپ تۇرۇڭلار. مەن ھازىر چۈشىمەن.

ئانا نەرسە ـ كېرەكلىرىنى سومكىغا سېلىپ ئىشكىنى قايتىدىن تاقىدى.

ــ مېنى كەچۈرۈڭ، سىكىلىم، ــ دېدى ئىككىنچى قەۋەتتىن ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ چۈشكەن غوجايىن ئايال، ــ مەك، بۇلار ماڭا نەچچە ۋاقىتتىن بېرى تاپشۇرغان ئىجارە پۇل، ئۆزىڭىزگە قايتۇرۇپ بېرەي. پارچە خىراجەت قىلارسىز.

ــ رەھمەت، بۇ پۇللارنى ئالسام بولمايدۇ، ــ دېدى ئانا، ــ بۇ سىلىنىڭ ھەققىلىرى، سىلى ماڭا بۇ ئۆينى بەرمىگەن بولسىلا ئوخشاشلا باشقا يەردىن ئۆي ئىجارىگە ئالاتتىم.

ــ مېنى تولا خىجىل قىلماڭ، بۇ پۇللارنى ئالمىسىڭىز مېنى كۆزگە ئىلمىدى دەپ رەنجىيمەن.

غوجايىن ئايالنىڭ سۆزلىرى قەتئىي ئىدى.

ــ ئېلىڭ، سىكىلىم، ــ دېدى رەيھان خانىم كونا دوستى ــ غوجايىن ئايالنى خىجىلچىلىقتىن قۇتۇلدۇرۇپ، ــ گۈلپەرى ھەدىگىزنىڭ سىزدىن ئۆي ئىجارە ئالغىنى توغرا. ھازىر دېگەن بازار ئىگىلىكى. ھەركىم ئىمكانىيەتنىڭ يېتىشىچە توغرا يول

بىلەن پۇل تېپىشى كېرەك. كىشىلەر شەھەرلىكلەرنى پىخسىق، قىزىل كۆز، پۇلغا ئامراق، دېيىشىدۇ. پۇل دېگەننى تاپقاندا ئاشۇنداق پىخسىقلىق بىلەن تېپىش كېرەك. خەجلەيدىغان جايغا كەلگەندىمۇ سېخىيلىق بىلەن خەجلەش كېرەك. گۈلپەرى ھەدىگىزنىڭ كۆڭلىنى قايتۇرسىگىز بولمايدۇ. تېخى لازىم بولسا يەنە كېلىپ سورايمىز. گۈلپەرى ھەدىگىزدە پۇل دېگەن سامانەك.

— بولسا شۇنداق قىلىڭلار، — گۈلپەرى خانىم رەيھان خانىمغا قاراپ ئۆتۈنۈش تەلەپپۇزىدا سۆزلىدى، — مېنى تاشلىۋەتمەڭلار، دوستۇم، باشلىساڭلا سىلى قىلغان ساۋابلىق ئىشلارنى مەنمۇ قىلالايمەن.

— بولىدۇ، چوقۇم ئىزدەيمەن.

— كۆرۈشكۈچە ئامان بولۇڭلار.

— خۇدايىمغا ئامانەت.

ئاننىڭ ئىچ ـ باغرى بىردىنلا ئىللىپ قالدى.

«ئىنسانلار ئەسلىدىنلا ياخشىلىققا، سېخىيلىققا، مەردلىككە مايىل. گەپ ئۇلارغا قانداق تەسىر كۆرسىتىشتە. رەيھان خانىم ھەقىقەتەن بىر ئوت ئىكەن. ئۇنىڭغا يېقىنلاشقان ھەرقانداق پىخسىق، نامەرد ئادەملەرمۇ بىلمەيلا ئېرىپ كېتىدىكەن. ئېھ، گۈلپەرى ئاچا، سالامەت بولسىلا، خۇدايىم سىلىنىڭمۇ قىزلىرىنىڭ كۆڭلىگە ئىنساب بەرسۇن!»

9

ئاننىغا بۇ كاتتا شەھەر جاڭگال تۇيۇلمايدىغان بولۇپ قالدى. گەرچە ئۇ بىنالارنىڭ گىدىيىشىنى، شەھەرنىڭ شاۋقۇنىنى، ھاشارچى چۈمۈلىلەردەك ئۆتۈشۈپ تۇرغان ماشىنىلارنى، كىشىنىڭ دەردىگە يېتىشكە ھەپسىلىسى يوقتەك ئالدىراش يۈرۈشىدىغان مىڭ ـ مىڭ ئادەملەرنى ئانچە ياقتۇرمىغان

بولسىمۇ، قەلبىدە قىزىنى ئىزدەپ تېپىشقا بولغان ئىشەنچىنىڭ ئېشىشىغا ئەگىشىپ خېلىلا روھلىنىپ قالغانىدى.

رەيھان خانىمنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئانىمنىڭ قىزىنىڭ سۈرىتىنى يۈز نۇسخا كۆپەيتىپ تەرەپ ـ تەرەپكە تارقاتتى.

ـــ بولدى ئەمدى، سىرتقا چىقماي تېلېفونىڭ قېشىدا ئولتۇرۇپ خەۋەر كۈتەيلى. خۇدايىم بۇيرۇسا ئىككى ـ ئۈچ كۈن ئىچىدە ياخشى خەۋەر ئاڭلاپ قالارمىز.

رەيھان خانىمنىڭ ئۆيىدىكى تېلېفون پات ـ پات جىرىڭلاپ تۇراتتى. ئانىنىڭ يۈرىكى سېلىپ كېتەتتى، رەيھان خانىمنىڭ چىرايىغا ئۈمىد بىلەن تىكىلەتتى. تېلېفوننىڭ كۆپىنچىسى رەيھان خانىمنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىدىن كېلەتتى. رەيھان خانىم تېلېفوندا ئۇلارغا تېخىمۇ بەك جېكىلەيتتى.

ـــ بىلدىم، يەنە تىرىشچانلىق كۆرسىتىڭلار، ھە ـ ھە ـ ھە... ئاشۇنداق يەرلەرنى بەكرەك ئىزدەڭلار. بۇنداق ئېھتىمالـ لىقلارنىمۇ چەتكە قېقىشقا بولمايدۇ.

ئۇ تېلېفوننى قويۇۋېتىپ ئانىغا تەسەللى بېرەتتى.

ـــ ئۈمىدۋار بولۇڭ، سىڭلىم. چوقۇم ئۇچۇرى كېلىدۇ. قىزىڭىز مۇشۇ شەھەردە بولۇپ قالسىلا.

ئانا بېشىنى ھەسرەتلىك لىڭشىتاتتى. ئەمما، ئۇنىڭغا ئۆيىدە مىدىرلىماي ئولتۇرۇپ تېلېفون كۈتكەن بىر كۈن بىر يىلدەك ئۇزاق تۇيۇلاتتى. ئۈمىد بىلەن ئۈمىدسىزلىك ئارىلاشقان زىددىيەتلىك تۇيغۇلار يۈرىكىنى قۇرتتەك غاجىلايتتى، ئىچى سىقىلاتتى، ئۇنسىز ياش تۆكەتتى.

ھەپتە ئۆتكەندە چۈشكىچە تىپتىنچ تۇرغان تېلېفون ئەنسىز جىرىڭلاپ كەتتى. رەيھان خانىم تېلېفوننى ئېلىپ كىملەر بىلەندۇر ئۇزاق مۇڭداشتى.

ـــ سىزگە ئىككى خەۋەر ئېيتىمەن: بىرسى، خۇش خەۋەر، يەنە بىرسى، شۇم خەۋەر، ـــ دېدى رەيھان خانىم، ـــ لېكىن كاللىڭىزدا تولۇق تەييارلىق بولسۇن.

ـــ قېنى ئېيتىۋەرسىلە، ـــ دېدى ئانا يۈرىكى پوكۈلدىغان هالدا.

ـــ خۇش خەۋەر قىزىڭىز تېپىلىپتۇ. شۇنىڭ خەۋىرى ئۇ سىز بىلەن كۆرۈشۈشنى قەتئىي رەت قىپتۇ.

ئانا توك سوقۇۋاتقاندەك چۆچۈدى، كۆزىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلدى، ئاللىقانداق ئاچچىق، نەپرەتلىك تۈيغۇ چىرايىغا تېپىپ چىقتى.

ـــ ماڭا بار يېرىنى ئېيتىپ بەرسىلە، ئۇ كۈچۈك بىلەن ئۆزۈم كۆرۈشىمەن.

ئانا راستلا غەزەپلەنگەنىدى. ئۇنىڭ تارتقان ئازابلىرى ئازمۇ؟! ئەمدى ئاران تەستە ئىزدەپ تاپقاندا ئاندىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلمەي، «كۆرۈشمەيمەن» دېگىنىنى قارىمامدىغان. ۋاپاسىز تاش يۈرەك، قانداقسىغا شۇنچە باغرى قاتتىق بولۇپ كەتكەندۇ بۇ بالا.

رەيھان خانىم ئانىغا تەسەللى بەردى:

ـــ بولدى يىغىڭىزنى توختىتىڭ، دادىلراق بولۇڭ، سىڭلىم. قىزىڭىزنىڭ هازىرقى ئەھۋالىنى تەپسىلىيرەك ئېيتىپ بېرەي، هەرهالدا ئىدىيەڭىزدە تەييارلىق بولۇپ قالسۇن. ئوقۇغۇچىمىنىڭ دەپ بېرىشچە، قىزىڭىز يولدىن، تاپتىن چىقىپ كەتكەندەك قىلىدۇ. ئۇ بەكمۇ ناتوغرا كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىۋېتىپتۇ. سىزگە مەسلىھەتىم، بۇنداق ئېزىپ كەتكەن بالىلارنى تىل ـ تاياق، هاقارەت ـ دەشنەملەر بىلەن تۈزىگىلى بولمايدۇ، سالماق بولۇپ نەسىھەت قىلىڭ. ئاندىن مېھرىڭىز بىلەن قەلبىنى ئىللىتىڭ، تەسىرلەندۈرۈڭ. شۇنداقلا زىتىغا تېگىپ قويىسىڭىز، ئۇ سىز بىلەن تېخىمۇ بەك قېرىشىدۇ، پاتقاقتا تېخىمۇ بەك پاتىدۇ.

ئۇزاق ئۆتمەي ئىشىك چېكىلدى، رەيھان خانىمنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئۇلارنى قىزىنىڭ قېشىغا باشلاپ بارغىلى كەلگەنىدى.

ئۇلار بىنانىڭ ئالدىدا توختىتىپ قويۇلغان جىپ ماشىنىغا

چىقتى.

— قىزچاقنىڭ ئەھۋالى قانداقراق ئىكەن؟ — رەيھان خانىم ئاننىڭ ئىمكان بار قىزىنىڭ ئەھۋالىدىن تەپسىلىيرەك خەۋەردار قىلىش ئۈچۈن، ئوقۇغۇچىسىدىن قەستەن سورىدى.

— نېمە دېسەم بولار، ئاپىياي، — دېدى ئوقۇغۇچىسى رولدىن كۆزىنى ئۈزمەي، — بىر يۇرۇش ئۆي ئىجارىگە ئاپتۇ، «مېھمان» كۆتىدىكەن، ئىقتىسادىي ئەھۋالى خېلى ياخشىدەك قىلىدۇ. شەھىرىمىزدە ھازىر مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن تىرىكچىلىك قىلىۋاتقان قىزلاردىن خېلى بار، تەڭدىن تولىسى ئوقۇشتىن توختىۋالغان قىزلار.

شۇ تاپتا ئانا قىزىنىڭ قانداق كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلىقىنى بىلىپ بولغانىدى. ئۇ نومۇستىن ئۆلگۈدەك بولۇپ كەتتى، قەلبى ئازابلىق خىياللار ئىلكىدە مۇجۇلاتتى.

«ئانا بولدۇم دەپ قىزىنىڭ مۇشۇنداق رەسۋاچىلىقىنى كۆرگۈچە ئۆلگەن ياخشى ئەمەسمۇ. ئاھ، قىزىم، سەندىن قانداق ئۈمىدلەرنى كۈتكەنىدىم ـ ھە؟! ئاخىر كېلىپ قالغان يولۇڭ شۇ بولدىمۇ؟ بۇنداق ھايۋاندەك ياشىغاندىن كۆرە ئۆلگەن ياخشى ئەمەسمۇ، قىزىم! ...»

ئۇلار خېلى ئۇزاق ماڭغاندىن كېيىن شەھەرنىڭ سىرتىغىراق جايلاشقان كونا بىر ئائىلىلىكلەر بىناسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

— مۇشۇ بىنا شۇ، ئوچىنچى ئىشىك، تۆتىنچى قەۋەت سول تەرەپتىكى ئۆي.

— يول باشلا، — دېدى نېمىندۇر خىيالىدىن ئۆتكۈزگەن رەيھان خانىم ئوقۇغۇچىسىغا بۇيرۇق قىلىپ، — بۇ سىڭلىمىزنى باشلاپ بىللە ئاچقايلى!

ئۇلار تۆتىنچى قەۋەتكە چىقىپ سول تەرەپتىكى ئۆينىڭ ئىشىكىنى چەكتى، ئىشىك يەنە بىرنەچچە قېتىم چېكىلگەندىن

كېيىن ئاندىن ئېچىلدى. ئىشىك تۆۋىدە كالتە قىرقىپ بۇدۇر قىلدۇرۇۋالغان چاچلىرى پاخپايغان بىر قىز تۇراتتى، ئۇنى باغىردىقى بىلەن ئالدىدىن بىر ئىلىك توسۇپ تۇرغان تامبىلىنى هېسابقا ئالمىغاندا قىپيالىكاچ دېيىشكە بولاتتى، قىز ئانىسىنى كۆرۈپ هاڭ ـ تاڭ قالدى. دەقىقە ئۆتمەي چىرايى شۇنچىلىك سەت پۇرۇشتىكى، ئۇنىڭ نومۇس قىلغىنىنى ياكى ئانىسىنىڭ ئىزدەپ كەلگىنىدىن رەنجىگىنىنى بىلىپ بولمايتتى. تەسۈرلىگۈسىز بىر نومۇستىن ئېسىنى يوقاتقان ئاننىڭ كۆز ئالدى ئاللىقاچان قاراڭغۇلىشىپ بولغانىدى.

«ياق، ياق، ئۇ مېنىڭ قىزىم ئەمەس، قىزىم ئېمەس! ...»

ئاننىڭ تىلى كالۋالاشتى، لەۋلىرى تىترەيتتى، يۈرىكىدىن چىققان ئاجىز سادا بوغۇزىدىلا ئۇجۇقاتتى، پۈت ـ قولىدا جان قالمىغانىدى.

قىزچاق ئىشىكنى جالاقىدە يېپىۋەتتى.

يىگىت ئىشىكنى يەنە چەكمەكچى بولۇۋىدى، رەيهان خانىم ئۇنى توسۇۋالدى.

ـــ ئالدىرىما، بىزە ساقلايلى. ئۇچىسىغا كىيىم كىيىۋالغاندىن كېيىن ئىشىكنى ئۆزى ئاچىدۇ.

ئۇلار ئىشىك تۆۋىدە ئون مىنۇتتەك ساقلىدى. بۇ ئارىلىقتا ئانا قايتىدىن ئېسىنى يىغقانىدى.

ـــ كۆرگەنسىز، سىكىلىم، ـــ دېدى رەيهان خانىم ئانىغا ئىچ ئاغرىتقان هالدا، ـــ ئەھۋال سىزنىڭ تەسەۋۋۇرىڭىزدىكىدىنمۇ ئېغىر، شۇڭا بەردەم بولۇڭ. ئارتۇقچە غەزەپلىنىپ ئۆزىڭىزنى يوقتىپ قويماڭ. كەلگۈسىنى كۆپرەك ئويلاڭ.

لېۋىنى چىشلەپ قانىتىۋالغان ئانا لام ـ جىم دېمىدى.

ئىشىك يەنە ئېچىلدى. بۇ قېتىم ئېشىكتىن قىزى ئەمەس، ئوتتۇرا ياشلاردىن هالقىغان سېمىز بىر ئەر چىقتى. ئۇ ئىشىك تۆۋىدە تۇرغانلارغا سەتلا بىرنى ئالىيىپ قويۇپ پەسكە چۈشۈپ كەتتى. بىرئازدىن كېيىن كىيىۋالغان قىز چىقتى.

ـــ مەن ئانام بىلەنلا سۆزلىشىمەن. سىلەر ئۆيگە كىرمەڭلار، ـــ دېدى ئۇ قوپاللىق بىلەن.

ـــ بولىدۇ، ئەمىسە بىز پەستە ساقلايلى.

رەيھان خانىم ئاننىڭ دولىسىغا يەڭگىل ئۇرۇپ قويۇپ، ئوقۇغۇچىسىنى باشلاپ چۈشۈپ كەتتى.

ئانا يىرگەنگەن ھالدا ئۆيگە قەدەم باستى. شۇ ھامان ئۇنىڭ دىمىقىغا ئۆتكۈر ھاراق، تاماكا پۈرىقى بىلەن ئەتىرنىڭ ھىدى ئۇرۇلدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، قىز ئۆينىڭ ھاۋاسىنى تەڭشەش، ھاراق ـ تاماكا پۈرىقىنى يوقىتىش ئۈچۈن ئەتىر چاچقانىدەك قىلاتتى. ئۆيگە كىرىشتە دېرىزىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى چوڭراق ئۆي مېھمانخانا بولۇپ سافا، شىرە قويۇلغانىدى. سول تەرەپتىكى كىچىكرەك ئىككى ئېغىز ئۆيگە بىردىن كارىۋات قويۇلغانىدى.

ئۆي ئۇنچە ھەشەمەتلىك بولمىسىمۇ خېلى يامان ئەمەس سەرەمجانلاشتۇرۇلغاندەك قىلاتتى.

ـــ ئولتۇر! ـــ دېدى قىز ئانىسىنى سافاغا تەكلىپ قىلىپ.

شۇ تاپتا نېمە ئۈچۈندۇر ئانا قىزىنى باغرىغا باسالمايۋاتاتتى. تووا، ئۇنىڭ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئىزدەپ باغرىغا بېسىشنى كېچە ـ كۈندۈز ئارمان قىلىپ كەلگەن ئوماق، سۆيۈملۈك قىزى مۇشۇ شۇمىدۇ؟ ھەئە، ئۇنىڭ ئانا كۆرۈشكە تەشنا بولغان ئۇزۇن، تۇم ئۆرۈمە چاچلىرىمۇ يوق ئىدى. ئانا ۋۇجۇدىنىڭ مۇزلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى.

ـــ مېنى ئۇنتۇپ كەت، ئانا، شۇڭا مەن سېنى قېشىمغا كەلمىسۇن، دېگەن. مېنىڭ تۇرقۇم مانا مۇشۇ.

ئاننىڭ چىشلىرى غەزەپتىن كىرىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ مىڭ تەستە زۇۋانغا كەلدى:

ـــ يۈر، سىرتقا چىقىپ سۆزلىشەيلى.

ئاننىڭ بۇ ئۆيدە تۇرغۇسى كەلمىگەنىدى.

ـــ سىرتقا؟

ـــ رەيھان خانىمنىڭ ئۆيگە بارىمىز.

— كىم خوتۇن ئۇ؟ — قىز تۇمشۇقىنى ئۇچلىدى.
— ئاغزىڭغا بېقىپ سۆزلە، — ئانا ئۆزىنى قاتتىق تۇتۇۋالغانىدى، — پەرىشتىدەك ئېسىل ئايال ئۇ، بارغاندا بىلىسەن.
قىز لام - جىم دېمىدى.
— ماڭامسەن، يوق؟
ئانا قىزىغا نەپرەت بىلەن چەكچەيدى. قىز ئانىسىنىڭ غەزەپلىك كۆزلىرىدىن كۆزىنى ئېپقاچتى.
ئۇلار بىنانىڭ ئالدىدا ساقلاپ تۇرغان ماشىنىغا چىقتى. ئۆيگە كەلگۈچە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلىشمىدى.
— ئانا - بالا ئىككىڭلار قانغۇچە ھال - مۇڭ قىلىشۇېلىڭلار، — دېدى رەيھان خانىم ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن، — مەن ئازراق تاماق قىلاي.
ئانا - بالا بىر - بىرىگە قاراپ ئۇزاققىچە ئولتۇرۇشتى. يۈرەك - باغرى پارە - پارە بولغان ئانىنىڭ تىلى گەپكە كەلمەيتتى. قىز بۇنداق ئۇزۇن سۈكۈناتقا بەرداشلىق بېرەلمىدى. ئۇ ئانىسىنىڭ ئالدىدا ئۇنچە خىجىل بولغاندەك قىلمايتتى.
— سەن مەندىن مەكتەپتىن نېمىشقا چىقىپ كەتكىنىمنى سورىما، — دېدى ئۇ ئاۋۇال گەپ باشلاپ، — مېنىڭ ئوقۇشتىن چېكىنىشىم ھەرقانداق ئادەم بىلەن مۇناسىۋەتسىز. قىلغان ئىشلىرىمغا ئۆزۈمنىڭ ئىگە بولغۇچىلىكىم بار.
— نەقەدەر پەسكەشلىك بىلەن ياشاۋاتقانلىقىڭنى بىلەمسەن، قىزىم؟ — دېدى ئانا قىزىغا دادىللىق بىلەن يۈزلىنىپ، — ئۇ سېنىڭ قىلىدىغان ئىشىڭ ئەمەس. ئوقۇشۇڭنى داۋاملاشتۇرۇشۇڭ كېرەك.
— نېمە قىلسەن مېنى ئوقۇشقا بۇنچە زورلاپ؟ ماقۇل ئوقۇدۇم، خىزمەت قىلدىممۇ دەي، ئوقۇش پۈتكۈزگەندىن كېيىن بارىدىغان يېرىم يەنە شۇ تىزىمغىچە توپا ئۆرلەپ تۇرىدىغان سەھرايىقىيامەتتۇ ھەرقاچان. مەن ئۇ يەرگە ھەرگىز بارمايمەن.

شۇڭا، سېنى ئىقتىسادتىن قېيىناپ نۇرغۇن پۇلۇڭنى بۇزۇپ ئوقۇغۇم يوق. مانا ئوقۇمايمۇ بىر ئوبدان ياشاۋاتىمەنغۇ؟ خەجلەي دېسەم پۇلۇم، كىيەي دېسەم كىيىمىم بار. يەنە تېخى بۇ بىر كاتتا شەھەر دېگىنە...

قىز يۇزىگە چاڭكىدە تەگكەن تەستەكتىن تۇرۇپلا قالدى. ئانىنىڭ بىر جۇپ كۆزى ئۇنىڭغا قەھىر - غەزەپ بىلەن تىكىلگەنىدى.

— سەندىكى ئىنسانىي غۇرۇر نەگە كەتتى؟ — دېدى ئانا ھاسىرىغان ھالدا، — ھە، شۇمۇ تۇرمۇشمۇ - ھە؟ ئۇنداق تۇرمۇشنىڭ ھايۋاندەك ياشاش بىلەن نېمە پەرقى؟ ساڭا بەرگەن ھالال سۈتۈمنى ھارام قىلاي دەمسەن؟ ئادەم يەپ - ئىچىپ، كىيىش ئۈچۈنلا ياشامدۇ بۇ جاھاندا؟ سېنىڭمۇ ئادەمدەك ئارزۇ - ئارمانلىرىڭ يوقمۇ زادى؟!

قىز ئانىسىنىڭ سۆزلىرى تەسىر قىلمىغاندەك بەخىرامان تۇراتتى.

— مېنى قانچىلىك ئۇرسىڭىز ئۇرۇۋېلىڭ، قانچىلىك تىللىسىڭىز تىللىۋېلىڭ، ئەمما ئۇرىدىغانىنى ئۇرۇپ، تىللايدىغانىنى تىللاپ بولغاندىن كېيىن دەرھال بۇ شەھەردىن كېتىمىز. مەن ئۇچۇن باش قاتۇرۇپ، ئۆزىڭىزنى قېيناپ نېمە قىلىسىز؟ مېنى ئۇنتۇپ كەتسىڭىزلا بولمامدۇ؟

— ماڭا قارا، قىزىم، ئاپاڭغا ئۇنداق گەپ قىلساڭ بولمايدۇ، — دېدى ئاشخانا ئۆيدە ئولارنىڭ پارىڭىغا قۇلاق سېلىپ ئولتۇرغان رەيھان خانىم چىداپ تۇرالماي ئولارنىڭ قېشىغا چىقىپ، — ئۇ سېنى شۇنچە يىراق يەردىن ئىزدەپ كەپتۇ. مانا ئاران تەستە كۆرۈشتۇڭلار. ئاپاڭنىمۇ ئويلاپ قوي. سىلەر ياشلار ئاتا - ئانىنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنمەيسىلەر. ئۇ ساڭا ياخشى بولسۇن، ئىنسانەدەك غۇرۇرى بىلەن، ھالال ئەمگىكى بىلەن ياشىسۇن، دەيدۇ. شۇنچە يىللاردىن بېرى ئاپاڭ سېنى دەپ ياتلىق بولماپتۇ. سېنى دەپ يېمەي، كىيمەي پۇل جۇغلاپتۇ. شۇنچە شارائىت

هازىرلاپ بەرسە ئوقۇماي، ئاشۇنداق قاملاشمىغان ئىشلارنى قىلىپ يۈرسەڭ بولامدۇ؟ ئاپاڭنىڭ سەن ئۇچۇن تارتقان جاپاسىنى ئويلاپ باقتىڭمۇ زادى؟

ــ خەقكە نەسىھەت قىلماق ئاسان، ــ دېدى قىز رەيھان خانىمنى مەنسىتمىگەن ھالدا، ــ ئۇنداق چىرايلىق گەپلەرنى قىلىشنى مەنمۇ بىلىمەن، ئانامنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالغانلىقلىرىغا رەھمەت. ئەمما، بىز ئانا ـ بالىنىڭ ئىشىغا سىلى ئارىلاشمىسىلا. مېنىڭ گېپىم بىرلا، مەن ئۇنداق سەھراغا ھەرگىز بارمايمەن.

ــ بوپتۇ، بارمىساڭ بارما، ــ دېدى رەيھان خانىم ئۇنىڭ سۆزىنى قوۋزۇتلەپ، ــ سەنمۇ مېنىڭ قىزىم، قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭدىن قول ئۈزۈپ قېشىمغا قايتىپ كەل. بۇ ئۆيدە بىللە تۇرايلى. يول مېڭىپ ساڭا مۇڭاپىق خىزمەت ئۇقۇشۇپ بېرەي. قانداق دېدىم؟ شۇنداق قىلسام بولامدۇ؟

ــ رەھمەت، ئاۋارە بولمىسىلا، ــ دېدى قىز قاپىقىنى سۈزۈپ، ــ ماڭا قانداق خىزمەت ئۇقۇشۇپ بېرىدىغانلىقلىرىنى ئوبدان بىلىمەن. مەندەك ياقا يۇرتلۇق قىزلارغا بۇ شەھەردە تېپىلىدىغان خىزمەت ناھايىتى شۇ تازىلىق ئىشچىسى، مېھمانخانا خىزمەتچىسى، رېستوران كۇتكۈچىسى، يەنە مۇلازىمەتچى بولۇش. مېنىڭ ئۇنداق بەرگەن پۇلىنىڭ تايىنى يوق ئەتىگەندىن كەچكىچە كالىدەك ئىشلەيدىغان خىزمەتنى قىلغۇم يوق.

ــ ئاغزىڭنى يۇم، كۆچۈك ! ــ ئانا قىزىنى يەنە بىر تەستەك سالدى، ــ ھۇ ئېشەك ئەمگەن ھايۋان. ئۆزۈڭدىن چوڭلارنى ھۆرمەت قىلىشنىمۇ بىلمەمسەن ئەمدى؟!

ــ مەن دەيدىغاننى دەپ بولدۇم، ــ دېدى قىز ئورنىدىن تۇرۇپ، ــ سەنمۇ ئاغزىڭنى ئۇپرىتىپ يۈرمە، خوش، مەن كەتتىم.

قىز شۇنداق دېدى ـ دە، ئانىسىغا ئازراقمۇ تارتىشمىغان

هالدا ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

شۇ تاپتا ئانىنىڭ كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى، قۇلىقى غۇڭۇلدىدى، يۈرىكى ــ ھەئە، يۈرىكى ناھايىتىمۇ ئاجىز سوقۇۋاتاتتى. ئۇ سەزگۈسىنى يوقاتقاندەك قىلاتتى.

10

شەھەردە ئادەملەر مىڭ ــ مىڭ، ماشىنىلار سەپ ــ سەپ، بىنالار ئورمان. تۇمان ئارىسىدا خىرە كۆرۈنىدىغان قۇياشنىڭ نۇرى كۆز قاماشتۇرالمايدۇ، خۇددى شەھەرلىكلەرنىڭ ۋۇجۇدىدىكى جۇلاسىنى يوقاتقان مېھىر ــ شەپقەتتەك.

بۇگۈن ئانا قىزى بىلەن ئۇچىنچى قېتىم سۆزلەشتى.

سىم ــ سىم يامغۇر چۇشۇۋاتاتتى، ئۇلار يول بويىدىكى قۇرۇپ كەتكەن چىملىقتا ئۆرە تۇرۇشاتتى. سوغۇق ئانىنى ئوبدانلا دۇگدەيتىپ قويغانىدى.

ــ رەيھان خانىم مەكتىپىڭ بىلەن سۆزلەشتى. ئۇلار سېنىڭ ئوقۇشۇڭنى داۋاملاشتۇرۇشۇڭغا ماقۇل بولدى.

بۇگۈن ئانىنىڭ تەلەپپۇزى تولىمۇ ئاجىز، ئاۋازى يىغلامسىرىغاندەك، يالۇرغاندەك چىقاتتى.

ــ مەن ساڭا يەنە نەچچە قېتىم دېسەم ئىشىنىسەن؟ مەن ئەمدى ئوقۇمايمەن.

قىزنىڭ جاۋابى قەتئىي ئىدى، چىرايى شەھەرنىڭ يامغۇرلۇق ھاۋاسىدەك سوغۇق ئىدى.

ــ خۇش بولاي، جېنىم قىزىم، مېنى بۇنداق داغ ــ ھەسرەتتە قىينىما. ماقۇل، ئوقۇمىساڭمۇ ئوقۇما، بۇ شەھەردىن ئايرىلمىساڭمۇ ئايرىلما، ئەمما ئاشۇ قىلمىۋاتقان مەينەت ئىشىڭدىن قول ئۈز.

ئانىنىڭ كۆزىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلدى.

ــ مېنى نېمە قىل دەيسەن؟

قىزنىڭ سوغۇق نەزىرى پەرۋاسىز ئىدى. ئانىنىڭ كۆز ياشلىرى ئۇنىڭغا قىلچىلىك تەسىر قىلمىغاندەك قىلاتتى.

— رەيھان خانىم ساڭا خىزمەت ئىزدەۋاتىدۇ. پاكىز، يەڭگىل خىزمەتتىن تېپىپ بېرىمەن. بىر تەرەپتىن ئىشلىگەچ، بىر تەرەپتىن كەچ كۇرسلاردا ئوقۇغۇدەك شارائىت ھازىرلاپ بېرىمەن، دەيدۇ. ئويلاپ باق، قىزىم، رەيھان خانىم بىزنىڭ ھېچنېمىمىز ئەمەس. ئۇ سەن ئۈچۈن ئاشۇنداق جان كۆيدۇرۇۋاتىدۇ، بىلەمسەن مۇشۇنى؟ خانىمنىڭ مەقسىتى پەقەت بىرلا: قىزلىرىمىز ئىنسانەدەك غۇرۇر بىلەن ياشىسۇن. مىللەتنىڭ گۈزەل ئەخلاق ـ پەزىلىتىنى قوغدىسۇن، دېمەكچى.

— كۆردۈڭمۇ؟ — دېدى قىز ئانىسىغا يول بويىدىكى كۆككە بوي سوزغان ئېگىز بىنالارنى كۆرسىتىپ، — سەنمۇ، مەنمۇ ئاشۇ بىنالاردا ياشىغان ئادەملەرگە ئوخشاشلا ئىنسان. ئەمما، بىزگە ئۇ يەردە ئورۇن يوق، ئۇلار شۇنچىلىك پوچى ھەم ھاكاۋۇر. ئۇلار ئاشۇنداق يەردە ياشىغانلىقى ئۈچۈنلا ئۆزلىرىنى ئەخلاقلىق، پەزىلەتلىك قىلىپ كۆرسىتىدۇ. ھېچكىم ئۇلارنىڭ ئەخلاق ـ پەزىلىتىدىن گۇمانلانمايدۇ. بىلدىم، رەيھان خانىم ئېسىل ئايال ئىكەن. ھەممە ئادەم ئۇنىڭدەك بولسا ئىدى، سەن بىلەن مەن بۇنداق دەتالاش قىلىپ ئولتۇرماس ئىدۇق. بىلەمسەن، ئانا، مېنى ئەنە، ئاشۇ ئېگىز، ھەشەمەتلىك بىنادا ياشايدىغان، پۈزۈر كىيىنگەن سالاپەتلىك كىشىلەر مۇشۇ تۇرمۇش يولىغا قىستاپ ئەكىرىپ قويىدى. ئۇلار مېنىڭ ساددىلىقىمدىن، شەھەرگە، شەھەرلىكلەرگە ھەۋەس قىلىشىمدىن پايدىلاندى. قولىدىكى تۇتام ـ تۇتام پۇللىرى ئارقىلىق ھەممە ھايۋانلىقلىرىنى يوشۇرماقچى بولدى. مەن ئاخىر چۈشەندىم. پۇل بولسىلا ھەممە ئىشنى قىلغىلى بولىدىكەن، ئىپلاسلىقلىرىنى، رەزىللىكلىرىنى يوشۇرغىلى بولىدىكەن. ئەخلاقلىق، پەزىلەتلىك بولغىلى، ئالۋاستىدىن پەرىشتىگە ئۆزگەرگىلى بولىدىكەن. كۆچىدىكى ھېلىقى ئېلانلارنى كۆرگەنسەن؟ سەندىن نومۇس قىلماي دەپ

بېرەي: بىر قىزلىق پەردىسىنىڭ قىممىتى ئاران ئىككى ـ ئۈچ يۈز كوي. پەقەت ئاشۇنچىلىك پۇل بولسىلا ئادەم يەنىلا يۈزى ئېچىلمىغان، مەسۇم قىز بولۇۋالغىلى بولۇۋېرىدۇ. مېنىڭ مەقسىتىمنى چۈشەنگەنسەن؟ ھەئە، شۇڭا پۇل تاپمەن. ھەرقانداق ۋاستىنى قوللىنىپ بولسىمۇ پۇل تاپمەن. بۇ پوچى، سۆلەتۋاز، ھاكاۋۇر شەھەرلىكلەرنىڭ پۇللىرىنى پاك ـ پاكىز سورۇپ بولغاندىن كېيىن، ئاشۇ پۇل بىلەن ئۇلاردىنمۇ ئەخلاقلىق، پەزىلەتلىك، ئۇلاردىنمۇ سۆلەتۋاز، ھاكاۋۇر بولۇپ ياشايمەن، ئۇلارنى كۆزۈمگە ئىلماي ياشايمەن. سەنمۇ بىر ئۆمۈر بالا ئوقۇتتۇڭ، ياشلىقىڭ، گۈزەل جامالىڭ بور توزۇندىلىرى ئاستىدا كۆمۈلۈپ كەتتى. تارتمىغان جاپالىرىڭ قالمىدى. مەكتەپ مۇدىرىدىن، ئوقۇغۇچىلىرىڭنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرىدىن ھاقارەت ئېشىتىپ تۇردۇڭ. ئۇلار پەقەت ئاغزىدىلا «ئوقۇتقۇچى ئۇلۇغ» دەپ قويىدى. شۇنچىلىك تارتقان جاپايىڭغا تۇشلۇق قانچىلىك پۇل تاپتىڭ؟ قانچىلىك ھالاۋەت كۆردۇڭ؟ قارا، تۇرقۇڭ مومايغىلا ئوخشاپ قاپتۇ. سەندىن رەيھان خانىم ياش كۆرۈنمىدۇ. مەن ئۇنداق جاپانى تارتمايمەن. ماڭا ھازىر پۇل بولسىلا بولدى.

شۇنچە نەسىھەت قىلىپمۇ قىزىنى قايىل قىلالمىغان ئانا قىزىنىڭ ئالدىدا موككىدە تىزلاندى، قىزىنىڭ پۇتىنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ يېلىندى.

ـــ سەندىن ئۆتۈنەي، قىزىم، گېپىمگە كىرگىن.

ـــ ھەرقانچە يالۋۇرغىنىڭ بىكار، ـــ دېدى قىز قەتئىيلىك بىلەن، ـــ سەن خىيالىڭدا مېنى يۈزۈمنى تۆكتى دەپ ئويلايسەن، مەنمۇ چىن دىلىمدىن بۇ ئىشنى قىلىشنى خالىمايمەن. ئەمما، قىلماي ئىلاجىم يوق. مەن ئۇچۇن بۇ پۇل تېپىشنىڭ، كەلگۈسى مەقسەتلىرىمگە يېتىشنىڭ ئەڭ ئاسان يولى. نېمانچە كۆزۈمگە كىرىۋالىسەن؟ پەقەت كۆڭۈل توختىتالمىساڭ مېنى ئۆلدىگە چىقىرىۋەتسەڭلا بولىدىمۇ؟ زادى نىيىتىمدىن يانمايمەن دېسەڭ، مېنى ئۆلتۈرۈپ ئۆلۈكۈمنى ئەكەت. تىرىكلا بولىدىكەنمەن،

ئۆزۈمنىڭ دېگىنى بويىچە ياشايمەن.

قىزىنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ ئانىنىڭ ۋۇجۇدىنى دەھشەتلىك بىر خىيال چۈلغۇۋالدى، ئانا بۇ خىيالدىن ئۆزىنى چۆچۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئاجىز يۈرىكى ئانىلىق ۋىجدانىنى توختىماي ئەيىبلەيتتى. «سەنمۇ ئانا بولدۇڭمۇ؟ بىر قىزنى يارىملىق ئادەم قىلىپ تەربىيەلىيەلمىگەن، كۆرۈپ، بىلىپ تۇرۇپ يامان يولدىن توسۇيالمىغان، قايتۇرالمىغان ئادەمنىڭ ئانا بولۇش سالاھىيىتى بارمۇ؟ ئوقۇتقۇچى بولۇشچۇ؟ ئۆز پەرزەنتىگە تەربىيەسى يۇقمىغان ئانىنىڭ باشقىلارنىڭ پەرزەنتىنى تەربىيەلەش سالاھىيىتى قانچىلىك بار؟ ئۇنىڭ ئاشۇ يىراق سەھرادىكى سەبىيلەرگە ئەخلاق ـ پەزىلەت، ئادەملىك ھەققىدە يۈزى چىملىدىمايلا گەپ قىلىشقا تىلى بارارمۇ؟ ...»

ئانا قىزىنى گەپكە كىرگۈزۈش ئۈمىدىنى پۈتۈنلەي ئۈزگەنىدى. ئۇنىڭ تۇنۇگەن رەيھان خانىم بىلەن قىلىشقان سۆزلىرى قۇلاق تۈۋىدە قايتا جاراڭلىدى.

ـــ قىزىمنى پەقەتلا گەپكە كىرگۈزەلمىدىم، ـــ دېگەنىدى ئانا ھەسرەتلەنگەن ھالدا، ـــ قانۇن ئورۇنلىرىدىن يارىدەم سورىساق قانداق بولار؟

ـــ قانۇندىن يارىدەم سورىساق تامامەن بولىدۇ، ـــ دېگەنىدى رەيھان خانىم، ـــ مەن قانۇنىنىڭ ئاشۇ ئازغان بەڭباش قىزىنى روھىي جەھەتتىن پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىپ چىقالايدىغانلىقىغا ھۆددە قىلالمىسامۇ، ئەمما ئۇنىڭ ئاشۇ قىلمىشلىرىنى تېگىشلىك جازاغا تارتالايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

ـــ سىلىچە قىزىمغا قانداقراق جازا بېرەر؟

ـــ ئىپپەت ـ نومۇسىنى سېتىش، شەھۋانىيلىق قىلىش جىنايىتى بىلەن ئەيىبلەنسە، يېنىكرەك بولغاندا جەرىمانە تۆلەيدۇ، ئېغىررراق بولغاندا ئىككى ـ ئۈچ يىل ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىلىدۇ.

ـــ ئۇنداقتا قانۇننى ئارىلاشتۇرمىغان ياخشىدەك قىلىدۇ، ـــ

دېدى ئانا ئۇمىدسىزلەنگەن ھالدا.

ــ قانداق دەيسىز؟ ــ دېدى رەيھان خانىم ئانىنىڭ مۇددىئاسىنى چۈشەنمەي.

ــ ئەگەر قانۇننىڭ جازاسى سىلى دېگەننىڭ سىرتىغا ئۆتەلمىسە، ئۇ چاغدا ئىككى خىل ئاقىۋەت يۈز بېرىدۇ: بىرسى، بەلكىم قىزىم گۇناھىنى تونۇپ ئادەم بولۇش يولىغا مېڭىشى، ھاياتىنى قايتىدىن باشلىشى مۇمكىن. بۇنىڭ ئېھتىماللىقى ئون پىرسەنتكىمۇ يەتمەيدۇ؛ يەنە بىرسى، ئۇ تېخىمۇ بەك تاپتىن چىقىپ كېتىشى، پاتقاققا تېخىمۇ بەك پېتىپ كېتىشى مۇمكىن. چۈنكى، مەن قىزىمنىڭ خاراكتېرىنى ئوبدان چۈشىنىمەن.

ــ ئەمىسە قانداق قىلاي دەيسىز؟ قاراپ تۇرۇپ ئۇنى بۇنداق ئۆز مەيلىگە قويۇۋەتسەك بولماس؟

ــ مەن يەنە ئويلىنىپ باقاي، ــ دېدى ئانا ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، ــ جېنىم تېنىمدىلا بولىدىكەن، مەن ئۇنى بۇ يولدىن توسقىنىم توسقان.

ئانا ئانچە ئۇزاق ئويلىنىپ كەتمىدى. ئۇ بىر قارارغا كېلىپ بولغاندەك قىلاتتى. ئانا قىزىنىڭ پۈتىنى قويۇۋېتىپ دەرھال ئورنىدىن تۇردى ـ دە، خاتىرجەملىك بىلەن قىزىغا يۈزلەندى.

ــ بوپتۇ، سېنىڭ دېگىنىڭچە بولسۇن. مەن كەتسەم كېتەي، ئەمما بىر شەرتىم بار، شۇنى ئورۇنلاپ بېرىسەن.

قىز خاتىرجەملىك بىلەن تىندى، يەلكىسىدىن ئېغىر بىر يۈك دومىلاپ چۈشكەندەك چىرايىغا تەبەسسۇم يۈگۈرتتى.

ــ قېنى دەڭ، نېمە شەرت ئۇ؟

ــ شەرت دەپ كەتكىلىمۇ بولمايدۇ، ــ دېدى ئانا خىيالچانلىق بىلەن، ــ سېنى ئىزدەپ بۇ شەھەردە ئىككى ئايغا يېقىن تۇرغان بولساممۇ تۇزۇك بىر تاماشا قىلماپتىمەن. بۇگۈن مېنى كوچا ئايلاندۇر. بىر ۋاخ ئوبدانراق غىزالىنىۋالايلى، ئاندىن كېيىن ھەر ئىككىمىز ئۆزىمىزنىڭ يولىغا ماڭايلى.

قىز بۇ شەرتلەرگە رازىمەنلىك بىلەن قوشۇلدى. ئۇلار

بىرقانچە سودا سارايلارنى ئايلاندى. قىز ئانىسىغا كىيىم ـ كېچەك ئېلىپ بەرمەكچى بولغان بولسىمۇ ئانا قەتئىي رەت قىلدى. ھەشەمەتلىك بىر تېز تاماقخانىغا كىرىپ خالىغانچە غىزالاندى. بۇ جەريانىدا ئانا قىزىغا پەقەتلا گەپ قىلمىدى، ئۇزايىدىن ئانا نىيىتىدىن پۇتۇنلەي يانغاندەك قىلاتتى. تاماق پۇلى تۆلەيدىغان ۋاقىتتا، ئانا ـ بالا سەل قىزىرىشىپ قالدى.

ـــ پۇلنى مەن بېرەي، ـــ دېدى قىزچاق ئانىسىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ.

ـــ ياق، ئۆزۈم بېرىمەن، ـــ دېدى ئانا قەتئىيلىك بىلەن.

ـــ ماقۇل دېسىڭىزچۇ، ئانا، ـــ دېدى قىز يېلىنغان ھالدا، ـــ سىزگە بىرەر ۋاخ تاماق ئېلىپ بەرگۈچىلىكىم بار.

ـــ بۇنى بىلىمەن، ـــ دېدى ئانا قىزىغا يول قويماي، ـــ ئەمما ئۇ پۇللار پاكىز ئەمەس. مەن ھالال مېھنەت بىلەن كەلگەن پۇلغا تاماق يەيمەن. سېنىڭ پۇلۇڭغا ئېلىپ يېگەن تاماق مەن ئۈچۈن ئېشەك گۆشى بىلەن باراۋەر.

قىز لام ـ جىم دېيەلمىدى. ئانىنىڭ قورسىقى سەل بوشىغاندەك بولدى. قىزنىڭ يانفونى توختىماي جىرىڭلاپ تۇراتتى. ئۇ كىملەرگىدۇر بىرەر سائەتتىن كېيىن كۆرۈشۈشكە ۋەدە بېرەتتى ـ دە، ئانىسىغا پات ـ پات قاراپ قويىاتتى، قارىماققا ئانىسى بىلەن خوشلىشىشقا ئالدىراۋاتقاندەك قىلاتتى.

ـــ كۆرگەنسىز، مەن مۇشۇنداق ئالدىراش، ـــ دېدى قىز ئانىسىغا يانفونىنى كۆرسىتىپ، ـــ مېنى كەچۈرۈڭ، ئانا. مەن بۇ تۇرمۇش يولۇمدىن ھەرگىز قايتالمايمەن. ئەگەر بۇ شەھەرگە يەنە كەلسىڭىز مېنى ئىزدەڭ، بولسا تېلېفون قىلىپ تۇرۇڭ. ناۋادا كېيىنچە كاللىڭىزدىن ئۆتۈپ قالسا، پېنسىيەگە چىقىپلا بۇ شەھەرگە يېنىپ كېلىڭ. ئاشۇنداق ھەشەمەتلىك بىنالاردىن ئۆي ئېلىپ بېرىمەن. ئۆمرىڭىزنىڭ ئاخىرىدا بولسىمۇ چوڭ شەھەردە راھەتتە ياشايسىز.

ئانا قىزىنىڭ ئاخىرقى سۆزىنى ئاڭلاپ، ئاچچىق كۈلۈپ

قويدى.

ــ شۇ تاپتا مەن بىلەن خوشلىشىشقا ئالدىراۋاتسەن ـ ھە؟

ــ ھامان خوشلىشىدىغان گەپ ـ دە، ــ دېدى قىز مېڭىشقا ئالدىراپ بىتاقەتلىك بىلەن.

ــ مەندىن ھەرقانچە بىزار بولۇپ كەتسەڭمۇ، بۇنچە ئالدىراپ كەتمە، ــ دېدى ئانا، ــ يەنە بىرەم بىللە بولايلى.

قىز ئۇن ـ تىنسىز ئانىسىغا ئەگەشتى، بۇ ئارىلىقتا ئۇنىڭ يانفونى بىرنەچچە قېتىم يەنە سايرىدى.

ــ بۇ شەھەردىكى ئەڭ ئېگىز بىنانىڭ ئۈستىگە چىققىلى بولامدۇ؟ ــ تۇيۇقسىز سوراپ قالدى ئانا.

قىز ئانىسىنىڭ بۇ سوئالىدىن بىرئاز ئەجەبلەندى.

ــ قانداق دەيسەن؟

ــ بۇ شەھەرنى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم ئېگىزدىن كۆرۈپ باققۇم بار. بۇ تەلىپىم بەك ئېشىپ كەتمىگەندۇ؟

قىز بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، ئانىنى ھەشەمەتلىك بىر مېھمانسارايىنىڭ ئالدىغا باشلاپ كەلدى.

ــ بۇ بىنا بولامدىكەن؟ ــ دېدى قىز ئانىسىغا قاراپ، ــ گەرچە بۇ بىنا شەھەردىكى ئەڭ ئېگىز بىنا ھېسابلانمىسىمۇ، ئېگىزلىكى يىگىرمە ئۈچ قەۋەت كېلىدۇ. ئۆگزىسىگە چىقساق شەھەرنى تولۇق كۆرگىلى بولىدۇغۇ دەيمەن.

ــ قېنى، ئەمىسە يول باشلا.

مېھمانسارايىنىڭ خىزمەتچىلىرى بىلەن قىز تونۇشتەك قىلاتتى. ئۇ خىزمەتچى قىزلار بىلەن باش لەڭشىتىپ سالاملاشتى. ئۇلار لىفىت بىلەن ئەڭ ئۈستۈنكى قەۋەتكە چىقىشتى.

بىنانىڭ ئۆگزىسىگە ھەر خىل گۈل تەشتەكلىرى تىزىلغان بولۇپ، ئۇ يەر ـ بۇ يېرىگە بەدەن چېنىقتۇرۇش ئەسلىھەلىرى ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. بۇ ئۆگزە شۇنداقلا قارىغان كىشىگە كىچىكرەك بىر گۈللۈكنى ئەسلىتەتتى. مېھمانسارايى بۇ يەرنى

مېھمانلارنىڭ ياز كۈنلىرى شامالدىشى ئۈچۈن مۈشۈنداق ئالاھىدە ياساپ قويغانىدى. ھازىر ھاۋا خېلىلا سوۋۇپ كەتكەن بولغاچقا، بۇ يەر چۆلدەرەپ قالغانىدى.

ئانا ئۆگزىنىڭ لېۋىگە كېلىپ، شەھەرگە ئۇزاق نەزەر تاشلىدى. بۇ يەردىن قارىغاندا ئادەملەر چۈمۈلىدەك، ماشىنىلار قوڭغۇزدەك كۆرۈنەتتى. شەھەرنىڭ كىشىنى بىزار قىلىدىغان شاۋقۇن ـ سۈرەنلىرى تولىمۇ ئاجىز ئاڭلىناتتى. ئانا مەڭزىگە دومىلاپ چۈشكەن ياشلارنى قىزىغا كۆرسەتمەي سۈرتۈۋەتتى. قىزى بولسا نېمىگىدۇر بىتاقەت بولغان ھالدا تاماكا چېكىۋاتاتتى. ئۇنىڭ يانفونى توختىماي جىرىڭلايتتى. كىملەرگىدۇر ئەركىلەپ، كىملەرگىدۇر تەنبىھ بېرىپ، كىملەر بىلەن كۈسۈلدىشىپ سۆزلىشەتتى، پات ـ پات ھاياسىزلىق بىلەن ھىجىياتتى.

ـــ گۆھەر، قېشىمغا كەل، ـــ دېدى ئانا قىزىنى يېنىغا شەرەتلەپ.

قىز خۇشياقمىغان ھالدا ئانىسىنىڭ قېشىغا كەلدى.

ـــ ئېيتە، سەن بىر ئۆمۈر ئاشۇنداق ياشارسەنمۇ؟

قىز تۇزلا جاۋاب بەردى:

ـــ بۇ تەرىپىنى ئويلاپ باقمىدىم.

ـــ بىلىپ قوي، ئادەمنىڭ گۈلدەك ياشلىقىمۇ ئۇنچە ئۇزۇن تۇرمايدۇ. ئەتراپىڭدا پەرۋانە بولۇۋاتقان ئەركەكلەرگە بۈگۈن گۈل كۆرۈنگىنىڭ بىلەن تاڭلا كۈندە تېزەك كۆرۈنسەن، ئەنە ئاشۇ چاغدا قانداق قىلارسەن، قىزىم؟

ـــ بېشىمغا كەلگەننى كۆرىمەن.

ـــ سەن ئىنسان بولۇش سۈپىتىڭ بىلەن ئەخلاق ـ پەزىلەت، قىزىلىق نازاكەت مىزانلىرىغا رىئايە قىلىشنى ھەم ئۆزۈڭنى ئاشۇ دائىرىدە چەكلەپ تۇرۇشنى پەقەتلا ئويلاپ باقمىدىڭمۇ؟ ئادەم ئادەم بولۇشى، ياشاش ئۈچۈن تۇرلۇك ئەخلاق ـ ئۆلچەملەرگە رىئايە قىلىشى كېرەك. ئۇنداق قىلمايدىكەن، كوچىدىكى

ئەخلەتتىن ھېچقانداق پەرقى بولمايدۇ.

— ئەگەر ئاشۇنداق ئويلىساڭ، مېنى ئاشۇ ئەخلەت قاتاردا كۆرىۋەر، — قىز جىرىڭلاپ كەتكەن يانفونىنى بىزارلىق بىلەن قولىمغا تۇتتى - دە، زەردە بىلەن ۋارقىرىدى، — ساقلاپ تۇر دېدىمغۇ، مانا ھازىر بارىمەن! — ئۇ ئەمدى ئانىسىغا يۈزلەندى، — قانداق، قايتىپ كېتەمدۇق؟ ئەڭ ياخشىسى سەن ماڭا نەسىھەت قىلمەن دەپ ئاۋارە بولما.

— سەن بۇ يىل يىگىرمە ئۇچ ياشقا كىردىڭ. ئاشۇنداق ياشىغان ئۆمرۈڭگە ئۆكۈنمەمسەن؟

— نېمانچە ئۇششاق سۆز بولۇپ كەتتىڭ بۇگۈن؟ بولدى قىلە.

ئانا ئولۇغ - كىچىك تىندى. ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى تۇرقى ھەممە ئارزۇ - ئۇمىدلىرىدىن ئايرىلىپ، ئىشەنچىنى يوقتىپ قويغان ئادەمگە بەكمۇ ئوخشايتتى. ھەئە، ئانا قىزىغا، قىزىنىڭ كەلگۈسىگە ھەم ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنى پۈتۈنلەي يوقتىپ قويغانىدى.

— بوپتۇ، ئۇنداق بولسا مېنى قۇچاقلاپ قوي. ئاخىرقى قېتىم سېنى قېنىپ باغرىمغا بېسىۋالاي.

— ئەجەب گېپىڭ جىق ئىكەن سېنىڭ.

قىز غۇدۇرىغان ھالدا ئانىسىنى قۇچاقلىدى. ئانا قىزىنى شۇنداق قاتتىق باغرىغا باستىكى، ئورۇقلاپ بىر تېرە، بىر ئۈستىخان بولۇپ قالغان قىز تىنالمايلا قالدى. ئانا قىزىنى مەھكەم قۇچاقلىغان پېتى سۆزلەشكە باشلىدى:

— بىلەمسەن، قىزىم، سەن قاتتىق گۇناھ قىلدىڭ. شۇ تاپتا سەندىن توقۇز ئاي توقۇز كۈن قورساق كۆتۈرۈپ تۇغقىنىمنىڭ، ئاق سۈت بېرىپ باققىنىمنىڭ، نۇرغۇن ئارزۇ - ئارمانلارنى تىلەپ ئوقۇتقىنىمنىڭ ھەققىنى قايتۇرۇۋالماقچىمەن. سەن بايا مېنى ئەخلەت قاتاردا كۆرسەڭ كۆرىۋەر دېدىڭغۇ. شۇنداق، سېنىڭ ھازىر كوچىدىكى ئەخلەتتىن

نېمە پەرقىڭ؟ سېنىڭ ئەل ـ يۇرتقا زىيىنىڭ تەگسە تېگىدۇكى، پەقەتلا پايدىڭ تەگمەيدۇ. سەندەك ئەسلىنى ئۇنتۇغان، ئادەمىيلىك غۇرۇرىنى يوقاتقان، ئەخلاق ئۆلچەملىرىنى دەپسەندە قىلغان، تاپتىن چىقىپ كەتكەن قىزنىڭ جازاسىنى مەندەك شور پېشانە ئانىمۇ تەڭ تارتىشى كېرەك. مېنى كەچۈرگىن، قىزىم، شۇ تاپتا سېنىمۇ، ئۆزۈمنىمۇ تەڭ جازالىماقچىمەن.

ئانا شۇنداق دېدى ـ دە، بىرەر خەۋپىنى سېزىپ تېپىرلاپ تۇرغان قىزىنى مەھكەم قۇچاقلىغان پېتى بىنانىڭ ئۆگزىسىدىن سەكرىدى.

بىنا يىگىرمە ئۈچ قەۋەت ئىدى. ئانىنىڭ قۇچىقىدىكى قىزمۇ يىگىرمە ئۈچ ياشقا كىرگەنىدى. ئانا ئاشۇ قىزىنى ئادەم قىلىش ئۈچۈن يىگىرمە ئۈچ يىل قانداق جاپا تارتقان بولسا، ئۇنى يامان يولدىن قايتۇرۇش ئۈچۈن بىر ھەپتە ئىچىدە يەنە شۇنچىلىك دەرد تارتقانىدى.

ئانا بىلەن قىز بىنادىن ئۇچقاندەك چۈشۈۋاتاتتى. ئانا قىزىنى زەخىملىنىپ قالمىسۇن دېگەندەك مەھكەم قۇچاقلىۋالغانىدى. ئۇنىڭ دەردلىك كۆزلىرى شۇنچىلىك خاتىرجەم ئىدىكى، گويا بۇك ـ باراقسان چىمەنلىكتە بىر تال توم ئۆرۈمە چېچى تېقىمىدا سويلاپ تۇرغان قىزى بىلەن خۇشال ـ خۇرام سەيلە قىلىۋاتقاندەك.

ئانا تۆۋەنگە ئۇچۇپ چۈشۈۋېتىپ، شەھەرگە ئاخىرقى قېتىم نەزەر تاشلىدى. ئەنە ئۇ كۆردى: كۆككە بوي سوزغان ھاكاۋۇر بىنالار خۇددى سەرەڭگە قېپىدەك كىچىكلەپ كەتكەنىدى. شەھەر تولىمۇ مەيۈس شاۋقۇنلايتتى. ھەئە، شەھەر غېرىب، تەنھا ئانىغا ئوخشاپ قالغانىدى...

شاۋقۇنلۇق دەريا

1

بۇگۈن يېگىت ئۆزىگە تولىمۇ ئالاھىدە بىر ۋەزىپە يۈكلەنگەندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالدى. ۋۇجۇدىنى ھەم خۇشاللىق، ھەم مەسئۇلىيەت، ھەم ئىشەنچسىزلىك ئارىلاش ئەبجەش ھېسلار ئورىۋالغانىدى. ئۇنىڭ ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ ئۆيگە قايتىپ كەلگىنىگە بۇگۈن توپتوغرا يەتتە كۈن بوپتۇ. ئۇ ئۆيگە كەلگەن كۈنىنىڭ ئەتىسىدىن باشلاپ تاغلىرىنىڭ، ھاممىلىرىنىڭ ئۆيىدە مېھمان بولدى. ئۇ قايسى ئۆيگە مېھمانغا چاقىرىلسۇن، ئاتا ـ ئانىسى بىلەن تاغا ۋە ھاممىلىرى تولۇق جەم بولاتتى. مول نازۇ ـ نېمەتلەر تىزىلغان داستىخان ئەتراپىغا جۇغلاشقان بىر جەمەت كىشىلەر ئۆزلىرىنى خۇشال كۈلكىگە، قىزغىن كەيپىياتقا زورلايتتى ـ يۇ، لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر بىرنېمىسى كەمدەك، كۆڭلىنىڭ بىر يېرىلرى كاۋاكتەك ئېچىلالمايتتى. پەقەت داستىخان ئەتراپىدىكى كىچىك نەۋرە ـ چەۋرىلەرنىڭ ئاللىنېمىلەرندۇر تالىشىپ چۇرقىراشلىرى، غەلۋە قىلىشلىرى، غەمسىز كۈلۈشلىرى ئاڭلىناتتى. چوڭلار ئاللىقانداق بىر ھەسرەت بىلەن ئىچىگە تىنىشاتتى. يېگىت بۇ سۈس كەيپىياتنى ئازراق ھېس قىلاتتى ـ يۇ، ئەمما ئويلىغانلىرىنى ئاغزىدىن چىقىرالمايتتى.

بۇگۈن ئۇنى دادىسى تۇيۇقسىز يېنىغا چاقىرىپ قالدى.

ـــ بالام، بۇ ۋاڭنى سېغىنىدىكەنمۇ؟

ـــ ھەئە، ـــ دېدى يېگىت دادىسىنىڭ سولغۇن چىرايىغا

قاراپ، ــ مەنمۇ سىز بىلەن مەسلىھەتلىشىپ بوۋامنى كۆرۈپ كېلەي دەپ ئويلىغان.

ــ ياخشى ئويلاپسەن، بالام، ــ دېدى دادىسى ئويچانلىق بىلەن، ــ ماڭمۇ بوۋاڭنى كۆرمىگىلى ئۇچ يىل بولدى.

يىگىت دادىسىنىڭ بۇ جاۋابىدىن ئانچە ھەيران قالمىدى. ئۇ دادىسىنىڭ ھەسرەت، سېغىنىش ۋە ئاللىقانداق رەنجىش ئالامەتلىرى چىقىپ تۇرغان چىرايىغا ھېسداشلىق نەزىرى بىلەن قارىدى. دادىسىنىڭ ئاچچىق ـ چۈچۈك ھايات دوقاللىرى چوڭقۇر ئىز سالغان قارىمۇتۇق ياغاق چىرايى ھاياتقا كۆز ئاچقاندىن بېرى پەقەتلا كۈلۈپ باقمىغانىدەك، كۈلۈپ بېقىشنى بىلمەيدىغاندەك تۇيغۇ بېرەتتى. ھەئە، ئۇ ئەقلىنى بىلگەندىن بېرى دادىسىنىڭ بىرەر قېتىم كۈلۈپ باقمىغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى.

يىگىت نېمىندۇر خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ دادىسىدىن سورىدى:

ــ مەن يوقلاپ بارسام، بوۋام رەنجىپ كەتمەس ـ ھە، دادا؟

ــ بەلكىم رەنجىپ كەتمەس، ــ دېدى دادىسى ئىككى تايىن بولغان ھالدا، ــ دادام نەۋرىلەرنىڭ ئارىسىدا ساڭا بەك ئامراق ئىدى. سېنىڭمۇ بوۋاڭنى بىر قېتىم يوقلاپ چىقىش يولۇڭ بار، ــ دادا بىرئاز ئويلىنىۋېلىپ سورىدى، ــ ساڭمۇ بوۋاڭ بىلەن كۆرۈشمىگىلى خېلى بولدىغۇ دەيمەن؟

ــ بەش يىل بولدى.

ــ ئاناڭ بوۋاڭغا ئاتاپ ئازراق بىرنەرسە تەييارلاپ قويدى. شۇنى ئېلىپ ھازىرلا يولغا چىق.

يىگىت ھايالشمايلا بېكەتكە كەلدى. تاغلىق يېزىغا بارىدىغان ئاپتوبۇس مېڭىشقا تەييارلىنىپ تۇرغانىكەن. ئۇ ئاللىقانداق گادىرماچ خىياللار ئىلكىدە ئاپتوبۇسنىڭ قوزغالغانلىقىنىمۇ تۇيمايلا قالدى. كۆز ئالدىدا بوۋىسىنىڭ بۇنىڭدىن بەش يىل ئاۋۋالقى چىرايى ئەلەڭگىيىتتى.

2

يىگىتنىڭ نەزىرىدە بوۋىسى كەم ـ كوتەسىز بىر پەرىشتە سۈپەت ئادەم ئىدى. بوۋاينىڭ چېچىدىن تارتىپ قەسقا قىلىپ ياستىۋالغان يارىشىملىق ساقىلىغىچە كۈمۈشتەك ئاقارغان بولۇپ، يول ماڭسا سەل ھاسىرىغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا تېنى خېلىلا ساغلام ئىدى، تىكىلىپ قارايدىغان كۆكۈچ كۆزلىرى سۈرلۈك كۆرۈنەتتى.

يىگىت بالا ۋاقىتىدىن تارتىپ بوۋىسىنىڭ ئاشۇ سۈرلۈك كۆزلىرىدىن قورقاتتى. تەكتۈشلىرىنىڭ بوۋىلىرىنىڭ قوينىغا كىرىۋېلىپ، ساقاللىرىغا ئېسىلىپ، چۆچەك ئېيتقۇزۇپ ئويىنىغىنىنى كۆرسە بىرقىسما بولۇپ قالاتتى. ئۇ بىرەر قېتىم بولسىمۇ بوۋىسىنىڭ قۇچىقىغا چىقىپ باققىنىنى بىلمەيتتى. بوۋىسىمۇ ئۇنى قۇچىقىغا ئالمىغان، ئەركىلەتمىگەن، چۆچەكمۇ ئېيتىپ بەرمىگەنىدى. ھەئە، يىگىت بوۋىسىنىڭ ئۆتكەن ئىشلارنى، ياشلىقىنى، ياشلىق دەۋرىدىكى ۋەقەلەرنى تىلغا ئالغىنىنى ئەسلىيەلمەيتتى. خۇددى بوۋىسىنىڭ ياشلىقى، ياشلىق كەچمىشلىرى، ئاچچىق ـ چۈچۈك ئەسلىمىلىرى بولۇپ باقمىغاندەك.

ئادەم بالىغا ئەقىل كىرگەنسېرى قىزلار مومىسىغا، ئوغۇللار بوۋىسىغا ئامراق بولۇپ قالىدىغان ئوخشايدۇ. يىگىت بوۋىسىنى پات ـ پات سېغىنىپ قالاتتى. بوۋىسى تەنھا ياشاۋاتقان ئاشۇ خىلۋەت تاغلىق مەھەللىگە بارغۇسى، بوۋىسى بىلەن چوڭ كىشىلەردەك مۇڭداشقۇسى، سىرداشقۇسى كېلەتتى.

بوۋاي شەھەردىن سەكسەن كىلومېتىر يىراقلىقتىكى تۇتۇنلىرى شالاڭ تاغلىق مەھەللىدە خۇددى زاھىتلاردەك تەنھا ياشايتتى. يىگىت بوۋىسىنى ھەر قېتىم ئېسىگە ئالغاندا تاغ باغرىغا جايلاشقان خىلۋەت مەھەللە كۆز ئالدىدا زاھىر بولاتتى.

يىل بويى گىياھ ئۇنمەس قىزغۇچ تاقىر تاغ بىلەن تۆۋەن تەرەپتىكى دەريانىڭ ئارىلىقىدىكى يېشىللىق — بوۋاي ياشاۋاتقان خىلۋەت مەھەللە. دەريانىڭ قىنىنى ئۆزگەرتىپ لاتقا تاشلىشىدىن ھاسىل بولغان بۇ تۈزلەڭلىكتە ياشاشقا ماس كېلىدىغان تاغ ئۆسۈملۈكلىرىنىڭ ھەممىسى بار. گاھىلىرىنىڭ ئارىلىقى يۇز مېتىر، گاھىلىرىنىڭ ئارىلىقى بەش - ئالتە يۇز مېتىر كېلىدىغان پارچە - پارچە بۇكلۇكە تاغلىقلارنىڭ ئۆيلىرى جايلاشقان. سۇۋادان قاتارلىق مېۋىسىز دەرەخلەر بىلەن قورشالغان بۇكلۇكنىڭ ئىچى ئۆرۈك، شاپتۇل، ئالما، نەشپۈت، ئۈجمە قاتارلىق مېۋىلىك كۆچەتلەر بىلەن باغ قىلىنغان. بۇ يەردىكى دېھقانلار ئۆيىنىڭ ئەتراپىدىن كۈچىنىڭ يېتىشچە بىنەم ئېچىپ تېرىقچىلىق قىلىدۇ. ئۇنىڭدىن ئاشقان يەرلەر ياپيېشىل يايلاق. يايلاقتا چاكاندا، جىغان، ئالقات، زىرىقتىن باشقا يۇلغۇنلار ئەڭ كۆپ. بۇ مەھەللىنىڭ ئادەملىرى دېھقانچىلىق ھەم چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. دەرياغا كەلكۇن كەلگەندە ئالتۇن چايقايدىغان، كەلكۇندىن كېيىن دەريا ئىچىدىن قاشتاش ئىزدەيدىغانلارمۇ بار. ئالتۇنچىلىق، قاشتاشچىلىق ئۇلارنىڭ قوشۇمچە كەسپى.

يىگىت گەرچە بۇ تاغلىق مەھەللىگە بۇنىڭدىن بەش يىل ئاۋۋال بىر قېتىم چىقىقان بولسىمۇ بۇ گۈزەل مەنزىرە، ساپ ھاۋالىق، شاۋقۇن - سۇرەندىن خالىي تىنچ مۇھىت ئۇنىڭ قەلبىگە مەھكەم ئورناپ كەتكەن. ئۇ بۇ يەرنىڭ بۇۋىسىنىڭ كىندىك قېنىنى تۆكۈلگەن مەھەللىسى ئەمەسلىكىنى ئوبدان بىلىدۇ. ئەمما، بوۋىسىنىڭ بۇنىڭدىن ئون نەچچە يىللار بۇرۇن شەھەردىن بۇ يەرگە تۇيۇقسىزلا يالغۇز كۆچۈپ چىقىۋالغانلىقىنى، قىز - ئوغۇللىرىنىڭ، نەۋرە - چەۋرىلىرىنىڭ بۇ يەرگە ئۆزىنى يوقلاپ چىقىشىنى خالىمايدىغانلىقىنى پەقەتلا چۈشەنمەيدۇ.

يىگىت ئوبدان بىلىدۇ، بوۋىسىدەك يېشى سەكسەندىن ھالقە-

غان قەبرىلارنىڭ ھەممىسى كىندىك قېنى تۆكۈلگەن يۇرتتا ئۆمرىنى ئاخىرلاشتۇرۇشنى، بالىچاقا، نەۋرە ـ چەۋرىلىرىنىڭ يېنىدا بولۇشنى، جامائەتكە ئارىلىشىپ ياشاشنى ئىستەيدۇ. ئەمما، بۇ ئىسى ئەكسىچە پۈت ـ قولىنىڭ ماغدۇرى كەتكەن، ئىككى پۈتى گۆرگە ساڭگىلىغىلى تۇرغاندا، كىندىك قېنى تۆكۈلگەن شەھەردىنمۇ، بالىچاقا، نەۋرە ـ چەۋرىلىرىدىنمۇ، ئەتىگەن ـ ئاخشىمى ھال ـ مۇڭ بولۇشىدىغان دېمەتلىكلىرىدىنمۇ، كۆيۈمچان، ئاق كۆڭۈل، باغرى يۇمشاق، ئىخلاسمەن مەسچىت جامائىتىدىنمۇ كەچتى. ھەتتا بالىچاقلىرىنىڭ ئۆزىنى خالىغان ۋاقىتتا يوقلاپ چىقىشىغىمۇ رۇخسەت قىلمىدى. ئۇ ئەنە ئاشۇنداق غەلىتە، كاج ئادەم.

3

ھېلىمۇ ئۇنىڭ ئېسىدە. يىگىت باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان ۋاقتىلىرى بولسا كېرەك، بۇ ئىسى بىر كۈنى تۇيۇقسىز غايىب بولۇپ كەتتى. دادىسى، تاغىسى، ھامماللىرى ئەنسىرەپ پايپېتەك بولۇشۇپ ئىزدىمىگەن يېرى، سۈرۈشتۈرمىگەن ئادىمى قالمىدى. بۇۋاي ئىز ـ دېرەكسىز غايىب بولغانىدى. ئۇلار بۇۋاينى ئۇچ كۈن ئىزدەپ تاپالماي، ئۆمىدىنى ئۈزۈپ تازا ھازا ئېچىۋاتقاندا تۇيۇقسىز بۇۋاي دەرۋازىدىن كىرىپ كەلدى. ھازىدارلار بۇ مۆجىزىدىن ھاڭ ـ تاڭ قېلىشتى، يا يىغىسىنى داۋاملاشتۇرۇشنى، يا كۈلۈشنى بىلەلمەي قالدى. ھەئە، ئۇلار كۈلەلمەيتتى، خۇشال بولسىمۇ ئىچىدە بىلىپ كۈلكىسىنى تېشىغا چىقارمايتتى. چۈنكى، بۇۋاي كۈلگەننى يامان ئالاتتى، مەيلى چاچ ـ ساقاللىرى چارلاشقان ئوغۇل ـ قىزلىرى بولسۇن، مەيلى نەۋرە ـ چەۋرىلىرى بولسۇن، ئۇنىڭ قېشىدا ئۇلىققىدە كۈلۈپ سالسىلا يېنىكرەكى بۇۋايدىن دەشنەم ئىشىتەتتى، ئېغىرراقى قارس ـ قۇرس قىلىپ تەستەك يەپ

قالاتتی. بۇ جەمەتكە نىسبەتەن بوۋاي بار يەردە كۆلۈش مەنئى قىلىنغانىدى.

ئۇلار بوۋاينىڭ ھارغىن، ئەمما سۈرلۈك چىرايىغا قاراپ لام - جىم دېيىشمىدى. بوۋايدىن نەگە بارغانلىقىنى، نېمە ئىش قىلغانلىقىنى سورىغان تەقدىردىمۇ سوئالى جاۋابسىز قالغان بولاتتى. چۈنكى، بوۋاي ھەر ئىش قىلسا بىركىمگە مەسلىھەت سالمايتتى. ھەرسى مەسلىھەت سوراپ قالسىمۇ ئالدىراپ جاۋاب بەرمەيتتى. قىلغان ئىشلىرىنىمۇ بىركىمگە دەپ ئولتۇرمايتتى ھەم بىركىمدىن مەسلىھەتمۇ سورىمايتتى.

بوۋاي قايتىپ كېلىپ ئۇچىنچى كۈنى كەچتە قىز - ئوغۇللىرىنى يىغدى - دە، تاماق ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئاشۇ تاغلىق، خىلۋەت مەھەللىدە يالغۇز ياشاشنى قارار قىلغانلىقىنى، بۇ قېتىم بىرىپ كېچىكىرەك قورۇ - جاي سېتىۋېلىپ كەلگەنلىكىنى، ئەتە تاڭ سەھەردە شۇ يەرگە كېتىدىغانلىقىنى جاكارلىدى.

بۇ ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كەلمىگەن بىر ئىش ئىدى. تاماق يەۋاتقان تۆت ئوغۇل بىر - بىرىگە قارىشىپ قويۇپ لام - جىم دېمىدى. دادىسىدىن ئاشۇ خىلۋەت تاغلىق مەھەللىدە نېمە ئۈچۈن مۇشۇنداق تۇيۇقسىز ياشاشنى قارار قىلغانلىقىنى سوراپ بىلىپ باققۇسى بار ئىدى، ئەمما سورىمىدى. سورىسىمۇ دادىسىنىڭ قارار قىلىپ بولغان ئىشىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرمەيدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. بىھۇدە ئاۋارە بولۇپ دادىسىنى كايىتقانىنىڭ نېمە پايدىسى؟! ئۇلار ئوبدان بىلىدۇ. بالا ۋاقتىدىن تارتىپ مانا ئەر ئوتتۇرىسى بولغۇچە بولغان ئارىلىقتا دادىسى قىلىشنى قارار قىلغان قايسىبىر ئىشنىڭ سەۋەبىنى ئۇلارغا چۈشەندۈرۈپ باققان؟! بوپتۇ، دادىسى خالىغان، توغرا تاپقان بولسا شۇنداق قىلىۋەرسۇن. ئۇنى قارارىدىن يانىدۇرغىلى، توسۇپمۇ توسۇپ قالغىلى بولمايدۇ.

ئەمما، ئىككى قىزى پاكىتىدە يىغلىۋەتتى.

— نېمە قىلغانلىرى بۇ، دادا؟ — دېدى چوڭ قىزى ئۆپكىلەپ تۇرۇپ، — كۆڭۈللىرىنى رەنجىتىپ قويغان بولساق دېسىلە. ئالدىلىرىدا گۇناھىمىزنى تىلەيلى. ئەمما، بۇنچە ياشقا كىرگەندە، بىزنى تاشلاپ قويۇپ ئۆزلىرى يالغۇز شۇنچىۋالا يىراق تاغلىق يۇرتقا بېرىۋالمىسلا.

بوۋاي كۆزىنى يېرىم يۇمۇپ ئولتۇرۇۋەردى.

— شۇ ئەمەسمۇ، — دېدى ئىككىنچى قىزىمۇ مىشىلداپ، — تاغدا يا تونۇش - بىلىش، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىمىز بولمىسا، ئاغرىق - سىزلاق بولۇپ قالسىلا كىم هاللىرىدىن خەۋەر ئالىدۇ؟ كىم چاي قاينىتىپ، تاماق ئېتىپ بېرىدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەھلىمەھەللە نېمە دەيدۇ؟ يەتتە بالىسى تۇرۇپ دادىسىنى باقالماپتۇ دەپ زاغۇ تۇتمامدۇ؟[1] كەينىمىزدىن گەپ تاپمامدۇ؟!

— ئەھلىمەھەللىدىن ھېچنېمىنى يوشۇرغىلى بولمايدۇ، — دېدى بوۋاي ھەسرەتلەنگەن ھالدا، — ئۇلارنىڭ كۆزى ئاسمان، ئاغزى دەريا. مەھەللە، جامائەتتىن قورقماي ياشاي دېسەڭلار، ئۇلار رەنجىيدىغان، يامان ئالىدىغان، نەپرەتلىنىدىغان، لەنەت ئوقۇيدىغان ئىشلارنى قىلماڭلار، بولمىسا گۇناھىكەبىر، جىنايەتلىرىڭلارنى ھەرقانچە يوشۇرغىنىڭلار بىلەنمۇ ئۇلار ھامىنى بىلىۋالىدۇ. يۇزۇڭلىگە سالمىغان بىلەن بالىچاقلىرىغا دەيدۇ. ئالدىڭلاردا ئەيىبلىمىگەن بىلەن كەينىڭلاردىن لەنەت ئوقۇيدۇ، ئاغزىدا ھۆرمەت قىلغاندەك قىلغان بىلەن يۈرىكىدىن كۆزگە ئىلمايدۇ. قاچقۇنغا، ئاشكارىلانمىغان قاتىلغا ئوخشاش بىر ئۆمۈر ئەھلىمەھەللە، جامائەت سورۇنىغا يۈرەكلىك بارالمايسىلەر. يۈرىكىڭلىدىن چىقىرىپ قاقاھلاپ كۈلەلمەيسىلەر. خەقنىڭ مەقسەتسىز كۈلكىسىمۇ نەپرەتلىك، مەسخىرەدەك بىلىنىپ، يۈرىكىڭلەرگە بىگىزدەك سانجىلىدۇ. ھەممە نېمىدىن خۇدۇك ئېلىپ دوستسىز، سىرداشسىز ياشايسىلەر. ۋىجدان ئازابىدا يۈرەك - باغرىڭلار خۇددى ئوتقا قاقلانغاندەك كۆيىدۇ.

① زاغۇ تۇتۇش — زاڭلىق قىلىش دېگەن مەنىدە.

بالىلىرىم، بىلىپ قېلىڭلار، ئوتنىڭ ئىچىدە كۆيگەندىن سىرتتىدا كۆيگەن يامان ئىكەن، ــ بوۋاينىڭ سۇرلۇك كۆك كۆزلىرىدىن سەۋەبىنى بىلىپ بولماس بىر خىل ئازاب بالقىيتتى، ــ بالىلىرىم، مەن سىلەرگە مۇشۇنچىلىك سۆزلەي، مەندىن بۇنىڭدىن ئارتۇق گەپمۇ ئالالمايسىلەر ھەم نىيىتىمدىنمۇ ياندۇرالمايسىلەر. ئەتە قاسىم ئاخۇن مەن بىلەن بىللە بېرىپ تۇرغان جايىمنى كۆرۈۋېلىپ كەلسۇن. ئالمادىس ئۆلۈپ ــ تارتىپ قالسام تەمتىرەپ قالمايسىلەر. جان تەندە ئامانەت دەيدىغان گەپ بار. ناۋادا ئىككى پۇتۇمنى ئۇزۇن سۇنۇپ يېتىپ قالسام مېيىتىمنى ئاشۇ يەرگە دەپنە قىلىڭلار.

بوۋاينىڭ سۆزلىرى قەتئىي ئىدى. شۇ تاپتا نەسىھەت، يالۋۇرۇشقا ئازراقمۇ ئورۇن قالمىغانىدى. تۆت ئوغۇل بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئولتۇراتتى. چىرايىدىن دادىسىنىڭ قارارىغا بولغان نارازىلىقى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇراتتى، ئەمما ھېچقايسىسى نارازىلىقىنى ئىپادىلەشكە جۈرئەت قىلالمايتتى، ئىچىگە پۈشۈلداپ تىناتتى. ئوغۇللارنىڭ سۆكۈت قىلىپ ئولتۇرغىنىنى كۆرگەن قىزلارمۇ يىغلاپ ــ يىغلاپ پەس بولدى.

ئەتىسى چوڭ ئوغۇل قاسىم ئاخۇن ــ يىگىتىنىڭ دادىسى، بوۋاينىڭ خىلۋەت تاغلىق مەھەللىگە ئاپىرىپ قويغاچ تۇرغان جايىنى كۆرۈۋېلىپ كەلدى.

ئوغلى قايتىشىدا بوۋاي ئۇنىڭغا: «مېنىڭ بار يېرىمنى ئەھلىمەھەللىگە دەپ يۈرمەڭلار، قىز ــ ئوغۇللار، كۈيۈ ئوغۇل ــ كېلىنلەر، نەۋرە ــ چەۋرىلەر قەتئىي يوقلاپ چىقمىسۇن. كۆرگۈم كەلسە ئۆزۈم خەۋەر بېرىمەن. كىمدىكىم گېپىمنى ئاڭلىمايي يوقلاپ كەلسە ئۇنى قارغايمەن، يۈزىگە قارىمايمەن...» دەپ قاتتىق جېكىلىگەنمىش.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ قىزلار يەنە بىر قېتىم قاتتىق يىغلاشتى.

ئاپىتوبۇسنىڭ سەت تورمۇزلىنىپ توختىشى يىگىتنىڭ خىيالىنى ئۈزۈپ قويدى. شوپۇر يولدىن توغرا ئۆتكەن مال

پادىسىدىن ئېھتىيات قىلىپ ئاپتوبۇسنى تورمۇزلىغانكەن. ئاپتوبۇس يەنە قوزغالدى. يىگىت ئەسلىمە قوينىغا يەنە شۇڭغۇدى.

بالىلار كاج، ئۆز سۆزلۈك، ئاچچىقى يامان دادىسىنىڭ قارغىشىدىن ــ دادىسىنى قەبرىغان ۋاقتىدا رەنجىتىپ قويۇشتىن ئېھتىيات قىلىپ، خەۋەر كەلمىگۈچە يوقلاپ چىقمىدى. ھەئە، ئىككى قىزى بىرنەچچە قېتىم تەرەددۇتلانغانمۇ بولدى. ئەمما، يولغا چىقىدىغان ۋاقتىدا ئۇلارنى ئوغۇللار توسۇۋالدى.

ــ نېمىتىڭلاردىن يېنىپ، دادامدىن خەۋەر كېلىشىنى كۈتۈڭلار.

ــ دادامدىن خەۋەر كېلىدۇ، دەپ قاچانغىچە ساقلايمىز؟ سىلەر ئوغۇللار چىدىغان بىلەن بىز چىدىمايدىكەنمىز. دادامنى بەك سېغىنىپ كەتتۇق.

ــ بىزمۇ سېغىندۇق، بىراق ئامال يوق.

ــ سىڭلىم، سەۋر قىلىڭلار. دادام قىلىمەن دېگەن ئىشنى قىلماي قويمايدۇ، قارغىش ئالغۇڭلار يوقتۇر ھەرقاچان.

شۇنداق، «ئاتا قارغىشى» دېگەن مۇدھىش ۋەھىمە قىزلارنىڭ يولىنى توسۇپ قويدى. ئەمما، ئۇلار ئېغىزغا تېتىغۇدەك تاماق ئەتكەن كۈنلىرى دادىسىنى ئەسلەپ كۆز يېشى قىلىشاتتى.

ئارىدىن توپتوغرا ئىككى يىل ئۆتكەندە چوڭ ئوغۇل قاسىم ئاخۇننىڭ دەرۋازىسىنى ناتونۇش بىر كىشى قاقتى. تاغلىقلارغا خاس بېشىغا سەرپۇش تۇماق، ئۇچىسىغا پاختىلىق تون، پۇتىغا چورۇق كىيىۋالغان بۇ كىشى قاسىم ئاخۇنغا دادىسىنىڭ خەۋىرىنى ئەكەلگەنىدى.

ــ قاۋۇلكامنىڭ سالامەتلىكى ئىنتايىن ياخشى، يىگىتلەردەك تېتىك، ئۇ ئىككى قىزىمنى سېغىنىپ قالدىم. ئۇلار ئەرلىرىنى، نەۋرىلەرنى ئالماي ئۆزلىرى يالغۇز چىقسۇن دەپ گەپ ئەۋەتتى، ــ دەپ قايتا ـ قايتا جېكىلىدى تاغلىق كىشى.

ئىككى قىز چەكسىز خۇشاللىق ئىلكىدە، بىرەر ئاي يەتكۈدەك

ئوزۇق ـ تۇلۇك تەييارلاپ يولغا چىقىشتى. ئەپسۇسكى، ئەتىسى كەچتە سالپايغان، يىغىدىن كۆزلىرى ئىششىغان ھالدا قايتىپ كېلىشتى. نېمە ئۈچۈندۇر بوۋاي ئىككى قىزىنى قېشىدا يەنە بىر كېچە قونۇشقىنىغا رۇخسەت قىلمايلا شەھەرگە يولغا سېلىۋەتكەنىدى.

ـــ يالغۇز تۇرۇپ دادامنىڭ باغرى قېتىپ قاپتۇ، ـــ دېدى قىزلار دادىسىنىڭ ئەھۋالىنى سوراپ كەلگەن ئاكا ـ ئىنىلىرىگە دادلاپ، ـــ ئىككى يىلدىن بېرى ئاران بىر كۆرۈشكەنىدە قېشىدا ئىككى ئاخشام قونۇپ قېلىشىمىزغىنىمۇ يول قويمىدى.

4

بوۋىسىنىڭ كىم سۆزلۈكى، سۈرلۈك قاراشلىرى، كۈلكىنى يامان كۆرۈشلىرى يىگىتىنىڭ بالىلىق قەلبىدە چوڭقۇر ئىز قالدۇرغانىدى. گەرچە بوۋاي بىلەن نەۋرە ئوتتۇرىسىدا ئۇنچە چوڭقۇر ئەسلىمىلەر قالمىغان بولسىمۇ، يىگىت بوۋىسىنى ھەر قېتىم ئېسىگە ئالغىنىدا كۆز ئالدىدا قاپىقى يامان، كىشىلەرگە سۈرلۈك قارايدىغان، قۇرداشلىرى بىلەن ئارىلاشمايدىغان، يالغۇز ـ لۇقنى ياخشى كۆرىدىغان، ئۇچىتەك ئاقارغان ساقاللىرىنى باشقا بوۋايلارغا ئوخشاش ئۇزۇن قويۇپ بېرىپ، چاڭگىلاشتۇرۇۋالماي قىسقا، يارىشىملىق ياسىتىۋالمىدىغان، كىيىم ـ كېچەكلىرى تولىمۇ پاكىز بىر بوۋاي كېلەتتى. ھەئە، بوۋاي كىشىلەر بىلەن بېرىش ـ كېلىش قىلمايتتى، دېمەتلىكلىرى بىلەن كوچا دوقمۇشىدا، ھويلىدىكى ئاپتاپلىقتا، مەسچىت دەرۋازىسى يېنىدىكى سۇپىدا ئولتۇرۇپ پاراڭلاشمايتتى. ئۆزىنىڭ كۈن نۇرى تولۇق چۈشىدىغان يورۇق، ئازادە ھۇجرىسىدا ئاللىقانداق خىياللارغا غەرق بولۇپ يالغۇز ئولتۇرغىنى ئولتۇرغانىدى. بۇنداق ۋاقىتتا باشقىلارغا سۈرلۈك كۆرۈنىدىغان كۆكۈچ كۆزلىرى ئاللىقانداق ئىچكى سىرلىرىنى يوشۇرماقچى بولغاندەك يېرىم

يۇمۇلغان بولاتتى.

ئاپتوبۇستا چايقىلىپ كېتىۋاتقان يىگىت بوۋىسى ھەققىدە بالىلىق قەلبىدە ئىز قالغان ئەسلىمىلەرنى ئىمكان بار ئېسىگە ئېلىشقا تىرىشاتتى.

ھەئە، ئۇ بىر قېتىم بوۋىسىنىڭ قاتتىق غەزەپلەنگەنلىكىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنىدى.

ئائىلىلەرگە رەڭسىز تېلېۋىزور ئەمدىلا كىرىشكە باشلىغان مەزگىللەر ئىدى. تېلېۋىزور سېتىۋالالمىغانلار تېلېۋىزور سېتىۋالغان قوشنىلارنىڭ ئۆيىگە كىرىپ تېلېۋىزور كۆرەتتى. ئۇمۇ ھەر كۈنى ئاكا ـ ھەدىلىرى بىلەن قوشنىلارنىڭ ئۆيىگە تېلېۋىزور كۆرگىلى يۈگۈرەيتتى.

ـــ ھېچبولمىسا قوشنىلار تاماق يەپ بولغاندىراق چىقىڭلار، بالام، كۈندە بۈندىق چىقۋالساڭلار سەت تۇرىدۇ، ـــ دەيتتى ئانىسى.

ـــ دادامغا دەڭا، ئانا، بىزمۇ تېلېۋىزور ئالايلى، ـــ دەيتتى ئۇ ئاكا ـ ئاچىلىرى بىلەن بىللە ئانىسىغا يالۋۇرۇپ، ـــ بىزمۇ قوشنىلارنىڭ ئۆيىگە كىرىۋېلىشقا خۇشتار ئەمەس. شۇ تېلېۋىزورنى كۆرگۈسى كېلىپ تۇرغان ئادەمنىڭ.

بالىلارنىڭ تەلىپى ئاخىر ئىجابەت بولدى. دادىسى ئون تۆت دىيۇملۇق تېلېۋىزوردىن بىرنى سېتىۋالغانىدى. تېلېۋىزورنى كۆرۈپ ئۇنىڭ ئاكا ـ ئاچا، ئىنى ـ سىڭىللىرى قەۋەتلا خۇش بولۇپ كېتىشتى. دەرھال ھەربىرىكە كېلىپ ئون نەچچە مېتىر ئېگىزلىكتىكى ياغاچنىڭ ئۇچىغا ئانتېننا بېكىتىپ، ھويلىغا تىكلىدى ـ دە، كەچتە تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ نومۇر تارقىتىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ تۇرۇشتى. ئاخىر تېلېۋىزورمۇ باشلاندى. تېلېۋىزوردا ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش تەسۋىرلەنگەن بىر تېلېۋىزىيە تىياتىرى كۆرسىتىلۋاتاتتى. بارلىق ئائىلە ئەزالىرى كەچلىك تاماق يېگەچ تېلېۋىزورنىڭ ئالدىغا

جۇغلاشقاندى. بىر چاغدا مەسچىتتىن خۇپتەن نامىزىنى ئوقۇپ كىرگەن بوۋاي ئائىلىدىكى بۇ يېڭىلىقتا ھەيران بولغان ھالدا تېلېۋىزورنىڭ ئالدىدا توختىدى. تېلېۋىزوردا ياپونلارغا سېتىلىپ كەتكەن بىر خائىننىڭ ياپون ئوفىتسېرىنىڭ ئالدىدا لالما ئىتتەك كۇچۇكلىنىپ، خۇشامەت قىلىپ، ئۇلارنى پارتىزانلار يوشۇرۇنغان تاغلىق كەنتكە باشلاپ كېتىۋاتقانلىقى كۆرسىتىلىۋاتاتتى. ياپون ئەسكەرلىرى بىردەمدىلا تاغلىق كەنتنى قورشىۋالدى ـ دە، تەييارلىقسىزلا تۇرغان پارتىزانلارنىمۇ ھەم كەنتتىكى يۇزلىگەن قېرى ـ ياش، ئەر ـ ئايال پۇقرالارنىمۇ قىرىپ تاشلىدى. ھېلىقى خائىن بولسا قېرىندىشلىرىغا ئېچ ئاغرىتماقتا يوق، ياپونلار بىلەن تەڭ سەت كۇلۇۋاتاتتى...

كۆرۈنۈش مانا مۇشۇ يەرگە كەلگەندە بوۋاي چاچراپ كەلدى ـ دە، شىرە ئۇستىدىكى تېلېۋىزورنى دەس كۆتۈرۈپ بېشىدىن ئاشۇرۇپ يەرگە ئاتتى.

ـــ يەنە قايسىڭ بۇ نەرسىنى ئۆيدە كۆرىدىغان بولساڭ، مەندىن ياخشىلىق كۆرۈشمەيسەن، ـــ دېدى بوۋاي غال ـ غال تىترىگەن ھالدا.

نەۋرىلەر قېيا ـ چېيا قىلىپ بوۋىسىغا قورقۇمسىراپ قاراشتى. بوۋاينىڭ كۆكۈچ، سۇرلۇك كۆزلىرىدىن دەھشەتلىك سوغۇق نۇر يالتىرايتتى، ساقاللىرى تىترەپ چىرايى تاتىرىپ كەتكەنىدى. ھېچكىم بوۋايغا چىش يېرىپ گەپ قىلىشقا پېتىنالمىدى. يىگىتنىڭ ئاتا ـ ئانىسى گۇناھكارلاردەك قول باغلاپ، يەرگە قاراپ تۇرۇۋالدى. نەۋرىلەر بوۋىسىنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇنچىۋالا قاتتىق غەزەپلەنگەنلىكىنى چۈشىنەلمەي، بىردە بوۋىسىنىڭ دەھشەت يېغىپ تۇرغان چىرايىغا، بىردە يەردە ماكچىيىپ ياتقان تېلېۋىزورغا، بىردە ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆمسە چىرايىغا قاراپ قېلىشتى. ھەئە، يىگىت ھازىرمۇ بوۋىسىنىڭ نېمە ئۈچۈن ئاشۇنداق غەزەپلەنگەنلىكىنىڭ تېگىگە يېتەلمەيدۇ. ئەمما، شۇنىڭدىن كېيىن خېلى ئۇزاق ۋاقىتقىچە تاكى بوۋىسى

ئاشۇ خىلۇەت تاغلىق مەھەللىگە كەتكۈچە بۇ ئۆيدە ھېچكىم تېلېۋىزور كۆرۈشكە پېتىنالمىغانىدى.

«بۇۋام نېمە سەۋەبتىن ئاشۇ تاغلىق كەنتكە كەتكەن بولغىيدى؟ ئاتا ـ ئانام ياكى تاغا ـ ھاممىلىرىم دېلىنى رەنجىتكەن بولغىيمىدى يا؟ مۇمكىن ئەمەس، ئۇلار بۇۋامنى شۇنچىلىك ھۆرمەتلەيدۇكى، ھەتتا تىك بېقىپ قارىيالمايدۇ. ھەرقانداق بۇيرۇقىغا شەرتسىز ئىتائەت قىلىدۇ. ئەھلىمەھەللىدىكىلەردىن رەنجىپ قالغان بولغىيمىدى يا؟ بۇمۇ مۇمكىن ئەمەس. بۇۋام مەھەللە جامائىتىگە ئارىلىشىپ بەش ۋاخ نامازنى مەسچىتكە چىقىپ ئوقۇغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ھېچكىم بىلەن ئارىلاشمايدۇ، سۆزلەشمەيدۇ. مەھەللىدىكىلەرمۇ بۇ قاپىقى يامان، جىمىغۇر بۇۋايدىن تەپ تارتىشىدۇ، چاقچاق قىلىش تۇگۈل سالام بېرىپ ئەھۋال سوراشتىن، بىرەر ـ ئىككى ئېغىز گەپ قىلىشتىنمۇ ئەيمىنىدۇ...»

يىگىتنى ئۇزاقتىن بېرى قىيناپ كەلگەن بۇ سوئاللار ھامان جاۋابسىز. بۇۋاينىڭ ئاشۇ خىلۇەت تاغلىق مەھەللىگە چىقىپ كەتكەن ۋاقتى يىگىتنىڭ ئېنىق ئېسىدە، ئۇ بۇ كۈننى پەقەتلا ئۇنتۇيالمايدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭدىن ئۇچ كۈن ئاۋۋال بۇۋىسى تۇيۇقسىز غايىب بولۇپ كېتىپ پۈتكۈل جەمەتىنى ساراسىمگە سالغان. ئەنە شۇنىڭدىن ئۇچ كۈن ئاۋۋال ئۇ مەھەللىدىكى ئاداشلىرى بىلەن ئويۇن ئوينىۋېتىپ ئۇرۇشۇپ قالغان ۋە قاتتىق تاياق يېگەن، دوستى مەمتەكىنىڭ ئۇرغان بىر مۇشتى ئۇنىڭ قاڭشىرىنى يېرىۋەتكەنىدى.

شۇنداق، ئۇ بىر زاۋال ۋاقتى بولۇپ، ئۇ مەھەللىدىكى تەڭتۇش بالىلار بىلەن «ھەربىي ـ دۇشمەن» بولۇپ ئوينىماقچى بولغانىدى. ئۇلار بۇ ئويۇننىنى پات ـ پات ئوينايتتى. ئەلۋەتتە، دۇشمەن بولىدىغانلار سېپىگە ئايرىلىشنى ھېچكىم خالىمايتتى. ئويۇن باشلاشتىن ئاۋۋال بۇ بىر باش قاتۇرىدىغان مەسىلە ئىدى. بالىلار ھەر قېتىمقىدەك بىرھازا تالاش ـ تارتىش قىلىشقاندىن

كېيىن، قاتار بولۇپ تىزىلىپ ساناق ساناش ئارقىلىق، ھەربىي ـ دۇشمەننى ئايرىيدىغان، تاق ساناققا كەلگەنلەر ھەربىي، جۈپ ساناققا كەلگەنلەر دۇشمەن بولىدىغان بولۇپ كېلىشتى. بۇ قېتىم ئۇنىڭ ئامىتى كېلىپ تاق ساناققا توغرا كەلدى ـ دە، ھەربىي بولىدىغانلار قاتارىغا ئايرىلدى.

ـــ ئارىمىزدىن بىرسى خائىننىڭ رولىنى ئالسۇن، ـــ دېدى ھەربىيلەرگە ئوفىتسېر بولغان چوڭ ياشتىكى بالىلارنىڭ بىرسى، ـــ كىنولاردىمۇ خائىن بولىدىكەنغۇ؟ بىزدىنمۇ خائىن چىقسۇن. خائىن بولمىسا ئويۇننىڭ قىزىقى بولمايدىكەن.

بۇ تەكلىپكە بالىلارنىڭ ھەممىسى قېتىلدى. ئەمما، خائىن بولۇشقا ھېچكىمنىڭ رايى بارمىدى. شۇنىڭ بىلەن يەنە تالاش ـ تارتىش باشلاندى. خائىن تالاش ئۇچۇن ھەر خىل شەرتلەر قويۇلغان بولسىمۇ، يەنىلا مەسىلە ھەل بولمىدى. بالىلارنىڭ ھېچقايسىسىنىڭ خائىن بولغۇسى يوق ئىدى.

ـــ مېنىڭچە، يولۇاس خائىن بولسۇن، ـــ دېدى مەمتەك دام تۇيۇقسىز ئۇنى كۆرسىتىپ.

بۇ تەكلىپنى ئاڭلاپ بالىلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا شۇنداق قىلغىن دېگەندەك نەزەردە قاراشتى. كۇتمىگەن بۇ تەكلىپ ئۇنىڭ قاتتىق غەزىپىنى كەلتۇرگەنىدى. ئۇ ئادەتتە ئۆزىگە تەمەننا قويياتتى. دېمىسىمۇ مەھەللىدىكى بالىلار بىلەن پات ـ پات ئويناپ تۇرىدىغان مۇشۇنداق ئۇرۇش ئويۇنلىرىدا ئۇ ئاجايىپ باتۇرلۇق كۆرسىتەتتى، قورقۇنچاقلىق قىلمايتتى. شۇڭلاشقىمۇ ئوفىتسېر بولغان بالىلار ئۇنى تالىشاتتى. ئۆزىنىڭ سېپىگە قوشۇۋېلىشقا ئامراق ئىدى. ئۇنىڭدەك ئاشۇنداق باتۇر جەڭچى قانداقمۇ خائىننىڭ رولىنى ئالسۇن؟ ئارىسىدا نى قورقۇنچاقلار بارغۇ؟ ئاشۇلار تۇرغان يەردە ئۇ نېمىشقا خائىن بولغۇدەك؟

ئۇ مەمتەك دامغا غەزەپ بىلەن ئالايدى.

ـــ مەن نېمىشقا خائىن بولغۇدەكمەن؟ خائىن بولساڭ ئۆزۈڭ بول. مەن بولمايمەن!

— بۇ دېگەن ئويۇن تۇرسا، ھېچنېمە بولمايدۇ. ماقۇل دېگىن، يولۋاس ئاداش، — دېدى ئوفىتسېرنىڭ رولىنى ئالغان قاھار، — كېلەركى قېتىمقى ئويۇندا سەن ھەربىيلەرگە قوماندانلىق قىلغىن، ماقۇلمۇ؟

ئۇ قاراپ تۇرۇپلا ئۆزىگە خائىننىڭ رولى چاپلىشىپ قالغانلىقىدىن قاتتىق جىلە بولۇپ قالغانىدى، كۆزلىرى مەمتەك دامغا ئاداۋەت بىلەن تىكىلدى.

— ياق ! — دېدى ئۇ قەتئىيلىك بىلەن، — نېمىشقا مەن باشتا خائىن بولغۇدەكمەن؟ كىنولاردىمۇ خائىنلارنىڭ چىرايى سەت، كۆرۈمسىز كېلىدىكەنغۇ؟ بۇ رولغا مەمتەك دام ئەڭ مۇۋاپىق.

ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرى جېدەلنىڭ پىلتىسىگە ئوت ياقتى. دېمىسىمۇ مەمتەك دامنىڭ چىرايى كىچىك ۋاقتىدا ئوتتا كۆيۈپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، بىرقىسمىلا تاتۇق ئىدى. ئۇنىڭ ئۆڭىدىن بىرەر چاقماق قەنت ياكى كەمپۈت، بىرەر تىلىم قوغۇن ياكى ئالما دېگەندەك نەرسىلەرنى كۆتۈرۈپ چىقىپ بالىلارغا كۆرسىتىپ، داملىتىپ يەيدىغان خۇيى بولغاچقا، بالىلار ئۇنىڭغا «دام» دەپ لەقەم قويۇۋالغانىدى.

ئۇنىڭ كۆرسەتكەن سەۋەبىنى ئاڭلاپ بالىلار مەمتەك دامغا قاراپ پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى. غەزەپلەنگەن مەمتەك دامنىڭ چىرايى بولسا تېخىمۇ سەت پۇرۇشتى.

— سەن ئەڭ مۇۋاپىق، — دېدى مەمتەك داممۇ بوش كەلمەي، — يالغان بولسا بۇۋاڭدىن سوراپ باق، بۇۋاڭ ياش ۋاقتىدا تاشقورغاندىكى ئىنقىلابچىلارغا خائىنلىق قىلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە سېتىلىپ كېتىپتىكەن. سەن خائىننىڭ نەۋرىسى بولغاندىكىن خائىننىڭ رولىنى ئالساڭ تازا ماس كېلىدۇ.

كۆتۈلمىگەن بۇ جاۋاب ئۇنىڭ بالىلىق قەلبىنى پىچاقتا تىلغاندەك پارە ـ پارە قىلىۋەتتى. مەمتەك دامنىڭ بۇۋىسىنى

چىشلەپ تارتىشىنى، ھاقارەتلىشىنى پەقەتلا خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. ئۇنىڭ ئاشۇ پەرىشتىدەك بوۋىسى مۇشۇنداق سەت ھاقارەتكە لايىقمۇ ـ ھە؟! ھۇ، تىلىغا قوقاق چىققۇر مەمتەك دام!

ـــ سېنىڭ بوۋاڭ خائىن، سانقۇن، ئىشپىيون ! ـــ دېدى ئۇ تىلى كالۋالىشىپ قىزارغان ھالدا.

ـــ مېنىڭ بوۋام ھەقىقىي ئىنقىلابچى، ـــ دېدى مەمتەك دام خاتىرجەملىك بىلەن ئەزۋەيلەپ، ـــ سېنىڭ بوۋاڭ ئىنقىلابنىڭ ھەقىقىي خائىنى، سانقۇن. بۇنى ماڭا بوۋام دەپ بەرگەن، يالغان بولسا بېرىپ بوۋاڭدىن سوراپ باق. بوۋاڭ سانقۇنلۇق قىلغاچقا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى تاغقا چىقىپ نۇرغۇنلىغان مىللىي ئارمىيە جەڭچىلىرىنى ئۆلتۈرۈپتىكەن.

ئۇنىڭ يۈرىكى پۈتكۈل ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سېلىپ غەزەپلىك تەتۈرىدى. قەلبىنىڭ ئەڭ يۇمشاق ئورنىغا قويۇپ ھۆرمەتلەيدىغان، قەدىرلەيدىغان پەرىشتە سۈپەت بوۋىسىنىڭ ھاقارەتلىنىشىگە، يەنە كېلىپ بۇنداق چىدىغۇسىز، ۋىجدان كۆتۈرگۈسىز تۆھمەتكە، توقىلەنەتكە كىممۇ چىداپ تۇرالىسۇن؟!

ئۇ ھەرقانچە قىلىپمۇ غەزىپىنى باسالمىدى، چاچراپ بارغىنىچە مەمتەك دامنىڭ ئاغزىغا قارسىدە سېلىۋەتتى. ئەمما، مەمتەك دامۇ ئۇنچە يېڭىش، بوش بالىلاردىن ئەمەس ئىدى. ئىككىيلەن پوملاقلىشىپ كەتتى. بالىلار ئۇلارنى ئاجراتقان ۋاقىتتا مەمتەك دامنىڭ ئوستۇنكى كالپۇكى يېرىلىپ جاۋغىيىدىن قان ئېقىپ قالغان، ئۇنىڭمۇ قاڭشىرى يېرىلىپ ئوقتەك قان كەتكەنىدى.

ئويۇن شۇنىڭ بىلەن ئاخىرلاشتى. بالىلار ئۆيلىرىگە كىرىپ كېتىشتى. ئۇ ئاغزى ـ بۇرنى قان ھالەتتە ئۆيىگە كىرگەندە بوۋىسى، دادىسى، ئانىسى ھەم ئاكا ـ ئۇكا، ئىنى ـ سىڭىللىرى ھويلىدىكى سۇپىدا تاماق يەۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئەپتىنى كۆرۈپ ئانىسى چاچراپ ئورنىدىن تۇردى:

ـــ جېنىم بالام، نېمە بولدى ساڭا؟ ئاداشلىرىڭ بىلەن مۇشتلىشىپ قالمىغانسەن؟

ئۇنىڭغا قاڭشىرىنىڭ يېرىلىپ كېتىشىدىن كۆرە بوۋىسىنىڭ ھاقارەتلىنىشى قاتتىق ھار كەلگەندى. ئۇ ئانىسىنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى ئېتىپ پاڭقىدە يىغلىۋەتتى.

ـــ ھاڭرىما، گۈي، ـــ دېدى دادىسى چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ، ـــ نېمانداق قىز بالىدەك كۆزۈڭنىڭ يۇندىسىنى ئېقىتمىسەن؟ ئوغۇل بالىدەك گەپ قىلە، ھە، نېمە بولدى؟

ئۇ دادىسىنىڭ ئەلپازىغا قاراپ يىغىسىنى توختاتتى ـ دە، ئۆپكىلەپ تۇرۇپ مەمتەك دام بىلەن بولغان جېدەلنى يېپىدىن يېڭىسىگىچە سۆزلەپ بەردى.

ـــ مەمتەك دامنىڭ بوۋىسى بوۋامنى تاشقورغاندىكى ئىنقىلابقا خائىنلىق قىلىپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە سېتىلغان خائىن دەپ بېرىپتىكەن. مەمتەك بۇ گەپلەرنى ئەزۇەيلەپ مېنى خائىننىڭ نەۋرىسى بولغاندىكىن خائىن بول، دەپ تىللىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ بىلەن مۇشتلىشىپ قالدىم...

ـــ ئۇششاق بالىغىمۇ مۇشۇنداق گەپ قىلغان بارمۇ؟ ـــ دېدى ئانا بالىسىنىڭ تۇرقىغا قاراپ يۇرىكى ئېچىشقان ھالدا، ـــ قانداق ئادەم ئۇ نەۋرىسىگە دەپ بەرگىلى گەپ تاپالمىغاندەك قالايمىقان سۆزلەپ؟ ماڭ، مەن بىلەن بىللە بار، بوۋىسىنىڭ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قېشىغا بېرىپ ئوبدانراق سۆزلىشىپ قويايلى.

ئانا ئوغلىنىڭ قولىدىن يېتىلەپ ماڭغىلى تەمشىلىپ تۇرۇشىغا، بوۋاي قاتتىق ۋارقىرىدى.

ـــ بولدى بەس! ئات تەپكەنگە ئات چىدايدۇ، بالا ئارىسىغا كىرمەي ئىشلىرىنى قىلسىلا، ـــ چىرايى قەھەرلىك ئاقىرىپ كەتكەن بوۋاي شۇنداق دېدى ـ دە، تاماق قاچىسىنى داستىخانغا دوققىدە قويۇپ، ھۇجرا ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

ئانىسىمۇ ئۇنى مەمتەك دامنىڭ ئۆيىگە ئاچىقالمىدى.

مانا بۇ ئىشلارغا شۇنچە ئۇزاق ۋاقىت بوپتۇ. ئۇمۇ ھازىر سۈمباتلىق بىر يىگىت بولۇپ قالدى، ئەمما بوۋىسىنىڭ كاج، جىمىغۇر مىجەزىنى پەقەتلا چۈشىنەلمىدى.

5

ئۇ بوۋىسىنى ياخشى كۆرەتتى. بوۋىسىنىڭ باشقىلارغا پەخىرلىنىپ سۆزلەپ بەرگۈدەك كەچمىشلىرىنى بىلمىسمۇ، ئەمما ئۇنى ھۆرمەتلەيتتى. بوۋىسىنىڭ ياشلىقىنى، ياشلىق كەچمىشلىرىنى ئاجايىپ پالۋان، باھادىر قىياپەتتە تەسەۋۋۇر قىلاتتى. بوۋىسى پاكىز كىيىنىپ، چاچ ـ ساقاللىرىنى پاكىز ياستىپ يۈرىدىغان پەرىشتە سۈپەت ئادەم ئىدى. ئۇ بوۋىسىنىڭ ئاغزىدىن بىرەر كىمنىڭ ئەيىبى ياكى يامان گېپى توغرۇلۇق گەپ قىلغىنىنى ئاڭلاپ باقمىغانىدى. ئالمادىس ئۆيدە ئاللىكىملەرنىڭدۇر ئەيىب ـ نۇقسانلىرى ھەققىدە گەپ بولۇپ قالسا، «ئازماس ئاللا، ئازغۇن بەندىسىنىڭ گۇناھىنى خۇدا ئۆزى مەغپىرەت قىلغاي، خەق توغرۇلۇق قالايمىقان گەپ قىلماڭلار» دەپ گەپنىڭ بېلىگە تېپەتتى.

ئاپتوبۇس تاغلىق يېزىغا يېقىنلىشىپ قالغانىدى. ياخشى ئاسرالمىغان ئاسفالت يول بۇزۇلۇپ كاتاك بولۇپ قالغانىدى. ئاپتوبۇس كاتاك يولدا سەكرەپ تۇراتتى. شۇ سەۋەبلىك يىگىتنىڭ خىيال يىپلىرى بىردە ئۇزۇلۇپ، بىردە ئۇلىنىپ قالاتتى. ئوڭ تەرەپتىكى گىياھ ئۇنمەس تاقىر تاغ ئاللىقانداق ئاچچىق كەچمىشلەرنىڭ گۇۋاھچىسىدەك كۆككە مەغرۇر بوي سوزغىنىچە چەكسىز سۈكۈت ئىلكىدە جىمجىت تۇراتتى. سول تەرەپتىكى ئېقىنى سوغۇلۇپ قالغان دەريانى خىرە ئىلغا قىلغىلى بولاتتى. قۇياش نۇرىدا سۇ ۋالىلدايتتى، ئەمما شارقىراشلىرىنى، شاۋقۇنلىرىنى ئاڭلىغىلى بولمايتتى. ئاپتوبۇس موتورىنىڭ گۇرۇلدىگەن ئاۋازى دەريا شاۋقۇنىنى بېسىۋالغاندەك قىلاتتى.

يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى پاكار ـ پاكار كۈملاچ تاملىق دېھقان ئۆيلىرى بۇك ـ باراقسان باغلار ئارىسىدا غىل ـ پال كۆرۈنەتتى. بۇ تاغلىق يېزىدا ئۆينىڭ ئەتراپىنى باغ ئەتمىگەن بىرمۇ دېھقان ئۆيى يوق ئىدى. ئاشۇ باغدا ئۆرۈك بىلەن شاپتۇل ئەڭ كۆپ ئىدى.

يىگىت بۇنىڭدىن بەش يىل ئاۋۋال بۇ يەرگە بوۋاينىڭ رۇخسىتىسىزلا بىر قېتىم چىققانىدى. ھەئە، ئۇ يىگىتنىڭ ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا بېرىشىغا سەپەر تەييارلىقى قىلىۋاتقان مەزگىللىرى ئىدى.

ـــ بوۋاڭ بىلەن خوشلىشىپ كېلەمسەنكىن؟ ـــ دېدى دادىسى ئۇنى يېنىغا چاقىرىپ.

ـــ بوۋام مېنى كەلسۇن دەپتۇما؟ ـــ سورىدى ئۇ ئەجەبلەنگەن ھالدا.

بوۋاي نەۋرىلىرىنىڭ ئۆزىنى يوقلاپ چىقىشىنى قاتتىق چەكلىگەن. مەيلى ئوغۇللىرىنى، مەيلى قىزلىرىنى يېنىغا چاقىرتسۇن، نەۋرىلەرنى ئاچىقماسلىق توغرۇلۇق تاپىلاپ گەپ ئەۋەتكەنىدى. شۇڭا، بوۋايىنى نەۋرىلەردىن بىرەرسىمۇ يوقلاپ چىقمىغانىدى. ئۇ بۇلارنى ئوبدان بىلەتتى.

ـــ ياق، ـــ دېدى دادىسى خىيالچانلىق بىلەن، ـــ بوۋاڭدىن ئۇنداق ئىجازەت كەلمىدى، ئەمما بوۋاڭ نەۋرىلەردىن بىرەرسىنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشىنى بەكمۇ ئارزۇ قىلاتتى. مانا سەن ئۇنىڭ ئارزۇسىنى ئەملىگە ئاشۇرۇپ ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتتۇڭ. بوۋاڭ بۇ خەۋەرنى ئاڭلىسا چوقۇم خۇش بولىدۇ. شۇڭا، بوۋاڭغا بۇ خۇش خەۋەرنى ئۆز ئاغزىڭ بىلەن يەتكۈزگەچ كۆرۈشۈپ خوشلىشىپ كېلەمسەنكىن. بوۋاڭنىڭ يېشىمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى. ئادەم دېگەن ھۆل نەرسە، ئالمادىس ئۇنداق ـ مۇنداق ئىش بولۇپ قالسا، پۈشايمان قىلىدىغان ئىش بولۇپ قالمىسۇن.

ئۇ دادىسىنىڭ دەپ بەرگىنى بويىچە تاغلىق يېزا بازىرىغا ئاپتوبۇستا، ئۇ يەردىن بوۋىسى تۇرغان مەھەللىگە پىيادە يېتىپ

باردى. مەھەللىدىكى مال بېقىۋاتقان چوپان بالىلاردىن سوراپ يۇرۇپ بوۋىسىنىڭ ئۆيىنى ئاسانلا تاپتى. بوۋاي ئۆيدە يوق ئىدى. ئۇ مەھەللىدىكىلەردىن سورىۋىدى، «دەريا بويىدىمكىن، ئېھتىمالىم» دېيىشتى ئۇلار.

بوۋاي راستلا دەريا بويىدىكى يوغان قورام تاشنىڭ ئۈستىدە خىيالغا پاتقان پېتى تەنها ئولتۇراتتى، كۆكۈچ كۆزلىرى يېرىم يۇمۇۋالغان بولۇپ، بەستى خېلىلا مۆكچىيىپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى، قورۇق باسقان قارامتۇل چىرايىدىن تەسۋىرلىگۈسىز بىر خىل ئازاب بالقىيتتى، قوشۇملىرى مەھكەم تۇرۇلۇپ، ئۆسكىلەڭ قاشلىرى بىر-بىرىگە كەتكەنىدى. بوۋاينىڭ قۇلىقى ئېغىرلىشىپ قالدىمۇ ياكى خىيال بىلەن بولۇپ ئاياغ شەپىسىنى سەزمىدىمۇ ئولتۇرۇۋەردى. يىگىت بوۋىسىنىڭ قېشىدا بىر دەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ئالدىغا ئۆتۈپ سالام بەردى:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، بوۋا.

بوۋاي يېرىم يۇمۇلغان كۆزلىرىنى يوغان ئاچتى، گەۋدىسىنى بىر ئاز قىمىرلاتتى.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، يولۇاسجانمۇسەن، بالام.

بوۋاي نەۋرىسىنىڭ سالىمىنى قىزغىن ئېلىك ئالدى. كۆرۈشۈشكە ئۇزارتقان قولىنى مەھكەم قىستى، هاياجاندىنمۇ ئېيتاۋۇر لەۋلىرى، قوللىرى تىترىدى. ئەمما، نېمە ئۈچۈندۇر بوۋاينىڭ هاياجانلىق كەيپىياتى تېزلا بېپەرۋالىققا ئالماشتى. خۇددى نەۋرىسىنى تونۇمىغاندەك، سېغىنمىغاندەك، كۆرۈشۈشنى خالىمىغاندەك، نەۋرىسىگە «نېمىگە چىقتىڭ؟» دېگەندەك مەنە ئىپادىلىنىپ تۇرغان كۆكۈچ كۆزلىرىدىن سوغۇق نۇر بالقيتتى.

يىگىت بوۋىسىنىڭ بۇ ئۆزگىرىشچان چىراي ئىپادىسىدىن، ئىلتىپاتسىز قارىشىدىن قولايسىزلىق هېس قىلدى، بوۋىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇشنى ياكى ئۆزە تۇرۇپرىشنى بىلەلمىدى. ئىجازەتسىز يوقلاپ چىققانلىقى ئۈچۈن بوۋىسىنىڭ

ئەيبلىشىدىن ئەنسىرەپ يۈرىكى پوك ـ پوك ئىدى.

ـــ ھە، قېشىمدا ئولتۇر، ـــ دېدى بوۋاي يېنىدىن جاي كۆرسىتىپ.

يىگىت قورام تاشتا بوۋىسى بىلەن يانمۇيان ئولتۇردى. ئۇنىڭ بوۋىسى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈش ئارزۇسى كۆپۈككە ئايلانغانىدى. بوۋاينىڭ كۆزلىرى دەريا سۈيىگە تىكىلگەن بولۇپ، چىراي ئىپادىسىدىن خۇش بولغانلىقى ياكى رەنجىگەنلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى. قىزغۇچ لايقىلاپ ئاققان دەريا سۈيى بىر خىل مۇزىكىغا ئوخشاش رىتىملىق شارقىراشتا ئاقاتتى. دەريانىڭ چوڭقۇر ئېقىنلىرى دولقۇن ياسايتتى، تېيىز ئېقىنلىرى شوخ بالىلاردەك تاشتىن ـ تاشقا سەكرەيتتى. يىگىتنىڭ تۇيغۇلىرى ئاشۇ تېيىز ئېقىندەك تىنچسىز ئىدى.

ـــ ئۆيىڭچى تىنچلىقمۇ؟ ـــ دېدى بوۋاي ئارىدىكى سۇكۇناتنى بۇزۇپ.

ـــ تىنچلىق، ھەممەيلەن تىنچلىق، ـــ دېدى يىگىت ئالدىراپ جاۋاب بېرىپ.

بوۋاي خاتىرجەم بولغاندەك يەنە دەريانى نەزىرىنى ئاغدۇردى. ئۇ يېنىدا نەۋرىسىنىڭ بارلىقىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك قىلاتتى. يىگىت دەككە ـ دۈككە ئىلكىدە بىرئاز ئولتۇرغاندىن كېيىن، بوۋىسىنى يوقلاپ چىقىش مەقسىتىنى ئېيتتى:

ـــ مەن ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا بارىدىغان بولدۇم...

بۇ گەپنى ئاڭلاپ، بوۋاي نەۋرىسىگە شارتتىدە يۈزلەندى، سۈرلۈك كۆكۈچ كۆزلىرىدە مەمنۇنلۇق، رازىمەنلىك، قايىللىق ئارىلاش سۇس، ناھايىتىمۇ ئاجىز بىر تەبەسسۇم جىلۋە قىلدى. ھەئە، چىرايىدا يەنە ئازراق ھەيران قېلىش ئىپادىسىمۇ بار ئىدى.

ـــ نېمە دېدىڭ، يەنە بىر دېگىنە؟

يىگىت بوۋىسىنىڭ چىراي ئىپادىسىنى كۆرۈپ خىلىلا غەيرەتلەندى.

ـــ مەن ئىمتىھاندىن ئۆتتۈم، ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا

باردىغان بولدۇم. ئۆگۈنلۈككە يولغا چىقىمەن.

بۇ‌ۋاي ئىختىيارسىز ھالدا نەۋرىسىنىڭ قولىنى تۇتۇۋالدى. ئۇنىڭ سوغۇق، يىرىك، تارىشىدەك قوللىرى سېزىلەرلىك تىترىدى، چىرايىدا سۇس كۈلكە پەيدا بولدى، ئۇ ئىچكى ھاياجىنىنى زورغا بېسىۋالغاندەك قىلاتتى. شۇ تاپتا ئۇ نەۋرىسىنى رازىمەنلىك بىلەن باغرىغا بېسىشتىن، پېشانىسىگە سۆيۈشتىن ئۆزىنى ئاران ـ ئاران تۇتۇۋېلىپ ئولتۇراتتى. بۇۋىسىدىن ئەيمىنىپ ئولتۇرغان يىگىت بۇنى پەقەتلا سەزمىدى.

ـــ مۇبارەك بولسۇن، ئوغلۇم، ـــ دېدى بۇ‌ۋاي بىر خىل تىترەك ئاۋازدا، ـــ مانا ئوغۇل بالىدەك، ئەركەكتەك ئىش قىپسەن. بىزنىڭ ئەۋلادىمىزدىنمۇ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇيدىغان، يۇقىرى مەلۇمات ئالىدىغان ئادەم ئاخىر چىقىپتۇ. ياخشى ئوقۇ، ھازىر ئەل ـ يۇرتقا بىلىم ئارقىلىق خىزمەت قىلىدىغان زامان كەلدى. ساۋاقداشلىرىڭ، دوستلىرىڭ بىلەن چىقىشىپ ئۆت، ئۇلارغا يول قوي. دوستلۇققا ئەقىدە قىل، ھەرقانداق شارائىتتا ئۆزۈڭ ئەقىدە قىلغان ئىشتىن يانما...

بۇ‌ۋاي نەۋرىسىنىڭ قولىنى ئۇزاقتىچە قويۇپ بەرمىدى، نەۋرىسىگە ئىچ كۆيەرلىك، قايىللىق بىلەن قارىدى.

شۇ كۈنى ئۇ تۇنجى قېتىم بۇ‌ۋىسىنىڭ يېنىدا ئۇخلىدى. ئەمما، بۇ‌ۋاي بىلەن نەۋرە ئوتتۇرىسىدا ئارتۇقچە سۆھبەت بولمىدى. يىگىتنىڭ بۇ‌ۋىسى بىلەن مۇڭداشقۇسى، نۇرغۇن گەپلەرنى سورىغۇسى بار ئىدى. ئەمما، نېمە ئۈچۈندۇر بۇ‌ۋاي نەۋرىسى بىلەن مۇڭدىشىشتىن ئۆزىنى قاچۇرغاندەك جايىنامازغا ئۇستىدە بەكمۇ ئۇزاق ئولتۇردى، جايىنامازدىن قوپۇپ ئورۇنغا كىرىپ نەۋرىسگە كەينىنى قىلىپ يېتىۋالدى. ئەمما، يىگىت بۇ‌ۋىسىنىڭ خېلى بىر ۋاقىتقىچە ئۇيىقىدىن ـ بۇيانغا ئۆرۈلۈپ ياتقانلىقىنى بىلىپ تۇردى. ئەتىسى بۇ‌ۋاي ئۇنى ناشتىدىن كېيىنلا قېشىدىن ھەيدىدى:

ـــ بولدى، ئەمدى شەھەرگە قايت.

يىگىت ئەركىلىگەن ھالدا ئۆتۈندى:

ــ قېشىڭىزدا يەنە بىرەر سائەت تۇرايچۇ، بوۋا، ئۆيگە كەچكىچە بارسام بولىدۇ.

ــ بولمايدۇ، ــ دېدى بوۋاي كەسكىنلىك بىلەن.

بوۋاينىڭ تەلەپپۇزى قاتتىق ۋە قەتئىي ئىدى.

يىگىت ئىلاجسىز قايتىشقا تەرەددۇتلاندى.

ــ مە، بۇ ساڭا يوللۇقۇم بولۇپ قالسۇن، ــ دېدى بوۋاي يېنىدىن ئايرىمايدىغان مۇڭگۈز دەستىلىك قەلەمتىراشنى نەۋرىسىگە تەڭلەپ، ــ بۇ رەھمەتلىك دادام تۇتقان قەلەمتىراش ئىدى، ئوبدان ساقلا. پىچاق دېگەن ئوغۇل بالىنىڭ ھەمراھى. ئۇنى يېنىڭدىن ھەرگىز ئايرىما، ھازىرقى زامانىنىڭ ئوغۇل بالىلىرى پىچاقتىن قاچىدىغان بولۇۋالدىڭلار.

ــ رەھمەت، بوۋا، بۇ قەلەمتىراشنى سىزنى كۆرگەن كۆزۈمدە كۆرۈپ ساقلايمەن.

يىگىت قەلەمتىراشنى قولىغا ئالدى، ئەسلىدە ئۇنىڭ بوۋىسى بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلاشقۇسى بار ئىدى. ئەمما، بوۋىسىنىڭ سوغۇق ھەم سۇرلۇك چىرايىدىن ئەيمىنىپ ئۇنداق قىلالمىدى...

يىگىتنىڭ ئەسلىمىسى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، بەش يىلدىن بېرى يېنىدىن ئايرىمای كەلگەن قەلەمتىراشنى ئاستا سىلاپ قويدى.

6

بەش يىلدىن بېرى بۇ خىلۇەت تاغلىق مەھەللە خىلىلا ئاۋاتلىشىپ قالغانىدى. يىگىت بىر قاراپلا دېھقان ئۆيلىرىنىڭ، تېرىلغۇ يەرلەرنىڭ كۆپىيىپ يايلاقلارنىڭ ئازىيىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى. يېڭىدىن پەيدا بولغان ئۆيلەرنىڭ ھەممىسى تاغ تەرەپكىرەك سېلىنغان بولۇپ، بوۋىسىنىڭ دەريا بويىدىكى قورۇ - جايى تەنھا تۇراتتى.

يىگىت قىيا ئوچۇق تۇرغان ھويلا دەرۋازىسىدىن كىردى ـ دە، سېغىنىش، ھاياجان ئىلكىدە ئىشىكنىڭ زەنجىرىنى شىرىقلاتتى. زەنجىرنى بىرنەچچە قېتىم شىرىقلاتقاندىن كېيىن ئۆينىڭ ئىچىدىن ئاجىز يۆتەلگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. يىگىت ئۆيگە كىردى. بوۋاي ئۆينىڭ دەريا تەرەپكە ئېچىلغان دېرىزە تۆۋىدە ياتاتتى. ئۆيگە ئادەم كىرگىنىنى كۆرۈپ بوۋاي ئاستا بېشىنى كۆتۈردى ـ دە، نەۋرىسىنى كۆرۈپ سۈس تەبەسسۇم بىلەن بېشىنى لىڭشىتتى، يىگىتنىڭ كۆزىگە بوۋىسى خېلىلا قېرىپ، جۇدەپ قالغاندەك كۆرۈندى.

ـــ ئەسسالامۇئەلەيكۇم، بوۋا، ـــ دېدى يىگىت سۆيىغا يۈگۈرۈپ چىقىپ.

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، ـــ دېدى بوۋاي نەۋرىسىنىڭ كۆرۈشۈشكە تەڭلىگەن قولىنى مەھكەم سىقىشقا تىرىشىپ. بوۋاينىڭ قوللىرى تېنىگە ئوخشاشلا ئاجىزلاپ كەتكەنىدى، چىرايى تاتىرىپ ئېغىر كېسەل چىرمىۋالغاندەك كۆرۈنەتتى، كۆكۈچ كۆزلىرىدىكى كىشىنى ئەيمەندۈرىدىغان سۈرلۈك نۇر خېلىلا ئاجىزلاپ قالغانىدى.

ـــ كەلدىڭمۇ، يولۋاسجان بالام، ـــ دېدى بوۋاي بىرھازا قېقىلىپ يۆتەلگەندىن كېيىن، ـــ ئاتا ـ ئاناڭ تىنچلىقمۇ؟ تاغا ـ ھاممىلىرىڭچۇ؟

ـــ ھەممىسى تىنچلىق، سالام ئېيتتى.

ـــ سالامەت بولسۇن، ئىلاھىم.

يىگىت بوۋاينىڭ ياتقان يېرىگە نەزەر تاشلىدى، ئۆينىڭ ئىچى ھويلىغا ئوخشاشلا پاكىز ئىدى. بوۋاينىڭ يوتقان ـ كۆرپىسىمۇ ھازىرلا يۇيۇپ تىككەندەك تۇراتتى.

ـــ مەجەزىڭىز يوقمۇ نېمە، بوۋا؟ ـــ دېدى يىگىت بوۋاينىڭ چىرايىغا قاراپ ئەنسىرىگەن ھالدا.

ـــ تېنىم ساق، ـــ دېدى بوۋاي، ـــ شۇغىنىسى يۆتەل سەل خاپا سېلىۋاتىدۇ.

— دورا ئىچمىدىڭىزمۇ؟ ئۆيده يۆتەل دورىسى يوقمىدى يا؟
— دورا بار.
— سۇ قاينىتىپ بېرەي، دورا ئىچىۋېلىڭ ئەمىسە.
— چايداندا ئەتىگەن قايناتقان سۇ بار، — دېدى بوۋاي شىرە ئۈستىدىكى چايدانىنى ئىشارەت قىلىپ، — داستىخانغا يۆگەكلىك نانمۇ بار. داستىخاننى ئۆزۈڭ سال، بالام.
يىگىت چاققانلىق بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ داستىخان سالدى. داستىخاندا تۆت دانە زاغرا تۇراتتى. يىگىت زاغرىغا قاراپ بوۋىسىنىڭ يىل بويى قوناق ئاش ـ تامىقى يەيدىغانلىقىنى، زاغرا نانغا ئالاھىدە ئامراقلىقىنى ئېسىگە ئالدى. شۇنداقتىمۇ، ئەتىگەن بوۋىسىغا ئاتاپ ئېلىۋالغان مايلىق توقاچ، سامسا، پىشىشىق گۆش، توخۇ كاۋېپى، قەنت ـ ناۋات دېگەندەك نەرسىلەرنى ئېلىپ داستىخانغا قويدى.
— بوۋا، چېيىڭىزغا قەنت سېلىپ بېرەيمۇ، ناۋاتمۇ؟
— مەن مۇشۇنداق ئىچىپ كۆنۈپ قاپتىمەن، — دېدى بوۋاي، — ماڭا پۇچۇق زاغرا چىلاپ بەر.
يىگىت چىنىگە يېرىم زاغرىنى ئۇششاق ئوشتۇپ، ئۈستىگە چاي قۇيدى. بوۋاي بىردەم ساقلاپ تۇرغاندىن كېيىن تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن قوشۇقنى مەھكەم تۇتۇپ زاغرا نانىنى ئالدىرىماي يېيىشكە باشلىدى.
بوۋاينىڭ ئىشتىھاسى ئازلاپ قالدىمۇ ياكى سالامەتلىكى ياخشى بولمىغاچقا يېگۈسى كەلمىدىمۇ، نانىدىن ئازراق يەپلا بولدى قىلدى.
— بەك ئاجىزلاپ كېتىپسىز، بۇنداق ياتسىڭىز بولمايدۇ، بوۋا، مەن سىزنى دوختۇرخانىغا ئاپىراي، — دېدى يىگىت ئورنىدىن تۇرۇپ.
دوختۇرخانىغا بېرىشنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بوۋاي رەنجىگەننى قىلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ قاپقىنى تۇردى، نەۋرىسىگە نارازىلىق بىلەن قارىدى.

ـــ ئولتۇر، ـــ دېدى ئۇ قەتئىي تەلەپپۇزدا، ـــ مېنىڭ ھېچقانداق كېسىلىم يوق، بۇ قېرىغان جاندا ئانچە ـ مۇنچە يۆتەل بولىدۇ، ـــ بوۋاي ھاسىراپ كەتتى، ئۆپكىسىدىن تۆمۈرچىنەك كۇرىكىدەك غاژ ـ غۇژ ئاۋاز كېلەتتى. ئۇ بىرئاز دېمىنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ دەريا بويىدىكى ھېلىقى قورام تاشنى بىلمسەڭلەر؟

ـــ بىلمەن، ـــ دېدى يىگىت بېشىنى لىڭشىتىپ.

ـــ يۇر، شۇ يەرگە چىقىپ مۇڭدىشايلى.

بوۋاي ئاران تەستە ئورنىدىن تۇردى ـ يۇ، راۋرۇس دەسسەپ تۇرالماي دەلدۇگۇنۇپ كەتتى. يىگىت چاققانلىق بىلەن ئۇنى يۆلەۋالدى. بوۋاي نەۋرىسىنىڭ يۆلەپ تۇرۇشىنى خالىمىغاندەك ئۆزىنى سەل قاچۇردى.

ـــ داۋاملىق بۇنداق ئەمەس، تۇرۇپ ـ تۇرۇپ پۇت ـ قولۇمدا جان يوق بولۇپ قالمەن مۇشۇنداق. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئۆزۈمنىڭ ھاجىتىدىن ئوبدانلا چىقىپ كەلگەنىدىم.

بوۋاي نەۋرىسىگە ھېلىمۇ مەزمۇت، تىمەن ئىكەنلىكىنى بىلدۇرۇپ قويماقچى بولۇۋاتقاندەك قىلاتتى. شۇنداقتىمۇ، ئۇ نەۋرىسىنىڭ يۆلىشى بىلەن ئۆيدىن چىقىپ قورام تاشنىڭ ئۈستىدە ئولتۇردى، ئۆيدىن قورام تاشنىڭ قېشىغا كېلىپ بولغۇچە ئوبدانلا ھاسىراپ قالدى. يىگىت بوۋاينى ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىردى ـ دە، كۆرپە بىلەن بوۋاينىڭ پاختىلىق تونىنى ئاچقتى، كۆرپىنى ئاستىغا سېلىپ، چاپانىنى كىيدۇرۇپ قويدى. بوۋاي نېمە ئۈچۈندۇر خېلىلا رايىش بولۇپ قالغانىدى.

دەريا بويىدا چىققان غۇر ـ غۇر شامال تولىمۇ راھەتلىك ئىدى. توغراق، يۇلغۇن، زىرىق، ئالقان ۋە ئاللىقانداق ياۋا كۆكتاتلار دەريا قىرغىقىنى باشقىچە گۈزەل تۈسكە كىرگۈزگەنىدى. دەريا سۈيى بەش يىل ئاۋۋالقىدەكلا مۇزىكىغا ئوخشاش بىر خىل رىتىمدا شارقىرايتتى، دەريانىڭ چوڭقۇر

يەرلىرى دولقۇن ھاسىل قىلىپ، تېپىز يەرلىرى خۇددى شوخ بالىلاردەك تاشتىن ـ تاشقا سەكرەپ ئاقاتتى. بوۋاينىڭ ئۆپكىسىدىن چىققان غاژ ـ غۇژ ئاۋاز دەريا بويىغا چىقىپ خېلىلا پەسلەپ قالدى. بوۋاي كۆزلىرىنى دەريا ئېقىنىدىن نەۋرىسىگە يۆتكىدى.

ـــ بۇلتۇر داداڭ سېنى ئوقۇشى پۈتسە ئۇرۇمچىدە قالمدىغان ئوخشايدۇ، يۇرتقا قايتىپ كەلمىگۈدەك دەۋاتاتتى. ئىشلىرىڭ قانداق بولدى؟

يىگىت بوۋىسىنىڭ ئۆزىنىڭ ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلگىنىگە، دادىسىنىڭ بۇلتۇر قىلغان گېپىنى تېخىچىلا ئېسىدە ساقلىغىنىغا قەۋەتلا خۇش بولدى.

ـــ ئوقۇشۇم پۈتتى، ـــ دېدى يىگىت، ـــ مەكتەپ تەشكىلى مېنى ياخشى ئوقۇدى دەپ مەكتەپكە ئوقۇتقۇچىلىققا ئېلىپ قالدى، ـــ يىگىت بىرئاز تۇرۇۋېلىپ بوۋايدىن سورىدى، ـــ ئەگەر ئۇرۇمچىدە قېلىپ خىزمەت قىلىشىمنى خالىمىسىڭىز يۇرتقا قايتىپ كەلسەممۇ بولمدۇ.

ـــ ھاجىتى يوق، ھاجىتى يوق، ـــ بوۋاي شۇنداق دېگەچ بۇنىڭدىن بەش يىل ئاۋۋالقىغا ئوخشاش نەۋرىسىنىڭ قولىنى ئاستا تۇتۇۋالدى، ـــ مەن سەندىن رازى، بالام، سەنلا ياخشى ئوقۇپ جەمەتىمىزنىڭ يۈزىنى يورۇق قىلدىڭ. ئالىي مەكتەپتە مۇئەللىمچىلىك قىلىشمۇ ياخشى ئىش. ئوقۇمىغان ئادەم ئاسان ئازىدۇ، يۇقىرى مەكتەپتە ئوقۇسا تېخىمۇ ئازمايدىغان، ئۆزىنىڭ نىشانىنى تېپىپ ياشايدىغان بولىدۇ. مۇئەللىمچىلىك بەك ساۋابلىق ئىش. يارانقان ئاللا مەرتىۋەڭنى تېخىمۇ ئېگىز قىلار، بالام.

بوۋاينىڭ دېمى سىقىلىپ بىردەم توختىۋالدى. يىگىت بوۋاينىڭ گەپ قىلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇراتتى.

ـــ سېنى قانداق مۇبارەكلىشىمنى بىلەلمەي قالدىم، بالام. ئۆزى ئارمان يەپ قىلالمىغان ئىشنى نەۋرىسىنىڭ قىلغىنىنى

كۆرۈشتىنمۇ ئارتۇق خۇشاللىق يوق ئوخشايدۇ جاھاندا. مېنى ئاخىرقى ئۆمرۈمدە خۇش قىلغىنىڭغا رەھمەت، بالام. ئويلاپ باقسام، ھازىرغىچە نەۋرىلەرنىڭ بىرسىنمۇ قۇچىقىمغا ئېلىپ ئەركىلىتىپ باقماپتىكەنمەن. كەل، سېنى قۇچاقلاۋالاي، پېشانەڭگە سۆيۈۋالاي، بالام.

يىگىت ھاياجان بىلەن بوۋاينى قۇچاقلىدى. بوۋاي ئۇنىڭ پېشانىسىگە يېنىش ـ يېنىشلاپ سۆيدى. بوۋاي بىلەن نەۋرە بىر ـ بىرىنىڭ يۈرەك سوقۇشىنى ھېس قىلدى. شۇ دەقىقىدە بىرسىنىڭ يۈرىكى ئاجىز، بىرسىنىڭ يۈرىكى كۈچلۈك سوقۇۋاتاتتى.

ــ ئۇرۇمچىگە ئەكەتسەم بارامسىز، بوۋا؟ سىزنى قېشىمدا تۇرغۇزۇپ باقمەن، داۋالىتىمەن. ئۇرۇمچىدىكى دوختۇرلارنىڭ داۋالاش سەۋىيەسى بەك يۇقىرى، ــ دېدى بىر قېتىملىق قۇچاقلىشىشتىن بالىلىقىغا قايتىپ قالغان يىگىت ئەركىلىگەن ھالدا.

ــ ئىنسابىڭغا رەھمەت، بالام، ــ دېدى بوۋاي رازىمەنلىك بىلەن بېشىنى لىڭشىتىپ، ــ بۇ ياخشىلىقىڭ ماڭا نېسىپ بولمايدىغان ئوخشايدۇ. مېنىڭمۇ ئۇ ئالەمگە كېتىدىغان ۋاقتىم يېقىنلىشىپ قالدى. داداڭ بىلەن ئاناڭنىڭ، ئەل ـ يۇرتنىڭ خىزمىتىنى ئوبدان قىل. ئاشۇنداق قىلساڭ ياخشى كۆڭلۈڭ ماڭا تېگىل بولىدۇ.

ــ ھېچ بولمىسا مەن بىلەن بىللە شەھەرگە كىرىپ كېتىڭ، ــ دېدى يىگىت يېلىنغان ھالدا، ــ ھەممەيلەن سىزنى بەك سېغىنىپ كەتتى، كۆرگۈسى كېلىپ كەتتى. نەۋرىلەرنىڭ كىچىكلىرى چىرايىڭىزنىمۇ ئەسلىيەلمەس بولۇپ قاپتۇ. بۇ تاغ ئارىسىنى تىنچ، خالىي، ھاۋاسى ياخشى دېگەندىمۇ بالىچاقا، نەۋرە ـ چەۋرىلەر بىلەن تۆت كۈن بولسىمۇ بىللە ياشىغانغا نېمە يېتىدۇ، بوۋا؟

بوۋاي كۆزىنى نەۋرىسىدىن ئېلىپ دەريادا يۆتكىدى، چوڭقۇر ـ

چوڭقۇر نەپەس ئالدى، ئەمما لام ـ جىم دېمىدى. ۋۇجۇدىنى ئاللىقانداق بىر ئازابلىق تۇيغۇلار قىينىۋاتقاندەك قىلاتتى. يىگىت ھاياجانلىنىپ قالغانىدى. كۆز جىيەكلىرى قىزىرىپ قارىچۇقىنى ياش پەردىلىرى توسۇۋالدى.

ـــ نېمىشقا شۇنداق قىلىسىز، بوۋا؟ ھېلىمۇ شۇنچە يىللاردىن بېرى بۇ تاغلىق مەھەللىدە تەنھا ياشىدىڭىز. قېشىڭىزغا تاغا ـ ھامىلىرىمنى پات ـ پات يوقلاپ چىققىلى قويمىدىڭىز. ھاممىلىرىم سىزنىڭ گېپىڭىز چىقسىلا يىغلايدىغان بولۇپ قاپتۇ. قايسى كۈنى دادامغۇ كۆز يېشى قىلدى. مەن بۇ چاغقىچە دادامنىڭ يىغلىغىنىنى كۆرۈپ باقماپتىكەنمەن.

يىگىت بىلىپ ـ بىلمەي بوۋاينىڭ يۈرەك يارىسىنى رەھىمسىزلىك بىلەن تاتىلاۋاتاتتى.

ـــ مېنى پەقەت يىغلىمايدۇ، باغرى تاش دەمسەن؟ ـــ بوۋاينىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى. ئىككى تامچا ياش مەڭزىنى بويلاپ ئېقىپ قويۇق ساقاللىرى ئارىسىغا سىڭىپ كەتتى، ـــ مەنمۇ يىغلايمەن، كۈندە يىغلاۋاتىمەن، بالام. مېنىڭ يۈرىكىمۇ شۇ تاپتا لەختە ـ لەختە قان...

ـــ نېمىشقا ئەمسە...

ـــ مېنى نېمىشقا، نېمىشقا دەپ سوراقتا تارتمۇرمە، بالام، ـــ دېدى بوۋاي تېرىكىپ، ـــ شۇنچە ئۇزاق يىللاردىن بېرى ۋىجدانىمنىڭ سورىقىغا جاۋاب بېرىپ بولالماي قىينالغىنىمغۇ يېتەر.

بوۋاينىڭ ئۆمسە جاۋابى يىگىتنى سەگەكلەشتۈردى. بوۋاي ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا يۈرىكىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىغا كۆمۈۋېتىلگەن پىنھان سىرلىرىنى ئىختىيارسىز ئاشكارىلاپ قويۇۋاتاتتى، ئازابلىرى، دەرد ـ ھەسرەتلىرىدىن بېشارەت بېرىپ قويغانىدى. «ۋىجدان سورىقى؟ مۇشۇنداق پەرىشتە سۈپەت ئادەمنىڭمۇ ۋىجدان سورىقى بولامدۇ؟ بوۋىسى ئېلىشىپ قالمىغاندۇر ـ ھە؟ ياق، مۇمكىن ئەمەس. بوۋاينىڭ كاللىسى

ساز، هوشی جایدا... ئەمسە نېمىشقا بۇنداق دەيدۇ؟» يىگىتنىڭ كاللىسىنى گادىرماچ خىياللار چۇلغۇۋالدى.

ــ كەچۇرۇڭ، بوۋا، گېپىڭىزنى چۈشىنەلمىدىم. مەن سىزنىڭ شەھەرنىڭ بۇلغانغان، بۇرۇقتۇرما ھاۋاسىدىن، نېرۋىغا ئازار بەرمەيدىغان ۋاراڭ ـ چۇرۇڭلىرىدىن، تۈگمەس غەلۋىلىرىدىن قېچىپ، تىنچ، خاتىرجەملىك ئىزدەپ تاغ ئارىسىدىكى بۇ خلۇەت مەھەللىگە كېلىۋالغانلىقىڭىزنىلا بىلىمەن. سىزدەك ھېچكىمگە ئازارى يوق پەرىشتە سۈپەت ئىنسانغا ۋىجدان سورىقى هارام.

بوۋاينىڭ لەۋلىرى ئۇمچەيدى، ساقاللىرى تىترىدى، كۆكۈچ كۆزلىرى ياشلاندى. ھەئە، نەۋرىسىنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرى ئۇنىڭ ئاجىز يۈرىكىنىڭ بېغىشىغا تەگكەنىدى. ئۇنى ھەرقانداق دوق، تاپا ـ تەنلەر، ھەتتا قىيىن ـ قىستاقلار ئېغىز ئاچۇرالماس ئىدى. ئەمما، نەۋرىسىنىڭ ئۆزىگە بولغان ھەقىقىي ئىشەنچى ئادەمىيلىك غۇرۇرىغا، ئىنسانلىق پەزىلىتىگە نىسبەتەن چىن يۈرىكىدىن چىقىرىپ ئېيتقان گۇۋاھلىقى ئاجىز ۋۇجۇدىدا ئاجايىپ كۈچلۈك بىر سىلكىنىش پەيدا قىلدى. چاقماق تېزلىكىدە پەيدا بولغان بۇ سىلكىنىشتىن بوۋاي بىردىنلا ئۆزىنى قايتىدىن تونۇۋالدى، ۋۇجۇدىدىمۇ باشقىچە بىر غەيرەت ـ جاسارەتنىڭ پەيدا بولۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى.

ــ سەن بىلمەيسەن... سەن بىلمەيسەن، بالام، ــ دېدى بوۋاي ھاسىرىغان ھالدا، ــ ئەسلىدە مەن بۇ سىرىمنى گۆرۈمگە ئەكېتەرمەن، دەپ ئويلىغانىدىم. نەچچە كۈندىن بېرى تېنىم ئاجىزلاپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغاندىن بېرى نۇرغۇن ئىشلارنى ئويلىدىم، سېنىڭ ئاسماندىن چۈشكەندەكلا قېشىمدا پەيدا بولۇپ قېلىشىڭنى خۇدادىن تىلىدىم. تىلىكىم ئاللانى تەسىرلەندۈرگەن ئوخشايدۇ، مانا سېنىمۇ كۆردۈم. ئىنسانىڭ ۋىجدانى ئۆزىنىڭ پۈشتى ــ پەرزەنتىدۇر. پەرزەنتىگە يۈز كېلەلىگەن ئىنسان ئۆزىنى ۋىجدانىمغا يۈز كېلەلىدىم دەپ ھېسابلىسا بولىۋېرىدۇ.

ئاڭلا، بالام، گېپىمنى يىرماي ئاڭلا، ــ بوۋاي هاياجانلىنىپ قالغاندى. ئۇ نەپسى يېتىشمىگەندەك هاسىراپ كەتتى، ئۆپكىسىنىڭ غاژ ـ غۇژى يەنە باشلاندى، نەۋرىسىنىڭ قولىنى مەهكەم تۇتۇۋالغاندى، ــ مەن ئۇزاق يىللاردىن بېرى ۋىجدانىمنىڭ سوراق ـ سوئالىدىن ئۆزۈمنى قاچۇرۇپ، ئۆزۈمنى ئاقلاشقا، ئالداشقا تىرىشىپ، ئاخىرىدا ۋىجدان ئازابىغا چىدىماي مۇشۇنداق خالىي يەرگە قېچىپ كېلىپ ياشاپ باقتىم. ئۆزۈمنى ئادەملەردىن يوشۇرالىغىنىم بىلەن ۋىجدانىمنىڭ سوريقىدىن قۇتۇلالمىدىم. ئەسلىدە مېنىڭ ۋۇجۇدۇمدىكى قورقۇنچاقلىق، نامەردلىك، مۇناپىقلىق تېخى تۇغمىگەنىكەن. ئەگەر مەن مەرد، نوچى بولغان بولسام بۇنچىلىك قورقۇنچاقلىق قىلمايلا هەممە جىنايەتلىرىمنى ئىقرار قىلىپ، خەلقنىڭ جازاسىغا ئۆزۈمنى تاپشۇرغان، شۇ ئارقىلىق دەهشەتلىك ۋىجدان ئازابىدىن قۇتۇلۇپ ياشىغان بولار ئىدىم. شۇنچە يىللاردىن بېرى ئۆلۈۋېلىشنى ئويلىمىغان بىرمۇ كۈنۈم يوق، ئەمما قورقۇنچاق ئادەمنىڭ قولىدىن ئۆلۈۋېلىشمۇ كەلمەيدىكەن. ئۆلۈمگە يۈزلىنىشمۇ مەردۇ مەردانىلەرنىڭ ئىشى ئىكەن. ئاخىر چاشقانغا، قۇرت ـ قوڭغۇزلارغا ئوخشاش مانا مۇشۇنداق مۆكۈنۈپ ياشىدىم...

بوۋاينىڭ كۆزىدىن تاراملاپ ئاققان ياشقا قاراپ يىگىتنىڭ يۈرىكى ئېزىلدى. هەئە، ئۇ بوۋىسىنىڭ بۇ سۆزلىرىنى پەقەتلا قوبۇل قىلالمايۋاتاتتى.

ــ ئۇنداق دېمەڭ، بوۋا، سىزنىڭ ۋىجدان ئازابى تارتقۇدەك جىنايىتىڭىز يوق.

نەۋرىسىنىڭ تەسەللىسى بوۋاينى هەرقانداق ۋىجدان ئازابىدىن بەكرەك ئازابلايتتى. ئۇ ئۆزىنى نەۋرىسىنىڭ ئالدىدا تېخىمۇ بەك گۇناهكار هېسابلىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بىر ئۆمۈر ئالدامچىلىق بىلەن ياشىغانلىقىنى هېس قىلغىنىدا قاتتىق نومۇس قىلدى. گويا نەۋرىسى ئالدامچىلىق، مۇناپىقلىق تامغىسى بېسىلغان ئېچ ـ باغرىنى يۇلۇۋېلىپ ئۆزىگە كۆرسىتىۋاتقاندەك تۇيغۇغا كەلدى ـ

ده، ئەمدى بولسىمۇ نەۋرىسىدىن ھېچنېمىنى يوشۇرماسلىق قارارىغا كەلدى.

— ... گېپىمنى بۆلمە دېدىمغۇ؟ — بوۋاي نەۋرىسىگە نارازىلىق بىلەن قارىدى، — سەن بىلمەيسەن، مەن سېنىڭ نەزىرىڭدىكىدەك ئۇنداق پەرىشتە سۈپەت ئادەم ئەمەس ـ ھە، بايا دېدىمغۇ ساڭا، قېشىمغا تېزرەك كېلىشىڭنى خۇدادىن تىلىدىم. نېمىشقا دېمەمسەن؟ چۈنكى سەن جەمەتىمىزدە بىردىنبىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان، يۇقىرى بىلىم ئالغان، مەلۇماتلىق، ئەقىللىك ئادەم. مېنىڭ توۋامنى، ئىقرارىمنى ئاڭلاشقا پەقەت سەنلا لايىق. مەن مۇشۇلارنى ھېس قىلغان ۋاقتىمدا سېنىڭ يولۇڭغا تەقەززالىق بىلەن تەلمۈردۈم. سېنى كۆرەلمەي، ئالدىڭدا جىنايىتىمنى ئىقرار قىلالماي، توۋا قىلالماي ئۆلۈپ كېتەرمەنمۇ دەپ ئەنسىرىدىم. ئەسلىدە سېنى ئۇرۇمچىدىن كېلىشى هامان قېشىمغا چىقسۇن دەپ، دادامغا خەۋەر بېرىۋېتەي دەپ ئويلىغانىدىم. ئەمما، دادامنىڭ باشقىچە خىياللاردا بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرىدىم. يەنە بىر تەرەپتىن ھەممە ئىشلارنى تەقدىرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا قويۇپ بەردىم. نەۋرەم كەلسە، مېنى سېغىنغان بولسا خەۋەر بەرمەسەممۇ ئۆزى چىقىدۇ، دەپ ئويلىدىم. خۇداغا شۈكۈر. ئەمدى ئازراقمۇ بولسا خاتىرجەم كېتىدىغان ئوخشايمەن. ئاڭلا، بالام، بۇ ساڭا نىسبەتەن ھەم ئىبرەتلىك، ھەم پاجىئەلىك، ماڭا نىسبەتەن ئەڭ، ئەڭ لەنەتلىك، ئەڭ، ئەڭ ئازابلىق بىر ھېكايە...

بوۋاي ئۆزىنى خېلىلا تۇتۇۋالغاندەك قىلاتتى. شۇڭا، ناھايىتىمۇ خاتىرجەم ھالدا ھېكايىسىنى باشلىدى. يىگىتنىڭ كۆز ئالدىدا يىراق ئۆتمۈشنىڭ پاجىئەلىك كارتىنىسى زاھىر بولدى.

7

بوۋاينىڭ يىگىرمە ئىككى ـ يىگىرمە ئۈچ ياشلىق

مەزگىللىرى ئىدى. يەكەن شەھىرى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن يەرلىك باي ـ تۆرىلەرنىڭ زۇلمىدا ئازابلىق تىناتتى. خەلقنىڭ ئاھۇزارى پەلەككە يەتكەنىدى. يېگىت بىرنەچچە دوستى بىلەن پات ـ پات مەخپىي يىغىلىپ خەلقنى زۇلۇمدىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن پىكىرلىشەتتى، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى، ئوي ـ خىياللىرىنى دېيىشەتتى. بىلگەن، ئاڭلىغان خەۋەرلىرىنى بىر ـ بىرىگە يەتكۈزۈشەتتى.

ـــ ئەجەب بىر قاتتىق زامان بولۇپ كەتتىيا.

ـــ چېرىكلەرنىڭ زۇلمى كۈندىن ـ كۈنگە ئېشىپ كېتىۋاتىدۇ.

ـــ بەگ ـ تۆرىلەرنىڭ زۇلمىچۇ تېخى.

ـــ ئالۋان ـ سېلىقنى مۇشۇنداق ئېغىرلاشتۇرىۋەرسە، جان باقمىقىمىزمۇ بىر گەپ بولۇپ قالىدىغان ئوخشايدۇ.

ـــ ئاڭلىدىڭلارمۇ، ئىچكىرى ئۆلكىلەردە قىزىل ئارمىيە گومىنداڭچىلارنىڭ ۋەتۋەرىكىنى چىقارغىلى تۇرۇپتۇ.

ـــ ھە، شۇڭا بۇ يەردىكى چېرىكلەرنىڭ پەيلى بۇزۇلغىلى تۇرغانىكەن ـ دە.

ـــ تاشقورغان، ئىلىخو تەرەپلەردىمۇ ئىنقىلاب پارتلاپتۇ.

ـــ شەھەردىكى گومىنداڭچىلار ھە دەپ چېرىك بولۇشقا ئادەم تۇتقىلى تۇرۇپتۇ.

ـــ ئېھتىيات قىلايلى، ئاغىنىلەر، قاراپ تۇرۇپ ئۇلارغا چېرىك بولۇپ قالمايلى يەنە.

ـــ ئېھتىيات قىلىپ جان توشامدۇ؟ پەم بىلەن تاشقورغان تەرەپكە ئۆتۈپ ئىنقىلابچىلارغا قوشۇلۇپ خەلقنى زۇلۇمدىن قۇتقۇزغىنىمىز تۈزۈك.

ـــ مېنىڭمۇ شۇنداق قىلغۇم بار، لېكىن ئۇ يەرگە كىم باشلاپ چىقىدۇ؟

ـــ بېلىڭنى باغلىساڭلا باشلاپ چىقىدىغان ئادەم بار.

ـــ بولىدۇ، ئەمىسە گېپىمىز گەپ.

ئەتىسى كەچتە ئون نەچچە يىگىت ئاتا ـ ئانىسى بىلەن خوشلىشىپ كاچۇڭ، قوشراپ، دامسى ئارقىلىق چىپاندىكى تاغ ئىنقىلابچىلىرىغا قېتىلىپ تاشقورغاندىكى مىللىي ئىنقىلابچىلار بىلەن بىرلىكتە گومىنداڭ چېرىكلىرى بىلەن پارتىزانلىق ئۇرۇشى قىلىشقا كىرىشتى. بىر يىللىق پارتىزانلىق ئۇرۇش يىگىتنى ئوبدانلا تاۋلىدى. ئۇنىڭ «قاۋۇل» دېگەن ئىسىمىمۇ تاغ ئىنقىلابچىلىرى ئارىسىدا باتۇرلۇقنىڭ سىمۋولى بولۇپ قالغانىدى.

بىر كۈنى روتا كوماندىرى ئون نەچچە يىگىتنى ئايرىپ قىسقىلا يىغىن ئاچتى.

ـــ يىگىتلەر، ـــ دېدى كوماندىر، ـــ سىلەرنى يىغىپ ئايرىم يىغىن ئېچىشتىكى مەقسەت شۇكى، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ئەركىنلىك، ھۆرلۈك ئۈچۈن مىللىي ئازادلىق سېپىمىزگە قېتىلغان جەڭچىلىرىمىزنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلىپ ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانا، قېرىنداشلىرىنى قاتتىق قىيىن ـ قىستاققا ئېلىپ زۇلۇم سېلىۋېتىپتۇ، گەرچە بىزنىڭ ھازىر شەھەرگە باستۇرۇپ كىرىپ، ئۇلارنىڭ زۇلمىدىن خەلقنى قۇتۇلدۇرغۇدەك كۈچىمىز بولمىسىمۇ، ئەما قول قوۋۇشتۇرۇپ قاراپ تۇرساق بولمايدۇ. سىلەرنىڭ ۋەزىپەڭلار سەپداشلىرىمىزنىڭ ئاشۇ زۇلۇم ئازابى تارتىۋاتقان ئاتا ـ ئانا، قېرىنداشلىرىنى شەھەردىن مەخپىي ئاچىقىپ ياقا ـ يۇرتلاردىن پاناھلىق جاي تېپىپ بېرىش، كۈنكرېت ھەربىكەت پىلانىنى ۋاقتى كەلگەندە سىلەرگە كوماندىرىڭلار ئۇقتۇرىدۇ، ۋەزىپىنى غەلىبىلىك ئورۇنلاپ سەپداشلىرىمىزنى خاتىرجەم قىلىشقا كاپالەتلىك قىلىشىڭلار كېرەك.

ـــ ئەركىنلىك، ھۆرلۈك ئۈچۈن جېنىمىز پىدا!

ۋەزىپە تاپشۇرۇۋالغان يىگىتلەر ئەنە ئاشۇنداق توۋلاشقان پېتى دەس ئورنىدىن تۇردى.

ئۇلار كۈندۈزى ئارام ئېلىپ، كېچىسى يول مېڭىپ دېگەندەك

ئىلگىرىلەپ يەكەن دەريادىن كېمە ئارقىلىق پەم بىلەن ئۆتۈپ، مانا مۇشۇ تاغ ئارىسىدىكى خىلۋەت مەھەللىگە كېلىپ ئورۇنلاشتى. ئۇ مەھەللە گومىنداڭ چېرىكلىرىنىڭ كۆزىدىن خېلىلا خالىي ئىدى. ئۇلار بىر كېچە قېنىپ ئۇخلىۋالغاندىن كېيىن، كوماندىر جەڭچىلەرگە قىسقىلا يېغىن ئاچتى.

— ئەمدى بىز بۇنداق توپلىشىپ ماڭمايمىز. چۈنكى، ئالدىمىزدىكى بازار ۋە كۆجۇم مەھەللىلەردىن ئۆتۈشمىزگە توغرا كېلىدۇ. ئىشەنچلىك مەلۇماتلارغا قارىغاندا، چېرىكلەر مۇھىم يول ئېغىزى، ئۆتكەللەرگە توسۇق قۇرۇپ ئۆتكۈنچىلەرنى قاتتىق تەكشۈرۈۋېتىپتۇ. شۇڭلاشقا، بىرەيلەن ئالدىن شەھەرگە كىرىپ، تىزىملىك بويىچە سەپداشلىرىمىزنىڭ ئائىلە ئەھۋالىدىن، شۇنداقلا شەھەردىكى چېرىكلەرنىڭ ئەھۋالىدىنمۇ مەلۇمات ئېلىپ چىقسۇن. قالدى ۋەزىپىنى ئەھۋالغا قاراپ ئاندىن ئورۇنلاشتۇرىمىز. قاۋۇلخان، — دەپ توۋلىدى كوماندىر ئولتۇرغانلار ئارىسىدىن بىر يىگىتنى توۋلاپ.

— لەببەي! — يىگىت دەس ئورنىدىن تۇردى.

— سىز بىزنىڭ ئارىمىزدىكى بىردىنبىر شەھەرلىك. شەھەرنىڭ ئوي ـ چوڭقۇرىنى، مەھەللە ـ كويلارنى ئوبدان بىلىسىز، شۇڭلاشقا شەھەرگە كىرىپ رازۋېدكا قىلىپ چىقىڭ.

— باش ئۇستىگە! — يىگىت ھەربىي ئۇستاب بويىچە چاس بەردى.

— مانا بۇ تىزىملىك، — دېدى كوماندىر ئۇنىڭغا بىر ۋاراق قەغەزنى تەڭلەپ، — بۇنىڭدا بىر قىسىم سەپداشلىرىمىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسى، خوتۇن ـ بالىلىرىنىڭ ئىسمى، ئۆيلىرى تۇرۇشلۇق مەھەللىلەر خاتىرىلەن. سىز ئۇلارنى پىششىق يادلاۋېلىپ كۆيدۇرۇۋېتىڭ. تىزىملىكنىڭ چېرىكلەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىشىدىن قاتتىق ئېھتىيات قىلمىساق بولمايدۇ.

يىگىتنىڭ زېھنى تولىمۇ ئۆتكۈر ئىدى. ئۇ تىزىملىككە ئۇچ نۆۋەت قارىۋالغاندىن كېيىن قەغەزنى كوماندىرغا تەڭلىدى.

ـــ هۆرمەتلىك كوماندىر، مەن تىزىملىكنى يادلاپ باقاي، تەكشۈرۈپ باقسىلا.

يىگىت تىزىملىكنى بىر ئادەمنىڭ ئىسمىنىمۇ چالا قويماي سۈدەك يادلىۋەتتى.

ـــ يارايسىز، قاۋۇلخان، ـــ كوماندىر رازىمەنلىك بىلەن يىگىتنىڭ دولىسىغا شاپىلاقلىدى، ـــ ئەمىسە دەرھال يولغا چىقىڭ. ئېسىڭىزدە تۇتۇڭ، بىزنىڭ بۇ قېتىمقى ۋەزىپىنى غەلىبىلىك ئورۇنلاش ـ ئورۇنلىيالماسلىقىمىز پۈتۈنلەي سىزگە باغلىق. ھەرىكىتىڭىز چاققان بولسۇن، تېز بېرىپ، تېز يېنىڭ.

8

يۇڭ ـ تېرە سودىگىرى قىياپىتىدە ياسانغان قاۋۇلخان چېرىك ـ پايلاقچىلارنىڭ گۇمانىنى قوزغاپ قويماسلىق ئۈچۈن، يول بويى يۈرت ـ مەھەللىلەرنى ئارىلاپ، كىشىلەردىن ساتىدىغان يۇڭ ـ تېرە بار ـ يوقلۇقىنى ئۇقۇشۇپ، ئاتلىق يول مېڭىپ قاش قارايغاندا شەھەرگە كىرەلىدى. ئۇ يول بويى نەچچە يەردە توسۇق بارلىقىنى، توسۇقتىكى چېرىكلەرنىڭ تەخمىنەن سانىنى، تەكشۈرۈشنىڭ چىڭ ـ بوشلۇقىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىپ كۆڭلىدە ئېدىتلاپ ماڭدى. چېرىكلەر سودىگەر سىياقىدىكى بۇ يىگىتكە ئانچە دىققەت قىلمىغاندەك قىلاتتى. گەرچە ئۇنىڭغا ئاتا ـ ئانىسى بىلەن كۆرۈشۈش توغرۇلۇق بۇيرۇق بېرىلمىگەن بولسىمۇ، شەھەرگە كىرىپلا ئايرىلغىلى بىر يىلدىن ئاشقان ئاتا ـ ئانىسى بىلەن كۆرۈشۈۋېلىش، دىدارلىشىش ئارزۇسى غالىب كەلدى ـ دە، ئاتنىڭ بېشىنى ئۇدۇل گۆرباغ تەرەپكە بۇرىدى.

كېسەلچان ئانا ئوغلىنى ھايات كۆرۈپ تولىمۇ خۇشال بولدى. ئوغلىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ يىغلىۋەتتى. ئەمما، دادا ئوغلىغا قۇچاق ئاچمىدى. ئوغلىنىڭ كۆرۈشۈش ئۈچۈن تەڭلىگەن قولىنىمۇ رەسمىيەت يۈزىسىدىن شۇنداقلا تۇتۇپ قويدى. نېمە

ئۇچۇندۇر دادىنىڭ قاپىقى تۇرۇلۇپ كەتكەنىدى. ئۇ تېخىچىلا ئوغلىغا ئېسىلىپ مىشىلداپ يىغلاۋاتقان ئايالىنى غەزەپ بىلەن سىلكىشلىدى.

ــ نېمانداق ئانىسى ئۆلگەن ئادەمدەك ھازا ئاچىلا؟ ئۆتسىلە بىر يانغا، ــ دادا ئەمدى ئوغلىغا نەشتەردەك تىكىلدى، ــ چېرىكلەرنى يوقاتماي، ئۇرۇشنى ئاخىرلاشتۇرماي، ئەل ــ يۇرتنى زومىگەرلەرنىڭ زۇلمىدىن قۇتۇلدۇرماي تۇرۇپ ئۆيگە نېمىدەپ كەلدىڭ، بالام؟ مەن ئۇنداق ئەل ــ يۇرتنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈن چۈشكەندە يىگىتلىك قىلالمىغان، ھەق ــ ئادالەتلىك ئۇرۇشتىن قاچقان ئوغلۇڭنى بالام دېمەيمەن. يا بولمىسا خوتۇن كىشىنى دوراپ ئۇزۇن كۆڭلەك، تاۋار تامبال كىيىپ يۈر ياكى بولمىسا يىگىتلىكىڭنى كۆرسەت. ئېسىڭدىدۇر، مەن سېنىڭ نامىزىڭنى چۈشۈرۈپ يولغا سالغان. سەن ئاللىقاچان شېھىت بولۇپ قالغان...

يىگىت ئۆيگە قايتىپ كەلگىنىنى دادىسىنىڭ خاتا چۈشىنىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى. ھەئە، دادا ئۇنى تاشقورغان ئىنقىلابچىلىرىنىڭ قېشىغا ئۇزاتقان ۋاقىتتا، غۇسلى قىلدۇرۇپ ئىككى رەكەت مېيىت نامىزىنى ئوقۇپ ئاندىن يولغا سالغانىدى. دادا ئۇرۇش ئاخىرلاشماي، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنى يوقاتماي تۇرۇپ ئوغلىنى ئۆز ئۆيىدە ھايات كۆرۈشىنى ھەرگىز خالىمايتتى.

يىگىت بۇنى ئوبدان بىلەتتى. ئۇ دادىسىنىڭ نەزىرىدە، ئاشۇ مېيىت نامىزى ئوقۇلغان كۈندىن باشلاپ شېھىت ھېسابلىناتتى. يىگىت دادىسىنىڭ خاتا چۈشەنگىنىدىن كۆرە، ئۆزىگە ئىشەنچ باغلىمىغانلىقىدىن، ئاتا ئۈمىدىنى ئاقلاش ئىرادىسىدىن گۇمانلانغانلىقىدىن رەنجىدى. ئەمما، دادىسىغا بولغان چەكسىز ھۆرمەت رەنجىشىنى ئاشكارىلاشقا يول قويمايتتى. يىگىت قىزارغىنىچە بىرنەچچە دەقىقە گەپ قىلالماي تۇرۇپ قالدى.

ــ گەپ قىلمايسەنغۇ؟ ــ دېدى دادا قاپىقىنى تېخىمۇ بەك

تۇرۇپ، ــ قاچاق ئەسكەر بولدۇڭمۇ يا؟ ئەگەر شۇنداق قىلغان بولساڭ هازىرلا كۆزۈمدىن يوقال ! مېنىڭ ئۇنداق ئوغلۇم يوق.

ــ ئاۋۋال مېنىڭمۇ ئىككى ئېغىز گېپىمنى ئاڭلىسىلا، دادا، ــ دېدى يىگىت قىزارغان هالدا ئېغىر ـ بېسىقلىق بىلەن، ــ مەن قېچىپ كەلمىدىم. مەخپىي ۋەزىپە بىلەن كەلدىم. ئاۋۋال سىلى بىلەن ئانامنى يوقلاپ ئۆتەي دەپ ئۇدۇل كېلىشىم. ماڭا ئىشەنسىلە، دادا، مەن هەرگىزمۇ سىلىنىڭ يۈزلىرىنى تۆكمىدىغان ئۇنداق ئىشنى قىلمايمەن. سىلى مېنى ئوغۇل بالا دەپ باققان، ئاتا ئۇمىدىنى ئاقلاشنى، يىگىتكە تۇشلۇق ئىش قىلىشنى مەنمۇ بىلىمەن. سىلىگە، ئانامغا يۈز كېلەلمىسەم ماڭا بۇ جاننىڭ نېمە كېرىكى؟

ــ هە، مۇنداق دېگىن، ــ دادىنىڭ چىرايىغا خاتىرجەملىك يۈگۈردى، ــ ئۇنداق بولسا بىزنى كۆردۈڭ، ئاناڭ بىلەن مەن هايات. ئەمدى ۋەزىپەڭنى ئورۇنلاۋەر.

ــ ئۇنداق تاش يۈرەكلىك قىلمىسىلا، دادىسى، ــ دېدى ئوغلىغا تارتىشقان ئاتا ئۆپكىلىگىنىچە، ــ هېچ بولمىسا بىر تاۋاق ئاش ئېتەي. نېمىلا بولمىسۇن، قاۋۇلخان هازىر بىزگە مېهمان، مېهماننى بۇنداق تۇز بەرمەي هەيدىگەن نەدە بار؟

يىگىتمۇ دادىسىغا يالۋۇرۇش نەزىرى بىلەن قارىدى. ئەسلىدىمۇ دادىنىڭ ئوغلى بىلەن راسا بىر مۇڭداشقۇسى، چېرىكلەر بىلەن قانداق جەڭ قىلغانلىقىنى ئۆز ئاغزى بىلەن ئاڭلىغۇسى بار ئىدى، شۇڭلاشقا ئايالىنىڭ تەلىپىگە لام ـ جىم دېمىدى.

يىگىت ئانىسىنىڭ تارىدەك سوزۇپ ئەتكەن لەڭمىنىنى تويغۇدەك يېدى. دادا ـ بالا تاماق پىشىپ بولغۇچە خېلى ئوبدان مۇڭدىشىۋالدى.

ــ شۇنداق قىلىپ، ساقچىلار بىلەن چېرىكلەرگە مېنى ياقا يۈرتلاردا سودا قىلىۋاتىدۇ دەپ قۇتۇلۇپ كېتەلىدىم دەڭ.

ــ شۇنداق دېدىم، بالام، ــ دېدى دادا ئويچانلىق بىلەن، ــ

بۇ گەپىمگە ئۇلار دەسلەپتە ئىشەنمىگەندەك قىلدى، پات ـ پات كېلىپ سېنى سۈرۈشتە قىلىپ تۇردى. مېنى ئىككى ئاخشام سولاقخانىغا سولاپ قويغانمۇ بولدى. ئاخىر ئىشەنگەن چېغى، ئانچە بەك كۆزىمىزگە كىرىۋالمايدىغان بولدى.

يېگىت دادىسىنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ خېلىلا خاتىرجەم بولدى.

يېگىتنىڭ بۇگۈن ئۇدۇل مەھەللىسىگە كېلىشىدە ئاتا ـ ئانىسىنى يوقلاشتىن باشقىمۇ سەۋەب بار ئىدى. شۇڭلاشقا، ئۇ ئاتا ـ ئانىسى بىلەن تىنچ ـ ئامان كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن تالاغا چىقىپ كىرىشكە سەۋەب ئىزدەپ بەكمۇ بىئارام بولۇپ كەتتى.

ـــ ئۇرۇق ـ تۇغقانلار تىنچلىقمۇ؟

ـــ ھەممىسى تىنچ ـ ئامان.

ـــ كەچ بولسىمۇ بېرىپ كۆرۈشۈپ كېلەيمىكىن؟ ـــ دېدى سىرتقا چىقىشقا سەۋەب ئىزدەپ تۇرغان يېگىت.

ـــ بولدى، سەن تالا ـ تۈزگە چىقىپ يۈرمە، ئۇلارغا ئەتە ـ ئۆگۈنلۈككە سېنىڭ ئامانلىقىڭنى يەتكۈزۈپ قويايلى. يېقىندىن بېرى مەھەللىمىزدە پايلاقچى كۆپەيىپ قالدى. ئۇلار بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالساڭ بالاغا قالىسەن.

دادىسىنىڭ كۆرسەتكەن سەۋەبلىرى ئورۇنلۇق ئىدى، ئەمما يۈرىكىنىڭ بىر يېرلىرى ئۇنى سىرتقا چىقىشقا تەقەززا قىلاتتى.

دادىسىنىڭ بىلمەس بولۇۋالغىنىنى كۆرمەمدىغان. يېگىت ھايا قىلىپ ئاغزىدىن چىقىرالمىغىنى بىلەن كەچ بولسىمۇ ئۇرۇق ـ تۇغقانلار بىلەن كۆرۈشكۈسى بارلىقىنى ئالاھىدە پۈرىتىپ قويدىغۇ بولمىسا، دادا نېمىشقا ئوغلىنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنمەيدىغاندۇ؟

ـــ ھېچ بولمىسا، مەخسۇم دادام بىلەن كۆرۈشۈپ قويسام بولاتتى.

يېگىت بۇ گەپنى ئاغزىدىن تولىمۇ قىينالغان ھالدا چىقاردى ـ دە، شۇ ھامان شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى. گۈڭگا يوروپ تۇرغان جىنچىراغ يېگىتنىڭ چىرايى ئىپادىسىنى يوشۇرۇپ تۇراتتى.

ئوغلىنىڭ مەقستىنى ئاللىقاچان بىلىۋالغان چېچەن دادا قەستەن بىلمەس بولۇۋالغانىدى. مانا ئەمدى ئوغلىنىڭ ئاشكارا بېشارىتىنى ئاڭلاپ يۈرىكى ئېچىشتى. ئاشۇ ئاچ كۆز، دۇنياپەرەس ئىنىسىدىن يەنە بىر قېتىم رەنجىدى. ئەمما، ئوغلىنى ئالداۋېرىشكىمۇ بولمايتتى. دادا قىينالغان هالدا راست گەپنى قىلدى.

— شۇ تاپتا مەخسۇم داداڭنىڭ سەن بىلەنمۇ، مەن بىلەنمۇ كۆرۈشكۈسى يوق، بالام.

يىگىتنىڭ يۈرىكى ئاللىقانداق بىر ئەنسىز تۇيغۇدىن جىغىلدىدى.

— نېمىشقا؟

— مەخسۇم داداڭ پۇلغا بۇزۇلۇپ كەتتى.

يىگىت يوغان قورام تاشنىڭ ئاستىدا بېسىلىپ قالغاندەك ئېغىر ـ ئېغىر نەپەس ئالدى.

— بالىنى قىيناۋەرمەي گەپنى ئوچۇق دەۋەرسىلە، دادىسى، — دېدى بىر چەتتە ئاتا ـ بالىنىڭ سۆھبىتىگە قۇلاق سېلىپ ئولتۇرغان ئانا، — مەخسۇم دادىڭىز خەدىچە خېنىمنى ئەرگە بېرىۋەتتى، بالام.

يىگىت بوغۇزىغا بىرنەرسە كەپلەشىپ قالغاندەك بولۇپ قېقىلىپ يۆتىلىپ كەتتى، كۆزىدىن تارامىلاپ ياش ئاقتى. هەئە، ئۇ كۆز يېشىنى يۆتەل ئارقىلىق يوشۇردى، ياش پەردىلىرى ئارىسىدا مەخسۇم دادىسى غۇۋا زاهىر بولدى.

قاپقارا كەكە ساقىلى ئاقپىشماق چىرايىغا خويمۇ ياراشقان مەخسۇم دادىسى بەكمۇ خۇش پېئىل ئادەم ئىدى. يىگىتنى بالا ۋاقتىدىن تارتىپ «كۆيۈ ئوغلۇم» دەپ ئەركىلىتەتتى. يىگىت مەخسۇم دادىسىنىڭ ئاغزىدىن هەر قېتىم بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىسا خىجىللىق بىلەن كۈلۈمسىرەيتتى، ئەمما ئىچ ـ ئىچىدىن خۇش بولاتتى. ئۆزىنى كۆيۈ ئوغۇلدەك، نەۋرە سىڭلىسى خەدىچە خېنىمنى نىكاهلاپ ئالغان ئايالدەك هېس قىلاتتى. شوخ،

چىرايلىق، غۇنچە بوي، ئەمما سېمىز كەلگەن خەدىچە خېنىمنى چىن يۈرىكىدىن ياخشى كۆرۈپ قالغانىدى.

ئەسلىدە ئۇلارنىڭ تويى بولغانمۇ بولاتتى. ئىككى ئائىلە قىزىق توي تەييارلىقىغا چۈشكەن چاغدا خەدىچە خېنىم تۇيۇقسىز ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. تېۋىپ «كېزىنىڭ» دەپ ھۆكۈم چىقاردى. خەدىچە خېنىمنى پەرھىز تائاملار بىلەن دورىنى ۋاقتى ـ قەرەلىدە ئىچۈرۈپ ياخشى باقساڭلار، بېرىسى ئالتە ئاي، نېرىسى بىر يىلدا سەللىمازا ساقىيىپ كېتىدۇ. كېسىلى ساقىيىپ بولغۇچە تويىنى قىلماي تۇرۇڭلار، دەپ جېكىلىدى.

خەدىچە تۆت ـ بەش ئايدا يەر دەسسەپ ماڭغۇدەك بولدى. بۇ جەريانىدا يىگىت بىلەن ئاتا ـ ئانىسى ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇردى. يىگىت گاھى كۈنلىرى خەدىچە خېنىمنىڭ بېشىدا كۈن ـ كۈنلەپ ئولتۇراتتى، قىزىق ھېكايىلەرنى سۆزلەپ بېرەتتى، تاشقورغاندا، ئىلىخودا پارتلىغان مىللىي ئىنقىلاب ھەققىدىكى ئاڭلىغان مىش ـ مىش خەۋەرلەرنى يەتكۈزەتتى.

يىگىت تاشقورغاندىكى ئىنقىلابچىلارغا قوشۇلۇش نىيىتىنى بىلدۈرگەندە ئۇنى ئاتا ـ ئانىسىمۇ، خەدىچە خېنىممۇ قوللىدى. پەقەت مەخسۇم دادىسىلا لام ـ جىم دېمىدى. سەپەر تەييارلىقىنى پۈتكۈزۈپ ئەڭ ئاخىرقى قېتىم خوشلاشقىلى كەلگەندە، خەدىچە خېنىم ئۇنىڭغا ئۆز قولى بىلەن گۈل كەشتىلەنگەن بىر شايى قول ياغلىقىنى سوۋغا قىلدى.

ـــ ساق ـ سالامەت قايتىپ كەلسىلە.

ـــ خۇدايىم بۇيرۇسا سىلىنى دەپ بولسىمۇ قايتىپ كېلىمەن، خەدىچە، مەن كېلىپ بولغۇچە سىلىمۇ كېسەللىرىدىن ساقىيىپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ كېتەرلا.

گەرچە ئۇلارنىڭ ۋەدىسى بەكمۇ ئاددىي بولغان بىلەن چىن يۈرىكىدىن چىققانىدى.

ئۆيدىكى ئېغىر سۈكۈتنى يىگىت بۇزدى:

ـــ خەدىچە خېنىم كىمگە ياتلىق بولدى؟

يىگىتنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى.
ــ ئابدۇللاخانغا.
ــ ئابدۇللاخان؟ ــ يىگىت ئۇ ئىسمىنى دەماللىققا ئېسىگە ئالالمىدى.
ــ چاسىدىكى نۇردۇنخان دادىڭىزنىڭ ئوغلىچۇ.
يىگىت دەرھال ئېسىگە ئالدى.
ــ ھە، ئابدۇللا چېقى.
يىگىت ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا بۇ ئىسمىنى ئۇنلۇك تەكرارلىدى. يىگىت خەدىچە خېنىمغا دادا تەرەپتىن نەۋرە كەلسە، ئابدۇللا چېقى ئانا تەرەپتىن نەۋرە كېلەتتى. ئۇلار كىچىكىدىن بىللە ئويناپ چوڭ بولغانىدى.
يىگىتنىڭ تاشقورغانغا بېرىپ ئىنقىلابچىلارغا قوشۇلۇش توغرۇلۇق پىلان تۈزگەن بۇرادەرلىرىنىڭ ئارىسىدا ئابدۇللا چېقىمۇ بار ئىدى. نېمە ئۈچۈندۇر يولغا چىقىدىغان ۋاقتىتا ئابدۇللا چېقى كەلمىدى. ئۇلار ئۇنى شەھەرنىڭ سىرتىدىكى ئۈچرىشىش بەلگىلەنگەن جايدا يېرىم كۈن ساقلىدى.
ــ ساقلاۋېرەمدۇق، ماڭايلى، ــ دېيىشتى يىگىتنىڭ بۇرادەرلىرى ئالدىرىتىپ.
ــ سىلەر يەنە ئازراق ساقلاڭلار. مەن قەشقەرگە كىرىپ ئۇقۇشۇپ چىقاي. كەچرەك ماڭساقمۇ ھېچ ۋەقەسى يوق، ــ دېدى يىگىت.
ھەمراھلىرى قوشۇلدى.
يىگىت ئالدىراش شەھەرگە قايتىپ كىردى، ئابدۇللا چېقى پىشايۋاننىڭ ئاستىدا بەخىرامان ئۇخلاۋاتاتتى. يىگىت ئۇنى غەزەپ بىلەن تۈرتۈپ ئويغاتتى.
ــ نېمە قىلىق بۇ؟ سىلىنى ساقلاپ ئولتۇرساق، غېمىڭىلىدا يوق ئۇخلاۋاتقىنىڭىلىنى چۈشۈڭىلىدە بۇخارالغا بېرىپ.
ــ مەن بارمايدىغان بولدۇم، ــ دېدى ئابدۇللا چېقى قىزارغان ھالدا.

ـــ نېمىشقا؟ ـــ يىگىت غەزەپ بىلەن ئالايدى.

ـــ خەق ئۇچۇن ئۇرۇش، پوردىقى ئۇچۇن مۇشت، دەپتىكەن. بىر ئوقنىڭ كۆزى بار، بىر ئوقنىڭ كۆزى يوق. قاراپ تۇرۇپ جاننى سېلىپ بەرگەننىڭ نېمە پايدىسى؟ بىز ھەرقانچە قىلغان بىلەنمۇ بۇ چېرىكلىگە تەڭ كېلەلمەيمىز. شۇڭا...

ـــ بارمايمەن دەڭلا؟

ئابدۇللا چېقى كۆزىنى يىگىتتىن ئەپقېچىپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى:

ـــ شۇنداق، قاۋۇلخان ئادىشىم، بولسا سىلىمۇ بارماڭلا. ئىككىمىز...

ـــ تۇفى! لاتا ھەزىلەك! ...

يىگىت شۇنداق دېدى ـ دە، ئالدى ـ كەينىگە قارىماي چىقىپ كەتتى. ئۇ ساقلاپ تۇرغان بۇرادەرلىرىنىڭ قېشىغا كېلىپ: «ئاخشام ئابدۇللاخان كەپتەرگە دان سېلىپ بەرگىلى ئۆگزىگە چىقىپتىكەن، شوتىنىڭ ۋاخىنىسى سۇنۇپ كېتىپ، يىقىلىپ كېتىپتۇ، پۇتى سۇنغاندەك قىلىدۇ. ساقايغاندا ئارقىمىزدىن بارىدىغان بولدى» دەپ قويدى.

يىگىت ئۆزى بىلەن خەدىچە خېنىمغا چاي ئىچۈرۈپ قويغانلىقىدىن ئابدۇللا چېقىنىڭ خەۋىرى بارلىقىنى ئەسلىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ھېلى كېسەل ياتقان خەدىچە خېنىم، ھېلى چېقىر كۆزلۈك، ئۇتلىگەن كاللىدەك ھەجىيىپلا تۇرىدىغان ئابدۇللا چېقى، ھېلى خۇش پېئىل، ئۇنى كۆرسە «كۈيۈ ئوغلۇم» دەپ ئەركىلىتىپ تۇرىدىغان مەخسۇم دادىسى كېلەتتى.

ـــ خەدىچە خېنىم قىزىمدا گۇناھ يوق، بالام، ـــ دېدى ئانا ئوغلىغا تەسەللى بەرمەكچى بولغاندەك سۆزلەپ، ـــ ئابدۇللاخان بىلەن تويى بولىدىغانىنىڭ گېپى چىققاندىن كېيىن ئۆيگە ئىككى قېتىم كەلدى. دادامغا دەڭلار، پەيلىدىن يانسۇن، مەن قاۋۇلخانىدىن باشقا ھېچكىمگە تەگمەيمەن، دەپ بەك يالۋۇردى. مەخسۇم دادىڭىز بىزنىڭ گېپىمىزنى ئاڭلامىدىغان، تەقدىر

شۇنداق ئىكەن. كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ، بالام، سىزگىمۇ خوتۇن چىقىپ قالار.

يىگىت خەدىچە خېنىمنىڭ ئۆزىگە بولغان ئەقىدىسىگە ئىشىنەتتى. شۇڭا، ئۇنىڭدىن قىلچىلىك رەنجىمىدى، ئەمما يۈرىكى پىچاقتا تىلغاندەك ئېچىشتى. ئۇ ئەس ـ هوشىنى يوقىتىپ قويغاندەك ئىدى.

ـــ بولدى، ئەمدى يېتىپ ئارام ئال، بالام. چىققان كۆز جايىغا كەلمەيدۇ، ـــ دېدى دادىسى ئۇنى ئىچىگە چۇشۇپ كەتكەن ئوغلىغا تەسەللى بېرىپ، ـــ باشقىچە ئوي ـ خىيالىلاردا بولماي شەھەردە قىلماقچى بولغان ئىشلىرىڭنى ئويلا. راسا قېنىپ ئۇخلىۋال. ئەتە ئەتىگەن بامدات نامىزىنى ئوقۇۋېلىپلا يولغا چىققىن. ئەڭ ياخشىسى بىز كۆرۈشمىگەن بولايلى.

يىگىت تاڭ ئاتقۇچە ئۇخلىيالمىدى. ئۇخلىيالمىغانلىقىنى ئاتا ـ ئانىسىغا بىلدۈرۈپ قويماسلىق ئۈچۈن مىدىر ـ سىدىر قىلماي ياتتى، كۆز ياشلىرى ياستۇقىنى هۆللىگەنىدى.

9

ئانا بامدات نامىزىغا ئۇلگۈرتۇپ تاماق تەييارلىغانىدى. ئۇلار ئۇن ـ تىنسىز تاماق يېيىشتى.

ـــ بولدى، مۇشۇ يەردىلا خوشلىشايلى، سالامەتلىكىڭلارنى ئاسراڭلار، خۇدايىمغا ئامانەت.

ـــ سەنمۇ ئۆزۈڭنى ئاسرا، بالام، ئاللاغا ئامانەت.

دادا ئوغلىنىڭ قولىنى مەھكەم سىقىنىچە پىشانىسىگە يېنىش ـ يېنىشلاپ سۆيدى. ئانا ئوغلىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ چىڭ ـ چىڭ قۇچاقلىدى، كۆزلىرىدىن تارىلاپ ياش تۆكۈلەتتى.

يىگىت ئاتا ـ ئانىسى بىلەن هويلىدىلا خوشلىشىپ، ئېتىنى يېتىلەپ دەرۋازىدىن چىقتى. تېخى تاڭ ئەمدىلا سۈزۈلۈشكە باشلىغان بولسىمۇ، تىجارەتچىلەر ئالدىراش بولۇپ كەتكەنىدى.

كوچىدا ئالدىراش كېتىۋاتقان ئەرلەرنى ئۇچراتقىلى بولاتتى. يىگىت چوڭ يولغا تۇتىشىدىغان كوچا ئېغىزىغا كەلگەندە، ئاللىقانداق بىر شەپىدىن بېشىنى كۆتۈردى ـ دە، داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئۇنىڭ ئالدى ۋە ئارقا تەرىپىدىن سەكسەن نەپەر قوراللىق چېرىك قورشاپ بولغانىدى.

«بەلكىم كوچا چارلىغۇچىلار بولسا كېرەك»، يىگىت خىيالىدىن شۇلارنى ئۆتكۈزۈپ ئۆزىنى خاتىرجەم تۇتۇشقا تىرىشتى ۋە ئالدى تەرەپتىكى تۆت نەپەر چېرىككە يول بەرگەن بولۇپ يانداپ ئۆتۈپ كەتمەكچى بولدى.

ـــ هوي، بۇ قاۋۇلخان ئاداش ئىكەنغۇ؟ ـــ دېدى ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بىر ئۇيغۇر چېرىك ئوتلىگەن كاللىدەك ھەجىيىپ، ـــ بىر يىلنىڭياقى ئاخشام ئۆيگە كەلگەن ئادەم، بۈنچە سەھەردە ئالدىراپ نەگە ماڭدىڭلا، ئاداش؟

يىگىت چۆچۈپ كەتتى. ئۇ ئاخشام خېلىلا ئېھتىيات قىلغانىدى. ئۆزىنى بىرەر تونۇش ـ بىلىشلەرنىڭ كۆرۈپ قالمىغانلىقىغا ئىشەنگەن، مەھەللىدىكىلەرگىمۇ ئۆزىنى كۆرسەتمىگەنىدى. «ئۇلار مېنىڭ ئاخشام كەلگىنىمنى نەدىن بىلگەندۇ؟ ئەسلىدە داداملارنىڭ ئىشىكى تۆۋىدە پايلاقچى بار ئىكەن ـ دە، بىخەستەلىك قىپتىمەن.»

ئۇ ئۆزىگە گەپ قىلغان چېرىكنى بىر قاراپلا تونۇدى. شۇ ھامان يۈرىكىدىن پارتلاپ چىققان بىر غەزەپ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سالدى. «ئابدۇللا چېقى. توۋا، قاچانلاردىن بېرى چېرىك بولۇۋالدىكىنە؟ غىلجىڭ خوتۇنلاردەك تولغىنىپ ھەجىيىشلىرىنى كۆرمەمدىغان، سەتلىشىپ... رەقىبلەر تار يولدا ئۇچرىشىپتۇ، دېگەن مانا مۇشۇ ئوخشايدۇ. ياخشى، مەن ئىزدەپ بارمىساممۇ ئۆزۈڭ ئالدىمغا كەپسەن، كونا ـ يېڭى ھېسابىنى بىراقلا قىلىشايلى...»

يىگىت ئاتتىن سەكرەپ چۈشتى. قورقۇپ كەتكەن چېرىكلەر مىلتىقلىرىنى شاراق ـ شۇرۇق قىلىپ بەتلىدى.

ـــ قىمىرلىما!

يىگىت دەرھال ئېسىنى يىغىدى. ھەئە، شۇ دەقىقىدە ئۇ ئۆزىنىڭ روتا كوماندىرى تاپشۇرغان ۋەزىپىسىنى ئېسىگە ئالدى. شۇڭلاشقا، يۈرىكىدە لاۋۇلداۋاتقان شەخسىي ئۆچ ـ ئاداۋىتىنى بېسىۋېلىشقا مەجبۇر بولدى، چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتتى.

ـــ ۋۇي، ئابدۇللاخانمۇ سىلى. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ھەر يەردە قاتتىقىپ تىجارەت قىلدىم، ئاداش، ـــ يىگىت «ئاداش» دېگەن سۆزنى يىرگەنگەن ھالدا تەلەپپۇز قىلدى، ـــ ياۋايى ھايۋانلارنىڭ ئازراق تېرىسى بار ئىدى، شۇنى سەھەردە سۇ قىلىۋېتەي دەپ، ـــ يىگىت ئۆزىنىڭ ئىنقىلابچىلارغا قوشۇلۇپ كەتكەنلىكىدىن ئابدۇللا چېقىنىڭ خەۋىرى بارلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، بىر ئامال قىلىپ قۇتۇلۇپ كېتىش كويىغا چۈشكەنىدى. شۇڭا، ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا يالغان سۆزلەۋەردى.

ـــ يۇڭ ـ تېرە بازىرىنىڭ بۇنداق قاق پو[1]دا قىزىمايدىغانلىقىنى بىلمەيدىغانسىلە سودىگەرچىلىك قىلىۋاتقاندىكەن؟ ـــ دېدى ئابدۇللا چېقى ئاشۇ غىلجىڭ ھىجىيىشىنى بۇزماي، ـــ يالغان گەپنىمۇ قاملاشتۇرالمايدىكەنسىلە، ئاداش.

ـــ سىلىگە يالغان گەپ قىلىپ ئولتۇرغىلى كىمنىڭ چولىسى، ئادىشىم، ـــ يىگىت ئەمدى رەسمىي تەرىنى تۆردى، ـــ بىلمەيدىغان ئوخشايسىلە، سودىگەرچىلىك دېگەن ئاشۇنداق ھۇنەر. شۇڭا، كىشىلەر سودىگەر كۆن كۆرسە باي بولالمايدۇ، دېيىشىدۇ. ئوبدان قۇلاق سېلىپ ئاڭلاڭلا، بۇ گەپنىڭ مەنىسىنى چۈشەندۈرۈپ قويای. ھەقىقىي سودىگەر كۈنچىقىشتىن ئاۋۋال تىجارەتنى باشلاپ بولىدۇ. كۈن ئولتۇرغاندىن كېيىن ئاندىن تىجارەتنى توختىتىدۇ. ئەمدىغۇ مېنىڭ بۇنچە سەھەر كوچىغا چىقىشىمنىڭ سەۋەبىنى چۈشەنگەنسىلە.

ـــ ھى ـ ھى ـ ھى... گەپكە ئۇستا بولۇپ كېتىپسىلە جۇمۇ، قاۋۇلخان ئاداش، ـــ دېدى ئابدۇللا چېقى گەدىنىنى

---

① قاق پو ـــ ئەتىگەندە دېمەكچى.

قاشلىغىنىچە ھىجىيىپ، ـــ مۇنداق گەپ، ئادىشىم، خاپا بولماي مەن بىلەن جىڭساجۇي[1]گە بىر بېرىپ كەلگەن بولساڭلا.

ـــ نېمىشقا؟ ـــ يىگىت تېخىمۇ بەك قاپىقىنى تۈردى، ـــ يا مەن بىرەر جىنايەت ئۆتكۈزمىسەم.

ـــ توۋا دەڭلا، سىلىنى جىنايەت ئۆتكۈزدى دېگەن ئادەم بىلەن قىيامەتكىچە دەۋالىشامىنا، ـــ دېدى ئابدۇللا چېقى، ـــ مۇنداق گەپتى، سىلى تېخى بىلمەسلىكىڭلا مۇمكىن. جىڭساجۇي يېڭىدىن ئۇقتۇرۇش چىقارغان. يۇرتنى تاشلاپ يېرىم ئايدىن ئارتۇق سىرتقا چىقىپ كەتكەنلەر ئۆزىنى جىڭساجۇيگە تىزىملىتىپ، نېمە ئىش قىلغانلىقىدىن ئۇچۇر بېرىۋېتىپ ئىشىنى قىلىدۇ. شۇڭا، سىلى مۇشۇ شەرتكە چۈشۈپ قالدىڭلا، ئادىشىم، بولمىسا مېنىڭغۇ سىلىنى پەقەتلا ئاۋارە قىلغۇم يوقتى ئەينا.

يىگىت ئابدۇللا چېقىنىڭ سۆزلىرىگە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي ساقچى ئىدارىسىگە قاراپ ماڭدى. ماڭمايمۇ ئامال يوقتەك قىلاتتى. چۈنكى، ئابدۇللا چېقى كۈلۈپ تۇرغاندەك قىلغان بىلەن چېرىكلەرنىڭ ئەلپازىدىن ئۇنى مەجبۇرلاپ ئاپارماي قويمايدىغاندەك قىلاتتى.

ـــ ئۆزۈم بېرىپ كەلسەممۇ بولىدىغاندۇ؟ ـــ سورىدى يىگىت سىناش نەزىرى بىلەن ئابدۇللا چېقىغا قاراپ.

ـــ ۋاي بولمامدىغان، بەك بەلەن بولىدۇ، تازا، ـــ ئابدۇللا چېقى ئاشۇنداق دەپ ھىڭڭىدە بىرنى ھىجايغاندىن كېيىن گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ شۇغىنىسى مەن باشلاپ بارسام ئىشىڭلا تېزرەك ھەل بولىدۇ، ئاندىن كېيىن ئەل ـ ئاغىنە ئىككىيلەن پۇخادىن چىققۇدەك بىر مۇڭدىشىۋالىمىز تېخى. سىلى بىلمەيسىلە، بىر يىلدىن بۇيان گەيشەڭ كوچىسىدا تەتەيخانلار خېلى ئاۋۇپ قالدى. قىخ ـ قىخ ـ قىخ...

---

[1] جىڭساجۇي ـــ ساقچى ئىدارىسى.

ئابدۇللا چېقىدىن قۇتۇلالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن يىگىت ئىلاجسىز ساقچى ئىدارىسىگە قاراپ ماڭدى. «قېنى بېرىپ كۆرۈپ باقاي. ئۇ يەردىنمۇ بىرەر ئەھۋال ئىگىلەپ قالسام ئەجەب ئەمەس. تېخى ئابدۇللا چېقىدىن شەھەردىكى چېرىكلەرنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر تېپىپ قالمەنمۇ تېخى. يولۋاسنىڭ ئۇۋۇسىغا كىرمىگۈچە يولۋاس بالىسىنى تۇتقىلى بولمايدۇ. ئەجەبمۇ بىر چىرايىدىن كۆڭلىدىكىنى بىلگىلى بولمايدىغان چېقى ـ دە، بۇ...»

ـــ قېنى مەن يول باشلاي، ـــ دېدى ئابدۇللا چېقى ساقچى ئىدارىسىنىڭ قورۇسىغا كىرگەندىن كېيىن شاققىدە يىگىتنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ، ـــ ماڭا ئەگىشىپ مېڭىۋېرىڭلا، ئادىشىم.

ئابدۇللا چېقى يىگىتنى بىر بىنانىڭ ئىچىگە باشلاپ كىرىپ ئۇزۇن كارىدور ئارقىلىق بىرنەچچە ئىشخانىدىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئەڭ ئىچكىرىسىدىكى بىر ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ كىردى. ئۆينىڭ ئىچىدە بىر شىرە، بىر ئورۇندۇقتىن باشقا ھېچنېمە يوق ئىدى. يىگىت بىرئاز تەئەججۈپلەندى. ئابدۇللا چېقىنىڭ كۆزىگە گۇمانسىراپ قارىدى.

ـــ مۇشۇ يەردە جىنەك ئولتۇرۇپ تۇرۇڭلا، ئادىشىم، قىزىق بىر پىيالە چاي ئەكىرەي. ھايال بولمايلا كېلىمەن.

ئابدۇللا چېقى شۇنداق دېدى ـ دە، ئىشكىنى ياپقاچ چىقىپ كەتتى. شۇ ھامان ئىشكىنىڭ زەنجىرى شاراقلىغاندەك قىلدى. كۆڭلىگە شەك چۈشكەن يىگىت بېرىپ ئىشكىنى تارتىۋىدى، ئىشىك ئېچىلمىدى. ھەرقانچە كۈچەپمۇ ئىشكىنى قىمىرلىتالمىدى. بۇ ئۆينىڭ نە دېرىزە، نە تۆڭلۈكى يوق ئىدى. ئىشكىنىڭ دۈملىنىشى بىلەن ئۆينىڭ ئىچىگە مۇدھىش بىر قاراڭغۇلۇق تىقىلغانىدى. «سولاقخانا».

يىگىت ئۆزىنىڭ قاپقانغا چۈشكەنلىكىنى ھېس قىلدى ـ دە، پۈتۈن ۋۇجۇدى قەپەسكە سولانغان شىردەك لەرزىگە كەلدى، پۈشايمان، ئۆكۈنۈش تۈيغۇلىرى يۈرىكىنى ئامبۇردەك قىستى.

10

بۇگۈنكىسى يىگىتنىڭ ئالتىنچى قېتىم سوراق قىلىنىشى ئىدى. قىمىناق ئازابىنى يەتكۈچە تارتقان يىگىتنىڭ تېنى ئاجىزلاپ ھالىدىن كەتكەنىدى، زىخ سانجىلغان تاپانلىرى بەستلىك گەۋدىسىنى كۆتۈرەلمەي خۇددى تىكەنگە دەسسەپ تۇرغاندەك ئازاب سالاتتى. مەقئىتىدىن قۇيغان ئاچچىق مۇچ سۇيى ئىچىنى مىڭلىغان چايان چاققاندەك ئازابلايتتى، مۇشت ـ پەشۋا زەربىسىدىن يۈزى كۆپىتەك ئىششىپ كەتكەنىدى. قىزىتىلغان تاقا يېقىلغان مەيدىسى ۋىژىلداپ ئېچىشاتتى. ئابدۇللا چېقى بولسا ئۇتلىگەن كاللىدەك ھىجىيىپ غىلجىڭلايتتى.

ـــ بۇنداق جاھىللىق قىلماڭلا، ئادىشىم، بىز سىلىنىڭ تاشقورغاندىكى تاغ ئوغرىلىرى بىلەن بىر يىلىنڭىياقى نېمە ئىش قىلغانلىقىڭلىنى ئوبدان بىلىمىز. بۇنچە جاھىللىق قىلىپ نېمە كەپتۇ؟ ئادەمنىڭ ئۇستىخىنى تۆمۈر ئەمەس. سىلى بۇنداق قىينىلىپ ئازاب تارتساڭلا مەن چىداپ تۇرالمايدىكەنمەن. ئەسلىدىمۇ سىلى يولنى خاتا تاللىغان. پىرقە ھۆكۈمەت دېگەن يەرگە چوڭقۇر يىلتىزلاپ كەتكەن سۇۋادان، ئاشۇ ئالتە توك ـ توك ئوغرىلارچۇ، ناھايىتى چۇمۇلە شۇ. چۇمۇلىنىڭ دەرەخنى لىڭشىتالىغىنىنى نەدە كۆرگەن؟ ئۇلار نېمە قىلالايتتى ـ ھە؟ گەپ قىلىڭلا، ئادىشىم.

يىگىت دەسلەپتە ئۇنى ۋىجدانغا، غۇرۇرغا ئۇندىدى، كېيىن ئاغزىنى بۇزۇپ تىللىدى. لېكىن، ئابدۇللا چېقى ئاشۇ يىرگىنچلىك كۈلكىسىنى ئازراقمۇ بۇزمىدى، چىرايىنى ئازراقمۇ تۇرمىدى.

ـــ بۇنچىۋالا ئازابقا سىلى چىدىغان بىلەن مەن قاراپ تۇرۇپ چىدىيالمايدىكەنمەن، ئادىشىم. ئەمما، مەندە نېمە ئىلاج؟ سىلى

جاھىللىق قىلمىساڭلىلا مەنمۇ بۇ تەڭقىسلىقتىن قۇتۇلۇپ قالاتتىم. بالا ۋاقتىمىزدىن تارتىپ بىللە ئويناپ، بىر نان تاپساق تەڭ يەپ چوڭ بولغان ئاداش ـ ئاغىنە ئەمەسمۇ بىز، ھە، گەپ قىلىڭلا. بىز سىلىگە ئۇنچە ئېغىر شەرتمۇ قويمىدۇق. ناھايىتى شۇ تاغ ئوغرىلىرىنىڭ ھەقىقىي سانىنى، جايلاشقان ئورنىنى، ھازىر نېمە ئىشلارنى پىلانلاۋاتقانلىقىنى، ئەڭ مۇھىمى ئۆزۈڭلىنىڭ بۇ قېتىم قانداق ۋەزىپە بىلەن كەلگەنلىكىڭلىنى دەپ بەرسەڭلىلا بولدى. بۇنىڭ بەدىلىگە ئازابتىن، سولاقتىن قۇتۇلىسىلە. خېلى جىق ئىنئاممۇ بار تېخى.

يىگىت ئۇلارنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەنىدى، شۇڭلاشقا ئۆزىگە ئۆلۈم تىلەيتتى، ئۆلۈم ئارقىلىق ھەممىدىن قۇتۇلماقچى بولاتتى. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئىقرار قىلغاندىن، ئىنقىلابقا، سەپداشلىرىغا ساتقۇنلۇق قىلىپ ھايات قالغاندىن ئۆلۈم ئەلا ئىدى. بىر ئامال قىلىپ ئۆلۈۋالغىلى بولسا ـ ھە!

بىراق، ئابدۇللا چېقى ئۇنى قىمىر قىلالمىغۇدەك دەرىجىدە كىشەنلەپ قويغانىدى. ئۇ پەقەت مۇشۇنداق سوراقتىلا كىشەندىن ئازاد بولاتتى. ئەمما، دىۋىدەك ئۇستىخانلىق، كۈچتۈڭگۈر جاللاتلار ئۇنى مەھكەم قورشاپ تۇراتتى. يىگىت ھەر قېتىملىق سوراقتا ئىنسان قېلىپىدىن چىققان چىدىغۇسىز قىيناققا بەرداشلىق بېرەلمەي ھوشىدىن كېتەتتى. ئەمما، جاللاتلار ئۇنىڭغا مۇزدەك سۇ چېچىپ ھوشىغا كەلتۈرۈپ يەنە قىينايتتى.

ئۇ ئاتا ـ ئانىسى، سەپداشلىرى ۋە سۆيگەن يارى خەدىچە خېنىم بىلەن خىيالەن مۇڭدىشاتتى، قۇچاقلىشاتتى، سۆيۈشەتتى، ئۇلارغا تارتقان دەرد ـ ئازابلىرىنى دەپ بېرەتتى. ئۇلارنىڭ مېھرىبانلارچە تەسەللىسىدىن ئارام تاپاتتى، بەدىنىنىڭ ئاغرىقىنى بىردەملىك ئۇنتۇيتتى. ئەمما، بۇنىڭ خىيالى ياكى چۈشى ئىكەنلىكىنى ئىلغا قىلالمايتتى، ئېسىگە كەلگىنىدە بۇ تۇيغۇلىرىنىڭ ئۇزاق داۋاملىشىشىنى تىلەيتتى.

نېمە ئۇچۇندۇر ئىككى كۈندىن بېرى ئۇلار يېگىتنى سوراققا ئاچقىمدى ھەم قىينىمىدى. يېمەكلىكى بىردىنلا ياخشىلىنىپ قالدى. كاۋاپ، پولۇ، پېتىر مانتا، شورپا، دورا ـ دەرمەكلىك ناۋات چاي... يېگىت دەسلەپتە بۇ غىزالارنى يېگىلى ئۇنىمىدى. تاماق سوۋۇپ قالسىلا گۈندىپايلار ئاچىقىۋېتىپ يېڭىلاپ ئەكىرىپ تۇراتتى، سىلىق ـ سىپايىلىك بىلەن تاماق يېيىشكە تەكلىپ قىلاتتى. ئاچلىق ئازابىدا قىينالغان يېگىت كامېرغا مەززىلىك ھىد تارقىتىپ، ھورى كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان تاماقلا قاراپ ئولتۇرىۋېرىشكە چىدىمىدى، تويغۇچە غىزالاندى. ھەئە، ئىككى كۈن ئېچىدىلا ئۇ خىلىلا ئوڭشىلىپ قالدى. ئەما، ئۇلارنىڭ نېمە ئۈچۈن تۈيۈقسىز بۇنداق ياخشى مۇئامىلە قىلىپ، ئېسىل نازۇ نېمەتلەر بىلەن باققانلىقىنى چۈشەنمەيتتى.

«نېمە كارىم، بۇنداق ياخشى غىزانى ئەكىرىپ بەرسە يەۋېرىمەن. لېكىن، مېنى قورساق بىلەن ئالدايمەن دەپ خام خىيال قىلىشمىسۇن. ئۇنداق قىيناشلىرىغا بەرداشلىق بېرەلمەي زۇۋان سۇرۇپ قالسام ئەركەك بولماي كېتەي. ناھايىتى قىلسا ئۆلتۈرۈۋېتەر. ھامىنى بىر ئۆلۈمغۇ تاينىلىق، ئۇنىڭسىزمۇ ئاللىقاچان ئۆزۈمنى ئۆلۈمگە ئاتاپ قويغانمەن...»

ـــ قوپۇڭلا، ئادىشىم، يەپ سېپىق ئوسۇرۇپ يېتىۋەرمەي.

ئابدۇللا چېقىنىڭ غىلجىڭ كۆلكىسى ئۇنىڭ خىيالىنى ئۈزۈپ قويدى، ئۇ پۈت ـ قولىدىكى ئېغىر كىشەننى سۆرىگەچ ئاستا ئورنىدىن تۇردى. ئابدۇللا چېقىنىڭ كۆزلىرىگە مەغرۇر ھالدا غەزەپ بىلەن قارىدى، مۇشتۇملىرى چىڭ تۈگۈلدى.

ـــ ئادەمگە ئۇنداق سەت گۆلەيمەڭلا، ئادىشىم، سەمەر ئاكام بىلەن پاتما ئاچام① سىلىنى يوقلاپ كەپتۇ، كۆرۈشۈۋېلىڭلا.

يېگىتنىڭ يۈرىكى ئاللىقانداق بىر شۇملۇقنى سەزگەندەك ئەنسىز دۈپۈرلىدى. نەچچە كۈندىن بېرى ئۇ ئاتا ـ ئانىسىدىن ئەنسىرەپلا كەلگەنىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ئەھۋالىنى ئاتا ـ ئانىسىغا

① پاتما ئاچام ـــ پاتىمە ئاچام دېمەكچى.

بىلدۇرگۈسى يوق ئىدى.

«ئاتا ـ ئانامغا كىم خەۋەر بەرگەندۇ؟ توغرا، مۇشۇ مۇناپىق چېقى. ئۇنىڭدىن باشقا كىم بولاتتى؟ خەپ، قولۇمغا چۈشۈپ قالارسەن ناكەس، بىلىمەن، سەن ئۇلارنى ماڭا نەسىھەت قىلىشقا ئەكەلدىڭ، مۇمكىن ئەمەس. دادام ھەرگىزمۇ سېنىڭ يېنىڭنى ئېلىپ ماڭا نەسىھەت قىلمايدۇ. بىچارە ئانام تېنى ئاجىز مەزلۇم ئىدى. ئۇنىڭ بۇ ئىشلارنى بىلمىگىنى ياخشى ئىدى، خەپ، ئابدۇللا چېقى، شۇنداق بىر كۈن كەلسە تېرەڭنى تەتۇر سويۇپ...»

گۈندىپايلار يىگىتنى باشقا بىر ئۆيگە يالاپ ئەكىردى.

ــ دادام بىلەن ئانام قېنى؟ ــ بىتاقەتلىك بىلەن سورىدى يىگىت ئابدۇللا چېقىدىن.

ــ ئالدىرىماڭلا، ئادىشىم، مانا ھازىر كۆرۈشىسىلە.

ئابدۇللا چېقى شۇنداق دېدى ـ دە، ئۇدۇل تامدىكى تاۋار پەردىنى شارتتىدە قايرىۋەتتى. پەردىنىڭ كەينىدە دېرىزە بولۇپ دېرىزە ئەينىكىدىن سىرتنى ئېنىق كۆرگىلى بولاتتى.

ــ يېقىنراق كېلىپ كۆرۈڭلا، ئادىشىم.

يىگىت دېرىزە تۈۋىگە شۇنداقلا كېلىپ كۆزلىرىگە ئىشەنمەيلا قالدى. دېرىزە ئەينىكىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان مەنزىرە يۈرىكىنى شۇنداق ئەزدىكى كۆزىنى بىرنەچچە دەقىقە يۇمۇۋېلىشقا مەجبۇر بولدى.

دېرىزىنىڭ كەينى تەرىپىدىكى ئۆيدە يىگىتنىڭ دادىسى بىلەن ئانىسى قىپيالىڭاچ ھالدا پۈتى يەرگە ئاران تەگكۈدەك قىلىپ تورۇسقا ئېسىپ قويۇلغانىدى. ئىككى گۈندىپاي ئۇلارنى قامچىلاۋاتاتتى. بىر تەرەپتىكى ئوچاقتا تاقا، زىخ دېگەندەك نەرسىلەر ئوتتا قىپقىزىل بولۇپ يېنىپ تۇراتتى.

ــ ھايۋان، مۇناپىق، توڭگۇز!

يىگىت ئابدۇللا چېقىغا شىرەڭ ھۆركىرىگىنىچە تاشلاندى. لېكىن، تۆت نەپەر گۈندىپاي ئۇنىڭغا ئېسىلىۋېلىپ قىمىر قىلغىلى قويمىدى.

— ئۆزۈڭلىنى تۇتۇۋېلىڭلا، ئادىشىم، — دېدى ئابدۇللا چېقى ھەجىيىپ تۇرۇپ، — سەمەر ئاكام بىلەن پاتما ئاچامنىڭ قىيناقلا چۈشكەنلىكىنى كۆرۈپ تۇرامسىلە ياكى ماڭا دەيدىغان باشقا گېپىڭلا بارمۇ؟

— خۇدانىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتىدىن بولسىمۇ ئۇلارنى قويۇۋەت، — دېدى يىگىت لاسسىدە بوشاشقان ھالدا.

شۇ تاپتا يىگىت ئۇچۇن باشقا تاللاش يولى قالمىغانىدى.

— ئۇلارنى قويۇۋېتىشكە تامامەن بولىدۇ، ئادىشىم، لېكىن سىلىمۇ ئاۋۇال ماڭا بېرىدىغان ئامانەتنى بېرىڭلا.

نەچچە كۈندىن بېرىقى شۇنچىۋالا قىيناقلا غىڭ قىلمىغان يىگىتنىڭ كۆزىدىن ئىككى تامچە ياش سىرغىپ چۈشتى.

— بولىدى، سەن ئۇتتۇڭ، — دېدى ئۇ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، — لېكىن بىر شەرتىم بار، بۇ ئىشنى ئاتا ـ ئانامغا ھەرگىز تىنمايسەن.

ئابدۇللا چېقى ھەجايغان پېتى بېشىنى گىلدىڭلاتتى.

— بولىدۇ، بولىدۇ، سىلى نېمە دېسەڭلا شۇ، ئادىشىم بىز دېگەن ئۇرۇق ـ تۇغقان ئەمەسمۇ.

شۇ كېچىسى شەھەردىكى ئوغلى تاشقورغان ئىنقىلابىغا قاتناشقان ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ھەممىسى تۇتۇلۇپ ھەپسىگە ئېلىنىدى. ئىككى يۈز نەپەر تولۇق قوراللانغان ئاتلىق چېرىك يىگىتنىڭ يول باشلىشىدا كېچىلەپ يول يۈرۈپ بامدات ۋاقتى بىلەن تاغ ئارىسىدىكى بۇ خىلۋەت مەھەللىنى پۈتۈنلەي قورشىۋالدى.

سەپدىشى قاۋۇلخانىنىڭ خەۋەر ئېلىپ كېلىشىنى كۈتۈپ ياتقان يىگىتلەر كۈتمىگەندە ئۆزىنىڭ قورشاۋدا قالغىنىنى سەزگىنىدە ئاللىقاچان كېچىككەنىدى. شۇنداقتىمۇ، ئۇلار ئۆزلىرىدىن ئون نەچچە ھەسسە كۆپ چېرىك بىلەن باتۇرلارچە ئېلىشتى. قورشاۋنى بۆسۈپ چىققان ئوچ نەپەر جەڭچىنى ھېسابقا ئالمىغاندا قالغان يىگىتلەرنىڭ ھەممىسى قۇربان بولدى. گەرچە

چېرىكلەرنىڭ ئۆزلىرىمۇ خېلى كۆپ تالاپەت يېگەن، يىگىتلەرنىڭ بىرسىنىمۇ تىرىك قولغا چۈشۈرەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا غەلىبە تەنتەنىسى قىلىشتى. يىگىتلەرگە پاناھلىق جاي بەرگەن دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرىنى ئۆرۈپ بۇزۇۋېتىپ، مال ـ مۈلۈك، چارۋىلىرىنى بۇلاپ شەھەرگە قايتىشتى.

ھەئە، قۇربان بولغان يىگىتلەرنىڭ قانلىرى بۇ خىلۋەت تاغلىق مەھەللىنى قىپقىزىل قانغا بويىغانىدى. ئەنە شۇ پاجىئە يۈز بېرىپ ھەپتە ئۆتكەندە، كىشىلەر ئابدۇللا چېقىنىڭ جەستىنى ساقچى ئىدارىسىنىڭ يېنىدىكى ھاجەتخانىدىن تاپتى. ئون نەچچە يېرىگە پىچاق يېگەن ئابدۇللا چېقى پاجىئەلىك ئۆلتۈرۈلگەنىدى. يىگىتمۇ، ئابدۇللا چېقىنىڭ ئايالى خەدىچە خېنىممۇ غايىب بولغانىدى. ئىشنىڭ تېگى ـ تەكتىنى ئازراق چۈشەنگەن ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئەمەلدارى ئۇلارنى خېلى ئىزدەپمۇ تاپالمىدى ـ دە، ئارتۇقچە داۋراڭ سېلىپ يۈرمەي بولدى قىلدى.

11

دەريا سۈيى بىر خىل مۇڭلۇق مۇزىكىدەك شاۋقۇنلايتتى. بوۋاينىڭ ساقىلى بىلەن نەۋرىسىنىڭ مەڭزى ياشتىن يۇيۇلغانىدى. قوللىرى مەھكەم كىرىشىپ كەتكەنىدى.

ـــ بوۋاڭنى ئەمدى چۈشەنگەنسەن، بالام، ـــ دېدى بوۋاي ھەسرەتلەنگەن ھالدا، ـــ بوۋاڭ مانا مۇشۇنداق ئىپلاس، خائىن. گەرچە مەن خەدىچە مومانى ئېلىپ يىراق يۇرتلارغا بېشىمنى ئەكەتكەن، ھەر خىل ئامالالارنى قىلىپ بۇ كەچۈرگۈسىز قىلمىشلىرىمنى يوشۇرالمىغان، كىشىلەرنىڭ، ئىنقىلابچىلارنىڭ، ھۆكۈمەتنىڭ كۆزىنى بويىاپ قىلمىشلىرىمغا ھېساب بېرىشتىن، جازالىنىشتىن قۇتۇلۇپ قالغان بولساممۇ، ئەمما بىر قېتىممۇ ئېچىلىپ كۆلەلمىدىم. سىلەرنىڭمۇ قېشىمدا كۈلۈشۈڭلارغا يول

قويمىدىم. چۈنكى، مەن ھەرقانداق بىر كۈلكىنى كۆرسەم مەيلى ئۇ بىر غەرەزسىز كۈلكە بولسىمۇ قاتتىق خۇدۇك ئالاتتىم. گويا ئاشۇ كۈلكە ئىگىسى مېنى مەسخىرە قىلىۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ يۈرىكىم پۈچىلىناتتى. ئۆزۈمنى ئەل - جامائەتتىن خالىي تۇتۇپ ياشاپ باقتىم. ئەمما، بىر كۈنمۇ خاتىرجەم بولالمىدىم، بىر قېتىممۇ خاتىرجەم ئۇخلىيالمىدىم. كۈندۈزى كۆز ئالدىمدىن، كېچىسى چۈشۈمدىن ساتقۇنلۇقۇمنىڭ بەدبەلگە بەھۈدە ئۆلۈپ كەتكەن سەپداشلىرىم نېرى كەتمەيتتى. مېنىڭ بۇ سىرىمدىن رەھىمەتلىك خەدىچە مومىڭ خەۋەردار ئىدى. ئۇ تاكى ئۆلۈپ كەتكۈچە ماڭا تەسەللى بېرىپ، مېنى بۇ ۋىجدان ئازابىدىن قۇتۇلدۇرۇشقا تىرىشتى، ئەمما ئۇنداق قىلىش قولىدىن كەلمىدى.

بۈگۈن بىردەم كۆزىنى يۇمۇپ تۇرۇۋالدى، ئۆپكىسى توختىماي غاژىلدايتتى، ئۇ ئاللىقانداق بىر ئىشنى ئېسىگە ئېلىشقا تىرىشقاندەك قىلاتتى.

— ئېسىڭدىمۇ، ئوغلۇم، كىچىك ۋاقتىڭدا مەھەللىدىكى بالىلار بىلەن مۇشتلىشىپ قېلىپ يىغلاپ كىرگىنىڭ؟

— ئېسىمدە، — دېدى يىگىت بالىلىق ئەسلىمىلىرىنى دەرھال كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، — بىر قېتىملىق ھەربىي - دۇشمەن ئويۇنىدا مەھەللىمىزدىكى مەمتەك دام بىلەن كىمنىڭ خائىن بولۇشىنى تالىشىپ قېلىپ، مۇشتلىشىپ قالغانىدىم، نېمە ئۈچۈندۇر شۇ چاغدا سىز قاتتىق رەنجىپ قالغانىدەك قىلغان.

— شۇنداق، — دېدى بۈگۈي ھاسىرىغان ھالدا، — مەن شۇ چاغقىچە مېنىڭ بۇ جىنايىتىمنى خەدىچە مومىڭ بىلەن ئۆزۈمدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ، دەپ ئويلايتتىم. ئابدۇللا چېقىنى بولسا ئۇجۇقتۇرۇۋەتكەنىدىم. لېكىن، ئاشۇ كۈنى سەن مېنى سەگەكلەشتۇردۇڭ. شۇ چاغدىلا مېنىڭ بۇ ساتقۇنلۇقۇمنى باشقىلارنىڭمۇ بىلىدىغانلىقىنى، ئەمما نېمە ئۈچۈندۇر كەڭ

قورساقلىق بىلەن ئەپۇ قىلىپ يۈزۈمگە سالمىغانلىقىنى بىلدىم. رەھمەتلىك خەدىچە موماڭمۇ ئۆز ۋاقتىدا ماڭا: «سىلى يەنىلا مېنىڭ نەزىرىمدە قەھرىمان، مەن سىلىنى ئەپۇ قىلدىم، ئۆزلىرىنى بۇنداق قىينىماي ئەركىن ـ ئازادە تۇتسىلا» دەپ تەسەللى بەرگەنىدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، مەن خەدىچە موماڭنىڭ تەسەللىسىگە ئالدىنىپ قالغان، ساتقۇنلۇقۇمنى ھېچكىم بىلمەيدۇ دەپ ئۆزۈمنى ئىشەندۈرگەنىكەنمەن. ئاشۇ كىچىككىنە جېدەل سەۋەبىدىن بۇ سىرنى باشقىلارنىڭمۇ بىلىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتكىنىمدە، مەھەللىدىكىلەرنىڭ يۈزىگە قارىيالمايدىغانلىقىمنى ھېس قىلدىم. ئۆلۈۋالماقچىمۇ بولدۇم، ئەمما جۈرئەت قىلالمىدىم. گەرچە روھىي جەھەتتە بىر كۈندە مىڭ ئۆلۈپ، مىڭ تىرىلگەن بولساممۇ ھەقىقىي ئۆلۈمگە يۈزلىنەلمەيۋاتاتتىم. ۋۇجۇدۇمدىكى قورقۇنچاقلىق ئۆلۈم ۋەھىمىسىنى يېڭىشكە يول قويمايتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ تاغلىق مەھەللىنى ئاخىرقى ھايات مۇساپەم قىلىپ تاللىدىم. چۈنكى، بۇ يەرگە ئاشۇ مەرد ئوغلانلارنىڭ ئىسسىق قېنىنىڭ ئاققانلىقىنى، تاشلارنى، گىياھلارنى، تۇپراقلارنى قىپقىزىل بويىغانلىقىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەنىدىم. قارا، بالام، بۇ دالادا نېمىشقا يۇلغۇن جىقلىقىنى بىلەمسەن؟ بۇ يۇلغۇنلار ئاشۇ قۇربانلارنىڭ قېنى تۆكۈلگەن تۇپراقتىن كۆكلەپ چىققان، شۇڭا ئۇنىڭ تېنىمۇ قىزىل، چېچەكلىرىمۇ قىزىل. مەن بۇ يەردە ئۇلاردىن گۇناھىمنى تىلىدىم، توۋا قىلدىم، روھىناتلىرىغا كېچە ـ كۈندۈز دۇئا قىلدىم. ئۇلار بىلەن خىيالىي مۇڭداشتىم. ھەر كېچىسى ئۇلار چۈشۈمگە كىرىدۇ. گويا مېنىڭ ساتقۇنلۇقۇمنى بىلمەيدىغاندەك، بىلسىمۇ بىلمەسكە سالغاندەك، مەن بىلەن خۇشال سالاملىشىدۇ، چاقچاقلىشىدۇ، بىللە موخوركا چېكىشىدۇ، ناخشا توۋلايدۇ، كەلگۈسىدىكى ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى يوشۇرماي دەپ بېرىشىدۇ. ئۇلارنىڭ چۈشۈمدە بولسىمۇ مېنى خائىن، مۇناپىق، ساتقۇن، خۇن قىساسىمىزنى تۆلە، ھېساب بەر دەپ ھاقارەتلىشىنى

تىلەيمەن. ئەمما، بۇ تىلىكىم ھەرگىز ئىجابەت بولمىدى. ئەمدى ئۇلارنىڭ قېشىغا بېرىپ ھەقىقىي ئەھۋالىنى دەپ گۇناھىمغا تۇتۇا قىلمىسام، ئۇلارنىڭ جازاسىنى قوبۇل قىلمىسام بولمىدى.

بۇ ئىسىنىڭ كەچمىشلىرىنى ئاڭلاپ يىگىتنىڭ باغرى ئېزىلىپ كەتكەنىدى. ئۇ شۇ دەقىقىدە بىچارە بۇ ئايغا تەسەللى بېرىشتىن باشقا ھېچنېمىنى ئويلىمىدى.

ــ ئۇنداق دېمەڭ، بۇ ئا، ــ دېدى يىگىت بۇقۇلداپ يىغلىغىنىچە، ــ ئۆزۈنىڭ جىنايىتىنى تونۇماسلىق، ئەل ـ يۇرتقا خائىنلىق قىلىپ تۇرۇپ قىلچىلىك ۋىجدان ئازابى تارتماسلىق، يۇزىنى داپتەك قىلىپ ياشاش ئەڭ شەرمەندىلىك ھېسابلىنىدۇ. سىز ئۆزلۇكىڭىزدىن خائىنلىق قىلمىغان. شۇ چاغدا ئۇلۇغ مومام بىلەن ئۇلۇغ بۇ ئامنى قۇتۇلدۇرمىسىڭىز بولمايتتى. ئۇنداق قىلمىسىڭىز گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ چوماقچىلىرى ــ ئابدۇللا چېقى ئۇلارنى يەتكۈچە ئازابلاپ ئۆلتۈرۈۋېتەتتى. ھەرقانداق بەدەلگە قارىماي ئۇلارنى قۇتقۇزۇۋېلىشىڭىز سىزنىڭ ئادا قىلىشقا تېگىشلىك پەرزەنتلىك بۇرچىڭىز ئىدى.

ــ ياق، ياق، خاتالاشتىڭ، بالام، ــ دەرھال ئىنكاس قايتۇردى بۇ ئاي بىرھازا قېقىلىپ يۆتەلگەندىن كېيىن، ــ پەرزەنت ئۇچۇن ئاتا ـ ئانىسىنى زۇلۇمدىن قۇتۇلدۇرۇش بۇرچىدىن ئەل ـ يۇرتىنى زۇلۇمدىن قۇتقۇزۇش بۇرچى ئەڭ مۇقەددەستۇر. مەن بۇ ھەقىقەتنى بەكمۇ كېچىكىپ چۈشەندىم. شۇ چاغدا ئىنقىلابقا، سەپداشلىرىمغا، ئەل ـ يۇرتىنىڭ ئۇلۇغ ئىشلىرىغا ساتقۇنلۇق قىلىش بەدىلىگە ئاتا ـ ئانامنى قۇتقۇزدۇم. ئەگەر ئۇنداق قىلمىغان بولسامۇ ئۇلار مەندىن قىلچىلىك رەنجىمەيتتى، بەلكىم مەندەك ئوغلىدىن پەخىرلىنەتتى. گەرچە مەن بۇ ئىشنى دادامدىن قاتتىق سىر تۇتقان بولسامۇ، نېمە ئۈچۈندۇر دادام ماڭا كېيىنكى كۈنلەردە بىر خىل گۇمانىي نەزەر بىلەن قارايدىغان بولۇپ قالدى. دادام بەكمۇ چېچەن ئادەم ئىدى. بەلكىم

ئابدۇللا چېقىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، خەدىچە مومائىنى ئەپقاچقىنىمدىن، ئىنقىلابچىلار سېپىگە قېتىلماي يىراق يۇرتلارغا كەتكىنىمدىن، شۇ كۈنلەردە مۇشۇ خىلۇەت مەھەللىدە نۇرغۇن سەپداشلىرىمنىڭ چېرىكلەر تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەنلىكىدىن، ئۆزىنىڭ تۇيۇقسىز قويۇپ بېرىلگەنلىكىدىن بىر ئىشلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ گۇمانلانغاندۇ. ئەمما، كۆڭلىدە راسا جەزملەشتۈرەلمەي، مەندىن بۇ ئىشلارنىڭ تېگى ـ تەكتىنى سورىمىغاندۇ. مەن دادامنىڭ كۆزلىرىگە ھەر قېتىم قارىغىنىمدا ئۇنسىز بىر سوراقنى ھېس قىلاتتىم. دادامنىڭ كۆزلىرى يۇرىكىمگە تىكىلگەندەك تۇيغۇغا كېلىپ ئۆزۈمنى قويغۇدەك يەر تاپالماي قالاتتىم. شۇنىڭدىن كېيىن ھەقىقىي ئاتىلىق مېھرىدىن ئايرىلىپ قالدىم. دادامنىڭ كۆزى تا يۇمۇلغۇچە ماڭا گۇمان بىلەن قارىدى. شۇڭا، سەن ئاللىقانداق باھانە ـ سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ خەستە دىلىمغا تەسەللى بېرىمەن دەپ ئويلىما، ئوغلۇم. مېنى ئارام تاپسۇن دېسەڭ، مېنى ئەيىبلە، ماڭا نەپرەتلەن، بىر ساتقۇن، خائىن، مۇناپىق، شەرمەندىگە قارىغاندەك قارا.

يىگىت شۇ تاپتا بوۋىسىغا نەپرەتلىنەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ھەئە، ئۇ ئۆزىنىڭ ھەقىقىي بىر ساتقۇن، مۇناپىقىنىڭ پۈشتى بولۇپ قالغانلىقىدىن چەكسىز ئەپسۇسلانسىمۇ، يۇرىكىنىڭ بىر يېرلىرىدىن كەچۈرگۈسىز گۇناھى ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ئۆزىنى ئەيىبلەپ كەلگەن بىچارە بوۋايغا نىسبەتەن ھۆرمەت، مۇھەببەت يېلىنجايتتى.

«قانداشلىق سەۋەبىدىن ئۇنى ئەيىبلىگۈم كەلمەيۋاتامدۇ يا؟ ـــ دەيتتى يىگىت ئۆز ـ ئۆزىدىن گۇمانلىنىپ، ـــ ئەگەر شۇنداق قىلغان بولسام مەنمۇ ئادەمىي ۋىجدانىدىن ئايرىلغان بولىمەن. بىلىپ تۇرۇپ بىر خائىن، مۇناپىققا يان باسقان بولىمەن. ئەمىسە نېمىشقا ئۇنىڭغا شۇنچىلىك ھېسداشلىق قىلىمەن؟ نېمىشقا بۇنى شۇنچىلىك ياخشى كۆرىمەن؟ ئۇنىڭ ئاشۇ قىلمىشلىرى نېمە

ئۇچۇن ماڭا جىنايەت بولۇپ تۇيۇلمايدۇ؟»

يىگىتنىڭ كاللىسى زىددىيەتكە تولغانىدى. ئۇ بۇ زىددىيەتلەرنى دەماللىققا ھەل قىلىشقا، ئۆزىنى قىينىغان سوئاللارغا جاۋاب تېپىشقا ئامالسىز ئىدى. شۇنداقتىمۇ، ئۇ ھاياتىنىڭ ئاخىرقى مەنزىللىرىگە بېرىپ قالغان بۇ بوۋايغا ئىككى ئېغىز تەسەللى بېرىشنى لايىق تاپتى.

«ئىنسانلار بۇنچە ئېغىر، كەڭ قورساق بولمىغان بولسا، بىر - بىرىنى ئەپۇ قىلىپ ياشىمىغان بولسا، ئەپۇدىن ئىبارەت بۇ ئۇلۇغ پەزىلەتتىن مەھرۇم بولغان بولسا، بۇ زېمىن ئاللىقاچان دوزاخقا ئايلانغان بولاتتى» دەپ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇردى يىگىت.

ــ ئۆزىڭىزنى يەتكۈچە ئازابلاپسىز، بوۋا، بىر ئۆمۈر ۋىجدان ئازابى تارتىپسىز، مۇشۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىك.

ــ ياق، يەنە خاتالاشتىڭ، ئوغلۇم، ــ دېدى بوۋاي كەسكىنلىك بىلەن، ــ ئىنسان چوقۇم ئەل - يۇرتقا، ئۆزىگە، ئەۋلادىغا يۇز كېلەلەيدىغان بولۇپ ياشىشى كېرەك. قىلغۇلۇقنى قىلىپ بولۇپ ئازابلانغانىڭ، ۋىجدان ئازابى تارتقانىڭ، پۇشايمان يېگەنىڭ پايدىسى يوق. بىلەمسەن، ئوغلۇم، مەن نېمىشقا نەۋرىلىرىم بىلەن كۆرۈشۈشنى خالىمىدىم؟ ئۇلارنىڭ بۇ يەرگە مېنى يوقلاپ چىقىشىغا رۇخسەت قىلمىدىم؟ چۈنكى، مەن ئۇلارغا يۇز كېلەلمەيمەن. ئۇلارغا بوۋا بولغۇدەك سالاھىيىتىمنىڭ يوقلۇقىنى بىلىمەن. شۇڭلاشقا، ئۇلارنى مەندەك بىر ساتقۇن، خائىن، مۇناپىق بوۋىسىنىڭ چىرايىنى ئۇنتۇپ كەتسۇن، بالىلىق پاك قەلبىدە بىر مۇناپىقنىڭ سىيماسى ئورناپ قالمىسۇن، دېدىم. قايسىبىر بوۋا نەۋرىسىنى ياخشى كۆرمىسۇن؟ سەن بىلمەيسەن، ئوغلۇم، نەۋرىنىڭ ئوتى بالىنىڭ ئوتىدىن يامان. ئەمما، مېنىڭ سىلەرنى قۇچاقلاش، سۆيۈش، باغرىمغا بېسىش سالاھىيىتىم يوق ئىدى. خوش، بوۋا دېگەن نەۋرىسىگە ئۆتكەن كەچمىشلىرىنى چۆچەك قىلىپ ئېيتىپ بېرىدۇ. يىگىتلىكىنى، مەردۇمەردانىلىكىنى، ئەل - يۇرت ئۈچۈن كۆرسەتكەن

پىداكارلىقىنى داستان قىلىپ سۆزلەپ بېرىدۇ. شۇ ئارقىلىق ئۇلارنىڭ بالىلىق قەلبىگە ئادەمىيلىكنىڭ، پاكلىقنىڭ، ياخشىلىقنىڭ، مەردۇمەردانىلىكنىڭ، ئەلسۆيەرلىكنىڭ، ئىنسانىي پەزىلەتنىڭ تۇنجى تامغىسىنى باسىدۇ. ئەمما، مەنچۇ؟ مەن سىلەرگە قايسىبىر پەخىرلىك كەچمىشلىرىمنى چۆچەك قىلىپ سۆزلەپ بېرەلەيتتىم، قايسىبىر باھادىرلىقىمنى داستان قىلىپ بېرەلەيتتىم؟ چۈشەنگەنسەن، ئوغلۇم، شۇ سەۋەبتىن مەن يۇرىكىمدە گۈرۈلدەپ كۆيۈپ تۇرغان نەۋرە ئوتىنى بېسىپ تۇرۇپ سىلەرگە قاپاق تۇردۇم، قۇچىقىمغا ئالمىدىم، ئەركىلەتمىدىم، پىشانەڭلەرگە سۆيمىدىم، دىلىڭلارغا كۆپ ئازار بەردىم. مانا مەن مۇشۇنداق بوۋا، ئوغلۇم. ساڭا دەيدىغان ئەڭ ئاخىرقى ۋەسىيىتىم شۇكى، ئىنسان ئۇچۇن خائىن، ساتقۇن، مۇناپىق دېگەن لەنەتلىك نامنى كۆتۈرۈپ ياشاشتىنمۇ ئارتۇق ئازاب يوق ئىكەن. ھەرقاچان ئېسىڭدە بولسۇنكى، ھەرنېمە بولساڭ بول، لېكىن ساتقۇن، خائىن، مۇناپىق بولما.

بوۋاي زىيادە ھاياجانلىنىپ كەتتىمۇ ياكى كۆپ سۆزلەپ چارچاپ كەتتىمۇ، بىرھازا دېمى كېسىلىپ غاژ ـ غاژ قىلغاندىن كېيىن، خارتتىدە بىرنى تىنىپ بېشى يانغا قىيسىيىپ قالدى.

ـــ بوۋا، بوۋا، نېمە بولدى سىزگە؟

قاتتىق چۆچۈپ كەتكەن يىگىت چاچراپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، بوۋاينىڭ بېشىنى قۇچىقىغا ئالدى، بۇرنىنىڭ ئاستىنى باشمالتىقى بىلەن كۆچەپ باستى. يىگىت بۇ ھەرىكەتنى بىرنەچچە قېتىم تەكرارلىغاندىن كېيىن بوۋاينىڭ كۆزلىرى ئاجىز پىلىلداپ ئېچىلىپ، تىنىقى يەنە پەيدا بولدى. يىگىت يۇگۇرۈپ ئۆيگە كىرىپ بىر پىيالە سۇ ئاچىقتى ـ دە، بوۋايغا ئىچۈردى. بوۋاي بىر يۇتۇم سۇ ئىچكەندىن كېيىن «ئۇھ» دەپ چوڭقۇر بىر نەپەس ئالدى.

ـــ سىزنى كۆتۈرۈپ ئۆيگە ئەكىرىپ كېتەي، بوۋا، ـــ دېدى يىگىت.

— ياق... — دېدى بوۋاي ئۇزۇك - ئۇزۇك تىنىپ، — مېنى بىردەم ئولتۇرغىلى قوي، بۇ يەرنى قانغۇدەك بىر كۆرۈۋالاي.

بوۋاي بىلەن يىگىت بىرھازا ئۇن - تىنسىز ئولتۇرۇشتى. يىگىت بوۋاينى يۆلىۋالغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ قوللىرى مەھكەم كىرىشىپ كەتكەنىدى. بوۋاي دەريا‌غا، قىرغاقتىكى يۇلغۇنلارغا، تاقىر تاغقا، ھەربىر تال گىياھقا تويماي قارايتتى نېمىنىدۇر ئىزدەپ تاپماقچى بولغاندەك.

تۇيۇقسىز بوۋاينىڭ تىنىقى يەنە ئىتتىكلەپ كەتتى.

— سەندىن ئۆتۈنىدىغان بىر ئىشىم بار، بالام، — دېدى بوۋاي قىينالغان ھالدا سۆزلەپ، — مېنىڭ يەرلىكىم دەريا بويىدىكى ئاۋۇ بىر توپ يۇلغۇننىڭ تۈۋى بولسۇن. ئېسىڭدە مەھكەم تۇت، مېنى شەھەرگە يۆتكىمەڭلار. مەن بۇ يەردە دەريانىڭ شارقىراشلىرىنى ئاڭلىغاچ سەپداشلىرىمنىڭ قېنى تۆكۈلگەن تۇپراقنى قۇچاقلاپ ياتاي. يەنە بىر گەپ، بۇ يەردە ئايسەنەمخان دەيدىغان بىر جۇۋان بار، ئېرىدىن ياش تۇل قالغانكەن. چوڭ ئوغلى سەن بىلەن دېمەتلىك. ئىسمى قەھرىمان. مەن ئاۋۇ قورۇ - جايىمنى ئازغىنا بىساتلىرىم بىلەن ئاشۇ يىگىتكە مىراس قالدۇردۇم. يىگىت پات يېقىندا ئۆيلەنمەكچى. مېنىڭ نەزرىمنى قىلمىڭلار. نەزرگە ئىشلىتىدىغان پۇلغا ئاشۇ يىگىتنىڭ تويىنى قىلىپ بېرىڭلار...

بوۋاينىڭ ئاۋازى بارا - بارا پەسلەپ كەتتى. يىگىت قۇلىقىنى بوۋاينىڭ ئاغزىغا يېقىن ئەكەلدى. بوۋاي «مەن ئەمدى كېتەي، خوش...» دەپ شۇرلىغاندەك قىلاتتى. ئانچە ئۇزاق ئۆتمەي بوۋاي تىنىقتىن پۈتۈنلەي قالدى.

12

ئەتىسى ئەتىگەندە دەريا بويىدىكى باراقسان ئۆسكەن يۇلغۇننىڭ تۈۋىدە قەبرىدىن نىشانە بېرىپ كىچىككىنە بىر توپا

دۆڭسى پەيدا بولدى. بۇ يەرگە بوۋاينىڭ تۆت ئوغلى، ئىككى قىزى، كېلىن - كۈيۈ ئوغۇللىرى ۋە نەۋرە - چەۋرىلىرى تولۇق جەم بولدى. ئۇلارنىڭ ئەتراپىدا بۇ تاغلىق خىلۋەت مەھەللىنىڭ قېرى - ياش، ئەر - ئايال بارلىق جامائىتى بېشىنى تۆۋەن سېلىشىپ تۇراتتى.

چوڭ ئوغۇل قاسىم ئاخۇن دادىسىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە، قورۇ - جايىنىڭ ئاچقۇچىنى قەھرىمان ئىسىملىك يىگىتكە تۇتقۇزدى.

— ئالغىن، ئوغلۇم، — دېدى قاسىم ئاخۇن ئاچقۇچىنى يىگىتكە تۇتقۇزۇپ تۇرۇپ، — ھازىردىن باشلاپ سەنمۇ مېنىڭ ئوغلۇم. توي ئىشلىرىڭغا ئۆزۈم ئىگە بولىمەن. دادام راست ئېيتىدۇ، بىز ھەممەيلەن قان قېرىنداش. نېمە ئىش قىلايلى، قانداق ئىش - ئەھۋال بىلەن شۇغۇللىنايلى، قان قېرىنداشلىقتىن تېنىڭالغىلى بولمايدۇ.

قەبرە بېشى بىردەم سۈكۈتكە چۆمدى.

— جامائەت، مەرھۇم قاۋۇلخان ئاكىنىڭ روھىغا ئاتاپ يەنە بىر قېتىم دۇئا قىلايلى، — دېدى قېرى ئىمام.

ھەممەيلەن قەبرە بېشىدا دۇئاغا قول كۆتۈرۈشتى. باشقىلارنىڭ بوۋاينىڭ روھىغا ئاتاپ قانداق تىلەكلەرنى تىلىگەنلىكى نامەلۇم، ئەمما نەۋرە يىگىت چىن يۈرىكىدىن چىقىرىپ بىر سۆزنىلا تەكرارلايتتى.

«تۇپراق، ئى مۇقەددەس تۇپراق، بوۋامنى قوينۇڭغا ئالغايسەن!»

قەبرىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدە دەريا شارقىرايتتى، بۇ زېمىنىڭ ئاللىقانداق كەچمىشلىرىنى پىچىرلاۋاتقاندەك توختىماي شاۋقۇنلايتتى. ھەئە، دەريانىڭ ئاشۇ شاۋقۇنلۇق پىچىرلاشلىرىدا ئۆتمۈشمۇ، بۈگۈنمۇ، كەلگۈسىمۇ بار ئىدى. چۈنكى، دەريا ئاشۇ شاۋقۇنلۇق پىچىرلاشلىرى بىلەن بۇ زېمىنىڭ قىسمەتلىرىگە گۇۋاھ بولۇپ مەڭگۈ توختىماي ئېقىپ تۇراتتى...

ئالتۇن جۇۋان

ئابدۇباقىنىڭ خىيالىغا ئولتۇرسا ـ قوپسا خوتۇن كىرىۋالمىغان بولۇپ قالغانىدى. چەت ـ چېتىگە كۆز يەتكۈسىز بۇ جاڭگاللىقنى پۈتۈنلەي دېگۈدەك قومۇشلۇق قاپلىۋالغان بولۇپ، ئاندا ـ ساندا يۇلغۇن، توغراقلارمۇ كۆزگە چېلىقاتتى. كەنت ئىچىدىكىلەر «توغراقلىق بىنەم» دەپ ئاتىۋالمىغان بۇ جاڭگاللىق ئۆز ۋاقتىدا ھەقىقەتەنمۇ ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق بۈككىدە توغراقلىق ئىدى.

ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 60 ـ يىللىرىدىكى «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش»، «پولات ـ تۆمۈر تاۋلاش»، 70 ـ يىللىرىدىكى «يېزا ئىگىلىكىدە داجىيدىن ئۆگىنىش» ۋە 80 ـ يىللارنىڭ ئاخىرى 90 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدىكى «ئۇنۇمسىز باغ ـ ئورمانلارنى تېرىلغۇ يەرلەرگە ئۆزگەرتىپ بىنەم ئېچىپ، پاختىچىلىقنى تەرەققىي قىلدۇرۇش» ھەرىكەتلىرىدە توغراقلارغا ئۇست ـ ئۇستىلەپ ئاپەت كەلدى. شۇنچە جاپا تارتىپ ئاچقان بىنەملەرگە زومچەك ـ زومچەك قۇم دۆۋىلىرى كۆچۈپ كېلىپ، ئاخىرىدا بۇ جاڭگاللىقنىڭ بىردىنبىر ھۆكۈمرانى قومۇشلۇق بولۇپ قالدى. ئابدۇباقى مانا مۇشۇ جاڭگاللىقتا ئۆزى يالغۇز پادا باقاتتى. ئەمەلىيەتتە، ئۇنىڭ پادا دەپ كەتكۈدەك كۆپ قويىمۇ يوق، بۇ يىل تۇغۇلغان تۆت چىچقاق پاقلاننى قوشقاندا بارى ـ يوق ئاران يىگىرمە سەككىز تۇياق قويى بار ئىدى. شۇنداق، ئۇ ئەقلىگە كەلگەندىن تارتىپ بۇ جاڭگالدا قوي بېقىپ كەلدى. بىراق، باقىقان قويلىرى ئوتتۇز تۇياقتىن پەقەتلا ئېشىپ باقمىدى. ھەر يىلى قىش ۋە ئەتىيازدا تۇغۇلغان قوزىلار پادىغا

قېتىلىپ تازا سەمرىگەن كەچ كۈز مەزگىلىدە ئانىسى تۆت ـ بەش پاقلاننى بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ، پۇلىغا ئۇن، ياغ، گۈرۈچ، تۇز، ئوتياش دېگەندەك لازىمەتلىكلەرنى ئېلىپ كېلەتتى، بىرنەچچە پاقلاننى ئۆزلىرى سويۇپ يەيتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ باقىدىغان قويلىرىنىڭ سانى ئازلاپ كېتەتتى. ئۇنىڭ قويلىرى قوي دېگەن نامىغا تۇشلۇق بەكمۇ ياۋاش ئىدى. مۇڭگۈزلۈك بوز قوچقىرىغا كۆز ـ قۇلاق بولۇپ قويسىلا باشقا قويلىرى ھېچيەرگە كەتمەيتتى. قويلار ئاشۇ قوچقارغا ئەگىشىپ ئوتلايتتى. ئۇ قويلىرىنىڭ راسا بىقىنى چىققىنىنى كۆرگەندىن كېيىنلا كېيىنكى ۋاقىتلاردىكى چۆرىسىگە ئاندا ـ ساندا توغراق كۆكلەپ چىققان زەيلىكتىكى سۈدا سۈغىراتتى، ئاندىن ئۆزىمۇ بەلبېغىغا تۇگۈۋالغان ناننى قاپاقتىكى سۇ بىلەن يەپ قورسىقىنى توقلايتتى. قويلىرىنىڭ كۆشەپ ياتقىنىغا قاراپ ئولتۇرۇپ تەگسىز خىياللارغا غەرق بولاتتى.

ئابدۇباقىنىڭ بۇنىڭدىن بۇرۇن قانداق خىياللارنى سۈرگەنلىكى ئېسىدە يوق، ئەمما يېقىندىن بېرى ئولتۇرسا ـ قوپسا خىيالىغا خوتۇن كىرىۋالىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ خوتۇن ھەققىدىكى خىياللىرى بەكمۇ شېرىن، بەكمۇ لەززەتلىك ئىدى. بۇنداق چاغدا ئۇ ھەممىنى ئۇنتۇپ خىيالىدىكى قىز بىلەن تاتلىق سۆھبەتلەرگە چۈشۈپ كېتەتتى. بۇنداق ھاياجانلىق سۆھبەت ئۇنى ئازابلايتتى. مانا ھازىرمۇ ئەنە ئاشۇنداق ھەم لەززەتلىك، ھەم ئازابلىق تۇيغۇلارغا ئەسىر بولۇپ قالغانىدى...

قىرقىما چاچلىرىنى ئالتۇن رەڭگىدە بويىۋالغان تال چۈشتەك نازۇك قىز ئابدۇباقىنىڭ قۇچىقىدا خۇددى بېلىقتەك نازلىق پىلتىڭلايتتى.

ـــ ماڭا تېگىڭ، بىز توي قىلايلى، ـــ دېدى يىگىت قىزنىڭ ئەتىر پۇراپ تۇرغان چېچىنى سىلاپ.

ـــ مېنى راستلا ئالامسەن؟ ـــ قىز چىرايلىق لەۋلىرىنى ئۇچلىدى، ـــ ئىشەنمەيمەن.

يىگىت قىزنىڭ كۆزىگە تىكىلدى:

ــ نېمىشقا ئىشەنمەيسىز؟

قىز بەخىرامان جاۋاب بەردى:

ــ ھەممىڭ ئوخشاش. يوتقاندىكى چاغدا چوقۇم توي قىلىمەن دېيىشىسەن، ئىشتاننى كىيىۋېلىپلا يوتقاندا دېگەن گەپنى ئۇنتۇپ كېتىشىسەن.

ــ مەن ئۇنداق قىلمايمەن. سىزلا ماقۇل دېسىڭىز دەرھال توي قىلىمەن.

قىز مەسخىرىلىك كۈلدى.

ــ ئىش كۆرمىگەن، خېلى ياۋاش، ساددا يىگىتمىكىن دېسەم، سەنمۇ بىر بېغىدا پىشىپ قالغان قاقاش ئوخشايسەن. خىيالىڭدا ئالاي دەپ قويسام كەينىمگە كىرىپ ماڭىدۇ دەپ قالغان ئوخشىمامسەن مېنى؟

يىگىت تەمتىرىدى، قىزاردى، قىزنىڭ ئىشەنمىگەنلىكىگە جىلە بولدى.

ــ قانداق قىلسام سىزنى ئىشەندۈرەلەرمەن؟

ــ راستلا مەن بىلەن توي قىلىش نىيىتىڭ بولسا راۋرۇس تويلۇق ئالغىن. توي خېتى ئېلىپ، نىكاھ ئوقۇتۇپ، ئەل ـ جامائەتكە داستىخان سېلىپ توي قىلىمىز. قانداق، ئاشۇنداق قىلالامسەن؟

قىزنىڭ مۇددىئاسىنى چۈشەنگەن يىگىت خاتىرجەملىك بىلەن جاۋاب بەردى.

ــ ئەلۋەتتە شۇنداق قىلىمەن. ئۇنداق قىلمىساق قانداقمۇ توي قىلغانغا ھېساب بولسۇن؟

قىز يىگىتنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قاردى.

ــ گېپىڭ راست ـ ھە؟

ــ راست بولماي ئەمىسە.

ــ ھەرگىز يېنىڭالمايسەن؟

ــ ھەرگىز.

— تويلۇقنى راۋرۇس ئالمساڭ ئۇنمايمەن.
— دېگىنىڭىزنى ئېلىپ بېرىمەن.
— قاچان ئالسەن؟
— ئۆيگە بېرىپ كېلىپ.
— ئاناڭ ئۇنىمسا قانداق قىلسەن؟
— ئانام كېلىن سەۋداسى بولاي دەپ قالدى.
— مېنىڭ ئەھۋالىمنى ئۇقسا كېلىن قىلماسمىكى؟
— سىزنى ئانام ئەمەس، مەن خوتۇن قىلىمەن.
— قاچانغىچە ساقلايمەن؟
— خۇدايىم بۇيرۇسا ئۇزاق ساقلاتمايمەن.
— ئەمىسە يولۇڭغا قارايمەن.

...

تۇيۇقسىز قومۇشلارنىڭ شالدىر ـ شۇلدۇر قىلغان ئاۋازى ئابدۇباقىنى تاتلىق تۇيغۇلار قوينىدىن تارتىپ چىقاردى. مۇڭگۇزلۇك بوز قوچقار قارا ساغلىقنى قوغلاۋاتاتتى. قارا ساغلىق بولسا قوچقار يېقىن كېلىشى هامان جىرتتىده سىيىپ بېرىپ يەنە قاچاتتى. قوچقار ساغلىقنىڭ سۆيدۈكىنى پۇرىغاندىن كېيىن خۇددى كور بەڭگىنىڭ نەشە چەككىنىگە ئوخشاش تۇمشۇقىنى پۇرۇشتۇرۇپ ئاسمانغا قارىۋەتكەندىن كېيىن ساغلىقنى يەنە قوغلايتتى، چاتىرقىنى پۇرايتتى، ئالدى پۇتى بىلەن ساغلىقنىڭ تېقىمىغا ئۇراتتى، دۇمبىسىگە ئارتىلماقچى بولاتتى. ئەمما، قارا ساغلىق بولسا تۇتۇق بەرمەي، نازلانغاندەك قاچاتتى. شۇ تاپتا ئابدۇباقى قارا ساغلىقنىڭ قاچماي جىم تۇرۇپ بېرىشىنى ئارزۇ قىلىپ كەتتى.

تېخى ئەتىگەن ئانىسى ئۇنىڭغا:

— قارىم بالام، قوچقارغا هېزى بولۇپ قويۇڭ. بۇ ئۇۋا تەگكۈنىڭ سۈگىنى تۇتۇپ قالغاندەك قىلىدۇ. ساغلىقلارنى قوغلاپ قويمىسۇن. ناۋادا ساغلىقلارنى قوغلاپ قويسا سۈتى سوغۇلىپ قېلىپ قوزىلىرى يىگلەپ قالىدۇ، بازارغا ئاپارساق تۇزۇك پۇلغا

یارىمايدۇ، ـــ دەپ ئالاھىدە تاپىلىغانىدى.

مۇشۇ تاپتا ئابدۇباقىنىڭ كاللىسىدا ئانىسىنىڭ بۇ گەپلىرى پەقەتلا يوق ئىدى. ئەس ـ يادى قوغلىشىپ يۈرگەن قوچقار بىلەن ساغلىقتا ئىدى.

ـــ ئۆلگۈر ساغلىق ... تۈرۈپ بەرسە بولمامدۇ؟ بىچارە قوچقارنى تەقەززا قىلىپ...

ھەئە، ئابدۇباقىنىڭ خىيالىغا ئولتۇرسا ـ قويسا خوتۇن كىرىۋالمىدىغان بولۇپ قالغانىدى. قىرقىما چاچلىرىنى ئالتۇننىڭ رەڭگىدە بويىۋالغان، قىپقىزىل بويۇۋالغان لەۋلىرى ھازىرلا سۆيدۈرۈشكە تەمشىلىپ تۇرغاندەك ئېچىلىپ تۇرغان، غۇنچە بوي، زىلۋا، مودا كىيىنگەن چىرايلىق قىز كۆز ئالدىدىن پەقەتلا نېرى كەتمەيتتى. قىز ئۇنىڭ ئىسمىنى چاقىراتتى، يېنىغا شەرەتلەيتتى، «يالغانچى» دەيتتى نازلىق كۈلۈپ ...

ھەممە بالا ئاشۇ مېھماندارچىلىقتىن باشلاندى.

ئاشۇ مېھماندارچىلىق ئۇنىڭ مۇشۇ جاڭگاللىقتەك تىپتىنچ تۇرغان كۆڭۈل ئارامىنى بۇزۇۋەتتى.

ئاشۇ مېھماندارچىلىق يېگىتلىك تۇيغۇلىرىنى ئويغىتىپ، خوتۇن ۋەسۋەسىسىگە مۇپتىلا قىلدى.

ئەسلىدە بۇنى رەسمىي مېھماندارچىلىق دەپ كەتكىلىمۇ بولمايتتى. چۈنكى، ئۇلارنى قارائۇجمە مەھەللىسىگە بىرەركىم مېھماندارچىلىققا چاقىرمىغانىدى. ئون سەككىز ـ يىگىرمە يىلدىن بېرى قارائۇجمىلىكلەر بۇ ئانا ـ بالىنى ئۇنتۇپ كەتكەندەك، تۇيۇ ـ تۆكۈن، نەزىر ـ چىراغلارغا ئېيتمايتتى. ھېيت ـ ئايەملەردە پەتىلەپ كەلمەيتتى. مۇشۇ ئايلاردا يۇقىرىدىن يېزا ـ كەنتلەرگە خىزمەت ئەترىتى چۈشكەن بولۇپ، نامرات دېھقانلارنى، بولۇپمۇ باققۇچىسى، قارىغۇچىسى يوق تۇل خوتۇن، يېتىم ئوغۇللارنى نامراتلىقتىن قۇتۇلدۇرۇش، يۆلەش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئېنىقلاپ، تىزىملاۋاتاتتى. قاندىقى قانداق بولغان، خىزمەت ئەترىتىدىكى كادىرلارنىڭ دەپتىرىگە

ئابدۇباقىنىڭ ئانىسى ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭمۇ ئىسمى چۈشۈپ قالغانىدى. شۇ سەۋەبتىن ئۇلار سېكرېتار بىلەن كەنت باشلىقىدىن ھېلىمخان قاشلىقچىنى سۈرۈشتە قىلغان. سېكرېتار بىلەن كەنت باشلىقى بولسا ئابدۇباقىنىڭ دادا تەرەپ تاغىسى ئابدۇساقى چېپاكنى قېچقارتىپ كېلىپ ھېلىمخان قاشلىقچىنى تېپىپ كېلىشكە بۇيرۇغانىدى.

ھېلىمخان قاشلىقچى قارائۇجمىنى تاشلاپ چىقىپ كېتىپ يۈرت بىلەن قۇملۇقنىڭ پاسلىدىكى بىنەمدە ياشاۋاتقان ئون سەككىز - يىگىرمە يىلدىن بېرى ئابدۇساقى چېپاك ئاران ئىككى قېتىم ئۇلارنى يوقلاپ كەلگەنىدى. ھېلىمخان قاشلىقچى بولسا ھەر يىلى كۈزدە بازارغا قوي، يۇڭ - تېرە سانقىلى كەلسە ئۇلارنىڭ ئۆيىنى پەتىلەيتتى. گاھى بىرەر كېچە قونۇپمۇ قالاتتى.

ھېلىمخان قاشلىقچى ئابدۇساقى چېپاكنى كۆرۈپ بەكمۇ ھەيران بولدى.

ــ ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ــ دېدى ئابدۇساقى چېپاك.

ــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، ھارمىسىلا، ــ دېدى ھېلىمخان قاشلىقچى ئېگىلىپ سالام بېرىپ.

ئۇلار ئىشىك ئالدىدا قىسقىچە ھال - ئەھۋال، تىنچلىق - ئامانلىق سوراشتى.

بۇگۈن ئابدۇباقى قويلىرىنى ئۆيىنىڭ ئەتراپىدىراق ئوتلىتىۋاتقانىدى. ئۇ تاغىسى بىلەن تارتىنىپراق كۆرۈشتى. كۆڭلىدە ئۆيگە مېھمان كەلگەنلىكىدىن بەكمۇ خۇش بولدى.

ئابدۇساقى چېپاك ئۆيگە كىرىپ پەتە ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن تەرەپپىاللا كېلىش مۇددىئاسىنى ئېيتىۋىدى، ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ چىرايىدا ھېچقانداق ئىپادە كۆرۈلمىدى.

ــ ئەڭ ياخشىسى قارائۇجمىگە باماي جۇمۇسىلا، ــ دېدى ھېلىمخان گەپنى چورتلا كېسىپ، ــ ماڭا ھۆكۈمەتنىڭمۇ، سېكرېتارنىڭمۇ سەدىقىسى لازىم ئەمەس. تۇل خوتۇن، يېتىم ئوغۇل بولساقمۇ، خۇداغا شۈكۈر، كۈنىمىزنى يامان ئەمەس

ئېلىۋاتىمىز. بىكاردىن بەردى دەپ تۆت تەڭگە پۇلىنى ئەپقويسام، دەپتىرىگە بىر چىگىۋزۇۋالسا، ئەتە ـ ئۆگۈن ئالۋان ـ سېلىق سېلىپ ئارام بەرمەيدىغان ئىش چىقامسىكى؟

ـــ ئۇنداقمۇ بولۇپ كەتمەس. ئاڭلىسام، سېكرېتار بىلەن كەنت باشلىقى ئۆزىنىڭ تۇغقانلىرىنى نامرات دەپ خەتلىتۇاپتىمىش. شۇنىڭدىن قارىغاندا دەردۇبالاسى يوقتەك قىلىدۇ بۇ ئىشنىڭ.

ـــ ئىشقىلىپ، باماي تۇراي جۇمۇسلا، ئابدۇساقاخۇن، ـــ ھېلىمخان قاشلىقچى يەنە تىرەجىدى، ـــ ناھىيەدىن چىققان كادىرلىمۇ كېتەر. ئەتە ـ ئۆگۈن ئۇلارنىڭ بەرگىنىنى سېكرېتار بىلەن كەنت باشلىقى بىرنى ئون قىلىپ، تۇگىمەس ئالۋان ـ سېلىقلىرى بىلەن يۇلۇپ ئېلىپ يىلىكمىنى قۇرۇتۇۋېتەرمىكى دەيمەن.

ـــ ئىختىيارلىرى. مەن ئەلچى بولۇپ كەلدىم. شەھەردىن چىققان كادىرلىمۇ ياخشى ئادەملىدەك قىلىدۇ. سىلى بىلمەيلا، بىرەر ـ ئىككى يىل بولدى، ئالۋان ـ سېلىقلىمۇ خېلى يەڭگىللەپ قالدى. مەھەللىدىكىلەر، بۇنىڭدىن كېيىن سۇ ھەققىدىن باشقا سېلىقلارنى ئالمايدىكەن، دېيىشىۋاتىدۇ، مۇشۇ باھانىدا بېرىپ ئىلگىرى تېرىغان يەرلىرىگە ئىگە بولۇپ قويسىلا بولىتى.

ـــ ئاۋۋال ھۆكۈمەتنىڭ تىكىچى بىر توختىسۇن جۇمۇسلا. يەر تېرىپ ئالۋان ـ سېلىقنى ئۈزۈپ بولالمايلا بۇرنى ـ قۇلىقىمىزغىچە تويغان خەق بىز.

ئابدۇساقى چىپاك ھېلىمخان قاشلىقچىنى ئاخىرقى قېتىم زورلاپ باقتى.

ـــ بۇنداق دەپ بۇ جاڭگالنى ماكان تۇتۇپ كەتكىلى بولماسمىكىن، ھېلىمخان؟ ئەل ـ جامائەت بىلەن كۆرۈشۈپ قويغاچمۇ بولسا بىر بېرىپ قويسىلا. ئەل ـ يۇرتتىن تانغانىدەك ئىش بولۇپ قالمىسۇن. تۇغۇلماقنىڭ ئۆلمىكى بار دەپ، ئەتە ـ

ئۆگۈن ئىككى پۈتمىزنى ئۇزۇن سوزۇپ يېتىپ قالساقمۇ، ئاخىرەتلىك ئىشلىرىمىزغا يەنە شۇ ئەل - يۇرت بولمىسا بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئابدۇباقاخۇنمۇ ئاغىچا ئەپەگۈدەك بوپ قاپتۇ ئەينا. ئاغىچا ئەپىبرىپ پەرزنى ئادا قىلمەن دەپ قويسىلمۇ يەنە يۇرتقا بارىدىغان گەپ. شۇڭا، مۇشۇ باھانىدا بېرىپ، ئەل - جامائەت بىلەن كۆرۈشۈپ، ئىمكان بولسا بىرەرسىنىڭ قىزىنىڭ باغلاپ قويغاچ تۇمامىلا. ئابدۇباقاخۇنىمۇ بىللە ئېلىۋالسىلا، جاڭگالدا تۇرۇۋېرىپ ياۋايىلىشىپ كەتمىسۇن. ئەل - يۇرتقا ئارىلاشسا قائىدە - يوسۇن ئۆگىنىدۇ، تىرىكچىلىكنىڭ يولىنى كۆرىدۇ، كۆزى پىشىدۇ. ھېچ بولمىسا دادىسىنىڭ تۇپراق بېشىنى يوقلاپ دۇئا قىلىپ كەلسۇن.

ھېلىمخان قاشلىقچى ئويلىنىپ قالدى. شۇنداق، ئۇ ھازىرغىچە ئوغلىغا دادىسىنىڭ تۇپراق بېشىنى كۆرسىتىپ قويمىغانىدى. ھەر پەيشەنبە كۈنى ئاتا - ئانىسىنىڭ تۇپراق بېشىنى يوقلاش، خەتمىقۇرئان قىلدۇرۇش ئوغۇل بالىنىڭ مەجبۇرىيىتى ئەمەسمۇ. ئابدۇباقى شۇ ياشقا كىرگۈچە بۇ مەجبۇرىيەتنى تېخى بىر قېتىممۇ ئادا قىلمىغانىدى. ھېلىمخان قاشلىقچى بۇ ئىشتا چوڭ بىر خاتاغا يول قويغانلىقىنى ھېس قىلدى. توغرا، ئوغلىغا دادىسىنىڭ قەبرىسىنى كۆرسىتىپ قويۇشى، تۇپراق بېشىدا خەتمىقۇرئان قىلدۇرۇش، قەبرە سۇپۇرۇش دېگەندەك قائىدىلەرنى ئۆگىتىپ قويۇشى كېرەك. ئەتە - ئۆگۈن ئۆزىمۇ ئۆلۈپ - تارتىپ قالسا ئاشۇ يەردە ياتىدۇ. ئوغلى ھازىردىن باشلاپ ئەجدادىنىڭ تۇپراق بېشىنى يوقلاشنى ئۆگەنسۇن. ئۇنىڭغا خوتۇن ئېلىپ بېرىدىغان ئىشمۇ بار تېخى! قېيىنئاكىسى دېمىسە ئەجەب بۇ ئىشنى خىيالىغا كەلتۈرمەپتۇيا؟ ئۇ ئوغلىنىڭ خىلىلا بولۇق ئۆسۈپ چىققان ساقال - بۇرۇتلىرىغا قاراپ، ئوغلىنىڭ ھەقىقەتەن ئۆيلىنىش يېشىغا يەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى.

«... شۇنداق قىلاي، ئابدۇباقاخۇنغا تېزرەك ئاغىچا ئېلىپ بېرەي، كېلەر يىلى، ھېچ بولمىسا كۆلۈگىچە[1] نەۋرىلىك بولۇپ قالسام، بۇ توغراقلىق بىنەم خېلىلا ئاۋاتلىشىپ قالغۇدەك. ئاھ، خۇدا، ئاشۇ ئوغلۇمنىڭ بېشىنى ئۆزۈڭ ئوڭلىغايسەن...»

ئانا ـ بالا ئىككىسى ئابدۇساقى چىپاكنى ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن، قويلىرىغا ئىككى كۈن يەتكۈدەك ئوت ـ چۆپ ئورۇپ كەلدى. ئاندىن سۆگەتنىڭ قارىندا ياسىۋالغان ئولاقىغا لىق سۇ تولدۇردى. بۇ سۇنىمۇ يەتمەي قالمىسۇن دەپ ئۆيدىكى داس ـ چېلەكلەرنىمۇ ئېغىلغا ئاچىقىپ سۇ تولدۇردى.

ـــ خۇدايىمغا ئامانەت، خۇدايىمغا تاپشۇردۇم، ـــ دېدى ھېلىمىخان قاشلىقچى ئىشىككە قۇلۇپ سېلىۋېتىپ.

ئابدۇباقى ئېشەكنى ھارۋىغا قېتىپ تەييار قىلىپ بولغاندى. بىر يىلدىن بېرى بازارغا بېرىپ باقمىغاچقىمۇ ۋۇجۇدىنى خۇشاللىق چىرمىۋالغاندى. ئۇ بازارنى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى. ئاشۇ يېزا بازىرىنى دۇنيادىكى ئەڭ ئاۋات يەر دەپ ھېسابلايتتى. ئانا ـ بالا ئىككىسىنىڭ نېمە ئۈچۈن مۇشۇ توغراقلىق بىنەمدە ھۇۋقۇشتەك يالغۇز ياشايدىغانلىقىنى چۈشەنمەيتتى. ھەئە، ئۇ ئانىسىغا ئەگىشىپ تۇنجى قېتىم بازارغا بارغاندىن كېيىن، «بىزمۇ مۇشۇ بازارغا يېنىپ كەلسەك بولمامدۇ، ئانا؟» دەپ سورىغان سوئالىغا ئانىسىنىڭ «بازاردىن جاڭگال ياخشى، بالام، بازارنىڭ ئادەملىرى ئەسكى. جاڭگال خاتىرجەم...» دەپ ئېيتقان مۇجمەل جاۋابى ھېلىمۇ ئېسىدە ئىدى.

بازاردىن يەتتە ـ سەككىز كىلومېتىر يىراقلىقتىكى قۇملۇقنىڭ گىرۋىكىگە جايلاشقان بۇ توغراقلىق بىنەم خۇددى ئانا ـ بالا ئىككىيلەن كىشىلەر تەرىپىدىن ئۇنتۇلۇپ كېتىلگەندەك، ئۇنتۇلغان زېمىن ئىدى. بۇ يەر يۇرتنىڭ ئايىغىدا بولغاچقا، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ ئايىغىدا چەكسىز قۇملۇقتىن

---

① كۆلۈگىچە ـــ يەرلىك شېۋىدە ئىككى يىلدىن كېيىن دېگەن مەنىدە.

بۆلەك يۈرت بولمىغاچقا كىشىلەر كەمدىن ـ كەم كېلەتتى. شۇ سەۋەبلىك ئابدۇباقى ئانىسىغا ئەگىشىپ يىلدا بىرەر قېتىم بازارغا بارغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا بۇ جاڭگاللىقتىن چىقماي چوڭ بولغانىدى. ئۇ پات ـ پات بازارغا بېرىشنى خىيال قىلاتتى. شۇ تاپتا ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە بازارغا يېتىپ بېرىشنى ئارزۇ قىلاتتى. قۇمساڭغۇ، ئېگىز ـ پەس چىغىر يولدا ھارۋىنى ئاران سۆرەپ كېتىۋاتقان ئېشەكنى تېزرەك مېڭىشقا ئۈندەپ قولىدىكى يۇلغۇن تايىقىنى ئېشەككە سانجىيتتى.

ـــ ئېشەكنى سانجىۋەرمەك، بالام. ھېلىمۇ خېلى ئوبدان مېڭىۋاتىدۇغۇ ئاينا، ـــ دېدى ھېلىمخان قاشلىقچى ھارۋىنىڭ سىلكىشىدىن سىيرىلىپ چۈشۈپ بېشىدا توختىمايۋاتقان لېچىكىنىڭ ئۈچىنى ئېڭىكىدىن چىگىپ تۇرۇپ.

ئەسلىدە ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ قارائۇجمىگە بارغۇسى يوق ئىدى. ھەر يىلى كۈزدە بازارغا قوي ساتقىلى بارسا، سودىلىقىنى پۈتكۈزۈپ بولۇپلا ياغلىقىنى تۆۋەن سالغىنىچە ھېچكىمگە تونۇشلۇق بەرمەي قېيىنئاكىسى ئابدۇساقى چىپاكنىڭ ئۆيىگە غىپپىدە كىرىۋالاتتى. يېزا بازىرىنىڭ بىر چېتىگە جايلاشقان بۇ يۇرتتىن ئۇنىڭ قاتتىق كۆڭلى قالغانىدى. كىمنىڭمۇ كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئاۋات، كۆجۇم مەھەللىسىنى تاشلاپ يۇرت ـ مەھەللىدىن يىراق قارا جاڭگالدا ھۇۋقۇشتەك يالغۇز ياشىغۇسى كېلىدۇ دەيسىز؟ ھەممە خاپىلىقنىڭ بېشى ئۇنىڭ مۇشۇ ئوغلى ئىدى.

ئۆز ۋاقتىدا ھېلىمخان قاشلىقچى قارائۇجمىدىكى كۆرگەنلىكى يىگىتنىڭ ئاغزىغا سىرىقسۇ كەلتۈرىدىغان، تىرناقتا توختىغۇدەك قىز ئىدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئوسما قويسا ئىچىدىغان، قاشلىق ئەتسە يارىشىدىغان، خۇددى سىزىپ قويغاندەك ئىنچىكە، چىرايلىق قېشى، چوڭ ـ چوڭ خۇمار كۆزلىرى يىگىتلەرنىڭ يۈرىكىگە ئىشق ئوتى تۇتاشتۇرۇۋېتەتتى. ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئەگىپ كېتەلمەيدىغان، ئاشكارا ـ يوشۇرۇن

چاقچاقلىرى بىلەن سۆز تاشلاپ باققان، تويلىشىش تەلىپىنى ئۇدۇللا ئېيتقان، ئاتا ـ ئانىسىنى ئەلچىلىككە كىرگۈزگەن يىگىتلەر خېلى بار ئىدى. ھەتتا بۇ يىگىتلەردىن بىرنەچچىسى ھېلىمىخان قاشلىقچىنىڭ كۆزىگىمۇ خېلىلا ئىسسىق كۆرۈنگەن. ئۇلارنى نېرىدىن كۆرسە يۈرىكى سالىدىغان، يۈزى قىزىرىدىغان بولۇپمۇ قالغانىدى. بىراق، ئۇ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئاغزىغا قاراپ يىگىتلەرنىڭ ھېچقايسىسىغا جاۋاب بەرمىدى. ئۇ ئۆمۈرلۈك ئىشىنى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئوبدان بىر تەرەپ قىلىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ئاتا ـ ئانىسى بۇ تىكەندەك يالغۇز قىزىنى قارائۇجمىدىكى چىپاك جەمەتىنىڭ ياۋاش، كەم سۆز، باش چۆكۈرۈپ ئىشلەشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان ئابدۇباقى ئىسمىلىك ئوغلىغا تويلاپ قويىدى. ئاتا ـ ئانىسىنىڭ سىزغان سىزىقىدىن چىقماي چوڭ بولغان ھېلىمىخان قاشلىقچى بۇ غايىب نىكاھنى ئۇن ـ تىنسىز قوبۇل قىلدى. بارلىق قىزلارغا ئوخشاش تويى بولغان كۈنى راسا يىغلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ يېڭى تۇرمۇشى باشلاندى.

ۋاي دېگۈدەك چىراي ـ ئىسكەتى يوق ئابدۇباقى چىپاك ھېلىمىخان قاشلىقچىنىڭ ھەقىقەتەن كۆڭلىنى ئىزدىدى. ئەتىۋارىنى قىلدى، ئاسرىدى. باشقا ئەرلەر ئېتىز ـ ئاياغنىڭ ئىشلىرىغا خوتۇنلىرىنى تەڭ ئېلىپ چىقسا، ئۇ دېھقانچىلىق ئىشلىرىنى ئۆزى يالغۇز قىلدى. ھېلىمىخان قاشلىقچىنى بىرەر قېتىمىمۇ يا كەتمەن، يا ئورغاق تۇتقىلى سالمىدى. تاپقان پۇللىرىنى بىر پۇڭ ئېلىپ قالماي ھېلىمىخان قاشلىقچىنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. خوتۇنى قانداق تاماق ئېتىپ بەرسە شۇنى يېدى. ھېلىمىخان قاشلىقچىنىڭ ھەقىقەتەن ئەردىن تەلىيى چىققانىدى. قارائۇجمىدىكى باشقا چوكانلار بىر باش ياغلىقى ئۈچۈن ئەرلىرى بىلەن جاڭجال قىلىشسا، ھېلىمىخان قاشلىقچى كۆزىگە چىرايلىق كۆرۈنگەن رەختلەرنى ئېلىپ، يارىشىملىق كىيىم تىكتۇرۇپ كىيىپ تۇراتتى. ئۇ قېشىغا قاشلىق ئېتىپ،

يېڭى تىكتۇرگەن كىيىمىنى كىيىپ بازارغا ياكى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە ماڭمىدىغان بولسا، مەھەللىدىكى چوكانلار رەشك ئوتىدا تولغىناتتى، ئۆزلىرىچە ئەرلىرىدىن كۈنلەيتتى.

«ئەرلىرىمىز بىزگە كىيىم ئېتىپ بېرىشكە پىخسىقلىق قىلغان بىلەن تاپقان پۇلىنى ئاشۇ قاشلىقچىغا خەجلەپ بېرىدۇ. شۇڭا، ئاشۇنداق يېڭى كىيىملەرنى كىيىپ قورچاقتەك ياسىنىپ، دەمدەك قاشلىق ئېتىپ غادىيىپ يۈرىدۇ» دەپ غەيۋەت قىلىشاتتى.

ھېلىمىخان قاشلىقچى بۇنداق غەيۋەت ـ شىكايەتلەرنى ئاڭلىسا قاتتىق ئازابلىناتتى. دەردىنى كۆزىدىن ئالاتتى، ئېرىگە دادلايتتى، كەم سۆز، سەل مۆڭرەك كۆرۈنىدىغان ئابدۇباقى چىپاكنىڭ ئىككى ئېغىز شېرىن ـ شېكەر گەپ بىلەن تەسەللى بەرگۈدەك، دىلخەستىلىكىنى كۆتۈرۈۋەتكۈدەك ھەپسىلىسى يوق ئىدى.

كونىلارنىڭ «تەڭشەلمىگەن جاھان» دېگىنى راست ئوخشايدۇ. تەقدىر ھېلىمىخان قاشلىقچى بىلەن تولىمۇ قېرىشتى. ئەرگە تېگىپ قاق بەش يىل بولغاندا ئاران بىر قورساق كۆتۈرۈۋىدى، ئوچ ئايلىق بولغاندا ئوچاقتىن قازان چۈشۈرگەن باھانە بىلەن بويىدىن ئاجراپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇزاققىچە قورساق كۆتۈرمىدى. تېۋىپنىڭ دورىسىنى يېدى، داخانغا ئوقۇتتى، دەمدە ئىچتى. كۆز كۆرگەن، قۇلاق ئىشىتكەن سەۋەبلەرنىڭ ھەممىسىنى قىلدى.

ـــ بىرنى تۇغۇپ بەرسەم بولاتتى، ـــ دەيتتى ھېلىمىخان قاشلىقچى ئېغىر ئۇھ تارتىپ.

ـــ ئالدىرىماڭلا خوتۇن، خۇدايىم بىزگىمۇ بالا بېرىپ قالا، ـــ دەيتتى ئابدۇباقى چىپاك خۇددى سودىدا زىيان تارتقان ئادەمگە تەسەللى بەرگەندەك بەخىرامان ھالدا.

ھەئە، ئابدۇباقى چىپاك توي قىلغاندىن بېرى ھېلىمىخان قاشلىقچىغا بىرەر قېتىم بولسىمۇ بالىنىڭ گېپىنى قىلىپ

باقمىغانىدى. ھېلىمىخان قاشلىقچى كوچا ـ كويلاردا تەڭدېمەتلىك جۇۋانلارنىڭ بالا كۆتۈرۈۋالغىنىنى، بالا ئەگەشتۈرۈۋالغانلىقىنى كۆرسە كۆڭلى يېرىم بولاتتى، يۈرىكى ئېچىشاتتى، خۇيلىنىپ قالاتتى. بۇنداق چاغلاردا ئابدۇباقى چىپاك ھەممە گۇناھ ئۆزىدىكىدەك ئۇنىڭغا تەسەللى بېرەتتى، كۆڭلىنى ئېچىشقا ئۇرۇناتتى، ئايالىنىڭ قورساق كۆتۈرۈش ئۈچۈن قىلغان ھەممە ئىشلىرىنى قوللايتتى. ئۇلار بالىلىق بولۇش ئۈچۈن ھەقىقەتەن كۆپ تىرىشچانلىق كۆرسەتتى، قىلمىغانلىرى قالمىدى.

ــ قورسىقىڭىزدا مىسلىمىياڭ باركەن، قىزىم، بالىنى مىسلىمىياڭ يەۋاپتۇ، ــ دەيتتى ئانىسى داخانغا دەم سالدۇرغان شېشىدىكى سۇنى تەڭلەپ تۇرۇپ، ــ ھەر كۈنى ناشتىلىقىڭىزدا بىر يۇتۇم، ياتار ۋاقتىڭىزدا بىر يۇتۇم ئىچىپ بېرىڭ، قىزىم، قالغىنىغا ئاللا ئىگەم ئۆزى شىپالىق بېرە.

ئەپسۇسكى، بىچارە ئانىغا نەۋرە بېقىش نېسىپ بولمىدى. ھېلىمىخان قاشلىقچى زار ـ زار يىغلاپ تۇرۇپ ئاۋۋال ئانىسىنى، كېيىن دادىسىنى يەرلىكتە قويدى، كېيىنكى ۋاقىتلاردا يېشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ قورساق كۆتۈرۈش، تۇغۇش، بالا بېقىش ئارزۇسىدىنمۇ ۋاز كەچتى. ھېلىمۇ ياخشى ئابدۇباقى چىپاك ئۇنى تۇغۇپ بەرمىدىڭ دەپ بىر قېتىممۇ ئەيىبلىمىدى.

ــ بىرەر بالا بېقىۋالامدۇق يا خوتۇن؟ ــ دېدى ئابدۇباقى چىپاك بىر كېچىسى ھېلىمىخان قاشلىقچىنى مەھكەم قۇچاقلىغىنىچە.

ــ مېنىڭ ئۆزۈم تۇغقان بالىنىلا باققۇم بار. خەق تۇغقان بالىنى باققۇم يوق، ــ دېدى ھېلىمىخان قاشلىقچى گەپنى چورتلا كېسىپ.

ــ خەقتىن ئاڭلىشىمچە، تۇغمىغان مەزلۇم كىشى بالا بېقىۋالسا قورساق كۆتۈرەرىمىش.

ـــ ئىشقىلىپ، مېنىڭ بالا بېقىۋالغۇم يوق، ـــ دېدى ھېلىمىخان قاشلىقچى غۇدۇراپ، ـــ بېقىۋالغان بالا دېگەن ۋاپاسىز كېلىدۇ. چوڭ بولسا ئادەمنىڭ يىلىكىدە سۇ ئىچىدۇ.

ـــ ئۇنداقمۇ دەپ كەتمەڭلا ئەمدى...

ئابدۇباقى چىپاكنىڭ يەنە بىرنېمىلەرنى دېگۈسى بار ئىدى. ئايالىنىڭ كۆڭلىنى ئايىدىمۇ ياكى رەنجىتىپ قويۇشتىن ئەنسىرىدىمۇ، ئەيتاۋۇر گېپىنىڭ ئايىغىنى دېمىدى.

ـــ ناۋادا زادى بېقىۋالايلى دېسەڭلا، ئۆز پۇشتۇڭلىدىن تاپقان بالا بولسا ئەكېلىڭلا بولدى، ئۆزۈم تۇغقان بالىدەك كۆرۈپ ئەتىۋارلاپ باقىمەن.

ھېلىمىخان قاشلىقچىنىڭ پوسۇققىدە قىلغان بۇ گېپى يا چاقچاققا، يا باتىنغانغا ئوخشىمايتتى، ئەمما ئابدۇباقى چىپاك تېرىكىپ قالدى.

ـــ خۇدايىم توۋا دەڭلا، خوتۇن، ـــ دېدى ئۇ ياستۇقتىن بېشىنى لىككىدە كۆتۈرۈپ، ـــ مۇشۇ ياشقا چىگىچە ئۇنداق پوق يېمەكلىكنى قىلماپتىمەن. خۇدايىم ئىمانىم بىلەن پاكىز كېتىشكە نېسىپ قىلا.

ھېلىمىخان قاشلىقچى ئېرىنىڭ بوينىغا ھاياجان بىلەن گىرە سالدى.

ـــ كۆڭلۈڭلىگە ئالماڭلا، چاقچاق قىلىپ قويدۇم.

ـــ يوتقاندىكى چاغدا كەلسە ـ كەلمەس چاقچاق قىلمايدىغان، يامان بولىدۇ.

ـــ شۇ سىلىگە بىرنىمۇ بولسا تۇغۇپ بېرەلمەي كۆڭلۈم يېرىم.

ـــ كۆڭلۈڭلىنى يېرىم قىلماڭلا، خوتۇن، خۇدايىم بېرە، بولدى يوتقاندا يېتىپ مۇڭدىشۇۋېرمەيلى، يامان بولىدۇ.

ھېلىمىخان قاشلىقچى لام ـ جىم دېمىدى. ئەمما، ئېرىنىڭ قوينىغا تېخىمۇ بەك قىمىدالدى. ئۇلار ئەر ـ خوتۇنلار يوتقاندا يېتىپ مۇڭداشسا يامان بولىدۇ، ياستۇقنىڭ كۇنداشلىقى

كېلىدۇ، ئاسان ئاجرىشىپ كېتىدۇ، ياستۇقنىڭ كۈندىشلىقى يامان دېگەن ئۇدۇمغا بەك ئىشىنەتتى. شۇڭا، يوتقاندا يېتىپ تولا ـ تېرىم مۇڭداشمايتتى. ئابدۇباقى چىپاك قوينىغا تولۇق كىرىپ بولغان ئايالىنى ئاۋۇال گۈل پۇرىغاندەك ھىدلىدى، ئاندىن مەھكەم قۇچاقلىدى. ئۇنىڭ تۇم، كۈچلۈك بىلەكلىرىنىڭ قىسىشىدىن ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ سەزگۈلىرىگە تاتلىق ئاغرىق تارىدى. ئۇلار ئۇزاققىچە لەززەتلىك سۆيۈشۈشتى.

كۈنلەر ئايلارنى، ئايلار يىللارنى قوغلاپ ئۆتىۋەردى، ھېلىمخان قاشلىقچى كۆزىگە نېمە چىرايلىق كۆرۈنسە شۇنى كىيىپ، قېشىغا گاھى ئوسما قويۇپ، گاھى قاشلىق ئېتىپ يۈرىۋەردى. مەھەللىدىكى چوكانلارنىڭ كۈنلەمچىلىك، رەشك ئوتىدا تاپقان ئۇششاق گەپلىرىگە ئانچە پەرۋا قىلىپ كەتمەيدىغان بولدى. ئەسلىدە كۈنلەر مۇشۇنداق ئۆتىۋەرگەن بولسا، ھېلىمخان قاشلىقچى بىلەن ئابدۇباقى چىپاكنىڭ تۇرمۇشىدا ھېچقانداق داۋالغۇش يۈز بەرمىگەن بولاتتى. ئەپسۇسكى، ھېلىمخان قاشلىقچى قىرىق ياشتىن ئاشقان ۋاقىتتا ئۆزىدە باشقىچە بىر ئۆزگىرىشنىڭ يۈز بېرىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ قالدى. شۇ كۈنلەردە ئۇنىڭ ھەيز كۆرمىگىنىگە ئىككى ئاي بولۇپ قالغانىدى.

ـــ بويۇمدا قالغان ئوخشايدۇ، ـــ دېدى ئۇ بىر كۈنى ئېتىزنىڭ ئىشىدىن قايتىپ كەلگەن ئابدۇباقى چىپاكقا ئاش ئۈستۈپ ئەكېلىپ بېرىۋېتىپ.

ـــ نېمە دېدىڭلا، خوتۇن؟ ـــ دېدى ئابدۇباقى چىپاك خىيالىنى يىغىشتۇرۇپ. ئۇ ئايالىنىڭ گېپىنى دەمالىقا ئاڭقىرالمىغانىدى.

ـــ بويۇمدا بارمىكىن دەيمەن، ـــ دېدى ھېلىمخان قاشلىقچى خۇددى ئۇياتلىق ئىش قىلىپ قويغاندەك قىزارغان ھالدا.

ئابدۇباقى چىپاكنىڭ قولىدىكى ياغاچ قوشۇق داستىخانغا چۈشۈپ كەتتى.

— خۇدايا توۋا دەڭلا.
ھېلىمخان قاشلىقچى ئېرىدىن كۆزىنى ئەپقاچتى.
— شۇ... شۇ ھېچ ئادەت كېلەي دېمەيدىغۇ تاڭ.
— كېسەل بولمىغلى قانچىلىك بولدى؟
— ئىككى ئايدىن ئېشىپ قالدى.
— شۇنچە ئۇزاق بولدىما؟ ئەجەب مەن بىلمەپتىمەنيا.
— سىلى نېمىنى بىلىتىڭلا؟ ھېلى ئېتىز - ئاياغنىڭ ئىشى، ھېلى ئېرىق - ئۆستەڭنىڭ ھاشىرى دەپ ئالدىراشلا يۈرسەڭلا.
ئابدۇباقى چىپاكنىڭ ساقال باسقان ياغاق يۈزىگە سۈس كۈلكە يۈگۈردى.
— خۇدايىم بۇيرۇسا دېگىنىڭلا كېلە، ئىلاھىم.
ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ غۇۋزىدە قاپىقى تۇرۇلدى.
— خۇدايىم بىر توۋا دەڭلا. قېرىپ مۇنىيىپ قالغاندا قورساق كۆتۈرسەم خەق زاغۇ تۇتمامدۇ ئادەمنى.
— خەق بىلەن كارىڭلا بولمىسۇن. راستلا خۇدايىم بەرگەن بولسا تۇغۇۋېرىڭلا، خوتۇن. خەقلىمۇ سىلىنىڭ «تۇغماس قېچىر» ئەمەسلىكىڭلىنى بىز بىلىپ قالسۇن.
ئابدۇباقى چىپاك راست دەيدۇ. ئۆز ۋاقتىدا مەھەللىدىكى كۈنلەمچى ئاياللار ئۇنى يۈزىدىن - يۈزىگە «تۇغماس قېچىر» دەپ تىللىغانىدى. تەقدىرنىڭ چاقچىقىمۇ غەلىتە بولىدىكەن. ئۆز ۋاقتىدا خۇدادىن شۇنداق تىلىدى، قىلمىغان سەۋەبلىرى، كۆرۈنمىگەن تېۋىپلىرى، يېمىگەن دورىلىرى، ئىچمىگەن دەمدىلىرى قالمىدى. مانا ئەمدى بۇ ئارزۇلىرىنى ئۇنتۇپ تەقدىرگە تەن بېرىپ ياشاۋاتقاندا ئويلىمىغان يەردىن قورساق كۆتۈرۈپ قالغىنى قىزىق. راستىنى ئېيتقاندا، ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭمۇ بۇ بالىنى تۇغقۇسى بار ئىدى. ئەمما، قىرىق ياشتىن ئاشقاندا قورسىقىنى دومبايتىپ يۈرسە ئەھلىمەھەللە ئالدىدا سەت ئەمەسمۇ؟! ئۆز ۋاقتىدا ئۇنى «تۇغماس قېچىر» دەپ گەپ تاپقانلار ئەمدى يەنە نېمە گەپ تاپمايدۇ؟ ھەي... ھېلىمخان

قاشلىقچىنىڭ بۇنىڭدىن باشقىمۇ ئەندىشىسى بار ئىدى. ئۇ بۇ ئەندىشىنى ئاغزىدىن پوسۇققىدە چىقىرىۋەتتى.

— كىم بىلىدۇ، بۇ بالىنىمۇ مۇسۇلمىياڭ يەپ كېتەمدۇ تېخى...

— ئاغزىڭلىغا تاش ـ تۆپراق ! ئۇنداق قالايمىقان گەپ قىلماڭلا!

ئابدۇباقى چىپاك تۇنجى قېتىم ئايالىغا ئاچچىقلاندى. چاچراپ بېرىپ ئاغزىغا پەشۋا سالىدىغاندەك چەكچەيدى. ھېلىمخان قاشلىقچى لام ـ جىم دېمىدى ھەم قىلچىلىك رەنجىمىدى. ئۇ ئېرىنىڭ پەرزەنت ئىشىغىدا سەدىپارە بولغان يۈرىكىنى چۈشىنەتتى. ئەمەلىيەتتىمۇ ئۇ كۆڭلىدىكى ئەندىشىسىنى دېگەنىدى. مەرھۇم ئانىسىنىڭ: «قورسىقىڭدا مۇسۇلمىياڭ بار كەن، قىزىم، بالىنى ئاشۇ ئالۋاستى يەۋالىدىكەن» دېگەن گېپى يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىغا ئورناپ كەتكەنىدى.

— خۇدا ئۆز پاناھىدا ساقلىغايسەن. بۇ بالامنى تىنچ ـ ئامان يەتكۈشمىگە نېسىپ قىلغايسەن، — دەپ ئىدا قىلدى ھېلىمخان قاشلىقچى.

ئانىسى ھايات ۋاقتىدا ئۇنىڭغا «بۇ قېتىم قورساق كۆتۈرۈپ قالىسىڭ ھېچكىمگە تىنماڭ. ئاشۇنداق قىلىسىڭ قورسىقىڭدىكى مۇسۇلمىياڭ بىلمەي قالىدۇ. ئالتە ئايلىق بولۇۋالسا، بالىغا مۇسۇلمىياڭنىڭ كۈچى يېتمەيدۇ. شۇ چاغدا ساق ـ سالامەت يەتكۈزىسىز» دەپ تاپىلىغانىدى. شۇڭلاشقا، بۇ گەپنى ئىككىنچىلەپ ئېغىزغا ئالمىدى، خەقىمۇ تىنمىدى ھەم ئېرىگىمۇ ھەرقانداق ئادەمگە بالا توغرۇلۇق ئېغىز ئاچماسلىقنى قاتتىق جېكىلىدى. گاھى كېچىلىرى ئابدۇباقى چىپاك ئۇنىڭ قورسىقىنى سىلاپ «بالىمىزنىڭ ئەھۋالى قانداقراق؟» دەپ سورىسا، «گەپ قىلماي جىم يېتىڭلا» دەيتتى ھودۇققان ھالدا. ھەئە، ئۇلار بالا توغرۇلۇق قەتئىي سۆزلەشمەيتتى. قىلىشقان گەپلىرىنى قورسىقىدىكى مۇسۇلمىياڭنىڭ ئاڭلاپ قېلىشىدىن،

بالسىنى يەپ كېتىشىدىن قاتتىق ۋايىم يەيتتى.

ھېلىمخان قاشلىقچى سېزىككە چۈشكەندىن كېيىن بويىدا قالغانلىقىغا رەسمىي ئىشەندى. ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ يېرىمىنى خۇشاللىق، يېرىمىنى ۋەھىمە چۈلغۇالغاندى. قانداقتۇر بىر كېلىشمەسلىك بۇ خۇشاللىقنى ۋەيران قىلىۋېتىدىغاندەك ئەندىشە قىلىپلا يۈرەتتى. ئۇ ئېرى ئابدۇباقى چىپاكقا سېزىك بولۇپ قالغانىدى. قېرىشقاندەك شۇ كۈنلەردە كەنت بويىچە بارلىق ئەرلەرنى ھاشارغا ھەيدىدى. ھېلىمخان قاشلىقچى ئىلاجسىز ئېرىنى يۈرتتىن بىر كۈنلۈك يىراقلىقتىكى ئۆستەڭ قۇرۇلۇشىغا بىر ئايلىق ھاشارغا ئۇزىتىپ قويدى. ئۇنىڭ سېزىك دەردىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ئۇ قورسقىدىكى مىسلىمىياڭنىڭ سېزىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ھەتتا ئېرىگىمۇ بىلدۈرمىگەنىدى. بىراق، ئۇنىڭ سېزىكى تولمۇ قاتتىق ئىدى. سېزىكى تۇتقان ۋاقىتتا ئۆيگە سولىنۇۋېلىپ بۇقۇلداپ يىغلايتتى. ئېرىنىڭ كېيىملىرىنى پۈراپ ھىدىنى ھىدلايتتى. ئاخىر ئېرىنىڭ ئېچ كېيىملىرىنى كېيىۋالدى. بۇ ئۇنىڭ سېزىك ئازابىنى خېلىلا يەڭگىللەتتى. ئۇ بىركىمگە دەردىنى تۆكەلمىگەندىكىن، يېڭى كېيىملىرىنى كېيىپ قاشلىق ئېتىپ ياسىنىپ يېزا بازىرىنى مەقسەتسىزلا ئارىلايتتى. مۇشۇنداق قىلسا سېزىك ئازابىنى بىرئاز ئۇنتۇيتتى. مەھەللىدىكى ئاياللار ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ باشقىچە رەڭ تۇزەپ قالغىنىنى، ياش ۋاقتىدىكىگە ئوخشاش ياسىنىپ، جابدۇنۇپ، قاشلىق ئېتىپ بازارغا قاتارايدىغان بولۇپ قالغىنىنى كۆرۈپ كەينىدىن گۇمانسىراپ قارىشاتتى. باشلىرىنى بىر يەرگە ئەكېلىۋېلىپ كۇسۇرلىشاتتى، زەھەرخەندىلىك بىلەن كۈلۈشەتتى. ئۇلار ھەرقانچە ياسانسىمۇ، تۇجۇپىلەپ قاشلىق ئەتسىمۇ كېيگەن كېيىم، ئەتكەن قاشلىقلىرى ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭكىدەك ياراشمايتتى. ئۇلار بۇنى ئوبدان بىلەتتى. يۈرەك ـ باغرى رەشك ئوتىدا پۈچىلىناتتى، ئىچى تارلىقى كېلەتتى. غەيۋەت بىلەن

دەردىنى چىقىرىپ قورسقىنى بوشىتىشاتتى. ھەئە، ئۇلار ھاشارغا كەتكەن ئەرلەرنى ھېلىمخان قاشلىقچىدىن يەنە كۈنلەپ قېلىشقانىدى.

بالا ـ قازا ئاخىر يۇز بەردى. ھاشارنىڭ تۇغىشىگە ھەپتە قالغاندا ھېلىمخان قاشلىقچى ئابدۇباقى چىپاكنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلىدى. ئابدۇباقى چىپاكنى ھاشاردا قورۇلۇش ماتېريالىلىرىنى توشۇۋاتقان ماشىنا بېسىۋەتكەنىدى. جامائەت ئابدۇباقى چىپاكنى يۇيۇپ ـ تاراپ، نامازىنى چۈشۈرۈپ يەرلىكىدە قويغۇچە بولغان ئارىلىقتا ھېلىمخان قاشلىقچى ھاڭۇنقىپ قاراپلا تۇردى. بىر تېمىمۇ ياش تۆكمىدى، ھېچكىمگە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى. ئۇ خاموش، ھاڭۇاقتى بولۇپ قالغاندەك قىلاتتى، بىر قارىغان نەرسىگە تىكىلىپ قارايتتى، ئولتۇرغان جايىدا كۈنلەپ مىدىر ـ سىدىر قىلماي ئولتۇراتتى. بىر كۈنى ئۇ تۈيۈقسىز زۇۋانغا كەلدى. ئۇنىڭ قىلغان گېپىنى ھېچكىم چۈشەنمەيتتى.

ـــ ئابدۇباقاخۇننى مسلمىياڭ يەپ كەتتى. بەك جىق، بەك جىق مسلمىياڭ يەپ كەتتى. ئىسىت، مسلمىياڭ يەپ كەتمىگەن بولسا ئابدۇباقاخۇننى تۇغۇۋالاتتىم...

ئۇ ئالدىغا ئۇچرىغانلىكى ئادەمگە شۇنداق سۆزلەيتتى. سۆزلەپ ـ سۆزلەپ يۇم ـ يۇم يىغلايتتى.

ـــ گېپىمگە ئىشەنسىلە. پات يېقىندا ئابدۇباقاخۇننى تۇغۇۋالىمەن. ئۇنى مسلمىياڭغا ھەرگىز يېگۈزۈۋەتمەيمەن. تۇنۇگۈن ئابدۇباقاخۇن قورسقىمدا يامان مىدىرلاپ كەتتى. بەك كەپسىز ئادەم بولىدىغان ئوخشايدۇ، ئابدۇباقاخۇن. جېنىم ئابدۇباقاخۇن، تاتلىق ئابدۇباقاخۇن...

كىشىلەر ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ «خۇدايا توۋا، تەڭ كۆرمىدىم» دەپ ياقىسىنى چىشلىشەتتى، ئىككى يېنىغا تۆكۈرۈشەتتى.

ـــ ھېلىمخان قاشلىقچى ئېلىشىپ قاپتۇ.

— سارالڭ بوپتۇ.
— سۆزلەيدىغان بولۇپ قاپتۇ.
— داخانغا ئوقۇتۇپ قويىلى، ساۋاب بولىدۇ.
— ئەر سارىڭغا دۇئا كار قىلمايدۇ.
— توۋا دېسىلە، يامان بولىدۇ.
— ئەجەب كېلىشمەسلىك كەلدى بىچارىگە.
— ئابدۇباقاخۇندىن باشقا نېمىسى بار ئىدى ئۇنىڭ.
— يەنە ئەرگە تەگسە بولىدۇغۇ.
— بۇ ياشقا چىگەندە ئەمدى ئۇنى كىممۇ ئالا؟
— چىرايلىق ياسىنىپ قاشلىق ئېتىدىغان بولسا قىز بالىدىن قېلىشمايدۇ.
— ئادەمنىڭ كۆڭلىگە سۇ يۇگۈرتۇپ.
— ئۆلە، نىيىتى بۇزۇق ھاڭگا.
— ئەر كىشى دېگەننىڭغۇ سېقى يوق زادى.
— مەھەللىمىزدە ئۇ قاشلىقچى قېچىرغا ساقال تاشلىمايدىغانلىرىمۇ يوق.
— ھېڭگايمىسا دېڭگايمايدۇ دەپ، دەمدەك قاشلىق ئېتىپ كوچىمۇ كوچا بېلىنى تولغاپ لاغايلاپ يۈرسە، ساقال تاشلىماي قالامتى ئەرلىرىمىز؟
— ئەمدى ئۇ قاشلىقچىنى تۆل قالدى دەپ نەچچىسىنىڭ چۈشى بۇزۇلغىلى تۇردىمىكى ھەقىچان.
— بىرنېمە دەپ بولمايدۇ.
— شۇ، خۇددى كۆسۈككە چۈشكەن ئىتتەك بىر قانجۇقنىڭ كەينىدىن تەڭلا يۇگۈرۈشىدۇ بۇ كۆڭلى پەسلەر.
— ئەرلىرىمىزگە ھېزى بولۇپ قويىلى جۇمۇ. قېرىغاندا بۇزۇلۇپ يۈرمىسۇن يەنە.
— شۇنداق قىلىلى، تېخى مۇشۇ يېقىندىمۇ قېرىغىنىغا تەن بەرمەي قاشلىق ئېتىپ كوچا چىڭداپ يۈرۈيتتى ئۇ قاشلىقچى.
— ئابدۇباقاخۇنغۇ ئانچە لامزەللىمۇ ئەمەس ئىدى بولمىسا.

— خوتۇن كىشى يامان بولسىچۇ، ھەرقانداق مەن - مەن دېگەن ئەر كىشىنى لامزەللا قىلىۋېتەلەيدۇ.
— ھاي، ئۆلگەن ئادەمنى چىشلەپ تارتماڭلا، يامان بولىدۇ.
— ھەركىم قىلسا ئۆزىگە، قېشى بىلەن كۆزىگە دەپتىكەن.
— مانا ئەمدى سارالىڭ بولۇپ ئولتۇردى ئەينا.
— خوپ بولدى تازا.
— توۋا قىلدىم، خۇدايىم توۋا...
— ...

بىرەر ئاي ئۆتكەندىن كېيىن ھېلىمىخان قاشلىقچى ئاستا - ئاستا ئېسىگە كەلدى، سۆزلىمەيدىغان بولدى. ھەر پەيشەنبە ئەتىگىنى مازارلىققا بېرىپ ئابدۇباقى چىپاكنىڭ قەبرىسىنى سۈپۈرگەننى ھېسابقا ئالمىغاندا تالا - تۈزگىمۇ ئانچە چىقمايتتى. تالا - تۈزگە چىقسىمۇ قاشلىق ئەتمەيتتى، ياسىنىپ جابدۇنمايتتى. شۇ سەۋەبلىك مەھەللە - كويدىكى ئاياللار ئۇنى تېزلا نەزىرىدىن ساقىت قىلىشتى. ئەسلىدە ھېلىمىخان قاشلىقچى بۇ مەھەللىدە كېيىنكى ئۆمرىنى ئاشۇنداق يەككە - يېگانە، ھېچكىمنىڭ نەزىرى چۈشمىگەن ھالەتتە ئۆتكۈزۈشمۇ مۇمكىن ئىدى. ئەپسۇس، تەقدىر ئۇنى يەنە ئارامغا قويمىدى. كۈندىن - كۈنگە يوغىناۋاتقان قورسقىنى ھەرقانچە يوغان كىيىم كىيىپمۇ يوشۇرالمىدى. ئۇنىڭ دومبىيىپ قالغان قورسقىغا ئەرلەر ھەم ئەجەبلىنىپ، ھەم قىزىقىپ قارايتتى. ئۇنى بىرەر قېتىم بولسىمۇ قولغا كەلتۈرۈش نىيىتىدىن يانمىغان ئەرلەر باشقىلار چاققان چىقىپ كەتكەندەك تۇيغۇغا كېلىپ ئىچى ئېچىشاتتى. بىر مەزگىل ئۆتسۇن، ئىددىتى توشسۇن دەپ ۋاقتىدا ھەرىكەت قىلمىغىنىغا پۇشايمان يەيتتى. ئاياللار بولسا نەپرەتلىنىپ، گۇمانلىنىپ قارايتتى. بىر يەرگە باشلىرىنى ئەكېلىپ كۇسۇرلىشاتتى.

ئەسلىدە بۇ يۇرتتا ئاياللار بىرەرسىنىڭ قورساق كۆتۈرگەنلىكىنى بىلگەن ھامان تىنچلىق - ئامانلىق سوراپ

مۇبارەكلەيدىغان، ئوخشىتىپراق تاماق ئەتكەن كۈنلىرى بىر چىنىدىن ئاش سۈنىدىغان، ئۇششاق - چۈششەك ئىشلىرىغا قارىشىپ بېرىدىغان قائىدە بار ئىدى. ئەمما، ھېلىمىخان قاشلىقچىنىڭ قورساق كۆتۈرگەنلىكىنى سەزگەندە بولسا ھېچكىم ئەھۋال سورىمىدى، مۇبارەكلىمىدى، خۇددى نىجاسەتكە قارىغاندەك قاراشتى، ئالۋاستىدىن قاچقاندەك قېچىشتى، ساق - سالامەت يەڭگىشىنى ئەمەس، بالا - قازاغا يولۇققۇشىنى تىلەشتى. ھەئە، مەھەللىدىكى ئاياللارنىڭ غەيرەت خالتىسىنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ كەتكەنىدى.

— توۋا قىلدىم، كۆردىلىمۇ بۇ سەتچىلىكنى.

— شۇ ئەمەسمۇ، بۇ قاشلىقچى قېچىرنىڭ قارنىدا باركەن ئەمەسمۇ.

— ئۇنى تۇغماس قېچىرمىكىن دېسەم، ئەسلىدە ئابدۇباقاخۇن ئاختا ئايغىركەن ئەمەسمۇ.

— ئېرىنى ئايالدىن كۆمۈپ قويۇپلا مايالدىن ئەرلىرىمىزنىڭ چىلىمىنى شوراپتۇ بۇ قېرى بۇزۇق.

— ھۇ ئەرگە تويماس پاسكىنا.

— ھەي، قارىسىغا گەپ قىلمايلى، ئابدۇباقاخۇن ھايات ۋاقتىدا قورسىقىدا قالغاندەك قىلىدۇ.

— ئەمىسىزە يىگىرمە نەچچە يىلدىن بېرى قارنىدا قالماي، ئابدۇباقاخۇن ئۆلەر ۋاقتىدا قارنىدا قاپتۇ - دە.

— ئابدۇباقاخۇن بىر ئايغىچە ھاشاردىن كەلمىگەن تۇرسا...

— ئابدۇباقاخۇن ھاشارغا كەتكەن ۋاقتىدا قورسىقىدا ئوندۇرۇۋالغاندەك قىلىدۇ.

— شۇنداق ئوخشايدۇ، بولمىسا قورسىقى بۇنداق يوغىناپ كەتمەس ئىدى.

— ئېرى ھاشارغا كەتكەندە كۈندە كوچىغا چىقىدىغان بولۇپ قالغانىدى.

— دەمدەك قاشلىق ئېتىپ.

— ئۇچىسىدىكى ئېگىنلىرىنى كۆز - كۆز قىلىپ ھال تارتىپ مېڭىپ.
— ھال تارتقىنى ئىككى پۇل بولدى ئەينا.
— كىمدىن تاپقاندۇ ئۇ بالىنى؟
— ئىشقىلىپ، مېنىڭ ئېرىم ھاشارغا كەتكەن.
— ئەرلىرىڭلا ھاشار تۇغىغۇچە بىرەر قېتىمدىن كەلمىگەنمىدى، چوكانلا؟
— كەلگەن بىلەن كېچىچە مېنىڭ يېنىمدا ياتقان.
— خۇدايىم كۆڭلىگە ئىنساب بەرمىسە ھاكا جۇما.
— شۇنى دەيمەن. ئابدۇباقاخۇنۇمنىڭ ھاشاردىن ئۆيىگە بارمىغىنىنى كۆرۈپ، بىر كەچتىلا كېلىپ، كېچىچە ئۇ قاشلىقچىنىڭ قوينىدا يېتىپ، ئەتىسى ئەتىگەندىلا كەتسىمۇ بىلمەي، ئېرىم ھاشاردىن كەلمىدى دەپ يۇرىۋېرىمىز.
— يا ھېلىقى بىرنېمىگە ئەن سەپ قويغىلى بولمىسا.
— شۇنى دەيمەن.
— ھەممە گۇناھ ئاشۇ قاشلىقچىدا.
— ئۇ قاشلىقچىنى كۆرسە كۆزلىرى ئالا چەكمەن بولۇپ، شالىلىرى ئېقىپ كېتىدۇ ئۇ پوق ساقاللىنىڭ.
— ئۇ قاشلىقچىمۇ كۇسۇككە چۈشكەن قانجۇقتەك سۈركىلىپ...
— قەستەن بېلىنى تولغاپ مېڭىپ...
— ئاشۇنداق ناينىقلاپ تۇرسا قايسى ئەر كىشىنىڭ جىم تۇرغۇسى كېلەتتى؟
— يىگىنىمۇچۇ مىدىرلىتىپ تۇرسا يىپ ساپقىلى بولمايدۇ.
— ئۇ قاشلىقچى بوك - بوك دېسە يېتىپ بېرىدىغان مەھەللە مېكىينىنىڭ ئۆزىلا.
— مانا ئاخىر ئۆزى شەرمەندە بولدى ئەينا.
— مەھەللىمىزنىڭمۇ يۈزىنى تۆكتى ئەينا.
— سەت ئەمەسمۇ.

ـــ قەرىغان ۋاقتىدا خۇدانى ئويلىماي.
ـــ خۇدايىم ئاشۇنداق شەرەمسار قىلمىدۇ ئەينا.
ـــ خوتۇن كىشى دېگەننىڭ كۆڭلىگە ئىنساب بەرمىسە باكا.
ـــ ئەر خەقنىڭمۇ شۇ.
ـــ ئەرلىرىمىزنىڭ كۆڭلىگە ئىنساب تىلەيلى جۇما، چوكانلا.
ـــ قارىندىكى شۇمنىڭ دادىسىنى ئۆزىمۇ بىلمەس بەلكىم.
ـــ تۇفى، تۇفى...
ـــ ئىلاھىم بالىسى تەتۇر كېلىپ قالا.
ـــ تۇغالماي تولغىقىدا ئۆلە.
ـــ خۇدايا توۋا دەيلى، ئالدىمىزدا قىزلىرىمىز با.
ـــ ...

بۇ گەپلەر ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ قۇلىقىغا ئاخىر يەتتى. ھەئە، ئاياللار غەيۋەتنى ئۆزلىرى قىلىشىپ يەنە ئۆزلىرى توشۇيتتى. ھېلىمخان قاشلىقچىغا ئىچ ئاغرىتقان بولۇپ قورسىقىنى ئېسەتتى. ئەلۋەتتە، چىن كۆڭلىدىن تەسەللى بېرىدىغانلارمۇ بار ئىدى. ھېلىمخان قاشلىقچى يىغلىدى، قاقشىدى، قورساقتىكى بالىنى چۇشۇرۇۋېتىش نىيىتىگىمۇ كەلدى. ئەمما، ئابدۇباقى چىپاكنى ئويلاپ نىيىتىدىن يانىدى. ھەئە، ئۇ دېگەن ئابدۇباقى چىپاكنىڭ ئامانتى، ئارزۇ ـ ئارمىنى ئىدى. بالىنى ساق ـ سالامەت يەتكۈپ قاتارغا قوشسا روھى خۇش بولاتتى. ئەڭ مۇھىمى ھېلىمخان قاشلىقچى پاك ئىدى. قورساقتىكى بالا غەيۋەتچى خوتۇنلارنىڭ دېگىنىدەك ھارامدىن ئەمەس، بەلكى ھالال نىكاھتىن، ئابدۇباقى چىپاكتىن بولغانىدى. بىراق، كىشىلەر ھېلىمخان قاشلىقچىدىن كۆرە ئاشۇ غەيۋەتچى خوتۇنلارنىڭ پىتنە ـ پاساتلىرىغا بەكرەك ئىشىنەتتى. ھېلىمخانغا ئىلگىرىكىدەك قىزغىن مۇئامىلە قىلمايتتى، قىلغان سالىمىنى سالقىنلا ئىلىك ئېلىشاتتى، ئۇچراپ قالسا كۆرمەسكە سېلىپ كېتەتتى، ئىككى ئېغىز ئەھۋال سوراپ مېڭىشقا رايى يوق ئىدى. ئەرلەر ئىلگىرىكىدەك ئۇنىڭ

ئېتىزلىرىغا سۇ قويۇشۇپ بەرمەيتتى. سۇ تۇتۇش نۆۋىتىنى ئۆتۈنۈپ بەرمەيتتى. تېخى ئالىلىكىملەردۇر ئۇنىڭ ئېتىزلىقىغا سۇ كىرىۋاتقاندا ئېرىقىنى يار ئالدۇرۇۋېتەتتى. ئىلگىرى ھېلىمىخان قاشلىقچىنى كۆرسە خۇددى چالا ئېچىلغان كېۋەزدەك ھىجىيىپ تۇرالمايدىغان مەھەللە باشلىقى، سېكرېتار، كەنت باشلىقى دېگەندەك كەنت كادىرلىرى ھازىر ئۇنىڭ تومپىيىپ قالغان قورسىقىغا ئاداۋەت بىلەن قاراپ، قاپىقىنى ئاچمايتتى، ئادەتتىكى گەپنىمۇ مۇزغا داراڭگا ئاتقاندەك قىلاتتى. ھېلىمىخان ئۇلارنى ئاتايىن ئىزدەپ بېرىپ قىينىچىلىق، خاپىچىلىقلىرىنى دەپ ئىككى ئېغىز ھال ـ دادلاپ بولغۇچە ھۆل تامغا ئېشەك تەپكەندەك جاۋاب بېرىپ، تېقىمنى كۆكۈيۈن چاققان بايتالدەك چىچاڭشىغىنىچە كېتىپ قالاتتى. شۇ كۈنلەردە ھېلىمىخان قاشلىقچىغا پۈتكۈل قارائۇجمە مەھەللىسى ھارام بولغاندى. ئۇ يۇرتتىن بېشىنى ئېلىپ چىقىپ كەتمەكچىمۇ بولدى، لېكىن نەگە بېرىشىنى بىلمەيتتى. ئادەم بار يەرگە بېرىشقا رايى يوق ئىدى. ئوتتۇرا ياشقا بارغاندا قورساق كۆتۈرۈپ قالغاچقا ئادەم يوق يەردە، دوختۇرخانىدىن يىراق قىشلاقلاردا تۇغۇپ قېلىشتىن ئەنسىرەيتتى. ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ ئاخىر يەڭگىپ بولغۇچە قارائۇجمىدىن ھېچنەگە مىدىرلىماسلىق قارارىغا كەلدى.

«بىر قاپاق سۇنىڭ ئىچىدە تۇرسام يۇرتىنى تاشلاپ نەگە بارىمەن؟ خەقنىڭ ئاغزىنى تۇتۇۋالغىلى بولمايدۇ. نېمە دېسە دېمەمدۇ. ئىشقىلىپ، مەن ئۆزۈمگە ساق. بىر مەزگىل ئۆتسە ئۇلارنىڭ ئاغزىمۇ بېسىقىپ قالار. ئىلگىرىمۇ كەينىمدىن پات ـ پات غەيۋەت قىلىپ تۇراتتى. ئاغزى تالغاندا توختايدۇ. تىنچ ـ ئامان يەڭگۈشالسام بولاتتى. خۇدايىم تۇغۇتۇمنى ئاسان قىلار ئىلاھىم...»

ئۇ بازارلىق شىپاخانىغا پات ـ پات بېرىپ تەكشۈرتۈپ تۇردى. دوختۇر خانىم ئۇنى ھەر قېتىم تەكشۈرگەندە بالىنىڭ

ساغلاملىقىنى ئېيتىپ كۆڭلىنى ئارام تاپتۇراتتى.

ــ خاتىرجەم بولسىلا، ھامىلە ئىنتايىن ياخشىكەن.

ــ دوختۇرخانىغا كېلىشكە ئۇلگۈرمەي ئۆيدە تۇغۇپ قالىمەنمىكى دەپ ئەنسىرەيمەن، ــ دېدى ھېلىمخان قاشلىقچى ئەندىشىسىنى يوشۇرماي.

دوختۇر خانىم ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ ھەممە ئەھۋالىدىن خەۋەردار ئىدى. بازارنىڭ بىر چېتىگە جايلاشقان قارا ئۇجمە كەنتىدە يۇز بەرگەن ھەرقانداق ئىشنىڭ بازارغا، بازاردا يۈز بەرگەن ھەرقانداق ئىشنىڭ قارائۇجمە كەنتىگە تارالمىقى بىردەملىك ئىش ئىدى.

ــ ئۇنچە ئەنسىرەپ كەتمىسىلىمۇ بولىدۇ، ــ دېدى دوختۇر تەسەللى بېرىپ، ــ ئۆي بىلەن دوختۇرخانىنىڭ ئارىلىقى يىراق ئەمەس. قورساقلىرى ئاغرىغان ھامان دەرھال دوختۇرخانىغا قارىپ ماڭسىلا. پىيادە يول مېڭىپ بەرسىلە تۇغۇتقا پايدىسى بار. ھەرگىز قورقمىسىلا، جىددىيلەشمىسىلە.

ھېلىمخان قاشلىقچى دوختۇرنىڭ دېگىنىدەك قىلدى. دوختۇر خانىم ئۇنى بىرەر سائەت ھەپىلىشىپ يۇرۇپ تۇغدۇردى. تۇنجى تۇغۇتى بولغىنىغا قارىماي خېلى ئاسان يەڭگۈشالغانىدى. بالىنىڭ تۇغۇلۇپلا قىرقىراپ يىغلىشىدىن ساغلام ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

ھېلىمخان قاشلىقچى ئەمدى ھەممە خاپىلىقلىرىنى ئۇنتۇدى. بالا ئۇنىڭ بىردىنبىر كۆڭۈل خۇشى ئىدى. بالىسىنىڭ ھەممە يېرىنى ئېرىگە ئوخشىتاتتى. كىچىككىنە چىرايى ئىپادىسىنىمۇ نەزىرىدىن ساقىت قىلمايتتى. ئۆيگە مەھكەم بېكىنىۋېلىپ كۈن ــ كۈنلەپ تالا ــ تۈزگە چىقمايتتى. ئۇ ئۆيگە قايتىپ كېلىپ ئەتىسى يەڭگىسى ــ ئابدۇساقى چىپاكنىڭ ئايالى بىر قاچا ئاش كۆتۈرۈپ كىرىپ ئەھۋال سورىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئاۋۇال قوشنىلىرى، كېيىن مەھەللىدىكى ئاياللار خۇددى بەسلەشكەندەك كىرىپ ئەھۋال سورىدى، مۇبارەكلىدى. گاھىلىرى

ئالاهىده داستىخان قىلىپ تۇغۇتىنى كۆردى. ئايالىلار غەيۋەتلىرىنى، ئاداۋەتلىرىنى ئۇنتۇپ كەتكەندەك قىلاتتى.

ھېلىمخان قاشلىقچى تۇغۇتىدىن تولۇپ، ھۆسن - جامالى باشقىچە رەڭ تۇزەپ قويتى. بالىسىنى چىرايلىق يۆگەپ كۆتۈرۈپ، تۇغۇتۇمدىن قويسام كىيىمەن دەپ ئالاهىده تىكتۇرۇپ قويغان كىيىملىرىنى كىيىپ، پارچە - پۇرات سودىلىق ئۇچۇن بازارغا ماڭىدىغان بولسا مەھەللىدىكى ئەر - ئايال ھەممىسى بىر ھازا قاراپ قېلىشاتتى. ئۇلارنىڭ نېمە ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى، ئەمما كۆزلىرىدە رەشكمۇ، ھەسەتمۇ، شەھۋەتمۇ بار ئىدى.

ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ تىنچ، خاتىرجەم كۈنلىرى ئۇزاق داۋاملاشمىدى. كېچىلىرى كىملەردۇر ئۆگزىسىگە چالما تاشلايتتى. ئىشىك - دېرىزىلىرىنى چېكەتتى، ئىسمىنى توۋلايتتى. كۈندۈزلىرى ئىشىك ئالدىدىن قەستەن يۆتىلىپ، چۈشكۈرۈپ، ئىسقىرتىپ ئۆتەتتى، بولۇپمۇ كەنت كادىرلىرى ھەر خىل ئالۋان - سىبىلقىلارنى سۈيلىگەن بولۇپ، قارار - ئۇقتۇرۇشلارنى يەتكۈزگەن بولۇپ، ئىشقىلىپ ئاللىقاندىق سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ كېلىۋالاتتى. يۈزىنى داپتەك قىلىپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا كۆيۈپ قالغانلىقىنى، ئاخشاملىققا كېلىپ بىر كېچە قونۇپ كېتىش ئارزۇسىنى بىلدۈرەتتى. تەلىپىگە ماقۇل دېسە قەرز - سىبىلقىلىرىنى كۆتۈرۈۋېتىدىغانلىقىنى، ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرىغا يارەملىشىدىغانلىقىنى، ھاشارغا ھەيدىمەيدىغانلىقىنى ئېيتاتتى. ئىشقىلىپ، قارائۇجمىدە كۆتىنەك قىچىقى بار ئەرلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئۇنىڭ ئىشىكىنى ئەگىيتتى. گاھىدا سەت، گاھىدا قوپال چاقچاقلارنى قىلىپ ساقال تاشلايتتى، شەھۋانىي تەلىپىنى بىلدۈرەتتى. ئۇلار ھېلىمخان قاشلىقچىنى بوك - بوك دېسە يېتىپ بېرىدىغان مەھەللە مېكىينىغا ئوخشىتىپ قالغانىدى. ئۇلارنىڭ بۇ قىلىقى ئۇنىڭغا بەكمۇ ھار كەلدى، تېرىكتى، قاقشىدى، يىغلىدى.

ھەربىر قەدىمنى تېخىمۇ ئېھتىيات بىلەن باسىدىغان بولدى. ئۇ مەھەللىدىكى غەيۋەتچى خوتۇنلارنىڭ ئاغزىغا يەنە چىقىپ قېلىشتىن بەكمۇ ۋايىم يەيتتى. ھېلىمۇ مىش - مىش گەپلەر چىقىشقا باشلىغانىدى. ئۇ شۇنچە ئېھتىيات قىلغان بولسىمۇ، ئەنسىرىگەن ئىش ئاخىر يۈز بەردى. ھېلىمخان قاشلىقچىنى كۈنلەپ، ئېرىۋ بىلەن ئۇرۇشۇپ بولدى دېگۈچە تاياق يېگەن ھۆرنىساخان كۆك ھېلىمخان قاشلىقچىنى ئىشىكنىڭ ئالدىغا كېلىپ بىرھازا تىللىدى. ئاغزىدىن چىققان گەپلەر بىر - بىرىدىن سەت ئىدى، ھەتتا قۇچاقتىكى بوۋاقمۇ چالا قالمىدى. ئىشك ئالدىغا بىرمۇنچە ئادەم يىغىلدى، كىملەردۇر ھۆرنىساخان كۆكنى، كىملەردۇر ھېلىمخان قاشلىقچىنى ئەيىبلەيتتى، ھۆرنىسا كۆككە يان باسىدىغانلار جىقراق ئىدى. ھۆرنىسا كۆك تېخىمۇ ئەزۈيلەيتتى. ھېلىمخان قاشلىقچى بولسا دەرۋازىسىنى مەھكەم تاقىۋېلىپ بالىسىنى باغرىغا باسقىنىچە بۇقۇلداپ يىغلايتتى.

ھەپتىدىن كېيىن ھېلىمخان قاشلىقچى قارائۇجمىدىن ئۇن - تىنسىزلا غايىب بولدى. بۇ ئىش بىرنەچچە كۈن غۇلغۇلا بولۇپ بېسىقىپ قالدى. ھېچكىمۇ ئۇنىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلمىدى. كېيىنچە قارائۇجمىلىكلەر ئۇنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتتى.

كەنتنىڭ ئايىغىدىكى قوملۇقنىڭ گىرۋىكىگە جايلاشقان بۇ توغراقلىق بىنەمنى ھېلىمخان قاشلىقچى خېلى بۇرۇنلا كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغانىدى. ھەئە، بۇنىڭدىن يىگىرمە - يىگىرمە بەش يىللار ئىلگىرى ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى بۇ يەردە بىنەم ئاچقان، بىرنەچچە ئائىلىلىك ئەترەت ئەزاسىنى بۇ بىنەمگە مەجبۇرىي كۆچۈرگەنىدى. ئاشۇلارنىڭ ئارىسىدا ياش ئەر - خوتۇن ئابدۇباقى چېپاك بىلەن ھېلىمخان قاشلىقچىمۇ بار ئىدى. ئىككى يىلدىن كېيىن ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى تارىتىلىپ، كوللېكتىپنىڭ يەر، چارۋا ۋە باشقا مۇلۈكلىرى دېھقانلارغا ھۆددىگە بېرىلگەندىن كېيىن، ئۇلارمۇ بۇ توغراقلىق بىنەمدىن

كەنت ئىچىگە قايتىپ كەلگەنىدى.

ھېلىمخان قاشلىقچى مەھەللىدىكى غەيۋەتچى ئاياللاردىن، شەھۋەتپەرەس ئەرلەردىن قېچىپ ئاشۇ تۇغراقلىق بىنەمگە بېرىۋالغانىدى.

«جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان، دەپتىكەن، بالامنى ساق ـ سالامەت چوڭ قىلىۋالسام، كېيىن يەنە قايتىپ كېلىمەن...»

ھېلىمخان قاشلىقچى ئۆيىنى ۋە بىر قىسىم ئۆي جابدۇقلىرىنى ئېلىشىغا ساتتى. ئىككى ساغلىق بىلەن بىر قوچقىرىنى، تۆت مېكىيىنى بىلەن بىر خورىزىنى ۋە ئالدىن تەييارلاپ قويغان ئوزۇق ـ تۈلۈك، لازىمەتلىكلىرىنى ئېشەك ھارۋىسىغا بېسىپ ھېچكىم بىلەن خوشلاشماي بىر كۈنى تاڭ سەھەردىلا مەھەللىدىن چىقىپ كەتكەنىدى.

شۇنچە يىل ئۆتكەن بولسىمۇ ئۆز ۋاقتىدا ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىدىن سېلىپ بەرگەن ئۆيلەر ئۆرۈلۈپ كەتمىگەن، تاملار زەيلەپ، شوراپ كەتكەن بولسىمۇ، خېلىلا مەزمۇت ئىدى. ئۆگزىسىنى كىمدۇر ئېچىپ ياغاچلىرىنى ئەكەتكەنىدى. ئۇ تاملارنى ئۇلىدىدى، بىرنەچچە تۈپ تۇغراقنى كېسىپ، شاخ ـ شۇمبا، قومۇشلار بىلەن ئۆگزىسىنى قايتا ياپتى. ئۇ يالغۇزچىلىقىنىڭ دەردىنى ئانچە ئۇزاق تارتمىدى. ئابدۇباقى (ئوغلىغا دادىسىنىڭ ئىسمىنى قويغانىدى) بارا ـ بارا چوڭ بولدى، چارۋا ماللىرىمۇ يىلدىن ـ يىلغا ئاۋۇدى. ھەر يىلى كۈزدە بازارغا بىرنەچچە پاقلاننى ئاپىرىپ سېتىپ، پۇلىغا ئۇن، ياغ، گۈرۈچ قاتارلىق لازىمەتلىكلەرنى سېتىۋالاتتى. ئىشىكنىڭ ئالدىغا ئوتياش، كاۋا ـ قاپاقلارنى تېرىدى. ئۇ بۇ جاڭگالدا ئۆز بەگ ئۆز خان بولۇپ قالغانىدى. قېيىنئاكىسى ئابدۇساقى چىپاك بىر ـ ئىككى قېتىم يوقلاپ كېلىپ يۈرتقا قايتىپ كېتىشكە نەسىھەت قىلدى، ئەمما يۈرتتا يۈرىكى بەك قاماپ كەتكەن بولغاچقىمۇ يالغۇزلۇق، خاتىرجەملىككە ئوبدانلا كۆنۈپ قالغان ھېلىمخان قاشلىقچى قېيىنئاكىسىنىڭ نەسىھەتىگە قۇلاق

سالمدى. ئابدۇساقى چىپاكمۇ كېيىنچە بۇ يەرگە قەدەم باسمدى. ھېلىمخان قاشلىقچى يىلدا بىر قېتىم بازارغا قوي، يۇڭ ساتقىلى بارسا بۇ بىردىنبىر تۇغقىنىنى يوقلاپ ئۆتەتتى. ئۇنىڭ يۇرت ئىچىدىكى تۇرمۇشىدىن جاڭگالدىكى تۇرمۇشى ھەم بایاشات، ھەم خاتىرجەم ئىدى. مانا ئويلىمىغان يەردىن ئۇنى يۇرتتىكىلەر ئېسىگە ئاپتۇ، كەنت كادىرلىرى چاقىرتىپتۇ...

يۇرت ئىچىگە يېقىنلىشىشقا ئەگىشىپ ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ ئازابلىق، ھەسرەتلىك خىياللىرىمۇ ئاخىرلاشتى. ئابدۇباقى بولسا يۇرت ئىچىگە ھەم قىزىقىش، ھەم ھودۇقۇش بىلەن قارايتتى. شۇ ياشقا كەلگۈچە جاڭگالدىلا ياشاپ كەلگەن بولغاچقا ۋۇجۇدىنى بىر خىل ياۋايىلىق چۈلغۇۋالغاندى. ھەئە، ھېلىمخان قاشلىقچى ئۇنى مەھەللىدىكىلەر، بولۇپمۇ كەنت كادىرلىرى بىلىپ قالسا مەكتەپكە تۇتۇۋالىدۇ دەپ، بازارغا ئېلىپ بارسىمۇ قېيىنئاكىسىنىڭ ئۆيىدە بىرەر - ئىككى كۈن تۇرغۇزماي بىللە ئېلىپ كېتەتتى. شۇڭا، ئۇ مەكتەپ تەربىيەسىمۇ كۆرمىگەندى. ھېلىمخان قاشلىقچى لېچىكىنى تۆۋەن سېلىپ، بېشىنى كۆتۈرمەي ئولتۇراتتى. ھېرىپ كەتكەن سۇر ھاڭگا ھارۋىنى ھۇرۇنلۇق بىلەن سۆرەيتتى.

«كەنت كادىرلىرىغا ھۆكۈمەتنىڭ ياردىمىنىڭ لازىمى يوقلۇقىنى چىرايلىقچە دەپ قويۇپ، ئابدۇساقاخۇننىڭ ئۆيىدە بىرەر كۈن تۇرۇپ يېنىپ كېلىمەن. راست، مەنمۇ قېرىپ قالدىم. ئىككى پۇتۇم گۆرگە ساڭگىلىدى. ئابدۇباقاخۇننى ۋاقتىدا ئۆيلەپ قويماي، چىرايلىق بولمىسىمۇ ئىشچان، يۇزى تۆۋەن، ئىمان - ئىنسابلىق قىزدىن بىرەرسىنى كېلىن قىلىۋالسام ياخشى بولاتتى. ئاشۇنداق قىز تېپىلارمۇ؟ ماڭا كېلىن بولغىلى ئۇنارمۇ؟ خەق قىزىنى بېرەرمۇ؟ ‹ئوغلۇڭ بولسا ئوچاقتەك، قىزلار كېلەر قورچاقتەك› دەپتىكەن. ئىشقىلىپ، ئابدۇباقاخۇنغا ئاغىچا تېپىلماي قالماس. ئابدۇساقاخۇن تاغىسى بولغاندىكىن بىرەر يولىنى قىلار. مەنمۇ ئوغلۇمغا خوتۇننى بىكارغا ئېلىپ

بەرمەيمەن. شۇنچە يىلدىن بېرى خېلى چېكى تۇگكەن تۇگۇچۇم بار. تويلۇقنى تويلۇق دېگۈدەك ئالمەن. يۇرتقا كەڭتاشا ئاش بېرىمەن، تۇل خوتۇن بولساموۇ ئوغلۇمنىڭ بوينىنى ھەرگىز قىسلدۇرۇپ قويمايمەن...»

ئىشلار ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ ئويلىغىنىدەك ئۇنچە ئاسان ھەم تېز يۇرۇشمىدى. شەھەردىن چىققان خىزمەت ئەترىتىدىكى كادىرلار نېمە ئۈچۈن يۇرتنى تاشلاپ جاڭگالغا بېرىۋالغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى سوراپ تۇرۇۋالدى. يۇرت ئىچىگە قايتىپ كېلىشكە دەۋەت قىلدى. ئۇنىمىغىنىغا قويماي ئەكى تۆۋەن تۇرمۇش كاپالەت پۇلى ئالمدىغان كىنىشكا بېجىرىپ بەردى. مۇشۇ ئىشلار ئۈچۈن تولۇق بىر يېرىم كۈن ۋاقىت كەتتى.

ھېلىمخان قاشلىقچى ئانچە خۇشال ئەمەس ئىدى.

«جېنىمنى باقالمىدىم دەپ كېلىۋالمىغاندىكىن نېمە كارى مەن بىلەن بۇلارنىكى؟ ئەجەب كۆزۈمگە كىرىۋالدىغۇ. يۇرتقا قايتىپ كەلسىلە، يەرنى قوللىرىغا ئالسىلا دەپ كېتىشلىرىنى تېخى! ئايلىناي. قۇم چېچەكلەپ، تۆگىنىكى قۇيرۇقى يەرگە تەگكەندۇ ھەقىچان. ئۇبدان بىلىمەن بۇ كادىرلارنىكى ھېيلىسىنى. يەر دېگەن ئالتۇن قوزۇق دەپ ئالداپ ـ سىلاپ ئاشۇ ئالتۇن قوزۇققا باغلايدۇ. ئاندىن ئالۋان ـ سېلىقلىرى بىلەن خۇددى موزىيىدىن ئايرىۋەتكەن ئىنەكنى ساغقاندەك سېغىشقا باشلايدۇ. ئابدۇباقاخۇن بالامنى ھاشارغا ھەيدىمەكچى. دادىسى رەھمەتلىكىنىمۇ ھاشاردا يوقاتتىغۇ ئەينا. دادىسى رەھمەتلىكىنىڭ كۆرگەن كۈنىنى بالامغا ھەرگىز كۆرسەتمەيمەن. قولۇمغا تۇتقۇزغان مۇشۇ كىنىشكىنىڭمۇ بىر بالاسى بار زادى. تۆۋەن تۇرمۇش كاپالەت پۇلى دەيدۇ تېخى. ھەئە، ئەمدى بىلدىم. ئەسلىدە بەشتە كاپالەتلەرگە قۇتقۇزۇش بەرگەندەك ئىشكەنغۇ بۇ. ۋاي ئۆلەي، ۋاي ئۆلەي. ئەمدى مەن بەشتە كاپالەت بولۇپ قالدىممۇ؟! ھۆكۈمەتنىڭ، ئەل ـ يۇرتنىڭ سەدىقىسىنى ئالمدىغان ئادەم بولۇپ قالدىممۇ. نومۇس، نومۇس، ھەنىم بولسا يەتتە ئەزايىم

ساق، قېرىغان بولساممۇ كۈچۈم بار. ئابدۇباقاخۇننىڭ قولىمۇ ئوبدانلا ئىشقا تەگدى ئەينا. ئۆيىمىز جاڭگالدا بولسىمۇ يېگىرمە - ئوتتۇز ئۈششاق جانلىقىمىز بار. شۇنداق تۇرۇپ نېمىشقا بەشتە كاپالەت بولغۇدەكمەن؟! مېنى تىلەمچىگە ئوخشىتىپ قالدىمۇ نېمە بۇ خەق؟ ئالمايمەن، ھەرگىز ئالمايمەن. كىمگە بەرسە بەرسۇن ئۇ سەدىقىسىنى. كەنت ئىچىدىكىلەرنىمۇ كۆردۈمغۇ ئەينا. ھەممىسى شۇ ئىسكەتتە، تۇزۇك باي بولغانلىرى يوق. بۇ كىنىشكىنى قولۇمدىن ئالغىلى ئۇنىمايدىغانىدەك قىلىدۇ. ئىشقىلىپ، پۇلىنى ئالمىسام بولىدۇغۇ، ھە، شۇنداق قىلاي. بۇ كىنىشكىدىن ھەرگىز پۇل ئالماي، كاللىمۇ يېمەي، چىشمۇ چاقماي. بۇ كىنىشكىدىن پۇل ئالساملا يەنە ئاشۇ كەنت كادىرلىرىنىڭ نوختىسىغا كىرىپ قالمەن. نوختىغا كىرىدىغان دېگەن گەپ يەنە ئالۋان - سېلىققا چىدىڭ، ھاشارغا تۇتۇلدۇڭ دېگەن گەپ. خۇدايىم ئۆزۈڭ ساقلىغايسەن بۇ توقۇناق بالادىن... ئۇلار خام خىيال ئەيلىمىسۇن. ھەرگىز يۇرتقا قايتىپ كەلمەيمەن. ئاشۇ بىنەملىكتە ئۆلۈكۈم قالسىمۇ مەيلى...»

ھېلىمىخان قاشلىقچى ئۆيگە — بىنەمگە كېتىشكە ئالدىرايتتى. قويلىرىنىڭ ئالدىغا تاشلاپ بەرگەن ئوت - چۆپ، سۇنىڭ تۇگەپ كېتىشىدىن، قويلىرىنىڭ ئاچ قېلىشىدىن ئەنسىرەيتتى.

ھېلىمىخان جاڭگالغا كەتكەندىن بېرى قارائۇجىدە تۇنجى قېتىم بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ماڭدى. بازاردىن سودىلىق قىلۇۋلىپ ئىلگىرى تۇغۇتىنى كۆرگەن بىرقانچە ئۆيگە يەڭگىسى بىلەن بىللە كىرىپ ئادەمگەرچىلىك قىلىپ چىقتى. ئۆز ۋاقتىدا كەينىدىن غەيۋەت قىلىپ، گەپ تېپىپ ئارام بەرمىگەن خوتۇنلار بىلەن ئەڭ يېقىن تۇغقىنى بىلەن كۆرۈشكەندەك مەڭزىنى مەڭزىگە يېقىپ كۆرۈشتى، ھال - ئەھۋال سوراشتى. ئىلگىرى ئۆگزىسىگە چالما تاشلاپ، ئىشىك - دېرىزىلىرىنى چېكىپ ياكى ھويلىسىغا تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈپ پاراكەندە قىلغان ئەرلەرمۇ

هازىر خېلىلا قېرىپ قالغانىدى. ئۇلارمۇ ھېلىمىخان قاشلىقچىدىن مۇلايىملىق بىلەن ئەھۋال سورىدى.

ئۇ يەڭگىسى بىلەن بويىغا يەتكەن قىزى بار بىرقانچە ئائىلىگە بېرىپ سۆز تاشلاپ باقتى. بىراق، ھېچقايسىسىدىن ئوچۇق جاۋاب ئالالمىدى.

— «قىزى بارنىڭ نازى بار» دەپتىكەن، — دېدى ھېلىمىخان قاشلىقچى يەڭگىسىگە، — بىرەر ھەپتىنى ئۆتكۈزۈپ سىلى يەنە گەپ ئېپاقسىلا. ئۇنىڭغىچە مەنمۇ كېلەرمەن. ماقۇل كېلىپ قالسا كۈزلۈككە تويىنى قىلىۋېتەرمىز.

— خاتىرجەم بولسىلا، — دېدى يەڭگىسى، — بۇ ئىشنى ماڭا قويۇپ بېرىسىلە. ئابدۇباقاخۇنغا خۇدايىم بۇيرۇسا كۆڭۈللىرىدىكىدەك ئاغىچا تېپىپ بېرىمەن.

— ئابدۇباقاخۇن نەگە كەتكەندۇ؟ ئاستا ئۆيگە كېتىۋالساق بولاتتى ئەمدى.

— كەچ بولۇپ كەتتى، ئەتە ئەتىگەندىلا ماڭسىلا.

— ھېلىمۇ ئىككى كۈن بولدى باشلىرىنى ئاغرىتقىلى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلاغ ـ ئىلمەكلىنى شۇنداقلا تاشلاپ قويۇپ يېنىپ كەلگەن. ئوت ـ سۇيى تۈگىدىمىكى دەپ ئەنسىرەپ قالدىم.

— كۆڭۈللىرىنى توق تۇتسىلا، ھېلىمخان، — دېدى يەڭگىسى، — بىرەر كېچىگە ھېچنېمە بولماس. ئەتە ناشتا قىلىپ ماڭسىلىمۇ چۈش ـ ئاش ۋاقتىغىچە بېرىپ بولىلا. ئابدۇباقاخۇنمۇ نەۋرە بالىلار بىلەن بازارغا چىكەتكەن ئوخشايدۇ، ئۆيلەپ قويىمەن دەۋاتىلا، بازا ـ ئۇچانى كۆرۈپ كۆزى پىشسۇن.

ھېلىمخان قاشلىقچى يەڭگىسىنىڭ گېپىنى يىرالمىدى.

«راست دەيدۇ، بازار كۆرۈپ پىشسۇن. مەنمۇ قېرىپ قالدىم، بۇنىڭدىن كېيىن ئۆينىڭ چوڭ ـ كىچىك سودىلىقىنى ئابدۇباقاخۇنغا تاشلاپ بېرىپ نامىزىمنى ئوقۇپ ئولتۇرارمەن. يەنە نە ۋاقىچە ئۆزۈم پالاقلايتتىم؟ ئەسلىدە بازا ـ ئۇچاغا بۇرۇنراق كۆزىنى پىشۇرسام بوپتىكەن. يۇرتتىكىلەر كۆرسە

مەكتەپكە تۇتۇۋالامىكىن دەپ ئەنسىرەپ تۇزۇك بازارغا ئەكەلمەپتىمەن، بىرەر قېتىم ئۆز ئالدىغا سودا قىلدۇرماپتىمەن. بوپتۇ، ھېلىمۇ ئىككى - ئۈچ كۈندىن بېرى ئابدۇساقاخۇنۇمنىڭ نەۋرىلىرى بىلەن بازاردىن چىمەيۋاتىدۇغۇ. راست، نېمە ئىش قىلىۋاتىدىغاندۇ ئۇ بالا بازاردا؟ قولىغا ئىككى، ئۈچ يۈز كوي پۇل بەرگەنىدىم، ئاغىچا كۆرۈش بىلەن بولۇپ كېتىپ سوراپمۇ باقماپتىمەن. ئۇ پۇلنى نېمىگە خەجلىگەندۇ؟ پۇلى يەتكەنمىدۇ؟ ...»

شۇ تاپتا ئابدۇباقىنىڭ جاڭگالغا كەتكۈسى يوق ئىدى. ئۇ تاغىسىنىڭ ئۆزىدىن ئىككى - ئۈچ ياش چوڭ نەۋرىسى ئابدۇنەبى چىپاك بىلەن ئوبدانلا چىقىشىپ قالغانىدى. ھەئە، ئۇ بۇ ئۆيگە كەلگەن كۈنى تېلېۋىزوردىن كۆزىنى ئۈزمەي ئولتۇرۇۋالدى. ئۇ ئىلگىرىمۇ ئانىسىغا ئەگىشىپ كەلگەندە ئۆيدىن تالاغا چىقماي تېلېۋىزور كۆرگەنىدى. ئۇ چاغدا بىر ئاخشاملا قونۇپ كەتكەن بولغاچقا، ئابدۇنەبى چىپاك بىلەن ئانچە چىقىشىپ كەتمىگەنىدى.

— جۇرۇكلار ئابدۇباقاخۇن، بازار ئايلىنىمىز، — دېدى ئابدۇنەبى چىپاك، — كەچكىچە قالاپ ئولتۇرۇۋالمىكەنسىلە، نېمە قىزىقى بار بۇ دەنشىنىڭ؟

— بىردەم كۆرگىلى قويۇڭلا، ئاداش، — دېدى ئابدۇباقى تېلېۋىزوردىن كۆزىنى ئۈزمەي تۇرۇپ.

— قوپاڭلا دەيمەن، بازاردا بۇنىڭدىن قىزىق تاماشا بار، — دېدى نەبى چىپاك ۋە ھېلىمخان قاشلىقچىغا قارىدى، — ھېلىمخان چوڭ ئانا، ئابدۇباقاخۇنىنى بازارغا ئاچىقىپ چۆرگۈلىتىپ چىرەيما؟

— شۇنداق قىل، بالام، — دېدى ئابدۇساقى چىپاك ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ ئورنىدا نەۋرىسىگە جاۋاب بېرىپ، — ئاران ئىككى كۈن تۇرغۇدەك بولۇپ كەلگەنده ئۆيده ئولتۇرۇپمىسۇن، بازارنى كۆرسەت. بازاردا نېمە ئەرزان، نېمە قىممەت، بىلسۇن، كۆزى ئېچىلسۇن، ئالە، ماۋۇ پۇلنى خەجلەپ بەر.

ئابدۇنەبى چىپاك بوۋىسى تەڭلىگەن ئەللىك كوي پۇلنى تۇزۇت قىلمايلا ئالدى. ھېلىمخان قاشلىقچىمۇ يېنىدىن ئىككى يۈز كوي پۇلنى ئابدۇباقىغا تەڭلىدى.

ــ ئابدۇباقاخۇنغا بىرەر قۇر كىيىم ئېلىشىپ بېرەرسىز، بالام. مال بازىرى بىلەن ئاشلىق بازىرىنى ئوبدانراق كۆرسىتەرسىز.

نەبى چىپاك ئابدۇباقىنى كەچكىچە بازار ئايلاندۇردى، بازارنىڭ ھەممە يېرىنى كۆرسەتتى. بۇ يېزا بازىرى ئانچە چوڭ ئەمەس ئىدى، ئەمما بۇگۈن بازار كۈنى بولغاچقا تەرەپ ـ تەرەپتىن، قوشنا يېزا ـ بازارلاردىن ۋە شەھەردىن چىققان سېتىقچى، تىجارەتچى، ھۈنەرۋەن ـ كاسىپ، بازارچىلار بىلەن باشقىچە قىزىپ كەتكەنىدى.

ــ ئەمدى ئاستا ئۆيىنى تېپىۋالامدۇق، نەبى ئاخۇن؟ ــ دېدى ئابدۇباقى.

ــ نېمىگە ئالدىرايسىلە؟ ــ دېدى ئابدۇنەبى چىپاك، ــ بازار دېگەن كەچتە بەك قىزىيدۇ.

ــ ھېلىمۇ كۆز باغلانغىلى تۇردى ئەينا، ھەممە ئادەم ئۆيلىرىگە كېتىۋاتسا...

ــ كەتسە كېتىۋەرسۇن، بىز كەتمەيمىز. ئالدىرىماسىقمۇ بولىدۇ، بىزنىڭ ئۆيىمىز يىراق بولمىسا. بىر ئورام تاماكا چېكىپ بولغۇچە بېرىپ بولىمىز.

ئابدۇباقى نەبى چىپاكنىڭ گېپىنى يىرالمىدى. ئەسلىدە ئۇ بازاردىن زېرىكمىگەن، ئەتىگەندىن بېرى تولا ئايلىنىۋېرىپ ھېرىپ كەتكەنىدى.

ــ زېرىكىپ قالدىڭلىمۇ يا؟

ــ ھېرىپ كەتتىم، ــ دېدى ئابدۇباقى راست گېپىنى قىلىپ.

ــ ئىككىسى بىر گەپ. زېرىككەندە ئاندىن ھېرىپ قالىدۇ ئادەم دېگەن، ــ دېدى ئابدۇنەبى چىپاك ئۆزىنىڭ گېپىنى

يورغىلىتىپ، ــ جۇرۇڭلا ئەمسە، تازا بىر ھاردۇق چىقىرايلى.
ــ نەگە بارىمىز؟
ــ بارغاندا بىلىسىلە.
ئابدۇباقى يېتىلەككە كۆنگەن قويدەك نەبى چىپاكقا ئەگەشتى.
ئۇلار بازارنىڭ چېتىدىكى ئارقا كوچىغىراق جايلاشقان، ئىشىك ـ دېرىزىسىگە قىزىل تاۋاردىن پەردە تۇتۇۋالغان بىر دۇكانغا كىرىشتى. دۇكاندا قېنىق پەرداز قىلىۋالغان، يېرىم ـ يارتا ئوچۇق كىيىنگەن، چاچلىرىنى ھەر خىل پاسوندا ياستىپ بويىۋالغان ئۈچ قىز تاماكا چېكىپ ئولتۇرۇشاتتى. ئۇلار نەبى چىپاك بىلەن ئابدۇباقىنى كۆرۈپ، قاش ـ قاپاقلىرىنى ئويناتقىنچە ھىجىيىپ كېلىشتى. نەبى چىپاك ئۇلار بىلەن كونا تونۇشلاردەك قىلاتتى. سالام ـ سەھەتىنىڭ ئورنىغا بىرپەس قوپال چاقچاقلارنى قىلىشتى.
ــ ئىشتىنىمنىڭ يىرتىقىدەك ھىجىيىپ تۇرماي مۇنداق بىر يەرگە باشلىمامسەن؟ ــ دېدى نەبى چىپاك.
ــ ۋىيەي، ما ئوۋا تەگكۈ تازىنىڭ گېپىنى، ــ دېدى سېمىزرەك قىز چاياۋاتقان سېغىزنى مالاچلىتىپ تۇرۇپ، ــ بوينۇڭنى قىسىپ تۇرساڭ مىجەزى يوقمىكىن دەپتىمەن.
ــ ئوبدان بىلىسەنغۇ مىجەزىمنى.
ــ ھە دېگىنە، ئىچىدە ئولتۇرامسەن، تېشىدىمۇ؟
ــ سەتىنىڭ گېپىنى. غوجاكاڭ قاچان تېشىدا ئولتۇرۇپ باققان؟ ئىچىگە باشلا.
ــ ئىچىدە ئولتۇرغۇدەك مۇنداق بىر يانچۇقنىڭ مىجەزى بولسا بولىدۇ، ــ دېدى يەنە بىر قارىمۇتۇق قىز ئاغزى ـ بۇرنىدىن پۇرقىرىتىپ ئىس چىقىرىپ تۇرۇپ.
ــ ھېلى بىكار پۇل بىلەن ئۇرۇپ ئۆرۈۋېتىمەن، ــ دېدى نەبى چىپاك مەيدە يانچۇقىدىن بىر تۇتام پۇلنى ئېلىپ كۆرسىتىپ، ــ مېنى ئۇنداق مىجەزى بوشلارغا ئوخشىتىپ قېلىشما جۇمۇ.

قىزلار پىخىلداپ كۈلۈشكىنىچە ئىككى يىگىتنىڭ ياندىكى كىچىكىرەك بىر ئۆيگە باشلىدى. ئۇي قاراڭغۇ ھەم زەي ئىدى. قاڭسىق ھاراق، ئاچچىق تاماكا پۇرىقى دىماغنى ئېچىشتۇراتتى. ئابدۇباقى بۇ پۇراقلا پەقەتلا ئۆزلىشەلمىدى.

ــ ھە، نېمە لازىم؟ چاققان دېگىنە، ــ دېدى سېغىز چاينىاۋاتقان قىز.

ــ ھەممە نەرسىنى، ــ دېدى نەبى چىپاك ئاغزىنى كالچايتىپ ھىجىيىپ.

ــ ئالدىرىماي تۇر، ھازىرچە بارلىرىنى ئەكىرىپ بەرگەچ تۇرايلى. ھېلىغىچە دېگەنلىرىڭنىڭ ھەممىسىنى ئەكىرىپ تازا تويدۇرمىز سېنى، ــ دېدى قارىمۇتۇق قىز.

ــ ئەجەب گەپدان جۇمۇ سەن، ــ دېدى نەبى چىپاك قىزنىڭ ئۇ يەر ـ بۇ يەرلىرىنى تۇتۇپ، ــ ئەمىسە سەن قېشىمدا ئولتۇرۇپ ماڭا ھەمراھ بول.

نەبى چىپاك ئىككى تەخسە قورۇما، بىر تەخسە لەڭپۇڭ، بىر تەخسە خاسىڭ مېغىزى، بىر بوتۇلكا ھاراق بۇيرۇدى.

سېغىز چاينىاۋاتقان سېمىزرەك قىز بۇيرۇتمىلارنى ئەكىرىش ئۈچۈن چىقىپ كەتتى.

ــ مۇشۇنداق ئولتۇرامدۇق، چىمەنگۈل؟ ــ دېدى نەبى چىپاك يېنىدىكى قىزغا.

ــ قانداق ئولتۇرىمىز؟ ــ دېدى چىمەنگۈل نەبى چىپاكقا جىلمىيىپ قاراپ، ــ ئاۋۋال قورساققا ئازراق بىرنەرسە يەۋېلىپ، ئاندىن...

ــ ھەي گالۋاڭ، ماۋۇ ئاغىنەم مۇشۇنداق سالتاڭ ئولتۇرامدۇ دەۋاتىمەن. قىزلار خېلى جىققۇ بۇ دۇكاندا. تىرناقتا توختىغۇدەكتىن بىرنى توۋلىمامسەن مۇنداق.

ــ ھە، مۇنداق دېگىنە. بىردەم ساقلاپ تۇرايلى، پەردە قورۇمىلارنى ئېلىپ ھازىرلا چىرىدۇ.

ــ قويە ئۇ پەردەڭنى، ئاغىنەمنىڭ خېلى ھالى بار جۇمۇ،

كۆرگەنسەن، ئۇ پور كۆتەككە بايامنىڭزى كۆزىنىڭ قىرىنىمۇ سەپ قويمىدى ئەينا.

ــ هە شۇنداقمىدى، ــ دېدى چىمەنگۈل ئابدۇباقىغا لاپپىدە بىرنى قاراپ قويۇپ، ــ بايامنىڭزى گەپ قىلماي ئولتۇرسا تېخى گاچىمىكى دەپتىمەن. ئۇنداق بولسا شەدىن بىر ئادىشىم چىققان، شۇنى چاقىرىپ بېرەيمۇ؟

ــ هە، شۇنداق قىل، دەرھال قىچقا.

ــ مېھمان كۈتۈۋاتقانىدى، باكا بولدىمىكىنتاڭ.

ــ قىچقا، ئۇنىڭ ئورنىغا باشقىسى ئالماشسۇن، ــ نەبى چىپاك ئەمدى ئابدۇباقىغا قاراپ ھېجايىدى، ــ تەلىيىڭلا باكەن ئادىشىم. شەدىن چىققىنى ھەمراھ بولىدىغان بولدى سىلىگە.

ئابدۇباقى ئاغزىنى مىتىلداتتى ـ يۇ، گەپ قىلمىدى. بۇنداق سورۇننى تۇنجى كۆرۈۋاتقاچقا تارتىنىش، خىجىلچىلىقتىن بىر قىسما بولۇپ قالغان، گاللىرى قۇرۇپ كەتكەنىدى.

ئابدۇنەبى چىپاك يېنىدىكى قىز بىلەن چېقىشتى.

ــ شەدىن چىققان ئۇ ئادىشىڭنىڭ خېلى پەيزى باردۇ ـ ھە، ماكچاياپ قالغىنى بولسا چىقىرىۋېتىمىز جۇما.

ــ زايە كېتەمىكى تېخى بۇ گاچا ئاغىنەڭگە.

ــ گاچا ياكى گاچا ئەمەسلىكىنى ھېلى بىلىسەن. ئادىشىڭنى قىچقامامسەن ئەمسە.

چىمەنگۈل ئىشكىتىن بېشىنى چىقىرىپ ئاۋازىنىڭ بارىچە توۋلىدى.

ــ پەرىدە، ھەي پەرىدە، ئالتۇنىنسانى توۋلىۋېتىڭلا، مەيەگە چىسۇن. بۇيرۇتمىلارنى ئىتتىكرەك ئەكىرىپ بېرىڭلا، ئاداش.

ھايال ئۆتمەي ئاۋۇال ئالتۇنىنسا ئىسمىلىك قىز، كېيىن قورۇما ۋە ھاراق كىردى. ئالتۇنىنسا ھەقىقەتەن چىرايلىق ئىدى. ئۇ كېلىپلا ئابدۇباقىنىڭ يېنىدا ئولتۇردى. شۇ ھامان ئۇنىڭ بەدىنىدىن تارقىغان كۈچلۈك ئەتىر پۇرىقىدىن ئابدۇباقى ئارقىمۇ ئارقا بىرنەچچىنى چۇشكۇرۇۋەتتى.

— نېمانچه هاياجانلىنسىلە، ئالدىرىماڭلا ئاداش، — دېدى ئابدۇنەبى چىپاك.

— هاياجانلانسا هاياجانلانغاندۇ، — دېدى چىمەنگۈل گەپدانلىق قىلىپ، — هەرقانداق ئەركەكنى هاياجانلاندۇرۇۋەتكۈچىلىكى بار دوستۇمنىڭ.

ئالتۇننىسانىڭ كۆزلىرى خۇمارلىشىپ قالغان بولۇپ، سەل مەستەك قىلاتتى.

— شۇنداق بولماي ئەمسە، — دېدى ئۇمۇ گەپكە قوشۇق سىلىپ قىزىقچىلىق قىلغان هالدا، — مېنى كۆرگەندە هەرقانداق ئەركەك هاياجانلىنىپ كېتىدۇ، — ئۇ ئەمدى ئابدۇباقىنىڭ بىقىنىغا تېخىمۇ بەك سۇرۇلدى، — قانداق دېدىم؟ يېقىنراق ئولتۇرۇڭلا، ئەكىلىڭلا قولۇڭلىنى مۇنداق. سىلىنى كۆرۈپ مەنمۇ هاياجانلىنىپ كەتتىم شۇ تاپتا.

ئابدۇباقىنىڭ بەدىنى تىكەنلەشتى. قولىنى قىزىنىڭ ئالقانلىرىدىن شارتتىدە تارتىۋېلىپ، ئۆزىنى قىزدىن قاچۇرۇپ نېرىغىراق سۇرۇلدى، ئۇنىڭ چېكسىدىن پۇرىغان تەر چىقىپ كەتتى. هەئە، شۇ ياشقىچە بۇنداق سورۇننى كۆرۈپ باقمىغان يىگىت قورقۇپ، هودۇقۇپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ بۇ قىلىقى باشقىلارغا تاماشا بولۇپ بەردى.

— بۇ ئاغىنىڭىز بەك تارتىنچاقمۇ نېمە؟ — دېدى ئالتۇننىسا نەبى چىپاكقا قاراپ، — ئادەمدىن قېچىپلا تۇرىدۇغۇ.

— سوقۇشقاق خورازلاردەك بازلاۋتامدۇ يا. ئېهتىيات قىل جۇمۇ ئاداش، كوممىدە سوقۇۋەتمىسۇن يەنە.

— ئۆزۈمنى خورازنىڭ قېشىدا ئەمەس، مېكىيانىنىڭ قېشىدا ئولتۇرۇپ قالدىممىكىن دەۋاتىمەن شۇ تۇرقىدا.

— ئاغىنەمنى تولا زاڭلىق قىلىشما، بىرەر رومكا ئىچسە ئېچىلىپ كېتىدۇ، — دېدى نەبى چىپاك، — تارتىنىپ قالغان ئوخشايدۇ، قۇيە هارىقىڭنى.

چىمەنگۈل ساقىيلىق قىلىشقا باشلىدى. ئەزەلدىن هاراق

ئىچىپ باقمىغان، ھەتتا ھاراقنىمۇ كۆرۈپ باقمىغان ئابدۇباقى نەبى چىپاكنى دوراپ رومكىنى ئاغزىغا بىرلا ئۆڭتۈرۈۋۈندى، شۇ ھامان ھاراقنى پۈرقۇۋەتتى. كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش قۇيۇلۇپ، ئىچ ـ باغرى ئوت كەتكەندەك كۆيۈپ ئېچىشتى.

ئىككى قىز قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى. نەبى چىپاك قىزلارنىڭ ئالدىدا يۈزى چۈشكەندەك بەكمۇ ئوڭايسىزلاندى.

ـــ ئەجەب ھەم ئاچچىق، ھەم سېسىق بىر نەرسىكىنا بۇ، ـــ دېدى ئابدۇباقى، ـــ قانداق نېمە بۇ، نەبى ئاخۇن؟

ـــ شارابى ئەنتۈھۈر دېگەن مۇشۇ شۇ، ـــ دېدى نەبى چىپاك قىزىقچىلىق قىلىپ، ـــ تۈنجى رومكىسى ئاشۇنداق تېتىيدۇ. ئاجايىپ ئېسىل نەرسە بۇ. بويۇڭلار تۆگىدەك تۇرىدۇ، ھاراق ئىچىشنىمۇ بىلمىسەڭلا...

ـــ مەن ئىچمەي، ـــ دېدى ئابدۇباقى يالۇۋرۇش نەزىرى بىلەن قاراپ.

ـــ بىز جېنىمىزدا ئىچىۋاتىمىز، ئىچىڭا ئۇنداق دېمەي، ـــ دېدى قىزلار زورلاپ.

ـــ ئىچىڭلا، ئاداش. ئوغۇل بالىنىڭ خۇۋەينىسى ئىچىدىغان نەرسە بۇ. بۇنداق تۇرۇۋالساڭلا ماۋۇ قىزلارنىڭ ئالدىدا سەت تۇرىدۇ. ئىككى رومكا ئىچسەڭلا يۈرىكىڭلىمۇ ياشىرىپ قالىدۇ.

ئۇلار ھەرقانچە زورلاپمۇ ئابدۇباقىغا ئىچۈرەلمىدى.

ـــ بوپتۇ، سىلە ئىچمىسەڭلا ئۆزۈم ئىچەي. مېھمان قىلىپ كۆڭلىنى ئېچىپ قويماي دېسەم... ـــ دېدى نەبى چىپاك غودۇڭشىپ.

ئابدۇباقىنىڭ بۇ يەردىن شۇنداق چىقىپ كەتكۈسى بار ئىدى. پات ـ پات نەبىگە قارايتتى. نەبى چىپاك ھېچ ئورنىدىن قوزغىلاي دېمەيتتى. يېنىدىكى قىزنىڭ ھېلى ئۇ يېرىنى، ھېلى بۇ يېرىنى تۇتاتتى، سىلايتتى، سۆيەتتى، ھاياسىز چاقچاقلارنى قىلاتتى. يېنىدا ئولتۇرغان ئالتۇننىسا ئىسىملىك قىزمۇ ئابدۇباقىنىڭ ھېلى بوينىغا ئېسىلىپ، ھېلى بىقىنىنى چىمدىپ، ھېلى

قۇلىقىنى سوزۇپ ئارام بەرمەيتتى. ئۇلار ھاراقنى چىرايىنى قىلچە پۇرۇشتۇرمەي ئىچىشەتتى.

ئاخىر سەۋر قاچىسى توشقان ئابدۇباقى ئورنىدىن دەس تۇردى:

— مەن كەتكەچ تۇراي.

ئالتۇننىسا ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلىۋالدى.

— نەگە كېتىسىلە، مۇشۇنداقلا كېتەمسىلە ھېچ ئىشنىڭ تايىنى يوق.

نەبى چىپاك ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇنى گەپكە كىرگۈزەلمىدى.

— بوپتۇ، كەتسەك كېتەيلى، — دېدى ئۇ ئاخىر ئورنىدىن تۇرۇپ، — راسا بىر كۆڭۈل ئېچىۋالايلىمىكى دېسەم...

نەبى چىپاك سورۇننىڭ پۈتۈنى ھېسابلاپ بېرىۋەتتى. ھاراقنىڭ كەيپى تۇتۇشقا باشلىغان قىزلار مەھكەم ئېسىلىۋالدى. ئۇ قىزلارغا ئايرىم ئىزدەپ كېلىدىغانغا ۋەدە بەردى.

تالا قاپقاراڭغۇ ئىدى. تېخى تاقالمىغان ئاشخانا، دۇكانلارنىڭ ئالدىدىكى چىراغلار غۇۋا يورۇپ تۇراتتى. بازاردا ئادەملەر شالاڭلاپ قالغانىدى.

— ئۆيگە مۇشۇنداقلا كېتىمىزمۇ؟ — دېدى نەبى چىپاك رەنجىپ.

— كەتمەي نېمە ئىش قىلىمىز؟ — دېدى ئابدۇباقى، — بىۋاق بوپتۇ، ئۇخلايمىز ئەمدى.

— ماقۇل دەڭلا، باقاخۇن ئاداش، دۇكانغا يېنىپ چىرەيلى، ئاۋۇ قىزلارمۇ كەتمەڭلا دەپ يالۋۇرۇپ كەتتى ئەينا. بىرمۇنچە پۇلمۇ خەجلىدۇق...

— مۇنداق بىر دەپ قويغان گەپ ئۇ، — دېدى ئابدۇباقى، — ئۇلارمۇ ئۇخلا ھەقىچان بۇ كېچىدە.

— ئۇخلىشىغۇ ئۇخلايدۇ، — دېدى نەبى چىپاك تېرىكىپ، — ئۇلارنىڭ قېشىغا چىرىپ بىللە ئۇخلايلى دەۋاتىمەن.

نەبى چىپاكنىڭ گېپى ئابدۇباقىغا تەسىر قىلمىغانىدەك

قىلاتتى.

ــ ئۆيگە كېتەيلى، ئانام ئەنسىرەپ قالىدۇ.

ــ توۋا دەڭلا، ئاداش، ــ دېدى نەبى چىپاك زاڭلىق ئارىلاش كۈلۈپ، ــ يا سىلى قىز بالا بولمىساڭلا ئەنسىرىگىلى. ماقۇل دەڭلا، شۇ تاپتا بىزنى ساقلاپلا تۇرىدۇ ئۇلار. بىر كېچە پۇخادىن چىققۇدەك كۆڭۈل ئېچىۋالىلى.

ــ مېنىڭ كۆڭلۈم ئوچۇق، ــ دېدى ئابدۇباقى يېغلىغۇدەك بولۇپ.

نەبى چىپاك ئابدۇباقىنىڭ بېشىدىن ــ ئايىغىچە قايتىدىن نەزەر تاشلىدى.

ــ ئەھۋالدىن قارىغاندا، مۇشۇ چاغقىچە خوتۇن كىشىگە يېقىن كېلىپ باقمىغان ئاداش ئوخشايسىلە. ھە راست، ئويلىماپتىمەن، ئۇ جاڭگالدا خوتۇن كىشى نېمە قىلسۇن؟! ــ سىلى راستلا بىر كالۋاكەنسىلە، ــ دېدى نەبى چىپاك خىرىلداپ كۈلۈپ، ــ مۇشۇ ھالىڭلىغا ھېلىمىخان چوڭ ئانام خوتۇن ئەپىبېرىمەن دەيدۇ تېخى.

ئابدۇباقى گەپ قىلمىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئەس ــ يادى ئۆيگە تېزرەك بېرىپ تېلېۋىزور كۆرۈشتە ئىدى. ھەئە، ئۇ توغۇغۇن ئاخشامۇ ھەممەيلەننى ئۇخلىتىپ قويۇپ تېلېۋىزور كۆرگەن، تېلېۋىزورنى بۇرۇن توگەپ قالدى دەپ كۆڭلى يېرىم بولغانىدى. شۇڭا، ئۇ نەبى چىپاكنى ئالدىراتتى.

ــ ئۆيگە ئىتتىكرەك بېرىپ دەنشىنى كۆرسەك بولىتى.

ــ بۇ چاغدا دەنشى تۇرامتىكى، ــ دېدى نەبى چىپاك قاپىقىنى تۇرۇپ، ــ دەنشى توگەيدىغان ۋاق بولدى بۇ چاغقا، ئەمدى ئەتە كۆرۈۋېلىڭلا.

ــ ھەي ئىسىت، ــ دېدى ئابدۇباقى كۆڭلىنىڭ يېرىم بولغانلىقىنى يوشۇرماي، ــ بۇگۇن باكا دەنشى كۆرەلمەيدىغان بولدۇم ــ دە.

ــ بوياڭلا توگىدەك بولغىنى بىلەن كىچىك بالىدەكلا بىر

ئاداشكەنسىلە، ــ دېدى نەبى چىپاك ياراتمىغان ھالدا.

ــ سىلى ئۇنداق دېگىنىڭلا بىلەن بىزنىڭ ئۆيدە دەنشى يوق، شۇڭا ئۆيگە كەتكۈچە جىقراق كۆرۈۋالاي دېگەن.

ئابدۇباقىنىڭ كۆڭلى راستلا يېرىم بولۇپ قالغانىدى. نەبى چىپاكنىڭ بىردىنلا ئىچى ئاغرىپ قالدى، لېكىن ئۇنىڭ ئالدىراپ ئۆيگە كەتكۈسى يوق ئىدى.

ــ راستلا دەنشى كۆرگۈڭلا بامىتى؟

ــ ھەئە.

ــ يۇرۇڭلار ئەمىسە، لۇشاڭ كۆرىلى.

ــ لۇشاڭ دېگەن نېمە ئۇ؟

ــ دەنشىگە ئوخشاش نەرسە، كۆرگەندە بىلىسىلە.

نەبى چىپاك ئۇنى بىر سىنقويغۇخانىغا باشلاپ كەلدى. سىنقويغۇخانا دېگىنى چوڭراق بىر ئېغىز ئۆي ئىدى. تۆر تەرەپتە بىر تېلېۋىزور، بىر VCD ئاپپاراتى، پەستە يىگىرمە ـ ئوتتۇز غا يېقىن ئورۇندۇق بار ئىدى. پۇل تۆلەپ كىرگەن ئادەملەرگە ھەر خىل كىنو پىلاستىنكىلىرىنى قويۇپ بېرىپ تىجارەت قىلاتتى. شۇ تاپتا سىنقويغۇخانىدا دۇكاندارىدىن باشقا بىرمۇ ئادەم يوق ئىدى.

ــ ئابدۇكېرىم شالتاق، قويىمامسىلە لۇشاڭنى، بىر مەيدان كىنو كۆرۈۋېتىلى دەپ كەلدۇق، ــ دېدى نەبى چىپاك سىنقويغۇخانىنى تاقاشقا تەرەددۇتلىنىپ تۇرغان كوسا، تاز چىراي، قىرىق ياشلاردىكى ئادەمگە قاراپ.

ــ ئىككى ئادەمگە لۇشاڭ قويۇپ بەرسەم توك پۇلىدىن زىيان چىقىدۇ، ــ دېدى ئابدۇكېرىم شالتاق.

ــ زىيان چىقماس، ــ دېدى نەبى چىپاك، ــ بۇ ئاغىنەمنىڭ بەكمۇ لۇشاڭ كۆرگۈسى بارىكەن، ئۇنداق قىلماي قويۇپ بېرىڭلا، ئوبدان رازى قىلىمەن.

ــ يىگىرمە كوي بېرىڭلا ئەمىسە.

ــ يىگىرمە كوي؟ ــ نەبى چىپاكنىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى، ــ

بىر ئادەمگە ئىككى كويدىن پۇل ئېلىپ بېرىدىغان لۇشاڭغا يىگىرمە كوي ئالساڭلا سەت تۇرا، ئون كوي بېرەي.

ــ بەرسەڭلا يىگىرمە كوي بېرىڭلا. بولمىسا تولا كۆزۈمگە چىرىشىۋالماڭلا، بىۋاق بولۇپ كەتتى ئەينا.

ــ ئىنسابسىز بولۇپ كېتىپسىلە شالتاق ئاكا. ئۇنچىلىك پۇلغا نى ئېسىل كىنولارنى كۆرىمىز بىز. مېنى تازا بىر ئەخمەق تاپاي دەۋاتامسىلە نېمە؟ ئون كويمۇ ئاز پۇل ئەمەس جۇمۇ.

ــ پۇلغا چىدىساڭلا شۇندىقىنى قويۇپ بېرىمەن، ــ دېدى ئابدۇكېرىم شالتاق بۇرنىنى تارتىپ تۇرۇپ.

نەبى چىپاك بىردىنلا قىزىقىپ قالدى.

ــ نوچىسىدىن بارمۇ؟ مۇنداق ئوچۇقراق چىقىدىغىنىدىن دەيمەن.

ــ بار، لېكىن خەققە دەپ يۈرسەڭلا بولمايدۇ. ئۆتكەندە تاس قالدىم بالاغا قالغىلى. ھېلىمۇ ياخشى ساقچىنىڭ ئاغزىنى مايلاپ يۈرۈپ ئاران قۇتۇلدۇم شۇ شالتاقتىن. بولمىسا بىرمۇنچە جەريمانە تۆلىگەننى ئاز دەپ لۇڭشاڭخانامدىنمۇ ئايرىلىپ ئۇماچخانىغا بېرىپ قالاتتىم.

ــ ھە، غاچچىدە قويۇڭلا ئەمىسە تولا كوتۇلدىماي، ــ دېدى نەبى چىپاك يانچۇقىدىن يىگىرمە كوي پۇلنى ئېلىپ بېرىپ.

ئابدۇكېرىم شالتاق دۇكانىنىڭ ئىشكىنى ئىچىدىن مەھكەم تاقىۋېتىپ VCD ئاپپاراتىغا بىر پىلاستىنكىنى سالدى. تېلېۋىزورغا تەقەززالىق بىلەن قاراپ ئولتۇرغان ئابدۇباقىنىڭ كۆزلىرى بىردىنلا چەكچىيىپ كەتتى. تېلېۋىزور ئېكرانىدا ئىككى ئەر بىلەن ئىككى ئايال ئانسىدىن تۇغما ھالەتتە ھايۋانىي قىلىقلارنى قىلىۋاتاتتى. شۇ تاپتا ئابدۇباقىنىڭ بۇرۇن تۆشۈكچىلىرى كېڭىيىپ پۇشۇلداپ نەپەس ئېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ چىراي ئىپادىسىگە قاراپ نەبى چىپاك خىرىلداپ كۈلۈشكە باشلىدى. ئابدۇباقى ئاخىر قاراپ ئولتۇرۇپ:

ــ چاتاق دەنشىكەن بۇ. جۇرۇڭلا نەبى ئاخۇن، چىكىتىلى، ــ

دېدى ئۇ ھاسىرىغان ھالدا.

ــ نەگە بارىمىز بۇنداق قىزىق لۇشاڭنى تاشلاپ؟ يەنە بىر دەم كۆرىلى، ــ دېدى نەبى چىپاك ئۇنى قەستەن قىينىاپ.

ــ ماقۇل دەڭلا، چىكىتىلى، ــ دېدى ئابدۇباقى يالۇڭۇرۇپ.

ئۇلار سىنقويغۇخانىدىن يېنىپ چىقتى. ئابدۇباقىنىڭ قوزغالغان ھاياجىنى تېخى بېسىلمىغانىدى.

ــ قانداق ئادىشىم، ھېلىقى قىزلارنىڭ قېشىغا ئەمدى بارامدۇق؟

شۇ تاپتا نەبى چىپاك ئابدۇباقىغا چاقچاق قىلىۋاتاتتى.

ــ بارساق بارىلى، ــ دېدى ئابدۇباقى بوشلا قىلىپ.

ــ تاماشانىڭ قىزىقى ئەمدى چىقامدۇ نېمە؟ ياشتىلام سىلىگە لۇشاڭ كۆرسىتىدىغان ئىشكەن. بىراق، مېنىڭ يېنىمدا تۇزۇك پۇل قالمىدى. پۇل بەرمەسەك گېپىمىزگە ئۇنىمايدۇ ئۇ گۇيلار.

ــ مەندە پۇل بار، ــ ئابدۇباقى يانچۇقىدىن ئانىسى بەرگەن ئۇچ يۈز كوي پۇلنى ئېلىپ نەبى چىپاكقا تەڭلىدى.

ــ جۇرۇڭلا ئەمىسە، ــ دېدى نەبى چىپاك پۇلنى ئېلىپ، ــ باكادىن ــ باكا يىگىرمە كوي زىيان تارتتۇق ئەينا. باشتا ماقۇل دېگەن بولساڭلا ھەممە ئىش جايىدا بولاتتى ...

نەبى چىپاك بىلەن ئابدۇباقى بىر كېچە ئۆيگە كىرمىدى.

ئەتىسى ھېلىمىخان قاشلىقچى ئوغلىغا خوتۇن ئوقۇشىدىغان ئىشنى قېيىنئاكىسى بىلەن يەڭگىسىگە جېكىلەپ قويۇپ توغراقلىق بىنەمگە قايتتى. ئېشەكنى مېڭىشىغا قويۇپ بېرىپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغان ئابدۇباقىنىڭ بولسا كۆزلىرى كەينىدە قالغانىدى. ئالتۇن چاچلىق قىز بىلەن ئۆتكۈزگەن شېرىن دەملەر ۋۇجۇدىنى تاتلىق ــ تاتلىق غىدىقلايتتى.

ئاخشام سىنقويغۇخانىدا ئابدۇباقىنىڭ تومۇر ــ تومۇرلىرىدا غەلىيان كۆتۈرگەن كۈچلۈك ھېسسىيات قاۋاقخانىغا قايتىپ كىرىپ قىزلار بىلەن قايتىدىن كۆرۈشكەندە شىپىدە بېسىقىپ

قالغاندى. شۇ چاغقىچە پەقەتلا ئىش كۆرمىگەن يىگىت قىزنىڭ ئالدىدا يەنە تارتىنىپ، ئىزا تارتىپ زۇۋانى تۇتۇلۇپ قالغاندى. ئابدۇنەبى چىپاك سەت، بىھايا چاقچاقلارنى قىلىپ قىزلار بىلەن سودىلىشىپ بولغۇچە بىر چەتتە خۇددى ئاغزىنى بوغۇپ قويغاندەك جىملا تۇردى.

ــ ئىش پۈتتى. ئەمىسە بوش كەلمەڭلا ئادىشىم.

ئابدۇنەبى شۇنداق دېگىنىچە چىمەنگۈل ئىسىملىك قىز بىلەن ياندىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئالتۇن چاچلىق قىز بىلەن يالغۇز قالغان ئابدۇباقى بۇ يەرگە قايتا كەلگىنىگە بىردىنلا پۇشايمان قىلىپ قالدى. شۇ تاپتا ئۇ ئابدۇنەبىدىن، ئالدىدىكى مۇنۇ چىرايلىق قىزدىن خىجىل بولمىسا بۇ ئۆيدىن دەرھال چىقىپ كېتەتتى. ھەئە، قېچىپ كېتىشتىن ئۆزىنى ئاران ـ ئاران تۇتۇپ تۇراتتى.

ئالتۇن چاچلىق قىز مەستىلىكتىن خىلىلا يېشىلگەندەك قىلاتتى. ئۇ ئابدۇباقىنىڭ كۆڭلىدىكىنى پەملىگەندەك ئاستا بېرىپ ئىشىكنى تاقىۋەتتى.

ــ نېمىگە ھاڭۋېقىپ قالاپ تۇرىسەن؟ تەڭ كېچە بولاي دېدى، ئۇخلايلى ئەمدى، ــ قىز شۇنداق دېگىنىچە ئابدۇباقىنىڭ قولىدىن تارتىپ كارىۋاتنىڭ يېنىغا ئېلىپ كەلدى.

ئابدۇباقىنىڭ بەدىنى تىترىدى، تىكەنلەشتى، پۈت ـ قولىدا جان قالمىدى. قىز يېنىدا ھېچكىم يوقتەك بەخىرامان يېشىندى. ئابدۇباقى قىزنىڭ يالىڭاچ بەدىنىگە شۇنداقلا قاراپ دەرھال كۆزىنى باشقا تەرەپكە ئېلىپ قاچتى ـ يۇ، يەنە بىر قېتىم قاراپ باققۇسى كەلدى. كۆز ئالدىدا بايا سىنەمىغۇخانىدا كۆرگەن كۆرۈنۈشلەر زاھىر بولدى، لېكىن قىلچىلىك ھاياجانلانمىدى. تومۇرلىرىدىكى قانلىرى ئېقىشتىن توختاپ قالغاندەك قىلاتتى. قورقۇنچ، ھايا، نومۇس پۈتكۈل ۋۇجۇدىنى ئىسكەنجىگە ئېلىۋالغاندى. كۆڭلىنىڭ بىر يەرلىرى ئۇنى بۇ يەردىن دەرھال چىقىپ كېتىشكە قىستايتتى، بىر يەرلىرى قېلىپ قېلىشقا،

كۆز ئالدىدىكى يالىڭاچ قىزنى قۇچاقلاشقا، سۆيۈشكە ئۇندەيتتى.

«ئىزا، ئىزا، گۈناھ قىلدىڭ ئابدۇباقى. قاتتىق گۇناھ قىلدىڭ، نېمىگە قاراپ تۇرىسەن؟ دەرھال چىقىپ كەت...»

«ياق، چىقىپ كەتمە. بۇ قىلىقىڭنى ئابدۇنەبى ئاخۇن بىلىپ قالسا سېنى زاغۇ تۇتىدۇ. ئوغۇل بالا ئەمەسكەن دەيدۇ. سەنمۇ بىر ئوغۇل بالىغۇ، خەق قىلغان ئىشنى سەنمۇ قىلىپ باق، ھامان قىلىدىغان، بېشىڭغا كېلىدىغان ئىشقۇ بۇ. ئاناڭ ئاغىچا ئېلىپ بېرىمەن دېدىغۇ. ئاغىچا ئالساڭمۇ مۇشۇ ئىشنى قىلىسەن. ئىلدام بول، كىيىمىڭنى سال...»

— مېنى ياراتمايۋاتامسەن؟

ئابدۇباقى خىيالدىن چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى. قىزغا تارتىنىپ قاردى، تەمتىرەپ جاۋاب بەردى.

— يا... يا... ياق...

— ئەمىسە نېمىگە ھاڭۋىقىپ قاراپ تۇرىسەن؟

ئابدۇباقىنىڭ ئاغزى قۇرۇپ، تاماقلىرى چاپلىشىپ قالغاندى. ئۇ ئېغىرلىشىپ كەتكەن قەدەملىرىنى تەستە يۆتكەپ كارىۋاتنىڭ لېۋىگە كېلىپ ئولتۇردى. قىز خودىدى شۇنى كۆتۈپ تۇرغاندەك يوتقاندىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ ئابدۇباقىنىڭ بوينىغا گىرە سالدى، لەۋلىرىنى لەۋلىرىگە ياقتى. ئابدۇباقىنىڭ بەدىنى قايتىدىن تىكەنلەشتى، قىزنىڭ لەۋلىرى تولىمۇ سوغۇق بىلىندى. قىز ئۇنى سۆيگەچ يېشىندۇرۇشكە باشلىدى. يالىڭاچ بەدەن يالىڭاچ بەدەنگە تەگدى... ئابدۇباقىنىڭ تومۇرلىرىدىكى قان ئاستا ـ ئاستا قىزىشقا باشلىدى. قىزنىڭ لەۋلىرى قىزىق، تاتلىق بىلىندى...

— سېنى يەنە ئىزدەپ كەلسەم بولامدۇ؟ — سورىدى ئەتىگەن قىز بىلەن خوشلىشىپ تۇرۇپ.

— ئەلۋەتتە بولىدۇ، — دېدى قىز تاتلىق كۈلۈپ، — قاچان كەلسەڭ بولىۋېرىدۇ، قاچان كېلىسەن؟

— خودايىم بۇيرۇسا پات يېقىندا، — دېدى يىگىت مۇجمەللا

قىلىپ.

شۇ تاپتا ئۇنىڭ قىزدىن ئايرىلغۇسى يوق ئىدى، ئەمما ئابدۇنەبى چىپاك ئالدىرىتىۋاتاتتى. ئۇلار بازارنىڭ چېتىدىكى ئۆستەڭدە غۇسلى قىلىپ يۇيۇنغاندىن كېيىن ئۆيگە كەلدى.

— بىرنەچچە ئاغىنىلەر بىلەن مەشرەپ قىلغانىدۇق. تەڭ كېچىدە سىلەرنى ئويغىتىپ يۈرمەيلى دەپ قونۇپ قالغان، — دېدى ئابدۇنەبى چىپاك يالغان سۆزلەپ.

— ۋاي خۇدايىمەي، مەشرەپنى تاڭ ئاتقۇچە ئويناپكىلىمۇ نېمە، بالام؟ — دېدى ھېلىمخان قاشلىقچى ئوغلىنىڭ قىزىرىپ ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرىگە قاراپ.

ئابدۇباقى ۋىللىدە قىزارغىنىچە يەرگە قارىۋالدى. ھودۇققىنىدىن يۈرىكى دۈپۈلدەپ كەتتى. ھېلىمۇ ياخشى، ئانا ئوغلىنىڭ چىرايىغا دىققەت قىلمىدى.

ئۇلار ناشتىدىن كېيىن توغراقلىق بىنەمگە قاراپ يولغا چىقىشقانىدى.

— كۆكلىكىزنى يېرىم قىلماڭ، بالام، — دېدى ھېلىمخان قاشلىقچى ئوغلىنىڭ شۇكلەپ قالغىنىنى كۆرۈپ، — خۇدايىم بۇيرۇمىغان ئوخشايدۇ. ئەسلىدە بىرەرسىنىڭ قىزىنىڭ بېشىنى باغلاپ قويۇپ كېتەرمەن دېگەنىدىم. قارائۇجىلىكلىمۇ ھالىغا باقماي ھال تارتىدىغان بولۇپ قاپتۇ. بىرنەچچە ئۆيگە چىرىپ سۆز سېلىپ باقسام، ھېچقايسىسى ئۇچۇر بەرگىلى ئۇنمىدى. خېلىچىخان ئانىكىزغا تاپىلاپ قويدۇم، پات يېقىندا ئۇچۇر ئېلىپ خەۋەر بېرىدىغان بولدى. خۇدايىم بۇيرۇسا كۆزگە قالماي تويىكىزنى قىلىپ قويىمەن، بالام. سىزگە ئاغىچا ئېلىپ بېرىپ پەرزنى ئادا قىلمۇالسام مەنمۇ خاتىرجەم بولىمەن.

شۇ تاپتا ئابدۇباقىنىڭ قۇلىقىغا ئانىسىنىڭ گەپلىرى پەقەت كىرمەيتتى. ئېشەك ھارۋىنى سۆرەۋاتامدۇ، سۆرىمەيۋاتامدۇ، ھارۋا توغراقلىق بىنەمگە قانچىلىك قالدى، بۇنىڭ بىلەن پەقەتلا كارى يوق، خىيالىدا ئالتۇن چاچلىق قىز بىلەن تاتلىق ـ تاتلىق

مۇڭدىشاتتى.

ھەئە، شۇ كۈندىن باشلاپ ئابدۇباقىنىڭ خىيالىغا ئولتۇرسا ـ قوپسا خوتۇن كىرىۋالىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ بۇ جاڭگاللىقتا پەقەتلا تۇرغۇسى كەلمەيتتى. ئالتۇن چاچلىق قىز قولىدىن تۇتۇپ تارتقاندەك، ئىسمىنى ئاتاپ چاقىرغاندەك تۇيۇلۇپ بىئارام بولاتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ھەپتىدە بىرەر قېتىم غايىب بولۇپ، بىرەر ـ ئىككى كۈندىن كېيىن قايتىپ كېلىدىغان بولۇپ قالدى. ئانىسىنىڭ نەگە بېرىپ، نەدە تۇرغانلىقىنى سۇرۇشتۇرۇپ سورىغان سوئاللىرىغا جاۋاب بەرمەيتتى، بېزىرىپ تۇرۇۋالاتتى. ھەر قېتىم غايىب بولۇپ كەتكەندە ھېلىمىخان قاشلىقچىنىڭ ساندۇقىنىڭ تېگىگە سېلىپ ساقلىغان پۇللىرىدىن بىر ـ ئىككى يۈز كوي تەڭلا غايىب بولۇپ كېتەتتى.

«ئابدۇباقاخۇن بازارغا ئۆگىنىۋالغاندەك قىلىدۇ. بازار بۇ بالىنى بۇزۇپمۇ قويارمۇ؟ ئەمدى قانداق قىلارمەن؟ قۇلقى يۇمشاق بالىتى. بەڭباش بولۇپ كەتتى ئەينا. تېزرەك ئۆيلەپ قويسام تۇزىلىپ كېتەتتى. ئەجەب ئابدۇساقاخۇن ئاكام بىلەن يەڭگەمدىن خەۋەر كېلەيمۇ دېمەيدۇ. ھەرقانچە بولسىمۇ قارائۇجمىدىن ئابدۇباقاخۇنغا ئاغىچا تېپىلماي قالماس. بىزدەك تۇل خوتۇن، يېتىم ئوغۇلنىڭ ئىشىنى خۇدايىم ئۆزى ئاسان قىلا، ئوغلۇمنىڭ بېشىنى يارانقان ئىگەم ئۆزى ئوڭلا...»

ھەئە، ھېلىمخان قاشلىقچى قارائۇجمىگە زور ئۇمىد بىلەن بېرىپ، تولىمۇ ئۇمىدسىز قايتىپ كەلدى. ئابدۇباقىنى ئۆيلەيدىغان ئىش سۇغا چىلاشقانىدى. يەڭگىسىنىڭ دېيىشچە، قارائۇجمىدە ھېچكىم جاڭگاللىق تۇل خوتۇننىڭ ئوغلىغا قىز بېرىشكە ئۇنىماپتىمىش. ھېلىمخان قاشلىقچى ئوغلۇمنى ئۆيلەيمەن، قۇدا بولىمەن دەيدىكەن، چوقۇم يۇرتقا قايتىپ كېلىشى شەرت ئىمىش. ئەتىۋارلاپ ئاران تەستە چوڭ قىلغان قىزىنى ئۇنداق جاڭگالغا كېلىن قىلىپ ئەۋەتىشكە ھېچكىمنىڭ يۈرىكى چىدىماس ئىمىش.

ـــ ئوغۇل بالا دېگەنگە خوتۇن تېپىلماي قالمايدۇ، سىزگىمۇ بىر يەردە خۇدايىمىنىڭ بۇيرۇغىنى بادۇ، بالام، ـــ دېدى هېلىمىخان قاشلىقچى. بۇ ئۇنىڭ هەم ئوغلىغا، هەم ئۆزىگە تەسەللى بەرگىنى ئىدى.

ئانىسىنىڭ قارائۇجمىگە ئىككىنچى قېتىم قىز كۆرۈش ئۇچۇن ماڭغىنىنى بىلىپ ئابدۇباقى نېمە ئۇچۇندۇر بىئارام بولۇپ قالغان، ئانىسىنى نېيىتىدىن ياندۇرۇشقا تەمشەلگەن، لېكىن جۇرئەت قىلالمىغانىدى. ئانىسىنىڭ روهى چۇشۇپ سالىپىيىپ قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ ۋۇجۇدىنى بىردىنلا خۇشاللىق چىرمىۋالدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى نەچچە كۇندىن بېرىقى ئىككىلىنىشلەر قەتئىيلىككە ئالماشقانىدى. ئالتۇن چاچلىق قىز ئۇنىڭغا ئاغىچا، ئانىسىغا كېلىن بولۇشقا ئۇنارمۇ؟ بۇ مەسىلە ئۇنى كېچە ـ كۇندۇز قىينايتتى. ئۇ ئالتۇن چاچلىق قىزدىن باشقا هەرقانداق قىزغا ئۆيلىنىشنى خالمايتتى، لېكىن بۇ كۆڭۇل ئارزۇسىنى ئانىسىغا بىلدۇرۇشكە جۇرئەت قىلالمايتتى. ئۇ ئالتۇن چاچلىق قىزغا ئاشىق بولۇپ قالغانىدى. پات ـ پات جاڭگالدىن غايىب بولۇپ كەتكەن ۋاقىتلىرىدا بازارغا بېرىپ ئالتۇن چاچلىق قىز بىلەن كۆرۈشۇپ كېلەتتى، لېكىن ئۇنىڭغا رەسمىي توي قىلىش تەلىپىنى قويۇپ باقمىدى. ئانا ئوغلىنىڭ كۆڭۇل خاهىشى بىلەن هېسابلاشماي، ئۆز ئالدىغا كېلىن ئىزدەش بىلەن ئاۋارە. ئوغلى بولسا كۆڭۇل ئارزۇسىنى ئاشقىغا بىلدۇرەلمەي ئاۋارە ئىدى.

ئابدۇباقى ئاخىر قەتئىي بىر قارارغا كەلدى. ئۇ ئانىسىغا تۇيدۇرماي بازارغا ـــ قىزنىڭ يېنىغا يەنە باردى. ئالتۇن چاچلىق قىز ئۇنىڭ توي قىلىش تەلىپىگە قوشۇلدى. ئۇ ئابدۇباقىغا توي خېتى ئالىمىز، تويلۇقنى راۋرۇس ئالىسەن دەپ شەرت قويدى.

بىر كۇنى ئابدۇباقى يەنە غايىب بولدى. كەچتە ئېغىلغا ئۆزى قايتىپ كەلگەن قويلىرىغا قاراپ كۆڭلى بىر ئىشنى تۇيغان هېلىمىخان قاشلىقچى ئۆيگە يۇگۇرۇپ كىرىپ ساندۇقنى ئاچتى.

كىيىم ـ كېچەكلىرىنىڭ تېگىدىكى توڭۇنچەك قۇپقۇرۇق ئىدى. ئوغلى ئۇنىڭ نەچچە يىلدىن بېرى ئاز ـ ئازدىن يىغىپ توڭكەن توڭۇچلىرىنى پاك ـ پاكىز ئېلىپ كەتكەنىدى. ئۇ ساندۇقنى ئاختۇرۇپ يەنە بىر توڭۇنچەكنى تاپتى. ئۇنىڭدا مەرھۇم ئېرى ئابدۇباقى چىپاكنىڭ ئۆلۈمىگە بېرىلگەن تۆلەم پۇلى بىلەن ئۆي ساتقان پۇلنى قويغان بانكا چېكى بار ئىدى. ئوغلى بۇ پۇل چېكىنى بىلمىگەندەك قىلاتتى. پۇل چېكى ئۇنىڭغا ھېچقانداق تەسىللى بېرەلمىدى. توغرا قىلىق بىنەمگە يېنىپ كەلگەندىن بېرى كۆزگە چىرايلىق كۆرۈنگەنلىكى كىيىمنى كىيىپ ياسانچۇقلۇق قىلىدىغان خۇيىدىن قالغان ھېلىمخان قاشلىقچى ھەر يىلى كۈزدە ساتقان قوينىڭ پۇللىرىنى تولىمۇ تۇجۇپىلەپ خەجلەپ خېلىلا جىق پۇل ئىقتىساد قىلغانىدى. ئوغلى مانا شۇ پۇللارنى پاك ـ پاكىز قۇرۇقداپ كەتكەنىدى. ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي ئۆزاق يىغلىدى، لېكىن ئوغلىنىڭ كەينىدىن ئىزدەپ بارمىدى.

«خۇدايىم كۆڭلىگە ئىنساب بەرسە پۇلنىڭ ھەممىسىنى خەجلىۋەتمەي ئاشۇرۇپ كېلە. كەينىدىن ئىزدەپ بارسام ئوغلى بىلەن پۇل تالىشىپ جېدەل قىپتۇ دەپ گەپ تېپىپ يۇرمىسۇن مەھەللىدىكىلەر، ساقالدىمان بولغان بالىنى باغلاپ قويۇشنىڭ تېخى ئورنى يوق. ئادى بۇ جاڭگالدىن كۆڭلى بۆلۈنۈپ كەتتى بۇ بالىنىڭ. كەينىدىن قوغلاپ بارساممۇ قانداق قىلالايتتىم؟ پۇلنى تارتىۋالسام ئاچچىق كېلىپ قالسا جاڭگالغا كەلگىلى ئۇنمايمۇ قالىدۇ تېخى. ئەڭ ياخشىسى ئىنسابىنى تىلەي. ئانا لازىم بولسا پۇلنى خەجلەپ بولغاندا كېلە. يۇرتقا كېتىدىغان ئىشمىكى يا؟ يۇرتقا كەتسەم جاپاغا قالىدىغان گەپ. شۇنچە يىلدىن بېرى يالغۇز تۇل خوتۇن جېنىمدا بىرمۇنچە چارۋا بېقىپ، كۆپەيتىپ سېتىپ خېلى جىق پۇل تاپتىم. كۇنۇمنىمۇ يامان ئەمەس ئالدىم. بىر كىم ئايانغا ئۆت، مايانغا ئۆت، ھاشاغا ماڭ، سېلىق تاپشۇر، جەرىمانە تۆلە دەيدىغان گەپلەرنى قىلمىدى. يۇرتتىكىلەرنىمۇ كۆردۈم ئەينا. ھەممىسى يەنە شۇ ئىسكەتتە تۇرۇپتۇ، تۇزۇك پۇل

تېپىپ باي بولغان ئادەمنى كۆرگىلى بولمايدۇ. يۈرتقا بارسام كادىرلار ئىككى - ئۈچ مو يەرنى قولۇمغا تۇتقۇزۇپلا مېنىمۇ شۇ كېچىككە سولايدۇ. يەر تېرىپ تاپقان پۇلنىڭ تاينى يوق، سېلىق، جەرىمانىدىن قۇتۇلالمايمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئابدۇباقاخۇنۇنمۇ ئەر ئەمگەك كۈچى ھېسابلاپ ھاشاغا ھەيدەيدۇ. ھاشادا چىگۈېتىدۇ، ھاشانىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيدۇ ئۇ بالا. دادىسى رەھمەتلىكمۇ ھاشادا تۇگەپ كەتتى ئەمەسمۇ، بولمىسا دادىسىز قالمايتتى. رەھمەتلىك ياۋاش، كۆيۈملۈك ئادەم ئىدى. ئۆتكەندە دادىسىنىڭ تۈپراق بېشىغا ئاچقىسام كۆزىنى مىتمۇ قىلىپ قويمىدى. كۆيۈمى يوق بالا بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ. ئېسىگە كەلسە دادىسىنىڭ تۈپراق بېشىنى يوقلاپ قويار. ئاھ، خۇدا، ماڭا كۆرسىتىدىغان يەنە قانداق كۈنلىرىڭ باردۇ؟ ئاشۇ نادان بالامنىڭ كۆڭلىگە ئىنساب، دىلىغا ئىمان، ئاقلىق ئاتا قىلغايسەن. مەن بىچارە تۇل خوتۇننى خاتىرجەم كۆز يۇمۇشقا نېسىپ قىلغايسەن...»

تولۇق بىر ھەپتە ئۆتكەندە ئابدۇباقى توغراقلىق بىنەمگە قايتىپ كەلدى. ئۇ يالغۇز ئەمەس ئىدى، يېنىدا قىرقما چاچلىق، مودا كىيىنگەن بىر قىز بار ئىدى. قىزنىڭ چاچلىرى ئالتۇنىنىڭ رەڭگىدە ساپسېرىق، تۇرقى تال چۈشتەكلا زىلۋا ئىدى. زامانغا لايىق كىيىنگەن ئابدۇباقمۇ خېلىلا ئىسكەت تۇزەپ قالغانىدى.

ئوغلىنىڭ بىر قىزنى ئەگەشتۇرۇپ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ نەچچە كۈندىن بېرىقى خاپىلىقلىرى پۈررىدە توزۇپ كەتتى. قىزغا ھەم قىزىقىش، ھەم ئىچ كۆيەرلىك بىلەن قاراپ قويدى. ئۇ ئىلگىرى ھەر قېتىم بازارغا كىرگەندە بۇنداق مودا كىيىنگەن قىزلارنى ئۇچراتقان، لېكىن كېلىن قىلىۋېلىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدى.

«خۇداغا شۈكۈر، ئابدۇباقاخۇن پۇلنى بۇزۇپ - چاچمىغاندەك، مېنىمۇ، بۇ توغراقلىق بىنەمنىمۇ ئۇنتۇپ قالمىغاندەك قىلىدۇ.

ئەگەشتۈرۈپ كەلگىنى نېمىسىدۇ؟ ئەجەب چىرايلىق قىزكىنە. ئاغىچا قىلىپ ئالىمەن دەپ باشلاپ كەلگەنمىدۇ يا، چوقۇم شۇنداق. بىرسى چالما دېسە، بىرسى ئالما دەيدىغان جاھان بۇ. قارائۇجمىلىكلەر بىزنى ياراتماي قىزىنى بەرگىلى ئۇنىمىغانىدى، مانا بۇ قىز بالا ئوغلۇمغا ئەگىشىپ ئۆزى كەپتۇ. خۇدايىم ئاسان قىلسا مۇشۇنداق ئاسان قىلىدۇ. ساندۇقتىكى پۇلنى ئېلىپ غىپپىدە قېچىپ كەتمەي، زۇۋانىنى ئېچىپ مانىڭ يولى ماۋۇتى ئانا، ئاغىچا ئالىمەن دېگەن بولسا بىللە بېرىپ ئىززىتىنى قىلماسمىدىم. بۇ قىز بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئالدىغا نېمە دەپ كىرگەندۇ؟ ئاتا ـ ئانىڭىز يوقمۇ دەپ سورىسا نېمە دەپ جاۋاب بەرگەندۇ؟ ياكى بولسا مۇشۇ قىز بالىنى ئالىمەن دەپ ماڭا كۆرسەتكىلى ئېلىپ كەلگەنمىدۇ يا؟ مەيلى نېمىلىكى بولسۇن ئاللانىڭ پېشانەمگە پۈتكىنى شۇ ئوخشايدۇ...»

ـــ ھارمىسىلا، قىزىم.

ھېلىمىخان قاشلىقچى پايپاسلاپ بېرىپ قىز بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن قولىنى تەڭلىدى. ئالتۇننىسا ئانىنىڭ ياغلىقىدىن چىقىپ تۇرغان ئاق ئارىلىغان چاچلىرىغا، قورۇق باسقان چىرايىغا، ئۇچىسىدىكى كونا كىيىملىرىگە تېزلا كۆز يۈگۈرتۈۋېتىپ، دەرھال ئانىنى قۇچاقلىدى ـ دە، مەڭزىنى مەڭزىگە يېقىپ تۇرۇپ كۆرۈشتى.

ـــ تىنچلىق تۇردىلىمۇ، ئانا؟

ھېلىمىخان قاشلىقچىنىڭ يۈرىكى شۇررىدە ئېرىپ كەتتى. ھاياجاندىنمۇ ياكى قىزنىڭ بەدىنىدىن تارىغان ئەتىر پۇرىقىغا ماسلىشالمىدىمۇ، ئەيتاۋۇر بىرنەچچىنى چۈشكۈرۈۋەتتى. كۆزىگە مۆللىدە ياش كەلدى. ھەئە، ھازىرغىچە ئۇنى ئوغلىدىن باشقا بىر كىم چىن يۈرىكىدىن چىقىرىپ «ئانا» دەپ چاقىرىپ باقمىغانىدى. كېلىن قىزىنىڭ ئانا دەپ چاقىرىشىنى ئاڭلاش ئوغۇل بېقىپ چوڭ قىلغان، ئوغلىنى ئۆيلەپ بولغۇچە يۈرىكىگە نۇرغۇن ئارزۇ ـ ئارمانلارنى پۈككەن ئانا ئۈچۈن نېمىدېگەن كاتتا

شەرەپ ـ ھەي! شۇ تاپتا قىز ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ كۆزىگە باشقىچە سۆيۈملۈك، خۇددى پەرىشتىدەك كۆرۈنۈپ كەتتى.

ئابدۇباقى بولسا ئانىسى بىلەن ئالتۇننىساخانىنىڭ كۆرۈشۈشىگە مەستلىكى كەلگەندەك بىر چەتتە ھېجىيىپ قاراپ تۇراتتى.

ـــ ئۆيگە چىسىلە، قىزىم، ـــ دېدى ھېلىمخان قاشلىقچى قىزىنىڭ قولىدىن تۇتۇپ.

ـــ ئاۋۇال سىلى كىرسىلە، ئانا، ـــ دېدى قىز ھۆسىلە قىلىپ.

ـــ ئانا ـ بالىدەك بولۇشۇپ قالغان بولساقمۇ سىلى دېگەن ھازىر ماڭا مېھمان، شۇڭا ئاۋۇال سىلى چىسىلە، قىزىم، ـــ دېدى ھېلىمخان قاشلىقچى قىزغا ئىچ كۆيەرلىك بىلەن قاراپ.

«ئەجەب قائىدە ـ يوسۇنلۇق قىزكەن. ئۇچىسىغا تۇزۇكرەك كىيىم كىيىۋالغان بولسىچۇ. ھېچ بولمىسا مەيدىسىنى ئۇنداق ئوچۇق قويماي ئاۋۇ ئىشتىنىنىڭ ئۈستىگە كۆڭلەك كىيىۋالغان بولسا... ئابدۇباقاخۇنمۇ يېڭى ئېگىن كىيىپ ئەجەب سۆلەتلىك بولۇپ كېتىپتۇ. ئادەم سەت ئەمەس، كىيىمى سەت دېگىنى راست زادى. يېڭى كىيىم بىلەن باشقىچە ئىسكەت چىرىپ قاپتۇ ئەينا...»

ئابدۇباقى ئالتۇننىسانى ئىتتىرىپ دېگۈدەك ئۆيگە كىرگۈزدى:

ـــ ئانامنى ساقلىتىۋەرمەي كىرىڭا ئۆيگە.

ھېلىمخان قاشلىقچى قىزنىڭ ئاستىغا قوشلاپ كۆرپە سالدى. ئاندىن داستىخان سېلىپ نان، قەنت ـ ناۋات، گۈلە، قاق دېگەندەك نەرسىلەرنى تىزدى.

ـــ بىخەۋەر قاپتىمەن، ـــ دېدى ئانا خىجىللىقىنى بىلدۈرۈپ، ـــ بولمىسا چاي قاينىتاقچ تۇراتتىم. قېنى قاتتىق ـ قۇرۇق بولسىمۇ داستىخانغا باققاچ تۇرسىلا، قىزىم.

ئانا ئوغلىنى شەرەتلەپ سىرتقا ئېلىپ چىقتى.

ـــ توي قىلدىم، ئاغىچا ئالدىم، ئانا، ـــ دېدى ئابدۇباقى ئانىسى سوراپ بولغۇچە چۈشەندۈرۈپ.

ھېلىمىخان قاشلىقچى تۇرۇپلا قالدى. ئۇ ئوغلىنىڭ بىر قىزنى كەينىگە سېلىپ كەلگىنىدىن خۇش بولغان بولسىمۇ، لېكىن توي قىلىپ بولغىنىنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى.

ـــ چاقچاق قىلماڭ، بالام، توي قىلىش دېگەن ئۇنداق ئاسان ئىش ئەمەس.

ـــ راست، چاقچاق قىلمىدىم، ـــ دېدى ئابدۇباقى گەدىنىنى قاشلىغىنىچە ھىجىيىپ.

ئانىنىڭ غۇۋزۇزىدە ئاچچىقى كەلدى.

ـــ ئوغرىدەك غىپپىدە قاچقۇچە، ماڭا دېگەن بولسىڭىز با مەسلىھەت ئىش قىلمامتۇق، بالام. ئۆزۈم تۆپىدە تۇرۇپ، ئەل ـ يۇرتقا ئاش بېرىپ تويىڭىزنى قىلىپ بەرمەسمىدىم. ئەپقېچىپ كەلگەن ئوخشىمامسىز؟

ـــ ياقەي، ئەپقېچىپ كەلمىدىم. رەسمىي پەتتە قەغىزى كەستۇرۇپ، تويلۇق ئېلىپ، نىكاھلاتقۇزۇپ، توي قىلىپ ئەكەلدىم. قىزىق گەپ قىلمىدىكەنسىز، كىچىك بالا بولمىسا ئەپقېچىپ كەلگىلى. قانداق، ئاغىچام چىرايلىقمىكەن يا؟

ـــ چىرايلىقكەن، قېينىنىئاتا ـ قېينىنىئانىڭىز ئاغىچىڭىزنى بۇ جاڭگالغا ئېلىپ كېلىشكە ئۇناپتۇ ھەنىم بولسا.

ـــ توي قىلغىنىمىزدىن ئۆيىدىكىلەرنىڭ خەۋىرى يوق، ـــ دېدى ئابدۇباقى، ـــ تويىمىز بولغان كۈننىڭ ئەتىسى ئۇنى ئاتا ـ ئانىڭىزنىڭ قېشىغا ئاپىراي، مەنمۇ قېينىنىئاتا ـ قېينىنىئانامغا سالام بېرىپ قويای دېسەم، ئاۋۇال سىزنىڭ ئۆيىگە بارايلى. قېينىنىئانام بىلەن كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن ئاندىن بىر گەپ بولسۇن دېگەنتى، باشلاپ كەلدىم شۇ.

ھېلىمىخان قاشلىقچى تېخىمۇ بەك ئەجەبلەندى.

ـــ قانداق قىز بالا بۇ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ خەۋىرى يوق توي قىلىدىغان...

— ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى تۇغۇپ كېتىپتىكەن، — دېدى ئابدۇباقى ئانىسىنىڭ گېپىنى تارتىۋېلىپ، — بىرلام ئاكىسى بار ئىكەن، يەڭگىسى ئۆيگە پاتۇرماي زۇلۇم سېلىپ...

— ئەمىسە تۇينى نەدە قىلدىڭىز؟ — ھېلىمىخان قاشلىقچىنىڭ قاپىقى تېخىمۇ بەك تۇرۇلدى.

— تۇينى ئابدۇساقى چوڭ دادامنىڭ ئۆيىدە قىلدۇق. مۇشۇ خوتۇننى ئالمەن دەپ باشلاپ بارسام، ئابدۇساقى چوڭ دادام بىر قازان پولۇ ئېتىپ، مەسچىت جامائىتىنى قىچقىرىپ نىكاھىمىزنى ئوقۇتۇپ قويدى. سىزنى قىچقىرىپ كېلىلى دېسەم، بولدى، ئاغىچىڭىزنى ئانىڭىزنىڭ ئالدىغا باشلاپ بېرىۋېرىڭ دەپ سىزگە خەۋەر بەرگىلى قويمىدى...

ئابدۇباقى بەكمۇ خۇشال ئىدى. ئانىسى بىر ئېغىز سوئال سورىسا ئون ئېغىز جاۋاب بېرىپ توختايتتى.

— قانداق ئۇچقىشىپ قالدىڭىز ئاغىچىڭىز بىلەن؟

— ئابدۇنەبى ئاخۇن تونۇشتۇرۇپ قويغان، كېيىنچە بازارغا بېرىپ ئىزدىشىپ...

— ئاغىچىڭىزنىڭ ئىسمى نېمە؟

— ئالتۇننىساخان.

— ئۆيدىن ئەكەتكەن پۇلنىڭ ھەممىسىنى خەجلەپ بولدىڭىزمۇ؟

— شۇ... شۇ تويلۇق ئالدۇق. ئالتۇننىساخانىنىڭ قۇلىقىغا ئالتۇن ھالقا، بوينىغا ئالتۇن زەنجىر، بىلىكىگە ئالتۇن بىلەزۈك ئەپەبەدىم. قولىغىمۇ ئىككى تال ئالتۇن ئۈزۈك ئەپەبەدىم تېخى. قالغان پۇلغا كىيىم ـ كېچەك ئاپتىمىز. ھە راست، سىزگە بىر كۆڭلەكلىك چىكەن ئالدۇق. ئالتۇننىساخانىنىڭ سومكىسىدا بار. مېڭىڭە، ھازىرلا ئېلىپ بېرەي، كۆرۈپ بېقىڭ.

ئابدۇباقى ئانىسىنىڭ قولىدىن تارتتى.

— ھېلى كۆرەرمەن، — دېدى ھېلىمىخان قاشلىقچى قولىنى تارتىۋېلىپ، — مېڭىڭ، قاراپ تۇرماي پاقلاندىن بىرنى سويۇڭ،

بالام، ئاغىچىكىزنىڭ ئالدىغا قۇرۇق چاي قاينىتىپ كىرسەم بولماس.

ئابدۇباقى ئېغىلغا ماڭدى.

ھېلىمخان قاشلىقچى ئۆيگە قايتىپ كىرگەندە كېلىنى بېشىغا ياستۇقتىن بىرنى قويۇپ ئۇيقۇغا كەتكەنىدى.

«ئۆيگە كەپ بوغچە ھېرىپ قالغان ئوخشايدۇ، ــ دەپ ئويلىدى ھېلىمخان قاشلىقچى كېلىنىنىڭ قۇلاق، بويۇن، بىلەك، بارماقلىرىدىكى ئالتۇن زىبۇ ـ زىننەتلەرگە كۆز يۈگۈرتكەچ، ــ ئابدۇباقاخۇن ھەرھالدا پۇلنى بۇزۇپ ـ چاچماپتۇ. پۇل شۇ پېتى يەنە ئۆيگە يېنىپ كەپتۇ. ئالتۇن دېگەن نەق مال، كونىراپ قالمايدۇ، سېسىپ كەتمەيدۇ، يىرتىلىپ، پېتىدىن چۈشۈپ كەتمەيدۇ. باشقا كۈن چۈشكەندە بازارغا ئاچقىسا دەرھال پۇلغا يارايدۇ. تويلۇقمىغا ئالتۇن جابدۇقنى جىقراق ئالغىنى ياخشى بوپتۇ. ئابدۇباقاخۇنغۇ بۇنچىلىك ئوي ئويلىيالمايدۇ، ھەقىچان كېلىن قىزىم ئاشۇنداق ئويلاپ ئالدۇرغان گەپ. خۇدايىم بۇيرۇسا ئالتۇندەك كېلىن چىقىپ قالغاي ئىگەكىم. چىراي ـ تۇرقىدىن قارىغاندا ئابدۇباقاخۇندىن بەش ـ ئالتە ياش چوڭدەك قىلىدۇ، ھېچقىسى يوق، يېشى چوڭ بولغىنى بىلەن چىرايلىقكەن. ۋاي خۇدايىم، نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىم. قارائۇجمىدە بىزنى تۇل خوتۇن، يېتىم ئوغۇل دەپ ياراتمای ھېچكىم قىز بەرمىدىغۇ ئەينا. بۇ قىز بالىنىڭ ئوغلۇمنى يارىتىپ، كەينىدىن مۇشۇ جاڭگالغا كەلگىنىمۇ چوڭ ئىش. يېشى چوڭ بولسا نېمە بوپتۇ؟ يېشى چوڭ خوتۇن دېگەن ئېرىگە كۆيۈمچان كېلىدۇ. كېيىنچە ئۆلۈپ ـ تارتىپ، ئىككى پۇتۇمنى ئۇزۇن سۇنۇپ يېتىپ قالسام مېنىڭ ئورنۇمدا ئابدۇباقاخۇنىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالا. ھازىرچە ئوغلۇمغا خوتۇن، ماڭا ھەمراھ بولسا بولدى. ھەنىم بولسا ئابدۇباقاخۇنىنىڭ بېشى ئوڭشالغىنى ياخشى بولدى. خۇدايىم بەرسە كېلەر يىلى بۇ چاغدا نەۋرىلىك بولۇپ قالارمەن. ئەسلىدە ئابدۇباقاخۇنىنىڭ تويىنى چوڭ قىلىپ يۈرتقا ئاش بېرىش ئارزۇيۇم باتى، خۇدايىم بۇيرۇمىغان

ئوخشايدۇ. بولمىسا ئاشۇنچىۋالا ئالتۇن جابدۇق بىلەن توي قىلغان بولسام قىزىنى بەرگىلى ئۇنىمىغانلىنىڭ ئىچىدىن قان كېتەتتى. ئۆزۈممۇ شۇ باھانىدا بىرەر تال ئۈزۈك سېلىۋالاتتىم. ھېلىمۇ ھەم خۇداغا شۈكۈر دەي. پۇلنىڭ ھەممىسىنى بۇزۇپ ـ چېچىپ خەجلەپ كاكىسالتاڭ يېنىپ كەلسىمۇ ھېچنېمە قىلالمايتتىم. ئاھ، تەڭرىم، بىزدەك تۇل خوتۇن، يېتىم ئوغۇل بەندىلىرىڭدىن ھىممىتىڭنى ئايىمىغايسەن. ئوغلۇم بىلەن كېلىنىمگە ئىسسىقچىلىق سالغايسەن...»

ھېلىمىخان قاشلىقچى ئوغلى بىلەن كېلىنىگە ئۆينى تاشلاپ بېرىپ، ئۆزى ئېغىلنىڭ تۈۋىدىكى كەپىگە چىقىۋالدى. دېمىسىمۇ ئىچكىرى ـ تاشقىرى ئىككى ئېغىزلىق ئۆيدە ياش ئەر ـ خوتۇن بىلەن بىللە ياتقىلى بولمايتتى. ئانا ئىسسىق ئۆينى ئوغلى بىلەن كېلىنىگە ئۆتۈنۈپ بەرگەنىدى.

ـــ ئۇنداق قىلسىلا بولمايدۇ، ئانا، ـــ دېدى كېلىنى خىجىللىقىنى بىلدۈرۈپ، ـــ سىلى مۇشۇ ئۆيدە تۇرىۋەرسىلە.

ـــ ياق، بولمايدۇ، قىزىم، ـــ دېدى ئۇ ۋە ئېغىلنىڭ يېنىدىكى ئۈستى ئوچۇق بىر ئېغىز ئۆينى كۆرسىتىپ تۇرۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ ئەسلىدە ئاۋۇ بىر ئېغىز ئۆينى يېپىۋالارمىز دېگەن. تويۇڭلار تۇيۇقسىز بولۇپ قالغاچقا ئۈلگۈرەلمىدۇق. ھازىر كۈز كىرىپ قالغان بىلەن تېخى سوغۇق چۈشۈشكە ھەلەم بار. مەن بىرنەچچە ۋاق مۇشۇ كەپىدە يېتىپ تۇراي، ئۇنىڭغىچە ئاشۇ ئۆينى يېپىۋالارمىز.

ـــ ئەمىسە ئاشۇ ئۆينى يېپىۋالغۇچە كەپىدە بىز تۇرايلى، ـــ دېدى كېلىنى، ـــ سىلىنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقارغاندەك ئىش بولۇپ قالسا بولمايدۇ.

ـــ گېپىمنى ئاڭلىسىلا، بالام، ئوغۇلنى ئۆيلەپ كەپىدە ئۆي تۇتۇپ بەرگەندەك ئىش بولۇپ قالسا تېخىمۇ بولمايدۇ. توغراقلىق بىنەم يۇرتتىن چەت، يىراقتا بولغىنى بىلەن چۈچۈكبۇيا كولىغىلى، پىچان ئورغىلى، ئوتۇن كەسكىلى ئانچە ـ مۇنچە ئادەم كېلىپ تۇرىدۇ. مەھەللىدىكىلەرنىڭ ئالدىدا ئوغلىغا ئۆي

تۇتۇپ بېرەلمەپتۇ دېگەن ئاتاقنى ئېلىپ قالماي يەنە.

كېلىن قېينىنىڭانىغا گەپ تېپىپ بېرەلمىدى. ئابدۇباقى بولسا خوتۇنى بىلەن ئانىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ھېچقانداق ئىپادە بىلدۈرمىدى.

ـــ ئابدۇباقى، قوپاڭ ئورنىڭدىن، ئاۋۇ ئۆينى دەرھال ياپايلى. ئانام كەپىدە ياتسا بولمايدۇ. يامغۇر ـ يېشىن بولۇپ قالسا توڭلاپ قالىدۇ.

ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ ۋۇجۇدىغا گۇررىدە ئىللىقلىق تارىدى. كېلىنىنى قۇچاقلىغۇسى، پېشانىسىگە سۆيۈپ قويغۇسى كېلىپ كەتتى.

ئىككى ـ ئۈچ كۈن ئىچىدىلا كەپىنىڭ ياغاچلىرى چۈۋۈلۈپ، شاخ ـ شۇمبا، قومۇشلار بىلەن ئۆينىڭ ئۆگزىسى پۈختا يېپىلدى. تاملىرى ئۇلداپ تۈزەشتۈرۈلدى. ھەرھالدا ھېلىمخان قاشلىقچىغا پاناھلانغۇدەك ئىسسىق ماكان تېپىلدى.

شۇ كۈندىن باشلاپ بۇ جاڭگاللىق ئوبدانلا جانلىنىپ قالدى. ئالتۇننىسانىڭ يېقىملىق كۈلكىسى پات ـ پات ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئابدۇباقى ئالتۇننىسا بىلەن بىللە ئېلىپ كەلگەن ئۇنئالغۇدىن چىقىۋاتقان ناخشىغا جور بولۇپ ئانچە ـ مۇنچە غىڭشىپ قويىاتتى. گاھى شوخلۇق قىلىپ قوللىرىنى ئارقاڭ ـ سارقاڭ پۇلاڭلاتقىنچە ئۇسسۇلمۇ ئويناپ قويىاتتى. ھېلىمخان قاشلىقچىمۇ ئۇنئالغۇنىڭ ناخشىلىرىغا قۇلاق سېلىپ ئولتۇرۇپ بەزىدە ناماز ئوقۇشنىمۇ ئۇنتۇپ قالاتتى. ئوغلىنىڭ شوخلۇق قىلىپ ئۇسسۇل ئويناشلىرىدىن ھۇزۇرلىنىپ كۈلەتتى.

ـــ ئانا، قاراپ تۇرۇڭ ـ ھە، ئالتۇننىسا بىلەن ئىككىمىز تانسا ئويناپ بېرەيلى، ـــ دېدى ئابدۇباقى بىر كۈنى چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن ناخشا ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ ۋە ئايالىنىڭ قولىدىن تارتتى، ـــ قوپۇڭا تانسا ئوينايلى.

ـــ شۇڭ ئولتۇرۇڭا، ـــ دېدى ئالتۇننىسا خىجىل بولۇپ.

تانسىنىڭ نېمىلىكىنى بىلمىگەن ھېلىمىخان قاشلىقچى كېلىنىنى زورلىدى.

ــ ئابدۇباقاخۇننى ئىزا تارتقۇزمىسىلا، قىزىم.

ئالتۇنىنسا ئورنىدىن تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. ئابدۇباقى خوتۇنىنىڭ بېلىدىن تۇتۇپ مۇزىكىغا كەلتۈرۈپ ئەمدى ئىككى قەدەم مېڭىشىغا ھېلىمىخان قاشلىقچى دەس ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

ــ بولدى، بولدى. نېمانداق سەت قىلىق بۇ، ئادەمنى قايلىتىپ قويۇپ قۇچاقلىشىپ كەتكىنىنى كۆپكۈندۈزدە، مۇشۇمۇ ئۇسسۇل بولدىمۇ؟

ئانا راستلا خاپا بولۇپ قالغاندى. ياش ئەر ــ خوتۇن دەرھال ئولتۇرۇۋالدى.

ــ تانسا دېگەننى مۇشۇنداق ئويناپدىكەن ئەينا، ــ دېدى ئابدۇباقى ئۆيدىن چىقىپ كېتىۋاتقان ئانسىنىڭ كەينىدىن غۇدۇراپ.

ھېلىمىخان قاشلىقچى كېلىنى بىلەن ئوبدانلا چىقىشىپ قالغاندى. بىراق، كېلىنىنىڭ ياغلىق چىگمەي ساپسېرىق چاچلىرىنى سالۋارتىپ، كۆڭلەك كىيمەي ئىشتان بىلەن يۈرۈشلىرىنى، بىلەك، كۆكرەكلىرىنى ئوچۇق قويۇشلىرىنى ياقتۇرمايتتى. «خۇدايىم كۆڭلىگە ئىنساب بېرەر، تۈزىلىپ كېتەر» دەيتتى ئىچىدە.

ھېلىمىخان قاشلىقچى كېلىنىنىڭ بۇ جاڭگالغا كۆنەلمەسلىكىدىن، ئالتە كۈندىلا زېرىكتىم، كېتىمەن، ئاجرىشىمەن دەپ غەلۋە قىلىشىدىن بەكلا ۋايىم يېگەنىدى. ئەمما، كېلىنىنىڭ گەپ ــ سۆزلىرىدىلا ئەمەس، چىراي ئىپادىسىدىنمۇ بۇنداق ئالامەتلەر كۆرۈنمەيتتى. ئۇ بۇ جاڭگالغا كۆنۈپ كەتكەندەك قىلاتتى. ئابدۇباقى قوي باققىلى چىقىپ كەتسە قېينىئانا بىلەن كېلىن ئاپتاپسىنغاچ بىرەر ــ يېرىمدەم مۇڭدىشاتتى.

ئالتۇنئاسا قېينىئانىسىغا ئاتا ـ ئانىسىنىڭ بۇرۇنلا ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى، ئاكىسىنىڭ ئالدىدا چوڭ بولغانلىقىنى، يەڭگىسى پاتقۇزماي ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى.

ـــ ئاكام يەڭگەمدىن بەك قورقىدۇ، سىزغان سىزنىقىدىن چىقمايدۇ. شۇڭا يەڭگەم مېنى ئۆيگە پاتقۇزمىدى. ئاكامۇ ئىككى ئېغىز گەپ قىلالمىدى. ئۇلارنى چۆچۈتۈپ قويۇش ئۈچۈن يامانلاپ چىقىقاندىم، لېكىن ئىز ـ دېرىكىمنى قىلىپ قويمىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئاكام بىلەن پەقەتلا ئىزدەشمىدىم...

ئانا كېلىنىنىڭ سەرگۈزەشتىنى ئاڭلاپ كۆزىگە ياش ئالدى. ئىچ ئاغرىتتى، ئىچىدە لامزەلىلە ئاكىنى، تاش يۈرەك يەڭگىنى ئەيىبلىدى.

ـــ ئاكىلىرىنى سېغىنىدىلىمۇ، قىزىم؟

ـــ ئۆز قېرىنداشىنى سېغىنمايدىغانمۇ ئىش بولامدۇ، ئانا؟

ـــ ئابدۇباقاخۇن بىلەن بېرىپ يوقلاپ كېلەملا يا؟

ـــ كېيىنچە بىر گەپ بولا، ـــ دېدى ئالتۇنئاسا ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، ـــ ئاكامغا ھازىرچە سىگىل لازىم ئەمەس.

ـــ كۆڭۈللىرىنى يېرىم قىلمىسىلا، قىزىم. مانا مەن سىلىنىڭ ئانىلىرى. خۇدايىم بۇيرۇسا تۇمشۇقلۇققا چوقۇتماي، تىرناقلىققا تاتىلاتماي ھاللىرىدىن خەۋەر ئالىمەن. مەزلۇم خەق دېگەن ئاجىز كېلىدىكەنمىز. مەنمۇ ئابدۇباقاخۇنىنىڭ دادىسى قازا قىلىپ كەتكەندىن كېيىن جىق جاپا تارتتىم. ئاھانەتلەرنى ئىشتتىم. ئېرى يوق ياش جۈۋانىنىڭ كەينىدىن خەق ھەرنېمە گەپلەرنى تاپىدىكەن، بوزەك قىلىدىكەن. ياشمۇ ئېرىدىن كۈنلەۋاتقان، قېرىمۇ ئېرىدىن كۈنلەۋاتقان، ئاخىر قارائۇجمىدە تۇرالمايي ئابدۇباقاخۇن بالامنى كۆتۈرۈپلا بۇ جاڭگالغا كېلىۋالغانىدىم. كۈنلار «خوتۇن كىشى ئەردە ياخشى، ئەردە بولمىسا يەردە ياخشى» دەپتىكەن. ئابدۇباقاخۇن بالام بىلەن توي قىلىپ ياخشى قىپلا، قىزىم...

ئالتۇنئاسا قېينىئانىسىغا كەچۈرمىشلىرىنىڭ ئاز بىر

قىسمىنلا سۆزلەپ بەرگەنىدى. ھەئە، ھەممىنى قالدۇرماي سۆزلەپ بېرەلمەيتتى. ئۇ ئىشلارنى ئاغزىغا ئېلىشتىن خىجىل بولاتتى، نومۇس قىلاتتى. بىراق، ئانا ئۇنىڭ ھەممە كەچۈرمىشلىرىنى بىلىدىغاندەك تەسەللى بېرىۋاتاتتى.

«ئابدۇباقى ھەممە ئەھۋالىمنى قېينىئانامغا دېگەن ئوخشايدۇ. بىر ھېسابتىنغۇ بىلىپ قالغىنىمۇ ياخشى، كېيىنچە يۈرتقا يارسا ھامان بىلمەي قالمايدۇ. خەقتىن ئاڭلىغىنىدىن ئۇغلىدىن ئاڭلىغىنى ياخشى. گېپىدىن قارىغاندا توغرا چۈشەنگەنمۇ ئوخشايدۇ. ماڭا نېمە ئامال؟ مەنمۇ بۇ ئىشلارنى خالاپ قىلمىغان. ئۆز ۋاقتىدا ئاكام يەڭگەمنىڭ ئالدىدا بەل تىكلەپ تۇرۇپ، ئاكىلىق مېھرىنى يەتكۈزگەن بولسا مەنمۇ ئۇ يوللاردا مېڭىپ قالماستىم...»

ئاچچىق ئەسلىمىلەر ئالتۇننىسانىڭ يۈرىكىنى قۇرتتەك غاجىلايتتى.

ئۇنىڭ تولۇقسىز ئوتتۇرىنىڭ يۇقىرى يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان ۋاقىتلىرى ئىدى. ئوقۇش ماتېرىيالىرى پۈلىنىمۇ زار - زار يالۋۇرغۇزۇپ بېرىدىغان ئاكىسى پارچە خىراجەتكە پەقەتلا پۇل بەرمەيتتى. ئۇ ھەيز كۆرۈشكە باشلىغاندىن تارتىپ ئادەتتىكى تازىلىق قەغىزى ياكى گېزىت ئىشلىتىپ كەلگەنىدى. باشقا قىز ساۋاقداشلىرىنىڭ ھەيز كۆرگەندە ئالىي دەرىجىلىك مەخسۇس تازىلىق قەغىزى ئىشلىتىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. ئۇ ئۇنداق قەغەزلەرنى پەقەتلا ئىشلىتىپ باقمىغانىدى. بۇ قېتىم ئۆيدە ئادەتتىكى تازىلىق قەغىزىمۇ قالمىغان، يېنىدا تازىلىق قەغىزى ئالغۇدەك پۇلىمۇ يوق ئىدى. ئۇ ئامالسىز يەڭگىسى ئىشلىتىپ ئېشىپ قالغان ئالىي دەرىجىلىك تازىلىق قەغىزىنى ئىشلەتتى. ئەپسۇس، يەڭگىسى ئاشۇ تازىلىق قەغىزى ئۈچۈن ئۆينى بېشىغا كىيىدى. ئېغىزغا ئالغۇسىز سەت گەپلەر بىلەن ئۇنى ھاقارەتلىدى. ھاقارەتكە چىدىماي ئىككى ئېغىز جاۋابلىشۇدى، بولدى دېگۈچە تاياقمۇ يېدى. ئىش ئۇنىڭ بىلەن تۈگىمىدى،

ئاكسى ئىشتىن قايتىپ كەلگەندە يەڭگىسى خېتىمنى بەر، ئاجرىشىمەن، سىڭلىڭ بىلەن ئۆي تۇتۇۋال دەپ غوۋغا كۆتۈردى. ئاكسى جېدەلنىڭ سەۋەبىنى سۇرۇشتۇرمەيلا ئۇنى ئوستىلەپ دۇمبالىدى. ئۇ ئاكىسىغا يەڭگىسىنى رەنجىتىپ قويۇشنىڭ سەۋەبىنى دېيەلمىدى، دېيىشتىن خجىل بولدى. بۇنداق گەپنى ئاكىغا قانداقمۇ دېگىلى بولسۇن؟ ئاخىر باتىناپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. بىرنەچچە كۈن ساۋاقداشلىرىنىڭ ئۆيىدە يېتىپ ـ قوپۇپ يۈردى، ئەمما ئاكىسى ئۇنى پەقەتلا ئىزدىمىدى.

ـــ بىر خىزمەتدىشىمنىڭ ئۇچ ياشقا كىرگەن بالىسى بار، شۇنى بېقىپ بېرىڭ، قورسىقىڭىزغا تاماق، ئۇچىڭىزغا كىيىم بەرگەنىنىڭ سىرتىدا قولىڭىزغا ئايدا بىرەر يۈز كوي پۇل بېرىدۇ، ـــ دېدى ساۋاقدىشىنىڭ ئانىسى بىر كۈنى.

ئۇنىڭ شۇنداق ئوقۇغۇسى بار ئىدى. لېكىن، خەقنىڭ ئۆيىدە يېتىپ، بىكارغا تاماق يەپ ئوقۇغۇلى بولمايتتى. ھېلىمۇ بۇ ئۆيدە تۇرغىلى خېلى كۈنلەر بولغانىدى. ئۇ نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي تىرنىقىنى تاتىلاپ تۇردى.

ـــ ئاكىڭىزمۇ كېلىپ قويماي دېمىدى. بولمىسا قايسى كۈنى خەۋەر بېرىپ قويغانىدىم. ئاكىڭىزنىڭ ئۆيىگە قايتسىڭىزمۇ، بەربىر يەڭگىڭىز كۈن بەرمەيدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە خىزمەتدىشىمنىڭ بالىسىغا قاراپ بېرىڭ. بالىمۇ بەك كىچىك ئەمەس، ئانچە ـ مۇنچە تاماققا قارىشىپ بەرسىڭىز بولىدۇ. مەن خىزمەتدىشىم بىلەن ئوبدان سۆزلىشىپ قويدۇم. بىرەر يىلدىن كېيىن بالىسىنى يەسلىگە بېرىۋەتسە، سىزنى ئۆيدىن چىقىرىۋەتمەي ھۈنەرگە بېرىدىغان بولدى. تىككۈچىلىكنى ئۆگىنەمسىز ياكى چاچ ياساش، ھۆسن تۈزەشنى ئۆگىنەمسىز، ئۆزىڭىز تاللايسىز. ھۈنەرنى ئۆگىنىپ بولغۇچە ئاشۇ ئۆيدە تۇرىسىز. كېيىنچە توي ئىشىڭىزغىمۇ شۇلار ئىگە بولىدۇ.

ئالتۇننىسا ئاكىسىدىن ئۇمىدىنى پۈتۈنلەي ئۈزگەنىدى. ئۆيگە قايتىشنى، يەڭگىسىنىڭ ئالدىغا بېرىشنى ھەرگىز خالىمايتتى.

ئۇ بالا باققۇچى بولدى.

بالىسىنى باقتۇرغان دوختۇر خانىم ھەقىقەتەن ئاق كۆڭۈل، مەرد ئايال ئىدى. ئالتۇنناسانى سىڭلىسىدەك كۆرۈپ كۆڭلىنى ئىزدىدى، ئىززىتىنى قىلدى. بىر يىلدىن كېيىن بالىنى يەسلىگە بېرىۋەتتى، لېكىن ھۇنەر ئۆگىنىدىغان ئىشنى ئالتۇنناسامۇ، دوختۇر خانىممۇ تىلغا ئالمىدى. ئالتۇنناسا بۇ ئۆيدە بالىنى يەسلىگە ئاپىرىپ، ئەكەلگەچ يەنە بىر يىل تۇردى. ئەمدى ئۇ بالا باققۇچى ئەمەس، ئائىلە خىزمەتچىسىگە ئايلىنىپ قالغانىدى. «بالىنى رەسمىي مەكتەپكە بەرگەندىن كېيىن ئاندىن ھۇنەر ئۆگىنەرمەن. شۇنىڭغىچە يەنە بىرەر يىل تۇرۇپ تۇراي» دەپ ئۆزىگە تەسەللى بېرەتتى ئالتۇنناسا.

دوختۇر خانىمنىڭ بىر ئىنىسى بار ئىدى. ئۇ ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمىگەن بولغاچقا، قايتا ئوقۇش خۇشياقماي كوچىدا لاغايلاپ يۈرەتتى. گەپدان، چاقچاقچى، شوخ ئىدى. بەزىدە ئۆيگە كېلىپ يېزىنسىنىڭ ئىشكاپتىكى ئېسىل ھاراقلىرىنى ئىچىۋالاتتى. ھاراقنىڭ كەيپىدە ئالتۇنناساغا ئېگىز ـ پەس چاقچاقلارنى قىلاتتى.

«ئالتۇنناسا يامان چىرايلىق جۇمۇ سىز...»

«ئالتۇنناسا ماڭا تېگەمسىز، سىزنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم...»

«ماقۇل دېسىڭىزلا ئاچامغا دەيمەن، توي قىلىۋالىمىز...»

ئالتۇنناسا يىگىتنىڭ بۇ سۆزلىرىنى كەيپلىكتە مۇناقلا دەپ قويغان چاقچاق دەپ چۈشەنسىمۇ، لېكىن كۆڭلىنىڭ بىر يەرلىرى نازۇك، تاتلىق ھېسلارغا تولاتتى. كەلگۈسىدە تەگمەكچى بولغان يىگىتنىنى ئاشۇ يىگىتكە ئوخشىتاتتى.

«ئالتۇنناسا كېلىڭا، تانسا ئويناپلى...»

ئۇ دەسلەپتە يىگىتتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈردى، تانسا ئويناش تەلىپىنى رەت قىلدى. بىر قېتىم يىگىت تانسا ئويناپمىز دەپ قولىنى مەھكەم تۇتۇۋالدى. ئۇ رەت قىلالمىدى. تانسا ئويناۋاتقان

يىگىت تۇيۇقسىز ئۇنى سۆيۈۋالدى. يىگىتنىڭ لەۋلىرى ئۇنىڭغا ئالەمچە لەززەت بېغىشلىغاندى. كېيىنچە سۆيۈشۈش خۇددى تانسا ئويناۋاتقاندەك ئادەتتىكى ئىشقا ئايلىنىپ قالدى. يىگىت ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىنى، ئۇنىڭ بىلەن تۇي قىلغۇسى بارلىقىنى ئېيتىپ ئۇنى ئىشەندۈرۈۋالدى.

دوختۇر خانىم بىلەن ئۇنىڭ ئېرى تولا ۋاقىتلاردا ئەتىگەن چىقىپ كەتسە كەچتە پەيدا بولاتتى.

ئالتۇنىنسا بارا ـ بارا يىگىتنى چىن يۈرىكىدىن ياخشى كۆرۈپ قالدى. ئۇلار بارغانچە ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي، ئاخىر چەكلەنگەن مېۋىنى تېتىشتى. تېتىغانسېرى خۇمار بولۇپ قېلىشتى. تاكى ئالتۇنىنسانىڭ قورسىقى بىلىنگۈدەك دەرىجىدە يوغانغىچە ھېچنېمىنى ئويلىماي چەكلەنگەن مېۋىنى تېتىۋەردى.

يەنىلا دوختۇر خانىمنىڭ كۆزى ئۆتكۈر چىقتى.

ئالتۇنىنسا بولغان ئەھۋالىنى يېڭىسىگىچە قالدۇرماي سۆزلەپ بەردى.

ـــ بۇ بالا راستلا ئەرشىدىنىڭمۇ؟

ـــ راست، ئەرشىدىنىڭ، ـــ دېدى ئالتۇنىنسا يىغلاپ تۇرۇپ، ـــ ئۇ توي قىلمىز دېگەن.

دوختۇر خانىم يەڭگىل بىر نەپەس ئالدى. ئۇ ئېرىدىن گۇمانلانغاندى، ئېرى پاك چىقتى. ئىنسىنى ئۆيلەپ قويسىلا بۇ سەتچىلىكمۇ ئاسانلا بېسىقاتتى. لېكىن، ئىنىسى ئالتۇنىنسا بىلەن توي قىلىشقا پەقەتلا ئۇنىمىدى. ئۇنىمىدىلا ئەمەس، بۇ شەھەردىن قېچىپ كەتتى. دوختۇر خانىم نامەرد ئىنىسىنى ئەيىبلەپ ئۇزاق يىغلىدى، ئالتۇنىنسامۇ يىغلىدى. يىغا بىلەن ئىش پۈتمەيتتى، ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ ھامىلىنى چۈشۈرۈۋېتىش قارارىغا كەلدى. بالىنى ئۆيدىلا چۈشۈرۈۋەتتى. بۇ ئىشتا دوختۇر خانىم تەجرىبىلىك ئىدى.

ـــ كەچۈرۈڭ، سىڭلىم، ئەمدى باشقا يەردىن ئىش تېپىۋېلىڭ، ـــ دېدى دوختۇر خانىم ئۇنىڭ ئالدىغا ئىككى مىڭ

كوي پۇلنى قويۇپ، ــ قىينىچىلىق تارتىپ قالسىڭىز مېنى ئىزدەرسىز.

ئالتۇننىسانىڭمۇ ئەمدى بۇ ئۆيدە تۇرغۇسى يوق ئىدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ جەمئىيەتكە رەسمىي قەدەم باستى. لېكىن، نېمە قىلىش، قانداق ياشاش ھەققىدە پىلانى يوق ئىدى. قولىدىكى پۇلنى ھەرقانچە تېجەپمۇ ئىككى ـ ئۈچ ئايدىلا خەجلەپ تۈگەتتى.

ــ مېنىڭ رېستورانىمدا ئىشلەڭ، ماڭا بېرىمەن.

ساتىراشخاندا چاچ ياستۇقىتىپ تونۇشۇپ قالغان قاپقارا خوتۇن ئۇنىڭ كۆزىگە پەرىشتىدەك كۆرۈنۈپ كەتتى، ئۇنىڭغا ئەگەشتى، لېكىن بۇ ھەقىقىي رېستوران ئەمەس ئىدى. بۇ يەرگە ساپلا ئەرلەر كېلەتتى. ئالتۇننىسا رېستوران بىلەن بەزمىخانىنىڭ پەرقىنى بىلمەيتتى. ئۇ ھېلىقى خوتۇنىنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە ئەرلەرگە ھەمراھ بولدى. بۇ جەريانىدا ھاراق ئىچىشنى، تاماكا چېكىشنى ئۆگەندى. بەزمىخانىغا كەلگەن ئەرلەر كۆڭلىنى خۇش قىلىش ئۈچۈن ئۇنى ھاراق ئىچىشكە، تاماكا چېكىشكە زورلايتتى. ئۇلارنىڭ تەلىپىنى رەت قىلىپ ئەرلەردىنمۇ، قاپقارا غوجايىن ئايالدىنمۇ تاياق يېدى. بارا ـ بارا كۆنۈپمۇ قالدى. بىر قىسىم مەردەك ئەرلەر گاھى سۆيۈنچە ھېسابىدا پۇلمۇ بېرەتتى. ئۇ بارا ـ بارا خېرىدارلارنىڭ تەلىپىنى رەت قىلمايدىغان بولدى. «بەربىر تېنىم بۇلغىنىپ بولدى. كۆرىدىغان كۈنۈم مۇشۇ ئوخشايدۇ» دەپ ئويلايتتى ئۇ. ھەئە، ئۇ كارىۋاتتا يېتىپ نۇرغۇن ئەرلەرنىڭ تاتلىق ۋەدىلىرىنى ئاڭلىدى، ئۇلار سىزنى ئالىمەن، توي قىلىمەن دەپ ۋەدە بېرەتتى، لېكىن ئىشنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئىزدەپمۇ قويمايتتى. ئۇ بۇنداق ۋەدىلەرگە كۆنۈپ كەتتى، كېيىن پەرۋا قىلمايدىغان بولۇپ قالدى. شۇ سەۋەبلىك ئابدۇباقىنىڭ توي قىلىش تەلىپىگىمۇ پەرۋا قىلمىغان، بىر دەملىك ھاياجاندىن دەپ قويغان گەپ دەپ چۈشەنگەنىدى. بىراق ئابدۇباقى ۋەدىسىدە تۇردى. ئاغزىنىڭ ئۇچىدا دەپ قويغان تويلۇقنىڭ ھەممىسىنى ئالدى. ئەڭ مۇھىمى خەلقئالەم ئالدىدا

توي قىلىپ ئۇنى «بۇزۇق» دېگەن يىرگىنچلىك ئاتاقتىن قۇتۇلدۇردى. ھەئە، ئۇ بىرەر ئەرنىڭ پېشىنى تۇتۇپ، بۇ قاباھەتلىك تۇرمۇشتىن قۇتۇلۇشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلغانىدى. خۇدايىم ئاخىر ئۇنى ئارزۇسىغا يەتكۈزدى. كونىلارنىڭ تۆشۈك مونچاق يەردە قالماپتۇ، دېگىنى شۇ بولسا كېرەك.

قېيىنئانىسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندىن بېرى دەككە ـ دۈككىدە يۈرگەن ئالتۇننىسا مانا ئەمدى ئۆزىنى خېلىلا خاتىرجەم سەزدى.

«ھەنىم بولسا كەچۈرمىشلىرىمنى ئابدۇباقىدىن يوشۇرماي ياخشى قىپتىكەنمەن. قېيىنئانام ئابدۇباقىدىن ئاڭلىغان ئوخشايدۇ. ئۆتكەن ئىشلىرىمنى يۈزۈمگە سالمىسا، مېنى قىزى قاتاردا كۆرسە شۇ كۇيايە. بۇ يەر جاڭگال بولسا نېمە بوپتۇ؟! ‹ئېيىق بولسىمۇ ئېرىڭ بولسۇن، ئۆڭكۈر بولسىمۇ ئۆيۈڭ بولسۇن› دەپتىكەن. خۇدايىم ئاشۇ كۈنلەرنى قايتا كۆرسەتمىسىلا بولدى... ياۋاش، كۆيۈمچان ئەرگە، مېھرى ئىسسىق، ئاق كۆڭۈل قېيىنئانىغا يولۇققىنىم تەلىيىم...»

ئالتۇننىسا قېيىنئانىسىنىڭ قولىدىن تۆشۈكلۈكنى رەسمىي ئۆتكۈزۈۋالمىغان بولسىمۇ، لېكىن ھەر ۋاخلىق تاماققا قارىشىپ بېرەتتى. بوش ۋاقىتلىرىدا بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ئاچچىق كەچۈرمىشلىرىنى ئەسلەپ بۇ جاڭگالدىكى زېرىكىشلىرىنى باساتتى. ئۇ بۇ جاڭگالغا ھە دېگەندە كۆنۈپ كېتەلمىگەنىدى. شەھەردە بولمىسىمۇ، ھېچبولمىغاندا يېزا بازىرىدا ياكى كەنت ئىچىدە مۇشۇنداق خاتىرجەم، بەختلىك تۇرمۇش كەچۈرۈشنى پات ـ پات ئارمان قىلاتتى. ئەلۋەتتە، بۇ ئارمانلىرىنىڭ ئىچىدە ئابدۇباقى، قېيىنئانىسى، يەنە تېخى تۇغماقچى بولغان بالىلىرىمۇ بار ئىدى. گاھى ۋاقىتلاردا ئۆيدە زېرىكىپ قالىدىكەنمەن دەپ ئابدۇباقى بىلەن قوي باققىلى بىللە چىقاتتى. ھەئە، ئۇ ئابدۇباقى بىلەن بىللە بولسا قىلچىلىك زېرىكىش ھېس قىلمايتتى. ياش ئەر ـ خوتۇننىڭ مېھىر ـ مۇھەببىتى ھەقىقەتەن چوڭقۇر ئىدى.

ئۆيگە كېلىن كىرگەندىن كېيىن ھېلىمىخان قاشلىقچى

ئۆزىنى قايتىدىن ئانچە ـ مۇنچە تۈزەشتۈرۈپ يۈرىدىغان بولدى. بىر كىيىۋالغان كىيىمنى ھەپتە ـ ئون كۈنگىچە ئالماشتۇرمايدىغان ئادىتىنى ئۆزگەرتتى. چاچلىرىنى جىگدە يېلىمى بىلەن پاتلاپ تارىدى. بەزىدە تېخى كېلىنىنىڭ يۈز مايلىرىنى سۈرتۈپمۇ باقاتتى. ئۇ جۈۋان ۋاقتىدىكى ياسانچۇق ھېلىمخان قاشلىقچىغا ئۆزگىرىشكە باشلىغانىدى. ئۇزاقتىن بېرى كىيىپ باقمىغان كىيىملىرىنى ساندۇقتىن ئېلىپ، ئىچى سىيرىلىپ كەتتى، كۆڭلى يېرىم بولدى. چۈنكى، كىيىملىرىنى چاشقان قىرقىۋەتكەن، كۈيە چۈشۈپ كىيگۈچىلىكى قالمىغانىدى.

«خۇدايىم كىيىشكە نېسىپ قىلمىغان ئوخشايدۇ، ـــ دېدى ئۇ ئۇھ تارتىپ، ـــ بوپتۇلا، قولۇم تاش ئاستىدا بولمىغاندىكىن يېگىدىن تىكتۇرۇپ كىيەي. كېلىنىنىڭ ئالدىدا ئەسكى كىيىم بىلەن پاخما باش ئولتۇرسام سەت تۇرمىسۇن، ئۆزۈمنى ئانچە ـ مۇنچە ياساپ يۈرەي. ئادەم سەتى ئەمەس، كىيىم سەتى دەپتىكەن. ئالتۇننىساخاننى ئەتە ـ ئۆگۈن كەينىمگە سېلىپ قارائۇجىمگە ئېلىپ بارسام چېنىپ قالماي يەنە...

ھېلىمخان قاشلىقچى بىر كۈنى سەھەردە ئېشەك ھارۋىسىنى قاتقۇزۇپ، ئۆي بىلەن چارۋا مالىرىنى ئوغلى بىلەن كېلىنىگە تاشلاپ بېرىپ بازارغا قاراپ ماڭدى. ئۇنىڭ بۇ قېتىم بازارغا بېرىشتىكى مەقسىتى ئاساسەن ئۆزىگە كىيىم تىكتۇرۇش ئىدى.

توغراقلىق بىنەمدە ئوغلى بىلەن كېلىنى قالغانلىقى ئۈچۈن، چاۋا مالىرىدىن خاتىرجەم بولۇپ، قارائۇجمىدە ئىككى ـ ئۈچ كۈن ئارتۇقراق تۇرۇشنى كۆڭلىگە پۈككەن ھېلىمخان قاشلىقچى كەلگەن كۈنىنىڭ ئەتىسىلا ئۆيىگە كېتىشكە ئالدىرىدى. كېلىنى ھەققىدە ئاڭلىغان بىرتالاي ئۇششاق گەپلەر ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئەسكى قىلىپ قويغانىدى. قارائۇجمىدىكى ئاياللارنىڭ دېيىشچە، كېلىنى ئالتۇننىسا كىچىك تۇرۇپ كوچىغا چىقىپ كەتكەن، ئەر ئالماي ئولتۇرۇپ قالغان بۇزۇق

ئىمىش. شەھەردە ھەم بازاردا قىلمىغان ناشايان ئىشلىرى قالمىغانمىش. ئابدۇباقاخۇنىنى ئالداپ، ئانىسى تېپىپ تېگىۋالغانمىش. ئۇنىڭ تويلۇقنا خەجلىگەن پۇلىغا قارائۇجمىدە ئانىسىدىن باشقا ئادەم سۆيمىگەن، خۇددى قىرقىمغان ئوغلاقتەك قىزدىن ئىككىگە تويلۇق ئالغىلى بولارمىش. ئابدۇباقاخۇن پۈتكۈل ئەر كىشىلەردىن ئېشىپ قالغان شوپاڭكەشنى خوتۇن قىلىپ ئالغانمىش. بۇنداق رەسۋايىئالەم بىلەن بىر ئۆيدە تۇرغان، بىر داستىخاندا تاماق يېگەن ئادەم يەتتە ئەۋلادىغچە بېھىش يۈزى كۆرمەسمىش...

ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ نەچچە ۋاقىتتىن بېرىقى خۇشاللىقى خۇددى توزغاقتەك توزۇپ كەتكەندى. ئۇ سىرتتىن ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىغان ھالدا كىرىپ قېيىنئاكىسى ئابدۇساقى چىپاكقا دوق قىلدى.

ــ سىلى تاغىسى بولغاندىكىن، ئابدۇباقاخۇن ئۇ خوتۇنىنى ئالمىسام ئۆلىمەن دەپ تۇرۇۋالسىمۇ مۇنداق بىر توسۇپ، تېگى - پېيىنى ئۇقۇپ باقسىلا بولمامدۇ؟ خوتۇن ئالدىم دەپ نەدىكى بىر چۈشۈپ قالغان بۇزۇقنى ئاپتۇ ئەينا.

كېلىنى ھەققىدىكى ئۇششاق گەپلەرنى ئاڭلاپ يۈزى تۆكۈلگەندەك بولغان ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ قورسىقى بەكلا كۆپكەندى.

ئابدۇساقى چىپاك ئېغى بىلەن بېغى يوق بۇ گەپنى ئاڭلاپ داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى.

ــ ۋاي - ۋۇي، نېمە بولدى سىلىگە، ھېلىمخان؟ ئەجەب ئەمەسلا گەپ قىلىلىغۇ. ئاخشام تېخى ئابدۇباقاخۇنىنى خوتۇنى بىلەن ئوبدان كېلىشىپ قالدى، كېلىن قىزىممۇ بەك ھالىمغا يېتىدۇ، خۇدايىم كېلىنىدىن تەلىيىمنى بەردى دەپ داڭلاۋاتاتتىلە.

نېرۋىسى ئىتتىكلەپ ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىغان ھېلىمخان قاشلىقچى ئابدۇساقى چىپاكنى سىلكىۋەتتى.

ــ ئا، قويسىلا ئۇ گەپنى. ئوغلۇمنى ئالدىغىنىنى ئاز دەپ

مېنىمۇ ئالدىۋاتقىنى ئوخشايدۇ ئۇ پاسكىنا، ــ ئۇ ئەمدى يەڭگىسىگە ئەيىبلەش نەزىرى بىلەن قارىدى، ــ ئاكامغۇ ئەر كىشى بولغاندىكىن ئۇ بىرنېمىنىڭ تۇرقىغا قاراپ بىلەلمىسە بىلەلمىگەندۇ، سىلىمۇ بولسىلا مۇنداق بىر باش ـ ئايىغىغا سەپسېلىپ باقمىلىمۇ؟ كىيىنىشىگە، يۇرۇش ـ تۇرۇشىغا قاراپ دەيمىنا.

ــ ۋاي جېنىم ھېلىمخان، دېمەي قالمەنمۇ، ــ دېدى يەڭگىسى ئۆزىنى ئاقلاپ، ــ بۇ خېنىمنىڭ بىر يېرى بىر نېمىدەك قىلىدۇ. ئۇچىسىدىكى كىيگەنلىرىمۇ بىز دېھقان خەققە ماسلاشمىغۇدەك. ئەڭ ياخشىسى ھېلىمخاننى قىچقارتىلى، ئۆزى كېلىپ كۆرۈپ بېرىپمە دېسۇن، دېسەم، ئاكىلىرى ئۇنىمىدى. مۇنداق قارىسام ئابدۇباقاخۇنمۇ سىلى بەرگەن پۇلنىڭ ھەممىسىنى خەجلەپ ئۇ خېنىمنىڭ بويىنى ئالتۇنغا چۈمكەپ بوپتۇ. ئەر ـ خوتۇنمۇ بولۇشۇپ بولغاندەك قىلىدۇ تېخى. پۇلنى خەققە خەجلەپ بولغاندا تويىنى بۇزساق زىيان يەنە سىلىگە بولىدۇ. شۇڭا، مەنمۇ ئارتۇقچە بىرنېمە دېمىدىم. سىلىمۇ ئابدۇباقاخۇننىڭ قولىغا بىرمۇنچە پۇلنى تۇنقۇزۇپ ئۆزۈڭ ئاغىچا تېپىپ كەل دەپ ھەيدىۋەتكۈچە، سەۋر قىلىپ تۇرغان بولسىلا، قارائۇجمىدىن چىقمىسا باشقا يەردىن چىقتى ئاغىچا دېگەن.

ــ ۋاي خېنىم يەڭگە، ئۇ ئەقلىگە پوق ئولتۇرۇپ قالغان كۈچۈكنىڭ قولىغا پۇلنى مەن تۇنقۇزمىدىم، ساندۇقتىن ئېلىپ قېچىپتۇ.

ــ بولدى، تاپا قىلىشماڭلا، ــ دېدى ئابدۇساقى چىپاك، ــ بولىدىغان ئىش بولۇپ بولدى. چىققان كۆز جايىغا چۈشمەيدۇ، كونىلار سۆدا، خوتۇن كىشىدە شەك يوق، دەپتىكەن. باشقا خۇي چىقارماي، كۆرگەن كۈنىگە شۈكۈر قىلىپ، ئابدۇباقاخۇنىڭ پېشىگە مەھكەم ئېسىلىپ ياخشى خوتۇن بولسا بولدى ئەمەسمۇ. خەقنىڭ ئۇششاق گېپىگە قۇلاق سالماي كېلىنلىرىنىڭ كۆڭلىگە ئىنساب تىلىسىلە، ھېلىمخان. خەق كېلىنلىرىنى

يامان دېگەن بىلەن ياخشى قىزىنى كېلىن قىلىۋالسىلا دەپ ھەرگىز بەرمەيدۇ. قارائۇجمەدىكى خوتۇنلارنىڭ ئاغزىنى بىللىغۇ سىلى. كىمنىڭ كەينىدىن گەپ تاپمايدۇ ئۇلار.

ھېلىمخان قاشلىقچى لام ـ جىم دېمىدى. لېكىن، كۆڭلىدە قايىل ئەمەس ئىدى. ئويلىغانسېرى ئوغىسى قايىنايتتى. توغراقلىق بىنەمگە دەرھال بېرىپ ئوغلىنىمۇ، كېلىنىنىمۇ راسا بىر ئەدەپلىگۈسى كېلەتتى. تىككۈچى ئۇستامغا قايتىشىغا ئۇلگۈرتۇپ تىكىپ بېرىشكە بەرگەن كىيىملىرى بىلەنمۇ كارى بولماي، ئېشەك ھارۋىسىنى قېتىپ دەرھال يولغا چىقتى.

ئۇ كۈن ئولتۇرۇپ بولغۇچە توغراقلىق بىنەمگە يېتىپ كەلدى. قويلار ئۆينىڭ ئەتراپىدا ئوتلاۋاتاتتى. ئۆينىڭ ئىچىدىن ئۇنىڭالغۇدىن چىققان ناخشا ئاڭلىنىۋاتاتتى. ئىشكىنىڭ ئالدىغا كېلىپ نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي، يا ئۆيگە ئۇسۇپلا كىرىشكە رايى بارماي تۇرۇپ قالغان ھېلىمخان قاشلىقچى بارلىق ئاچچىقىنى ئىشىك ئالدىدىكى ئوتياشلىقتا ئوتلاۋاتقان قويدىن چىقارماقچى بولغاندەك جېنىنىڭ بارىچە ۋارقىرىدى:

ــ قاشە، قاش، ھۇ نەپسىگە بالا تەگكۇ ئۇۋا!

ئابدۇباقى بىلەن ئالتۇننىسا يۇگۇرۇپ سىرتقا چىقتى.

ــ ھارمىسىلا، ئانا، ــ دېدى كېلىنى قېينىئانىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ.

ھېلىمخان قاشلىقچى كېلىنىگە كۆز قىرىنىمۇ سالماي ئوغلىغا ۋارقىرىدى:

ــ ئۇلاغلا ئوتياشلىقنى ۋەيران قىلسا كارىڭ يوق نېمە ئىش قىلدىڭ ئۆيگە تىقىلىۋېلىپ؟!

شۇ چاغقىچە ئانىسىنىڭ بۇنچىلىك ئاچچىقلانغىنىنى كۆرۈپ باقمىغان ئابدۇباقى ھودۇقتى، تىلىنى چاينىدى:

ــ شۇ... شۇ... ئۇنىڭالغۇ ئاڭلاپ...

ــ يوغان ئىش قىلىشىپسەن. كېچىسى تېپىلمىغاندەك كۆپكۈندۈزدىمۇ ئىت ـ مۈشۈكتەك يالىشىپ، نەپسىگە بالا

تەگكەنلەر. ئەر كىشى چېپىلىۋالسىمۇ خوتۇن كىشى دېگەن ئىشتانىبېغىغا مەھكەم بولغانىنى كۆرگەن...

قېيىنئانىسىنىڭ گېپىنىڭ ئۆزىگە قارىتىلىۋاتقانلىقىنى سەزگەن ئالتۇنىنسا قىزىرىپ كەتتى.

— نېمە دېگەنلىرى، بۇ ئانا؟

هېلىمخان قاشلىقچى ئەمدى رەسمىي تاشتى. كېلىنگە قىلچىلىك يۇز ـ خاتىر قىلمىدى.

— نېمە دېمەكچى بولغىنىم ئۆزلىرىگە ئايانداۋ ھەقىچان. ئوغلۇمنى ئالدىغان بىلەن مېنى ئالدىيالمايلا، خېنىم.

— ئوغۇللىرىنى ئالداپ نېمە قىپتىمەن، ئانا؟ گەپنى ئوچۇقراق قىلسىلا.

— يۇزلىرى داپتەك قېلىنكەن سىلىنىڭ. شە ـ بازارلىدا قىلغان بۇزۇقچىلىقلىرىنى يوشۇرۇپ، بىچارە ئىش كۆرمىگەن ئوغلۇمنى ئالداپ، تويلۇقنى بولدى دېگۈچە ئالدۇرۇپ تېگىۋالغانلىرى بىلەن مەن ئۇنداق شوپاتكەشنى كېلىن قىلالمايمەن.

ئالتۇنىنسا پاتكىدە يىغلىۋەتتى.

ئابدۇباقى يا ئانىسىغا، يا ئايالىغا تەسەللى بېرىشنى بىلەلمەي ھاڭۇنقىپ تۇرۇپلا قالدى. قورسقىنى خېلىلا بوشتىۋالغان هېلىمخان كېلىنىنىڭ يىغلىغىنىنى كۆرۈپ تەمتىرەپ قالدى.

— ئۇنداق دېمىسىڭىز بولىتى، ئانا، — دېدى ئابدۇباقى ئانىسىغا يەرنىڭ تېگىدىن قاراپ، ئاندىن خوتۇنىغا نېمەدەپ تەسەللى بېرىشنى بىلەلمەي قولى بىلەن خوتۇنىنىڭ كۆز يېشىنى سۈرتتى.

— مەن ئابدۇباقىنى ئالدىمىدىم، — دېدى ئالتۇنىنسا ئۆپكىلەپ تۇرۇپ، — ئۇ مېنىڭ ھەممە ئىشلىرىنى بىلىدۇ، دېمىسىمۇ مەن شوپاتكەش، ئابدۇباقى مېنى شوپاتخانىدىن تېپىۋالغان. ھەممە ئەھۋالىنى بىلىپ تۇرۇپ توي قىلمەن دەپ تۇرۇۋالدى. تېگى ـ تەكتىنى سۈرۈشتۈرۈپ كۆرسەم،

هېچنېمىسى يوق تۇل خوتۇننىڭ ئوغلىكەن. خەقمۇ قىزىنى بەرگىلى ئۇنىماپتىكەن. ماڭا ئوخشاش دىلى ئازار يېگەن، جاھاننىڭ خوۋلۇقىنى كۆرمىگەن يېتىمكەن. ئەھۋالىمنى بىلىپ تۇرۇپ توي قىلمەن دېگەندىكىن دىلىمغا ئازار بەرمەس دەپ ئويلاپ توي قىلىشقا رازى بولغانىدىم. كېيىن ئۇ ئانام ئاغرىپ قالدى، توينى تاغاڭ قىلىپ بەرسۇن دېدى دەپ پۇل كۆتۈرۈپ كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن توي قىلدۇق. مەن تېخى سىلىنى ھەممە ئىشلىرىمنى بىلىدۇ دەپ، ئارتۇق گەپ قىلماپتىمەن ھەم ئۇ ئىشلارنى تىلغا ئالغۇمۇ يوق. خاپا بولمىسىلا، ئانا، كېلىن قىلغۇلىرى بولمىسا مەن كېتەي.

ئالتۇننىسا كەينىگە بۇرىلىپلا ئۆيگە ماڭدى. ئابدۇباقى خوتۇننىڭ كەينىدىن ئەگەشتى.

ھېلىمخان قاشلىقچى داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئۇ كېلىنىنىڭ بۇنچىلىك غۇرۇرلۇق ئىكەنلىكىنى ئويلاپ باقمىغانىدى.

«قىلغۇلۇقىنى قىلىپ بولۇپ گېپىنىڭ يوغانلىقىنى كۆرمەمدىغان، ئۆزىمۇ راستىنى دېدىغۇ ئەينا. يا مەن يوق يەردىن گەپ تاپمىسام، خۇددى ئۇۋال بولغاندەك كۆزىنىڭ يۇندىسىنى ئېقىتىپ كەتكىنىنى. ئەمىسە مەن بۇ خېنىمدىن گۇناھىمنى تىلىسەم بولامتىكى. ئاۋۇ ئەقلى يوق ئوۋا تەگكۈمۇ ئىككى ئېغىز لىلا گەپ قىلماي مېنى ئەيىبلەپ گۆلىيۇاتىدۇ. تېخى خوتۇننىڭ كەينىدىن يۇگۇرۇپ چىكتىپ بارىدۇ ئەينا. زەردىسى يوق لامزەللە. ئىسىتقۇ قىلىپ ئوقۇتۇپ كاللىسىنى چۆرگۈلىتىۋالغان ئوخشايدۇ. بۇ جۇۋاينىمەكتىن ئاسان قۇتۇلغىلى بولمامدۇ نېمە. ۋايجان، بىر بۇزۇقنى كېلىن قىپتۇ دېسە نېمىدېگەن سەتچىلىك، خۇدايىم قۇتۇلدۇرا...»

ئابدۇباقى ئايالىنى كەتكىلى قويمىدى. نۇرغۇن جاپالارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن، ھەر خىل قىسمەتلەرگە دۇچار بولغان، ھەقىقىي بىر ئائىلىگە، چىن يۈرىكىدىن سۆيىدىغان بىر ئەرگە

تەلپۈنگەن ئالتۇننىسانىڭمۇ بۇ ئائىلىدىن، ئۆزىگە ئاشىقلارچە تەلمۈرۈپ تۇرغان ئابدۇباقىدىن ئايرىلغۇسى يوق ئىدى. ھەئە، قېينىنائانىسىغىمۇ ئوبدانلا مېھرى چۈشۈپ قالغانىدى.

ـــ ئانامغا ئەھۋالىمنى تولۇق دەپ بەرمىگەنمىدىڭىز؟ ـــ سورىدى ئۇ ئابدۇباقىدىن.

ـــ كېيىنرەك دەپ بېرەرمەن دەپ ئويلىغان، ـــ دېدى ئابدۇباقى گۇناھكارلاردەك يەرگە قاراپ.

ـــ مەن سىزدىن يوشۇرمىغاندىكىن، سىزمۇ ئانامدىن يوشۇرمىسىڭىز بوپتىكەن.

ـــ خاپا بولماڭ، ئانامنىڭ كۆڭلى يۇمشاق، ئىككى - ئۈچ كۈندىن كېيىن ئوڭشىلىپ قالىدۇ. ھەرگىز مېنى تاشلاپ كېتىمەن دېمەڭ. سىز كەتسىڭىز مېنىڭ ئۆلگىنىم شۇ.

ـــ سىزلا كەت دېمىسىڭىز مەن ھەرگىز كەتمەيمەن. باردىغان يېرىمۇ يوق مېنىڭ.

ئالتۇننىسا قايتىدىن ئۆپكىلەپ يىغلىۋەتتى. ئۇ شۇ تاپتا قېينىنائانىسىدىن ئاڭلىغان ھاقارەتلەر ئۈچۈن ئەمەس، ئۆزىنىڭ ئاجىز، بىقۇۋۇللۇقى ئۈچۈن، ئابدۇباقىنىڭ ساپ، سەمىمىي مۇھەببىتى ئۈچۈن يىغلاۋاتاتتى.

ئابدۇباقى خوتۇنىغا ھەقىقەتەن ئاشىق بولۇپ قالغانىدى. خوتۇنىمۇ ئۇنى چىن يۈرىكىدىن ياخشى كۆرگەنىدى. شۇ تاپتا ئۇلارنى ھېچقانداق كۈچ ئايرىۋېتەلمەيتتى. گەرچە ئابدۇباقى ئانىسىنى ئىنتايىن ياخشى كۆرسىمۇ، ئالتۇننىسادىن ھەرگىز كېچەلمەيتتى. ھېلىمىخان قاشلىقچى بۇنى ھەرگىز چۈشەنمەيتتى. «كېلىنىم دۇئا ئوقۇتۇپ، ئىسىتقۇ قىلىپ ئوغلۇمنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇۋاپتۇ» دەپ ئويلايتتى ئۇ. بىر ئامال قىلىپ ئۇلارنى ئايرىۋېتىش، كېلىننى ھەيدىۋېتىش ھەققىدە پىلان تۈزۈۋاتاتتى. ئۇ كېلىنىگە پەقەتلا ئوچۇق چىراي ئاچمىدى، بەرگەن سالىمىنىمۇ ئىلىك ئالمىدى، يېنىغا تاماق ئېلىپ كىرسە قاراپمۇ قويمايتتى. شۇ كۈنلەردە ھېلىمىخان قاشلىقچى

بارغانسېرى دەرغەزەپ بولۇپ كېتىۋاتاتتى. ئوغلى بىلەن كېلىنىنىڭ بىللە تۇرغىنىنى كۆرسە پۈت ـ قولىدا جان قالمايتتى. قېرىشقاندەك ئۇلار قوي باققىلىمۇ بىللە چىقىدىغان بولۇۋالدى. ئۇ كېلىنىگە قاتتىق ئۆچ بولۇپ كەتتى.

ھېلىمخان قاشلىقچى ئوغلى بىلەن كېلىنىگە گەپ قىلمايلا ئېشەك ھارۋىسىنى قېتىپ، بىر پاقالىنى ھارۋىغا بېسىپ قارائۇجمىگە قاراپ ماڭدى. بۇ قېتىم ئۇنىڭ پەيلى ھەقمەقتەن بۇزۇلغاندى. ئۇ قارائۇجمىگە كېلىپ ئادىتى بويىچە ئابدۇساقى چىپاكنىڭ ئۆيىگە كىرمەي ئۇدۇل ساۋۇت باخشىنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى.

ئۆز ۋاقتىدا ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىنىڭ باشلىقى بولۇپ، قولىغا تۇنىكە كانايىنى ئېلىۋېلىپ، «ئەڭ ئالىي يولىورۇق»نى بولدى دېگۈچە توۋلاپ، ئەترەت ئەزالىرىنى كېچە ـ كېچىلەپ دولقۇنغا ھەيدەپ ئارام بەرمىگەن، كېيىنچە ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى چۈۋۈلۈپ، يەرلەر ھۆددىگە بېرىلگەندىن كېيىن كەنت باشلىقى بولغان ساۋۇت كانايىنىڭ ھاشارغا كەتكەن دېھقانلارنىڭ خوتۇنى بىلەن تۇتۇلۇپ قالغانلىقى ھەم كەنتنىڭ ئىقتىسادىغا خىيانەت قىلغانلىقى ئۈچۈن كەنت باشلىقلىقىدىن ئېلىپ تاشلانغانلىقىنى ھېلىمخان ئوبدان بىلەتتى. ئېرى ئابدۇباقى چىپاك ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ھە دېسە ئۆيىگە كېلىۋېلىپ، ئورۇنسىز تەلەپلەرنى قويۇپ، گېپىگە كىرمىسە ئورۇنسىز ئالۋان ـ سېلىقلارنى سۈيلەپ، جەرىمانە قويۇپ، ھاشارغا ھەيدەپ ئارام بەرمىگەن كەنت كادىرلىرىنىڭ بىرسى دەل ئاشۇ ساۋۇت كاناي ئىدى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا ھېلىمخان قاشلىقچى قارائۇجمىگە كېلىپ ـ كېتىپ يۈرۈپ ساۋۇت كانايىنىڭ باخشىلىق يولىغا كىرگەنلىكىنى، دۈگا ئوقۇپ، سەۋەب قىلىپ كېسەل داۋالاۋاتقانلىقىنى، ئوقۇغان دۇئاسى، قىلغان سەۋەبلىرى خېلىلا پايدا قىلغاچقا، يىراق ـ يېقىندا نام ـ ئاتىقى چىقىپ قالغانلىقىنى ئاڭلىغاندى.

شۇ تاپتا ئۇ ساۋۇت باخشىغا دۇئا ئوقۇتۇپ، كېلىنىنىڭ ئوغلىغا قىلغان ئىسىستقۇسىنى ياندۇرۇش، ئوغلىنى كېلىنىدىن سوۋۇتۇپ ئاجراشتۇرۇۋېتىش نىيىتىدە بۇ يەرگە كەلگەنىدى. شۇڭا، ساۋۇت باخشىغا دۇئا قىلدۇرۇش ئۈچۈن ھارۇنغا بىر پاقلاننى بېسۋالغانىدى.

قارائۇجمىلىكلەرنىڭ ھەممىسى بازار تەرەپكە ئۆي سېلىپ كېتىپ، ساۋۇت باخشىنىڭ ئۆيى كونا مازارلىقنىڭ يېنىدا يالغۇز قالغانىدى. قويۇق دەل ـ دەرەخلەر ئارىسىدىكى بۇ ھويلا كىشىگە خۇددى ساۋۇت باخشىدەكلا سىرلىق تۇيغۇ بېرەتتى. خوتۇنى بۇرۇنلا ئۆلۈپ كەتكەن، بالىلىرى ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بولۇپ چىقىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن شۇنچە يوغان ھويلىدا ساۋۇت باخشى يالغۇز تۇراتتى. ھېلىمخان قاشلىقچى ئېشەكنى دەرۋازا تۈۋىدىكى ئۇجمىگە باغلاپ قويۇپ، دەرۋازىنىڭ زەنجىرىنى شاراقلاتتى.

ـــ ئەسسالامۇئەلەيكۈم، كەلسىلە، ھوي ھېلىمخانغۇ بۇ، ـــ دېدى ھېلىمخان قاشلىقچىنى بىر قاراپلا تونۇۋالغان ساۋۇت باخشى، ـــ قېنى ئۆيگە كىرسىلە.

ـــ ئۆزلىرى باشلاپ ماڭسىلا ئەمىسە، ـــ دېدى ھېلىمخان قاشلىقچى ئانچە تارتىنىپ ئولتۇرمايلا.

ساۋۇت باخشى ئۇنى مېھمانلىق ئۆيگە باشلىدى.

ـــ بولدى داستىخان سالمەن دېمىسىلە، ـــ دېدى ھېلىمخان قاشلىقچى ئۇنى توسۇپ، ـــ مەن ئالدىرايمەن.

ـــ ئالدىرىسىلمۇ بىردەم ئولتۇرسىلا، ـــ دېدى ساۋۇت باخشى گەدەنىنى قاشلاپ، ـــ مەزلۇم كىشى يوق ئۆي مۇشۇنداق بولىدىكەن. ئۆز قولۇم بىلەن بىر پىيالە چاي قاينىتاي.

ئادەتتە ساۋۇت باخشىنىڭ قېشىغا دۇئا ئوقۇتقىلى، سەۋەب قىلدۇرغىلى كېلىدىغان ھاجەتمەنلەر ئۇنىڭ ئوتۇنىنى يېرىپ، سۇيىنى توشۇپ، ھويلا ـ ئارانلىرىنى سۈپۈرۈپ، كىر ـ قاتلىرىنى يۇيۇپ، ھەتتا دېھقانچىلىقىغا قارىشىپ بېرىپ

خىزمىتىنى قىلاتتى. ئۆز ۋاقتىدىكى قارائۇجمەنلىك بۇ گۈزىلىنىك كەچ بولغاندا ئۆزى يالغۇز كەلگىنىنى كۆرگەن ساۋۇت باخشى باشقىچە جانلىنىپ كەتكەن. ھەئە، جانلىنىپ كۆڭلىدىكى كونا ئوتلار يېلىنجاپ قالغانىدى. شۇ تاپتا ئۇ ھېلىمىخان قاشلىقچىنىك سىلى ئولتۇرسىلا چاينى مەن قاينىتاي دېيىشىنى، بىر قازان ئىسسىققىنا تاماق ئېتىپ بېرىشىنى، ئاندىن كېيىن باشقا تەلىپىگىمۇ رايىشلىق بىلەن ماقۇل دېيىشىنى خام خىيال قىلىپ قالغانىدى. «ئۆز ۋاقتىدا چىچاڭشىپ، ھالۇۋز ئېتىپ قۇيرۇق تۇتقۇزمىغانىدى، ئەمدى بولسىمۇ...» بىراق ھېلىمىخان قاشلىقچى پېتىنى بۇزماي ئولتۇراتتى.

— ماقۇل دەپ ئولتۇرسىلا، — دېدى ھېلىمىخان قەتئىيلىك بىلەن، — ئالدىلىرىغا كىچىككىنە ھاجەت بىلەن كەلدىم. گېپىمنى دەپ بولۇپلا ماڭىمەن.

«تېخىچە بۇرۇنقى ھاكاۋۇر خۇيىدىن قالماپتۇمۇ نېمە بۇ خوتۇن. ئاشۇنداق نازى يامان بولغاچقا ئوتىمۇ يامان ـ دە. ئەمدى بۇ ياشقا كىرگەندە نازلىنىپ ئولتۇرمىسىمۇ بولاتتى. ئاشۇ جاڭگالدا ئەر قارىسى كۆرمەي زېرىكىپمۇ كەتكەندۇ ھەقىچان. بۇ خوتۇننى بىر قېتىم بولسىمۇ قولۇمغا كەلتۈرۈۋالسام ئارمىنىم يوقتى...»

— قېنى خوش، — دېدى ساۋۇت باخشى خىيالىرىنى يىغىشتۇرۇپ، ھېلىمىخان قاشلىقچىنىك ئۇدۇلىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ، — خۇدا خالىسا ھەرقانداق ھاجەتلىرىدىن تولۇق چىقىمەن.

ساۋۇت باخشىنىك تىكىلىپ قاراشلىرىدىن ھېلىمىخان قاشلىقچى بىرقىسىملا بولۇپ قالدى.

«توخۇ يېگەن ئىتنىك قۇيرۇقىنى كېسىۋەتسىمۇ خۇيىنى تاشلىماپتۇ دەپ، ساقىلى ئاقارغىلى تۇرغاندىمۇ ئەسكى خۇيىدىن قالماپتۇ. ئەجەب سەت تىكىلىپ قارايدۇيا. باشقا بىرەر قارىمىنى

تېپىپ سەۋەب قىلدۇرسام بوپتىكەن. ساۋۇت باخشى دېسە ساۋۇت باخشى دەپ بەك داڭلاپ كېتىشتى. بوپتۇ ئەمدى، كەلگەندىكىن سەۋەب قىلدۇرۇپ ماڭاي. بىرەر نەرسىگە كېچىچە ئوقۇپ قويسا ئەتە ئېلىۋالسام بولىدۇ ئەمەسمۇ...»

ساۋۇت باخشىنىڭ گېلىنى قىرىپ قويۇشىدىن ئېسىگە كەلگەن ھېلىمخان قاشلىقچى مەقسىتىنى قىسقىلا ئېيتتى.

ــ شۇنداق قىلىپ كېلىنىنى ئوغۇلدىن ئايرىۋېتىمىز دېسىلە، ــ دېدى ساۋۇت باخشى.

ــ شۇنداق، كېلىنىم ئىستىقۇ قىلىپ ئابدۇباقاخۇنۇمنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇۋالدىمكىن دەيمەن، ــ دېدى ھېلىمخان قاشلىقچى ھال دادلاپ، ــ ئوغلۇم بىلەن توي قىلىشتىن ئىلگىرىكى قىلغان بۇزۇقچىلىقلىرىغا سالاۋات دەيمۇ دېگەن، لېكىن كېچىسى ئاز كەلگەندەك كۇندۇزدىمۇ پاقىدەك چاپلىشىپ يېتىشىدۇ. خوتۇن كىشى دېگەن ئەر كىشىدىن سەل ئۆزىنى تارتقانىنى كۆرگەن. بىچارە بالام ئورۇقلاپ تەڭ ئېتى قالمىدى. چىرايىدىمۇ قان دېدارى يوق، خوتۇنىنىڭ كۆزىگە قاراپلا ئولتۇرىدۇ.

ساۋۇت باخشىنىڭ قۇلىقىغا بۇ گەپلەر كىرمەيتتى. ھەئە، ياش ئەر ـ خوتۇنلارنىڭ ئىشلىرىنى ئاڭلاپ بايات بېرى ئېسىنى ئېگىز ـ پەس قىلىۋاتقان خىياللار خېلىلا قۇتراپ قالغانىدى. ئۇ بىر ئامالالارنى قىلىپ ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ كۆڭلىنى ئوڭلاپ بېقىشنى نىيەت قىلدى.

ــ كېلىنلىرىنى ئوغۇللىرىدىن كۇنلەپ قالمىغانلا، ھېلىمخان؟...

ــ توۋا دېسىلە، ــ دېدى ھېلىمخان قاشلىقچى ئوڭايسىزلىنىپ.

ــ ئەمدى دەيمىنا، ــ دېدى ساۋۇت باخشى گەپدانلىق قىلىپ، ــ بۇنداق ئىشنىمۇ يوق دېگىلى بولمايدۇ. ئۇلۇغلارنىڭ رىۋايەت قىلىشچە، ئوغۇل بالا تۇغۇلغاندا بۇجىكى ئانىسىنىڭ

ئەندامسىغا تېگىپ كېتىپ قالسا، چوڭ بولۇپ ئۆيلەنگەندە ئانسى كېلىنىدىن كۆنلەيدىغان بولۇپ قالارمىش...

— يوق گەپنى قىلمىسىلا، — دېدى ھېلىمخان قاشلىقچى ۋىللىدە قىزىرىپ.

— ئەمدى سىلىمۇ ياپياشلا تۇل قالغان. كېيىن قايتا ياتلىق بولمىدىلا. ئۆز ۋاقتىدا ھە دېگەن بولسىلا سىلى بۇ جاڭگالدا، مەن بۇ يەردە يالغۇز ئۆتمەيتتۇق. شۇنچە يالۋۇرسىمۇ ماقۇل دېمىدىلە، ھېلىھەم بولسا...

«ئۆلە پوق ساقال ئوغرى. قېرىغىنىنى تۈيماي نېمە پوق چاپناپ يۈرىدۇ...»

ھېلىمخان قاشلىقچى دەس ئورنىدىن تۇردى.

ساۋۇت باخشى گېپىدىن توختاپ ھودۇقۇپ قارىدى.

— ئورۇنلىرىدىن تۇرۇۋاللىغۇ، ھېلىمخان؟

— خوش، مەن كېتەي.

— ئىككى ئېغىز مۇڭداشماي تۇرۇپ... سەۋەب قىلىپ قويمەنمۇ يا؟

— رەھمەت، سەۋەب قىلدۇرمىسام قىلدۇرماپتىمەن.

ھېلىمخان قاشلىقچى دەرۋازىدىن چىقىپ ئېشەكنى ئوجمىدىن يەشتى ـ دە، ئاچچىقىنى چىقىرىۋالماقچى بولغاندەك يۇلغۇن تايىقىنى ئېشەكنىڭ بىقىنىغا سانجىدى.

— خىت! ئوۋا تەگكۇ ھارام.

ئۇ كەينىدىن پاپپاسلاپ دەرۋازا ئالدىغا چىققان ساۋۇت باخشىغا قاراپمۇ قويمىدى.

«ھەنىم بولسا پاقلاننى بەرمەي تۇرۇپتىكەنمەن. ئۇ ھارامزىنا ئوغرىغا. توۋا، ئاغزىدىن ئايەت ئىسلام چۈشمەيدۇ ـ يۇ، دەۋاتقان گېپىنى، ياش ۋاقتىدا قىلغان گۇناھلىرىغا توۋا قىلىپ ئولتۇرماي. ئۆز ۋاقتىدىمۇ ھېلى ئۆگزىگە چالما تاشلاپ، ھېلى دېرىزىنى چېكىپ، ھېلى ئالۋان ـ سېلىق سۈيلىگەن بولۇپ جاپا سالغان، ئەل ـ يۇرتقا مېنى يامان ئاتلىق قىلىپ قويغانىدى.

دىلى بىلەن تىلى خۇداغا باغلانمىغان ئۇ قېرى پاھىشۋازنىڭ خەقىە ئوقۇپ قويغان دۇئاسى قانداق بولۇپ پايدا قىلىدىكىنتاڭ؟... ئوغۇللىرىنى كېلىنلىرىدىن كۆنلەپ قاپلا دەيدۇ تېخى. ئەمدى مېنىڭ كەينىمدىن تاپمىغان مۇشۇ گەپ قالغانىدى زادى. بولدىلا سەۋەب قىلدۇرمەن دەپ يۈرگۈچە، بۇ پاقلاننى سېتىپ پۇلنىغا كىيىم كىيەيچۇ. خوتۇنغا دۇم چۈشكەن ئاۋۇ ئوۋا تەگكۈگىمۇ سوۋۇتقۇ كادىمايدىغاندەك قىلىدۇ. ئاستا ـ ئاستا ئۆزى سۇۋۇپ قالا ياكى بولمىسا ئۆي تۇتسا تۇتا. قېرىغان ۋاقتىمدا ئۆزۈم بىلەن بولاي. دېگەنىبىلەن ئۇ كېلىنمۇ ماڭا يامانلىق قىلمىدى. ۋاي ئانا دېسە ئانا دەپ تۇرىدۇ. ئېشىمنى ئېتىپ بېرىۋاتىدۇ. باشقۇرغىلى ئاتا ـ ئانىسى بولمىغاندىكىن ئازسا ئېزىپ قالغان بولغىيدى. ئوغلۇم يارىتىپ خوتۇن قىلغاندىكىن ماڭا نېمە غەم؟ خەق دېگەن ئاغزى باكا، دەۋېرىدۇ. مېنىڭ كەينىمدىنمۇ نېمە گەپلەرنى تاپمىغان. ھەي... لېكىنزە، ئادەم ئۇششاق گەپ ئاڭلىسا چىدىغىلى بولمايدىكەن. قارائۇجمىلىكلەر ھېلىمىخانىنىڭ ئوغلى بىر بۇزۇق بىلەن توي قىپتۇ دېسە سەت ئەمەسمۇ. خەقنىڭ ئۇششاق گېپىگە قېلىش مېنىڭ پېشانەمگىلا پۈتۈلگەن بولغىيمىدى. ئالتۇننىساخاننى بۇزۇقكەنەي، تاپتىن چىقىپتىكەنەي دېيىشكىنى بىلەن ئوبدان ساق قىزىنى كېلىن قىلىۋالاي دېسەم بەرمىدى. ئابدۇباقاخۇنغا ئاش بولامدۇ زادى بۇ خوتۇن؟ ھازىرغۇ بىر ئوبدان ئۆتۈۋاتىدۇ. ئەتە ـ ئۆگۈن بۇرۇنقى ئويۇن ـ تاماشىلىرىنى سېغىنىپ قالسا ئۇ جاڭگالدا تۇرغىلى ئۇنماي قالاما؟ تۇرمىغان مېھمانىنىڭ كەتكىنى ياخشى دەپ، ئىسسىقىدا كېتىۋالسا ياخشىدى. ھەممىنى قىلغان ئاشۇ ئۆزۈمنىڭ ئوغلى. ئۇنىڭدىن باشقا خوتۇن تېپىلمايدىغاندەك دۇم چۈشۈپ، بىر ئامال قىلىپ ئىككىسىنى ئايرىۋەتسەم بولاتتى زادى...»

قارائۇجمىدە بىرەر كۈن ئارتۇق تۇرۇشقا رايى بارمىغان ھېلىمخان قاشلىقچى توغراقلىق بىنەمگە يەنە قايتىپ كەلدى.

ئالدىغا ھاردۇق سوراپ چىققان ئوغلى بىلەن كېلىنىگە ئوچۇق چىراي ئاچمىدى. ھەئە، چېچىنى بۇدۇر قىلىش ئۈچۈن بېشىغا ئاللىنېمىلەرنى يۆگىۋالغان كېلىنىنىڭ تۇرقىغا بىر قاراپلا يەنە خۇيى تۇتۇپ قالغانىدى. بازاردىكى سامسىخانىدىن ئۇلارغا ئاتاپ ئېلىۋالغان گۆشگىردىنىمۇ بەرگۈسى كەلمىدى.

«بۇزۇقنىڭمۇ قىلمايدىغان قىلىقى يوق زادى. سەتلىشىپ چېچىغا يۆگىۋالغان نەرسىسىنى. ئەر كىشى بولغاندىكىن قاتتىقراق ئىككى ئېغىز گەپ قىلماي، ئەينەك تۇتۇپ بېرىپ قاراپ ئولتۇرغان ئوخشايدۇ خوتۇنىنىڭ ئىشتىنىدا ناماز ئوقۇيدىغان ئاۋۇ لامزەللە كۆچۈكمۇ...»

ھېلىمخان قاشلىقچى خىيال سۈرۈپ ئۇزاق ئولتۇردى. ناماز ئوقۇشنىمۇ ئونتۇپ قالدى. قويلىرىغا قاراپ بېقىشنىمۇ ئېسىدىن چىقاردى. ھەئە، ئۇنىڭ كاللىسىغا ئوغلى بىلەن كېلىنى كىرىۋالغانىدى. خىياللىرى بەكمۇ چىگىچ ئىدى.

كەچتە ئوغلىنى ئايرىم چاقىرىپ بازاردىن ئەكەلگەن گۆشگىردىنى ئالدىغا قويدى.

ــ تونۇردىن سويۇشى ھامان يالتىراق خالتىغا يۆگەپ ئېلىۋالغانىدىم، تېخى ئىسسىق تۇرۇپتۇ، يەۋېلىڭ، بالام.

ئابدۇباقى گۆشگىردىدىن بىرنى قولىغا ئېلىپ، بىر چىشلەپ تۇرۇپ قالدى. ئاندىن لېگەندىكى گۆشگىردىدىن يەنە ئىككىنى ئېلىپ ئورنىدىن تۇردى.

ــ نەگە بارىسىز، بالام؟ ــ سورىدى ھېلىمخان قاشلىقچى نارازى بولۇپ، ــ تاماق دېگەنىنى ئولتۇرۇپ يېگۈلۈك، مېڭىپ يېسە يامان بولىدۇ.

ئابدۇباقى تەمتىرەپرەك جاۋاب بەردى:

ــ ئۆيگە ئاچىقىپ قىزىق چاي بىلەن يەي دېگەن.

ھېلىمخان قاشلىقچى ئاغزىنى ئۆمەللەپراق تۇختاپ قالدى. ئانىسىنىڭ گەپ قىلمىغىنىنى كۆرۈپ ئابدۇباقى ئاستا چىقىپ كەتتى.

«خوتۇنغا قىسىنغىنىنى كىم بىلمەيدۇ؟! ئۇ ئارزۇلۇقىغا بەرمەي گېلىدىن ئۆتكۈزەلمىدى ئەينا. ئوغۇل بالىغا دېگەن ئۆيلەنگەندىن كېيىن خوتۇنى تاتلىق بولۇپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ. بۇ ئالۋاستىنىڭ قانداق ھۇنىرى باردۇ؟ بىردەم كۆرمىسە گېلىدىن تاماقمۇ ئۆتمەس قىلىۋېتىپتۇيا ئابدۇباقاخۇننى. ھېچ بولمىسا رەھمەت ئانا دەپ، قېشىمدا ئولتۇرۇپ گۆشگىرىدىن بىرنى تۈگىتىپ يەپ ئاندىن خوتۇنغا ئېلىپ چىقسىمۇ قولىدىن تارتىۋالماستىم. قىزىق چاي بىلەن يەيمەن دەپ يالغان گەپ قىلىشلىرىدىن ئايلىناي. كېچە ـ كۈندۈز پوكىنىغا كىرىپ يېتىپمۇ تويمىغانمىدۇ ئۇ خوتۇنغا... ھېلىمۇ چىرايى تاتىرىپ، ياداپ، شۇمۇپ تاشلىۋەتكەندەك بولۇپ قاپتۇ. بۇنداق بولىۋەرسە تۈگىشىپ كەتمەمدۇ... ھېلىمۇ خوتۇن ئالغىلى ئىككى ئايدىن ئاشتى، ئەمدى ئۆزىنى سەل تارتمايۋ...»

ھېلىمخان قاشلىقچى قۇسۇرچى بولۇپ قالغانىدى. كېلىنىنىڭ كىيىنىشىدىن تارتىپ يۇرۇش ـ تۇرۇشىغىچە، ئاش ئېتىشىدىن تارتىپ ئۇلاغ ـ ئىلمەككە قارىشىغىچە ھېچقانداق ئىشى يارىمايتتى، كۆزىگە سىغمايتتى. ئولتۇرسا ـ قوپسا ئوغلىدىن ئەنسىرەيتتى، خۇددى كېلىنى ئوغلىنى تارتىۋالىدىغاندەك، ئۆيگە سولىۋېلىپ قېنىنى شوراۋاتقاندەك. ھەئە، ئۇنىڭ كۆزىگە كېلىنى كۈندىن ـ كۈنگە تولۇپ سەمرىپ كېتىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. كېلىنى بىلەن ئوغلى ئۆيگە كىرىپ كەتسىلا خاتىرجەم بولالمايتتى، كېلىنى خۇددى ئوغلىنى بوزەك قىلىۋاتقاندەك، قىينىۋاتقاندەك تۇيغۇغا كېلىپ بىئارام بولاتتى، كۆزىنى ئۇلارنىڭ ئىشىكىدىن ئۈزمەيتتى، ئەمما ئۆيگە كىرىپ باقمايتتى. ئۇ قارائۇجمىگە ئىككىنچى قېتىم بېرىپ كەلگەندىن كېيىن ئوغلىنىڭ بوسۇغىسىدىن پەقەتلا ئاتلىمىدى.

ياش ئەر ـ خوتۇن ھەقىقەتەن بىر ـ بىرىگە ئامراق ئىدى. ئېرى قويلارنى ئاچىقىپ كەتسە، خوتۇنى تاماق ئېتىپ كەينىدىن توشۇيتتى. قويلارنى سولىۋەتكەندىن كېيىن ئۆيگە بىر كىرىۋالسا

هەرگىز تالاغا چىقمايتتى. نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. ئۇلار ئەمدى ئانىسىنىڭ باتناشلىرىغا پەرۋا قىلمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. كېلىن تاماق ئەتىسە قېيىنئانىسىغا بىر قاچا سۈنۈشنى ھەرگىز ئېسىدىن چىقارمايتتى. قېيىنئانىسىنىڭ قاپاق تۇرۇش، سىلكىشلىرىگە پەرۋا قىلمايتتى، زورلاپ گەپ سوراپ قويماتتى، كىر ـ قاتلىرىنى يۇيۇپ بېرەتتى.

ئەپسۇسكى، ھېلىمىخان قاشلىقچى ئازراقمۇ تەسىرلەنمىدى. ئولتۇرسا ـ قوپسا ئوغلىنى كېلىنىنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرۇۋېلىشنى خىيال قىلاتتى. ئۇلارنى ئايرىۋېتىش ئۈچۈن ھەر خىل ئامال ـ چارىلەرنى ئىزدەيتتى.

ـــ بازارغا بىر بېرىپ كەلسەك بوپتىكەن، ـــ دەيدى ئالتۇنىنسا بىر كۈنى ئابدۇباقىغا.

ـــ بارساق بارايلى، ـــ دەيدى ئابدۇباقى، ـــ ھېلىمۇ بۇ جاڭگالدا زېرىكىپ كەتتىڭىز. مەنمۇ سىزنى بازارغا ئاپىرىپ ئۈچىڭىزغا كۈزلۈك كىيىم قىلىپ بېرەي دەپ تۇرغان.

ـــ قىش چىرەي دەۋاتسا كۈزلۈك ئالمىسامۇ بولا؟

ـــ ئەمىسە قىشلىق ئېلىپ بېرەرمەن.

ـــ قىشلىق كىيىملىرىم بار، بۇ قىش شۇنى كىيىمەن. بازارغا بېرىپ دوختۇرغا كۆرۈنۈپ باقايمىكىن دەيمەن.

ئابدۇباقى بىرئاز جىددىيلەشتى.

ـــ مىجەزىڭىز يوقمۇ؟

ـــ ياقەي، بىر يېرىم ئاغرىمايدۇ.

ـــ ئەمىسە دوختۇرغا كۆرۈنۈپ...

ئالتۇنىنسا پىسىڭىدە كۈلۈۋەتتى.

ـــ سىز دادا بولىدىغاندەك قىلمىسىز.

ـــ نېمە دېدىڭىز؟ ـــ دەيدى ئابدۇباقى ئايالىنىڭ گېپىنى تازا ئاڭقىرالماي.

ـــ قورسىقىمدا بارمىكىن دەيمەن، كالۋا، ـــ دەيدى

ئالتۇننىسا ئەركىلەپ.

ــ راستما؟ ــ ئابدۇباقى ھاياجانلاندى، ــ قورسىقىڭىزنى ئېچىڭا كۆرۈپ باقاي.

ــ ۋايجان، ھازىر تېخى بىلگىلى بولمايدۇ، ــ دېدى ئالتۇننىسا ئابدۇباقىنى قورسىقىنى تۇتقىلى قويماي، ــ راست بارمۇ، يوقمۇ دوختۇرغا تەكشۈرتۈپ باقاي دېگەن.

ھاياجانلانغان ئابدۇباقى ئالدىراپ قالغانىدى.

ــ ئانامغا دەپ قويۇپ ھازىرلا ماڭىلى ئەمەسە.

ــ كەچ بولۇپ كەتتى، ئەتە ئەتىگەندە ماڭىلى، ــ دېدى ئالتۇننىسا، ــ لېكىن بويۇمدا بارلىقىنى ئانامغا دېمەي تۇرايلى.

ــ نېمىشقا؟

ــ ھازىر دېسەكمۇ ئانام مېنى ئالداۋاتىدۇ دەپ ھەرگىز ئىشەنمەيدۇ، قورسىقىم يوغىنىغاندا ئۆزى بىلىپ قالا.

ــ بۇ ئانامغا نېمە بولدىكىنتاڭ، ــ دېدى ئابدۇباقى ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، ــ بارغانسېرى جۇدۇن بولۇپ قالغىلى تۇردى، ئۇنداق قىلىپ كەتمەسمۇ بولىتى.

ــ ئاستا ـ ئاستا ئوڭشىلىپ قالا، ــ دېدى ئالتۇننىسا ھەسرەتلەنگەن ھالدا، ــ بۇرۇنقى ئىشلىرىمنى قوبۇل قىلالمايۋاتىدۇ شۇ...

ئوغلىنىڭ قاق سەھەردە ئېشەكنى ھارۋىغا قېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ھېلىمىخان قاشلىقچى پايپاسلاپ كەلگىنىچە سورىدى:

ــ بىر يەرگە بارامسىز؟

ــ بازارغا بارىمەن، ــ دېدى ئابدۇباقى قىسقىلا قىلىپ.

ــ بازارغا بېرىپ نېمە قىلىسىز؟ زۆرۈر سودىلىقمىز بولمىسا.

ــ ئالتۇننىسانى بازارغا ئاپىرىپ كېلەي، ھېلىمۇ ئىككى ـ ئۈچ ئايدىن بېرى بۇ جاڭگالدا زېرىكىپ كەتتى.

ــ بازارغا بارغۇسى كېلىپ قاپتۇ ـ دە، كۆڭ مونچاقىنىڭ، ــ دېدى ئانا ياسىنىپ ـ جابدۇنۇپ چىققان كېلىنىگە ئاداۋەت بىلەن

قاراپ.

ـــ ماڭا پىشكى پۇل بېرىڭ، ئانا، ـــ دېدى ئابدۇباقى خوتۇنى كۆتۈرۈپ چىققان كۆرپىنى ھارۋىغا سېلىۋېتىپ.

جۇدۇنى ئۆرلەپ تۇرغان ھېلىمىخان قاشلىقچى زەردە بىلەن ۋارقىرىدى:

ـــ مەندە پۇل يوق!

ئابدۇباقى ئانىسىغا ئەركىلىدى:

ـــ چاقچاق قىلماڭا، ئانا، بازارغا قۇرۇق قول بارغىلى بولمىسا يا.

ـــ مېنىڭ نېمە كارىم؟ ئۆيدىكى بار پۇلنىڭ ھەممىسىنى ئاۋۇ تېپىلماسنىڭ خورمىسىنى ئالىمەن دەپ بېشىغا سۇ قۇيۇپ تۈگەتتىڭىز، ـــ ئانا كېلىنىگە زەردە بىلەن ئالايدى، ـــ ئەمدى ئولتۇرۇپ ـ قوپۇپ دوست تارتىپ شە ـ بازارنى سېغىنىپ قالغان ئوخشايدۇ. شۇنچە پۇلنى خەجلىگەندىكىن خۇدايا توۋا دەپ قوڭىنى غىت قىسىپ ئولتۇرماي...

ئالتۇننىسا تاققىدە كەينىگە يېنىپ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

ـــ نېمانداق گەپ قىلىسىز، ئانا؟ ـــ دېدى ئابدۇباقى رەنجىپ، ـــ بازارغا بېرىپ كەلگەننىڭ نېمە يامىنى بار؟ ئاتا ـ ئانىسى ھايات بولغان بولسىمۇ بۇ چاغقىچە نەچچە قېتىم ئازنىلاپ بېرىپ بولىتى.

ـــ ئىشقىلىپ، مەندە پۇل يوق، ـــ دېدى ھېلىمىخان قاشلىقچى، ـــ كۆرگەنسىز، يېنىمدا پۇل بولغان بولسا، ئۆتكەندە بازارغا بارغاندا بىر پاقلاننى سېتىپ خەج قىلىپ كەلمەيتتىم.

ـــ ئەمىسە مەنمۇ شۇنداق قىلاي.

ئانىسىنىڭ پۇل بەرمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن ئابدۇباقى ئېغىلغا كىرىپ ئىككى پاقلاننى باغلاپ چىقتى. ھېلىمىخان قاشلىقچىنىڭ ئوغلىنى توسۇۋالغۇسى، ئىككى پاقلاننى تارتىۋالغۇسى بار ئىدى، لېكىن ئۇنداق قىلالمىدى. ھەئە، ئوغلىنىڭ قەتئىيلىك چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپ لام ـ

جىم دېيەلمىدى. يەنە بىر تەرەپتىن ئوغلىنى رەنجىتىپ قويۇشنى خالىمايتتى، چۈنكى ئوغلى رەنجىپ قالسا خوتۇنى تەرەپكە تېخىمۇ بەك ئېغىپ كېتەتتى. ھېلىمىخان قاشلىقچى ئوغلىنىڭ قولىغا بىر ھەر - ئىككى يۈز كوي پۇل تۇتقۇزۇپ يولغا سېلىپ قويمىغىنىغا تولىمۇ پۇشايمان قىلدى.

«بۇنىڭ ھەممىسى خوتۇنى دېگەن ئاۋۇ پاسكىنىنىڭ ئويۇنى. خوتۇنىنىڭ ئالدىدا ماڭا پوشمۇ دېمەيدىغان بولۇۋالدى مانا. ئۇنچە كاجلىق قىلماي قولىغا ئازراق پۇل بەرسەم بوپتىكەن. ئىسىت ئىككى پاقلان... غېرىچنى دەپ غۇلاچتىن قۇرۇق قالدىمغۇ ئەجەب. ۋاي بۇ بۇزۇقنىڭ ئالۋاستىسى، سېھىر - جادۇسى بار ئوخشىمامدۇ. ماڭا قاش كۆتۈرۈپ قارىيالمايدىغان بالا ئىدى ئابدۇباقاخۇن. مانا ئەمدى ھېچ پۇشتىغا ئىلىدىغاندەك ئەمەس...»

ئابدۇباقى بىلەن ئالتۇنىنسا ئېشەكنى مېڭىشىغا قويۇپ بېرىپ خېلى ئۇزاققىچە گەپ قىلىشمىدى. ھەئە، ھەر ئىككىسىنىڭ كۆڭلى غەش ئىدى. ئانا ئۇلارنى خوش دەپ ئۇزىتىپ قويماقتا يوق، كەينىنى قىلىپ تۇرۇۋالغانىدى.

— ئانامنىڭ گەپلىرىنى كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ، — دېدى ئابدۇباقى ئايالىنىڭ قولىنى تۇتۇپ.

— ھېچقىسى يوق، — دېدى ئالتۇنىنسا ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، — سىزلا كۆڭلۇمگە ئازار بەرمەسىڭىز بولدى.

ئابدۇباقى بازاردا ئىككى پاقلاننى دېگەن يېرىگە ساتالىدى. ئاندىن ئايالىنى بازارلىق شىپاخانىغا ئەكىرىپ تەكشۈرتتى. دوختۇر ئالتۇنىنسانىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ، بەدىنىدىكى ئالامەتلەرنى سوراپ ۋە سۈيدۇكىنى تەكشۈرۈپ راستلا قورسىقىڭىزدا بار ئىكەن دەپ دىياگنوز قويدى. ھەئە، بۇنىڭدىن ياش ئەر - خوتۇن تەڭلا خۇش بولۇشتى. ئايالىنى تەبرىكلەپ بىر قۇر كېيىم ئېلىپ بەرمەسەم زادى بولمايدۇ دەپ تۇرۇۋالدى ئابدۇباقى. لېكىن، ئالتۇنىنسانىڭ ئىككى پاقلانىنىڭ پۇلىنى خەجلىگۈسى كەلمىدى.

— پۇلىنى يېنىڭىزغا سېلىپ قويۇڭ، ھازىرچە بىرنەرسە

كىيگۈم يوق، ــ دېدى ئالتۇننىسا.
ئابدۇباقى ئەجەبلەندى.
ــ نېمىشقا؟ ئانامنىڭ ئەتىگەن دېگەن گېپىگە تېخىچە خاپا بولۇۋاتامسىز؟
ــ ياقەي.
ــ ئەمىسە نېمىشقا...
ــ ماقۇل دەڭ، ھازىرچە پۇلنى بۇزماي تۇرايلى.
ــ ئاتايىن ئىككى پاقلاننى سېتىپ، پۇلىنى خەجلىمەي كېتىمىزما؟
ــ شۇنداق قىلىلى، ئەكېلىڭ پۇلنى مەن ساقلاپ قويىاي. سىزدە تۇرسا خەجلىگۈڭىز كېلىپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ، ــ ئالتۇننىسا ئابدۇباقىنىڭ قولىدىن پۇلنى ئېلىۋالدى، ــ ئېسىڭىزدە بولسۇن، بۇنىڭدىن كېيىن بەتخەجلىك قىلمىشىڭىزغا رۇخسەت يوق. ئەمدى بىز ئىككى جان ئەمەس، ئۈچ جان بولدۇق. بالىمىز ئۈچۈن ھازىردىن باشلاپ پۇل جۇغلاپ قويىمىساق بولمايدۇ...
ــ ھېچ بولمىسا قورساقتا بىرەر ۋاخ تاماققۇ يەمسز؟ ــ دېدى ئابدۇباقى ئايالىنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.
ئالتۇننىسانىڭ ئابدۇباقىغا يەنە بىرمۇنچە ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى دېگۈسى بار ئىدى. ئېرىنىڭ ساددىلىق چىقىپ تۇرغان چىرايىغا قاراپ گېپىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتتى ۋە كاللىسىغا ئاستا ـ ئاستا سىڭدۈرىمەن دەپ ئويلىدى ئۇ.
ئۇلار بىر ئاشپۇزۇلغا كىرىپ تاماق يېيىشتى. ئاندىن ئۇنئالغۇغا باتارىيە، يېڭىدىن نەشرىدىن چىققان ناخشا لېنتىسى سېتىۋالدى. ئالتۇننىسا قايتىش ۋاقتىدا قىيىنئانىسىغا ئاتاپ ئىككى نان ئارىسىغا ئون زىخ كاۋاپ سىيرىۋالدى.
ئابدۇباقى ئېشەكنىڭ بېشىنى توغرا قىلىق بىنەمگە قارىتىپ ھەيدەشكە باشلىدى. ئالتۇننىسانى ئېغىر خىيال بېسىۋالغان، ئابدۇباقىنىڭ ۋۇجۇدىدىكى بالا خۇشلۇقى تېخى تارقىمىغانىدى.

ـــ هېچ بولمىسا بازارغا يېنىپ كەلسەكمۇ بوپتىكەن، ـــ دېدى ئالتۇننىسا نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئاغزىدىن چىقىرالمىغان ئارزۇسىنى ئېيتىپ، ـــ بىزمۇ ئادەم بار يەردە ياشىساق دەيمەن. بالىمىزمۇ تۇغۇلغاندىن كېيىن ئادەمگە ئارىلىشىپ چوڭ بولسا، مەكتەپتە ئوقۇسا...

ـــ مېنىڭمۇ ئۇ جاڭگالدا بىرەمۇ تۇرغۇم يوق، ـــ دېدى ئابدۇباقى ئېشەكنى «خىت» دەپ توۋلاپ قويۇپ، ـــ ئانام ئۇنمايدۇ شۇ.

ـــ ئاۋۋال بازاردىن باش تىققۇدەك بىرەر ئۆي قىلىۋالساق، كېيىنچە ئانامنى ئۇنتىپمۇ قالاتتۇق.

ـــ بىزدە ئۆي ئالغۇدەك پۇل بولمىسا، ـــ ئابدۇباقى شۇنداق دەپ بىردىنلا ئايالىغا قارىدى، ـــ يا بولمىسا جاڭگالدىكى قوينى ساتمىزمۇ يا؟

ـــ توۋا دەڭا، ئانام ھەرگىز ئۇنمايدۇ.

ئالتۇننىسا ئاغزىدا شۇنداق دېگىنى بىلەن كۆڭلىدە ئېرىنىڭ شۇنداق قىلىشىنى خالاپ قالغانىدى.

ـــ ھەممىسىنى بىراقلا ساتمىز دېسەك ھەرگىز ئۇنمايدۇ. مۇشۇنداق ھەپتە ـ ئون كۈندە بىرەر قېتىم بازارغا بېرىپ بىر ـ ئىككىدىن ساتساق گەپ قىلالمايدۇ.

ـــ مەيلى شۇنداق قىلساق قىلىلى ئەمىسە. ھازىر قاقشىغىنى بىلەن كېيىن بازاردىن ئۆي ئېلىپ ياندۇرۇپ ئەكەلسەك دۇئا قىلىپ قويا. شۇغىنىسى ماڭا تېخىمۇ بەك ئۆچ بولۇپ كېتىدىغان بولدى.

ـــ كېيىن چۈشەندۇرۇپ قويىمىز.

ھازىرلا بازارغا يېنىپ كېلىدىغاندەك ئالتۇننىسانىڭ خۇشلۇقى ئىچىگە سىغمايلا قالدى.

ـــ بازارغا يېنىپ كەلسەك تىجارەت قىلايلى.

ـــ قانداق تىجارەت قىلىمىز؟

ـــ كىيىم ـ كېچەك دۇكىنى ئاچايلى. بۇنىڭغا مېنىڭ خېلى

ئېپىم بار. شەھەردىكى ۋاقتىمدا بىر خەنزۇنىڭ كىيىم ـ كېچەك دۇكىنىدا ئۇچ ـ تۆت ئاي ئىشلەپ باققانىدىم.

ـــ بىز تىجارەت قىلىپ ئوخشىتالارمىزمۇ؟

ـــ نېمىشقا ئوخشىتالمىغۇدەكمىز؟ بازاردىكى ئايالالار كىيەلىگۈدەك كىيىملەرنى ئاچىقىپ، ئۆزۈممۇ بىرەر قۇردىن كىيىپ تۇرۇپ ساتىدىغان بولسام بەس ـ بەستە ئېلىپ كېتەمدىكى تېخى.

ـــ ئۇغۇ راست، سىزگە ئېگىن بەك يارىشىدۇ.

ئابدۇباقىنىڭ شۇ تاپىنىڭ ئۆزىدىلا بازاردىن كاتتا كىيىم ـ كېچە دۇكىنى ئاچقۇسى كېلىپ كەتتى. ھەئە، بازاردىكى ساتىتارخان پوقاق ھاجىمغا ئوخشاش كاتتا دۇكاندىن بىرنى ئىچىۋالسا، ئايالى بىلەن ئولتۇرۇپ مال ساتسا، دۇكانىنىڭ بىر بۇلۇڭىدىكى تېلېۋىزوردىن توختىماي ناخشا ـ ئۇسسۇل چىقىپ تۇرسا...

ھېلىمىخان قاشلىقچى كېلىنىنىڭ قولىدىكى ناننىڭ ئارىسىغا ئېلىنغان كاۋاپقا قاراپمۇ قويمىدى.

ـــ ئاچ قالمىدىم، ئۆزلىرى يېسىلە.

ئالتۇننىسا ئانىسىنىڭ كەينىدىن قاراپ تۇرۇپلا قالدى.

«ئىككى پاقلاننىڭ پۇلىنى خەجلەپ چىقىپ، ئاغزىمنى ئىككى زىخ كاۋاپ بىلەن ئەتمەكچى ئوخشايدۇ، ـــ دەپ ئويلىدى ھېلىمىخان قاشلىقچى، ـــ ئۆزى يېسۇن ئۇنداق كاۋاپنى. كىم بىلىدۇ، ئاغزىمنى بەللەش ئۈچۈن ئۇ كاۋاپقا دۇئا ئوقۇتۇپ كەلدىمۇ تېخى بۇ جادۇگەر. ئېھتىيات قىلاي، بۇنىڭدىن كېيىن قولىدىن بىرنەرسە ئېلىپ يېمەي زادى... ئەمدىغۇ ئىككى پاقلاننىڭ بېشىغا چىققاندىكىن كېلەر يىلىغىچە غەلۋە قىلماي غىت قىسىپ ئولتۇرا...»

ھېلىمىخان قاشلىقچى چوتنى خاتا سوققانىدى. ئۇ كېلىنىگە باتناپ قالغاندىن بېرى ئوغلىغىمۇ گەپ قىلماي، تامىقىنىمۇ ئۆزى ئېتىنپ يەپ، كۈن ـ كۈنلەپ ئۆيدىن تالاغا چىقماي

نامزىنى ئوقۇپ ئولتۇرىدىغان بولۇۋالغانىدى.

ئىككى ھەپتە ئۆتكەندە ئاپتاپسىنغاچ چىقىپ ئېغىلدىكى قويلارغا شۇنداقلا قارىغان ھېلىمخان قاشلىقچى ھوشىدىن كەتكىلى قىل قالدى. ئېغىلدا قوينىڭ يېرىمى قالغانىدى.

ــ ئابدۇباقاخۇن، ھاي ئابدۇباقاخۇن، مەيەگە چىقتىڭا، ــ دېدى ئۇ تىترىگەن ھالدا.

ــ نېمە بولدىَ، ئانا؟ ــ سورىدى ئابدۇباقى ئانىسىنىڭ ئۆمسە چىرايىغا قاراپ.

ــ ئېغىلغا قوينى چالا سولىغان ئوخشىمامسىز؟ يېرىمى يوق تۇرىدۇ ئەينا.

ئانىسىنىڭ مەقسىتىنى چۈشەنگەن ئابدۇباقى خاتىرجەملىك بىلەن جاۋاب بەردى.

ــ چالا سولىمىدىم، ھەممىسى شۇ.

ــ ئەمسە ئاز تۇرىدۇغۇ؟

ــ ساتتىم.

ــ قاچان ساتتىڭىز؟

ــ ئۆتكەن ھەپتە.

ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ چىرايى ھېلى قارىداپ، ھېلى تاتىرىپ كەتتى، لەۋلىرى تىترەيتتى.

ــ شۇنچىۋالا قوينى سېتىپ نېمە قىلدىڭىز؟

ــ خەجلىدىم.

ــ يالغان گەپ قىلماڭ.

ــ يالغان گەپ قىلمىدىم.

ھېلىمخان قاشلىقچى ئۆزىنى تۇتۇۋالالمايلا قالدى.

ــ ئاغىچىڭىز دېگەن بۇزۇققا خەجلەپ بەرگەنسىز تايىنلىق.

ئابدۇباقى گەپ قىلماي ئۆيگە كىرىپ كەتتى. يەنە تۇرسا ئانىسىنىڭ ئاغزىدىن بۇنىڭدىنمۇ بەتتەر گەپ چىقىدىغانلىقىنى بىلەتتى. ھەئە، ھېلىمخان قاشلىقچى چىرايلىقچە ئىككى ئېغىز گەپ سورىغان بولسا، ئابدۇباقى ئايالىنىڭ ئىككىلەت

ئىكەنلىكىنى، قوي ساتقان پۇللارغا بازاردىن ئۆي ئېلىپ دۇكان ئاچماقچى بولغانلىقىنى، جىق پۇل تېپىپ بالىسىنى چوڭ شەھەرلەردە ئوقۇتۇشنى ئويلاۋاتقانلىقىنى دەپ بەرگەن بولاتتى. بىراق، ئانىسى بۇ ھەقتە ئېغىز ئېچىشقا پۇرسەت بەرمىدى. ئايالىنى سەت گەپلەر بىلەن ھاقارەتلىدى. ئانا بىلەن تەڭ بولغىلى بولامدۇ؟ شۇڭا ئۇ ئۆزىنى قاچۇرغان، دالدىغا ئالغانىدى.

شۇ كۈندىن باشلاپ ھېلىمخان قاشلىقچى قويلىرىنىڭ يېنىغا ئوغلى بىلەن كېلىنىنى يېقىن يولاتمىدى. قويلارنى جاڭگالغا ئۆزى چىقىراتتى، ئۆزى پىچان تاشلايتتى. ئۇ كېلىنگە چىش ـ تىرنىقىغىچە ئۆچ بولۇپ كەتكەنىدى.

«ھەممىنى قىلغان ئاشۇ بۇزۇق. ئابدۇباقاخۇنغا گەپ ئۆگىتىپ قويلىرىمنى ساتتۇرۇۋەتتى. قوينىڭ ھەممىسىنى ساتتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن پۇلنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ بىراقلا قاچماقچى. ئاھ، خۇدا، نېمانچە ئەقىلسىز چوڭ بولۇپ قالغاندۇ بۇ ئابدۇباقاخۇن؟ كىچىك ۋاقتىدىغۇ كۆكسۈمىنى يۇماي ئېمىتكىنىمنى، قولۇمنى يۇماي تاماق بەرگىنىمنى بىلمەيمەن بولمىسا. ھەئە، ئاشۇ خوتۇن ئەقلىنى بۇلغىدى، بېشىنى ئايلاندۇرۇۋالدى. قانداق قىلسام ئابدۇباقاخۇننى ئۇ جادۇگەرنىڭ قولىدىن قۇتۇلدۇرۇۋالارمەن؟ ئۆلتۈرۈۋېتىشنىڭ ئورنى بولمىسا يا...»

بىر كۈنى ئەتىگەندە قويلىرىنى جاڭگالغا چىقىرىش ئۈچۈن ئېغىلنىڭ ئىشىكىنى ئاچقان ھېلىمخان قاشلىقچى كۆزلىرىنى چەكچەيتكىنىچە ئېغىلنىڭ تېمىغا يۆلىنىپ قالدى. تاپىنىدىن كىرگەن بىر ئوت ئىچ باغرىنى كۆيدۈرۈپ مېڭىسىدىن چىقىپ كەتتى. ئېغىلدا يېڭىدىن قوزىلىغان بىر ساغلىقتىن باشقا ھېچنېمە قالمىغانىدى. يۈگۈرۈپ بېرىپ ئوغلىنىڭ ئىشىكىنى ئالدىغا كەلدى، ئىشىك قۇلۇپلاقلىق ئىدى. ئېشەكمۇ، ئېشەك ھارۋىسىمۇ يوق ئىدى.

ـــ ھۇ ئىنسابسىزلار، مېنى قاقشاتقىنىڭنى خۇدايىم

كۆزۈڭگە كۆرسىتە. قوي ساتقان پۇلنى خەجلەشكە نېسىپ قىلماس، ئىلاھىم...

ھېلىمخان قاشلىقچى ينغىلىغان پېتى ئوغلىنىمۇ، كېلىنىنىمۇ ئۇزاق قارىدى.

قويلىرىنى كۆڭۈلدىكىدەك سېتىپ پۇل قىلىۋالغان ئابدۇباقى بىلەن ئالتۇننىسا بەكمۇ خۇشال ئىدى.

— ئانامنى چوقۇم رازى قىلىۋالىمىز.

— بۇ پۇللارنى نەچچە ھەسسىلەپ قايتۇرۇپ بېرىمىز.

— راھەت كۆرسىتىمىز.

— ھەرەمگە ئەۋەتىمىز خۇدايىم بۇيرۇسا.

ئۇلار شۇنداق دېيىشىپ بىر ـ بىرىگە تەسەللى بېرىشەتتى.

— جۇرۇك، ئەمدى بازار ئەتراپىدىن ئۆي كۆرۈپ باقايلى، ئېپىدىرەك ئۆي ئۇچراپ قالسا ۋاقتىدا ئېلىۋالايلى، — دېدى ئالتۇننىسا پۇللارنى بىر قۇر ساناپ چىققاندىن كېيىن، — ئىمكان بار ئەرزانراق ئۆي ئالايلى. كىيىم ـ كېچەك تىجارىتىگە دەسمايە جىقراق كېتىدۇ.

— ئۇنداق بولسا ئابدۇنەبى ئاخۇننى قىچقىراي، ئۆي ئۇقۇشۇپ بەرسۇن.

— بولدى، ئۇنى توۋلىماك، — دېدى ئالتۇننىسا چىرايىنى پۇرۇشتۇرۇپ، — ئېسىمگە كەلگەندە تاپىلاي قويايلى، بازارغا يېنىپ كەلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن ھەرگىز ئارىلاشمايلى.

— نېمىشقا؟ — دېدى ئابدۇباقى، — ئابدۇنەبى ئاخۇندىن باشقا تۇغقىنىم، يا ئاغىنەم بولمىسا مېنىڭ.

— ئىشقىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئارىلاشمايسىز، — دېدى ئالتۇننىسا قاپىقىنى تۇرۇپ، — ئەگەر گېپىمگە كىرمىسىڭىز، بولدى، بازاردىن ئۆي ئالمىساق ئالمايلى، جاڭگالدا سىڭگەن نېنىمىزنى يەپ ئولتۇرايلى.

— ماقۇل، — دېدى ئابدۇباقى ۋەدە بېرىپ، — گېپىڭىزنى ئاڭلىسام بولامدۇ زادى.

ئۇلار كىشىلەردىن ئۇقۇشۇپ يۈرۈپ بىر - ئىككى ئۆيىنى كۆرگەن بولدى. بۇ ئۆيلەر ئالتۇننىسانىڭ مۆلچەرىدىكىدىن خېلىلا قىممەت ئىدى. ئۆي سېتىۋالسا دۇكان ئېچىشقا، تىجارەت قىلىشقا دەسمايە كەملەيتتى.

ئابدۇباقى ئۆي كۆرۈۋېرىپ زېرىككەندى.

— سىلى بازاردىن ئۆي ئېلىپ نېمە قىلىلا، بالام؟ — دېدى ئابدۇباقىنى تونۇۋالغان بىرەيلەن ئۇلارنىڭ مەقسىتىنى بىلگەندىن كېيىن، — قارائۇجمە بىلەن بازارنىڭ ئارىلىقى بىر چېكىم تاماكا چەككۈچىلىك يول. ھېلىمىخان بىلەن سىلىنىڭ نوپۇسلىرى ھېلىمۇ قارائۇجمىدە. دەپتەردىن تېخى ئۆچۈرۈۋېتىمىدى. دەرھال كەنت كادىرلىرىنى ئىزدىسىلە، ئۆيلۈك يەر بېرىڭلار، ئۆي سېلىپ يېنىپ كېلىمەن دېسىلە، چوقۇم ئۆيلۈك يەر بېرىدۇ. ئاشۇ يەرگە ئۆي سالسىلا ئەرزان چۈشمەمدۇ.

بۇ مەسلىھەت ئەر - خوتۇن ئىككىلىسىگە ياقتى. ئۇلار قارائۇجمە كەنتىنىڭ سېكرېتارىنى تېپىپ ئەھۋال ئېيتتى.

— راستلا يېنىپ كەلسەڭلار ئۆيلۈك يەر بەرسەك بولىدۇ، — دېدى سېكرېتار، — ئۆتكەندىمۇ ھېلىمىخاچامغا كەنتكە يېنىپ كېلىشنى تاپىلىغانىدىم. بۇ تەلىپىڭلار يوللۇق. بىراق، يەرنى مەن ئۆز ئالدىمغا كېسىلمەيمەن. ئەھۋالىڭلارنى تەپسىلىي قىلىپ بىر پارچە ئىلتىماس يېزىپ بېرىڭلار. بازارلىق يەر باشقۇرۇش پونكىتىغا دوكلات قىلىپ تەستىق ئالايلى. ئاندىن ئۆيلۈك يەر كېسىپ بېرىمىز. ئاشۇ ۋاقىتتا ھېلىمىخاچام ماقۇل دەپ يېنىپ كەلگەن بولسا، ھېلىغىچە ئۆيۈڭلەرمۇ پۈتۈپ قالاتتى...

ئۇلار سېكرېتارنىڭ قېشىدىن خۇشال يېنىپ چىقتى. ئالتۇننىسا ھېسابلاپ كۆرۈپ خېلى جىق پۇلنىڭ تېجىلىپ قالىدىغانلىقىنى، بۇ پۇللار بىلەن كۆڭۈلدىكىدەك دۇكان ئېچىپ تىجارەت باشلىغىلى بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

— دەسمايىنى قانچە جىق سالساق پايدىنى شۇنچە كۆپ ئالغىلى بولىدۇ، — دېدى ئۇ ئابدۇباقىغا چۈشەندۈرۈپ، —

شەھەردە ھەر كاتتا كىيىم ـ كىچىك دۇكانلىرى بار، ئۇلار مالغىلا ئەمەس، دۇكانغىمۇ بىرمۇنچە پۇل خەجلەپ بېزەيدۇ، كىرسە ئوردىنىڭ ئۆزى.

ـــ ئۇنداق بولسا شەھەرگە كىرىپ كىيىم ـ كىچىك دۇكانلىرىنى كۆرگەچ، تىجارەتنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇشۇپ باقمايمىزمۇ؟ ـــ دېدى ئابدۇباقى.

ئابدۇباقى ئالتۇننىسا بىلەن توي قىلىشقا پۇتۇشكەن ۋاقىتتا تويلۇق ئېلىش ئۈچۈن شەھەرگە بىر قېتىم كىرىپ چىققانىدى. ھەئە، شۇ تاپتا خۇشاللىقتىنمۇ ئەيتاۋۇر كۆڭلى شەھەرنى تارتىپ قالغانىدى. ئالتۇننىسا كۆيۈمى يوق ئاكىسىنى ئانچە سېغىنىپ كەتمىگەن بولسىمۇ، لېكىن كىندىك قېنى تۆكۈلگەن، كىچىكىدىن ئويناپ چوڭ بولغان شەھەرنى خويمۇ سېغىنغانىدى. ئۇنىڭسىزمۇ ئابدۇباقى بىلەن شەھەرگە كىرىپ، تونۇش ـ بىلىشلەرگە تەگكەن ئېرىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئارزۇسىمۇ بار ئىدى.

ـــ مەيلى، شەھەرگە كىرسەك كىرەيلى، ـــ دېدى ئۇ، ـــ شۇغىنىسى كەچكىچە يېنىپ چىققىلى بولماسمىكىن.

ـــ يېنىپ چىقالمىساق قونۇپ قالارمىز.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئاپتوبۇس بىلەن شەھەرگە كىردى.

ئالتۇننىسانىڭ سومكىسىدىن پۇل ئېلىپ كىرا پۇلىنى بېرىۋاتقانلىقىغا كۆزى چۈشكەن ئابدۇباقىنىڭ خىيالىدىن لەپىدە بىر ئەندىشىلىك خىيال كەچتى.

ـــ پۇلنى سومكىڭىزدىن ئېلىپ ئوبدانراق بىر يەرگە جايلاشتۇرۇۋالمىسىزكى، شەنىڭ ئوغرى ـ يانچۇقچىسى يامان دەپ ئاڭلىغانىدىم.

ـــ بۇنچە جىق پۇلنى نەگە سالامەن، سومكىغا سالماي؟

دېمىسىمۇ ئالتۇننىسانىڭ سومكىسىدىن باشقا پۇل سالغۇدەك يېرى يوق ئىدى. كىيىۋالغان پادىچى شىمىنىڭ يانچۇقىغا ھېچنېمە پاتمايتتى.

ـــ ئەكېلىكى، ئۇنداق بولسا قويۇن يانچۇقۇمغا سېلىپ قويايي، ـــ دېدى ئابدۇباقى.

ئالتۇننىسا پۇلدىن ئۇچ يۈز كوي ئايرىۋېلىپ قالغىنىنى ئابدۇباقىغا ئېلىپ بەردى.

ـــ چىكراق سېلىكى ئەمسە، يانچۇقىڭىز خېلى چوڭقۇردۇ - ھە؟

ـــ خاتىرجەم بولۇڭ، سىزنى سالسامۇ چۆكۈپ كېتىسىز، ـــ دېدى ئابدۇباقى چاقچاق قىلىپ.

قاينام بازار، زامانىۋى شەھەر مۇھىتى ئابدۇباقىنى رام قىلىۋالغانىدى. كىچىك بالىدەك ھەممە نەرسىگە قىزىقىپ قارايتتى. ئالتۇننىسانىڭ كۆڭلى ئانچە خۇشال ئەمەس ئىدى.

قەلبىدە كۆپ ئازابلارنى، ھەسرەتلىك ئەسلىمىلەرنى قالدۇرغان بۇ شەھەر ئۇنىڭ كۆڭۈل جاراھەتلىرىنى قوزغاپ قويغانىدى. ھەئە، كۆز ئالدىدىن ئاكىسىنىڭ لامزەللە چىرايى، يەڭگىسىنىڭ بىشەم، رەھىمسىز تۇرقى، كوچىدىكى سەرگەردانلىق تۇرمۇشى، بالىسىنى بېقىپ بېرىۋاتقان دوختۇر ئايالنىڭ ئىنىسىنىڭ ۋاي سىزنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم، ئاچامغا دېدىم، ئىككىمىزنىڭ تويىنى قىلىپ قويىدىغان بولدى دەپ ئالداپ ئېپىتىگە تېگىپ كېيىن تېنىۋېلىشى، رېستورانمدا ئىشلىسەڭ مائاش بېرىمەن دېگەن قاپقارا خوتۇننىڭ ئۇنى ئالداپ ھاراق سورۇنىدا ئەرلەرگە ھەمراھ بولىدىغان پاھىشىگە ئايلاندۇرۇپ قويۇشى، كېيىن ئابدۇباقى بىلەن تونۇشقىنى... بىر - بىرلەپ ئۆتتى. ھەئە، «ئەر ئالماس بۇزۇق» دېگەن ھاقارەتلىك تامغا ئۇنىڭغا بۇ شەھەردە خېلى بۇرۇنلا بېسىپ قويۇلغانىدى. يامان ئاتقى چىققاندىن كېيىن ئەرلەر ئۇنى داۋاملىق ئىزدەپ تۇردى. لېكىن، بىرسىمۇ ئۇنى چىن يۈرىكىدىن ياخشى كۆرمىدى. كۆڭلىنى خۇش قىلىۋېلىپلا ئىشتىنىنى قولتۇقلاپ بەخىرامان كېتىپ قالاتتى. ئىنسابلىقراقلىرى پۇل بېرەتتى. ئىنسابسىز، نامەردلىرى مۇشت بېرەتتى. ئابدۇباقى ئۇنىڭ بىلەن بىر كېچە

بىللە بولۇپلا ئەتىسى توي قىلىش تەلىپىنى قويغاندا قۇلىقىغا ئىشەنمەي ھەيران قالغان، ئالداۋاتامدىكىن دەپ ئىشەنمىگەنىدى. ئابدۇباقى راستلا ژەدىسىدە تۇردى. ئەسلىدە تويلۇق ئالماي تۆت ئادەمنىڭ ئالدىدا نىكاھلاپ ئۆيىگە ئەكەتسە شۇنىڭغا رازى بولاتتى. بىراق، ناز قىلىپ ئاغزىنىڭ ئۇچىدا دەپ قويغان تويلۇقنى دېگىنىدىن ئاشۇرۇپ ئالدى. تېخى بىر مەسچىتنىڭ جامائىتىنى توۋلاپ توي ئېشى بەردى. شۇنداق، يېگىتنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ ھەقىقىي قىزلىق، ئادەمىيلىك ئىززەت ـ ھۆرمىتى بولغانىدى. شۇڭا، ئابدۇباقىنىڭ پېشىگە مەھكەم ئېسىلدى. توغراقلىق بىنەمنى جاڭگال كۆرمىدى. ھېلىمخان قاشلىقچىنى ئۆز ئانىسىنى كۆرگەندەك ھۆرمەتلىدى. تىل ـ ئاھانەتلىرىگە چىدىدى. پەقەت ئابدۇباقىلا تاشلىۋەتمىسە مەڭگۈ ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇشقا قەسەم قىلدى. لېكىن، شەھەردە ياشاپ كۆنۈپ قالغان قىزغا جاڭگالدا ياشاش راستلا ئېغىر كەلگەنىدى. ئۇنىڭسىزمۇ كەلگۈسىدە بالىلىرىنىڭ ئېرىگە ئوخشاش جاڭگالدا ياشاپ، مەكتەپ قارىسى كۆرمەي ساۋاتسىز بولۇپ قېلىشىنى، جاھانىنىڭ ئىشلىرىدىن بىخەۋەر، قورساق غېمىدىلا ياشايدىغان ئادەم بولۇپ قېلىشىنى خالىمايتتى. شۇڭا، بازاردا ئۆي تۇتۇپ تىجارەت قىلىش، تۇغقان بالىلىرىنى ئەل ئارىسىدا، مەكتەپتە تەربىيەلەش، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتۇشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى. ئۇ قېيىنئانىسىنىڭ كۆڭلىنى ھامان ئېلىۋالالايدىغانلىقىغا، بازارغا ياندۇرۇپ ئېلىپ كېلىۋالالايدىغانلىقىغا، تىجارەت قىلىپ نۇرغۇن پۇل تاپالايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ئالتۇننىسانىڭ ئارزۇلىرى ھەقىقەتەن جىق ئىدى...

شەھەردە ئادەملەر مىڭ ـ مىڭ ئىدى. بىر ـ بىرىگە ئۇرۇلۇپ ـ سوقۇلۇپ، جەينەكلەپ، پۇتلىشىپ ماڭاتتى، خۇددى بىر ـ بىرىدىن نېسىۋە تالىشىۋاتقاندەك ئالدىرىشاتتى. يات، سوغۇق نەزەردە قارىشاتتى. بىر ـ بىرىنىڭ ئۆلەر ـ تىرىلىشى بىلەن كارى يوق ئىدى. ئابدۇباقىنىڭ سەبىي كۆزلىرى شەھەرنىڭ

ھەمە نېمىسگە قىزىقىش بىلەن قارايتتى...

— ۋاي خۇدايىم، پۇل يوق تۇرىدۇ، پۇل...

ئابدۇباقىنىڭ چۆچۈپ، ھودۇقۇپ ئېيتقان بۇ گېپى ئالتۇننىسانى خىياللار قوينىدىن تارتىپ چىقاردى. يۈرىكى قارتتىدە قىلىپ كەتتى. ئابدۇباقىنىڭ چاپىنىنىڭ مەيدىسى بىر قول پاتقۇدەك كەڭلىكتە كېسۈۋېتىلگەنىدى. ئۇنىڭ ھەممە نەرسىگە قىزىقىپ ھاڭۇقىپ قاراپ تۇرغان ۋاقتىدىن پايدىلانغان يانچۇقچى قويۇن يانچۇقتىكى پۇللارنى بىراقلا سوقۇپ كەتكەنىدى.

ئابدۇباقى ھۆڭگىرەپ يىغلىۋەتتى، ئەتراپقا بىكارچىلار ئولاشتى، ئۇنى - بۇنى سوراشتى، ئىچ ئاغرىتىشتى، پۇلنى مەھكەمرەك سالمىغانلىقى ئۈچۈن ئەيىبلەشتى، ساقچىغا دېلو مەلۇم قىلىپ قويۇشنى تاپىلاشتى. لېكىن، ئالتۇننىسانىڭ كۆزىدىن بىر تامچىمۇ ياش چىقمىدى. شۇ چاغقىچە نۇرغۇن ئىسسىق - سوغۇقنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن بىچارە جۇۋاننىڭ شۇ تاپتا پۇلنىڭ ئىچ ئاغرىقىدا يۈرەك - باغرى لەختە - لەختە بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالغانىدى. ھەئە، ھازىر ئۇنىڭ يېنىدا ئىشچان، ياۋاش، رايىش ئېرى بار ئىدى. يېنىدا پەقەت ئېرىلا بولسا ھەرقانداق زىيانغا چىدايتتى. ئېرى بىلەن ھالال كۈچىگە تايىنىپ ئۇنىڭدىنمۇ جىق پۇل تاپالايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ئۇ ئابدۇباقىغا ئۇزۇندىن - ئۇزۇن تەسەللى بەردى، كۆڭلىنى ياسىدى.

ئۇلار توغراقلىق بىنەمگە سالپايغان ھالدا يېنىپ چىقىشتى. پۇلنى يانچۇقچىغا ئالدۇرۇپ قويغان ئىشنى ھېچكىمگە تىنمىدى. ئۇلار بۇ ئىشنى ئانىسىدىنمۇ سىر تۇتۇشقا ۋەدىلەشكەنىدى.

ئوغلى بىلەن كېلىنىنىڭ روھى چۈشكەن، سالپايغان تۇرقىنى كۆرۈپ ئۇرۇشۇپ قالغان ئوخشايدۇ دەپ چۈشەنگەن ھېلىمخان قاشلىقچى قاتتىق خۇش بولۇپ كەتتى. لېكىن، بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى. ئېغىلدىكى قويلىرىنى بىر كېچىدىلا

سۇپۇرۇپ كەتكەن ئوغلى بىلەن كېلىنى كۆزىگە قاراقچىدەك كۆرۈنەتتى.

«خۇدايىم تىلىكىمنى ئىجابەت قىلىپ ئۇلارنىڭ ئارىسىغا سوغۇقچىلىق سالغان ئوخشايدۇ. قويلىرىمنى قاراقچىدەك بۆلاپ قاچقانىدى، مانا سالپايغىنىچە يېنىپ كەپتۇ. ھەئە، ئابدۇباقاخۇنۇمنىڭ قولىدا سىرىق سىنتىنىڭ سۇنۇقمۇ يوق. ھەممە پۇلنى ئاۋۇ جادۇگەر ئالۋاستى چۆنتىكىگە سېلىۋالدى تايىنلىق. بىلسەم ـ بىلمىسەم سەن تاز دېگۈچە مەن تاز دەۋالاي دەپ مېنىڭ تاپا قىلىشمىدىن، سۇرۇشتە قىلىشمىدىن ئەنسىرەپ، مەندىن بەكرەك قاپىقىنى ئۇششۇتۇپ تۇرۇشقان گەپ. تېخى ئەمدى بۇ جاڭگالغا ئاياغ باسماسمىكىن دەپتىكەنمەن. يەنە نېمىدەپ كەلگەندۇ؟ بانكىغا قويۇپ قويغان پۇلنىڭ چېكىنى بىلىپ قالغانمىدۇيا؟ شۇ پۇلنى كۆزلەپ چىقتى ھەقىچان. خام خىيال ئەيلىمىسۇن، ئۇ پۇلنى ھەرگىز بەرمەيمەن، ئاۋۇ ئالۋاستى جادۇدىن قۇتۇلسا ئابدۇباقاخۇنۇنى ئۆيلەپ قويىمەن...»

ئابدۇباقى ئايالىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى ئەيىبلىك ھېسابلايتتى، پۇلنى ئايالىنىڭ سومكىسىدىن ئېلىۋالغانلىقىغا پۇشايمان يەيتتى. بازاردا تۇتماقچى بولغان ئۇيغۇ، ئاچماقچى بولغان دۇكانىنىڭ يوق بولغانلىقىدىن ئىچى سىيرىلاتتى. كۈنبويى ئۆيدىن تالاغا چىقماي خىيال سۇرۇپ ئولتۇراتتى، تاماقمۇ يېمەيتتى. ئۇ ئىچ ـ ئىچىدىن تۇگىشىپ كېتىۋاتاتتى.

ـــ بولدى ئاھ ئۇرىۋەرمەڭ، ـــ دېدى ئالتۇنىسا ئۇنى بەزلەپ، ـــ ماۋۇ ئالتۇنلارنى ساتايلى، ـــ ئۇ قولاق، بويۇن، بىلەك، بارماقلىرىدىكى ئالتۇن زىبۇ ـ زىننەتلەرنى ئېلىپ ئابدۇباقىغا كۆرسەتتى، ـــ ئۆز ۋاقتىدا بۇنى خېلى جىق پۇلغا ئالغان. يەنە ئىز پۇلىغا قايتۇرۇۋەتكىلى بولىدۇ. مۇشۇنىڭ پۇلىغا دۇكان ئېچىۋالايلى. ئۆينى دۇكان ئېچىپ پۇل تاپقاندا سالامىز.

ـــ ياق، بۇنى ساتىسىڭىز بولمايدۇ، ـــ دېدى ئابدۇباقى نومۇستىن ئۆلگۈدەك بولۇپ، ـــ بۇ دېگەن سىزنىڭ تويلۇقىڭىز.

مەن هايات تۇرۇپ ھەرگىز تويلۇقىمىزنى ساتقۇزمايمەن.

ــ ئەمسە قانداق قىلىمىز؟ بازارغا كەتمەي، دۇكان ئاچماي مۇشۇ جاڭگالدا تۇرىۋېرىمىزمۇ؟ مەن بالىمىزنى بۇ جاڭگالدا تۇغۇشنى خالىمايمەن، ئابدۇباقى.

ئابدۇباقىنىڭ كاللىسى قۇيۇقۇرۇق ئىدى. ئايالىغا ئالتۇن جابدۇقلىرىنى ساتقىلى قويمىغان بىلەن دۇكان ئاچقۇدەك پۇل تېپىشقا ھېچقانداق ئامالى يوق ئىدى.

ــ بىرنەچچە ۋاق ساقلايلى. بىر ئامالى بولۇپ قالار، ــ دېدى ئابدۇباقى مۇجمەللا قىلىپ. ھەئە، ئايالىنىڭ ئالتۇن جابدۇقلىرىنى سېتىشقا يىگىتلىك غۇرۇرى يول قويمىغانىدى.

ــ ئەمسە ۋاقتىدىراق ئامال قىلىڭ، ــ دېدى ئالتۇننىسا، ــ بولمىسا بۇ ئالتۇنلارنى ساتقىنىم ساتقان.

ــ ماقۇل، سىز خاتىرجەم بولۇڭ. ئالتۇنلىرىڭىزنى دەرھال تاقىۋېلىڭ، بۇمۇ يېتىپ كېتىپ ئولتۇرمىسۇن يەنە.

ئابدۇباقى ئالتۇن زىبۇ ـ زىننەتلەرنى ئايالىغا ئۆز قولى بىلەن تاقاپ قويدى.

ئوغلى بىلەن كېلىنىڭ روھى چۈشكەن بولسىمۇ ئىلگىرىكىدىن بەك ئاپاق ـ چاپاق بولۇپ كەتكىنىنى كۆرگەن ھېلىمىخان قاشلىقچى گاڭگىراپلا قالدى. ئوغلى مانا ئەمدى خوتۇنىدىن بىر قەدەممۇ نېرى كەتمەيدىغان، ئېغىر ـ يەڭگىل ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىگە قارىشىپ بېرىدىغان بولۇپ قالغانىدى.

«بۇ جادۇگەرنىڭ ئىستېقۇسى بەكلا يامان ئوخشايدۇ. ئابدۇباقاخۇنىنى تېخىمۇ بەك ئۆگىتىۋالدىغۇ ئۆزىگە...»

ھېلىمىخان قاشلىقچى ئەمدى ساندۇقتىكى پۇل چېكىدىن ئېغىلدىكى ئەڭ ئاخىرقى بىر قوزىلىق قويىدىن ئەمەس، ئوغلىدىن ئەنسىرەپ قالدى. باتناپ يۇرۇۋەرسە بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئوغلى بىلەن ئايرىم سۆزلەشتى.

ــ ئەمدى بۇ دورەم ئېغىلدىكى ئاۋۇ ساغلىقنىمۇ سېتىپ پۇلىنى خەجلەپ بەرسىڭىز، ئاغىچىڭىزدىنمۇ ئايرىلىپ قالىسىز.

سىزگە ئەگىشىپ بۇ تۇغراقلىق بىنەمگە ھەرگىز كەلمەيدۇ. سىزنىمۇ ئەسكى چاپاننى چۆرۈۋۈتكەندەك تاشلىۋېتىدۇ، ــ دېدى ھېلىمىخان قاشلىقچى ئويلىغىنىنى ئەگىتمەيلا.

ــ ئالتۇننىسا جاڭگالغا كەلمىسە مەنمۇ كەلمەيمەن، ــ دېدى ئابدۇباقى.

ئانا ئوغلى بىلەن كېلىنىنى تىللىماقچى بولۇپ، پەيلىدىن ياندى. ئوغلىنىڭ يۈزىنى سىلاپ تۇرۇپ ئىلتىجا قىلدى:

ــ جېنىم بالام، خۇش بولاي، دۇئا قىلاي، خېتىنى بېرىۋېتىڭ ئۇ خوتۇننىڭ.

يانچۇقچىغا بەرگەن پۇلنىڭ ئىچ ئاغرىقىدا تەلۋىلەشكەن ئابدۇباقى ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىدى.

ــ نېمە دېدىڭىز؟ بۇنداق دېگۈچە مېنى ئۆلتۈرۈۋېتىڭ تايىنلىق.

ــ مەن بىلەن كارىڭىز بولمامدۇ، بالام؟

ــ ئەمىسە ماقۇل دەڭ، بۇ جاڭگالدىن بىللە كېتەيلى.

ــ يۈرتقا بارساقمۇ قولىمىزدا تىرىكچىلىك قىلغۇدەك بىر نەرسە بولمىسا بولماس. يانچۇقىڭىزدا خەجلەپ بەرگۈدەك پۇلىڭىز بولمىسا ئاغىنىڭىز ھەرگىز قولىڭىزدا تۇرمايدۇ، بالام. بازارغا ئەمەس، شەھەرگە كەتسەكمۇ بىكار.

ئابدۇباقى پۈشۈلداپ زۇۋان سۈرمىدى. ئانىسىنىڭ ئايالىنى خاتا چۈشەنگىنىدىن، ئورۇنسىز ئېيبلەپ ھاقارەتلىگىنىدىن بوغۇلۇپلا قالغاندى. ئىسىت، يانچۇقچى ئېلىۋالغان پۇل بولغان بولسا، بازاردىن چىرايلىق ئۆي تۇتۇپ، نوچى دۇكان ئېچىپ، ئانىسىغا ئايالىنىڭ ۋاپادار، ئىشچان ئايال ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ قويياتتى. ئەپسۇس، ھازىر ئۇنداق قىلالمايتتى. ئويلىغانلىرىنى، قىلماقچى بولغانلىرىنى دېسىمۇ ئانىسى ھەرگىز ئىشەنمەيتتى. بىردىنبىر چارە جىق پۇل تېپىپ دۇكان ئېچىش، شۇ ئارقىلىق ئانىسىنى قايىل قىلىش، لېكىن ئاشۇ تىجارەتكە دەسمايە سالىدىغان پۇل نەدە؟ ئىسىت ـ ئىسىت...

ئابدۇباقى قاتتىق پۇشايمان، ئاچچىق ھەسرەت ئىلكىدە قولىنى چىشلەيتتى. ئاسماندىن ئالدىغا بىر باغلام پۇلنىڭ پوككىدە چۈشۈپ قېلىشىنى تىلەيتتى. ئاشۇنداق پۇل تاپالىسا ئايالىغا يارىماس ئەمەسلىكىنى، ئانىسىغا ۋاپاسىز ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىپ قويالايتتى.

ھېلىمخان قاشلىقچى ئوغلىنىڭ يۈرەك يارىسىنى رەھىمسىزلىك بىلەن تاتىلاۋاتاتتى.

ــ ئىنسابلىق، كۆڭلى ئاق، دىلىنىڭ ئىمانى بار ئاغىچا ئالالىغان بولسىڭىز مەنمۇ خاتىرجەم بولىتىم. ئاغىچىڭىز قارا كۆڭۈل چىقىپ قالدى، بالام، سىزگە ھەرگىز ۋاپا قىلمايدۇ. بازارغا كەتسىڭىز كونا بۇزۇقچىلىقىنى تاشلىماي بېشىڭىزغا لاتا ئارتىدۇ. ئەڭ ياخشىسى ئاجرىشىپ كېتىڭ، بالام، سىزنى ئۆز قولۇم بىلەن قايتا ئۆيلەپ قويای.

ــ قولىمىزدا ھېچنېمە قالمىغان تۇرسا، ماڭا قايسى پۇلغا ئاغىچا ئېلىپ بېرىسىز؟ ــ دېدى ئابدۇباقى ئانىسىنىڭ يالۋۇرۇشىغا گەپ تېپىپ بېرەلمەي.

ــ ئاۋۇال گېپىمگە كىرىپ ئاغىچىڭىزنى قويۇۋېتىپ، پۈت ـ قولىڭىزنى بىكارلاڭ، سىزنى ئۆيلىگۈدەك پۇل دېگەن تېپىلىدۇ.

ــ ماڭا يالغان ۋەدىنى ئاز بېرىڭ.

ئوغلىنىڭ پۇلغا قىزىقىپ قالغىنىنى گېپىمگە كىرىدىغان بولدى دەپ چۈشەنگەن ئانا بىر ئامال قىلىپ ئوغلىنى ئىشەندۈرۈشكە تىرىشتى.

ــ راست دەۋاتىمەن. دادىڭىزدىن قالغان بىرنەسە بار.

ئابدۇباقى بىردىنلا روھلاندى، كۆزىنى ئانىسىغا ئۈمىد بىلەن تىكتى.

ــ دادامدىن قالغان قانداق نېمە ئۇ؟

ھېلىمخان قاشلىقچى بانكىغا قويغان پۇلنىڭ چېكىنى كۆرسەتمەكچى بولۇپ يەنە توختىۋالدى.

ــ ئالتۇن، ــ دېدى ئۇ ئاغزىغا كەلگەنچە سۆزلەپ.

ئابدۇباقىنىڭ قۇلاقلىرى دىڭگايدى.

ــ ئالتۇن؟

ــ ھەئە، ئالتۇن، ــ دېدى ھېلىمىخان قاشلىقچى ئوغلىنى تېخىمۇ بەك قىزىقتۇرۇپ، ــ ئۇنى شەھەرگە ئاچىقىپ زەرگەرلەرگە ساتساق، سىزگە بىر ئەمەس، ئون ئاغىچا ئېلىپ بەرسەكمۇ يېتىپ ئاشىدۇ، بالام.

ــ لېكىن، مېنىڭ ئالتۇننىساخاننى قويۇۋەتكۈم يوق، ــ دېدى ئابدۇباقى پۇشۇلداپ.

ــ مەيلى ئىختىيارىڭىز ئەمىسە، ــ دېدى ھېلىمىخان قاشلىقچى بىپەرۋا قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، ــ ئىشقىلىپ، ئوبدانراق ئويلىنىپ باقاسىز. پۇل بولسا خوتۇن دېگەن تېپىلىدۇ.

ئابدۇباقى ئولتۇرغان جايىدا خېلى ئۇزاق خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ كەتتى.

«ۋاھ، ئانامدا نۇرغۇن پۇلغا يارىغۇدەك ئالتۇن بارىكەن ئەمەسمۇ. ئەمدى ئالتۇننىسانىڭ تويلۇق ئالتۇنلىرىنى ساتمايمۇ بازاردىن ئۆي ئېلىپ، دۇكان ئاچالايدىغان بولدۇق مانا. ئانام بۇ ئالتۇنلارنى ئالتۇننىسادىن ئاجراشمىسام زادى بەرمەسمۇ؟ ئۇنداق قىلماي يېرىمىنىمۇ بولسا بەرسە بولىتى. دادامۇ ھەقچان ئوغلۇم چوڭ بولغاندا سېتىپ خەجلەر دەپ مىراس قالدۇرۇپ قويغان بولغىيدى ئۇ ئالتۇنلارنى. ئالتۇننىسا ئاڭلىسا قانچىلىك خۇش بولۇپ كېتەر ـ ھە. ھازىرچە بۇ گەپلەرنى ئالتۇننىساغا دېمەي تۇراي. ئالتۇننى قولۇمغا ئېلىپ بولغاندىن كېيىن ئاندىن بىراقلا خۇش قىلىۋېتەي. ھەي... ئاشۇ چاغدا سومكىدىكى پۇلنى نېمىشقىمۇ مەن ساقلاي دەپ ئېلىۋالغان بولغىيدىم. بەلكىم ئالتۇننىسانىڭ سومكىسىدا تۇرىۋەرگەن بولسا يېتمەستى. تۇۋا، شەھەرنىڭ يانچۇقچىلىرى ئەجەب يامانكىنا. يانچۇقۇمنى كېسىپ پۇلنى ئېلىۋالسىمۇ تۇيمايلا قاپتىمەن. ھېلىمۇ قىلچىلىك تاپا قىلماي كۆڭلۇمنى جىق ئايىدى بىچارە خوتۇن. تويلۇق

ئالتۇنلىرىنىمۇ سېتىپ دۇكان ئاچىمەن دەيدۇ تېخى. مۇشۇنداق بەلەن خوتۇننى ئانامنىڭ ژاپاسىز، ئاقچى، كۆكچى دەپ كەتكىنىنى قانداق قىلاي؟! بىچارە ئالتۇنىنىسا ئۇچۇن، ئۇنىڭ قورسىقىدىكى بالام ئۇچۇن بولسىمۇ دادامدىن مىراس قالغان ئالتۇنلارنى ئانامدىن ئالماي قويمايمەن...»

شۇ تاپتا ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ يۇرىكى ئېزىلىپ كېتىۋاتاتتى. ھەئە، ئۇنىڭ ئوغلىدىن ئايرىلىپ قالغۇسى يوق ئىدى.

«بىچارە بالام. ئەمدى قانداق قىلارمەن؟ نېمانداق ئەقىلسىز بالا بولۇپ قالغاندۇ. ئۇ خوتۇن ئابدۇباقاخۇنغا ھەرگىز ئاش بولمايدۇ. ساندۇقتىكى بانكىنىڭ پۇل چېكىنى ئېلىۋالسىلا ئابدۇباقاخۇنىنمۇ تاشلايدۇ. خوتۇنىڭزنى قويۇۋېتىڭ دېسەم، بىچارە بالىنىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى ئەينا. ئاھ، خۇدا، مەندە نەدىنمۇ ئالتۇن بولسۇن؟ بولغان بولسا بەرمەسمىدىم. ئابدۇباقاخۇن خۇش بولسىلا، كەتمەي قېشىمدا تۇرسىلا، ماڭا شۇ كۇپايە، بانكىدىكى پۇلنىڭ چېكىنى بېرەي دېسەم مەندىن ئېلىپلا خوتۇنى دېگەن جادىنىڭ قولىغا تۇتقۇزىدۇ. ئۇ خوتۇن پۇلنى ئالسىلا ئابدۇباقاخۇنىنى شۇ ھامان تاشلايدۇ. ئابدۇباقاخۇن ئۇ خوتۇندىن ئايرىلسا ياشىيالمايدىغاندەكلا قىلىدۇ. توۋا، خەقنى ئاشۇنداقمۇ قەستلىگەن بارمۇ؟ ئەھۋالدىن قارىغاندا، مۇسۇلمىنىڭ دېگەن ئادەمنىڭ قورسىقىدا بولمايدىغان ئوخشايدۇ، كىم بىلىدۇ، ئاشۇ خوتۇن مۇسۇلمىنىڭ سۇرەتلىك ئالۋاستىمۇ تېخى. شۇ، دەل شۇ، ئۆز ۋاقتىدا ئابدۇباقاخۇن قورسىقىدىكى چاغدا يېيەلمەي، ئەمدى ئايال كىشى سىياقىغا كىرىۋېلىپ قېنىنى شورىغىلى كەپتۇ، قېنىنى شوراپ ئاستا ـ ئاستا ئۆلتۈرەي دەپتۇ. ئۇنى نېمىشقا پۇلغا ئامراقكىن، تويلۇققا ساپلا ئالتۇن جابدۇق ئالدۇردىكى دېسەم، ئەسلىدە ئالۋاستىكەن ئەمەسمۇ؟! راست، ئالۋاستى دېگەن ئالتۇنغا ئامراق كېلەرمىش. ئاھ، خۇدا! بۇ مۇسۇلمىنىڭ ئالۋاستىدىن قانداقمۇ قۇتۇلدۇرارمەن

ئابدۇباقاخۇننى؟... ھەر بالا ـ قازادىن ئۆزۈك ساقلىغايسەن، ئىلاھىم...»

ھېلىمخان قاشلىقچى كېچىچە تۇزۈك ئۇخلىيالمىدى، گويا ئوغلىنى كېلىنى پارچىلاپ بۇردا ـ بۇردا قىلىپ يەۋاتقاندەك، تاپىنىدىن تۆشۈك ئېچىپ قېنىنى شوراۋاتقاندەك... تاڭغا يېقىن كۆزى ئازراق ئۇيقۇغا ئىلىنىۋىدى، بىرسى گېلىدىن بوغقاندەك بولۇپ چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. تاڭ يورۇپ توغراقلىق بىنەم سۇزۇلۇشكە باشلىغانىدى. ئۇ ئوغلىنىڭ بېشىدا چەكچىيىپ قاراپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى، ۋۇجۇدىنى ۋەھىمە چۈلغىۋالدى.

ـــ بىرەر ئىشىڭىز بارمىدى، بالام؟

ـــ ھېلىقى... ھېلىقى ئالتۇن نەدە، ئانا؟ ـــ دېدى ئابدۇباقى كېكەچلەپ.

ـــ ئالتۇن، قايسى ئالتۇننى دەيسىز، بالام؟

كېچىچە قارا بېسىپ تۇزۈك ئۇخلىيالمىغان ھېلىمخان قاشلىقچى ھېچنېمىنى ئېسىگە ئالالماي گاڭگىراپلا قالغانىدى. ئانىسىنى مېنى قەستەن كولدۇرلىتىۋاتىدۇ دەپ چۈشەنگەن ئابدۇباقى قاپىقىنى تۈردى:

ـــ تولا خۇپسەنلىك قىلماڭ، ئانا. تۇنۇگۈن دادامدىن بىرمۇنچە ئالتۇن مىراس قالغانلىقىنى دېگەنىدىڭىزغۇ؟

ئانا دەرھال ئېسىگە ئالدى. نادان، كالۋا، گول ئوغلىغا قاراپ ئېچىندى. ھەئە، ئوغلى ئانچىكىم دەپ قويغان گېپىگە ئىشەنگەنىدى.

«ئاخشام ئۇدۇل كىرىپ خوتۇنىغا ئالتۇننىڭ گېپىنى دەپتۇ ـ دە، بۇ ئەخمەق. خوتۇنى دېگەن ئالۋاستى تاڭنىڭ يورۇشىغىمۇ تاقەت قىلالماي ئەتىگەنده قېشىمغا كىرگۈزۈپتۇ مانا. ۋاي خۇدايىم، نېمە بالاغا قالدىم ئەمدى؟ يوق دېسەممۇ ئىشەنمەيدۇ شۇ تاپتا. مەيلىلا بىرنېمىلەرنى دەپ ئالداپ تۇراي...»

ـــ ئۇ ئالتۇنلارنى بېرەلمەيمەن، ـــ دېدى ھېلىمخان

قاشلىقچى قولىدا راستلا بىرمۇنچە ئالتۇن بارەك سۆزلەپ.

ــ نېمىشقا؟ ــ ئابدۇباقىنىڭ كۆزلىرى ئاچ كۆزلەرچە چەكچەيدى.

ــ ئەمىسە ئالتۇننى بەرسەم ئاغىچىڭىز بىلەن ئاجرىشامسىز؟

ــ ياق، ئاجراشمايمەن.

ــ ئەمىسە مەنمۇ ئالتۇننى بەرمەيمەن.

ئابدۇباقىنىڭ يۈرىكى قارتتىدە قىلدى، ۋۇجۇدىنى چەكسىز بىر ئۇمىدسىزلىك چۈلغىۋالدى، كۆزىگە غىللىدە ياش كەلدى.

ــ خۇش بولاي، ئالتۇننى بېرىڭ، ئانا.

ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ جەھلى تېخىمۇ بەك قاتتى.

ــ مەندە ئالتۇن يوق!

ئابدۇباقىنىڭ كۆز ئالدىدىن بازاردىكى ئۆيمۇ، ئاچماقچى بولغان دۇكانمۇ غايىب بولدى. ھەئە، ئۇنىڭ نېرۋىسى زىخ تىققانىدەك زىڭىلدىدى، كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى. ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىغان ھالدا ئانىسىنىڭ يېقىسىغا چاڭگال سېلىپ، گېلىنى مەھكەم سىقتى:

ــ ئۆلەر جېنىڭىزدا شۇنچىۋالا ئالتۇننى تىقىۋېلىپ نېمە قىلىسىز، ئانا؟ ئۇنىڭدىن كۆرە ماڭا ۋاقتىدا بېرىۋەتسىڭىز بولمامدۇ؟ ئۆز ئوغلىڭىزغا بەرمەي كىمگە بېرەتتىڭىز ئۇ ئالتۇننى؟

ھېلىمخان قاشلىقچى قاتتىق چۆچۈدى. ئوغلىنىڭ كۆزلىرى قان قۇيغاندەك قىزىرىپ كەتكەنىدى. ئانىنىڭ يۈرىكى ۋەھىمىدىن مۇجۇلۇپ كەتتى، لاغ ـ لاغ تىترىگىنىچە يالۋۇردى.

ــ جېنىم بالام، نېمانداق قىلىسىز؟ بىلىپ قويۇڭ، مەن دېگەن سىزنىڭ ئانىڭىز.

ئابدۇباقى كالىدەك پۇشۇلدىدى.

ــ مەنمۇ سىزنىڭ ئوغلىڭىزغۇ، ئانام بولسىڭىز نېمىشقا مەندىن ئالتۇننى ئايايسىز؟ ئاشۇ ئالتۇن مەندىنمۇ ئەتىۋارمۇ؟ ئەڭ ياخشىسى ئالتۇننى بېرىڭ، ئانا، سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي.

دادامدىن مىراس قالغان مال بولغاندىكىن ھېچ بولمىسا ئۆزۈمگە كەلمۇشلىكىنى بېرىڭ.

ھېلىمىخان قاشلىقچى ئوغلىنى مايىل قىلىش ئۈچۈن يالغان سۆزلىگىنىگە قاتتىق پۇشايمان يېدى. ھەئە، ئاشۇ يالغان گېپىي ئەمدىلىكتە بېشىغا بالا بولغانىدى. يالغان گەپكە چىنپۇتۇپ قالغان ئوغۇلنىڭ نىيىتى بۇزۇلغان، كۆڭلى قارىداپ كەتكەنىدى. شۇ تاپتا ئانا تېزرەك بىر ئامال تاپمىسا ئوغلى ئۇنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈپ قويىدىغاندەك قىلاتتى. ھەئە، ئۇغۇ ئۆلۈمدىن ئانچە قورقۇپمۇ كەتمەيدۇ، قېرىدى، ياشايدىغانىنى ياشاپ بولدى. بىراق، ئوغلى قانداق قىلىدۇ؟ ئالتۇن بولمىسا كېلىنى ئوغلىنى شۇ ھامان تاشلايدۇ، پۇلى بار باشقا ئادەمنى تېپىۋالىدۇ، ئوغلى بۇ خوتۇندىن ئايرىلىپ قالسا ھەرگىز ياشىيالمايدۇ، ئۆلۈپ كەتمىسىمۇ سارىڭ بولۇپ قالىدۇ... چاقماق تېزلىكىدە مۇشۇلارنى خىيال قىلغان ئانىنىڭ كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش قۇيۇلدى، ھەسرەتلىك ناله قىلدى.

— ئاھ، تەڭرىم، نېمىدېگەن تەتۇر قىسمەت بۇ!

ئابدۇباقى ئانىسىنىڭ گېپىنى مەھكەم سىقىۋىلىپ باشقا تەرەپكە قارىۋالغانىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كاللىسىدا بازاردا تۇتماقچى بولغان ئۆي، ئاچماقچى بولغان دۇكان، ئايالىنىڭ قورسىقىدىكى بالىسىنىڭ ۋىلىقلاپ تاتلىق كۇلۇشى... ھۆكۈمران ئىدى. ھەئە، ئۇ ئانىنىڭ قولىدىكى ئالتۇن بىلەن شەھەردە يانچۇقچىغا بېرىپ قويغان پۇلنىڭ ئورنىنى تولدۇرماقچى، ئايالىنىڭ ئالدىدا يۈزىنى يورۇق قىلماقچىدى. ئەمما، جاھىل ئانا ئوغلىنىڭ كۆڭلىنى، ئارزۇسىنى چۈشەنمەيتتى. ھەئە، ئابدۇباقىنىڭمۇ يۈرىكى ئېچىشىپ كەتكەنىدى...

«خاپا بولماڭ ئانا، شۇ تاپتا مەنمۇ ئامالسىز. ئالتۇن بولمىسا ئالتۇنىنسا بىلەن قىلماقچى بولغان ئىشلىرىمىزنى قىلالمايمىز. ئۇنداق جاھىللىق قىلماي ئالتۇننى تېزرەك بېرىڭ، ئانا. دۇكانىنى ئېچىپ پۇل تېپىپ ئالتۇنلىرىڭىزنى چوقۇم قايتۇرۇپ بېرىمەن.

شۇنداق، هازىر ماڭا ئىشەنمەيسىز، ئاغىچامنىمۇ، مېنىمۇ ئۆچ كۆرىسىز. شۇ تاپتا سىزگە بۇ گەپلەرنى دېسەممۇ بىكار، شۇڭا مۇشۇنداق بىئەدەپلىك قىلمۇاتىمەن. ئانىسىنىڭ ياقىسىغا ئېسىلسا قولى قۇرۇپ كېتىدۇ دېگەندەكسىز، ئەمدى قولۇم قۇرۇپ كېتەرمۇ، ئانا؟ جېنىم ئانا، مېنى نېمىشقا مۇشۇنداق قىلىشقا قىستايدىغانسىز؟ خۇش بولاي، ئالتۇننى تېزرەك بېرىڭ، ئانا...»

شۇ تاپتا قاتتىق قورقۇپ، بۇرنىغا ئۆلۈم پۇراپ قالغان هېلىمخان قاشلىقچى بىر ئامال قىلىپ ئوغلىدىن قۇتۇلۇش كويىغا چۈشكەندى.

«ئەستاغپۇرۇللا، باشتا يالغان سۆزلىمىسەم بوپتىكەن. نېمانچە قارا كۆڭۈل بولۇپ كەتكەندۇ، باغرى يۇمشاق، كۆيۈمچان، ياۋاش، رايىش بالا ئىدى. هەممىسى خوتۇنى دېگەن ئالۋاستىنىڭ ئىشى. ئاشۇ ئاچ كۆز بۇزۇق بۇزدى بۇ بالىنى. ئالتۇننىڭ دەردىدە كۆزىگە هېچنېمە كۆرۈنمەيۋاتىدۇ. يەنە ئىككى ئېغىز يالغان گەپ قىلىپ بۇ توخۇ پوقىنىڭ قولىدىن قۇتۇلاي. ئاندىن باشقا بىر ئامال تاپارمەن. پەقەت بولمىسا بانكىغا قويغان پۇلنىڭ چېكىنى بەرسەممۇ بېرەرمەن. ئاھ، خۇدا، مېنى بوغۇپ قويامدۇ نېمە بۇ خوتۇن ئىشتىنى دۆيۈز...»

— ياقامنى قويۇۋېتىڭ، بالام. ئالتۇن سىزدىن ئەزىز ئەمەس.

ئىرادىسى بوشاپ يىغلىۋېتەي دەپ قالغان ئابدۇباقى دەرهال قولىنى قويۇۋەتتى.

— باشتىلا مۇشۇنداق دېسىڭىز بولمامدۇ، ئانا. دەڭا نەگە قويغاندىڭىز ئۇ ئالتۇننى؟

— ئۇزاق يىل بولدى، تازا ئېسىمگە ئالالمايۋاتىمەن، — دېدى هېلىمخان قاشلىقچى چانىقىغا لىق تولغان يېشىنى يوشۇرۇشقا تىرىشىپ، — مۇشۇ توغراقلىق بىنەمگە كەلگەندىن كېيىن بىرەرسىنىڭ بۇلاپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ بىر يەرگە كۆمۈپ قويغانىدىم. بىرئاز تەخىر قىلىڭ، ئوبدانراق ئويلىنىۋالاي. ئەتىگىچە ئېسىمگە كېلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس.

ــ ماقۇل ئەمسە، ئوبدانراق ئويلىنىپ ئىتتىكرەك ئېسىڭىزگە ئالارسىز، ــ دېدى ئابدۇباقى چىقىپ كېتىۋېتىپ.

ئۆيدە يالغۇز قالغان ھېلىمىخان قاشلىقچى ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى.

ئابدۇباقى بەكمۇ خۇشال ئىدى. ئېرىنىڭ پۇلىنى يانچۇقچىغا بېرىپ قويغاندىن بېرى تۇنجى قېتىم كۈلگىنىنى كۆرگەن ئالتۇننىسا خېلىلا خاتىرجەم بولدى. ئۇ ئېرىنى پۇلىنىڭ ئىچ ئاغرىقىدا تۇگىشىپ كېتەرمىكىن دەپ ئەنسىرىگەنىدى. شۇ تاپتا خۇشاللىقىنى ئىچىگە سىغدۇرالمىغان ئابدۇباقىنىڭ خۇددى كىچىك بالىغا ئوخشاپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ ئەجەبلەندى.

ــ نېمانچە خۇش بولۇپ كەتتىڭىز، خۇددى ئالتۇن تېپىۋالغاندەك؟

ئابدۇباقى خوتۇنىنىڭ چىرايىغا چۆچۈپ قارىدى. ئايالىنىڭ چىرايلىق كۆزلىرىدە گۈماندىن باشقا ھېچنېمە يوق ئىدى. ئۇ خاتىرجەم بولۇپ قايتىدىن ھىجايدى.

ــ توغرا دېدىڭىز، ئالتۇن تېپىۋالدىم.

ــ چاقچاق قىلماڭا، ئېلىشىپ قالمىغانسىز؟

ئېرىنىڭ ھىجىيىشى ئالتۇننىساغا بىمەنە تۇيۇلغانىدى.

ــ ئېلىشىپ قالمىدىم، راست دەۋاتىمەن. ئەمدى بازارغا ئۆي سېلىپ، دۇكان ئاچالايدىغان بولدۇق.

ــ قېنى كۆرسىتىڭا شۇ ئالتۇنلارنى.

ئابدۇباقى ئاغزىنىڭ ئۇچىغا كەلگەن گەپنى يۇتۇۋەتتى.

ــ ئىككى ـ ئۈچ كۈن تەخىر قىلىڭ، ئاز قالدى. ھە راست، ئانامنىڭ ھالىدىن ئوبدانراق خەۋەر ئېلىڭ، بىزدىن خاپا بولۇپ قالمىسۇن.

ــ نېمانداق تاقىقا ـ تۇقىقا گەپ قىلىسىز؟ ــ دېدى ئالتۇننىسا تېرىكىپ، ــ مەن قاچان ئانامنى خاپا قىلىپ باقتىم؟

ــ بىلىمەن، سىز خاپا قىلمىدىڭىز. كەچتە تاماق ئېتىپ

ئاچقىپ بېرەرسىز.

ــ ئاچقىپ بەرسەممۇ باكا. ئانام مەن ئەتكەن تاماقنى يېمەيدۇ.

ــ ئاۋۋال ئاچقىپ باقمامسىز، ــ ئابدۇباقى ئايالىنى قوچاقلاپ تۇرۇپ قورسقىنى سىلىدى، ــ جىم تۇرۇڭا، تېڭىشاپ باقاي، بالىمىز نېمە ئىش قىلىۋاتىدىكى.

ــ ئوھوشتە، ــ دېدى ئالتۇننىسا ئېرىنىڭ قولىنى ئىتتىرىۋېتىپ.

ياش ئەر ـ خوتۇن بارلىق خاپىچىلىقلىرىنى ئۇنتۇپ تاتلىق سۆيۈشۈپ كەتتى.

ــ چۆچۈرە ئەتكەنىدىم، ئىسسىقىدا ئىچىۋالسىلا، ئانا.

ھېلىمىخان قاشلىقچى چۆچۈپ ئېسىنى يىغدى. كۇن كەچ بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ئەتىگەندىن بېرى خىيال سۈرۈپ مىدىرلىماي ئولتۇرغانىدى. كېلىنى بىر قاچا ئاش كۆتۈرۈپ بېشىدا قاراپ تۇراتتى. ئۇ كېلىنى ئەكىرگەن ئاشنى ئىچمەي ئۆزى ئايرىم تاماق ئېتىپ يەپ يۇرگەندىن بېرى كېلىنى ئاش كۆتۈرۈپ كىرمەيدىغان بولغانىدى. مانا ئەمدى تۇيۇقسىز يەنە ئاش كۆتۈرۈپ كىرىپتۇ.

كېلىنىنىڭ كۇلۇپ تۇرغان چىرايى ئۇنىڭغا شۇنداق بىر بەتبەشىرە كۆرۈنۈپ كەتتىكى، قورقىنىدىن پۈتۈن بەدىنى شۇركۈنۈپ كەتتى. تىترەپ تۇرۇپ چىننى قولىغا ئالدى، لېكىن لام ـ جىم دېمىدى.

«ئالتۇننىڭ خۇشلۇقىدا ئاش كۆتۈرۈپ چىگىنىنى كىم بىلمەيدۇ بۇ ئالۋاستىنىڭ؟! ئەجەبمۇ بىر ھىيلىسى تولا نېمىكىنا بۇ. بۇ پاسىقىنىڭ ئاش ـ تامىقىنى ھەرگىز يېگىلى بولمايدۇ...»

كېلىنى چىنىقىپ كەتكەن ھامان قولىدىكى چىنىنى يەرگە دوققىدە قويدى، چىنىدىكى ئاش شۇ ھامان تۆكۈلۈپ كەتتى.

ھېلىمىخان قاشلىقچىنىڭ گېلىدىن تاماق ئۆتمەيتتى. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئەس ـ يادى ئوغلىنى كېلىنىنىڭ چاڭگىلىدىن

قوتۇلدۇرۇشتا قالغان بولسا، شۇ تاپتا ئەس ـ يادى ئۆزىنى ئوغلى بىلەن كېلىنىنىڭ چاڭگىلىدىن قوتۇلدۇرۇشتا قالغاندى.

«ئاۋۇ ئالۋاستى ئابدۇباقاخۇنىنى پوتونلەي چاڭگىلىغا ئېلىۋاپتۇ. بىرنېمىلەرنى يېگۈزۈپ ئەقلىنى بۇلغۇۋېتىپتۇ. ئەمدى ئۇ خوتۇنىنىڭ سىزىقىدىن ھەرگىز چىقمايدۇ. نېمىنى قىل دېسە شۇنى قىلىدۇ. ئەتىگەن تاس قالدى بوغۇپ قويغىلى. قانداق قىلارمەن ئەمدى؟ يا مەندە ئالتۇن بولمىسا، بېرىپلا قوتۇلاي دېسەم. ھازىر ئاش ئەچىرىپ خۇشامەت قىلغىنى بىلەن ئەتە ـ ئۆگۈن قېنىمنى ئىچمەي قويمايدۇ. مېنىڭ قېنىمنى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن ئابدۇباقاخۇنىنىڭمۇ قېنىنى ئىچىدۇ. ئالۋاستى دېگەن قان ئىچىدۇ، قان ئىچمىسە ياشىيالمايدۇ. ئالۋاستى ئالتۇنغا ئامراق كېلەرمىش، قېنى ئالتۇن بولۇپ تۆكۈلەرمىش...»

ئانا ئارامسىزلىناتتى، چۆچۈيتتى، ۋۇجۇدىنى ۋەھىمە چۈلغۇۋالغاندى. خۇددى ئالۋاستى ھازىرلا باستۇرۇپ كىرىپ تاپىنىنى تېشىپ قېنىنى شوراپ ئۆلتۈرۈۋېتىدىغاندەك. ئەنە، ئالۋاستى مەختۇمسۇلانىڭ تاپىنىنى بىگىز تىقىپ تېشىپ قېنىنى شوراشقا باشلىدى. تۇيۇقسىز چىن تۆمۇر باتۇر پەيدا بولۇپ، ئالۋاستىنى ئۆلتۈرۈپ سىكلىسىنى قوتۇلدۇرۇۋالدى. ھەئە، مەختۇمسۇلانى قوغدايدىغان ئاكىسى بار ئىدى. ئۇنىڭمۇ چىن تۆمۇر باتۇردىن قېلىشمىغۇدەك ئوغلى بار ئىدى، لېكىن ئوغلى ئۇنى قوغدىمايتتى، ئالۋاستى بىلەن ھەمشېرىك بولۇۋالغاندى...»

ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ خىياللىرى بەكمۇ گادىرماچ ئىدى. ئۇ بۇنىڭ خىيالى ياكى چۈشى ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى. كاللىسىدا ئالۋاستى، يالماۋۇزلارغا ئائىت چۆچەك، ئەپسانىلەر بىردە ئوچۇق، بىردە غۇۋا زاھىر بولاتتى. ئەنە قويغان ئوسمىسى قېنىنى ئىچىپ شۇنداق ياراشقان، چاچلىرىنى قىرىق بىر تال ئۆرۈۋالغان ھېلىمخان قاشلىقچىنى مومىسى قۇچىقىغا ئېلىپ

ئەركىلەتتى، مەڭزىگە سۆيدى، ئاندىن چۆچىكىنى داۋاملاشتۇردى.

... پادىچى يىگىت جاڭگالدا پادا بېقىۋاتقانىكەن. تۇيۇقسىز چىرايلىق بىر جۇۋان پەيدا بوپتۇ.

— خېنىم نەگە ماڭلا؟ — دەپ سوراپتۇ پادىچى يىگىت.

— خوتۇنى يوققا خوتۇن بولغىلى، — دەپتۇ جۇۋان.

— ئۇنداق بولسا ماڭا تېگەملا؟ — دەپ سوراپتۇ پادىچى يىگىت.

— ئالاي دېسىلە تېگەي، — دەپتۇ جۇۋان.

پادىچى يىگىت جۇۋاننى ئالمەن دەپ ئۆيگە باشلاپ كەپتۇ. بوۋاي بىلەن موماي ئوغلىنىڭ خوتۇن ئالغۇدەك بولغىنىدىن، ئۆيگە كېلىن كىرگىنىدىن بەكمۇ خۇش بوپتۇ، نىكاھلاپ قويۇپتۇ. تويدىن كېيىن پادىچى يىگىتنىڭ چىرايى سارغىيىشقا باشلاپتۇ. ھېلىقى جۇۋاننىڭ بولسا ئىككى مەڭزى ئانارنىڭ دانىسىدەك قىزىرىپ تېخىمۇ چىرايلىقلىشىپ كېتىپتۇ. موماي بىلەن بوۋاي ئوغلىنىڭ نېمە بولغانلىقىنى سوراپتۇ، لېكىن ئوغلى جاۋاب بەرمەپتۇ. بىر كۈنى كېچىسى موماي ئاستا ئۆگزىگە چىقىپ تۆڭلۈكتىن ماراپتۇ. قارىغۇدەك بولسا كېلىنى ئوغلىنىڭ تاپىنىنى تېشىپ قېنىنى شوراۋاتقۇدەك. شۇ ھامان مومايغا كېلىنىنىڭ قان ئىچەر ئالۋاستى ئىكەنلىكى ئايان بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن موماي بىر ئامال قىلىپ كېلىنىنى يوقىتىپ ئوغلىنى قۇتۇلدۇرۇش كويىغا چۈشۈپتۇ. ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ مۇنداق ئامال تېپىپتۇ...

ئىشىكنىڭ تاراقلاپ ئېچىلىشىدىن ھېلىمىخان قاشلىقچى چۆچۈپ ئېسىگە كەلدى. ئۆينىڭ ئىچى قازان كۆمتۇرۈپ قويغاندەك قاپقاراڭغۇ ئىدى. تۇن يېرىملاشقان بولۇپ تالادا بوران چىقىۋاتاتتى. ئىشىكنى بوران ئېچىۋەتكەنىدى. ئۇ تۇنۇگۈندىن بېرى جايىدىن مىدىرلىمای خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغانىدى. بايىقىسىنىڭ چۈش ياكى خىيالى ئىكەنلىكىنى ئىلغا قىلالمىدى. ئەمما، ئۇلارنىڭ ھەمىسىنى بايىلا ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنىدەك

كاللىسدا تولىمۇ ئېنىق ئىدى.

«موماي ئاخىرىدا قانداق ئامال تاپقان بولغىيدى؟»

ھېلىمىخان قاشلىقچى راسا بىر زېھىننى يىغىۋىدى، چۆچەكنىڭ داۋامى كاللىسىغا لەپپىدە كەلدى. شۇ ھامان يۈرىكى ھاياجاندىن سوقۇپ كەتتى. ھەئە، مومانىڭ قان ئىچىر ئالۋاستى كېلىننىنى قانداق يوقىتىپ ئوغلىنى قۇتۇلدۇرغانلىقى ھەققىدىكى جەريانلار ئۇنى قاتتىق ھاياجانلاندۇرۇۋەتكەنىدى. شۇ تاپتا ئۆزىنى ئاشۇ موماي، كېلىننىنى ھەر كېچىسى ئوغلىنىڭ قېنىنى شورايدىغان ئالۋاستى دەپ ئويلاپ قالغانىدى.

«مەنمۇ بۇ ئالۋاستىنىڭ ئەدىپىنى ئاشۇنداق بەرسەم قانداق بولار؟»

ھېلىمىخان قاشلىقچى كاللىسىغا كەلگەن بۇ مۇدھىش خىيالدىن قاتتىق چۆچۈپ كەتتى. خىيالىنى باشقىلار بىلىپ قالغاندەك ئەتراپقا خۇدۇكسىرەپ قارىدى، ياقىسىنى تۇتۇپ تۇۋا قىلدى، ئىمان ئېيتتى.

«ئى شەپقەتلىك ئىگەم، گۇناھىمنى كەچۈرگىن، توۋا قىلدىم. جان بەرگۈچىمۇ، ئالغۇچىمۇ ئۆزۈڭدۇرسەن. ئاشۇ ۋاپاسىز ئوغلۇمدىن كەچسەم كېچىمەنكى ھەرگىزمۇ ئىمانىمدىن كەچمەيمەن. ئىمانىمنى سالامەت قىلغايسەن، پەرۋەردىگارىم. ئادەمنىڭ قورسىقىدىن ئارغامچا ـ توقۇناقتىن باشقىسى چۈشىدۇ دېگىنى راست ئوخشايدۇ. جېنىم ئابدۇباقاخۇن بالام، ئەقلىڭنى تاپسىڭ نېمە بولارسىز...»

ھېلىمىخان قاشلىقچى پۈتىغا تۇگمەن تېشى ئېسىپ قويغاندەك ئېزىلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ تالاغا چىقتى. بوران تېخىچە ئەدەۋاتاتتى. ئاسمان خۇددى قازانىنى دۇم كۆمىتۈرۈپ قويغاندەك قاپقاراڭغۇ ئىدى. كېچىنىڭ قايسى ۋاق بولغىنىنى بىلگىلى بولمايتتى. ئۇ تاھارەت ئېلىپ نامازغا تۇتۇندى. ئاغزى ئىبادەتتە بولغىنى بىلەن كۆڭلى جايىدا ئەمەس ئىدى. كېلىننى يوقىتىش ئۈچۈن كۆڭلىگە يامان خىيال پۈككەنلىكى

ئۇچۇن ئۆزىنى توختىماي ئەيىبلەيتتى.

تاڭ يورۇپ بورانمۇ توختىدى. ھېلىمىخان قاشلىقچى ئوغلى ئۆيىگە ئۇسۇپ كىرگەندىلا دۇئا قىلىپ جايىنامازدىن قوپتى.

ــ قانداق، ئالتۇننى كۆمگەن يېرىڭىز ئېسىڭىزگە كەلدىمۇ، ئانا؟ ــ دېدى ئابدۇباقى گەپنى ئەگىتىپ يۇرمەيلا.

ــ چالا ـ بۇلا كەلگەندەك قىلىدۇ، ــ دېدى ئانا ئوغلىنىڭ ئاچ كۆزلۈك، تەمەگەرلىك چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپ، ــ تولا كۆزۈمگە چىرىۋاممای جاڭگالدىن ئۆچ ـ تۆت ھارۋا پىچان ئورۇپ ئەكېلىپ بېرىڭ، بالام. ئالتۇننى ئېلىپ ئاغىچىڭىز بىلەن كەتسىڭىز ئاۋۇ ئوۋا تەگكۇ ساغلىقنى باققىلى لازىم بولىدۇ. كەچكىچە ئېسىمگە كېلىپ قالار.

ــ ماقۇل ئەمىسە، مەن پىچان ئورۇپ كېلەي. ھە راست، ئالتۇنىنىسا سۈيۈقئاش ئىچىپتىكەن، سىزنى ئىككى قوشۇق ئىچەمدىكى دەيدۇ.

ــ ئاش ئەچىرىپ بېرىمەن دەپ ئاۋارە بولمىسۇن، قېشىغا ئۆزۈم چىقىپ ئىچەي، ــ ئانا ئوغلىغا يەنە جېكىلىدى، ــ بىر ھارۋا پىچان ئورۇپلا يېنىپ كەلمەي، جىقراق ئورارسىز.

ئابدۇباقى ئايالىنىڭ قېشىغا خۇشال قايتىپ كىردى.

ــ ئانام ئاش ئىچكىلى ئۆزۈم چىقمەن دەيدۇ.

ــ ۋاي يېڭىلمىقۇ بۇ، ــ دېدى ئالتۇنىنىسا ھەم خۇش بولۇپ، ھەم ئەجەبلىنىپ، ــ بوسۇغىمىزدىن ئاتلىمىغىلى خېلى بولغانىدى ئانامغا. بۇنى بىلگەن بولسام تۇزۇكرەك تاماق ئېتەركەنمەن.

ــ چۇشتە ئېتىپ بەسىڭىز بولىدۇغۇ؟ ئانام چۆپكە بەك ئامراق.

ــ مەيلى شۇنداق قىلاي. ئورغاق كۆتۈرۈپ نەگە بارىسىز؟

ــ پىچان ئورغىلى. ئانام ئۇچ ـ تۆت ھارۋا پىچان ئورۇپ كېلىڭ، قىشچە قويغا بېرىمەن دەيدۇ.

ــ چۇشتە ئاش يېگىلى كېلەمسىز؟

ـــ كېلەلمەيمەن، نان ئېلىۋالاي.
ـــ يا بولمىسا ئاپىرىپ بېرەرمەن.
ـــ بولسا شۇنداق قىلىڭ. ھەرگىز ئانامنىڭ كۆڭلىنى چىگىپ قويماڭ.
ـــ مەن قاچان ئانامنىڭ كۆڭلىنى چىگىپ باققان؟!
ئابدۇباقى ئايالىغا قاراپ بىرنى ھېجىيىپ قويۇپ سىرتقا چىقتى ـ دە، ئېشەكنى ھارۋىغا قېتىپ پىچان ئورغىلى ماڭدى.
ھېلىمخان قاشلىقچى كېلىنىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ ھېچ ئىش ئۆتۈلمىگەندەك چىرايلىق ئەھۋال سورىدى. كېلىنى ئۇسۇپ ئەكېلىپ بەرگەن ئاشنى تۇگىتىپ ئىچتى.
ـــ بۇگۈن تونۇر ئاقاتىپ نان ياقاي دېگەن. مەن خېمىر يۇغۇرۇپ قويای، سىز تونۇر بېشىغا ئوتۇن ئەكېلىپ قويۇڭ، ئوتۇننى جىقراق ئەكېلەرسىز.
ـــ ماقۇل، ئانا، ـــ دېدى ئالتۇنىسا قېيىنئانىسى بىلەن ئەپلىشىپ قالغىنىغا خۇش بولۇپ.
«ئالۋاستى، قان ئىچىدىغان ئالۋاستى، مىسلىمىياڭ ئالۋاستى، ئوغلۇمنىڭ ئىنسابىنى يەپ كەتكەن ئالۋاستى...»
ھېلىمخان قاشلىقچى كاساڭدىكى خېمىرنى چەيلىگەچ ئەنە ئاشۇنداق توختىماي پىچىرلايتتى، چىشلىرىنى غەزەپ بىلەن غۇچۇرلىتاتتى.
ـــ نېمە تاماق يېگۈلىرى بار، ئانا؟ چۈشلۈك تاماققا قوپای دېگەن.
ـــ چۈشتە تاماق ئەتمەڭ، ئىسسىق نان يەيمىز.
ـــ مەيلى ئەمىسە، ئاخشام ئەتكەن چۆچۈرىدىن ئېشىپ قالغان ئازراق قېيما باتى، يەنە ئازراق قېيما ئېتىپ قويای. سامسا يېقىپ يەمىز. ئابدۇباقى قېيمىلىق تاماققا بەك ئامراق.
ـــ مەيلى شۇنداق قىلىڭ، ـــ دېدى ھېلىمخان قاشلىقچى.
«بۇگۈن ئەجەب گېپى شېرىن بولۇپ كېتىپتۇ بۇ ئالۋاستىنىڭ. بايا ئابدۇباقاخۇن ئانام ئالتۇنىنىڭ بار يېرىنى

كەچتە دەپ بېرىدىغان بولدى دېگەن گەپ ھەقىچان. شۇڭا، ئالتۇننىڭ خۇشلۇقىدا ئېشىكى تۆت چىشلىق بولۇپ ئاغزىنى يۇمالماي قالدى ئەتمالسم. ئاھ، خۇدا، قانداق قىلسام بولار زادى؟ ... ھېلىقى چۆچەكتىمۇ موماي ئوغلىنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ئالۋاستى كېلىننىنى تونۇرغا ئىتتىرىۋېتىپتىكەن. ئالۋاستى ئوتتا كۆيۈپ بىر كېسەك ئالتۇنغا ئايلىنىپ قاپتىكەن...» ھېلىمىخان قاشلىقچى كېلىنىگە ئۆچمەنلىك بىلەن قاراپ قويدى.

ئۇ خېمىرنى يوغۇرۇپ بولغاندىن كېيىن توغراق، يۇلغۇن شاخلىرىنى تونۇرغا تىقىپ ئوت ياقتى. شۇ ھامان ئوت گۈرۈلدەپ كۆيۈشكە باشلىدى. ئۇ تونۇرغا ئوتنى بەكمۇ ئۇزاق قالدى. ئەتىگەن بىر چىنە سۈيۇقئاش ئىچكەن ئالتۇننىسانىڭ قورسىقى ئېچىپ كەتكەندى.

— ئوتنى بەك قالۋەتتۇقمۇ نېمە، تونۇر ئاقادىمكى دەيمىنا.

— خېمىر جىق، جىقراق چوغ چۈشسۇن، — دېدى ھېلىمىخان قاشلىقچى، — كەلسىلە، نان راسلىغاچ تۇرىلى.

ئۇلار سۈپرىنى تونۇرنىڭ سۈپىسىغا ئاچتى. كاساڭدىكى خېمىرنى تاختىغا ئېلىپ نان راسلاشقا باشلىدى.

— ئەجەب ئۆلەپتۇ بۇ خېمىر، — دېدى ئالتۇننىسا زۇۋۇلا ئۇزۇۋۈتىپ، — مەن خېمىر يۇغۇرسام پەقەتلا ئۆلمەيدۇ.

— خېمىرتۇرۇچنى جىقراق سېلىپ ئىسسىق سۇدا يۇغۇرۇپ، ئىسسىق چۈمكەپ قويسىلا ئاسان ئۆلەيدۇ، — دېدى ھېلىمىخان قاشلىقچى.

— ئاچچىقى يامان ئادەم خېمىر يۇغۇرسا ئىتتىك ئۆلەيدۇ دەيدىكەن، — دېدى ئالتۇننىسا كۈلۈپ، — سىلىنىڭغۇ ئاچچىقلىرى يامان ئەمەس بولمىسا.

ھېلىمىخان قاشلىقچى گەپ قىلمىدى. ئۇنىڭ كۆزى كېلىنىنىڭ قۇلاق، بۇرۇن، بىلەك، بارماقلىرىدىكى ئالتۇن زىبۇ ـ

زىننەتلىرىگە تىكىلىپ قالغاندى. بۇ ئالتۇنلار تونۇردىكى ئوتنىڭ تەپتىدە ۋالىلدايتتى.

«ھۇ ئالتۇنغا تويمايدىغان ئالۋاستى، شۇنچىلا جىق ئالتۇنلىرى تۇرۇپ... ئىنسابسىز...»

— ئالتۇنلىرىڭىزنى مۇنداق شەھەر - بازارلارغا بارغاندا تاقىۋالسىڭىز بولمامدۇ، بۇ جاڭگالدا چىم كۆرىتى؟

كېلىن خجىللىق بىلەن كۈلدى:

— ئابدۇباقى تاقىۋېلىپ يۈرۈڭ، دېگەنتى.

ھېلىمخان قاشلىقچىنىڭ غۇژۇدە ئاچچىقى كەلدى، لېكىن چاندۇرمىدى.

— تونۇرغا قاراپ باقسىلا، چۇچىلا كۆيۈپ بولدىمكى.

تونۇرنىڭ سۇپىسىدا پۈتىنى ساڭگىلىتىپ نان راسلاۋاتقان كېلىن ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ تونۇرغا قارىدى.

— تولۇق كۆيۈپ بولالمىغاندەك تۇرىدۇ.

— ئۇنداق بولسا، كۆيۈپ بولالمىغان چۇچىلىنى ئېلىۋەتسىلە، — دېدى ئۇ كېلىنگە بىر تال كۆسەي بىلەن لاخشىگىرنى ئۇزىتىپ تۇرۇپ، — ئالالاملا يا؟

— ئالالايمەن.

كېلىن چۇچىلىنى ئېلىش ئۈچۈن تونۇرغا ئېڭىشتى، دەل شۇ چاغدا ھېلىمخان قاشلىقچى چاچراپ ئورنىدىن تۇردى، لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر پۈتى مىخلىنىپ قالغاندەك مىدىرلىيالمىدى. ئاللىقانداق بىر ۋەھىمىدىن پۈت - قوللىرى دىرىلداپ تىترىدى، جايىدا لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى. تاماقلىرى قۇرۇپ، كۆزىگە ياش كەلدى.

«خۇدا، ئاھ، خۇدا، گۇناھىمنى ئۆزۈڭ مەغپىرەت قىلغايسەن، ئۆزۈڭگە ئاسان، بەندەڭگە قىيىن. مېنى بۇ مۇشكۈلچىلىكتىن قۇتۇلدۇر...»

— يىغلاپلىغۇ، ئانا، بىر يەرلىرى ئاغرىۋاتامدۇ؟

تونۇردىن چۇچىلىنى ئېلىپ بولغان ئالتۇننىسانىڭ سورىغان سوئالىدىن ھېلىمىخان قاشلىقچى چۆچۈپ كەتتى. كۆز يېشىنى ياغلىقىنىڭ ئۇچى بىلەن ئالدىراپ سۈرتتى.

— ھېچ ئىش، ئۆزۈمچە...

ھېلىمىخان قاشلىقچى دەس ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيۈ تەرەپكە ماڭدى.

— تونۇرنىڭ داپخۇنىسىنى ئېتىۋېتەيمۇ، ئانا؟

— شۇنداق قىلسىلا، — دېدى ھېلىمىخان قاشلىقچى ئارقىسىغا قاراپمۇ قويماي.

ئۆيگە يېنىپ كىرگەن ھېلىمىخان قاشلىقچى ئانچە ئويلىنىپ كەتمىدى. ياغاچ ساندۇقىنى ئېچىپ بۇلۇڭغا تىقىپ قويغان تۇگۇنچە كىيىمنى ئالدى.

«جان تەنده ئامانەت دەپتىكەن، بۇگۇن ئۆلۈپ كېتىمەنمۇ، ئەتىمۇ، خۇدايىم ئۆزى بىلىدۇ. بۇ پۇلنى گۆرۈمگە ئەكەتمىگەندىكىن بەرەي، خەجلىسۇن. قولىدا ھېچنېمە قالمىغاندا ئاندىن تىرىكچىلىكىنىڭ غېمىنى قىلا. بۇنىڭدىن كېيىن قانداق كۇن كۆرسە ئۆزىنىڭ شورى، كۆزۈم كۆرمىسۇن. قېشىدا تۇرسام قاتىل بولۇپ قالغۇدەكمەن. ئىمانىمدىن ئاجراپ كەتكۇدەكمەن. ھېچ بولمىسا خۇدايىم بېرىپ بىرەر بالىلىق بولسا، ئاندىن مېنىڭ قەدرىمگە يېتەر. ماڭىمۇ خۇدايىمنىڭ كۇنى باردۇ. ناۋادا ئۆلۈپ ـ تارتىپ قالسام، ئۆلۈكۇمنى كۆمۈپ قويغىلى تۇت ئادەم چىقا، ئەلۋەتتە...»

ھېلىمىخان قاشلىقچى تونۇر سۇپىسىدا ھاڭۇنقىپ ئولتۇرغان كېلىنىگە قولىدىكى تۇگۇنچەكنى تەڭلىدى.

— مانى ئابدۇباقاخۇنغا بېرىپ قويسىلا.

ئالتۇننىسا ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى.

— نېمە بۇ، ئانا؟

«ھېيلىگەر ئالۋاستى، بىلىپ تۇرۇپ سوراۋاتقىنىنى.»

— ئابدۇباقاخۇن غەلۋىسىنى قىلغان نەرسە، — دېدى ھېلىمخان قاشلىقچى قىسقىلا جاۋاب بېرىپ، — تونۇرغا نان ياقالاملا؟

— يېقىپ باقمىغان، — دېدى ئالتۇنىنسا خىجىللىق بىلەن.

— تەس ئەمەس، گەزنىگە ناننى ئېلىپ، ئۇلىنى چىمدىپ ياقسىلا بولىدۇ. تۇتماي قالسا تۇز سېپىۋەتسىلە. باشلىرىغا ياغلىق چىگىۋالسىلا، بولمىسا چاچلىرى ئۇتلىشىپ كېتىدۇ. مەن ناماز ئوقۇۋېلىپ چىقاي.

— ماقۇل، — دېدى ئالتۇنىنسا.

— تونۇرغا بەك ئېچىشىۋالمىسىلا، بولمىسا چۈشۈپ كېتىدىلا.

«ئوھۇش، ئەجەب تاپىلاپ كېتىپتىمىنا، چۈشۈپ كەتسە كەتمەمدۇ. توۋا قىلدىم خۇدايىم، نېمانچە شۇم ئېغىزلىق قىلىمەن. ئەگەر ياخشىسى كۆڭلىگە ئىنساب تىلەي. قاملاشتۇرالمىسا ئاستا ـ ئاستا ئۆگىنىدۇ. ئۆگەنمەيمۇ ئىلاجى يوق. ئەمدى ئۇلارنىڭ غېمىنى قىلمايمەن. ئاھ، خۇدا، ئابدۇباقاخۇن بالامنىڭ مېھرىنى كۆڭلۈمدىن ئىتتىكەرەك كۆتۈرۈۋەتكەيسەن...»

ھېلىمخان قاشلىقچى ئۆيگە كىرىپ كېيىم ـ كېچەكلىرىنى تاللاپ ئېلىپ بىر بوغچا قىلدى. ئاندىن تونۇر بېشىدا نان يېقىش ئۇچۇن ئۆمىلەپ تۇرغان كېلىنگە بىر قاراپ قويۇپ، بېشى چۇشكەن تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ھەئە، شۇ تاپتا ئۇنىڭ نەگە بېرىپ، نەدە تۇرۇش ھەقىقىدە ئېنىق پىلانى يوق ئىدى. كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلەتتى. قەدەملىرى بەكمۇ ئېغىر ئىدى.

تونۇرغا ھەرقانچە قىلىپمۇ نان يېقىشنى قاملاشتۇرالمىغان ئالتۇنىنسا قېينىئانىسىنى ئىزدەپ كىردى، لېكىن قېينىئانىسى ئۆيدە يوق ئىدى. ئۆينىڭ ئەتراپىنى خېلى ئىزدىدى، «ئانا...» دەپ

توۋلىدى، لېكىن ھېچ يەردىن تاپالمىدى، سادا چىقمىدى. «نەگە كەتكەندۇ...» جىلە بولغان ئالتۇننىسا قېيىنئانىسىنى ئىزدەپ جاڭگاللىقنىڭ ئىچىگە قاراپ ماڭدى.

پېشىن ۋاقتىغىچە پىچان ئورۇغان ئابدۇباقى قورسىقى ئېچىپ كېتىپ پەقەتلا چىدىيالمىدى. ئايالى ئاش ئېلىپ بارمەن دېگەن بولغاچقا بەلبېغىغا بىر پارچە پۇچۇق نانلا تۇگۇۋالغانىدى. لېكىن، ئايالىنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. ئاخىر ئۇ بىر ھارۋا پىچاننى ھارۋىسىغا بېسىپ ئۆيگە قايتىپ كەلدى.

— مەن قايتىپ كەلدىم!

ئۇنىڭغا ھېچكىم جاۋاب بەرمىدى. ئاۋۋال ئۆزىنىڭ ئۆيىگە، ئاندىن ئانىسىنىڭ ئۆيىگە قاراپ چىقتى. ئايالىمۇ، ئانىسىمۇ يوق ئىدى. ئۇنىڭ كۆزى تونۇر بېشىغا ئېچىقلىق سۇپرىدىكى راسلاقلىق نانغا چۈشتى.

«نانىنى راسلاپ قويۇپ تونۇرغا ياقماي نەگە كەتكەندۇ بۇلار؟...»

ئابدۇباقى تونۇرغا يېقىپ قويغان نان بولسا ئېلىپ يېيىش ئۈچۈن تونۇرنىڭ سۇپىسىغا چىقىپ تونۇرغا ئېڭىشىپ قارىدى. تونۇردا نان يوق ئىدى. تونۇرنىڭ سۇپىسىدىكى نان راسلايدىغان تاختىدا قول ياغلىققا ئورالغان بىر تۇگۈنچەك تۇراتتى.

«نېمىدۇر بۇ؟»

ئابدۇباقى تۇگۈنچەكنى ئېلىپ ئالدىراپ يەشتى. شۇ ھامان كۆزلىرى پارقىراپ خۇشاللىقتىن ۋارقىرىۋەتتى.

— ئالتۇن! ئالتۇن!

ھەئە، تۇگۈنچەكتە بىر ۋاراق پۇل چېكى بىلەن بىر تال ئالتۇن بىلەزۈك بار ئىدى. ئالتۇن بىلەزۈك ھېلىمىخان قاشلىقچىغا مۇمىسىنىڭ مۇمىسىدىن قالغان تەۋەررۈك بولۇپ، ئۇنى تا بۇ كەمگىچە ئەتىۋارلاپ ساقلاپ، قولىغا پەقەتلا سېلىپ باقمىغانىدى.

«توۋا، بۇ ئانامۇ قىزىقكەن، ئالتۇننى تونۇر بېشىغا تاشلاپ

قويۇپ ئۆزى نەگە كەتكەندۇ؟ ...»

شۇ تاپتا ئابدۇباقىنىڭ بۇنىڭدىن ئارتۇق خىيال سۈرۈشكە ھەپسىلىسى يوق ئىدى. ئۇ بۇ خۇش خەۋەرنى ئايالىغا يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئۆنى ئىزدەشكە كىرىشتى:

ــ ئالتۇن، ئالتۇنۇم! ئالتۇنناسا! ...

2005 ـ يىلى 25 ـ دېكابىر، يەكەن

تەقدىرنىڭ كۆزى

ـــ پەرىزاتقا ئۆيلىنىپتىكەن دەمسىنا؟

ـــ توۋا، بىر پادىچى ـ ھەا!

ـــ پەرىزاتنىڭمۇ كۆزى قارىغۇ ئوخشايدۇ. بىزگە ئوخشاش بەرنا يىگىتلەرنى تاللىماي نەدىكى بىر پادىچىنى تاللاپ...

ـــ تۇزۇكرەك گەپ قىلىڭلار، ئاغىنىلەر، ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى تۇرۇپ نەدىكى ئەپقاچىتى، ئەپسانە گەپلەرگە ئىشىنىپ...

ـــ ئىشەنمەمسەن؟ بۇ راست بولغان ئىش. بىزنىڭ يۇرتتا كۆرگەنلەر بار. چوڭلار، ھەسەن شالدامنى ئاشۇ پەرىزات خوتۇنىنىڭ دەردىدە سارىڭ بولۇپ قالغان، دېيىشىدۇ.

ـــ راست، پەرىزاتقا ئۆيلەنگەن ئادەم ئادەمزاتقا ئۆيلەنسە قاتتىق سىر ساقلىمىسا بولماسمىش. خەققە دەپ سالسا، پەرىزات بىلىپ قېلىپ: «ئادەمزات دېگەن ۋاپاسىز كېلەتتى، ئۇلارغا ئىشەنگىلى بولمايتتى...» دەپ خاپا بولۇپ، ئېرىنى سارىڭ قىلىۋېتىپ كېتىپ قالارمىش.

ـــ ھەي ئىسىت، ئاشۇ پەرىزات ماڭا ئۇچراپ قالغان بولسىچۇ.

ـــ ئۆمرىمىزدە بىر قېتىم پەرىزاتنىڭ قۇچىقىدا يېتىپ باققان بولساق ـ ھەا!

ـــ نەدىكى ھۆر ـ پەرىزاتنىڭ گېپىنى قىلماي ئايىپاشانىڭ قۇچىقىدا يېتىش خىيالىنى قىلايلى ئەركەك بولساق.

ئاچچىق تاماكا ئىسىغا تولغان ياتاقنىڭ ئىچى گۇپۇلدەپ سېسىق تەر پۇرايتتى. چېكىپ تاشلىۋەتكەن موخورکا ۋە سىگار

كۆتىكى ياتاقنىڭ ئىچىنى بىر ئالغاندى. قۇرۇقدالغان ھاراق، پىۋا بوتۇلكىلىرى بىر بۇلۇڭدا دۆۋىلىنىپ كەتكەنىدى. پايپاق، كالتە ئىشتان، ئىشتان ـ كۆڭلەكلەر ئىشىك بىلەن دېرىزىنى تۇتاشتۇرۇپ تارتىلغان سىمغا قالايمىقان ئارتىپ قويۇلغان بولۇپ، يىغىلمىغان يوتقان ـ كۆرپىلەر كارىۋاتنىڭ بىر بۇلۇڭىغا پوملاپ قويۇلغانىدى. بىرلىرى كۆڭلەك، بىرلىرى كالتە ئىشتان كىيگەن يىگىتلەر پەرىزات ھەققىدە قىزغىن مۇنازىرىگە چۈشۈپ كەتكەنىدى. ئوتتۇرا بوي كەلگەن قارا قاش بىر يىگىت پۇتىغا ئاياغ كىيگەچ غۇدۇراشقا باشلىدى.

ـــ بۇ ئاداشلارنىزە... نەدىكى قۇرۇق پاراڭلارنى سېلىپ...

ـــ نېمە بولدى ساڭا، نەگە باراي دەيسەن؟

ـــ نەگە بولاتتى، ـــ دېدى قارا قاش يىگىت چېچىنى تارىغاچ، ـــ بىزنىڭ پەرىزاتنىڭ قېشىغا چىقىپ كىرەي.

ـــ تېخى تۇنۇگۈن ئاخشام بىر كېچە تۇنىدۇق دەۋاتاتتىڭغۇ؟

ـــ ئۇغۇ شۇنداق، ـــ دېدى يىگىت ھەيىرانلىق بىلەن كۆزلىرىنى ئوينىتىپ، ـــ نەدىكى بىر پەرىزاتنىڭ گېپىنى قىلىپ ھېسسىياتىمنى قوزغاپ قويدۇڭلار ئەمەسمۇ؟

شۇ ھامان ياتاقنىڭ ئىچىدە كۈلكە كۆتۈرۈلدى. يىگىت مەغرۇرلۇق بىلەن ياتاقتىن چىقىپ كەتتى.

ـــ يامان كاساپەت جۇمۇ بۇ، قولىغا چۈشۈرگەن قىزلارنى بوش قويۇۋەتمەيدۇ.

ـــ قىز دېگىلى بولامدۇ ئاشخانىنىڭ كۆتكۈچىسىنى.

ـــ نېمىلا دېگەنبىلەن...

ـــ پۇل بەرسەڭ، سەن بارساڭمۇ ياق دېمەيدۇ ئۇنىڭ پەرىزاتى.

شۇ ئەسنادا ياتاقنىڭ ئىشىكى قاتتىق ئېچىلدى. ياتاق تىمتاسلىقتا چۆمدى. ئىشىكتىن ئېگىز بوي بىر يىگىت ئېگىز ـ پەس دەسسىگىنىچە كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ چىرايى ھاراقنىڭ تەسىرىدىن قىزىرىپ كەتكەن بولۇپ، چاچلىرى رەتسىز سالۋاراپ تۇراتتى. بىر يەرگە يىغىلىپ چۈشكەن بولسا كېرەك، كىيىملىرى

توپا ـ پاتقاق يۇقى ئىدى.

ـــ ھە غۇلامجان ئاداش، نەگە بېرىپ كەلدىڭلا؟

ـــ بىزنى تاشلاپ قويۇپ يالغۇز پەيزى قىپسىلىدە.

ـــ ئايپاشانى تانسىغا ئاپارغان ئوخشىمامسىلە؟

غولام ياتاقداشلىرىنىڭ چاقچاقلىرىغا پەرۋا قىلماستىن شىمىنىڭ يانچۇقىدىن، ئىچىپ يېرىملىشىپ قالغان ھاراق بوتۇلكىسىنى چىقاردى.

ـــ لاۋزا پارىڭىڭلارنى قويۇڭلار، ئاغىنىلەر، ھاراق ئىچەيلى.

ھاراقنى كۆرۈپ يىگىتلەرنىڭ كۆزلىرىگە كۈلكە، ئاغزىلىرىغا شۆلگەي ئولاشتى.

ـــ ئۆيۈڭدىن پۇل كەلگەن ئوخشىمامدۇ، غۇلام؟

ـــ ئاران مۇشۇ يېرىم بوتۇلكا ھاراقنى سىقىنغان ئوخشىمامسەن؟

ـــ ھامىنى مەردلىك قىلغاندىكىن، يەنە ئىككى بوتۇلكا ئەكىر، تايىنلىق قۇلاق مىدىرلىغۇدەك ئىچەيلى.

ـــ ئىچسەك ئىچتۇق، ـــ دېدى غۇلام يانچۇقىدىن بىرتۇتام ئۇششاق پۇللارنى چىقىرىپ، ـــ مانا ماۋۇ پۇلغا ھاراق ئەكىرىڭلار.

ـــ ئاران ئون بەش يۈەن ئىكەنغۇ بۇ؟ ـــ دېدى ئولتۇرغانلاردىن بىرسى پۇلنى ساناپ، ـــ بۇ پۇلغا ھاراق ئالامدۇق، زاكۇسكىمۇ؟

ـــ مەندە بارى شۇ، كېمىنى سىلەرمۇ چىقىرىڭلار، ـــ دېدى غۇلام لېۋىگە بىر تال سىگارنى قىستۇرۇپ.

يىگىتلەردىن بىرنەچچىسى يانچۇقىنى كولاشتى. ئۇلاردىن ئىككىسى جۇغلانغان پۇلغا ھاراق، زاكۇسكا ئەكىرىش ئۈچۈن سىرتقا چاپتى.

بىردەمدىلا ياتاقنىڭ ئىچىدىكى يېزىق ئۈستىلى ھاراق، غالتەك گۆشى ۋە قۇرۇق يەل ـ يېمىشلەر بىلەن تولدى. يىگىتلەردىن بىرسى قولىغا گىتار ئېلىپ چېلىشقا باشلىدى.

يۇقىرى گىرادۇسلۇق ئاچچىق ھاراق، ئوزۇقلۇق قىممىتى تۆۋەن ئاددىي زاكۇسكا يىگىتلەرنى ئوبدانلا قىزىتتى. ئۇلار گىتار چېلىۋاتقان يىگىتنىڭ ناخشىسىغا جور بولۇپ، تەڭ توۋلاشقا باشلىدى:

مەكتەپتىكى مۇھەببەت
زەپمۇ شېرىن، كارامەت.
دەسلەپ كۆلدۇرگەن بىلەن،
يىغلىتىدۇ ئاقىۋەت.
...

— ئاغىنىلەر، مېنىڭ بىر تەكلىپىم بار، — دېدى ئاربىدىن بىرەيلەن سورۇندىكىلەرنى جېمىلەپ، — ماۋۇ ناخشا ئېيتىۋاتقاندا باشقىلار قوشۇلۇۋالمىساق، ئۆزئارا شەخسىي پاراڭمۇ سېلىشمىساق. ھازىردىن باشلاپ كىمگە ھاراق ئىچىش نۆۋىتى كەلسە شۇ بىردىن لەتىپە سۆزلەپ بېرىپ ئىچسە. لەتىپە سۆزلىيەلمىگەنلەر بىرەر پارچىدىن شېئىر ئوقۇپ بەرسىمۇ ياكى بىرەر قىزىقچىلىق قىلىپ بەرسىمۇ مەيلى.

بۇ تەكلىپنى سورۇندىكىلەر بىردەك قارشى ئېلىشتى. ساقىي بىر رومكا ھاراقنى لىقلاپ قويدى ـ دە، نۆۋىتى كەلگەن يىگىتكە تەڭلىدى.

— قېنى مەمەت ئاداش، لەتىپەڭنى باشلا.

مەمەت ئىسىملىك يىگىت قولىغا رومكىنى ئالدى ـ دە، ئۇتلىگەن كاللىدەك ھجىيىپ تۇرۇپ سۆز باشلىدى:

— ئاغىنىلەر، مەن لەتىپە ئېيتىشنى ئانچە بىلمەيمەن، شۇڭا بىر پارچە رۇبائىي ئوقۇپ ئىچەي.

ئۇ گېلىنى قىرىپ قويۇپ، سورۇندىكىلەرگە تەكشى بىر قۇر قارىۋېتىپ شېئىر ئوقۇشنى باشلىدى:

مەي خۇمارىم بېسىلمايدۇ ئوتلاپ تۇرمىسام،
ئۇلگۈرمەيدۇ رومكىلارنى لىقلاپ تۇرمىسام.
يۇرىكىمنى ھەر كۇنى مەي بىلەن يۇيۇپ،
ئارقىسىدىن تاماكىدا ئىسلاپ تۇرمىسام[1].

يىگىت رۇبائىينى ئوقۇپ بولۇشى بىلەن تەڭ سورۇندىكىلەر پاراققىدە كۇلۇشۇپ كەتتى. رومكا ئىككىنچى يىگىتنىڭ قولىغا ئۆتتى.

— مەن بىر لەتىپە سۆزلەپ بېرەي، — دېدى يىگىت تاماكىسىنى قىڭغىر چىشلەپ تۇرۇپ، — توقسان ئۈچ ياشلىق بىر بوۋاي بىر ياش چوكانغا ئۆيلىنىپتۇ. بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ دوختۇرغا خوتۇنىنىڭ بويىدا قالغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. «سىزگە بىر ھېكايە سۆزلەپ بېرەي، — دەپتۇ دوختۇر، — بىر چېچىلاڭغۇ ئادەم ئوۋغا چىقىپتۇ. ئۇ مىلتىق ئالدىم دەپ كۇنلۇكنى ئېلىۋاپتۇ. تۇيۇقسىز بىر شىر ئۇنىڭغا ئېتىلىپ كەپتۇ. ئۇ كۇنلۇكى بىلەن شىرنى قارىغا ئېلىپ ئوق چىقىرىپتۇ. شىر شۇ ھامان ئۆلۈپتۇ.» «بۇ مۇمكىن ئەمەس، — دەپتۇ بوۋاي دوختۇرنىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلاپ، — شىرنى جەزمەن بىرسى مىلتىق بىلەن ئېتىپ تاشلىغان»، «مېنىڭچىمۇ ئەسلىي ئىش مۇشۇنداق» دەپتۇ دوختۇر.

يىگىتنىڭ لەتىپىسى تۇگىشى بىلەن سورۇندىكىلەر قاقاھلاپ كۇلۇپ كەتتى. ئەنە شۇ تەرىقىدە لەتىپە ـ چاقچاقلار ئۇزۇلمەي ئېيتىلىشقا باشلىدى. ھاراقنىڭ تۇگىشىگە ئەگىشىپ يىگىتلەرنىڭ ئەپسانە چاقچاقلىرى ئەۋجگە چىقتى.

غۇلام ئالدىنقى سورۇندا ئىچىپ كەلگىنىنى باھانە قىلىپ بۇ يەردە ئاز ئىچكەنىدى. شۇڭا، ئۇ ھاراق تۇگەپ، ساۋاقداشلىرى خۇددىي بىلمەي ئېگىز ـ پەس سۆزلىگىلى تۇرغاندا ياتاقتىن ئاستا چىقتى ـ دە، قىزلار ياتاق بىناسىغا قاراپ ماڭدى.

[1] بۇ رۇبائىي ئابدۇللا ساۋۇتنىڭ.

ئاسماندا ساناقسىز يۇلتۇزلار جىمىرلايتتى. كېچىنىڭ غۇر ـ غۇر شامىلى غۇلامنىڭ يۈزىنى يەڭگىل سىيپاپ ئۆتۈپ، سەزگۈلىرىنى قاناتلاندۇراتتى. مەكتەپ گۈللۈكىدىكى خىلۇەت جايلاردا جۈپ ـ جۈپ كۆلەڭگىلەر ھەشقىپىچەكتەك چىرمىشىپ كەتكەن بولۇپ، تاتلىق پىچىرلىشىۋاتاتتى. غۇلام ئىچكەن ھاراقنىڭ كەيپى خېلىلا تارقىغانىدى. ئۇ قىزلار ياتاق بىناسىغا يېقىنلاپ بارغاندا ئالدى تەرەپتىن چىقىپ كەلگەن زىلۋا كۆلەڭگىگە قاراپ تۇرۇپلا قالدى. كۆلەڭگە ئۇنىڭغا ئاستا ـ ئاستا يېقىنلاشتى ـ دە، ئىككى ـ ئۈچ قەدەم قالغاندا چىپىدە توختىدى.

ـــ ئايپاشا!

غۇلام كۆلەڭگىنى تونۇپ دەرھال ئالدىغا يۈگۈردى.

ـــ نەگە بارغانىدىڭ، ئەجەب كەچ قاپسەنغۇ؟

قىز غۇلامنى كۆرۈپ بىر دەقىقە تىڭشىرقىدى ـ دە، دەرھال مەغرۇر قىياپەتكە كىردى.

ـــ نەگە بېرىشىم بىلەن نېمە كارىڭ؟

ـــ بۇ نېمە دېگىنىڭ، سەن... تېخىچىلا ماڭا باتناپ يۈرەمسەن؟ مېنى كەچۈرگىن، ئايپاشا. بۇنىڭدىن كېيىن سېنى ھەرگىز خاپا قىلمايمەن.

ـــ بۇنداق قۇرۇق ۋەدىلىرىڭنى ئاڭلايدىغانغا ۋاقتىم يوق. مېنى ياتاقتا چىققىلى قوي.

ـــ جېنىم ئايپاشا، بۇنداق رەھىمسىزلىك قىلما، ـــ يىگىت بىردىنلا قىزنى مەھكەم قۇچاقلىۋالدى، ـــ سېنى ياخشى كۆرىمەن، ئايپاشا، جېنىم بىلەن...

ـــ مېنى قويۇۋەت.

قىز نازۇك بەدىنىنى يىگىتنىڭ بىلەكلىرىدىن بوشىتىش ئۈچۈن تېپىرلايتتى. يىگىت قىزنى سۆيمەك بولۇپ لېۋىنى قىزنىڭ ئاغزىغا يېقىن ئاپاردى ـ دە، تۇرۇپلا قالدى. بىلەكلىرىمۇ ئىختىيارسىز بوشاپ كەتتى.

ـــ هاراق ئىچىپسەن ـ هە، ئايپاشا.

ـــ نېمە كارىڭا سەنمۇ ئىچىپسەنغۇ؟ ـــ دېدى قىز پەرۋاسىزلا ۋە يۈگۈرگەن پېتى ياتاق بىناسىغا كىرىپ كەتتى.

ئايپاشا ياتقىغا كىرىپ ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى ـ دە، ئوڭدىسىغا سوزۇلۇپ بىرھازا ياتتى. ئۇنىڭ ئۈگە ـ ئۆگلىرى سىرقىراپ ئاغرىيتتى. ئىككى ـ ئۈچ سائەت توختىماي ئويىنغان تانسا ئۇنى ئوبدانلا ھارغۇزۇپ ھالىدىن كەتكۈزگەنىدى. ئۇ پۈتىنىڭ ئالقىنىنى ئۇزاق سىلىدى. پاقالچاقلىرىنىڭ بۇلجۇڭ گۆشلىرىنى بوش ـ بوش مۇجۇدى ...

يىگىتلەرنىڭ بەس ـ بەس بىلەن تانسىغا تارتىشلىرى، مۇھەببەت ئىزھارلاشلىرى، خۇشامەت قىلىشلىرى، قىزلارنىڭ ھەسەتخورلۇق بىلەن قاراشلىرى، قىزىل ھاراق بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىلگەن ئاق ھاراق ئۇنى تانسا سورۇنىدا تولىمۇ غەيرەتلىك، شوخ، پەيدەك يەڭگىل قىلىۋەتكەنىدى. شۇڭا، ئۇ پۈت ئالقانلىرىنىڭ ئېغىز پاشنىلىق ئاياغدا ئىككى ـ ئۈچ سائەت مىخ سانجىغاندەك ئاغرىشلىرىغا بەرداشلىق بېرىپ توختىماي تانسا ئويىنغان، تانسىغا تارتقانلىكى يىگىتلەرنىڭ تەكلىپىنى رەت قىلمىغانىدى.

ـــ سىز ئىنتايىن گۈزەل ئىكەنسىز.

ـــ ماختىغىنىڭىزغا رەھمەت.

ـــ ماختىمىدىم، راست گەپ قىلىۋاتىمەن. سىز ئۆز گۈزەللىكىڭىزنى ھېس قىلمىسىڭىز كېرەك.

ئايپاشا قولىغا قوشلاپ ئالتۇن ئۈزۈك سېلىۋالغان قەددى ـ قامەتلىك بىر يىگىتنىڭ ماختاشلىرىدىن ھۇزۇرلانغاچ يەڭگىل پىرقىرايتتى. ئوماق كۆزلىرى يىگىتنىڭ بارماقلىرىدىكى ئالتۇن ئۈزۈككە پات ـ پات تىكىلىپ قالاتتى. يىگىت ئۇنىڭ ئۈزۈكسىز بارماقلىرىنى مەھكەم تۇتقىنىچە ھەربىر پىرقىرىغاندا مەيدىسىنى قىزنىڭ كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان كۆكسىگە تەگكۈزۈۋېلىشقا ئۇرۇناتتى. يىگىت قىزنى تانسىغا ھارماي تەكلىپ قىلىپ تۇردى.

قىزمۇ يىگىتنىڭ تەكلىپىنى رەت قىلمىدى.

سورۇن ئاخىرلاشقاندا يىگىت قىزغا «مەن سىزنى مەكتەپكە ئاپىرىپ قويسام» دەپ چىقىڭ تۇرۇۋالدى ۋە قىزنىڭ رازىلىقىنى ئالمايلا كىرا ماشىنىسىدىن بىرنى توستى.

ـــ سىزنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم، ئايپاشا، ـــ دېدى يىگىت مەكتەپنىڭ ئالدىدا ماشىنىدىن چۈشكەندىن كېيىن قىزنىڭ قولىدىن مەھكەم تۇتۇۋېلىپ، ـــ سۆيگۈ تەلىپىمگە ھازىرچە بىر نېمە دېمىسىڭىز مەيلى، ئويلىنىپ كۆرەرسىز. ئارىلىشىپ ئۆتەيلى. ئېنىق جاۋابىنى كېيىنچە بەرسىڭىزمۇ بولىدۇ، ـــ يىگىت بارمىقىدىكى بىر تال ئالتۇن ئۈزۈكنى ئالدى ـ دە، قىزغا تەڭلىدى، ـــ بۇ تونۇشقانلىقىمىزنىڭ سوۋغىسى بولۇپ قالسۇن.

ئايپاشانىڭ يۈرىكى ھاياجاندىن دۈپۈرلىدى. كۆزلىرى خۇشاللىقتىن چاقناپ كەتتى. چۈنكى، بۇنداق قىممەت باھالىق نەرسىنى ئۇنىڭغا يىگىتلەرنىڭ تۇنجى قېتىم سوۋغا قىلىشى ئىدى. ئاھ، ئۇ بىرەر تال ئالتۇن ئۈزۈكىنىڭ بولۇشىنى، بارمىقىغا ئالتۇن ئۈزۈك سېلىپ يۈرۈشنى نەقەدەر ئارمان قىلغانىدى ـ ھەي! مانا ئەمدى ئۇ ئارمىنىغا يەتكەن چاغدا بىردىنلا، ئارزۇسىغا يات ھالدا ئالتۇن ئۈزۈكنى ئېلىشنى رەت قىلدى.

ـــ رەھمەت، ئۇزۇك ئۆزىڭىزدە قالسۇن.

ـــ ياراتمايۋاتامسىز؟ ـــ سوربدى يىگىت ھەم رەنجىگەن، ھەم ئەپسۇسلانغاندەك قىياپەتتە، ـــ ئەسلىدىغۇ قولۇمغا سالغىنىمنى ئەمەس، يېڭىسىنى سوۋغا قىلسام ياخشى بولاتتى. ئەپسۇس، تولىمۇ بىئەپ چاغدا تونۇشۇپ قالدۇق. مېنى خىجىل قىلماي دېسىڭىز بۇ سوۋغامنى قوبۇل قىلىڭ.

ـــ بۇنداق دەپ تۇرۇۋالسىڭىز خىجىل بولىدىكەنمەن، ـــ دېدى ئايپاشا ھاياجانلانغان ھالدا، ـــ بۇ ئۇزۇك ماڭا تېگىل بولدى. ئۇ يەنىلا سىزنىڭ بارمىقىڭىزدا تۇرسۇن.

ئايپاشانىڭ ۋۇجۇدىدىن تانسا سورۇنىدا ئىچكەن ھاراقنىڭ

كەيپى تېخى تارقىمىغانىدى. يىگىتنىڭ مەردلەرچە قىلغان قىممەتلىك سوۋغىسى قوشۇلۇپ ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ئاجايىپ بىر خىل ھاياجانلىق قىيان ياسىدى ـ دە، كۆزىگە مۆللىدە ياش كەلدى. ۋۇجۇدى تاتلىق بىر تۇيغۇ ئىلكىدە تىترىدى.

يىگىت ئۇنىڭ بۇلاقتەك كۆزىگە بىر دەقىقە ئاشىقانە تىكىلدى ـ دە، شۇ ئان قىزنىڭ بىر تۇتام بېلىگە چىرماشتى، لەۋلىرىگە لەۋ ياقتى. قىز دەسلەپ سەل تېپىرلىغاندەك قىلدى ـ يۇ، ھايال ئۆتمەي يىگىتنى مەھكەم قۇچاقلىدى...

ئايپاشا لەۋلىرىنى لەززەتلىنىپ تەمشىگىنىچە ئاستا ـ ئاستا ئېسىگە كەلدى. ئۇنىڭ پاقالچاقلىرى تېخىچە سىرقىراپ ئاغرىۋاتاتتى. ئۇ لەۋلىرىنىڭ قۇرۇپ ئۇسسىغانلىقىنى ھېس قىلدى ـ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ چايداننى قولىغا ئالدى. چايدان قۇپقۇرۇق ئىدى. ئۇ ياتاقداشلىرىنىڭ قايناق سۇ ئەكىرىپ قويمىغانلىقىدىن ئاغرىنىپ ئەتراپىغا قارىدى. ياتاقتىكى باشقا كارىۋاتلار بوش ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇگۇن ياتاققا بالدۇر قايتىپ كەلگەنلىكىنى ھېس قىلدى.

ئايپاشا سۇخانىغا چىقىپ مۇزدەك تۇرۇبا سۇيىدە يۇزىنى يۇدى. ئاندىن قانغۇچە ئىچتى ـ دە، بىرئاز يەڭگىللەپ قالغاندەك راھەتلىك ھېس قىلدى.

قارا قاش، قاڭشارلىق، بەستلىك كەلگەن بۇ يىگىتنىڭ كۆزلىرىدىن شۇنداقلا بىر قارىغان قىزلارنىڭ يۈرىكىنى شۇررىدە ئېرىتىۋېتىدىغان بىر خىل نۇر بالقىيتتى. قىزلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئۇنىڭ گېپىنى قىلاتتى. ئۇنىڭ ئاشۇ سېھرىي كۈچكە ئىگە بىر جۈپ كۆزى، قاراشلىرى، يۈرۈش ـ تۇرۇشى، گەپ ـ سۆزلىرى قىزلارنىڭ سۆز تېمىسى بولاتتى، قىزلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى. قىزلارنىڭ نەزىرىدە ئۇ مەكتەپتىكى يىگىتلەرنى ئۆلچەيدىغان بىردىنبىر ئەندىزە بولۇپ قالغانىدى.

غۇلاممۇ يىگىتلەرگە خاس سالاپىتى، قىزغىن مۇئامىلىسى، مەرد، ئاق كۆڭۈل خۇش ـ پەيلى بىلەن نۇرغۇن قىزلارنىڭ

يۇرىكىگە ئاشقىلىق ئوتىنى تۇتاشتۇرغاندى. ئايپاشامۇ ئەنە شۇ قىزلارنىڭ بىرسى ئىدى. ئۇ، ياتاقتىكى قىزلارنىڭ، غۇلامنىڭ ئۆزلىرىگە قىلغان يېقىنچىلىقلىرىدىن ماختىنىپ قىلغان پاراڭلىرىنى ئاڭلىسا، قوقاسنىڭ ئۇستىدە ئولتۇرغاندەك بىئارام بولاتتى، ئۆزىچە خۇيلىناتتى. قىزلارنىڭ گېپىنىڭ شېخىغا ئۇرۇپ، بېشىنى يوتقانغا چۆمكۈپلىپ ئۇنسىز ياش تۆكەتتى. ئۇ غۇلامنى قىزلاردىن غايىبانە كۇنلەيتتى، قىزغىناتتى. غۇلامنىڭ گېپىنى تولا قىلغان قىزلارغا ئىككى - ئۈچ كۇنگىچە ئوچۇق چىراي ئاچمايتتى. ئۇنىڭ ئالىي مەكتەپ قوينىغا كىرگەندىن كېيىنكى بىردىنبىر ئارزۇسى غۇلامنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشىشلا بولۇپ قالغاندى.

ئايپاشانىڭ بۇ ئارزۇسى بىر كۇنى كەچلىك مۇزاكىرىدە، خۇددى شېرىن چۈش كەبى رېئاللىققا ئايلىنىپ قالدى. نېمە سەۋەبتىنكىنتاڭ، شۇ كۇنى غۇلام بىلەن ئىككىسى دەرسخانىدا يالغۇز قالغاندى. ئۇلار دەسلەپ ئۇ يەر - بۇ يەردىن گەپ سوقۇپ، كېيىن ئاستا - ئاستا ئۆزلىرىنىڭ شەخسىي تۇرمۇشىغا كۆچۈشتى.

— ئىسىت، سەن بىلەن بىر يۇرتلۇق بولۇپ قالغان بولسامچۇ، ئايپاشا.

غۇلامنىڭ تۇشلاپلا ئېيتقان بۇ گېپىدىن ئايپاشا ھېچنېمىنى چۈشىنەلمەي گاڭگىراپ قالدى. يىگىت ئۇنىڭغا شوخلۇق بىلەن كۇلۇپ قاراپ تۇراتتى.

— قانداق دەيسەن؟ — سورىدى ئايپاشا دۇدۇقلاپقىنا.

— بىر يۇرتلۇق بولغان بولسام، خىزمەتكە چىقىقاندا چوقۇم سەن بىلەن توي قىلغان بولاتتىم. بىر تال ئەركەك چۈشۈنىمۇ يېنىڭغا يولاتمايتتىم.

بۇ سۆزلەر ئايپاشانىڭ ۋۇجۇدىغا شۇنداق تەسىر قىلدىكى، نازۇك قەددى ئاجايىپ بىر سېزىم ئىلكىدە تاتلىققىنا جۇغۇلدىدى.

ـــ بىر يۇرتلۇقۇڭ بولمسا ئەركەك چىۋىننى قورۇمامتىڭ؟ ـــ دېدى قىز غەيرەتكە كېلىپ. ئۇنىڭ خۇشاللىقتىن خۇمارلاشقان بىر جۈپ كۆزى يىگىتكە ئاشقانە تىكىلگەنىدى.

ـــ غۇلامنى شۇنداق كۆرۈۋاتامسەن، ئايىپاشا، ـــ دېدى شوخ يىگىت كۈچلۈك بىلەكلىرى بىلەن قىزنىڭ نازۇك بوينىنى گۈل شېخىنى ئەگكەندەك ئېگىپ.

شۇ كۈنى ئايىپاشا ياتاقتىكى قىزلارنىڭ غۇلام ھەقىقىدىكى پاراڭلىرىغا پەرۋاسۇ قىلمىدى. ئۇ كۈلەتتى، سەكرەيتتى، قىزلارنى غىدىقلايتتى، چاقچاق قىلاتتى، دىمىقىدا قايسىبىر ناخشىغا غىڭشيتتى. ئۇ غۇلام بىلەن خىيالىي مۇڭدىشىپ قايسى ۋاقىتتا ئۇخلاپ قالغىنىنى بىلمىدى.

ـــ كىيىم ـ كېچەكىنىمۇ مودا دېگىلى بولامدۇ، ھازىر سۈرۈۋاتقان مودا ـــ ئالتۇن زىبۇ ـ زىننەتلەر.

ـــ شۇنى دېگىنە، قولىدا سىرىق مېتالنىڭ پارچىسى يوق، ئۇچىسىغا يېڭى لاتا ئارتىۋالسىلا غادىيىشىۋالىدىكەن تېخى بەزىلەر، نومۇس قىلماي.

ـــ قولۇڭدىكى ئۈزۈكنى يېڭى ئالغان ئوخشىمامسەن؟

ـــ ھەئە.

ـــ ھەئە دەۋاتقىنىنى، يوشۇرۇپ كەتمىسەڭمۇ تۇرسۇننىڭ سوۋغىسى ئىكەنلىكىنى كىم بىلمەيدۇ.

ـــ شۇنداق، تۇرسۇن «يۈرۈۋاتقىنىمىزنىڭ بىر يىللىق يادنامىسى بولۇپ قالسۇن» دەپ...

ـــ ماڭمۇ مەردان تۇغۇلغان كۈنۈمگە ئاتاپ بىر زەنجىر سوۋغا قىلىدىغان بولدى.

ياتاقتىكى قىزلارنىڭ داغۇازلىق قىلىپ دېيىشكەن بۇ سۆزلىرى ئايىپاشانىڭ يۈرىكىگە بىگىز بولۇپ سانجىلاتتى. دىمىسىمۇ ئايىپاشادىن باشقا قىزلارنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ بىرەر تالدىن بولسىمۇ ئالتۇن ئۈزۈكى بار ئىدى. قىزلار ياتاقتا كۆپىنچە كىيىم ـ كېچەك، زىبۇ ـ زىننەتلەر ھەققىدە گەپ

قىلىشاتتى. ئۇلار يۇرۇۋاتقان يىگىتلىرىنى ئالتۇن زىبۇ ـ زىننەتلىرى بىلەن داڭلىشاتتى. مەرد ـ سېخىيلىقىنى كۆز ـ كۆز قىلىشاتتى. ئەمەلىيەتتە، ئۇلار ئارىسىدا ئاشۇ ئالتۇن جابدۇقلارنى ئۆز پۇلىغا ئېلىپ «يىگىتىم سوۋغا قىلدى» دەپ داغۋازلىق قىلىۋاتقانلىرىنىڭمۇ بارلىقىنى، ھەقىقەتەن يىگىتلىرى ئالتۇن زىبۇ ـ زىننەت سوۋغا قىلغانلارنىڭمۇ بارلىقىنى ئايپاشا ئوبدان بىلەتتى. ئالتۇن جابدۇقى بولغاندىكىن نېمە دېسە بولۇۋېرىدۇ. ھەممىدىن يوقى يامان. ئايپاشانىڭچۇ؟ ئۇنىڭ ھېچنېمىسى يوق. شۇڭلاشقا، ئۇ بۇنداق پاراڭلار باشلانسا تولىمۇ بىئارام بولىدۇ. پاراڭغا ئارىلاشماي جىملا تۇرۇۋالىدۇ. كېچىچە بىئارام بولۇپ ئۇخلىيالمايدۇ.

ئايپاشانىڭ ئائىلە ئەھۋالى ئۆزىگە ئايان. ئايپاشانىڭ دادىسى بىلەن ئانىسى ئۇ ئوقۇشقا بېرىشتىن خېلى بۇرۇنلا ئاجرىشىپ كەتكەن. دادىسى بىرە ـ بىرە كوچىلاردا ئۇچرىشىپ قالغاندا ئايپاشا ۋە ئۇكىلىرىغا يىگىرمە ـ ئوتتۇز يۇەن تۇتقۇزۇپ قويمىسا، باشقا ۋاقىتلاردا ئۇلارنىڭ ئەھۋالىدىن غەم يەپ يۇرمەيدۇ. ئانىسى ئىمكان بار ياش، چىرايلىق كۆرۈنۈش ئۈچۈن ھەر ئايلىق مائاشىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى پەرداز بۇيۇملىرى ۋە ھۆسن تۇزەشكە سەرپ قىلىۋېتىدۇ. ئۇ ھەر قېتىم ئاتا ـ ئانىسى ۋە ئۇكىلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرسە، پىغاندىن چىققۇدەك يىغلىۋېلىپ بولدى قىلىدۇ. شۇڭا، ئۇ ئاتا ـ ئانىسى ئەۋەتكەن ئازغىنا پۇلنى تېجەپ، ئەرزان، يارىشىملىق كىيىملەرنى ئېلىپ كىيىپ، ساۋاقداشلىرىنىڭ ئالدىدا چانماسلىقا تىرىشىدۇ.

ئايپاشانىڭ خىيالىنى ئوغۇللار ياتاق بىناسىدىن ئاڭلانغان، مەستلەرنىڭ ئالىتاغىل ناخشىسى ئۇزۇپ قويدى. ناخشا پات ـ پات ئۇزۇلۇپ قالاتتى ـ يۇ، مىنۇت ئۆتمەيلا ئۆگزىنى ئېچىۋەتكۈدەك ئەسەبىي كۈلكە ئاۋازى ئاڭلىناتتى. يەنە دەقىقە ئۆتمەيلا ئالىتاغىل ناخشا ئاۋازى ئالمىشاتتى.

«ئەسەت، خۇدا مېنى نېمىشقا ئوغۇل قىلىپ ياراتمىغان بولغىيدى؟ ئوغۇللار شۇنچە خۇشال، شۇنچە ئەركىن. ئۇلارنىڭ كىيىم ـ كېچەك، زىبۇ ـ زىننەتتىن غېمى يوق. ئۇلار دەرد ـ ئازابلىرىنى ئاچچىق هاراقتىن ئېلىشىدۇ، هاراقتىن خۇشاللىق تاپىدۇ. هاراق بىلەن كۆڭۈل غەشلىكىنى ئۇنتۇشىدۇ.»

ئايپاشا مەكتەپكە كېلىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا يىگىتلەر ئۇنىڭغا كانىدەك چاپلىشىپلىۋالغانىدى. يىگىتلەر ئۇنى هەر خىل كەچلىك سورۇنلارغا بەس ـ بەستە تەكلىپ قىلىشىپ تۇراتتى. دەسلەپ ئۇ يىگىتلەرنىڭ تەكلىپىنى سىلىقلا رەت قىلدى...

ئۇ مىڭبىر جاپادا قولغا كەلتۈرگەن ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش پۇرسىتىنى قەدىرلەپ ياخشى ئوقۇش هەققىدە ئۆز ـ ئۆزىگە نۇرغۇن قېتىملاپ ۋەدە قىلغانىدى. شۇڭا، مەكتەپكە كەلگەن دەسلەپكى چاغلاردا بوش ۋاقىت تاپسىلا دەرس تەكرارلاش، كىتاب ئوقۇش بىلەنلا مەشغۇل بولدى. دەسلەپكى ئوقۇش مەۋسۇمىدا كەچلىك مۇزاكىرىدە دەرسخانىدىكى ئورۇندۇقلار ئاساسەن بوش قالمايتتى. لېكىن، بارا ـ بارا ئوغۇللار ياتاق بىناسىدىكى گىتار، ناخشا ئاۋازى، ياتاقلاردا ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ئۆتكۈزۈلىدىغان كېچىك تېپتىكى تانسىلار، ئولتۇرۇشلار يېڭى ئوقۇغۇچىلارنى ئۆزىگە ماگنىتتەك تارتىشقا باشلىدى.

ئۇنىڭ دەسلەپتە مېۋە شەربىتىنىمۇ قورقۇپ، قورۇنۇپ ئىچكىنى هېلىمۇ ئېسىدە. لېكىن، قانداق قىلىپ پۇڭا، قىزىل هاراقلارغا ئۆگىنىپ قالغىنىنى ئۆزىمۇ بىلمەيلا قالدى.

ئەسەبىيلەرنى لەرزىگە سالىدىغان جاز مۇزىكا، ياقۇت قەدەهلەرگە لىقلاپ قويۇلغان گۈلگۈن شارابلار، رەڭگارەڭ چىراغلار ۋالىلداپ تۇرغان كاتتا سورۇندا ئەركىن ـ ئازادە ئوينالغان دىسكو، تانسىلار، يىگىتلەرنىڭ تاتلىق، خۇشامەتلىك پىچىرلاشلىرى، تانسا ئويناپ هېرىپ ئۇسسىغاندا قەدەهلەرگە لىمۇلىق تەييارلاپ قويۇلغان مۇزدەك سوغۇق، شېرىن، چۈچۈمەل ئىچىملىكلەر... ئايپاشا لەۋلىرىنى تەمشىپ كۆزىنى

ئاچتى ـ دە، ھەر تەرەپتىن نامراتلىق يېغىپ تۇرغان ياتقىنى كۆز ئۆڭىدىن ئۆتكۈزدى. ياتاق قۇيقۇرۇق، شۇ تۇرقىدا ئۇسسۇلۇقنى قاندۇرۇش ئۈچۈن بىر يۇتۇم سوغۇق سۇمۇ يوق ئىدى. تەشنالىق ئاخىر غالىب كەلدى. ئايپاشا كارىۋىتىدىن ئېرىنىپ تۇردى ـ دە، سۇخانىغا چىقىپ، جۇمەكتىن قانغۇچە سۇ ئىچتى. ئاندىن شارقىراپ چۈشۈۋاتقان مۇزدەك سۇغا بېشىنى ئۇزاققىچە تۇتۇپ تۇردى.

غۇلام بۇگۈن خېلى سەھەر ئويغانغان بولسىمۇ ئۇستىخانلىرى بىرنەرسە ئېسىپ قويغاندەك ئېغىرلىشىپ، كۆزىنى ئېچىشقىمۇ خۇشياقمىدى. ئاخشام ئىچكەن ھاراقنىڭ تەسىرىدىن بېشى قاپاقتەك ئېسىلىپ كەتكەنىدى. ساۋاقداشلىرى بېشىغا ئەكېلىپ قويغان بىر چىنە سۇنىمۇ بىردەمدىلا ئىچىپ بولدى. شۇنداقتىمۇ، ئىچى قىزىپ، گېلى قۇرۇپ تۇراتتى. ساۋاقداشلىرىنىڭ ھەممىسى دەرسكە چىقىپ كەتكەنىدى. ياتاقنىڭ ئىچى ھاراق، تەر پۇرىقى ئارىلىشىپ چىدىغۇسىز دەرىجىدە پۇراپ كەتكەنىدى. غۇلام ئورنىدىن تۇرۇپ دېرىزىنى ئېچىۋەتتى ـ دە، يەنە كارىۋاتقا چىقىپ بېشىنى يوتقانغا مەھكەم پۇركىۋالدى.

ئايپاشانىڭ ئاخشامقى قوپال مۇئامىلىسى غۇلامنىڭ غۇرۇرىغا قاتتىق تەگكەنىدى. ئۇ قىزلار ياتاق بىناسىنىڭ ئالدىدا بىرھازا قاراپ تۇردى. ئىككى تال تاماكىنى تۇرغان جايىدىلا ئارقىمۇئارقا ئۇلاپ چېكىۋەتتى. ئۇ ياتاقتا قايتىپ كىرگەندە ساۋاقداشلىرىنىڭ ھەممىسى مەلەق مەست ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. غۇلام بوتۇلكىلارنى بىر قۇر تەكشۈرۈپ چىقتى. بوتۇلكىلاردا بىر تېمىمۇ ھاراق يوق ئىدى. ئۇ ياتاقتىن چىقتى ـ دە، مەكتەپ دەرۋازىسى ئالدىدىكى بىر بوتكىغا كىردى. يانچۇقىدىكى پۇلىغا ئاران بىر بوتۇلكا ھاراق كەلدى...

ئۇ ياتاقتا نە ۋاقتا، قانداق كىرىپ يېتىپ قالغىنىنى پەقەتلا ئېسىگە ئالالمىدى.

— زېرىكسىپ كەتتىم، ئايلىنىپ كىرەيلىچۇ، غۇلام؟

— مەن ئىزدىمىسەم ئىزدەپ قويايمۇ دېمەيسىز. يۇرۇڭ، تانسىغا بېرىپ كېلەيلى.

— غۇلام، قورسىقىم ئېچىپ كەتتى، تاماق يەپ كېلەيلى.

ئىلگىرىكى شۇنچە قىزغىن، شۇنچە مۇلايىم ئايپاشا نەگە كەتكەندۇ؟ ئايپاشانىڭ تاپ باستۇرمايي ئىزدەپ تۇرۇشلىرىدىن، تۇگىمەس تەلەپلىرىدىن غۇلام بىرەر قېتىم زېرىككەن بولغىيمىدى؟ ياق، ھەرگىز... ئەجەبا مانا ئەمدى...

ئۆتكەن كۇنلەر قانداق گۈزەل ئىدى ـ ھەا؟ ھەرقانداق ئولتۇرۇش، كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىغا ئۇ ئايپاشاسىز بارمايتتى. ئايپاشامۇ شۇنداق ئىدى. بىللە باراتتى، بىللە تانسا ئوينايتتى. كېچىنىڭ گۈزەل مەنزىرىسىدىن بىللە ھۇزۇر ئالاتتى. تېخى كۆپرەك ئىچىپ مەست بولۇپ قالسا ئايپاشا ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ قالاتتى ياكى بىر ئامالىلارنى قىلىپ مەكتەپكە ئېلىپ كېلىپ ياتقىغا ئەكىرىپ ياتقۇزۇپ قويىاتتى. ئايپاشا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنىڭ بىر بۆلىكىگە ئايلىنىپ كەتكەنىدى. ئۇلار قەرەللىك ھالدا مەكتەپنىڭ كەينىدىكى تۆپلىككە چىقىپ كېچىلىك سەيلە قىلاتتى. بۇنداق چاغلاردا بىرەر دالدا تېپىپ قۇچاقلىشاتتى. قانغۇچە سۆيۈشەتتى. ئايپاشا ئۇنىڭ ئەسەبىي تەلىپىنى سىلىق لېكىن قەتئىي رەت قىلغاندىن سىرت، باشقا ھەرقانداق تەلەپ، ھەرىكەتلىرىگە يول قويىاتتى. غۇلام قىزنىڭ بويۇن، كۆكسىلىرىنى يەڭگىل سىلاپ چىقاتتى. قېنىپ ـ قېنىپ سۆيەتتى. ئەپسۇس، مانا ئەمدىچۇ؟ ئايپاشانىڭ غۇلامدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۇرگىنىگە ئىككى ئايدىن ئاشتى. قىزنىڭ ھېچقانداق سەۋەبسىزلا قاپاق تۇرۇپ، ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۇرۇشىگە، سەممىي سوئاللىرىغا قوپاللىق قىلىپ جاۋاب بەرمەي تۇرۇۋېلىشىغا غۇلام پەقەتلا چىدىمىدى. ئۆزىدىن نېمە سەۋەنلىك ئۆتكەنلىكىنى بىلەلمەي گاڭگىرىدى. ئايپاشادىن ئېنىق جاۋاب ئالالمای ئىچى سىقىلدى، ئازابلاندى، ھەسرەتلەندى. ئاخىرىدا بارلىق دەردىنى

هاراقتىن ئالدى. ئۇ ھەر كۈنى دەرستىن چۈشەتتى ـ دە، ئۇدۇل ئايپاشانىڭ ياتقىغا يۈگۈرەيتتى. بىراق، ئايپاشا ياتقىدا يوق بولۇپ چىقاتتى. ياتاقتىكى قىزلار ئۇنىڭ سوئالىغا مەسخىرىلىك كۈلۈشكىنىچە: «ئايپاشا ھازىرلا سىرتقا چىقىپ كەتتى، بىرەر ئولتۇرۇشقا بارامدىكىنتاڭ» دەپ جاۋاب بېرىشەتتى. غۇلام بىرنەچچە قېتىم دەرستىن چۈشكەندە تاپ باستۇرماي ئايپاشانىڭ ياتقىغا كىرگەنمۇ بولدى. لېكىن، قىز ئۇنىڭغا: «ھازىر سەن بىلەن سۆزلەشكۈدەك ۋاقتىم يوق. باشقا كۈنى كۆرۈشەيلى» دەپ سوغۇقلا جاۋاب بېرەتتى ـ دە، بەخىرامانلا سىرتقا چىقىپ كېتەتتى.

«بۈگۈن ئايپاشا بىلەن قەتئىي كۆرۈشمەن. كۆڭلىدە قانداق گېپى بولسا ئوچۇق ئېيتقۇزۇپ ئاڭلايمەن. ئۇنى خاپا قىلغان يەرلىرىم بولسا كەچۈرۈم سورايمەن...» غولام يوتقاندا يېتىپ شۇلارنى خىيال قىلدى ـ دە، سائىتىگە قارىدى. ئۇچىنچى سائەتلىك دەرس ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ئاستا ئورنىدىن تۇردى. ئاچلىق ئازابىمۇ ياكى ئاخشام ئىچكەن ھاراقنىڭ تەسىرىدىنمۇ بېشى قېيىپ، كۆڭلى ئېلىشىپ تۇراتتى. ئۇ تام تۈتۈپ مېڭىپ سۇخانىغا چىقتى ـ دە، مۇزدەك سۇدا بېشىنى يۇدى. بىرنەچچە ساقلىنى پاكىز قىردى. ئاندىن ساۋاقداشلىرى ئەتىگەن ئەكىرىپ قويغان ھورنان بىلەن قورۇمىنى زورلاپ يېدى ـ دە، يەنە يوتقانغا كىرىپ ئۇيقۇغا كەتتى...

مەكتەپ كەينىدىكى تۆپىلىك تۈن قاراڭغۇسىدا سىرلىق تۈس ئالغانىدى. ئۇ يەر ـ بۇ يەردىكى دەرەخ ۋە تاشلارنىڭ دالدىسىدا جۇپ ـ جۇپ كۆلەڭگىلەر چىرمىشىپ كەتكەنىدى.

غۇلام بىلەن ئايپاشا ئۈن ـ تىنسىز كېتىۋاتاتتى. ئۇلار ماڭا ـ ماڭا تۆپىلىكنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتتى. تۆپىلىكنىڭ ئۇ تەرىپى تىك قىيالىق ئىدى. ئۇلار قىيانىڭ لېۋىگە كېلىپ توختاشتى.

ـــ مۇشۇ يەردە بىردەم ئولتۇرايلى، ـــ دېدى غۇلام قىزنىڭ قولىدىن تارتىپ.

ئۇلار يانداش ئولتۇرۇشتى. ئايپاشا يىراقلارغا ــ قاپقاراڭغۇ بوشلۇققا نەزەر تاشلايتتى. غۇلام بىر تال سىگار ئېلىپ ئوت تۇتاشتۇردى. قىزغا دېمەكچى بولغان گېپىنى نەدىن باشلاشنى بىلەلمەي تىت ـ تىت بولاتتى. ئاردىكى ئېغىر جىمجىتلىق ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى غايەت يوغان تاغ بولۇپ باسقانىدى. ئايپاشانىڭ بۇتتەك ئولتۇرۇۋېلىشى تەسىر قىلدىمۇ، ئەيتاۋۇر ئۇنىڭ كاللىسى بىردىنلا قۇرۇقدىلىنىپ، ئەتىگەندىن بېرى قىزغا دېيىش ئۈچۈن كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغان گەپلەرنىڭ بىرسىنىمۇ تاپالمىدى. شۇ تۇرقىدا تاشتىن سادا كەلسە كېلەتتىكى، ئايپاشادىن ئاۋاز چىقمايتتى. غۇلام بىرنەچچە تال سىگارنى ئارقىمۇئارقا ئۇلاپ چېكىۋەتتى. ئاردا ئېغىر پۇشۇلداش، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىشلار ھۆكۈم سۈرەتتى. يۈرەكنى ئېكەكلەيدىغان ئېغىر سۈكۈنات ئاخىر غۇلامنى زۇۋانغا كەلتۈردى.

ــ نېمىشقا مەندىن ئۆزۈڭنى قاچۇرۇپ يۈرىسەن؟

ئايپاشا گويا ھېچنېمىنى ئاڭلىمىغاندەك ئولتۇرىۋەردى. شۇ تۇرقىدا غۇلامغا قىزمۇ، ھاۋامۇ، پۈتكۈل كائىناتمۇ گويا قېتىپ قالغاندەك، قاپقارا تۇن قويىنىدا ئۆزىدىن باشقا ھاياتلىق مەۋجۇت ئەمەستەك بىلىنىپ، تەقەززالىقتا چىڭقىلىپ كەتكەن ئەسەبلىرى كىچىككىنە بىرنەرسە تەسىر قىلسىلا پاراسسىدە ئۇزۇلۇپ كېتىدىغاندەك سەزگۈرلىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ سوئالىغا جاۋاب كۈتۈپ بىرھازا ئولتۇردى ـ دە، ئاخىر قىزنى كاپىدە قۇچاقلاپ باغرىغا باستى. لەۋلىرىنى قىزنىڭ لەۋلىرىگە ئەسەبىيلىك بىلەن ياقتى.

ــ گەپ قىلە، ئايپاشا، شۇ تۇرقىدا تىت ـ تىتلىق مېنى ئۆلتۈرەي دەپ قالدى. مېنى ساراڭ قىلىپ ئۆلتۈرەي دەمسەن يا؟ ــ ھاياجاندىن يىگىتىنىڭ لەۋلىرى تىترىدى. كۆز چاناقلىرى لىققىدە ياشقا تولدى. ئۇ شۇ دەقىقىدە بىرنەچچە ئايلىق پىغانىنى چىقىرىۋېلىش ئۈچۈن پاكىتىدە يىغلىۋېتىشتىن ئۆزىنى ئاران ـ ئاران تۇتۇپ تۇراتتى. ئۇ قىزنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى:

— ماڭا سەن بولمىساڭ بولمايدۇ، ئايپاشا، سەن مېنىڭ ھاياتىم، جېنىم، خۇش بولۇپ كېتەي، مېنى ئۇنداق قىينىما.

ئايپاشا بىردىنلا غۇلامنىڭ بوينىغا گىرە سالدى ـ دە، بۇقۇلداپ يىغلۇۋەتتى. غۇلامنى ئەسەبىيلىك بىلەن چىڭ ـ چىڭ سۆيۈشكە باشلىدى.

— يىغلىما، ئايپاشا، يىغلىساڭ مەن بەك ئازابلىنىپ كېتىدىكەنمەن. خۇش بولۇپ كېتەي، يىغاڭنى توختات، كۆڭلۈڭدىكى گەپنى يوشۇرماي دېگىن.

— ياق، دېيەلمەيمەن. دېيىشكە تىلىم بارمايدۇ...

— نېمىشقا، نېمىشقا دېيەلمەيسەن؟ — غۇلام ئايپاشانىڭ يەلكىسىدىن تۇتۇپ، باغرىدىن ئاجراتتى ـ دە، قايتىلاپ سورىدى، — ماڭا دېيەلمىگۈدەك قانداق گەپ ئىدى ئۇ؟ دەۋەتكىن، ئۆتۈنۈپ قالاي.

— قورقمەن، راستلا ... ئىشەنگىن...

ئايپاشانىڭ باش ـ ئاخىرى يوق سۆزلىرى غۇلامنىڭ كۆڭلىگە قورقۇنچلۇق بىر گۇماننىڭ سايىسىنى تاشلىدى. دەقىقە ئىچىدە كۆڭلىدىن ھەر خىل خىياللار كەچتى. شۇنداقتىمۇ، ئۇ غەيرەتلىنىپ سورىدى:

— نېمىدىن قورقىسەن، ئايپاشا؟ قورقما، ئېيتىۋەرگىن. شۇ تۇرقىدا مېنى بەكمۇ بىئارام قىلىۋەتتىڭ.

— دېسەم ماڭا بولغان مۇھەببىتىڭنىڭ سۇسلاپ قېلىشىدىن قورقمەن. ساڭا بولغان مۇھەببىتىمدىن گۇمانلىنىپ قېلىشىڭدىن ئەنسىرەيمەن. بىلەمسەن، غۇلام، ئىككى ئايدىن بېرى مانا مۇشۇ زىددىيەتنى ھەل قىلالماي خاپىچىلىقتا سەندىن ئۆزۈمنى تارتىپ يۈردۈم. نەتىجىدە سېنىمۇ، ئۆزۈمنىمۇ ئازابلىدىم. ھازىر ساڭا ئاشۇ رەنجىشلىرىمنىڭ سەۋەبىنى ئېيتىشقا خىجىل بولۇۋاتىمەن. مېنى قىستىما، خۇش بولۇپ كېتەي، بۇنىڭدىن كېيىن ئىلگىرىكىدەك ياخشى ئۆتەيلى. ئەمدى سەندىن ھەرگىز رەنجىپ يۈرمەيمەن.

شۇ تۇرقىدا ئايپاشانىڭ نازۇك قەددى ئازاب ۋە خىجىللىقتىن قورۇنۇپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى غۇلامغا دېيىش ئۈچۈن كۆڭلىگە پۈكۈۋالغان سۆزلەرنى ئاغزىدىن چىقىرىشتىن بىردىنلا يالتىيىپ قالدى. ئوچۇقىنى ئېيتقاندا، يىگىتنىڭ ئاق كۆڭۈللۈكى، سەمىمىيىتى ئالدىدا بۇ سۆزلەرنى ئاغزىدىن چىقىرىشقا خىجىل بولدى. ۋىجدانى، قىزلىق غۇرۇرى يول قويمىدى. غۇلامنىڭ ساداقەتمەنلىكى، ئوتتەك قىزغىن مۇھەببىتى ئۇنىڭ يۈرىكىدىكى بارلىق توڭلارنى ئېرىتىۋەتكەنىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ غۇلامنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى، غۇلامسىز كۆڭۈل خۇشلۇقى تاپالمايدىغانلىقىنى، يۈرىكىنىڭ غۇلامدىن ئايرىلىشقا يول قويمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ يەتكەنىدى. شۇڭلاشقا، ئۇ ئىككى ئايدىن بېرىقى بارلىق رەنجىشلىرىنىڭ سەۋەبىنى يىگىتتىن سىر تۇتۇشقا بەل باغلىدى. قىسقىسى ـــ مۇھەببەت، پاك سۆيگۈ ئۇنىڭ بارلىق ماددىي تەلەپلىرىنىڭ ئۈستىدىن غالىب كەلگەنىدى.

قىز قەلبى، ئېھ قىز قەلبى! سەن نېمىدېگەن مەرد، نېمىدېگەن سېخىي، نېمىدېگەن يۇمشاق ـ ھە !؟ تەڭرى سىلەرنى راستلا يىگىتلەرنى سۆيۈش ئۈچۈن ياراتقان، سۆيگۈ ئۈچۈن بەدەل تۆلىشىڭلارنى بۇيرۇغان. يىگىتلەرنىڭ پاك سۆيگۈسى ئۈچۈن سىلەر ھەممە، ھەممە نېمەڭلەردىن كېچىشكە رازى. مۇھەببەت ئۈچۈن قۇربان بېرىشتەك جاسارەت پەقەت سىلەردىلا بار.

ـــ ياق، ئايپاشا، كۆڭلۈڭدە قانداق تۇگۈنچەك بولسا دەۋەتكىن. مەن ھەرقانداق تەلىپىڭنى ئورۇنلايمەن، ـــ غۇلام ئەمدى قىزغا يېپىشىپلىۋالغانىدى، ـــ كۆڭلۈڭدىكىنى بىلمىسەم ھەرگىز ئارام تاپالمايمەن. بىلەمسەن، ئايپاشا، سېنى شۇنداق ياخشى كۆرىمەنكى...

غۇلامنىڭ بۇ سۆزلىرى ئايپاشاغا تۇنۇگۈن كەچتىكى تانسا سورۇنىدا تونۇشۇپ قالغان، تۇنجى تونۇشقانلىقىنىڭ يادنامىسى سۈپىتىدە قىزغا بارمىقىدىكى بىر تال ئالتۇن ئۈزۈكنى سۇۋغا

قىلغان سىپايە، كېلىشكەن يىگىتنى ئەسلەتتى. ھېلىقى يىگىتمۇ ئايپاشاغا خوددى غۇلام ھازىر دېگەندەك يۇرەك سىرىنى ئىزھار قىلغانىدى. قىزنىڭ ئاغزىدىن ئوچۇق بىر گەپ ئاڭلىماي تۇرۇپلا بارمىقىدىكى ئالتۇن ئۈزۈكنى سوۋغا قىلىۋەتكەنىدى. غۇلامنىڭ ئۇ يىگىتتىن ئارتۇق نەرى بار؟ غۇلام ئايپاشاغا سۆيگۈدىن باشقا نېمە سوۋغا قىلالىدى؟ «كۆيدۈم ـ سۆيدۈم» دېگەن سۆزنى قايسى يىگىت قىلالمايدۇ؟ بولۇپمۇ ئايپاشادەك گۈزەللەرگە كىممۇ پۈتكۈل سۆيگۈسىنى بېغىشلىمىسۇن؟ ھېلىقى يىگىتمۇ ئايپاشانى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى چىن يۈرىكىدىن چىقىرىپ سەممىيلىك بىلەن ئېيتقانغۇ؟ غۇلام ئۇنىڭ مەنىۋى تەشنالىقىنى قاندۇرۇپ كەلگەن بولسا، ھېلىقى يىگىت ئۇنىڭ مەنىۋى ۋە ماددىي جەھەتتىكى بارلىق تەلەپلىرىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايتتىغۇ؟ ئايپاشامۇ ھېلىقى داغۋاز، پوچى، سۆزمەن ياتاقداشلىرىنىڭ ئالدىدا ئالتۇن ئۈزۈك، زەنجىرلىرىنى كۆز ـ كۆز قىلىپ، بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ يۇرەلەيتتىغۇ؟ بۇ نەرسىلەرنى ھېلىقى يىگىت ئايپاشاغا چوقۇم تولۇق، ھەتتا ئاشۇرۇپ ئېلىپ بېرەلەيتتى. ئايپاشا، سەن نېمىدېگەن بىچارە، نېمىدېگەن ئەخمەق ـ ھە !؟ غەيرەتلىك بول، مۇھەببەتتە يالغۇز سۆيۈشلا كۇپايە قىلمايدۇ. باشقا قىزلار مۇھەببەت ۋە قىزلىق سۆيگۈسى ئارقىلىق ئېرىشكەن نەرسىلەرگە سەنمۇ ئېرىشىشىڭ كېرەك. ھەققىڭ بار! يىگىتىڭ سەندىن سورىغانىكەن تارتىنما، كۆڭلۈڭدىكىنى يوشۇرماي ئېيتىۋەر. مۇشۇ سەۋەبلىك بۇ يىگىت ئالدىدىكى ئوبرازىڭ خۇنۇكلىشىپ كەتسە، يىگىتىڭ پاك سۆيگۈڭدىن گۇمانلىنىپ قالسا ئۇنى كۆرەرسەن. قاچانغىچە ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭ ئازابلاپ يۈرىسەن؟!

غۇلامنىڭ قايتا ـ قايتا ئۆتۈنۈشلىرى، تەكرار سوئال ـ سوراق قىلىشلىرى ئايپاشانىڭ ئىرادىسىنى تەۋرىتىپ قويدى. ئەسلىدىمۇ ئىككى تاپىن بولۇپ تۇرغان قىزنىڭ كۆڭۈل ئارزۇسى، يىگىتنىڭ تولا تەكرارلانغان قۇرۇق، يالتىراق ۋەدىلىرى

ئالدىدا بىر دىنلا پارتلىدى.

— بىلمەن، غۇلام، دېمىسەڭمۇ بىلىمەن. مېنى ھەقمقەتەن ياخشى كۆرىسەن. بۇنى ئىككى ئايدىن بېرى تېخىمۇ تولۇق بىلدىم. بىراق، شۇنىمۇ ئېسىڭدە مەھكەم تۇت، قىزلار يالغۇز قۇرۇق مۇھەببەت ۋەدىلىرىگە، يالتىراق سۆيگۈ نۇتۇقلىرىغا تەشنا ئەمەس. بىلەمسەن، باشقا قىزلارنىڭ يىگىتلىرى يۈرگەن قىزىنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى، ھېيت ـ بايراملىرىنى، مۇھەببەتلەشكەن خاتىرە كۈنىنى ھەرگىز ئۇنتۇلۇپ قالمايدۇ. ئاشۇنداق خاتىرە كۈنلەردە يۈرگەن قىزلىرىغا قۇرۇق ۋەدىلەرنىلا ئەمەس، ئېسىل سوۋغاتلارنى، ئالتۇن زىبۇ ـ زىننەتلەرنى ئېلىپ بېرىشنى ئېسىدىن چىقارمايدۇ، — ئايپاشانىڭ كۆڭلىدىكى بارلىق رەنجىشلەر، يۈرەكنى زېدە قىلغان مەقسەتلەر بىردىنلا دەريا تاشقىنىدەك قىيان ياسىدى. ئۇ ئەمدى يىگىتنىڭ كۆزىگە تىكىلگىنىچە سۆزلەشكە باشلىدى، — بىلىپ قوي، مەنمۇ قىز بالا، مېنىڭمۇ ئاشۇ قىزلارغا ئوخشاش ئالتۇن زىبۇ ـ زىننەتلەرنى تاقىغۇم، كۆز ـ كۆز قىلغۇم، يىگىتىم ئېلىپ بەردى دەپ، داملاتقۇم كېلىدۇ. سەن مېنىڭ بۇ تەرەپتىكى ئارزۇ ـ ئارمانلىرىمنى خىيالىڭغا كەلتۈرۈپ قويمىدىڭغۇ دەيمەن؟ مەنمۇ سېنى ياخشى كۆرىمەن. سەن مېنى ياخشى كۆرگەندىنمۇ ئارتۇق ياخشى كۆرىمەن. بىراق، ماددىي جەھەتتىكى تەلىپىم، سېنىڭ بۇ جەھەتتىكى تەلەپ ـ ئارزۇلىرىمغا بولغان بىپەرۋالىقىڭ ساڭا بولغان مۇھەببىتىمنى بىزارلىققا، رەنجىشكە ئايلاندۇرۇۋەتتى. مانا ئەمدى ساڭا كۆڭلۈمدىكىنى ئەينەن ئېيتتىم. مەندىن رەنجىمىسەن، نەپرەتلىنەمسەن، ئۆزۈڭنىڭ ئىشى. ئەسلىي بۇ گەپنى ساڭا بۇرۇنلا دېمەكچىدىم. بىراق، ساڭا بولغان سۆيگۈمدىن گۇمانلىنىپ قېلىشىڭدىن ئەنسىرىدىم. شۇنىڭ بىلەن سەندىن تاكى بۈگۈنگىچە ئۇمىد كۈتتۈم. ناھايىتىمۇ چوڭ ئۇمىد...

— بولدى، ئايپاشا، سۆزلىمە، خۇش بولۇپ كېتەي. مېنى كەچۈرگىن. مەن دۆت، مەن كالۋا، مەن شەخسىيەتچى، مەن پەقەت

ئۆزۈمنى، مۇھەببەتمەنزىلا ئويلاپتىمەن. سېنى، قىزلىق غۇرۇرۇڭنى، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىڭنى خىيالىمغا كەلتۈرمەپتىمەن. بۇ توغرۇلۇق باش قاتۇرماپتىمەن...

غۇلام ئايپاشانى قايتىدىن باغرىغا مەھكەم باستى ...

غۇلام بىر ھەپتە ئۇياق ـ بۇياققا چېپىپ يۈرۈپمۇ، بىر تال ئالتۇن ئۈزۈك سېتىۋالغۇدەك پۇل تاپالمىدى. ئۆيدىن پۇل كەلگىلى ئۇزاق بولمىغانىدى. شۇڭا، ئاتا ـ ئانىسىدىن يەنە پۇل تەلەپ قىلىشقا يۈزى چىدىمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆيدىن ھەرقانچە كۆپ پۇل ئەۋەتكەن تەقدىردىمۇ بىر تال ئالتۇن ئۈزۈك سېتىۋالغۇدەك بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئەڭ ياخشىسى، ھازىرچە قەرز قىلىپ بولسىمۇ پۇل تېپىپ تۇرۇپ، كېيىنچە بىر ئامال قىلغىنى تۈزۈك ئىدى. ئەپسۇس، ئۇ خىيالىغا ئىشەنچ باغلاپ قەرز سورىغان مەكتەپ سىرتىدىكى دوستلىرىمۇ ئۇنى قۇرۇق ۋەدىلەر بىلەن يولغا سالدى.

غۇلام ئۆزىنى ئايپاشانىڭ ئالدىدا قەرزدارەدەك ھېس قىلىپ قالغانىدى. ئايپاشا بىلەن ھەر قېتىم كۆرۈشكىنىدە، ئايپاشانىڭ كۆزلىرى، ھەربىر ھەرىكىتى ئۇنىڭغا: «قېنى ماڭا سۇۋغا قىلىدىغان ئالتۇن ئۈزۈك؟» دەپ سوراۋاتقاندەك بىلىنىپ خىجىللىقتىن ئۇڭايسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قالاتتى. قولىنىڭ قىسقىلىقىدىن ئازابلىناتتى.

غۇلام بۇگۈن تاغسىنىڭ ئالدىغا بوينىدىن باغلىغانەدەك باردى. ئۇ ئادەتتە پۇل لازىم بولۇپ قالسا تاغسىدىن سورايتتى. تاغسى ئۇنىڭغا ئۇنچە كۆپ پۇل بەرمىسىمۇ، لېكىن قۇرۇق قول قايتۇرمايتتى. ھەر قېتىم پۇل بەرگەن چاغدا پۇلنى ئورۇنسىز خەجلىمەسلىك ھەققىدە بىرمۇنچە نەسىھەت قىلاتتى. غۇلام تېخى بىر ئاينىڭ ئالدىدا تاغسىدىن پۇل سورىغانىدى. شۇڭلاشقا، ھازىر ئامالسىزلىقتىن كېتىۋاتاتتى.

«ھازىرچە سوراپ تۇراي، ئايپاشاغا ئالتۇن ئۈزۈكنى ئېلىپ بېرىپ بولۇپ ئۈزاق سوزۇۋەتمەي بىرەر ئامالىنى قىلىپ

قايتۇرۇپ بېرەرمەن. تاغام چوقۇم قاقشايدىغان بولدى. نېمە دېسە مەيلى، پەقەت ئالتۇن ئۇزۇك كەلگۈدەك پۇل بېرىپ تۇرسا بولاتتىغۇ...»

— بەش يۈز يۇەن؟ چاقچاق قىلىۋاتمايدىغانسەن، بالام؟ شۇنچە كۆپ پۇلنى نېمىگە ئىشلىتىسەن؟

— شۇ... شۇ... جىددىي لازىم بولۇپ قالغانىدى.

— ئۇنى بىلدىم، بالام، لېكىن سەۋەبىنى دېمەمسەن، ئاڭلاپ باقاي، — دېدى تاغىسى غۇلامنىڭ كۆزىگە قاراپ، — بىرەر چاتاق ئىش چىقىرىپ قويمىغانسەن؟ راست گەپنى قىل، بالام. مەن سېنىڭ دادا يوللۇق تاغاڭ تۇرسام، مەندىنمۇ گەپ يوشۇرۇپ ئولتۇرامسەن. ھەي... سىلەر ياشلارزە، نېمە بولۇپ كېتىۋاتىسىلەركىنتاڭ. بىز سىلەردەك چاغدا بەش يۈز يۇەن تۇگۈل، يىل ـ يىللاپ قولىمىز ئەللىك يۇەن پۇل كۆرمەيتتى. مەن ئوقۇشقا ماڭغاندا دادام رەھمەتلىك يوللۇق تۇتقان بەش يۇەن پۇلدىن بىر تىيىن خەجلىمەي توپتوغرا ئىككى يىل ساقلىغانىدىم. ھازىر جاھان شۇنداق ئوبدان، سىلەرنىڭ ئوقۇغۇچىلىق ھاياتىڭلار بىزنىڭكىدىن مىڭ ھەسسە ياخشى. شۇڭا، بۇ ياخشىلىقنىڭ قەدرىگە يېتىپ تىرىشىپ ياخشى ئوقۇشۇڭ، قالايمىقان ئويۇن ـ تاماشىلارغا بېرىلمەسلىكىڭ كېرەك. ئاڭلىسام، ھاراق ئىچىدىكەنسەن. بۇنداق قىلساڭ ساڭا قانداق پۇل توشۇيدۇ؟ ئۆيۈڭدىكىلەر ساڭا ئايدا پۇل ئەۋەتىپ بېرىدۇ. مۇشۇ بىرنەچچە مەندىن ئالغان پۇلۇڭمۇ بىرەر مىڭ يۇەندىن ئاشتى...

غۇلامنىڭ تاغىسىدىن پۇل ئالالىشىغا كۆزى يېتمىدى ـ دە، دەس ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا ماڭدى. تاغىسى ئۇنىڭ ئارقىسىدىن توۋلىغىنىچە قېلىپ قالدى.

يولدا كېتىۋېتىپ غۇلامنى بىردىنلا غەم باستى. «پىخسىق، بېخىل قېرى، ماڭا بېرىپ تۇرۇشقا چىدىمىغان پۇلۇڭنى گۆرۈڭگە ئەكېتەرسەن، ئىلاھىم...»

ـــ غۇلام، نەگە ماڭدىڭ؟

غۇلام خىيالدىن چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى ـ دە، ساۋاقدىشى قادىرنى كۆرۈپ پەرۋاسىزلا جاۋاب بەردى:

ـــ خىيالىي كوچا ئايلىنىپ يۈرىمەن، ئۆزۈڭچۇ؟

ـــ ھەي، سورىمايلا قوي، ئاداش، ـــ دەپ ئېغىر ئۇھسىندى قادىر تارغاق تەگمەي چىگىچلىشىپ كەتكەن چېچىنى بارماقلىرى بىلەن تاراپ، ـــ ھېلىقى توڭكاي چىش تۇڭگاننىڭ دۇكىنىدىن ئوقۇغۇچىلىق كىنىشكامنى گۆرۈگە قويۇپ ھاراق ئىچىۋېرىپتىمەن. ئۆيدىن كەلگەن پۇلنى قەرزگە بەرمەي خەجلەپتىمەن. مانا ئەمدى ھېلىقى تۇڭگان ئىككى كۈن ئىچىدە قەرزنى ئۈزۈۋەتمىسەڭ ئۈستۈڭدىن ئەرز قىلىمەن دەپ قوقاق سېلىۋاتىدۇ. شۇنچە ئىزدەپمۇ قەرز پۇل تاپالمىدىم. شۇڭا، دوختۇرخانىنىڭ قان ئىسكىلاتىغا مېڭىشىم...

ـــ قان ئىسكىلاتىغا؟ ئۇ يەردە نېمە ئىش قىلىسەن؟ ـــ قىزىقىپ سورىدى غۇلام.

ـــ ھەقلىق قان بېرىمەن، ـــ پەرۋاسىزلا جاۋاب بەردى قادىر، ـــ ئىككى ـ ئۈچ قېتىم قان بەرسەم قەرزلىرىم پۈتۈنلەي تۈگەيدۇ.

ـــ مۇنداقمۇ ئىش بار دېگىن.

غۇلامنىڭ كۆڭلى ۋاللىدە يورۇغاندەك بولدى. ۋۇجۇدىنى بېسىپ تۇرغان ئېغىر غەم ـ ئەندىشە بىردىنلا يەڭگىللەپ كەتتى. ئۇ ئىككى كۈندىن بېرى قورسىقى شۇنچە ئېچىپ كەتسىمۇ چىداپ، تاماق ئېلىپ يېيىشكە كۆزى قىيمىغان پۇلنى قولىغا ئالدى ـ دە، قادىرغا:

ـــ يۈرە، ئاۋۋال قورسىقىمىزنى بىر تويدۇرۇۋالايلى، ئاندىن مېنىمۇ باشلاپ بار، ـــ دېدى.

غۇلام دوختۇرخانىغا ئۈچ قېتىم قاتناپ ئاخىر ئايپاشاغا سوۋغات كەلگۈدەك پۇلغا ئېرىشتى. ئۇ ئەڭ ئاخىرقى قېتىم بەرگەن قاننىڭ پۇلىنى ئېلىپ يانچۇقىغا سالدى. ئۇ قان بەرگەن

مەزگىلدە بەدىنىدە قۇۋۇەت بولغۇدەك ياخشىراق يېمەكلىكلەر بىلەن ئوزۇقلانمىغانلىقى ئۈچۈن بەدىنى بىردىنلا ئاجىزلاپ كەتكەنىدى. ماغدۇرسىزلىقتىن بولسا كېرەك، پۈت ـ قوللىرى سىرقىراپ ئاغرىيتتى. پات ـ پات بېشى قېيىپ، كۆزى ئەلگەك كىيدۇرۇپ قويغاندەك بولۇپ تورلىشاتتى. لېكىن، شۇنداقتىمۇ ئۇ يانچۇقىدىكى پۇلنى بىر تىيىن چىقىم قىلماي ساقلىدى. غۇلام ئايپاشاغا ئېلىپ بېرىدىغان سوۋغاتنى خىيال قىلىپ دوختۇرخانا دەرۋازىسىدىن چىقتى ـ دە، تۇرۇپلا قالدى. ئايپاشا ئۇنىڭغا قاراپ كېلىۋاتاتتى. غۇلام كۆزۈمگە شۇنداق كۆرۈنۈۋاتقان بولسا كېرەك دېگەننى كۆڭلىدىن غىل ـ پال ئۆتكۈزدى. بىراق، ئۇنىڭغا قاراپ كېلىۋاتقىنى راستلا ئايپاشا ئىدى.

ـــ نەگە ماڭدىڭ، ئايپاشا؟

ئايپاشا غۇلامنىڭ چىرايىغا ئۇنى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك سىنچىلاپ قارىدى ـ دە، ئاستاغىنا جاۋاب بەردى:

ـــ سېنى ئىزدەپ، بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن؟

ـــ ھېچ ئىش... ـــ غۇلام قىزنىڭ كۆزىدىن كۆزىنى ئەپقېچىپ تۇرۇپ جاۋاب بەردى، ـــ بىر تونۇشۇمنى ئىزدەپ...

ـــ يۇر، تاماق يەيلى، ـــ ئايپاشا يىگىتتىن ئارتۇق گەپ سوراپ تۇرۇشنى بىئەپ كۆردى ـ دە، يولنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى ئاشخانىغا قاراپ ماڭدى.

ـــ قانداق تاماق يەيمىز؟

ـــ سەن ئولتۇرىۋەر، تاماقنى ئۆزۈم بۇيرۇتىمەن، ـــ ئايپاشا شۇنداق دېگەچ بىر پىيالە چاي قۇيۇپ غۇلامنىڭ ئالدىغا قويدى ـ دە، كۇتكۇچىگە ئون بەش زىخ كاۋاپ بۇيرۇتتى.

ـــ نېمە قىلغىنىڭ بۇ؟ ـــ دېدى غۇلام ئاشخانىدىن چىققاندىن كېيىن تاپا قىلىپ، ـــ مېنى پۇلى يوق كۆرۈۋاتامسەن؟ يۇرە، بۇگۈن ساڭا ئوبدان بىرنەرسە ئېلىپ بېرىشنى كۆڭلۈمگە پۈككەنىدىم. ئۇچرىشىپ قالغىنىمىز ئوبدان بولدى. ئالغان سوۋغىتىم ساڭا يارامۇ ـ يارىماسمۇ دەپ ئەنسىرىگەنىدىم. ئەمدى

ياخشى بولدى. سوۋغاتنى ئۆزۈڭ تاللايسەن، پۇلىنى مانا مەن سانايمەن.

— شۇنداقمۇ تېخى، بەك بېيىپ كەتكەن ئوخشىمامسەن؟ — ئايپاشا غۇلامنىڭ كۆزىگە مىختەك تىكىلىپ تۇرۇپ سورىدى، — راست گەپ قىلە، غۇلام، سەن ماڭا ئالتۇن ئۈزۈك سوۋغا قىلىش ئۈچۈن قېنىڭنى ساتتىڭ، شۇنداقمۇ؟

غۇلام تۇرۇپلا قالدى. ئۇ ئايپاشانى بۇنداق سوئال سوراپ قالار دەپ خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى.

— ياق، ياق، ياق... ئۇنداق ئەمەس... — دېدى غۇلام.

— راست گەپ قىل، غۇلام، مەن قادىردىن ھەممىنى ئۇقتۇم. نېمىشقا بۇنداق قىلىسەن؟ قارا ئەپتىڭگە، جۇدەپ خۇددى گۆردىن چىققان ئۆلۈككە ئوخشاپ قاپسەن. بىر ئالتۇن ئۈزۈك ئۈچۈن جېنىڭنى سېلىپ بېرەي دېدىڭمۇ، ئەخمەق، — ئايپاشانىڭ كۆزىدىن ئىككى تامچە ياش دومىلاپ چۈشتى، — ئۆتكەنده ئەھۋالىڭنى سۈرۈشتۈرمەيلا سەندىن رەنجىگەنلىكىم ئۈچۈن مېنى مۇشۇنداق جازالىماقچى بولدۇڭمۇ؟ شۇ چاغدا سەن قىستاپ تۇرۇۋالغانلىقىڭ ئۈچۈنلا كۆڭلۈمدىكىنى سەندىن يوشۇرمىغانىدىم. سېنى بۇنچىۋالا قىينىاپ قويۇشۇمنى ھەرگىز خىيالىمغا كەلتۈرمىگەنىكەنمەن. بەكمۇ جۇرئەتسىز ئىكەنسەن، غۇلام. سېنى ئوغۇل بالا دەپ يۈرۈپتىمەن تېخى. ئائىلە ئەھۋالىڭنى ماڭا ئوچۇق ئېيتىشىڭ كېرەك ئىدى. شۇنچىلىك گەپنى ماڭا دېيىشكىمۇ جۇرئەت قىلالماپسەن. بىلىپ قوي، مەن سېنىڭ قېنىڭنى سېتىپ ئېلىپ بەرگەن سوۋغىتىڭنى ھەرگىز قوبۇل قىلالمايمەن. خوش، غۇلام، مەن ماڭغاچ تۇراي، سېنىڭ بۇ ئەپتىڭنى كۆرسەم بىئارام بولۇپ ئازابلىنىپ كېتىدىكەنمەن.

— ياق، كەتمە، كۆڭلۈمنى چۈشەن، ئايپاشا، گېپىمنى ئاڭلىغىن...

ئايپاشا غۇلامنىڭ كېيىنكى گەپلىرىنى ئاڭلاشقا تاقەت قىلالماي يۈگۈرگىنىچە كېتىپ قالدى.

غۇلامنىڭ تۇيۇقسىز بېشى قېيىپ، ئۆزىنى يەرنىڭ تېگىگە كىرىپ كېتىۋاتقاندەك سەزدى ـ دە، چاققانلىق بىلەن يولنىڭ چېتىدىكى دەرەخكە يۆلىنىۋالدى. ئۇنىڭ كاللىسى ھازىرلا پارتلاپ كېتىدىغاندەك غوڭۇلداپ، كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ كەتتى. ئىككى پۇتىدا ئۆرە تۇرغۇدەك ماغدۇر يوق ئىدى...

غۇلام دوختۇرخانىدا بىر ھەپتە يېتىپ چىقتى. ئۇنىڭ تاپقان پۇلىنىڭ ھەممىسى داۋالىنىش خىراجىتىگە ئاران يەتتى. ئۇ دوختۇرخانىدىن خېلىلا تۇزۇلۇپ، پۇت ـ قولىغا ماغدۇر كېلىپ چىققان بولسىمۇ، لېكىن ئىقتىسادىي جەھەتتە يەنىلا ئىلگىرىكى نامرات غۇلامغا ئايلىنىپ قالغانىدى. ئۇ يانچۇقىدا بىر تىيىنمۇ قالمىغانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ، يۈرىكى مۇشۇك تاتىلىغاندەك ئېچىشقان بولسىمۇ، لېكىن داۋالىنىش جەريانىدا ئايپاشانىڭ كۆندە يوقلاپ تۇرغانلىقىنى، ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ، ھەمراھ بولغانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ خېلىلا خاتىرجەم بولۇپ قالدى.

«بوپتىلا، ئۇنچىلىك پۇل دېگەن نېمىدى؟ نېمىلا دېگەنبىلەن سالامەتلىكىم خېلىلا ئەسلىگە كېلىپ قالدى. ئۇ پۇل بولغان بولسىمۇ بەربىر ئايپاشا ئالغان سوۋغىتىمنى قوبۇل قىلمايتتى. ئەمدى باشقا بىر ئامال قىلىپ پۇل تاپىمەن. ناۋادا جىقراق پۇل تېپىپ قالسام ئايپاشاغا ئۆزۈك ئەمەس، زەنجىر، مېدالیون سوۋغا قىلىمەن...»

غۇلام ئەنە شۇنداق شېرىن خىياللار بىلەن ئاغزىنى تاتلىق ئەتكەچ، كۆپرەك پۇل تېپىش ئۈستىدە كاللا قاتۇرۇشقا باشلىدى.

مەكتەپتىكى خېلى كۆپ ئوقۇغۇچىلار ئاتا ـ ئانىسى ئەۋەتىدىغان پۇلغا قاراپ ئولتۇرماستىن، دەرستىن سىرتقى ۋاقىتلىرىدىن پايدىلىنىپ ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن پۇل تېپىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئاشخانا، رېستورانلاردا كۆتكۈچىلىك، مۇلازىمەتچىلىك قىلىۋاتقانلارمۇ، چوڭ ـ كىچىك سودا ـ تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلارمۇ، ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى، تەرجىمان، خەت كۆچۈرگۈچى... بولۇپ ئاز ـ تولا

پۇل تېپىپ خەجلەۋاتقانلارمۇ بار ئىدى. ئەجەبا غۇلام سودا ـ تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىپ ئۆزىنى سىناپ باقسا بولماسمۇ؟ بۇنداق قىلىپ پۇل تاپسا ئايپاشا ئۇنى ھەرگىز ئەيىبلىمەيدۇ. قايسى كۈنى ئايپاشا ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭمۇ كەچ تەرەپلەردە، دەرستىن سىرتقى ۋاقىتلىرىدىن پايدىلىنىپ، بىرەر رېستورانىدا كۈتكۈچىلىك قىلىش ئارزۇسىنىڭ بارلىقىنى ئېيتقانىدەك قىلىۋاتاتتى. غۇلام ئۇ كۈنى ئايپاشانىڭ بۇ گېپىنى چاقچاق دەپ چۈشەنگەنىدى. ئايپاشا ئۇنىڭغا چاقچاق قىلمىغان بولسا كېرەك. قاراپ تۇرما، غۇلام، غەيرەتلىكرەك بول، نامراتلىق سېنىڭ پېشانەڭگە ئەبەدىي پۈتۈلمىگەن بولغىيدى ھەرقاچان.

ئايپاشا غۇلامغا راستلا چاقچاق قىلمىغانىدى. ئۇ غۇلامغا شۇ گەپنى قىلغان ۋاقىتتا بىر رېستوراندا ھەر كۈنى كەچتە ئىككى سائەتتىن ئۈچ سائەتكىچە كۈتكۈچىلىك قىلىپ بېرىشكە كېلىشىپ قويغان، لېكىن ئارىسالدى بولۇپ تۇراتتى.

ئۇ غۇلامنىڭ ئۆزىگە ئالتۇن ئۈزۈك سوۋغا قىلىش ئۈچۈن قان بېرىپ پۇل تېپىشىنى ھەرگىز خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. ئۇ شۇ ۋاقىتتا كوچىدىكى كىشىلەردىن خىجىل بولمىغان بولسا غۇلامنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ قانغۇچە بىر يىغلىۋالغان بولاتتى. ئۇ غۇلامنىڭ مۇھەببىتىدىن ئارتۇقچە گۇمانلانغانلىقىغا، غۇلامنى ئاتۇقچە ئەيىبلەپ، ئازابلىغانلىقىغا پۇشايمان قىلىدى. شۇ دەقىقىدىن باشلام غۇلام ئۇنىڭ كۆزىگە نەچچە ھەسسە سۆيۈملۈك، مەرد، سېخىي كۆرۈندى.

ئاشۇ كۈنى ئايپاشا غۇلامنىڭ قېشىدىن كەتكەندىن كېيىن ئۈزاق ئويلاندى. ئاتا ـ ئانىسىغا، يۇرگەن يېگىتىگە يۆلىنىۋالماي ئۆز ئالدىغا ئازراق پۇل تېپىپ ئۆزىنى قامداشنى كۆڭلىگە پۈكتى. ئۇ بىر قىسىم قىز ساۋاقداشلىرىنىڭ ئاشخانا، رېستورانلاردا كۈتكۈچىلىك قىلىپ، پۇل تېپىۋاتقانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. ئۆز ۋاقتىدا ساۋاقداشلىرىنىڭ بۇ ئىشى ئۇنىڭغا بەكمۇ غەلىتە، نومۇسلۇق ئىشتەك بىلىنىپ كەتكەنىدى. مانا ئەمدى ئۇ

ئاز ـ تولا پۇل تېپىپ خەجلەش نىيىتىگە كېلىۋىدى، كاللىسىدا كۇتكۇچىلىك قىلىش خىيالى تۇغۇلدى.

«ئوقۇشقا تەسىر يەتكۈزمەي، مەكتەپ تۇزۇمىگە بويسۇنۇش شەرتى بىلەن رېستورانلاردا كۇتكۇچىلىك قىلىپ ئازراق پۇل تاپقانىنىڭ نېمە يامىنى بار؟ ئەڭ مۇھىمى پۇلنى دەپ دەرسنى تاشلاپ قويمىسا، تاپتىن چىقىپ كەتمىسلا بولدى. مال باھاسى ئۇچقاندەك ئۆرلەۋاتقان، جەمئىيەتكە پۇل غوجايىنلىق قىلىۋاتقان ھازىرقى شارائىتتا پۇل تېپىش ئۇچۇن ھەركەت قىلمايۋاتقان كىمّ بار؟»

ئايپاشا ئاشۇنداق ئويلار بىلەن كۆڭلىنى توختىتىۋالغاندىن كېيىن، كۇتكۇچىلىك مۇلازىمىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ساۋاقداشلىرىنى ئىزدەپ ماڭدى...

ئۇ شۇ كۈنىلا چەت ئەل شېرىكچىلىكىدىكى بىر مېھمانخانىنىڭ رېستورانىدىن كۇتكۇچىلىك خىزمىتى تاپتى ۋە ئۇ يەرنىڭ غوجايىنى بىلەن سۆزلىشىپ، ئەتىدىن باشلاپ ئىشقا چۈشۈشكە كېلىشتى. ئەپسۇسكى، دەل شۇ كۈنى غۇلام دوختۇرخانىدا يېتىپ قېلىپ، ئۇنىڭ ئىشقا چۈشۈش ۋاقتى كەينىگە سۈرۈلۈپ كەتتى.

سودىگەرچىلىك قىلىپ بىردىنلا بېيىش ۋەسۋەسىسى غۇلامغا زادىلا ئارام بەرمىدى. لېكىن، ئۇ ئۇيان ـ بۇيانغا چېپىپ يۈرۈپمۇ تىجارەتكە دەسمايە قىلغۇدەك پۇل تاپالمىدى. ھەتتا ئاز ـ تولا دەسمايە توپلىۋالغۇچە ئىشلەپ تۇرغۇدەك بىرەر ئىشمۇ تاپالمىدى.

ـــ ساڭا بىر خىزمەت ئۇقۇشۇپ قويدۇم، ـــ دېدى قادىر بىر كۈنى ئۇنىڭغا، ـــ ئىش ھەققىمۇ يامان ئەمەس، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەر كۈنى كەچتە سائەت يەتتىدىن ئونغىچە ئىشلىسەڭ بولىدۇ.

ـــ ئېيتە، قانداق خىزمەت ئۇ؟ ـــ دېدى غۇلام خۇشاللىنىپ.

ـــ ھەر كۈنى سائەت يەتتىدىن ئونغىچە ئاق قۇ رېستورانىنىڭ ئالدىدا كۆزەتچىلىك قىلىپ، رېستورانغا كەلگەن مېھمانلارنىڭ ماشىنا، موتوسىكلىت، ۋېلىسىپىت قاتارلىق قاتناش قوراللىرىغا

قارايسەن. قوشۇمچە رېستورانىنىڭ ئالدىدىكى مەيدان ۋە يولنى تازىلايسەن. قىلىدىغان ئىشىڭ شۇنچىلىك ئاددىي. كۈنىگە ئون يۈەندىن...

— بولدى، سۆزلىمە، — غۇلامنىڭ بىردىنلا جۇدۇنى تۇتتى، — سەن مېنى نېمە كۆرۈۋاتىسەن؟ مەن بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى تۇرۇپ بىر قارا خىزمەتچىنىڭ ئىشىنى قىلامدىم؟ دەي دېسە شۇمۇ گەپ بولدىمۇ ئەمدى...

— ئىختىيارىڭ، — دېدى قادىر ئەپسۇسلانغان هالدا، — بىز هازىر پۈلغا ئېھتىياجلىق. خەققە بىلىم ـ سەۋىيەمىزنى، سالاهىيىتىمىزنى پەش قىلىپ ئولتۇرساق بولمايدۇ. ئويلاپ كۆر، ناۋادا ئىشلەي دەپ قالساڭ مېنى ئىزدەرسەن.

ئايپاشانىڭ رېستورانىدا كۇتكۇچىلىك قىلىۋاتقىنىغا ئىككى هەپتە بولاي دەپ قالدى، ئۇ رېستورانغا بېرىشتىن ئاۋۇال ۋاقتىنى ئىنچىكىلىك بىلەن هېسابلاپ، مەكتەپنىڭ كۈندىلىك مەشغۇلات ۋە تەشكىلىي تۇزۇمىگە ئاساسەن، دەرس ئۆگىنىش، ئۆتۈلگەن دەرسلەرنى تەكرارلاش قاتارلىقلارنى پۈختا ئورۇنلاشتۇرغانىدى. گەرچە دەرسكە تولۇق قاتناشقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ رېستورانىدىكى ئىككى ـ ئۈچ سائەتلىك ۋاقتى ئۆتۈلگەن دەرسلەرنى قايتا تەكرارلىشىغا ئىمكانىيەت بەرمەيۋاتاتتى. ئۇ هەر كۈنى دەرستىن چۈشۈپلا ئۇدۇل رېستورانغا پىيادە چاپاتتى. مېهمانلارغا چاي قۇيۇش، بۇيرۇتمىلىرىنى ئاشپەز ئۇستامغا يەتكۈزۈش، مېهمانلارغا ئاشخانىدىن تاماق، قورۇما، ئىچىملىكلەرنى ئاچقىپ بېرىش ئۇنىڭ ۋەزىپىسى ئىدى. ئۇ تاماق ئۈستەللىرى بىلەن ئاشخانا ئارىلىقىدا موكىدەك چاپاتتى. شۇ پەدىدە ئىككى ـ ئۈچ سائەت توختىماي مېڭىش، ئۆره تۇرۇش ئۇنى هالىدىن كەتكۈزۈۋېتەتتى. بېلى ئۇزۇلۈپ كەتكۈدەك ئاغرىيتتى. پۇتىنىڭ ئالقىنىنى يۇزىگە باسقۇدەك بولاتتى. هېرىپ هالىدىن كەتكەندە ئىشتىن چۈشۈپ ياتاقىغا كېلەتتى ـ دە، پۈت ـ قولىنى چالا ـ بۇلا يۇيۇپلا كارىۋاتقا

چىقىپ لايەك ئۇخلاپ كېتەتتى. ئەتىگىنى چالا ئۇيقۇچىلىقتا ئورنىدىن تۇرۇپ دەرسخانىغا يۈگۈرەيتتى. مۇگدەپ ئولتۇرۇپ دەرس ئاڭلايتتى. گاھى ۋاقىتلاردا ئۆتۈلگەن دەرسلەردىن خاتىرە قالدۇرۇشقا خۇشمۇ ياقمايتتى.

ئۇ ئىشقا چۈشۈپ ئىككىنچى كۈنىلا كۈتكۈچىلىكىنىڭ ئۆزى تەسەۋۋۇر قىلغىنىدەك، ساۋاقداشلىرى تەسۈرلەپ بەرگىنىدەك ئۇنچە ئاددىي، ئاسان، كۆڭۈللۈك ئىش ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدى. شۇ ھامان ئىشنى تاشلاپ مەكتەپكە قايتىپ كەتمەكچىمۇ بولدى. لېكىن، ئاز ـ تولا پۇل تېپىپ، مودا كىيىم، ئېسىل زىبۇ ـ زىننەتلەرنى سېتىۋېلىپ تاقاپ، بىر قىسىم پوچى، سۆزمەن ساۋاقداشلىرىنىڭ ئالدىدا چېنىپ قالماسلىق ئۈچۈن خېلى ـ خېلى ئىشلارغا چىداپ چىشىنى چىشىغا بېسىشقا مەجبۇر بولدى.

بىر قىسىم بىزەك خېرىدارلار ئايپاشا ئۇزارتقان تاماق تىزىملىكىنى قولىغا ئېلىپمۇ قويماستىن ئايپاشاغا يەۋەتكۈدەك قاراپ، قاملاشمىغان، تېتىقسىز سوئاللارنى سوراپ تۇرۇۋالاتتى.

ـــ ئېيتىڭا قىزچاق، تامىقىڭلارنىڭ تەمى قانداقراق؟

ئايپاشا ئۇلارنىڭ قىرلىق سوئاللىرىنى چۈشەنمىگەن بولۇپ، سەۋرچانلىق بىلەن جاۋاب بېرەتتى.

ـــ قانداق تاماقلا تاۋلىرى تارتسا بۇيرۇتمۇەرسىلە، رېستورانىمىزنىڭ تاماق سۈپىتى ياخشى، تەملىك، خېرىدارلارنى رازى قىلىشقا تىرىشىمىز.

ـــ كېلىڭ، خان قىز، بىر رومكا ئىچىپ قويۇڭ. تارتىنماڭ دەيمەن. ئىچىمىسىڭىزمۇ لېۋىڭىزنى تەگكۈزۈپ قويۇڭ. ئاشۇ چىرايلىق لېۋىڭىز تەگكەن يەردىن شوراپ تۇرۇپ ئۆزۈم ئىچىۋېتىمەن.

ئايپاشاغا ھەممىدىن ئېغىر كېلىدىغىنى مەستلەرگە مۇلازىمەت قىلىش ئىدى. ئۇلار ئايپاشانىڭ يوتا، ساغرا، بىقىنلىرىنى چىمدىۋالاتتى. ئېغىزغا ئالغۇسىز سۆزلەرنى قىلىپ سەت

ھىجىياتتى. ئۇششۇقلۇق، كۆكەرمىلىك قىلاتتى.

ــ بۇ يەردىن بىكار بولغاندا نېمە ئىش قىلىسىز، خېنىم، ياتىقىڭىز يىراقمۇ؟

ــ غوجايىنىڭىزدىن نەچچە پۇل ئىش ھەققى ئالىسىز؟

ــ بۇگۈن ئاخشام ماڭا ھەمراھ بولسىڭىز؟ بىر ئايلىق ئىش ھەققىڭىزدىن يۇقىرى ھەق بېرىمەن.

ــ پاھ، بۇ تۇمۇچۇقنىڭ خېلى ئاچچىقى بار ئىكەنغۇ؟

ــ تۇفى! سەت بۇزۇقنىڭ ھالىنى كۆرۈڭ.

ــ كۇتكۇچىلىك قىلمىغان بولسا قانچىلىك ھال تارتاتتىكىن؟

ئايپاشا غەزەپتىن پارتلاپ كەتكۇدەك بولاتتى. ئاشۇ بىزەڭ، پەسكەش مەستلەرنىڭ يۇزىگە كېلىشتۇرۇپ شاپىلاق بىلەن سالغۇسى، تۇكۇرگۇسى كېلەتتى. لېكىن، يەنىلا ئۆزىنى تۇتۇۋالاتتى. بىرنەرسىگە باھانە قىلىپ ئۇلارنىڭ قېشىدىن نېرى كېتەتتى. خالىي جايغا كىرىۋېلىپ قانغۇچە يىغلىۋالاتتى.

پۇل! ئاشۇ رەزىل، ئىپلاس پۇل ئۇنىڭ ئىنسانىي غۇرۇرىنى، قىزلىق يۇرىكىدىن پارتلاپ چىققان كۇچلۇك غەزەپ ئىسيانىنى بىر يولىلا مەغلۇپ قىلىۋېتەتتى.

ھەشەمەتلىك زىننەتلەنگەن بۇ رېستورانداً ئىلغار تېپتىكى كارا OK ئۇسكۇنىلىرى، مۇزىكا ئەترىتى ۋە مۇقىم تۇرىدىغان ناخشا چولپىنى بار ئىدى. خېرىدارلارنىڭ خالىغانچە ناخشا ئوقۇشىغا يول قويۇلاتتى. تانسا، ئۇسسۇل ئويناش مەيدانىمۇ خېلىلا كەڭرى ئىدى. ئىشقىلىپ، بۇ رېستوران شەھەر ئىچىدىكى ئالدىنقى قاتاردىكى بەزمىخانىلاردىن ھېسابلىناتتى. تېكىست ۋە مۇزىكىسىنى ئېنىق ئايرىۋالغىلى بولمايدىغان، غەلىتە بەدەن ھەرىكىتىگە ماسلاشتۇرۇپ، جار ـ جۇر ۋارقىراش، چىرقىراشلاردىن پۈتۈلگەن ناخشىلار، ئەسەبىيلىك بىلەن ئوينىلىۋاتقان دىسكو ئۇسسۇلى، تانسىلار، مەستلەرنىڭ ئالىتاغىل توۋلاشلىرى كەچ سائەت ئون بىر ـ ئون ئىككىلەرگىچە

بىسلمايتتى. ئايپاشا ئەنە شۇ مۇھىتتا توختماي چېپىپ يۈرەتتى. ئۇ تەڭدىمەتلىك قىز ـ يىگىتلەر ئارىلىشىپ ئولتۇرغان ئۇستەللەرگە بوينىدىن باغلاپ سۆرىگەندەكلا باراتتى. ئىمكان بار يەردىن ئۇستۇن قارىماسلىققا، ئۇلارنىڭ قېشىدىن تېز قايتىپ كېتىشكە ئۇرۇناتتى.

ــ مېھمان، ئۆزلىرى نېمە بۇيرۇيلىكىن؟

ــ ئايپاشا ! بۇ سىزمۇ؟

ئايپاشانىڭ كۆزىدىن ۋاللىدە ئوت چاقناپ كەتتى. شۇ ئان يۈرىكى سوقۇشتىن توختىغاندەك بولۇپ كەتتى. تاماق تىزىملىكى تۇتۇپ تۇرغان قولى ھاۋادىلا ئېسىلىپ قالدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بىر قېتىملىق تانسىدا تاسادىپىي تونۇشۇپ قالغان، بارماقلىرىغا قوش ئالتۇن ئۈزۈك سېلىۋالغان يىگىت ھەم خۇشاللىق، ھەم ھەيرانلىق، ئەجەبلىنىش ئىلكىدە قاراپ تۇراتتى. يىگىت ھەيكەلدەكلا قېتىپ قالغان قىزنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ سورىدى:

ــ مېنى تونۇيالمايۋاتامسىز، ئايپاشا ؟ مەن ئابدۇمىجىت ئەمەسمۇ.

ئايپاشا تۇيۇقسىزلا پاڭگىدە يىغلىۋەتتى ـ دە، رېستورانىنىڭ سىرتىغا قاراپ يۈگۈردى. ئابدۇمىجىتمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن دەمبەس قەدەم يۈگۈردى.

ــ ئايپاشا، توختاڭ.

يىگىت يۈگۈرۈپ بېرىپ قىزنىڭ بىلىكىدىن كاپىدە تۇتۇۋالدى.

ــ نېمىشقا بۇنداق قىلىسىز، ئايپاشا؟ بىلەمسىز، ئاشۇ كۈندىكى تانسىدىن كېيىن سىزنى كۆپ قېتىم ئىزدىدىم. مەكتىپىڭىزگە بىرنەچچە قېتىم چىقتىم. ئەپسۇس، سىز بىلەن پەقەتلا كۆرۈشەلمىدىم. سىزنى دائىم ئەسلەپ تۇردۇم. بىراق، سىز شۇنچە قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا مېنى ئۇنتۇپ قاپسىز.

ــ بولدى سۆزلىمەڭ، خۇش بولاي.

ئايپاشا شۇنداق دېدى ـ دە، يىگىتنىڭ كۆكرىكىگە بېشىنى قويۇپ بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى.

شەھەر ئەي قاراڭغۇسىدا گويا داش قازانىنى كۆمتۇرۇپ قويغاندەكلا كۆرۈنەتتى. ھاۋا تۇتۇق بولسا كېرەك، ئاسماندا بىر تالمۇ يۇلتۇز كۆرۈنمەيتتى. كوچا چىراغلىرى ئەتراپىنى يوپيورۇق، سەل نېرىنى قاراڭغۇ كۆرسىتەتتى. ئايپاشا بىلەن ئابدۇمىجىت دەل شۇ قاپقاراڭغۇ تەرەپتە تۇراتتى. يولدىن ئۆتۈۋاتقان كىچىك ماشىنا، موتوسىكلىتلارنىڭ چىراغلىرى ئۇلارنىڭ بىر ـ بىرىگە مەھكەم گىرەلەشكەن ۋۇجۇدىنى غىل ـ پاللا يورۇتۇپ قويياتتى.

ئايپاشا ئاستا ئېسىگە كەلدى ـ دە، يول تۆپىسىدىلا تۇرغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئۆزىنى دەرھال يىگىتنىڭ قۇچىقىدىن ئاجراتتى. لېكىن، يىگىت ئۇنىڭ قولىنى مەھكەم تۇتۇۋالدى.

ــ خۇدايىم سىزنى ماڭا قايتىدىن ئۇچراشتۇردى، ئەمدى ھەرگىز قويۇپ بەرمەيمەن. ھېلىقى كۈنى ئاخشىمى ئېسىڭىزدە بارمۇ؟

ئايپاشا ئۇ كۈننى قانداقمۇ ئۇنتۇيالسۇن؟ ئۇ غۇلامنىڭ ئۆزىگە ئالتۇن ئۈزۈك ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن قان بېرىپ، ئاغرىپ قېلىپ دوختۇرخانىدا يېتىپ قالغان ۋاقتىتا نەچچە قېتىملاپ ئابدۇمىجىتنى ئېسىگە ئالغان، غۇلامنىڭ ئابدۇمىجىتكە ياكى ئابدۇمىجىتنىڭ غۇلامغا ئۆزگىرىپ قېلىشىنى، غۇلامنىڭمۇ ئابدۇمىجىتتەك بارماقلىرىغا قوشلاپ ئالتۇن ئۈزۈك سېلىپ يۈرۈشىنى، نۇرغۇن پۇللۇق بولۇشىنى ساددىلىق بىلەن ئارزۇ قىلغانىدى. ھەر قېتىم ئابدۇمىجىتنىڭ «سىزنى ياخشى كۆرىمەن، ئايپاشا، سۆيگۈ تەلىپىمگە ھازىرچە بىرنېمە دېمىسىڭىزمۇ مەيلى، ئويلىنىپ كۆرەرسىز. جاۋابىڭىزنى كۈتىمەن» دېگەن سۆزى ئېسىگە كېلىپ قالسا يۈرىكى ئىختىيارسىز دۈپۈلدەپ كېتەتتى. كۆز ئالدىغا ئابدۇمىجىتنىڭ قاپقارا بۇرۇتلىرى، ھېسسىياتلىق، شوخ كۆزلىرى، كېلىشكەن

قەددى كېلىۋېلىپ بىئارام بولاتتى. ئابدۇمجىتنى خىيالىدىن قوغلاش ئۈچۈن ھەر خىل ئامالىلارنى قىلىپ باقاتتى. ئۇ پەقەت رېستوراندا ئىشلەشكە باشلىغاندىن كېيىنلا ئابدۇمجىتنى ئويلاشقا ۋاقىت چىقىرالمىدى. ياق، ۋاقىت چىقىرالمىدى ئەمەس، ئىككى ـ ئۈچ سائەت تىنىم تاپماي ئۈيلاندىن ـ بۇيانغا يۈگۈرۈش بىلەن قاتتىق ھاردۇق يەتكەن نازۇك ۋۇجۇدى، چارچىغان نېرۋىلىرى ئۈنى ئۇيقۇغا زورلاپ ئابدۇمنجىتنى خىيال قىلىشقا پۇرسەت بەرمىدى. ئەپسۇس، ئابدۇمجىت ئۇنىڭ چۈشىگىمۇ كىرىپ قويمىغىنى قىزىق ـ ھە!؟

ئايپاشا ئابدۇمجىت بىلەن بۇنداق تۇيۇقسىز ئۇچرىشىپ قېلىشنى، بولۇپمۇ رېستوراندا ئۆزىنىڭ كۆتكۈچىلىك قىلىۋاتقان چېغىدا كۆرۈشۈپ قېلىشىنى ھەرگىز خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. شۇڭلاشقا ئابدۇمجىتنى كۆرۈش بىلەن خجىللىق، خورلۇق، نومۇس كۆچىدىن ھاسىل بولغان بىر يالقۇن ئۇنىڭ تاپىنىدىن كىرىپ، پۈتكۈل ۋۇجۇدىنى كۆيدۈرۈپ مېڭىسىدىن چىقىپ كەتتى. سەزگۈسىنى بىرنەچچە دەقىقە يوقاتتى. ئېسىنى يىغقاندا بولسا رېستوراندىن، يىگىتنىڭ قېشىدىن ئىمكان بار تېز كېتىش، يىراق يەرلەرگە كېتىش خىيالى ئۇشتۇمتۇت تۇغۇلدى.

ـــ گەپ قىلمايسىزغۇ، ئايپاشا، مەندىن رەنجىپ قالدىڭىزمۇ يا؟

ئابدۇمجىتنىڭ يانداۋۇپ سورىغان سوئالى ئايپاشانى خىيالدىن ئويغاتتى. ئۇ ئىمكان بار چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈشكە تىرىشىپ جاۋاب بەردى.

ـــ ياقەي، سىزدىن نېمىشقا رەنجىگۈدەكمەن؟

ـــ يۇرۇڭ، ئوبدانراق بىر يەرنى تېپىپ مۇڭدىشايلى، ـــ دېدى ئابدۇمجىت قىزىنىڭ قولىدىن تارتىپ.

ئايپاشا چىراغ يورۇقىدا چىقىپ ئۆزىنىڭ تېخىچىلا كۆتكۈچىلىك كىيىمى بىلەن تۇرغانلىقىنى سەزدى ـ دە،

خىجىللىقتىن يوشۇرۇنغۇدەك جاي ئىزدەپ تېپىرلاپ كەتتى.

— نېمە بولدىڭىز؟ — دېدى ئابدۇمىجىت قىزىنىڭ بىئارام بولۇۋاتقانلىقىنى هېس قىلىپ.

— هېچ... هېچ ئىش. بىرئاز ساقلاپ تۇرۇڭ، مەن رېستورانغا كىرىپلا چىقاي.

ئايپاشا بەش مىنۇت ئىچىدىلا كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇپ چىقتى. ئۇلار مەقسەتسىز، ئۇن ـ تۇنۇشسىز ئۇزاق مېڭىشتى. خىلىلا سۆزمەن، هېسسىياتچان يىگىت نېمە ئۈچۈندۇر بىردىنلا جىمىپ قالغاندى. ئۇنىڭ پۈتكۈل سەزگۈلىرى قىزىنىڭ هەربىر هەرىكىتىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىۋاتاتتى.

— رېستوراندا كۈتكۈچىلىك قىلىۋاتقانلىقىمنىڭ سەۋەبىنى بىلگۈڭىز كېلىۋاتىدۇغۇ هەرقاچان، — دېدى ئايپاشا بىردىنلا يىگىتنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىپ قالغاندەك ئاردىكى ئېغىر سۈكۈناتنى بۇزۇپ، — دادام بىلەن ئانام ئاجرىشىپ كەتكەن، ئۆيده تۆت ئۇكام بار. ئۇلار ئانامنىڭ مائاشىغا قاراشلىق، مەكتەپنىڭ بەرگەن ئازغىنا تۇرمۇش ياردەم پۇلى...

— بولدى ئايپاشا، سۆزلىمەڭ، — ئابدۇمىجىت قىزىنىڭ قولىنى مەھكەم سىقتى، — دېمەكچى بولغىنىڭىزنى چۈشەندىم، مېنى كەچۈرۈڭ. ئاشۇ كۈنى سىزگە هە دېسىلا سۆيگۈ تەلپى قويۇش بىلەنلا بولۇپ كېتىپ بىر ئېغىزمۇ ئەھۋال سوراپ قويماپتىمەن.

— ياق، ئۇنداق دېمەڭ، ئابدۇمىجىت، بۇ ئىشتا سىزنى ئەيىبلىگىلى بولمايدۇ. ئۇ كۈنى بىزنىڭ تونۇشقان، بىللە بولغان ۋاقتىمىز بەكمۇ قىسقا بولۇپ قالدى.

— ياق، ئايپاشا، مەن ئەيىبلىك. ئەسلىدە سىز مېنى مەيلى ياخشى كۆرۈڭ، مەيلى مۇھەببىتىمنى قوبۇل قىلماڭ، سىزنى ياخشى كۆرگەنىكەنمەن هېچبولمىغاندا ئوقۇغۇچىلىق سالاهىيىتىڭىزنى نەزەرگە ئېلىشىم، ئىقتىسادىي قىينىچىلىقىڭىزنى كاپالەتكە ئىگە قىلىشىم، خاتىرجەم

ئوقۇشىڭىزغا شارائىت ھازىرلاپ بېرىشىم كېرەك ئىدىغۇ. مەن كىم ئەقىللىك قىلىپ قاپتىمەن، ئايپاشا، ئادەم پۇلنى نېمە ئۈچۈن تاپىدۇ؟ نېمىگە ئىشلىتىدۇ؟ جايىغا خەجلىيەلمىگەن پۇلنى تاپقانىنىڭ نېمە ئەھمىيىتى؟ بۇ ئىشتا مەن ئەيىبلىك.

ئۇلار بىر ـ بىرىگە قارىشىپ ئۇن ـ تىنسىز بىرھازا تۇرۇشتى. ئارىنى ئېغىر سۈكۈنات قاپلىدى.

ـــ ئابدۇمىجىت، بەك كەچ بولۇپ كېتىپتۇ. رەنجىمىسىڭىز مەن مەكتەپكە كېتەي.

ئابدۇمىجىت سائىتىگە قارىدى ـ دە، گەپ ـ سۆزسىزلا كىرا ماشىنىسىنى توستى.

ـــ خوش، ئابدۇمىجىت، ـــ دېدى ئايپاشا.

ئابدۇمىجىت قىزنىڭ قولىدىن كاپىيىدە تۇتۇۋالدى ـ دە، قىزنى يانغا تارتىپ تۇرۇپ پىچىرلىدى:

ـــ خەير، ياخشى چۈش كۆرۈڭ. سىزنى ياخشى كۆرىمەن، ئايپاشا.

* * *

غۇلامنىڭ يېنىدا بىر تىينمۇ پۇل قالمىغانىدى. ئۇ ئايپاشا بىلەن ئىلگىرىكىدەك تولا ئۈچرىشىشنى ئىزدەپمۇ كەتمىدى. گاھى مەست بولۇپ قالغان چاغلىرىدا ئايپاشانى ئېسىگە ئالاتتى ـ دە، ئۈدۈل ياتىقىغا يۈگۈرەيتتى. بىراق، ھەر قېتىمدا ئايپاشا يوق بولۇپ چىقاتتى. «كۆرمىدۇق، نەگە كەتكىنىنى بىلمەيمىز» دەيتتى ياتاقتىكى قىزلار ۋە مەسخىرىلىك كۈلۈشەتتى. ئايپاشا رېستورانىدا كۈتكۈچىلىك قىلىۋاتقىنىنى ياتاقتىكى قىزلاردىنمۇ، شۇنداقلا غۇلامدىنمۇ سىر تۇتقانىدى. شۇڭلاشقا، غۇلام ئايپاشانىڭ كۈندە كەچتە نەدە، نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى بىلەلمەي جىلە بولاتتى. ئۇ شۇ كۈندىكى سۆھبەتتىن كېيىن ئۆزىنى ئايپاشاغا قەرزدارەك ھېس قىلىپ، ئايپاشا بىلەن كەچ تەرەپلەردە خالىي

جايلاردا ئۇچرىشىشتىنمۇ ئۆزىنى تارتىپ يۈرەتتى. شۇڭا، ھەر قېتىم ئايىپاشا ئېسىگە كەلسە بىر تال ئالتۇن ئۈزۈك ئالدىدا توغرا تۇرۇۋېلىپ بەكمۇ بىئارام بولاتتى. ئۆزىنىڭ يارامسىزلىقىدىن، نامراتلىقىدىن قاقشايتتى.

ئۇ بۈگۈنمۇ دەرستىن چۈشۈپلا كوچىغا چىقتى ـ دە، مەقسەتسىزلا ئايلاندى. زىبۇ ـ زىننەت دۇكانلىرىدىن بىرنەچچىسىنى ئارىلىدى. ئالتۇن ئۈزۈك، زەنجىرلەرنىڭ باھاسىنى سورىدى. ئۇنىڭ كاللىسىنى پۇل، ئايىپاشا، ئالتۇن ئۈزۈك ھەققىدىكى مۇجمەل خىياللار چىرمىۋالغانىدى. ئۇ بۇ خىل خىياللار ئىلكىدە يۈرۈپ ئۆزىنىڭ نەگە كېتىۋاتقىنىنى، نەدە تۇرۇۋاتقىنىنىمۇ بىلمەيتتى. ئۇنىڭغا كوچىدىكى ئۆزىدىن باشقا ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئالدىراشتەك، ئۇلارنىڭ خەجلەيدىغان پۇلى، قىلىدىغان ئىشى بارەدەك كۆرۈنەتتى. تۇيۇقسىز ئۇنىڭ بۇرنىغا كاۋاپنىڭ مەززىلىك، ئۆتكۈر پۇرىقى ئۇرۇلدى ـ دە، قورسىقى غولدۇرلاپ كەتتى. ئۇنىڭ تاماق بېلىتى تۈگەپ كەتكەچكە بۇگۈن چۈشلۈك تاماق يېمىگەنىدى. دوقمۇشتىكى كاۋاپچى يېگىت ھە دەپ كاۋاپ يەلەپۈاتاتتى. بىرنەچچە كىشى كاۋاپداننى چۆرىدەپ ئولتۇرۇپ ئىشتىھا بىلەن كاۋاپ يەۋاتاتتى. غۇلامنىڭ شۆلگەي بەزلىرى لىپىلداپ ئاغزىغا لىققىدە سېرىقسۇ جۇغلاشتى. شۇ ئان كاۋاپتىن ئون زىخ بۇيرۇتۇپ يېمەكچى بولدى ـ يۇ، يانچۇقىدا پۈكچەننىڭ سۇنۇقى يوقلۇقىنى ئېسىگە ئېلىپ ئورنىدىلا تۇرۇپ قالدى. ئاچلىقتىن مۆلدۈرلەپ تۇرغان كۆزلىرىنى كاۋاپداندىن تەستە يۆتكىدى. كاۋاپچى يېگىت بار ئاۋازى بىلەن توۋلاپ خېرىدار چاقىرىۋاتاتتى:

ـــ بەررى كاۋاپ! بەررى كاۋاپ! كۆزۈڭ بولسا كۆرۈپ يە ئوغۇل باللا ! ئەركەك قوينىڭ كاۋىپى، پاقلان قوينىڭ ...

غۇلام كاۋاپچىنىڭ ئالدىدىن نېرى كېتىش ئۈچۈن كەينىگە ياندى.

ـــ ۋوي، بۇ غۇلامجانمۇ؟

غۇلام ئاۋاز چىققان تەرەپكە شارتتىدە قارىدى. ئۇنىڭ ئالدىدا يۇرتىدىكى تام قوشنىسىنىڭ ئوغلى ئابلىز قىلتاق مەغرۇر ھەجىيىپ قاراپ تۇراتتى. غۇلام يۇگۇرۇپ بېرىپ ئۇنىڭ قولىنى مەھكەم سىقتى.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ئابلىزكا، ياخشى تۇردىڭىزمۇ؟ ئاتا ـ ئانام تىنچلىق تۇردىمۇ؟ ...

غۇلام شۇ دەقىقىدە «ئاتا ـ ئانام بۇ كىشىدىن پۇل ئەۋەتكەنمىدۇ. بولمىغاندا ‹يۇرتقا بارغاندا ئاتا ـ ئانامدىن ئېلىۋالسىلا› دەپ قەرز ئالمامدىم...» دېگەنلەرنى كۆڭلىگە پۈكۈۋاتاتتى. نېمىلا بولمىسۇن، شۇ دەقىقىدە ئابلىز قىلتاق ئۇنىڭ كۆزىگە بىر تۇغقان قېرىندىشىدىنمۇ سۆيۈملۈك، قەدىردان كۆرۈنۈپ كېتىۋاتاتتى.

— خۇدايىم نەق ئۇچراشتۇردى ـ دە، سىلىنى ماڭا، — دېدى ئابلىز قىلتاق غۇلامنىڭ دولىسىغا شاپىلاقلاپ تۇرۇپ، — شۇ تۇرقىدا سىلىنى ئىزدەپ مەكتەپلىرىگە بارايمۇ، بارمايمۇ، بارسام تاپالارمەنمۇ دەپ ئىككى تايىن بولۇپ تۇراتتىم. ماۋۇ ئىشنى كۆرۈڭ، خۇددى دېيىشىپ قويغاندەكلا...

ئابلىز قىلتاقنىڭ بۇ سۆزلىرى غۇلامنى چەكسىز خۇشال قىلىۋەتتى.

— خۇدايىم بۇيرۇدى دېگەن شۇ دەڭا، ئابلىزكا، — دېدى غۇلام خۇشامەت ئارىلاش، — قاچان كەلگەنىدىڭىز؟

— ئەتىگەن بولمامدۇ، — دېدى ئابلىز قىلتاق مەغرۇرلۇق بىلەن، — ياتاقتا چۈشۈپلا يۇيۇنۇپ بىرەدەم كۆزۈمنى يۇمۇۋاپتىمەن. ياتاقتىن ھېلىلا چىقىپ بۇ يەرگە كېلىپ تۇرۇشۇم ئىدى. يۈرە، تاماق يېگەچ مۇڭدىشايلى.

بۇ تەكلىپ غۇلامغا ياغدەك ياقتى. شۇڭلاشقا، ئۇ تەكەللۇپسىزلا ھېلىقى كاۋاپ دۇكىنىغا قاراپ ماڭدى.

— تۇزۇكرەك بىر يەرگە باشلىمامسەن، ئۇكا، — دېدى ئابلىز قىلتاق ئۇنى بىردىنلا سەنلەپ، — بۇنداق كاۋاپ دېگەن

بىزنىڭ يۇرتتىمۇ تولا. ماناراق بىر يەرگە باشلىغىن دەۋاتىمەن.

ــ قانداق يەرگە دەيسىز؟ ــ غۇلام ئابلىز قىلتاقنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراپ گاڭگىرىغان ھالدا تۇرۇپ قالدى.

ــ قانداق يەرگە دەيسەنغۇ؟ كاتتا شەھەردە ئىككى ـ ئۈچ يىل تۇرغان ئادەمدەك گەپ قىلە بالاڭزا. يالغۇز كاۋاپ بىلەنلا ئەمەس، ماندىق ھاراق ۋە... سەتەڭ ئارىلاش ئولتۇرىدىغان يەرنى دەۋاتىمەن. تەتىل قىلىپ بارغىنىڭدا سۆزلە دېسە ئاغزىڭ بېسىلماي پو ئاتىسەن. مانا ئەمدى مۇشۇكتەكلا كۆزۈڭنى پارقىرىتىپ تۇرسەنغۇ؟ خاتىرجەم بول، بارلىق چىقىمى مانا مەندىن. مەن بۇ يەرگە پۇل خەجلەيمەن، تاماشا قىلىمەن دەپ كەلگەن. ئوقۇغۇچىنىڭ گادايلىقىنى ئويدان بىلىمەن. سېنى بىر پۇڭمۇ خەجلەتمەيمەن.

ــ دەسلىپىدىلا گەپنى ئوچۇق قىلىسىڭ بولمامتى، يۇرۇڭ ئەمىسە، ــ دېدى غۇلام يالغان كۈلكە ئارىلاشتۇرۇپ، ــ تازا ئىچىڭىز پۇشۇپ كېتىپتۇ ھە، ئابلىزكا؟

ــ ئوغۇل بالا دېگەنىنىڭچۇ بىر كۈن يالغۇز قالسا ئىچى پۇشىدۇ.

ئابلىز قىلتاقنىڭ مەردلىكىدىن غۇلام تولىمۇ يايراپ كەتتى. ئۇ دوختۇرخانىدىن چىققاندىن بېرى قانغۇدەك بىر قېتىم ھاراقمۇ ئىچەلمىگەنىدى. راستىنى ئېيتقاندا، غۇلاممۇ خېلىلا زېرىكىپ قالغانىدى. شۇڭلاشقا ئۇ ئابلىز قىلتاقنى، ئىلگىرى قولىغا ئازراقلا پۇل كىرىپ قالسا بېرىپ كۆڭۈل خۇشى قىلىپ كېلىدىغان، شەھەرنىڭ ئارقا كوچىسىدىكى خىلۋەت بىر قاۋاقخانىغا باشلاپ باردى.

ئۇلار كىرىپ كەلگەندە شەھەرنىڭ تۆۋەن قاتلىمىدىكى كۇنلۇكچى مەدىكارلار، ئوغرى ـ قىمارۋازلار، پىيەنچۇك ـ چېكەرمەنلەر، پاھىشە ـ پاھىشۋازلار ۋە بىر قىسىم بەڭباش ياشلار، تاپتىن چىقىپ كەتكەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆڭۈل ئېچىش سورۇنىغا ئايلىنىپ قالغان «دانىشمەنلەر» قاۋۇقى قىزىپ

كەتكەنىدى.

ـــ ۋاي ـ ۋۇي، بۇ غۇلامجانغۇ؟ كۇن قاياقتىن چىقىپ قالدى بۇگۇن؟

چىڭداپ تىقىلغان سامان تاغىرىغا ئىككى تال پۇت بېكىتىپ قويغاندەك كۆرۈنىدىغان، ئۆڭىنىڭ قاپقارا بولۇشىغا قارىماي، يۈزىنى ھاك سەپكەن تامدەك ئاقارتىپ، كالپۇكىنى قان ئىچكەندەك قىپقىزىل بويىۋالغان قىرىق ياشلاردىن ھالقىغان سېمىز خوتۇن ـــ «دانىشمەنلەر» قاتۇرمىنىڭ غوجايىنى گۆھەرنىسا چىرقىراق ئاۋازدا غىلجىڭلاپ سۆزلىگىنىچە ئۆردەكتەك ئىرغاڭلاپ كەلدى ـ دە، قوشلاپ سېلىنغان ئالتۇن ئۈزۈك بىلەن تولۇپ كەتكەن دىقماق بارماقلىرى بىلەن غۇلامنىڭ ئېڭىكىدىن تۇتۇپ ئەركىلەتتى.

ـــ ھە قارا كۆز، ئەجەب كۆرۈنمەيلا كەتتىڭغۇ؟

گۆھەرنىسانىڭ تىنىقىدىن گۈپۈلدەپ ھاراق پۇرىقى كېلەتتى. ھاراقنىڭ كەيپىدىن خۇمارلىشىپ كەتكەن كۆزلىرى ئابلىز قىلتاققا قىزىقىش، گۇمانسىراش، ئاچ كۆزلۈك ۋە شەھۋانىيلىق بىلەن تىكىلگەنىدى.

غۇلامنىڭ يىگىتلىك قېنى قىزىپ قالدىمۇ ياكى ئابلىز قىلتاققا ئۆزىنى كۆرسىتىۋالغۇسى كەلدىمۇ، ئەيتاۋۇر گۆھەرنىساغا شوخلۇق بىلەن چاقچاق قىلدى.

ـــ قانداق، ئىككى ھەپتە كۆرمەي سېغىنىپ كەتكەن ئوخشىمامسەن؟ ھە، قورسىقىڭ يەنە يوغىناپ قاپتىغۇ، بويۇڭدا بار ئوخشىمامدۇ؟ ـــ غۇلام گۆھەرنىسانىڭ يوغان قورسىقىنى سىلاپ قويۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ قوشكېزەك تۇغىدىغان ئوخشىمامسەن؟ بىرسىنىڭ بېشى بۇ يەردە، يەنە بىرسىنىڭ بېشى ئۇ يەردە...

ـــ ئۆلە بېشىنى يەيدىغان، ھۇ زۇۋانىغا ئوت كەتكۇر شۇمتەك، ـــ گۆھەرنىسا يا ئاچچىقلىنىشقا، يا نازلىنىشقا ئوخشىمايدىغان بىر خىل چىراي ئىپادىسى بىلەن غۇلامنىڭ

قولىغا پاققىدە بىرنى شاپىلاقلىدى ـ دە، قۇلىقىدىن كاپپىدە تۇتۇپ چوجاشقا باشلىدى، ـــ خان ئاچاڭنى شاڭخو قىلغۇدەك بولۇپ قاپسەنغۇ سېرىق تۈك سويما.

ـــ قۇرۇق گەپكە زورلاۋەرمەي ئېسىل ـ ئېسىل جايلىرىڭغا باشلىمامسەن؟ ـــ دېدى غۇلام گۆھەرنىسانى ئالدىرىتىپ.

ـــ ئېسىل يەرگە؟ ـــ گۆھەرنىسا ئابلىز قىلتاق بىلەن غۇلامغا مەنسىتمىگەندەك قاراپ قويدى، ـــ ئېسىل يەردە ئولتۇرالىغۇدەك ماغدۇرۇڭلار بارمۇ سىلەرنىڭ؟

ـــ نېمە، نېمە؟ ماغدۇرنىڭ گېپىنى قىلمۇاتمدۇ يا، ما خوتۇن. بىلىپ قويسىلا، بىز دېگەن جەنۇبتىن چىققان جىڭ ئوغۇل باللا جۇمۇ!

گۆھەرنىسانىڭ گېپى ئابلىز قىلتاقنىڭ غۇرۇرىغا تەگكەندى. شۇڭا، ئۇ ئۆپكىسىنى باسالماي بوغۇلۇپ، ۋارقىراپلا كەتتى. گۆھەرنىسانىڭمۇ كۆتۈۋاتقىنى دەل شۇ ئىدى. كۈندە نەچچە خىل خېرىدارلارنى كۈتۈپ كۆزى پىشىپ قالغان بۇ خوتۇن غۇلامدەك نامرات ئوقۇغۇچىغا پەرۋا قىلىپ كەتمىگەن بىلەن، ئۇنىڭ يېنىدىكى شاپ بۇرۇت، ئىلمەك بۇرۇن، كۆك كۆز يىگىتنىڭ جەنۇبتىن كەلگەنلىكىنى، ئۇنى قاۋاقخانىغا جەلپ قىلۋالسا، خېلى كۆپ پۇلنى شىلۋالغىلى بولىدىغانلىقىنى پەملەپ يەتكەنىدى. ئۇ ئابلىز قىلتاقنىڭ ئىككى ئېغىز گېپىدىن پەرىزىنىڭ توغرا چىققانلىقىنى دەلىللىدى ـ دە، يەنە ئارتۇق گەپ قىلىپ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويۇشتىن ھەزەر ئەيلەپ، گەپ ـ سۆز قىلمايلا ئۇلارنى ئىچكىرى خانىغا باشلاپ ماڭدى...

ئەتىسى ئۇلار «دانىشمەنلەر» قاۋىقىدىن چۈش بولاي دېگەندە ئايرىلىشتى ـ دە، ئابلىز قىلتاقنىڭ ياتقىغا كېلىپ يۇيۇنۇپ بولغاندىن كېيىن يەنە بىرئاز ئۇخلىۋېلىشتى. ئاندىن ناشتا قىلىۋېلىش ئۈچۈن يېمەك ـ ئىچمەك بازىرىغا قاراپ ماڭدى.

ـــ ئابلىزكا، ماڭا جىددىي پۇل لازىم بولۇپ قالغانىدى. ئازراق پۇل قەرز بېرىپ تۇرغان بولسىڭىز، يۇرتقا قايتقاندا خەت

يېزىپ بەرسەم، دادامدىن...

— بولدى، مەقسىتىگنى چۈشەندىم، — دېدى ئابلىز قىلتاق يەۋاتقان تامىقىنى قويۇپ، — كىچىك بالىدەك گەپ قىلمىدىكەنسەن. مەن ئاتايىن ئاتا ـ ئاناڭنىڭ قېشىغا بېرىپ، غۇلامجانغا پۇل قەرز بېرىپ تۇرغانىدىم، قايتۇرۇۋەتسىلە، دەيمەن؟ مە، هازىرچە بۇنى ئالغاچ تۇر، — ئابلىز قىلتاق مەردلىك بىلەن قويۇن يانچۇقىدىن بىر تۇتام پۇلنى ئالدى ـ دە، ئۇنىڭ ئارىسىدىن يۇز يۆەنلىكتىن بەشنى سۇغۇرۇپ غۇلامغا تەڭلىدى، — خاتىرجەم خەجلەۋەر. يەتمىسە يەنە سورا. هەرگىزمۇ گەدىنىگگە قەرز هېسابلاپ قويمايمەن. پەقەت مەن بۇ شەھەردىن كەتكۈچە ئىشلىرىمغا ئانچە ـ مۇنچە قارىشىپ بەرسەڭلا بولدى. ئىشلىرىمنى كۆڭلۈمدىكىدەك بېجىرىۋالسام ساڭا ئايرىم تاپان هەققى بېرىمەن تېخى!

غۇلام خۇشاللىقتىن تېرىسىگە سىغمايلا قالدى. سېخىي قولىنى سۇنۇپ، مېهىر ـ شەپقەت يەتكۈزگەن بۇ يۇرتلۇقىغا چىن يۈرىكىدىن رەھمەت ئېيتىپ تۇرۇپ پۇلنى ئالدى.

ئەسلىدە تۇنۇگۈن ئابلىز قىلتاق غۇلامغا ئوخشاش ئىككى ـ ئۈچ يىل مۇشۇ شەھەردە مۇقىم تۇرغان، بۇ شەھەرنىڭ ئوي ـ دۆڭىنى بىلىدىغان، ئۆزى ئىشەنچلىك بىرەر يۇرتلۇقىنى ئىزدەۋاتاتتى. ئۇنىڭغا غۇلام ئاسماندىن چۈشكەندەكلا ئۇچرىشىپ تۇنجى پىلانى ئوڭايلا ئىشقا ئاشتى. ئۇ ئەمدى بۇ شەھەرنىڭ «دانىشمەنلەر» قاۋاقخانىسىغا ئوخشاش جايلىرىغا بېرىشى كېرەك ئىدى. ئاشۇنداق جايغا بېرىپ، قىلماقچى بولغان ئىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئۇنىڭغا چوقۇم غۇلامدەك بىر هەمراھ بولمىسا بولمايتتى. ئۇ تۇنۇگۈن «دانىشمەنلەر» قاۋىقىغا كىرگەندىن كېيىن، غۇلامنىڭ قاۋاقخانىنىڭ غوجايىنلىرىدىن تارتىپ خىزمەتكارلىرىغىچە، پاھىشىلىرىدىن تارتىپ پىيەنچۇك ـ چېكەرمەنلىرىگىچە خېلىلا پىششىق تونۇيدىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئىچ ـ ئىچىدىن خۇش بولۇپ كەتتى. ئۆزىنىڭ بۇ شەھەردە

قىلماقچى بولغان ئىشنى پەقەت غۇلامنىڭ ياردىمى ئارقىلىقلا ژۇجۇدقا چىقىرالايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى. شۇڭلاشقا، مەردلىك بىلەن بىرمۇنچە پۇل خەجلەپ، غۇلامنىڭ كۆڭلىنى ئۆزىگە مايىل قىلىش نىيىتىگە كەلدى. غۇلام ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلگەندەكلا پۇل سوراپ قىلتاققا ئۆزلۈكىدىن چۈشۈۋاتاتتى. شۇڭلاشقا، ئۇ غۇلامغا بەش يۈز يۈەن پۇلنى مەردلىك بىلەن تۇتقۇزۇپ قويدى.

— مەن مەكتەپكە بىرىپ كېلەي، — دېدى غۇلام پۇلنى ئېلىپلا.

— بۇ چاغ بولۇپ كەتتى، بارمىساڭ بولمامدۇ؟

— ئەتىگەندىن بېرى دەرسكە قاتنىشالمىدىم. تولۇق بىر كۈن دەرسكە قاتناشمىغىنىمنى مۇئەللىم بىلىپ قالسا كوتۇلدىغىلى تۇرىدۇ، — دېدى غۇلام ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ، — كەچتە ياتىقىڭىزغا ئىزدەپ كېلەي.

— مەيلى ئەمىسە، كەچتە ياتاقتا ساقلايمەن، — دېدى ئابلىز قىلتاق غۇلامنى تۇتۇپ قالالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ.

غۇلام مەكتەپ دەرۋازىسىغا كېلىپ تۇراتتى، چۈشتىن كېيىنلىك دەرس قوڭغۇرىقى چېلىندى. ئۇ ئۇدۇل ئوقۇتۇش بىناسىغا قاراپ يۈگۈردى.

دەرسخانىدا ئوقۇغۇچىلار ئىختىيارىي ئۆگىنىش قىلىۋاتاتتى. ئۇ ئورنىغا كېلىپ ئولتۇردى ـ دە، ئايپاشانىڭ پارتىسىغا ئاستا قارىدى. ئايپاشانىڭ پارتىسى قۇپقۇرۇق ئىدى. باشقا پارتىلارغا سەپسالدى. ئايپاشا يوق ئىدى. «نېمىشقا دەرسكە چىقمىدىكىنە؟ ياكى بىر يەرگە كەتكەنمىدۇ؟ ...» غۇلام دوختۇرخانىدىن چىققاندىن بېرى ئۇنىڭغا ئايپاشا ئۆزىنى ئەپقېچىپ يۈرۈۋاتقاندەك، سۆزلىشىشنى خالىمايۋاتقاندەك بىلىنىپ، دەرسخانىدا ئايپاشا بىلەن ئارتۇقچە پاراڭ سېلىشمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. بىراق، دەرستىن چۈشكەندە بولسا ئايپاشا بىردەمدىلا مەكتەپ ئىچىدىن غايىب بولۇپ كېتەتتى. ئاساسەن غۇلام دەرسخانىدا ئايپاشا بىلەن كۆزنىڭ ئۇچرىشىپ قېلىشىدىن

ئېھتىيات قىلىدىغان، ئايپاشانى كۆرسە خۇدۇكسىرەيدىغان بولۇپ قالغانىدى. مانا بۇگۈن ئۇنىڭ قولىغا پۇل كىردى. ئەمدى ئايپاشاغا تىكىلىپ قاراۋېرىدۇ. قېشىغا بېرىپ ئولتۇرىدۇ. دەرستىن چۈشكەندە سىرتقا چىقىپ بىللە غىزالىنىدۇ. بىر تال ئالتۇن ئۈزۈك ئېلىپ سوۋغا قىلىدۇ. قىزنىڭ گىلاستەك لەۋلىرىدىن خالىغانچە غۇنچە ئۈزىدۇ... ئۇنىڭ مۇھەببەتلىك، كۆڭۈللۈك هايانى يەنە باشلىنىدۇ...

— غۇلام، سىزنى فاكۇلتېت مۇدىرى ئىشخانىسىغا چاقىرغانىدى.

غۇلام شېرىن خىيالدىن چۆچۈپ باش كۆتۈردى ـ ده، ئالدىدا تۇرغان سىنىپ باشلىقىغا ئۆندەرەپ قارىدى.

— قاچان؟

— چۈشتىن بۇرۇن.

— قاچان باردىكەنمەن؟

— چۈشتىن بۇرۇن ئىشخانامغا كەلسۇن دېگەن، هازىر بېرىڭ.

— مەندە نېمە ئىشى بار ئىكەن؟

غۇلامنىڭ بۇ سوئالىغا جاۋابەن سىنىپ باشلىقى يىگىت دولىسىنى كۆتۈرۈپ قويدى.

غۇلامغا سىنىپ باشلىقىنىڭ بۇ گېپى بىرقىسمىلا تۇيۇلدى. كۆڭلى يېرىم بولدى. مۇشۇ بىر مەۋسۇم ئىچىدە سىنىپ مۇدىرى ئۇنىڭ بىلەن ئىككى قېتىم ئايرىم سۆزلەشكەنىدى. دېمىسىمۇ بۇ مەۋسۇمدا غۇلامنىڭ ئۆگىنىش نەتىجىسى بىردىنلا تۆۋەنلەپ كەتتى. سەۋەبسىز دەرس قالدۇرغان ۋاقتىمۇ كۆپ ئىدى. سىنىپ مۇدىرى ئۇنىڭغا مەكتەپنىڭ قائىدە ـ تۈزۈملىرىگە ئاڭلىق بويسۇنۇپ، ياخشى ئۆگىنىش هەققىدە تەربىيە قىلغانىدى. ئۇ فاكۇلتېت مۇدىرىنىڭ ئىشخانىسىغا كېتىۋېتىپ مۇشۇ ئىشلارنى ئېسىگە ئېلىپ كۆڭلى بىرقىسمىلا بولۇپ قالدى.

غۇلام فاكۇلتېت مۇدىرىنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپلا تۇرۇپ

قالدی. چۈنكى، مۇدىرنىڭ ئىشخانىسىدا يىگىرمىگە يېقىن ئوقۇغۇچى تىقىلىشىپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ كۆزى بىردىنلا ئايىپاشانىڭ كۆزى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئايىپاشا ئۇنىڭغا شۇنداقلا قاراپ بېشىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس لىڭشىتىپ قويدى ـ ده، يەنە دەرھال يەرگە قارىۋالدى. ئۇ فاكۇلتېت مۇدىرىنىڭ ئۇنى ئىشخانىسىغا چاقىرتىش سەۋەبىنى جەزملەشتۈرۈپ بولدى. چۈنكى، ئۇ ئىشخاندا ئولتۇرغان ساۋاقداشلارنىڭ كۆپىنچىسى يامان ئاتىقى چىقىپ قالغانلار ئىدى. ئۇ، ئايپاشانى بۇ قاتاردا كۆرۈپ كۆڭلى يېرىم بولدى. «ئايپاشا خېلى تىرىشچان، ئۆگىنىشته خېلى ياخشى ئىدىغۇ؟ ياكى ئۇنىڭمۇ سەۋەبسىز دەرس قالدۇرغان ۋاقتى كۆپمىدۇ؟ ... ئەجەب...»

فاكۇلتېت مۇدىرى ئاۋۇال مەكتەپنىڭ قائىده ـ تۈزۈملىرىنى تەپسىلىي چۈشەندۈردى. ئاندىن كېيىن ئولتۇرغان ساۋاقداشلارنىڭ ھەممىسىنىڭ مۇشۇ مەۋسۇم ئىچىدىلا قىرىق سائەتتىن ئارتۇق سەۋەبسىز دەرس قالدۇرغان، ئىككىدىن ئارتۇق پەنلەردە لاياقەتسىز بولۇپ قالغان ساۋاقداشلار ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ يەنە دىققەت قىلمىسا، مەكتەپنىڭ قائىده ـ تۈزۈمى بويىچە قاتتىق چارە كۆرۈلىدىغانلىقىنى تەكىتلەپ، مەكتەپ ئىنتىزامى، قائىده ـ تۈزۈمىگە بويسۇنۇپ، ۋاقتىنى چىڭ تۇتۇپ، تىرىشىپ ياخشى ئۆگىنىشكە رىغبەتلەندۈردى.

ـــ سىرتقا چىقىپ ئايلىنىپ كېلەيلى، ـــ دېدى غۇلام فاكۇلتېت مۇدىرىنىڭ ئىشخانىسىدىن چىققاندىن كېيىن ئايپاشانىڭ قېشىغا كېلىپ.

ـــ ۋاقتىم يوق، ـــ دېدى ئايپاشا گەپنى چورتلا كېسىپ.

ـــ نېمىشقا؟

ـــ بىر دوستۇم بىلەن بىر يەرگە بېرىشقا ۋەدىلىشىپ قويغان.

ـــ بارمىسىاڭ زادى بولمايدىغان يەرمىدى ئۇ؟ ـــ دېدى غۇلام تېرىكىپ.

ـــ رەنجىمىگىن، غۇلام، راستلا ۋەدە بېرىپ قويۇپتىكەنمەن.

ـــ بىلەمسەن، ئايپاشا، ئىككىمىزگە قانغۇدەك بىر مۇڭداشمىغىلى قاي زامانلار بولۇپ كەتتى؟ سېنى نەچچە قېتىم ئىزدىدىم. نەلەردە، نېمە ئىش قىلىپ يۈرىسەنكىنتاك؟ بۇگۈن تېخى سېنى سىرتقا ئاچىقىپ...

غۇلامنىڭ كۆزى تۇيۇقسىز ئايپاشانىڭ بارمىقىدىكى ئالتۇن ئۈزۈككە چۈشتى ـ دە، دەۋاتقان گېپى بوغۇزىدىلا قالدى. يۈرىكى يامان بىر ئىشنىڭ شەپىسىنى سەزگەندەك قارتتىدە قىلىپ، سوغۇق تىترىدى. كۆزى ئالتۇن ئۈزۈككە مىختەك قادىلىپ قالغاندى. ئايپاشا قولىدىكى ئۈزۈككە غۇلامنىڭ قاراۋاتقانلىقىنى دەرھال سەزدى ـ دە، بىردىنلا يۈرىكى دۈپۈلدەپ سوقۇپ كەتتى. مەخپىيىتىنى مۇشۇ ئۈزۈكى ھازىرلا ئاشكارىلۇۋېتىدىغاندەك ئالاقزەدە بولۇپ يۈز مۇسكۇللىرى لىپىلدىدى. غۇلامنىڭ ئۆتكۈر قاراشلىرىغا بەرداشلىق بېرەلمىگەن كۆزلىرى ئىختىيارسىز يەرگە باقتى. نازۇك ۋۇجۇدى كۈچلۈك بىر يالقۇننىڭ ئىچىدە قالغاندەك قورۇندى.

ـــ باشقا كۈنى سۆزلىشەيلى، بۈگۈن راستلا ۋاقتىم يوق.

ئايپاشا غۇلامغا شۇلارنى دېدى ـ دە، كەينىگە بۇرىلىپلا يۈگۈرگەندەك كېتىپ قالدى.

غۇلام ئايپاشا كەتكەن تەرەپكە قارىغىنىچە تۇرۇپلا قالدى. ئۇنىڭ كاللىسىدا ئايپاشانىڭ بارمىقىدىكى ئالتۇن ئۈزۈكتىن باشقا ھېچقانداق ھېس ـ تۇيغۇ يوق ئىدى. ئۇنىڭغا ھازىر ئايپاشانىڭ قولىدىكى ئالتۇن ئۈزۈك ئايپاشانىڭ ۋۇجۇدىنى سېھىرلەپ، غۇلامغا بولغان مۇھەببىتىنى ئاجىزلاشتۇرۇۋاتقاندەك، ئايپاشانى غۇلامدىن يىراقلاشتۇرۇۋاتقاندەك، ئايپاشانىڭ ۋۇجۇدىغا ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقاندەك بىلىندى. يۈرىكىنى ھەرە چاققاندەك ئېچىشتۇردى. قىسقىسى، بۇ ئالتۇن ئۈزۈك غۇلامنىڭ گۈمانىنى شۇنچىلىك كۈچەيتتىكى، كۆڭلىگە ئاجايىپ قورقۇنچلۇق خىياللار سايە تاشلىدى.

غۇلامنىڭ ۋۇجۇدى زىددىيەتلىك خىياللار، تەسۋىرلەپ بەرگۈسىز بىر خىل ئىچكى ئازاب ئىلكىدە قالغانىدى. ئۇ ئابلىز قىلتاقنىڭ قېشىغا بېرىشنىمۇ ئۇنتۇدى. ياتاقتا كىرىپ بىرنەچچە ساۋاقدىشىنى باشلاپ چىقتى ـ دە، يېنىدىكى بەش يۈز يۈەن پۇل تۇگكۈچە هاراق ئىچتى. مەستلىكتە بولۇشىغا ناخشا تۇۋلىدى، قاقاهلاپ كۈلدى، بۇقۇلداپ يىغلىدى، بىراق هېچكىمگە بىر ئېغىز تىنمىدى.

ئابلىز قىلتاق غۇلامنى سەۋرچانلىق بىلەن ئىككى كۈن ساقلىدى. ئۇ هەر قېتىم قولىدىكى مالنى تېخىچە بىر تەرەپ قىلالمىغانلىقىنى ئېسىگە ئالغىنىدا ئىچى تىت ـ تىت بولاتتى. غۇلامنىڭ بەش يۈز يۈەن پۇلنى ئېلىۋېلىپلا قارىسىنى كۆرسەتمىگىنىگە ئاچچىقى كەلدى. ئۇ غۇلامنى ئىزدەپ مەكتىپىگە چىقماقچىمۇ بولدى. لېكىن بولغۇسى سودا، قولىدىكى مالنى بىر تەرەپ قىلىش جەريانىدىكى هەر خىل خەۋپ، كېلىشمەسلىكلەرنى ئويلاپ، ئۆزىنىڭ غۇلام بىلەن ئارىلىشىپ يۈرگەنلىكىنى غۇلامنىڭ ساۋاقداشلىرىغا ۋە تونۇش ـ بىلىشلىرىگە بىلدۈرگۈسى كەلمىدى ـ دە، بۇ نىيىتىدىن تېزلا ۋاز كېچىپ غۇلامنىڭ ئىزدەپ كېلىشىنى كۈتۈشكە مەجبۇر بولدى.

«خەپ، غۇلام، قولۇڭدىكى پۇل تۇگىسىغۇ ئالدىمغا لالما ئىتتەك يېلىنىپ كېلەرسەن. ئالدىرىماي تۇر، ساڭا بەش يۈز يۈەن پۇلنى بىكاردىن ـ بىكارغا يېگۈزۈۋېتىدىغان ئابلىز ئانىسىدىن تۇغۇلمىدى تېخى...»

ئابلىز قىلتاق ياتاقتا يالغۇز ئولتۇرۇپ زېرىكتى. سىرتقا چىقاي دېسە غۇلامنىڭ ئىزدەپ كېلىپ تاپالمای كېتىشىدىن ئەنسىرىدى. ئۇ ئاخىر ياتاقتا جەمجىتلا بۇرۇقتۇم بولۇپ ئولتۇرۇشقا چىدىمىدى ـ دە، مېهمانخانىنىڭ ئەتراپىدىن بىر بوتۇلكا هاراق، ئازراق پىشىق گۆش ۋە مېۋە ـ چېۋە سېتىۋېلىپ كىردى. ئۇ هازىر قەپەسكە سولانغان يىرتقۇچ

هايۋانغا ئوخشاپ قالغاندى.

ئابلىز قىلتاق ئۆزى يالغۇز ئىككى رومكا ھاراق ئىچىپ تۇراتتى، غۇلام ھەجمىيىپ كىرىپ كەلدى.

ــ يائاللا، ھايات ئىكەنسەن ـ ھە، غۇلام، ــ دېدى ئابلىز قىلتاق غەزىپىنى زورغا بېسىپ، ــ نېمە بولدۇڭ، يوقلا بولۇپ كەتتىڭغۇ؟

ــ ھەي، قويۇڭا ئابلىزكا شۇ ئوقۇشنى، ــ دېدى غۇلام دادلاپ، ــ فاكۇلتېت مۇدىرى يىغىن ئېچىپ تەنقىدلىدى. سەۋەبسىز دەرس قالدۇردۇڭ، ئۆگىنىش نەتىجەڭ تۆۋەن...

ــ بولدىلا، بۇ گەپلەرنى دېيىشمەيلى، ــ دېدى ئابلىز قىلتاق غۇلامنىڭ گېپىنىڭ شېخىغا ئۇرۇپ بىزارلىق بىلەن، ــ تۇتە، ھاراق ئىچ...

ــ ھاراق قۇيمامسىز، ئابلىزكا، ئىككى رومكا ھاراق بىلەن ئادەمنىڭ ئاغزىنى نەمدەپ قويۇپ ئولتۇرىسىزغۇ، ــ دېدى غۇلام ئاغزى مانا ئەمدى قىزىغاندا تۇگەپ كەتكەن ھاراقنى قانمىغاندەك كالپۇكىنى شوراپ، ــ چالىسىنى «دانىشمەنلەر» قاۋىقىدا ئىچمەمدۇق يا؟

ــ «دانىشمەنلەر» قاۋىقىغا بارساققۇ بولاتتى، بىراق يېنىمدا تۇزۇك پۇل قالمىدى، ــ دېدى ئابلىز قىلتاق سەمىمىي قىياپەتتە، ــ يۇرتتىن كۆپرەك پۇل ئېلىۋالماپتىكەنمەن. ھە راست، يۇرتتىن ئازراق مال ئەكەلگەن، شۇنى سۇ قىلساق قولىمىزغا نۇرغۇن پۇل كىرەتتى. بىزمۇ ئىقتىسادتىن قېنىنالمايتتۇق. ياكى بولمىسا شۇ مالدىن ئازراق ئېلىۋېلىپ «دانىشمەنلەر» قاۋىقىدىن خەۋەر ئىزدەپ باقامدۇق يا؟

ئابلىز قىلتاقنىڭ بۇ گېپى غۇلامغا بىرئاز غەلىتە تۇيۇلدى. دەسلەپكى كۈنى كۆرۈشكەندە ئابلىز قىلتاقنىڭ «ئازراق سودا ئىشىم بار، بىرلىكتە يول مېڭىشىپ بەرسەڭ تاپان ھەققى بېرىمەن» دېگىنى ئېسىگە كەلدى. ئۇ گاڭگىرىغان ھالدا ئابلىز قىلتاقتىن سورىدى:

— «دانىشمەنلەر» قاۋىقىدىن خەۋىدار ئىزدەيدىغان قانداق مال ئىدى ئۇ، ئابلىزكا؟

— ...

— نەشە ! — دەپ بوشقىنا توۋلىۋەتتى غۇلام ئىختىيارسىزلا.

— قانداق، يىگىت، قورقۇۋاتامسەن؟ — دېدى ئابلىز قىلتاق مەسخىرىلىك كۈلۈپ، — ساڭا مالنى ئىشەنچ قىلىپ كۆرسەتتىم. مانا مۇشۇنى ساتىمىز. قىرىق كىلوگىرام كېلە، تېزرەك سۇ قىلىۋەتسەك ئىش كاتتا. «دانىشمەنلەر» قاۋاقخانىسىدىكى گۆھەر خېنىم بىلەن چۆپقەتچىلىكىك ئوبدان ئىكەن، تونۇشىدىكەنسەن. نەشە دېگەننى ئاشۇنداق يەرلەردە ساتىدۇ. يۇرە، ئۇ يەردىن خەۋىدار ئىزدەپ باقايلى. سودىمىز يۇرۇشۇپ قالسا سەنمۇ زىيان تارتمايسەن.

— ياق، ياق، ئۇنداق قىلساق بولمايدۇ، ئابلىزكا، — دېدى غۇلام ئالاقزەدىلىك بىلەن، — ساقچىلار زەھەرلىك چېكىملىك ئېلىپ ساتقانلارنى تۇتۇۋالسا ھەرگىز بوش قويۇۋەتمەيدۇ. بۇ ئاز نەشە ئەمەس ئىكەن. ناۋادا تۇتۇلۇپ قالسا ئون بەش ـ يىگىرمە يىل تۇرمىدە...

— بولدى! نېمە خوتۇن كىشىدەك ئەزمەڭنى ئېزىپ كوتۇلدايسەن؟ — ئابلىز قىلتاق بىردىنلا جۇۋۇسىنى تەتۇر كىيدى. چىرايى ھازىرلا ئادەم ئۆلتۈرىدىغاندەك خۇنۇكلىشىپ، كۆزلىرى قان قۇيغاندەك قىزاردى، — بۇنى چۈشەندۈرمىسەڭمۇ ئوبدان بىلىمەن. ئويلاپ باقتىڭمۇ، نەچچە كۈندىن بېرى ھاراق ئىچىش، كاۋاپ يېيىش، «غىلجىك خېنىم»لار بىلەن كۆڭۈل ئېچىشقا ئىشلەتكەن پۇللار نەدىن كەلگەن؟ ھەممىسى مانا مۇشۇ نەشىنىڭ خاسىيىتى. ئەجەب خەجلەۋاتقاندا پۇلنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى سوراپ قويمايۋاتاتتىڭغۇ؟ — ئۇ ئەمدى غۇلامغا تەھدىت سېلىشقا باشلىدى، — كاللاڭنى سىلكىۋەت، ئوكا. مەن ئابلىز قىلتاق ئۇنداق گول ئادەملەردىن ئەمەس. خوتۇن كىشىگىمۇ پۇڭچەننىڭ سۇنۇقىنى بىكارغا خەجلىمەيمەن. مېنى

ئەخمەق تاپىمەن دېگەن ئادەمنى بىلىپ قالىدىغان بولسام پېيىنى كېسىۋېتىمەن. بىلىسەنغۇ؟ يۇرتتىمۇ مەن ـ مەن دېگەن نوچىلار ۋاي ئابلىزكا دېسە، ۋاي ئابلىزكا دەپ، ئايىغىمدا كۈچۈكلىنىدۇ.

غۇلامنى بىردىنلا سۈر باستى. ۋۇجۇدىنى پۇررىدە سوغۇق تەر قاپلىدى. كاللىسى غوڭۇلداپ كۆز ئالدى غۇۋالاشتى. ئۇ ئابلىز قىلتاقنى ئوبدان بىلەتتى. يۇرتتىمۇ شۇنداقلا سەن ـ پەن دېيىشىپ قالغان ئادەمگە ئابلىز قىلتاقنىڭ پىچاق كۆتۈرۈپ قوپقىنىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنىدى. شۇڭىمۇ يۇرتتىكى بىر قىسىم كىشىلەر ئۇنى ئابلىز قىلتاق دېمەستىن، ئابلىز قان دېيىشەتتى. ئۇ ئابلىز قىلتاق بىلەن ئارىلىشىپ قالغىنىغا شۇنچىلىك پۇشايمان قىلدىكى، شۇ دەقىقىدە ئۆزىنى نەچچە مىڭ قېتىم ئەيىبلىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بەش يۈز يۈەندىن ئىبارەت كىچىككىنە يەمچۈككە ئالدىنىپ ئابلىز قىلتاقنىڭ قىلتىقىغا چۈشۈپ قالغىنىنى، ئەمدى ئابلىز قىلتاقنىڭ دېگىنىنى قىلماستىن باشقا ئامالى يوقلۇقىنى ئاستا ـ ئاستا ھېس قىلدى ـ دە، ئىلاجسىز ئورنىدىن تۇردى.

ـــ مەيلى ئۇنداق بولسا، «دانىشمەنلەر» قاۋاقخانىسىغا بارساق بېرىپ باقايلى.

ـــ بەللى، مانا ئەمدى ئوغۇل بالىدەك گەپ قىلدىڭ، ـــ دېدى ئابلىز قىلتاق چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ.

* * *

ئايپاشا زىددىيەت ئىچىدە قالدى. ئۇ ھەر قېتىم غۇلام بىلەن ئابدۇمىجىتنى ئېسىگە ئالغاندا گويا ئۇلارنىڭ ئالدىدا كەچۈرگۈسىز بىر جىنايەت ئۆتكۈزۈپ قويغاندەك ھېس قىلىپ، ۋىجدانى قاتتىق ئازابلىناتتى. كاللىسىنى چىگىچ خىياللار چىرمىۋېلىپ گېلىدىن غىزامۇ ئۆتمەيتتى.

ئابدۇمىجىت سىلىق ـ سىپايىلىكى، ئەدەپ ـ قائىدىلىكلىكى، ئاق كۆڭۈللۈكى، پۇل خەجلەشتىكى مەردلىكى

بىلەن ئايپاشانىڭ قەلبىگە ئىچكىرىلەپ كىرگەنىدى. ئۇ ئاشۇ كۈنى ئايپاشانى «ئاق قۇ رېستورانى»دا قايتا ئۇچراتقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ رېستورانىدا كۈتكۈچىلىك قىلىشىغا يول قويمىدى.

ــ ئەمدى ئۇنداق يەردە ئىشلەيمەن دەپ ئاۋارە بولماڭ، ــ دېدى ئابدۇمىجىت ئەتىسى كەچتە ئايپاشا بىلەن ئۇچرىشىپ.

ــ ماقۇل، گېپىڭىزنى ئاڭلاي، ــ دېدى ئايپاشا ئۆزىمۇ بۇ رېستورانىدا كۈتكۈچىلىك قىلماسلىقنى تايىن تېپىپ تۇرغاچقا ئاسانلا قايىل بولۇپ، ــ لېكىن «ئاق قۇ رېستورانى»غا بىر قېتىم بېرىپ كەلمىسەم بولمايدۇ.

ــ نېمىشقا؟ ــ دېدى ئابدۇمىجىت ئەجەبلىنىپ.

ــ مەن ئۇ يەردە جاپا تارتىپ بىر ئايغا يېقىن ئىشلىدىم، ئىش ھەققىمنى ھېسابلىشىپ كېلەي.

ــ بولدى بارمىڭ، ــ دېدى ئابدۇمىجىت قىزنى توسۇپ، ــ خاتىرجەم بولۇڭ، سىزنى ئىقتىسادىتا ھەرگىز قىسىلدۇرۇپ قويمايمەن.

ــ كۆڭلۈمنى چۈشىنىڭ، ــ دېدى ئايپاشا كۆزىگە لىققىدە ياش ئالغان ھالدا، ــ مەن ئاشۇ بىر ئاي ئىچىدە ئاز جاپا تارتتىممۇ؟ ئاز ھاقارەت ئاڭلىدىممۇ؟ ئاز خورلۇق ـ كەمسىتىشلەرگە يولۇقتۇممۇ؟ ئۇ مېنىڭ ئېلىشقا تېگىشلىك ھەققىم. ئۇنى چوقۇم ئېلىپ كېلىشىم كېرەك.

ئايپاشا شۇنداق دەپ رېستورانغا كىرىپ كەتتى ـ دە، ھايال بولمايلا يېنىپ چىقتى.

ــ ئىش ھەققىمنى تولۇق ھېسابلىشىپ ئېلىپ چىقتىم، ــ دېدى ئايپاشا، ــ يۈرۈڭ، بۇگۈن سىزنى مەن مېھمان قىلاي.

ئۇلار بىر ئاشخانىدا غىزالاندى. ئاندىن تانسىخانىغا كىرىپ ھارغۇچە تانسا ئويناندى. ئايپاشا بۇگۈن شۇنچىلىك خۇشال، شۇنچىلىك غەمسىز ئىدى. خۇشاللىقتىن ئىككى مەڭزى ئانارنىڭ دانىسىدەك قىزارغان، كۆزلىرى خۇمارلاشقانىدى.

ئۇلار تانسىخانىدىن چىققاندا كىچە سائەت ئون بىردىن ئاشقانىدى. ئابدۇمىجىت ئايپاشانى مەكتىپىگە ئاپىرىپ قويۇش ئۈچۈن كىرا ماشىنىسى توسماقچى بولغانىدى، ئايپاشا:

— بولدى توسماڭ، ئالدىراش ئىشىڭىز بولمىسا پىيادە ماڭايلى، — دەپ ئۇنمىدى.

يىگىت ئۇن ـ تىنسىزلا قىزنىڭ ئەۋرىشىم بېلىگە قول سۇندى. كىچە ئاسمىنى تولىمۇ سۇزۇك ئىدى. سانسىزلىغان يۇلتۇزلار شۇنچە جەزبىدار جۇلالايتتى.

— ياتاققا كىلىپ قالدۇق، — دېدى يىگىت بىر بىنانىڭ ئالدىدا توختاپ، — خالىسىڭىز ياتقىمغا كىرىپ چىقىڭ. شۇ باھانىدا ياتقىمنى كۆرۈۋالارسىز.

— بولدى، بۈگۈنچە كىرمەي، — دېدى ئايپاشا سىلىققىنا، — كۈنلەر ئۇزاققۇ تېخى.

— بوپتۇ ئەمىسە، — دېدى يىگىت، — مەن ئەتە ئەتىگەن قەشقەرگە ماڭىمەن، ئىككى ھەپتە ئەتراپىدا ھايال بولۇپ قېلىشىم مۇمكىن. مانا بۇ ياتقىمنىڭ ئاچقۇچى، — ئابدۇمىجىت يېنىدىكى ئاچقۇچلاردىن بىرنى ئايرىپ ئايپاشاغا تەڭلىدى، — ۋاقتىڭىز يەتسە ياتقىمنى يوقلاپ قويارسىز.

— غۇلام بىلەن كۆرۈشتۈڭمۇ؟ — سورىدى ئايپاشانىڭ ياتقىدىكى تېخىچە ئۇخلىمىغان قىزلار ئۇنىڭ قايتىپ كەلگىنىنى تۇيۇپ.

— ياق، — دېدى ئايپاشا.

— نېمە بولدىكىنتاڭ، — دېدى چېچىنى يۇيۇۋاتقان قىز بېشىنى داستىن كۆتۈرمەي تۇرۇپ، — دەرستىن چۈشكەندىن بېرى ئۇ سېنى ئۇدا ئۇچ قېتىم ئىزدەپ چىقتى.

— ئۇچىنچى قېتىم كىرگەندە خېلىلا ئىچىۋاپتىكەن، — دېدى يەنە بىر قىز، — ئايپاشانىڭ نەگە كەتكىنىنى سىلەر بىلمىسىلەر، ئېيتىپ بەرمەيدىغان بولساڭلار ياتاقتىن چىقىپ كەتمەيمەن دەپ تۇرۇۋالدى بىچارە... قىزىق ئاشىق ـ مەشۇقلار

جۇمۇ سىلەر. دەرسخانىدا بىر - بىرىڭلارغا قاراپمۇ قويۇشمايسىلەر، دەرستىن چۈشكەندە بىر - بىرىڭلارنى ئىزدەپ مۆكىمۆكىلەك ئويناپسىلەر...

ئايپاشا قىزلارغا گەپ - سۆز قىلماي كارىۋىتىغا چىقتى. شۇ تۇرقىدا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا بايىقى خۇشاللىقتىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى. غۇلامنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاش بىلەن تەڭ خىلىلا ياخشىلىنىپ قالغان يۈرەك جاراھىتى قايتا ئېچىشتى. نازۇك قەددىنى غەم تاغلىرى قايتىدىن باستى. ئۇ ئابدۇمىجىت بىلەن كۆرۈشكەندە غۇلام پەقەتلا ئېسىگە كەلمىگەنىدى. مانا ئەمدى غۇلامنىڭ ئىسمى چىقىۋىدى، كۆڭلى غەشلىشىپ، گۈررىدە يىغا ئولاشتى. ئۇ يوتقاندا بېشىنى چۈمكىدى - دە، ئۇزاققىچە ئۇنسىز ياش تۆكتى.

بۈگۈن ئاخشام «دانىشمەنلەر» قاۋاقخانىسى بەكلا قىزىپ كەتكەنىدى.

غۇلام بىلەن ئابلىز قىلتاق «دانىشمەنلەر» قاۋاقخانىسىغا كىرىپ، ئەتراپقا بىر قۇر نەزەر تاشلىدى - دە، بۇلۇڭدىكى بوش ئورۇنغا بېرىپ ئولتۇردى. ئۇلار ئەمدىلا جايلىشىپ تۇرۇشىغا گۆھەرنىسا ئاسماندىن چۈشكەندەكلا پەيدا بولدى - دە، لەچپۇڭدەك لىغىلداپ تۇرغان ساغرىسىنى ئابلىز قىلتاقىقا سۇركەپ تۇرۇپ سورىدى:

— هە، ئالتە شەلىك، پونى زەي سالماي ئاتقان بىلەن ئىككى ئاخشاملىققا چىدىماي ئالتىنچى ئاينىڭ پاقىسىدەك يوقاپلا كەتتىڭغۇ؟

— تولا گەپ قىلمىسىلا دەيمەن، كىم بىز؟ — ئابلىز قىلتاق شەھۋەت ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇرغان كۆزلىرىنى گۆھەرنىساغا تىكتى، — خالىيراق يەرگە باشلىمامىلا، ئىككى ئېغىز مۇڭدىشايلى، — دېدى.

— ئىككى ئېغىز مۇڭدىشامدۇق ياكى...

— قېنى ئاۋۋال باشلىسىلا، ئاندىن...

ـــ خالىي يەرگە باشلىسىلا، ـــ دېدى غۇلام گۆھەرنىسانىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ، ـــ سەندىن باشقا ھېچكىم كىرمىسۇن. سەن بىلەن سۆزلىشىدىغان مۇھىم ئىش بار.

گۆھەرنىسا ئۇلارنى قاۋاقخانىسىنىڭ ئىچكىرىسىدىكى بىرلا كارىۋات قويۇلغان كىچىك ئۆيگە باشلىدى.

گۆھەرنىسا بىر خىزمەتچىنى بۇيرۇپ تاماق شىرەسى، ئورۇندۇق، قورۇما، ھاراق ۋە چاي ئەكىرگۈزدى ـ دە، ئىشكىنى ئىچىدىن تاقىۋەتكەندىن كېيىن ئابلىز قىلتاقنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

ـــ قېنى، ئۆز قوللىرى بىلەن بىر رومكا قۇيۇپ بەرمەملا، ـــ دېدى ئابلىز قىلتاق گۆھەرنىسانىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراپ.

ـــ بولىدۇ، قۇيۇپ بەرسەم قۇيۇپ بېرەي.

ئۇلار نۆۋەت بىلەن بىر رومكىدىن ئىچىشتى. غۇلام رومكىنى بىكارلاپ تۇراتتى. ئابلىز قىلتاق ئۇنى ئاستا شەرەتلىدى. غۇلام ئىشارەتكە جاۋاب ئورنىدا بېشىنى يەڭگىل لىڭشىتتى ـ دە، گۆھەرنىساغا:

ـــ ياخشىراق تاماكاڭ يوقمۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ قانداق تاماكا چېكىسەن؟ ـــ دېدى گۆھەرنىسا خۇشياقمىغان ھالدا، ـــ «ئاسما» ئەكەلدۇرۇپ بېرەيمۇ ياكى چەت ئەلنىڭ تاماكىسىدىنمۇ؟

ـــ قويە ئۇنداق تاماكاڭنى، ـــ دېدى غۇلام چوڭچىلىق بىلەن، ـــ بىرلا شورىسا يۇرەككە گۈپپىدە تەگكۈدەكتىن دەۋاتىمەن.

ـــ موخورکا دەمسەن؟ ـــ سورىدى گۆھەرنىسا مەنىستىمگەندەك قىلىپ، قىپقىزىل بويىۋالغان لەۋلىرىنى پۇرۇشتۇرۇپ، ـــ ئالتە شەنىڭ موخوركىسىدىن نوچى ئەمەسمۇ؟ ـــ ئۇ دىققاق بارماقلىرى بىلەن ئابلىز قىلتاقنىڭ ئېڭىكىدىن تۇتۇپ ئۆزىگە قاراتتى ـ دە، كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ سورىدى، ـــ قانداق نوچى، بىرنى يۆگەپ چېكىپ باقامسەن؟

— موخورکىنىمۇ چېكەمداۋا بىركىم؟ — دېدى ئابلىز قىلتاق.

— ئەمىسە قانداق تاماكا چەكمەكچى سىلەر؟ — دېدى گۆھەرنىسا بىردىنلا سەگەكلىشىپ.

— ئۆزۈڭ بىلىسەن، — دېدى غۇلام گۆھەرنىسانىڭ كۆزلىرىگە تىكىلىپ تۇرۇپ.

— ئادەمنى ئىلەشتۈرۈۋەتتىغۇ ماۋۇ سېرىق تۈك، — دېدى گۆھەرنىسا ھېچنېمىنى چۈشەنمىگەندەك قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، — بىردەم تاماكا دەيسەن، بىردەم تاماكا چەكمەيمىز دەيسەن، بىردەم ئۆزۈڭ بىلىسەن، دەيسەن، گېپىڭنى ئوچۇق قىلىشمامسەن.

— ئۆتكەندە ماڭا چەكتۈرگىنىڭدىنچۇ؟ مانا مانىڭدىنچۇ، — دېدى غۇلام ۋە ئوڭ قولىنىڭ ئوتتۇرىدىكى ئۈچ بارمىقىنى پۈكۈپ، باش بارمىقى بىلەن چىمچىلىقىنى چىقىرىپ باش بارمىقىنى ئاغزىغا يېقىن ئەكەلگىنىچە.

— پوق يېمە! — دېدى گۆھەرنىسا بىردىنلا تەرىنى تۈرۈپ، — مەن ساڭا قاچان نەشە بەردىم؟ نېمە دەيدۇ ماۋۇ سويما ئادەمنىڭ چىشىنى قېرىشتۇرۇپ. باشقا يەردە چەككەن ئوخشايسەن. بۇ يەردە ھاراق ـ تاماكىلا سېتىلىدۇ. نەدىكى يوق گەپنى قىلماي ئاغزىڭغا ئىگە بولۇپ ئولتۇر جۇمۇ شۇمتەك. ھېلى بىكار يالغان گەپ قىلغىنىڭغا تويدۇرۇپ، تېرەڭنى تەتۈر سويماي يەنە.

گۆھەرنىسا شۇنداق دېگىنى بىلەن ئىككى تايىن بولۇپ قېلىۋاتاتتى. ئۇ نەشىنى ئادەتتە كۆرگەنلا خېرىدارغا ساتمايتتى. تىجارىتىنى تولىمۇ مەخپىي تۇتاتتى: يېڭى خېرىدارلار ئۇنىڭ قولىدىن نەشە، خىروئىن دېگەندەك چېكىملىكلەرنى ئېلىپ چېكىش ئۈچۈن چوقۇم كونا خېرىدارلار تونۇشتۇرۇپ كېپىل بولۇشى ياكى سىناقتىن ئۆتكەن بولۇشى شەرت ئىدى. ئۇ ھەرقانچە ئويلاپمۇ غۇلامغا نەشە ساتقىنىنى ئېسىگە ئالالمىدى. لېكىن، غۇلامنىڭ بەخىرامان تۇرقىغا قاراپ بىردىنلا ئويلىنىپ قالدى. «بەلكىم غۇلامنى قوندۇرۇپ قالغان چاغلىرىمدا چەككەن

بولسا، مەستچىلىكتە ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتتىمۇيا؟ بۇلار راست چېكىدىغانلاردىنمىدۇ ياكى سوراپ قويغانمىدۇ؟ ماۋۇ ئالتە شەلىكنىڭ ئەلپازىدىن قارىغاندىغۇ چېكىدىغاندەكلا تۇرىدۇ، بۇلارغا ئىشەنگىلى بولارمۇ؟»

غۇلام گۆھەرنىسانىڭ جىمىپلا كەتكىنىنى كۆرۈپ يەنە ھۇجۇمغا ئۆتتى:

— بىزدەك كونا چۆپقىتىكىدىنمۇ يوشۇرامسەن؟ قارا، ئابلىزكامنىڭ خۇمارى تۇتۇپ، كۆزلىرى ئالىيىپ كەتتى. بول، ئاچقىپ بەر. خاتىرجەم بول، ھەرگىز زىيان تارتمايسەن. نەچچە پۇل دېسەڭ شۇنچىنى بېرىمىز. بىزنى يوق دەپ ئالدىيالمايسەن. بايا قاۋاقتىلا پىنەك[1] يۆگەپ چېكىۋاتقانلارنى كۆردۇم. قاۋاقخانىغا سىرتتىن شۇنداقلا كىرگەن ئادەمنىڭ بۇرنىغا گۈپپىدە كەندىر پۇرايدۇ. خەق ئوچۇق ـ ئاشكارا چېكىۋاتسا بىزگە يوق دەيسىنا؟ بۇ گېپىڭگە باشقىلار ئىشەنسىمۇ مەن ئىشەنمەيمەن. بولسا ئاشۇ چاغدا ئىككىمىز چەككىنىدىن ئاچىق. خۇمارىدىن چىققۇدەك بىر چېكەيلى، — غۇلام ئەمدى ئابلىز قىلتاققا قاراپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — سەن ھەرقاچان ئۇنداق نەشنى كۆرۈپ باقمىغان بولغىيدىڭ، ئابلىزكا، پىلىك ئېشىپ تارتسا بەئەينى خېمىردەك سوزۇلۇپ تۇراتتى.

غۇلامنىڭ كېيىنكى سۆزلىرى گۆھەرنىسانىڭ گۇمانلىرىنى يوققا چىقاردى. گۆھەرنىسا باشقىلارغا ئادەتتىكى نەشىلەرنى ساتسىمۇ، ئۆزى نەشنىڭ رەسمىي پىشىپ خېمىرغا ئوخشاش ھالەتكە كەلگەنلىرىنى چېكەتتى. ئۇ ئابلىز قىلتاققا نىسبەتەن ئازراقلا كۆڭۈل توختىتىۋىدى، بىردىنلا نەشە خۇمارى تۇتۇشقا باشلىدى.

— بىرئاز ئولتۇرۇپ تۇرۇڭلار، مەن چىقىپلا كىرەي، — دېدى گۆھەرنىسا ئورنىدىن تۇرۇپ.

---

① پىنەك — تاماكا ياكى نەشە يۆگەش ئۈچۈن تەييارلانغان قەغەز نەيچە.

گۆھەرنىسا چىقىپ كېتىشى ھامان غۇلام ئورنىدىن دەس تۇردى ـ دە، ئىشكتىن بېشىنى چىقىرىپ سىرتقا قارىۋالدى. ئاندىن ئابلىز قىلتاققا قاراپ ھەجايدى:

ـــ قانداق، بۇ خوتۇننىمۇ قىلتاققا چۈشۈردۈڭمۇ، ئابلىزكا؟

ـــ جايىدا، ـــ دېدى ئابلىز قىلتاق مەنۇن بولغان ھالدا، ـــ سېنى بوش چاغلىمىسام بولغۇدەك.

ـــ تەلىيىڭلار بار ئىكەن، ـــ دېدى شۇ ئەسنادا كىرىپ كەلگەن گۆھەرنىسا قۇۋلۇق يېغىپ تۇرغان كۆزلىرىنى ئوينىتىپ.

ـــ ئىككى چەككۈدەكلا قاپتىكەن، ھەممىنى ئاچىقتىم. قانداق، يۆگەپ چېكەمسىلەر ياكى چىلىمدىمۇ؟

ـــ چىلىمدا خۇمار چىققۇدەك بىر چەكمەيلىمۇ؟ ـــ دېدى غۇلام.

ـــ جېنىڭغا تۇشلۇق گەپ قىلە، سويما، ـــ دېدى گۆھەرنىسا غۇلامنىڭ يوتىسىنى چىمدىپ، ـــ چوڭ گەپ قىلغىنىڭ بىلەن چىلىمنى كۈچەپرەك تارتىشقا ماغدۇرۇڭ يەتمەي قالارمىكىن؟

ـــ نېمە كۆرۈۋاتىسەن بىزنى، ـــ دېدى غۇلام پو ئېتىپ، ـــ ھەربىر شورىساق چىلىمنىڭ سەيخانىسىدىن بىر غېرىچ ئوت ياللىمىسا ھېساب ئەمەس.

ـــ جىقراق يوقما؟ ـــ دېدى ئابلىز قىلتاق گەپنى ئەسلىي مەقسەتكە يۆتكەشكە ئۇرۇنۇپ، ـــ بولسا جىقراق ئاچىقسىلا باھاسىغا چىقىپ ئالىمىز.

ـــ راستلا يوق، ـــ دېدى گۆھەرنىسا چىلىمنىڭ سەيخانىسىنى تازىلاۋېتىپ، ـــ تۇگەپ كەتتى.

ـــ جىقراق ئېلىپ قويسىلا بولماسمىدى؟

ـــ جىقراق ئېلىپ قويسىلا؟ ـــ دېدى گۆھەرنىسا مەسخىرىلىك كۈلۈپ، ـــ بۇ، چىقىپلا بازاردىن سېتىۋالىدىغان گۆلە ـ جىگدە ئەمەس، غوجام. ئالتە شە تەرەپتە ئاسانلا تېپىلىدىغان ئوخشىمامدۇ؟ ـــ ئابلىز قىلتاق ئۇن چىقارمىغاندىن

كېيىن گۆھەرنسا يەنە سۆزلەشكە باشلىدى، ــ ھەي... بىر چاغلاردا بۇ نەرسە خېلى كەڭرى تېپىلاتتى. ساتىدىغانلارمۇ پات ـ پات يۆتكەپ تۇراتتى. ھازىر تاپماق تەس، ھۆكۈمەت بەك چىڭىتىۋەتتى، ساقچىلار ھەممىلا يەردە كىم نەشە، خىروئىن چېكىۋاتىدىكەن، ئېلىپ ـ سېتىۋاتىدىكەن دەپ ئاپىشاركىدەك پۇراپلا يۇرىدۇ. بۇ يەرنىمۇ ئىككى قېتىم تۈيۈقسىز تىنىتتى.

ــ تۈتۈلۈپ قالمىغانسەن؟

ــ خان ئاچاڭ ئۇنچە بوش يەردە ياتىدىغانلاردىن ئەمەس، ــ دېدى گۆھەرنسا مەغرۇرلۇق بىلەن، ــ بىراق ماڭا مال يەتكۈزۈپ بېرىدىغانلار تۈتۈلۈپ قالدىمىكىن دەپ ئەنسىرەۋاتىمەن. خېلى بولدى، ئۇلار قارىسىنىمۇ كۆرسەتمىدى. سىلەرگە ئوخشاش كونا ـ يېڭى خېرىدارلار خېلى بار. ئەمما قولۇمدا ئېقىمۇ①، قارىسىمۇ② قالمىغىلى تۇردى.

ــ بولسا ئالامسەن؟ ــ دېدى غۇلام گۆھەرنسانىڭ كۆزىگە قاراپ تۇرۇپ.

ــ چاقچاق قىلىۋاتمايدىغانسەن؟ ــ دېدى گۆھەرنسا ۋە ئابلىز قىلتاقتا گۇمانسىراپ قارىدى.

ــ كىلوسىنى نەچچە پۇلدىن ئالىلا؟ ــ دېدى ئابلىز قىلتاق غۇلامنىڭ سۆزىنى تەستىقلاپ.

ــ ئېقىنى دەۋاتامسىلە، قارىسىنىمۇ؟

ــ قارىسىنى.

ــ قانچىلىك بار؟

ــ قىرىق كىلو.

ــ راست گەپ قىلىۋاتامسىلەر ياكى... ــ دېدى گۆھەرنسا بىردىنلا ئەستايىدىل قىياپەتكە كىرىپ، ــ ھېچ ئىشەنگۈم كەلمەيۋاتىدۇ.

ــ يېنىڭدىكىنى ئالە، ئابلىزكا، ئۆز كۆزى بىلەن كۆرسۇن، ــ

① ئاق ــ خىروئىن.
② قارا ــ نەشە.

دېدى غۇلام ئالدىراپ كېتىپ.

ئابلىز قىلتاق يالتىراقىغا نەچچە قات ئورالغان، ئالمىدەك چوڭلۇقتىكى تۇگۇنچەكنى گۆھەرنىساغا ئۇزارتتى.

ــ كۆرۈپ باقسىلا، بىرنېچى خىلىدىن.

گۆھەرنىسا تۇگۇنچەكنى يېشىپ، نەشنى بۇرنىغا يېقىن ئەكېلىپ پۇرىدى. بىر چىمدىم ئۇزۇۋېلىپ ئالىقىنىدا پىلىك ئېشىپ باقتى ـ دە، رازىمەنلىك بىلەن بېشىنى لىڭشىتتى.

ــ راست مال ئىكەن، ــ ئۇ شۇنداق دېگەچ چىلىمنىڭ سەيخانىسىغا ئازراق نەشە سالدى، ــ قېنى ئاۋۇال چېكىپ كۆرۈپ باقايلى، تەمى قانداقراكىن.

ــ كىلوسىنى قانچە پۇلدىن ئالالايلا؟ ــ سورىدى ئابلىز قىلتاق تەقەززالىق بىلەن.

ــ كېلىشىپ قالىمىز، ــ دېدى گۆھەرنىسا چىرايىغا قۇۋلۇق بىلەن كۈلكە يۈگۈرتۈپ، ــ ئاۋۇال تەمىنى تېتىپ باقاي.

ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، چىلىمنى ئاغزىغا ئاپاردى. ئابلىز قىلتاق چاققانلىق بىلەن چىلىمنىڭ سەيخانىسىغا ئوت ياقتى.

* * *

ئايپاشا ئابدۇمجىتنىڭ ياتقى جايلاشقان بىنانىڭ بەشىنچى قەۋىتىگە چىقىپ، 509 ـ نومۇرلۇق ئىشىكتىكى قوڭلۇپقا ئاچقۇچ سالدى. ئىشىك ئاسانلا ئېچىلدى. ياتاقتا بىر دانە لۆم ـ لۆم كارىۋات، بىر يېزىق شىرەسى، لىققىدە كىتاب قاچىلانغان ئىككى ئىشكاپ ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. كارىۋاتنىڭ باش تەرىپىگە بىر گىتار يۆلەپ قويۇلغانىدى. يېزىق شىرەسى ئۈستىدىكى بىر تال كونۇپرت ئايپاشانىڭ دىققىتىنى تارتتى. كونۇپرتقا «سۆيۈملۈكۈمگە» دېگەن خەت يېزىلغانىدى، ئۇ كونۇپرتنى قولىغا ئالدى. كونۇپرتنىڭ ئاغزى يەملەنمىگەنىدى.

ئايپاشا قىزىقسىنىپ كونۇپرتىنى ئالدى. كونۇپرتتا يۇز يۈەنلىك پۇلدىن ئۈچى ۋە بىر پارچە خەت بار ئىدى. ئۇ خەتنى ئېچىپ ئوقۇشقا باشلىدى.

«ئايپاشا:

سۆيگۈنۈزگە نائىل قىلغانلىقىڭىزدىن چەكسىز مىننەتدارمەن، گەرچە بىز چوڭقۇر سىردىشىپ كەتمىگەن بولساقمۇ، بىر - بىرىمىزنى ھەرھالدا ياماڭ ئەمەس چۈشەندۇق.

ئايپاشا، ھازىر سىزنىڭ ۋاقتىڭىزنى بىھۇدە ئىشلارغا سەرپ قىلماي ئۆگىنىدىغان، بىلىم ئىگىلەيدىغان چاغلىرىڭىز. بۇنداق پۇرسەت داۋاملىق كېلىۋەرمەيدۇ. ئىقتىسادىي قىينىچىلىقىڭىزغا مەن يارەم قىلىمەن. بۇنى باشقىچە ئويلاپ قالماڭ. مېنىڭ سىزگە قىلغان ياردىمىم پەقەتلا غەرەزسىز. مېنى خۇش، خاتىرجەم بولسۇن دېسىڭىز تىرىشىپ ياخشى ئوقۇڭ.

سىزنى سۆيۈپ:
ئابدۇمىجىت»

ئايپاشا خەتنى چەكسىز سۆيۈنۈش ئىلكىدە ئوقۇپ تۈگەتتى - دە، ھاياجاندىن دۈپۈلدەپ سوقۇۋاتقان يۈرىكىنى تىڭشاپ بىرھازا تۇرۇپ قالدى. يىگىتنىڭ سەمىمىيلىك بىلەن قىلغان نەسىھەتلىرى ئۇنى قەۋەتلا شادلاندۇردى. ئۇ ئۇنىڭالغۇغا لېنىتا سالدى - دە، ئۇنىڭدىن ياڭراۋاتقان شوخ ناخشىغا جور بولۇپ، دىمىقىدا غىڭشىغاچ، ئابدۇمىجىتنىڭ يوتقان قېپى، كىرلىك ۋە كىر كىيىملىرىنى بىر يەرگە دۆۋىلەشكە باشلىدى.

ئىشىكنىڭ تۈيۇقسىز يېڭىلىشى ئايپاشانىڭ دىققىتىنى چالغىتتى. «كىمدۇر؟ ئابدۇمىجىتمىدۇ يا؟ ياكى

ئابدۇمىجىتنى ئىزدەپ بىرەر دوستى كېلىپ قالغانمىدۇ؟» ئايپاشا دەرگۇمان بولۇپ ئىشكىنى ئاچتى ـ دە، تۇرۇپلا قالدى، ئىشىك تۆۋىدە زامانغا لايىق مودا كىيىم كىيگەن غۇنچە بوي، قاش ـ كۆزلىرى تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان بىر قىز قاراپ تۇراتتى. ئىككى جۇپ شەھلا كۆز بىر ـ بىرىگە ئەجەبلىنىپ، گۇمانسىراپ قاراشتى. ئايپاشا بۇ قىزغا قاراپ تۇرۇۋېرىشتىن ئۇخلايسىزلاندى ـ دە، يەرگە قارىۋالدى.

ـــ ئابدۇمىجىت بارمۇ؟ ـــ سورىدى ناتونۇش قىز.

ـــ يوق، سىرتقا چىقىپ كەتكەن.

ـــ سىز...

ـــ مەن... مەن ئۇنىڭ دوستى، ـــ دېدى ئايپاشا دۇدۇقلاپ ۋە قىزنى ياتاقتا تەكلىپ قىلدى، ـــ ئۆيگە كىرىڭ.

ناتونۇش قىز ياتاقتا كىرىپ، ئايپاشانىڭ باش ـ ئايىغىغا يەنە بىر قۇر گۇمانسىراپ قارىۋالغاندىن كېيىن ئاستا بېرىپ كارىۋاتتا ئولتۇردى. ئايپاشانىڭ ۋۇجۇدىنى بىردىنلا قورقۇش، تارتىنىش تۇيغۇلىرى ئىسكەنجىگە ئېلىۋالدى. ئۇ شۇ تۇرقىدا نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي ئۆيىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۆرە تۇراتتى. ئىككى مەڭزى بويۇنلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى.

ـــ قېنى سىزمۇ ئولتۇرۇڭ، ـــ دېدى ناتونۇش قىز ئايپاشاغا قاراپ پىسكۆكىده كۈلۈپ.

ئۇنىڭ بۇ يېقىملىق كۈلكىسى ئايپاشانىڭ روھىي ھالىتىنى ئاستا ـ ئاستا ئەسلىگە كەلتۈردى. ئايپاشا ناتونۇش قىزنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

ـــ ئۆزىڭىز كىم بولىسىز؟ ـــ سورىدى ئايپاشا تارتىنىپقىنا.

ـــ ئىسمىم ئاينۇر، ئابدۇمىجىتنىڭ لايىقى بولىمەن.

بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ ئايپاشانىڭ يۈرىكىده گۈررىده سوغۇق ئېقىم تارىدى. يۈرىكى پىچاق سانجىلغاندەك ئاغرىدى، بەدىنى تىكەنلەشتى.

ـــ لايىقى؟ ... ـــ دەۋەتتى ئايپاشا ئۆزىمۇ سەزمەستىن.

ـــ ئىككى ئاينىڭ ئالدىدا شۇنداق ئىدىم، ھازىر ئەمەس، ـــ دېدى ئاينۇر شوخلۇق بىلەن كۈلۈپ، ـــ ئابدۇمىجىت مېنى نېمىشقا ئىزدىمەيدىكىن دېسەم، ئەسلىدە سىزدەك چىرايلىق بىر پەرىشتىگە يولۇقۇپتىكەن ـ دە.

ئاينۇرنىڭ تەلەپپۇزىدا قىلچىمۇ تەنە، مەسخىرە يوق ئىدى. ئايپاشاغا تىكىلگەن كۆزلىرىدىن دوستانىلىق، مېھرىبانلىق نۇرلىرى بالقىيتتى. ئايپاشا ئاينۇرنىڭ تۈز، ئوچۇق سۆزلۈك، مۇلايىم خاراكتېرىدىن سۆيۈندى. يۈرىكىنى ئۆرتەۋاتقان بىر خىل ئاچچىق تۇيغۇ بىردىنلا غايىب بولدى. ئۈمۇ ئاينۇرغا قاراپ مۇلايىمغىنا كۈلدى.

ـــ پەرىزىم خاتا بولمىسا، سىز ئالىي مەكتەپتە ئوقۇيسىزغۇ دەيمەن؟ ـــ دېدى ئاينۇر ئايپاشانىڭ قولىنى دوستانىلىق بىلەن سىقىپ تۇرۇپ.

ـــ شۇنداق، ـــ دېدى ئايپاشا تاتلىققىنا كۈلۈپ، ـــ يەنە ئىككى يىل بار.

ـــ سىز بەكمۇ چىرايلىق ئىكەنسىز، ـــ دېدى ئاينۇر ئايپاشاغا ھەۋەس ۋە ئىچ كۆيەرلىك بىلەن قاراپ.

ـــ نەدىكىنى، سىزگە يەتمەيمەن، ـــ دېدى ئايپاشا خىجىل بولۇپ، ـــ سىز مەندىنمۇ بەك چىرايلىق ئىكەنسىز.

ئىككى جۈپ كۆز بىر ـ بىرىنىڭ چىرايىغا قايىللىق بىلەن تىكىلدى. دېمىسىمۇ تەڭرى گويا ئۇلارنى بىر قېلىپتا ياراتقاندەك ھۆسن ـ چىرايىدا بىر ـ بىرىدىن قېلىشمايتتى.

ـــ خالىسىڭىز، مەن سىزگە ئاچا يوللۇق دوست بولاي.

ـــ خالىمامدىغان، ئەلۋەتتە خالايمەن، ـــ دېدى ئايپاشا كۈلۈپ تۇرۇپ.

ـــ رەھمەت سىزگە، سىڭلىم، ـــ ئاينۇر شۇنداق دېدى ـ دە، ئايپاشانى مېھىر بىلەن قۇچاقلىدى ۋە ئۇنىڭ قۇلىقىغا ئاستا پىچىرلىدى، ـــ ئابدۇمىجىتنى خاتا چۈشىنىپ قالماڭ. بىز ھېلىغىچە توي قىلىپمۇ بولغان بولاتتۇق، ھەي... ـــ ئاينۇر

ئېغىر خورسىنىدى، ــ ئادەم ھاياتىدا يېقىن كىشىسىگىمۇ سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپ، ئىشەندۈرگىلى بولمايدىغان پالاكەتلەرگە يولۇقىدىكەن.

ئاينۇر شۇنداق دېدى ـ دە، بىردىنلا جىمىپ كەتتى. چىرايلىق كۆزلىرىگە مۆلدىرە ياش ئالدى. چىرايىنى ئازاب، غەشلىك، ئۇمىدسىزلىك تۇمانلىرى قاپلىدى. ئۇنىڭ بۇ بىچارە تۇرقىغا ئايپاشانىڭمۇ ئىچى ئاغرىدى.

ــ بۇ ھەقتە ئىككى كىلىمە بىرنەرسە دەپ بەرگەن بولسىڭىز، ــ دېدى ئايپاشا.

ــ بىز ئەسلىدە توي تەييارلىقىنى ئاساسەن پۈتكۈزۈپ بولغانىدۇق، ئىشلار توي خېتى ئېلىپ، توي ۋاقتىنى بېكىتىشكىلا قاراشلىق بولۇپ قالغانىدى، ــ دېدى ئاينۇر ھەسرەتلىك تىنىپ، ــ بىر كۈنى ئابدۇمىجىت بىلەن بىر دوستىمىزنىڭ تۇغۇلغان كۈن خاتىرە چېيىغا باردۇق. ھېلىقى دوستىمىز سورۇننى بىر رېستورانغا ھازىرلىغانىكەن، زىياپەت تولىمۇ مول بولدى. ئوغۇللار ھاراقنى زىيادە كۆپ ئىچىشتى، تانسا ـ ئۇسسۇللار ئويىنىلىپ تۇردى. ھاۋا ئىسسىق بولغاچقا زالنىڭ ئىچى دىمىق بولۇپ كەتكەنىدى. مەن بىرئاز سەگىدەش ئۈچۈن سىرتقا چىقتىم. شۇ ھامانلا قېشىمدا بىر يىگىت پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇمۇ ئاشۇ سورۇننىڭ مېھمىنى ئىدى. مەن ئەدەپ يۈزىسىدىن ئۇنىڭغا قاراپ كۈلدۈم، ئۇمۇ كۈلدى ۋە مەندىن نېمىشقا سىرتقا چىقىۋالغانلىقىمنى سورىدى. مەن زالنىڭ بەك ئىسسىپ كەتكەنلىكىنى، بىرئاز سەگىدەش ئۈچۈن چىققانلىقىمنى ئېيتتىم. ئۇ خېلىلا تەڭشىلىپ قالغانىكەن. ئۇ ماڭا بىردەم ئۈيان ـ بۈيان گەپ قىلدى ـ دە، بىردىنلا قولۇمنى مەھكەم تۇتۇۋېلىپ، قەلبىنى چۈشەندۈرۈپ، سۆيگۈ ئىزھار قىلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ مەست ھالىتىدىن يا ئاچچىقلىنىشىمنى، يا كۈلۈشۈمنى بىلەلمىدىم. مەندە بىردىنلا ئۇنى كولىۋېتىپ، كۆڭلۈمنى خۇش قىلىش خىيالى تۇغۇلدى.

ئۇنىڭغا مۇجمەللا جاۋاب بەردىم. ئەسلىدە مەستكە چاقچاق قىلىپ خاتا قىلغانىكەنمەن. ئۇ مېنى ماقۇل بولدى دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك، تېخىمۇ بەك يېپىشتى. مەن بۇ ئويۇننى يېغىشتۇرۇپ كىرىپ كېتىش ئۈچۈن زال تەرەپكە قاراپ ماڭدىم. شۇ چاغدا ئۇ تۇيۇقسىزلا بوينۇمغا گىرە سالدى ـ دە، مېنى مەھكەم قۇچاقلىۋېلىپ لەۋلىرىمگە سۆيۈشكە باشلىدى. مەن ئۇنىڭ كۆچلۈك بىلەكلىرى ئارىسىدا قىسىلىپ، ھېچقانداق قارشىلىق قىلالماي تېپىرلاپ قالدىم. ئۇنىڭ ئىسكەنجىسىدىن مەڭ تەستە قۇتۇلۇپ زالغا كىرىپ كېتىش ئۈچۈن ئىككى قەدەم چامدىغانىدىم، ئالدىمغا قاراپ داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدىم. چۈنكى، ئابدۇمىجىت كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ماڭا قاراپ كېلىۋاتقانىكەن. مەن نېمە دېيىشىمنى، نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي تېپىرلاپلا قالدىم. نومۇس ۋە ئوڭايسىزلىقتىن تىلىم كالۋالىشىپ كەتكەنىدى. ئابدۇمىجىت قېشىمغا كەلگىنىچە چاڭگىدە بىر تەستەك سالدى ـ دە، گەپ ـ سۆزسىزلا كېتىپ قالدى. ئىزا ۋە ئەلەمدىن قانچىلىك يىغلىغىنىمنى، ئۆيگە قانداق قايتىپ كەلگىنىمنى بىلمەيمەن. ئەتىسى ئابدۇمىجىتنى ئىزدەپ بېرىپ ھەقىقىي ئەھۋالنى ئەينەن سۆزلەپ بەرمەكچى بولدۇم. لېكىن ئۇ مېنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىمگە پەرۋاسۇ قىلمىدى، ھەتتا غۇرۇرۇمغا تېگىدىغان خىلىلا يامان گەپلەرنى قىلىپ مېنى ئېغىز ئاچۇرمىدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇنىڭغا گۇناھسىز ئىكەنلىكىمنى چۈشەندۈرەلمىدىم ـ دە، ئاچچىقىمغا پايلىماي مەنمۇ ئۇنىڭغا ئۆتكۈدەك ئىككى ئېغىز گەپ قىلىۋېلىپ كېتىپ قالدىم. بۇگۈنگىچە ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمىدىم. ئۇنىڭ ماڭا بولغان مۇھەببىتىگە قانتتىق ئىشىنەتتىم. شۇڭا، مېنى ھامىنى بىر كۈنى ئىزدەپ كېلىدۇ دېگەن تەمەدە ئولتۇردۇم. لېكىن، ئۇ مېنى پەقەتلا ئىزدەپ قويمىدى. يېقىندا دوستلىرىمدىن ئۇنىڭ ھاراقتا بەك بېرىلىپ كەتكەنلىكىنى، ۋاقتى چىقسىلا رېستوران، كەچلىك كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىغا يۈگۈرىدىغان بولۇپ

قالغانلىقىنى ئاڭلىدىم ھەمدە ئۇنىڭ يىگىتلىك غۇرۇرىنى ھېسابقا ئالماي، ئۆزۈمنىڭكىنى راست دەپ بەكمۇ شەخسىيەتچىلىك قىلغانلىقىمنى، ئىككى ئېغىز چىرايلىق گەپ قىلىپ سەۋرچانلىق بىلەن چۈشەندۈرمەي، ئەكسىچە ئۇنىڭدىن يامانلاپ كۆڭلىگە ئازار بەرگەنلىكىمنى ھېس قىلىپ، بەكمۇ پۇشايمان يېدىم. بۇگۈن بۇ يەرگە كېلىشىمدىكى مەقسىتىم ئۇنىڭ بىلەن تەپسىلىي مۇڭدىشىش، سەۋرچانلىق بىلەن چۈشەندۈرۈش، ئۇنىڭدىن ئەپۇ سوراش ئىدى... ئىشىنىمەن، ئۇ مېنى ھېلىمۇ ياخشى كۆرىدۇ. بەلكىم مېنى چۈشىنىشى، ئەپۇ قىلىشى مۇمكىن.

ئايپاشا ئاينۇرنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى ئاڭلاپ نېمىلەرنىدۇر خىيال قىلدى ـ دە، قەتئىي نىيەتكە كەلگەندەك ئورنىدىن دەس تۇردى. يېزىق ئۈستىلىدىكى خەتنى ئاينۇرغا كۆرسەتمەيلا سومكىسىغا سالدى. بارمىقىدىكى ئالتۇن ئۈزۈكنى چىقىرىپ، ھېلىقى ئۇچ يۈز يۈەن پۇلغا قوشۇپ كىتابنىڭ تېگىگە باستۇردى.

ـــ بۇ ئاچقۇچنى سىزگە تاپشۇرۇپ بېرەي، ـــ دېدى ئۇ ئاينۇرنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ـــ ئابدۇمىجىتقا ئەھۋالنى تەپسىلىي چۈشەندۈرۈڭ. ئۇ چوقۇم سىزگە ئىشىنىدۇ، مەنمۇ سىزگە ئىشىنىمەن. سىز بەكمۇ ئاق كۆڭۈل، ئوچۇق، سەمىمىي، مېھرىبان ئىكەنسىز. ئادرېسىڭىزنى ماڭا ئېيتىپ بېرىڭ. مەن سىزنى چوقۇم ئىزدەيمەن ھەم ئابدۇمىجىت بىلەن ئاراڭلاردىكى ئۇقۇشماسلىقنى توگىتىپ، ياخشىلىشىپ قېلىشىڭلارغا ياردەم بېرىمەن. خاتىرجەم بولۇڭ، ئابدۇمىجىت ھېلىمۇ سىزنى ياخشى كۆرىدۇ.

ـــ سىزگە كۆپ رەھمەت، ـــ دېدى ئاينۇر رازىمەنلىك بىلەن، ـــ كەتمەڭ، بىردەم پاراڭلىشايلى.

ـــ خوش، مەكتەپكە باراي، تەكرارلايدىغان بىرمۇنچە دەرسلىرىم بار تېخى.

ئايپاشا ئاينۇر بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ خوشلىشىپ، بىنادىن پەسكە ئۇچقاندەك چۈشتى ـ دە، چوڭ يولغا چىقىپلا پاڭگىدە يىغلىۋەتتى.

تەڭ كېچە، ئاسماندا بىرەر تالمۇ يۇلتۇز كۆرۈنمەيتتى. سىم ـ سىم يامغۇر ئارىلاش چىققان سوغۇق شامال ئادەمنىڭ غولىنى قورۇيتتى. ئابلىز قىلتاق بىلەن غۇلامنىڭ كەيپى تولىمۇ چاغ، ئۇلار بۇگۈن قولىدىكى مالنى دېيىشكىنى بويىچە «دانىشمەنلەر» قاتۇرغا ئاپىرىپ، گۆھەرنىساغا ئۆتكۈزىدۇ ـ دە، پۇلىنى بىراقلا ئالىدۇ.

غۇلام كۆڭلىدە چوت سوقۇپ ماڭاتتى. ئابلىز قىلتاقنىڭ دېگىنىچە بولغاندا ئۇنىڭ قولىغىمۇ خېلىلا نۇرغۇن پۇل كىرىدۇ. ئۇ زىبۇ ـ زىننەت دۇكانلىرىغا بىرنەچچە قېتىم كىرىپ، ئايپاشاغا سوۋغا قىلىدىغان ئالتۇن زەنجىرنى تاللاپ قويغان. بۇگۈن ئابلىز قىلتاقتىن پۇلنى ئالىدۇ ـ دە، ئەتىلا ھېلىقى ئالتۇن زەنجىرنى سېتىۋالىدۇ. ئاندىن ئايپاشانى ئىزدەپ تېپىپ، قاشتاشتەك ئاپپاق بوينىغا ئۆز قولى بىلەن ئېسىپ قويىدۇ...

ـــ سەرەڭگەڭ بارمۇ؟

ئابلىز قىلتاقنىڭ بۇ سوئالى غۇلامنىڭ شېرىن خىيالىنى ئۈزۈپ قويدى. ئۇ يانچۇقىدىن سەرەڭگىنى ئېلىپ ئابلىز قىلتاققا تەڭلىدى.

ـــ قاۋاقخانىغا كىرگەندە ئېھتىيات قىلايلى، ـــ دېدى ئابلىز قىلتاق تاماكىسىغا ئوت تۇتاشتۇرۇۋالغاندىن كېيىن غۇلامغا جېكىلەپ، ـــ مەن مالنى ئېلىپ سىرتتا تۇرۇپ تۇرىمەن. سەن قاۋاقتا كىرىپ بىر قۇر تەكشۈرۈپ چىق. يېڭى خېرىدار ۋە غەيرىي ئادەملەرگە بەكرەك دىققەت قىل. گۆھەرنىساغا يولۇقۇپ قېلىشتىنمۇ ئېھتىيات قىل.

ـــ قاۋاقخانىدا پۇقراچە كىيىنگەن ساقچىلارنىڭ بار ـ يوقلۇقىنى قانداق بىلەلەيمەن؟

ـــ ساقچىلاردىن بىزلا ئەمەس، گۆھەرنىسامۇ ئېھتىيات

قىلىدۇ، ــ دېدى ئابلىز قىلتاق تاماكىسىنى قېنىپ ـ قېنىپ ئىككى شورىۋالغاندىن كېيىن، ــ سەن قاۋاقخانىدىكى دائىملىق خېرىدارلاردىن باشقا يەنە يېڭى كەلداخۇنلارغا دىققەت قىل. گۆھەرنىسا يېڭى خېرىدارلىرىغا قانداقراق مۇئامىلە قىلىۋاتىدۇ، ئۇلار بىلەن ئادەتتىكىچە چاقچاق قىلىشىۋاتامدۇ ياكى كۈسۈلدىشىۋاتامدۇ، بۇنىسى بەك مۇھىم. مەن ئۇ قېرى دەللىنىڭ ئادەم يالالاپ، مالىلىرىمىزنى بۇلاتقۇزۇپ، بىزنى قاق سەنەم قىلىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەۋاتىمەن. ھەرھالدا قاتتىق ئېھتىيات قىلىمىساق بولمايدۇ. بۇنداق خوتۇنلارنىڭ قولىدىن ھەر بالا كېلىدۇ.

ــ ئەھۋال قانداق؟ ــ سورىدى ئابلىز قىلتاق غۇلام قاۋاقخانىدىن چىققاندا ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ.

ــ چاتاق يوق، ــ دېدى غۇلام ئىشەنچلىك بىلەن، ــ قاۋاقخانا ئادەتتىكىدەكلا، يېڭى خېرىدارلاردىن بەش ـ ئالتىسى ئولتۇرىدۇ. تۇرقىدىن ئوقۇغۇچىلاردەك قىلىدۇ. خاتىرجەم بولساق بولغۇدەك.

ئۇلار قاۋاقخانىغا كىرىشىگىلا گۆھەرنىسا ئۇلارنىڭ ئالدىغا يورغىلاپ كەلدى ـ دە، گەپ ـ سۆزسىزلا قاۋاقخانىنىڭ ئىچكىرى خانىسىغا باشلاپ ماڭدى.

گۆھەرنىسا بۇ قېتىم ئۇلارغا غىلجىڭلاپ، ئەركىلەپ خۇلۇق كۆرسەتمىدى، چاقچاقمۇ قىلمىدى. سومكىدىكى مالىلارنى ئەستايىدىللىق بىلەن بىر قۇر تەكشۈردى ـ دە، ئابلىز قىلتاققا قاراپ سورىدى:

ــ ھەممىسى شۇمۇ؟

ــ ھەئە، ــ دېدى ئابلىز قىلتاق، ــ بىر سومكىسى يىگىرمە كىلودىن.

ــ ئەپسۇس، ــ دېدى گۆھەرنىسا ئىككى سومكىنى ئايرىم ـ ئايرىم دەڭسەپ كۆرۈپ، ــ كۆپ پۇل جايلىيالمىدىم. قولۇمدا بار پۇلغا يېقىندىلا ئاقتىن ئېلىپ قويۇپتىكەنمەن. يېنىمدا بىر

سومكىدىكى مالنىڭ نەرخىگە تۇشلۇق پۇل بار. ناۋادا ماڭا ئىشەنسەڭلار يەنە بىر سومكىنىمۇ قويۇپ كېتىڭلار. ھەپتە ئىچىدىلا پۇلىنى جايلاپ بېرىمەن.

ــ سۆلەتلىرىگە بېقىپ گەپ قىلسىلا، خېنىم، ــ دېدى ئابلىز قىلتاق دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ خۇشامەتگۇيلۇق بىلەن ھەجىيىپ، ــ شۇنداق كاتتا بىر رېستورانىنىڭ غوجايىنى تۇرۇپ مۇشۇنچىلىك مالغا پۇلۇم چىقىشمىدى دېسىلە سەت تۇرىدىكەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە تۇنۇگۇن...

ــ راست گەپ قىلمۇاتىمەن، ــ دېدى گۆھەرنىسا تولىمۇ تەمكىن، سەممىي قىياپەتتە، ــ مەن مۇشۇ نەرسىنىڭ نېنىنى يەۋاتقان ئادەم تۇرسام، سىزگە يالغان گەپ قىلارمەنمۇ؟ راستلا پۇلۇم كەملەپ قالدى. «ئۆزۈڭدە يوق، ئالەمدە يوق، كىشىدە بار، پايدىسى يوق» ئىكەن. ئەگەر ماڭا ئىشەنسىڭىز، بۇ بىر سومكا مالنى قالدۇرۇپ كېتىڭ. ئىككى ـ ئۈچ كۈن ئىچىدە يا پۇلىنى جۆندەپ ئۆزۈم ئېلىپ قالارمەن، ياكى خېرىدار ئۇقۇشۇپ بېرەرمەن.

ئابلىز قىلتاق ئۇن چىقارمىدى. ئۇ، بۇ بىر سومكا مالنى نېسى سېتىشقا ئۇنىمايتتى ـ يۇ، لېكىن يەنە قايتۇرۇپ كەتكۈسىمۇ يوق ئىدى.

ــ سىلەرگە ئىشەنگەچكە بۇنى جىڭلاپ يۈرمىدىم، ــ دېدى گۆھەرنىسا بىر سومكا مالنىڭ پۇلىنى ئابلىز قىلتاقىقا تەڭلەپ، ــ ئاۋۇ بىر سومكىنى قويۇپ كېتەمسىلەر، ئېلىپ كېتەمسىلەر ئىختىيارىڭلار. مەن ماۋۇ مالنى جايلاشتۇرۇپ چىقاي.

ــ بول، غۇلام، بىزمۇ بۇ يەردىن دەرھال يوقىلايلى، ــ دېدى ئابلىز قىلتاق گۆھەرنىسا چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ــ بۇ خوتۇن نېمە شۇملۇقلارنى ئويلاۋاتىدۇ بىلگىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭ قىلتىقىغا چۈشۈپ قالماي چاققانراق كېتىۋالايلى.

ــ ماۋۇ بىر سومكا مالنى قانداق قىلىمىز؟ ــ دېدى غۇلام گاڭگىرىغان ھالدا.

ـــ ئېلىپ كېتىپ ياتاقتا بىرنېمە دېيىشەيلى. ھۇ پاسكىنا دەللە، ئەجەب ئاچچىقمىنى كەلتۈردى.

ئابلىز قىلتاق ياتاقتا كېلىپ ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلىدى ـ دە، تاماكىسىنى پۈرقىرىتىپ چەككەچ چوڭقۇر خىيالىلار قاينىمىغا چۆكۈپ كەتتى.

غۇلامنىڭ ئەس ـ يادى بايا ساتقان بىر سومكا نەشىنىڭ پۇلىدا ئىدى. شۇ تۇرقىدا ئابلىز قىلتاق ئۇنىڭ ئۇلۇشىنى ئايرىپ بەرسە، ئۇ پۇلنى ئېلىپلا ئۇدۇل مەكتەپكە چاپسا، ئايپاشا ئۇخلىمىغان بولسا ياتقىدىن ئاچچىقىپ مەكتەپنىڭ كەينىدىكى تۆپىلىككە چىقسا... غۇلام شېرىن خىياللىرىنى شۇ يەردىلا يىغىشتۇرۇپ، ئابلىز قىلتاققا ئۈمىد بىلەن قارىدى. ئابلىز قىلتاقتىن ھېچبىر ئىنجا كېلىدىغاندەك ئەمەس. ئۇنىڭ سەۋر قاچىسى تولۇپ تاقىتى تاق بولدى.

ـــ مەن مەكتەپكە كېتەيمىكىن، ئابلىزكا؟ ـــ دېدى غۇلام ئاستاغىنا.

ـــ مەيلى، كەتسەڭ كەت، ـــ دېدى ئابلىز قىلتاق خىيالىدا يوق.

ـــ مېنىڭ ھەققىمنى ئايرىپ بەرگەن بولسىڭىز، تايىنلىق ئېلىپ كەتكەن بولسام...

ـــ نېمە، نېمە ھەققىمنى دەمسەن؟ ـــ ئابلىز قىلتاق ياتقان يېرىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى. چىرايى قاردىاپ، كۆزلىرى چەكچەيدى، ـــ ئېيتە، مەندە قانداق ھەققىڭ بار سېنىڭ؟

ـــ چاقچاق قىلىۋاتامسىز نېمە، ئابلىزكا؟ ـــ دېدى غۇلام ئۆزىنى كۈلكىگە زورلاپ، ـــ نەشىگە خېرىدار تېپىپ، سودىڭىزنى يۈرۈشتۇرۇپ بەرسەم، ئىش پۈتكەندىن كېيىن ماڭا تېگىشلىك ھەق بېرىدىغانغا كېلىشكەنىدۇققۇ؟

ـــ كانىيىڭنى سىلاپ بېقىپ گەپ قىلساڭ بولارمىكىن، ئۇكا، ـــ دېدى ئابلىز قىلتاق لەۋلىرىنى مەسخىرىلىك پۈرۈشتۇرۇپ قويۇپ، ـــ شۇ تۇرقىدا سۈرۈشتۇرۇپ كېلىدىغان

بولساق سەن ماڭا قەرزدار. ھېلىمۇ ئىنساب قىلدىم تېخى...

ــ ھايۋان ئىكەنسەن، ــ دېدى غۇلام قاتتىق غەزەپلىنىپ، ــ مېنى ئەخمەق تاپمەن دەپ خىيال ئەيلىمە جۇمۇ، ئابلىزكا، بولمايدىغان بولسا...

ــ ھە، قانداق قىلالايتتىڭ؟ ــ دېدى ئابلىز قىلتاق غۇلامنىڭ ئالدىغا ئىككى قەدەم دېۋىلەپ كېلىپ.

ــ ماڭا تولا ھەيۋە كۆرسەتمە، ــ دېدى غۇلامۇ بوش كەلمەي، ــ ھەققىمنى چىرايلىقچە بەر، بولمايدىغان بولسا ھازىرلا ساقچى چاقىرىمەن. مەن دېگەن ئوقۇغۇچى، يامىنى كەلسە تۆت ـ بەش كۈن سولاپ قويۇپ، تەربىيە بېرىپ چىقىرىۋېتىدۇ. لېكىن، ساڭا تەس بولارمىكىن...

ــ ھۇ ئاناڭنى! ... ــ ئابلىز قىلتاق غۇلامغا يولۇاستەك ئېتىلدى ـ دە، ياقىسىدىن تۇتۇپ، گېلىنى ئامبۇردەك سقتى. غۇلام ئۇنىڭ كۆچلۈك بارماقلىرى ئارىسىدا نەپەس ئالالماي تېپىرلاپلا قالدى.

ــ ئۇنداق نامەردلىك قىلما، ئابلىزكا، گېلىمنى قويۇۋەت، ــ دېدى غۇلام ئابلىز قىلتاقنىڭ كۆزلىرىگە چەكچىيىپ قاراپ خىرقىراق ئاۋازدا.

ــ ھى ـ ھى ـ ھى... خېلى جىگىرىڭ بار نېمە ئىكەنسەن، جۇمۇ، ــ دېدى ئابلىز قىلتاق غۇلامنىڭ گېلىدىن قولىنى بىردىنلا بوشاتىپ، چىرايىغا چاقماق تېزلىكىدە كۈلكە يۈگۈرتۈپ، ــ دېگىنە، قانچە پۇل ئالسەن؟

ــ ئىككى مىڭ يۈەن، ــ دېدى غۇلام ياقىلىرىنى تۈزەشتۈرگەچ قاپىقىنى تۈرۈپ.

ــ بولىدۇ، ئىككى مىڭ يۈەن بەرسەم بېرەي، ــ دېدى ئابلىز قىلتاق، ــ بايا ماۋۇ بىر سومكا مالنىڭ ئىشىنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش توغرۇلۇق قاتتىق بېشىم قېتىپ جىلە بولۇپ تۇراتتىم. كەيپىم تازا جايىدا بولمىغاچقا ئاچچىقىمدا ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي قاپتىمەن. خاپا بولمىغىن ـ ھە ! ــ ئۇ غۇلامنىڭ

دولىسىغا دوستانىلىق بىلەن شاپىلاقلاپ قويۇپ گەپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ ئۆزۈڭمۇ بىلىسەن، ئوكا، مەن بۇ بىر سومكا مال بىلەن بۇ يەردە ئۇزاق تۇرسام بولمايدۇ. بۇ كېچىدە باشقا مېھمانخانىلارغا يۆتكىلىپ يۈرۈشمۇ ئەپسىز. كەسكەنيارداا بىر تۇغقىنىم بار ئىدى. بۇگۈن كېچە شۇ يەردە تۇنەپ قالاي دەپ ئويلاۋاتىمەن، سەن...

ــ كەسكەنيار دەمسىز؟ ــ سورىدى غۇلام گۈمانسىرىغان هالدا.

ــ سەن ئۇ يەرنى بىلمەيدىغان ئوخشىمامسەن؟

ــ ياق، ئاڭلاپمۇ باقماپتىكەنمەن.

ــ شەھەرنىڭ جەنۇبىدىكى قارىياغاچلىقنىغۇ بىلەرسەن؟ ــ ئابلىز قىلتاق غۇلامنىڭ بېشىنى لىڭشىتقىنىنى كۆرۈپ گەپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ كەسكەنيار ئاشۇ قارىياغاچلىقنىڭ يۇقىرىسىدىكى تاغ قاپتىلىغا يېڭىدىن بىنا قىلىنغان مەھەللە. مەن ئۇ يەرگە بۇ كېچىدە بىر سومكا نەرسىنى كۆتۈرۈپ يالغۇز ماڭسام خەقنىڭ گۇمانىنى ئوڭايلا قوزغاپ قويۇشۇم مۇمكىن. سەن ماڭا ھەمراھ بولۇپ بىللە بارغىن. مانا بۇ ئىككى مىڭ يۇەن، ئەمدىغۇ رازى بولغانسەن؟

غۇلام ئىككى مىڭ يۇەن پۇلنى قولىغا ئېلىپ بىردىنلا يۇمشاپ قالدى. ئەمدى بارماي دېسە، كۆرسەتكۈدەك ھېچقانداق باھانە ــ سەۋەبمۇ يوق ئىدى.

كەسكەنيار شەھەرنىڭ جەنۇبىدىكى تاغنىڭ قاپتىلىغا جايلاشقان بىر قاقاسلىق ئىدى. قارىياغاچلىق بىلەن ئۇ يەرنىڭ ئارىلىقىدا خۇددى بىرسى قىلىچتا كەسكەندەك تىك، چوڭقۇر بىر يارلىق بار ئىدى. كىشىلەر دەل ئاشۇنىڭغا قاراپ بۇ يەرنى «كەسكەنيار» دەپ ئاتاشقانىكەن. بەش ـ ئالتە يىلنىڭ ئالدىدا ئۇ يەرگە يۇرت ـ يۇرتتىن كەلگەن ئاققۇنلار گەمە كولاپ تاش ئۆيلەرنى سېلىپ، بارا ـ بارا بىر مەھەللە پەيدا قىلغانىكەن. ئابلىز قىلتاق بىلەن غۇلام خېلى كۆپ كىرا ماشىنىسى توسقان

بولسمۇ، لېكىن شوپۇرلار كەسكەنيارنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ ئۇنىمىدى. ئۇلار ئاخىر پىيادە مېڭىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇلار قارىياغاچلىق ئەتراپىغا كەلگەندە مەھەللە ـ ئىمارەتلەر تۇگۇل ئۇزۇن يوللۇق يۈك ماشىنىلىرىمۇ شالاڭلاپ قالدى. قارىياغاچلىق بىلەن كەسكەنيارنى بۈك ـ باراقسان ئېپتىدائىي ئورمانلىق تۇتاشتۇرۇپ تۇراتتى. بۇگۇنكىدەك تۇن قاراڭغۇسىدا بۇ ئورمان تېخىمۇ سۇرلۇك كۆرۈنەتتى، شۇنداقلا قارىغان كىشىنىڭ تېنى ئەيمىنەتتى. قارىياغاچلىقتىن ئۆتۈپ كەسكەنيارغا چىقىپلا ئاندىن ھېلىقى ئاققۇنلار مەھەللىسىگە بارغىلى بولاتتى. يولنىڭ مۇشۇ بۆلىكىگە كەلگەندە ئابلىز قىلتاق تاققىدە توختىدى ـ دە، غۇلامغا:

ـــ بىردەم تۇرۇپ تۇر، تەرەت سۇندۇرۇۋالاي، ـــ دېدى قولىدىكى سومكىنى تەڭلەپ.

ئابلىز قىلتاق ئورمانلىققا كىرىپ كېتىپ خېلى ئۇزاققىچە چىقمىدى. غۇلام ئۇنى ئىزدەپ ئورمانلىققا كىرىشتىن تېنى ئەيمەندى. ئابلىز قىلتاق كەتكەن تەرەپكە قاراپ بىر ـ ئىككى قېتىم توۋلاپ باقتى. لېكىن، ئورمانلىق ئابلىز قىلتاقنى يۇتۇپ كەتكەندەك ئۇن ـ تىنسىز ئىدى. غۇلامنى قورقۇنچ بېسىشقا باشلىدى. كاللىسىغا ھەر خىل خىياللار كىرىۋالدى. ئۇ ئۆزە تۇرۇۋېرىپ پۇتى تېلىپ كەتتى ـ دە، يولنىڭ چېتىگە چىقىپ ئولتۇردى. تاماكا چېكىش ئۇچۇن يانچۇقىغا قول سېلىۋىدى، بايا ئابلىز قىلتاق بەرگەن ئىككى مىڭ يۈەن پۇل قولىغا چىقتى. شۇ ھامان ۋۇجۇدىدىكى قورقۇنچلۇق خىياللارنىڭ ئورنىغا خاتىرجەملىك بېغىشلىغۇچى تاتلىق خىياللار ئالماشتى. كۆز ئالدىدا چاقناپ تۇرغان بىر تال ئالتۇن زەنجىر، ئايپاشانىڭ ئوماق چىرايى، تاتلىق كۈلكىسى، نازاكەتلىك تۇرقى نامايان بولۇشقا باشلىدى. ئۇ شۇ تاپتا ئۆزىنىڭ نەدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى، ئۇنتۇپ، شېرىن خىياللار قاينىمىغا چۆكۈپ كەتكەندى. تۇيۇقسىز ئۇنىڭ بېشىنىڭ ئارقا تەرىپى بىرنەرسىنىڭ زەرب بىلەن قاتتىق

تېگىشىدىن چۈل - چۈل بولۇپ كەتكەندەك ئاغرىپ كەتتى - دە، كۆزلىرىدىن ژاللىدە ئوت چاقنىدى. زېمىننى لەرزىگە سالىدىغان قاتتىق، ئېچىنىشلىق بىر چىرقىراش ئۇنىڭ پۈتكۈل ۋۇجۇدىدىن پارتلاپ چىقتى. پۈتكۈل قارنىياغاچلىق، كەسكەنيار قورقۇنچلۇق ئەكس ساداسى قايتۇردى. ئاشۇ مۇدھىش ئەكس ساداسى ئىچىدە ئۇنىڭ بەستلىك ۋۇجۇدى بىر يانغا پۇلاڭلىدە يىقىلدى.

ئابلىز قىلتاق يەردە سۇنايلىنىپ ياتقان غۇلامنىڭ ئۇستىگە مۇشۇكتەك چاقىلانلىق بىلەن تاشلاندى - دە، قولىدىكى قوش مۇشتۇمدەك تاش بىلەن غۇلامنىڭ بېشىغا ۋاقىلدىتىپ ئۇرۇشقا باشلىدى...

پەلەك جاھاندىكى بارلىق رەزىللىكلەرنى، پاجىئەلىك جىنايەتكارانە قىلمىشلارنى يوشۇرۇپ قالماقچى بولغاندەك، زېمىنغا مۇدھىش، قاپقارا پەردىسىنى تەكشى يايغاندى. مۇشۇ زېمىن كۆكىدە بىر تال يۇلتۇز گويا جىنچىراغدەك ئاجىز پىلىلدايتتى. ئۇ شۇنداقلا قارىغان كىشىگە بىرسىنى يۇمۇۋېلىپ، يەنە بىرسىنى ئوچۇق قويغان كۆزدەك؛ ئاجىز سوغۇق نۇر چېچىپ تۇرغان بۇ بىر تال خۇنۇك كۆز زېمىندىكى شۇنچىۋالا پاجىئەلىك جىنايەتلەرنى كۆرۈپ تۇرسىمۇ مىتمۇ قىلىپ قويماۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرەتتى.

1995 - يىلى 8 - ئاي، يەكەن

جانانغا يېزىلغان خەتلەر

مۇقەددىمە

تۇرمۇشتا نۇرغۇن ئەھمىيەتلىك ئىشلار، زور مۇۋەپپەقىيەتلەر، گاھى چاغلاردا تاسادىپىيلىقتىن — ئويلىمايلا مەقسەتسىز هالدا قىلغان كىچىككىنە ئىشلاردىن ۋۇجۇدقا كېلىپ قالىدۇ. مەن بۇ سۆزلەرنىڭ هەقىقەت ئىكەنلىكىگە ئىشىنىمەن. چۈنكى، دۇنيادىكى بىر قىسىم ئالەمشۇمۇل كەشپىياتلارمۇ تاسادىپىي، مەقسەتسىز هالدا قىلىنغان بىر قىسىم ئىشلارنىڭ سەۋەبى بىلەن ئىختىرا قىلىنغان. نۇرغۇن مەخپىيەتلىكلەر، بايلىقلار ئاشكارىلانغان. مەنمۇ تاسادىپىي هالدا بىر ئىنسانىنىڭ هايات سىرى يوشۇرۇنغان بىر مەخپىيەتلىكنى بىلۇۋېلىشقا مۇۋەپپەق بولدۇم. كىملىك كىچىك بالىنىڭ ئالقىنىدەك كېلىدىغان بىر تال كىنىشكا، ئەمما سىز بىرەر جايغا سەپەرگە چىقماقچى بولسىڭىز، چوقۇم ئۇنى يانچۇقىڭىزغا سېلىۋېلىشىڭىز كېرەك. چۈنكى، كىملىك بولمىسا ئاپتوبۇس، پويىز، ئايروپىلان، مېهمانخانىلارغا چۈشۈش ئۈچۈن بېلەت سېتىۋالالمايسىز.

ئايالىمنىڭ يەڭگىشىگە يەنە ئىككى ئاي ۋاقىت بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ تۇغۇش ئۈچۈن ئانىسىنىڭ ئۆيىگە كەتكىنىگە بۈگۈن ساپمۇساق ئون بەش كۈن بولغانىدى. باشلىقىم مېنى يالغۇزچىلىقتا زېرىكىپ قالدى دېدىمۇ ياكى ۋاقىتلىق بويتاق بولۇپ قالدى دەپ ئويلىدىمۇ، ئەيتاۋۇر قوشنا ۋىلايەتكە ئىككى هەپتىلىك كاماندىروپكىغا بەلگىلىنىلكىنى ئۇقتۇردى ۋە

دەرھال ئۆيگە قايتىپ سەپەر تەييارلىقىمنى پۈتكۈزۈۋېلىشىمنى تاپىلىدى. كىملىكىنى تېپىپ يانچۇققا سېلىۋېلىش سەپەر تەييارلىقىنىڭ بىرىنچى ماددىسى، ئەلۋەتتە. مەن ئۆيگە كىردىم ـ دە، كىملىكىمنى ئىزدەشكە كىرىشتىم. ئاۋۇال يېزىق ئۈستىلىنىڭ تارتمىلىرى، ئاندىن ئىشكاپلاردىكى كىيىم ـ كېچەكلىرىمنىڭ يانچۇقلىرىنى بىر قېتىم ئەستايىدىل ئاختۇردۇم. لېكىن، كىملىكىم ئاقتىمۇ يوق، كۆكتىمۇ يوق ئىدى. ھازىر ئاختۇرۇلمىغان بىرلا نەرسە ــ ئايالىمنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرى سېلىنىغان چوڭ ئوروس ساندۇقى قالغانىدى. مەن ئايالىمنىڭ ساندۇقىنى ئاچتىم. گۈپۈلدەپ ئەتىر ۋە كۈيە دورىسى پۇراپ تۇرغان ساندۇقتىن، ئالىي دەرىجىلىك رەختلەردىن تىكىلگەن ھەر خىل پاسوندىكى كىيىملەرنى بىرمۇبىر ئالدىم. بىردەمدىلا شۇنچە يوغان ساندۇقنىڭ تېگى كۆرۈندى. ساندۇقنىڭ بىر بۇلۇڭىدا قىزىل تاۋارغا ئورالغان بىرنەرسە تۇراتتى. ئۇنى دەرھال قولۇمغا ئالدىم ـ دە، قېتىنىنى ئاچتىم. بۇ ھەر خىل شەكىلدىكى كونۇپرتلارغا سېلىنىغان بىر باغلام خەت ئىدى. قىزىقىپ كونۇپرتلارغا نەزەر تاشلىدىم. كونۇپرتنىڭ تېشىغا ناتونۇش بىر يىگىتنىڭ ئادرېسى ۋە ئىسمى يېزىلغانىدى. ئىمانىم كاملىكى، بۇ خەتلەر مېنىڭ ئايالىم بىلەن مۇھەببەتلەشكەن ۋاقتىمدا يازغان خەتلىرىم ئەمەس ئىدى. كۆڭلۈمدە خۇددى دەريانا تۇيۇقسىز كەلكۈن كەلگەندەك گۇمان پەيدا بولدى. يۈرىكىمنىڭ سوقۇش رىتمى بۇزۇلدى. قوللىرىم تىترەپ، مېڭەمگە پىچاق سانجىلغاندەك ئاغرىق كىردى. ئەمدى كىملىكىمنى ئىزدەشنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇغانىدىم. ۋۇجۇدۇمدا بىرلا ئىستەك ــ قولۇمدىكى بۇ بىر باغلام خەتلەرنى ئوقۇپ چىقىش ئىستىكى ھۆكۈمران ئىدى.

مەن تۇرغان جايىمدىلا بۇ خەتلەرنى ئوقۇشقا باشلىدىم. بىرىنچى پارچە خەتنى ئوقۇپلا يۈرىكىمنىڭ سوقۇشى نورمالىلاشتى، كۆڭلۈمگە سايە تاشلاپ تۇرغان ۋەھىمە تۇمانلىرى

ئۆزلۈكسىنلا غايىب بولدى. بىرنەچچە دەقىقە قەھرىتان قىشتەك مۇزلىغان ۋۇجۇدۇم قايتىدىن باھاردەك ئىللىدى.

خەتلەرنىڭ ھەممىسىنى ئوقۇپ تۈگەتتىم. خۇداغا شۈكۈر. بۇ خەتلەر ئايالىمنىڭ ئەمەس ئىدى. بۇ خەتلەرنىڭ ھەقىقىي ئىگىسى بولغان گۈلئايىم، بۇنىڭدىن ئۈچ ئاي ئىلگىرى راك كېسىلى سەۋەبى بىلەن ئۇ ئالەمگە كەتكەنىدى. بۇ خەتلەرنىڭ ئايالىمنىڭ ساندۇقىدىن چىققانلىقىدىن ئەجەبلەنمىسەمۇ بولغۇدەك. چۈنكى، ئايالىم بىلەن گۈلئايىم ئەڭ يېقىن دوستلاردىن ئىدى. تۇيۇقسىز بۇ خەتلەرنى رەتلەپ، قايتىدىن كۆچۈرۈپ، مەتبۇئات ئورۇنلىرىغا ئەۋەتىپ بېقىش خىيالى كاللامغا كېلىپ قالدى. چۈنكى، خەتنىڭ يۈتكۈل مەزمۇنىدىن قارىغاندا، ژۇرنالغا بېسىلىپ قېلىش ئېھتىمالى چوڭ ئىدى. لېكىن، بۇ ئىشقا ئايالىم نېمە دەر؟ بۇ ئىشنى ئايالىمنىڭ سەمىگە سالمىسام ئۇ مەندىن قاتتىق رەنجىپ قېلىشى مۇمكىن. ئويلىغانلىرىمنى ئوچۇق ئېيتسام ئۇ قوشۇلارمۇ؟ توختا، بۇ خەتلەرنى قابىلىيىتىمنىڭ يېتىشچە بىر رەتلەپ چىقاي. ئاندىن مەتبۇئاتقا بېرىش ـ بەرمەسلىك مەسىلىسىنى ئايالىم بىلەن مەسلىھەتلىشىپ بىر ئىش قىلىشارمىز.

لېكىن، بۇ خەتلەرنى مەتبۇئات ئورۇنلىرىغا ئەۋەتىشتىن ئاۋۋال چوقۇم بىرەر ئىسىم ـــ ماۋزۇ قويۇپ ئەۋەتىشىم كېرەك. قانداق ماۋزۇ قويسام بولار؟ ھېلىمقى يازغۇچى دوستۇم «ھەيرانى»نىڭ بىر چاغدىكى ھاراق سورۇنىدا دېگەن گېپىدىن قارىغاندىمۇ، يازغان ھېكايىسىدىن ماۋزۇسى دەبدەبلىك، ھەيۋەتلىك، قىزىقارلىق، جەلپ قىلارلىق بولسا مۇھەررىرلەرمۇ تېزرەك قوبۇل ئالارمىش. ئوقۇرمەنلەرمۇ ھېكايىنىڭ ماۋزۇسىغا قاراپلا قىزىقىپ ئۆتۈپ كېتەرمىش. ھېكايە ياخشى يېزىلمىسىمۇ ماۋزۇسى ياخشى قويۇلسىلا، ئۇنداق ئەسەرنىڭ ئوقۇرمەنلىرى چوقۇم كۆپ بولارمىش. ئەگەر دوستۇم ھەيراننىڭ بۇ گەپلىرى راست بولىدىغان بولسا، مەنمۇ بۇ خەتلەرگە قىزىقارلىق،

مەنىلىك، جەلپ قىلارلىق ماۋزۇدىن بىرنى قويسام بولغۇدەك. نېمە دەپ ماۋزۇ قويسام بولار؟ «سىرلىق خەتلەر» دەپ ماۋزۇ قويسام قانداق بولار؟ ياكى «ئۆلۈپ كەتكەن قىزنىڭ ھايات ۋاقتىدا سۆيگىنىدىن تاپشۇرۇۋالغان خەتلىرى» دەپ ماۋزۇ قويسام بولارمۇ؟ ياق، بولمىغۇدەك، بۇ ماۋزۇ بەك ئۇزۇن بولۇپ كېتىپتۇ. ھە راست، بۇ بىر يىگىتنىڭ بىر قىزغا يازغان خەتلىرى بولغاندىكىن، «جانانغا يېزىلغان خەتلەر» دەپ ماۋزۇ قويسام بولغۇدەك. چۈنكى، بۇ ماۋزۇ ھەم يېقىملىق، ھەم دەبدەبىلىك ھەم ھەيۋەتلىك. ئىشىنىشىم كېرەككى، بۇ ماۋزۇ چوقۇم مۇھەررىرلەرنىمۇ ھەم ئوقۇرمەنلەرنىمۇ ئۆزىگە ئاسانلا جەلپ قىلالايدۇ.

بىرىنچى خەت

گۈلئايىم:

ئەسىرلەردىن بېرى ئۇيغۇر قىزلىرى مۇستەھكەم قورغان دەپ ھېسابلاپ، پاچاقلاپ تاشلاشقا جۈرئەت قىلالمىغان ھەيۋەتلىك بىر توسۇقنى ئاجايىپ قۇدرەتلىك غەيرەت ـ شىجائىتىڭىز بىلەن بۇزۇپ تاشلىيالىغانلىقىڭىز ئۈچۈن سىزنى تەبرىكلەيمەن. خېتىڭىزنى ئوقۇپ، ئۆزۈمنىڭ سىزنىڭ ئادەتتىكى بىر قىز ئەمەس، بەلكى ۋۇجۇدىدا غەيرەت ـ شىجائىتى قاينىپ تۇرىدىغان، بەختنى خۇددى توشقانىنى قوغلىغان ئوۋچىدەك قوغلاشنى بىلىدىغان، جاسارەتلىك بىر قىزنىڭ سۆيگۈسىگە مۇيەسسەر بولالىغانلىقىمدىن شادلاندىم. خېتىڭىزدە: «ئەل ئارىسىدا، بۇلبۇل ئۆزى خالىغان قىزىلگۈلنىڭ شېخىغا قونالايدۇ. لېكىن، قىزىلگۈل ئۆزى خالىغان بۇلبۇلنى شېخىغا قوندۇرۇشقا قادىر ئەمەس، دەيدىغان بىر تەرەپلىمە قاراش بار. نۇرغۇن قىزلار بۇ خىل قاراشلارنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلالماي، يىگىتلەرنىڭ سۆيگۈ ئىزھار قىلىشىنى كۈتۈپ، ئۆزى چىن يۈرىكىدىن ياخشى

كۆرگەن، سۆيگەن يىگىتىنىڭ سۆيگۈسىگە ئېرىشەلمەي ھەسرەت چېكىپ يۇرۇشمەكتە. خۇددى ئۆزى خالىغان بۇلبۇلنى شېخىغا قوندۇرۇشقا قادىر بولالمىغان قىزىلگۈدەك بەختسىز بولۇپ قېلىشماقتا. «تالالاش»، «خالاش»، «تەشەببۇسكار بولۇش» يىگىتلەرگىلا بېرىۋېتىلگەن ھوقۇق ئەمەسقۇ؟ قىزلارمۇ خۇددى خېرىدارلارنىڭ تاللىۋېلىشىنى كۈتۈپ تۇرغان سېۋەتتىكى ئالمىدەك تۇرماي، تاللىساق، خالىساق، تەشەببۇسكار بولساق بولمامدىكەن؟ مەن شۇلارنى مۇلاھىزە قىلغاندىن كېيىن، بۇلبۇلنىڭ قىزىلگۈل شېخىغا قونۇشىنى ــ سىزنىڭ ماڭا ئىشقىڭىزنى، سۆيگۈڭىزنى ئىزھار قىلىشىڭىزنى كۈتۈپ ئولتۇرغۇم كەلمىدى. ئوتنىڭ تېشىدا كۆيگەندىن كۆرە بىراقلا ئېچىدە كۆيگەن ياخشى ئەمەسمۇ دەپ ئويلىدىم ـ دە، يۈرەك سىرىمنى سىزگە بىراقلا ئاشكارىلىۋەتتىم. سىزگە ئۇزاقتىن بېرى يوشۇرۇن كۆيدۇم، تەلمۈردۈم. بىراق، سىزدىن ھېچقانداق مەنە ئىپادىلەنمىدى. خېلى ئامالالارنى قىلىپمۇ باشقا قىزلارغا كۆڭۈل بەرگەنلىكىڭىزنى بىلەلمىدىم. شۇنىڭ بىلەن بۇ تەۋەككۈلچىلىكنى، باتۇرلۇقنى قىلدىم. بەلكىم سىز، گۈلئايمنى خېلى يۇزى تۆۋەن قىزمىكىن دېسەم، تازىمۇ بىر يۇزى قېلىن، ئىزا تارتىشنى، خىجىل بولۇشنى بىلمەيدىغان قىز ئوخشايدۇ، ئەگەر شۇنداق بولمىسا قىز بالا تۇرۇپ، ئوپئوچۇقلا كۆيدۇم، پىشتىم دەپ سۆيگۈ تەلىپى قويماس ئىدى دەپ ئويلاپ قالارسىز، لېكىن مەن ھەرگىز ئۇنداق ئويلىمايمەن. ئىنسان چوقۇم بەختلىك بولالىشىغا ئىشەنچ قىلالىسا، كۆڭلىدە قىلىۋاتقان ئىشىم چوقۇم تۇغرا دەپ ھۆكۈم قىلالىسا، خەق نېمە دەر، ئاقىۋىتى قانداق بولار؟ دەپ ئويلىماسلىقى كېرەك. باشتىمۇ دەپ ئۆتتۈم. سۆيگۈ ـ مۇھەببەت ئىزھار قىلىشتا ئەزەلدىن ئوغۇلىلار تەشەببۇسكار بولۇشى كېرەك دەيدىغان قائىدە، بەلگىلىمە يوق. شۇڭا، مەن سىزنى ياخشى كۆرگىنىم ئۈچۈن، ئۆز ئىستىكىمنى ئىپادىلەپ بۇ خەتنى يازدىم. مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن» دەپ

يازغان سۆزلىرىڭىزگە قايىل بولدۇم. توغرا مۆلچەرلەپسىز. مېنىڭ دىلىخانام راستلا بوش. ئۇنىڭ ئىشىكىنى سىز مۇۋاپىقسىيەتلىك چېكەلمىدىڭىز. مەن سىزنى ئەڭ ئەزىز، ئەڭ قەدىرلىك كىشىم قاتارىدا قەلب قەسرىمىنىڭ تۆرىگە باشلايمەن.

گۈلئايىم:

مەنمۇ شۇنداق ئويلايمەن. بەخت دېگەن ئاسماندىن چۈشمەيدۇ ھەم ئۇنى ئۆتۈنۈپ بەرگىلىمۇ بولمايدۇ. بەختكە تەلپۈنىدىغان ھەرقانداق بىر ئىنسان چوقۇم ئۆز بەختى ئۈچۈن كۈرەش قىلىشى كېرەك. لېكىن، ۋۇجۇدىدا ئىرادە، باتۇرلۇق، شجائەت بولمىغان ئىنسان مەڭگۈ ئۆز بەختىنى تاپالمايدۇ. بىز گەرچە 21 ـ ئەسىرنىڭ بوسۇغىسىغىلا كېلىپ قالغان بولساقمۇ، لېكىن ئادەت كۈچلىرىنىڭ، كونىچە قېئودال ئەدەپ ـ ئەخلاقنىڭ ئاسارىتىدىن تولۇق قۇتۇلۇپ كېتەلمىدۇق. ئۇ ھېلىھەم كۆرۈنمەس كىشەن بولۇپ، پۈت ـ قولىمىزنى مەھكەم چۇشمەكتە. نۇرغۇن قىز ـ يىگىتلەر، بولۇپمۇ بويىغا يەتكەن قىزلارنىڭ كۆپىنچىسى ئۆز تەقدىرىنى، بەختىنى باشقىلارنىڭ بەلگىلەپ بېرىشىگە، تېپىپ بېرىشىگە كۆنۈپ قالغان. ئۇلار بەختكە ئىنتىلىدۇ ـ يۇ، لېكىن بەخت ئۈچۈن كۈرەش قىلىشنى، ئىزدىنىشنى بىلمەيدۇ. چۈنكى، ئۇلاردا ئىرادە، باتۇرلۇق، شجائەت، ئىزدىنىش روھى ناھايىتىمۇ كەم ياكى يوق. مېنىڭ پەرىزىمچە، سىز ئۇنداق قىزلارغا تۈپتىن ئوخشىمايسىز. مېنىڭ خىيلىدىن بېرى، جورام بولسا شۇنداق بولسا دەپ ئارزۇ قىلىدىغىنىمۇ، ئىزدىگىنىمۇ دەل سىزگە ئوخشاش ئىرادىلىك قىزلار ئىدى. خېتىڭىزنى ئوقۇپلا ئارزۇيۇمدىكىدەك بىر قىزغا ئېرىشىپ، تىلىكىمنىڭ ئىجابەت بولغانلىقىدىن ئىنتايىن خۇشاللاندىم. يۇرىكىمدە سىزگە بولغان مىننەتدارلىقىم، مۇھەببىتىم خۇددى يار ئالغان سۈدەك تەلۇلەرچە ئۆركەش ياسىدى.

گۇلئايىم:

بىر جۈپ قىز - يىگىت بىر - بىرىنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئېرىشتى، بىر - بىرىگە قەلبىدىن ئورۇن بەردى دېگەنلىك ھەرگىزمۇ داغدام، گۈزەل، بەختلىك ھايات يولىنى تاپتى، دېگەنلىك ئەمەس. بىز بىر - بىرىمىزگە كۆڭۈل بېرىشكەنكەنمىز، سۆيگۈمىزگە ساداقەتمەن بولۇپ، بىر - بىرىمىزنى ھۆرمەتلەش ئاساسىدا ئورتاق چۈشىنىش ھاسىل قىلىشىمىز، كىشىلىك تۇرمۇش، جەمئىيەت، ئىنسانىيەت ۋە ھاياتقا بولغان كۆزقاراش، تونۇشلىرىمىزنى ئالماشتۇرۇشىمىز كېرەك. چۈنكى، بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈشتى دېگەنلىك بىلەن ھەقىقىي بىر يۈكسەك مۇھەببەتنى پەيدا بولدى دېگىلى بولمايدۇ. ئىككى ياش بىر - بىرىنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى ھەقىقىي چۈشەنگەندىلا مۇھەببەت ئاندىن تاكامۇللىشىدۇ. يۈكسەك، ئالىيجاناب ھەم ئۇلۇغ بولىدۇ. ھازىر ئىككىيلەن بىر - بىرىمىزنى ھەقىقىي چۈشىنىشىمىز دېيەلمەيمىز. بىز بۇنىڭدىن كېيىن كۆپرەك ئارىلىشىپ پىكىرلىشەيلى. سەككىز سائەتلىك خىزمەت ۋاقتىمىزدىن باشقا ۋاقىتلار بىر - بىرىمىزنى بىلىشىمىزگە، چۈشىنىشىمىزگە، كۆزىتىشىمىزگە، ئەمدىلا قەلب ئېتىزىمىزغا كۆمۈلگەن سۆيگۈ ئۇرۇقىنى بىخلىتىپ، پەرۋىش قىلىپ، مېۋىگە كىرگۈزۈشكە كەڭتاشا يېتىدۇ. ھەر ئىككىلىمىز بىر - بىرىمىزنىڭ مۇھەببەت گۈلزارىمىزنىڭ باغۋىنى بولايلى. بىز ھازىر ئۆزىمىزنى تولۇق بەختكە ئېرىشتۇق دېيەلمەيمىز.

بىز بەختىمىزنى بىرلىكتە يارىتايلى، بەخت ئالدىمىزدا.

ئىككىنچى خەت

گۇلئايىم:

كۈنداشلىق مۇھەببەتنىڭ چوڭقۇرلۇقىدىن بولغان دېگەن سۆزگە مەن پەقەتلا ئىشەنمەيمەن. چۈنكى، كۈنداشلىق ئۆتكۈر

بىر يۇقۇملۇق كېسەلگە ئوخشايدۇ. يۇقۇملۇق كېسەللەرمۇ تېنى ئاجىز، كېسەلگە قارشى تۇرۇش ئىقتىدارى تۆۋەن كىشىلەرگە ئاسان يۇققانغا ئوخشاش، كۈنداشلىقمۇ ھەددىدىن ئارتۇق گۈمانخور كىشىلەرگە ئاسان يۇقىدۇ. ئۇلارنىڭ داۋاملىق كۆڭۈل ئارامى بۇزۇلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن سۆيگۈ مۇنارىنىڭ ئۇلىنى كولايدۇ. مۇھەببەت گۈلزارلىقىنى ۋەيران قىلىدۇ.

مېنىڭ نۇرغۇن قىز - ئوغۇل دوستلىرىم بار. ئۇلارنىڭ بىر قىسمىلىرى ساۋاقداشلىرىم، يەنە بىر قىسمىلىرى خىزمەتداشلىرىم. بەزىلىرى بىر مەھەللىدە ئوينىاپ چوڭ بولغان مەھەللىداشلىرىم، شۇڭلاشقا مەن ئۇلار بىلەن كۆپىنچە ھالىلاردا بېرىش - كېلىش قىلىمەن، ئىزدىشىمەن. بىللە كۆڭۈل ئاچىمەن، توي - تۆكۈن، ئۆلۈم - يېتىم، ھېيت - بايرامىلاردا بىللە بولىمەن. بىز خۇددى بىر ئاتا - ئانىنىڭ بالىلىرىدەك ئېجىل - ئىناق ئۆتىمىز. بىر - بىرىمىزگە كۆيۈنىمىز. كۆڭۈل بۆلىمىز. قايغۇمىزغا، خۇشاللىقىمىزغا تەڭ شېرىك بولىمىز. ۋاقىت يار بەرسە سىزنى ئۇلار بىلەن كۆرۈشتۇرىمەن، تونۇشتۇرىمەن. ئۇلار مېنىڭ سىزدەك بىر قىز بىلەن مۇھەببەتلەشكىنىمنى بىلسە چوقۇم خۇش بولىدۇ. سىزنىمۇ خۇددى مېنى ھۆرمەتلىگەندەك ھۆرمەتلەيدۇ. مېنى قەدىرلىگەندەك قەدىرلەيدۇ. بىراق، سىز بۇنى چۈشەنمەيۋاتىسىز. ئاشۇ دوستلىرىم ئارىسىدىكى بىر قىسىم قىز دوستلىرىمنى ئىككىمىزنىڭ مۇناسىۋىتىگە ئارىلاشقان ئۇچىنچى شەخس دەپ خاتا ئەيىبلەۋاتىسىز. ئورۇنسىز رەنجۋاتىسىز. ئوچۇقىنى ئېيتقاندا، گۈمانخورلۇق، كۈنداشلىق قىلىۋاتىسىز، ماڭا ۋە سىزگە بولغان مۇھەببىتىمگە ئىشەنچ قىلالمايۋاتىسىز.

كىنوخانا ئالدىدا ئۇچرىشىپ قېلىپ مېنى چاقىرغان قىزنىڭ ئىسمى مېھرىگۈل. ئۇ ئالىي مەكتەپتىكى بەش يىللىق ساۋاقدىشىم. مەن ئۇنىڭ بىلەن قىسقىلا ئىككى ئېغىز ئەھۋاللاشتىم - دە، ئىككىلارنى تونۇشتۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن

يېنىمغا قارىدىم. ئەپسۇسكى، سىز بىردەمدىلا يېنىمدىن غايىب بوپسىز. ئەتراپتىن سىزنى ئىزدىدىم. لېكىن، كىنوخانا ئالدىدىكى ئادەملەر ئارىسىدىن سىزنىڭ قارىڭىزنىمۇ تاپالمىدىم. ئەسلىدە مېھرىگۈلمۇ يىگىتى قۇربان بىلەن كىنوغا كەلگەنىكەن. ئۇلار كىنوخانا ئالدىغا كېلىشىگىلا، قۇرباننىڭ قورسىقى تۇيۇقسىز ئاغرىپ ماڭالماي قاپتۇ. نېمە قىلارىنى بىلەلمەي ئەنسىرەپ تۇرغان مېھرىگۈل دەل شۇ چاغدا مېنى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، ياردەم سوراپ قېشىمغا يۈگۈرۈپتۇ، قانداق قىلاي؟ ئەھۋالنى ئېيتىپ قوياي دېسەم قېشىمدا سىز يوق. ساقلاپ تۇرۇشقا ۋاقىت يار بەرمەيدۇ. سىزگە كېيىن چۈشەندۈرۈپ قويارمەن دەپ ئويلىدىم ـ دە، دەرھال قۇرباننىڭ قېشىغا يۈگۈردۈم. كىنوخانا بىلەن دوختۇرخانا ئارىلىقىنىڭ ئانچە يىراق ئەمەسلىكى سىزگىمۇ مەلۇم. كىرا ھارۋىسى چاقىرىشقىمۇ ئالدىراپ، قۇرباننى ھاپاش ئېتىپلا دوختۇرخانىغا ئەكەلدىم. دوختۇرلار ئۇنى ئىنچىكىلىك بىلەن بىر قۇر تەكشۈرۈپ، تېز خاراكتېرلىك سوقۇر ئۈچەي كېسىلىگە گىرىپتار بولغان دەپ دىياگنوز قويۇشتى ۋە بالنىستقا قوبۇل قىلدى. مەن قۇرباننى ياتاققا ئورۇنلاشتۇرۇۋەتكەندىن كېيىن، ئۆيىگە بېرىپ ئاتا ـ ئانىسىنى ئۇنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار قىلدىم. شۇ چاغدىلا سىزنىڭ كىنوخانا ئالدىدا يالغۇز قالغانلىقىڭىز ئېسىمگە كەلدى. ھارغىنىمغا قارىماي كىنوخانىغا يۈگۈردۈم. كىنو يېرىملاشقانىكەن. ئورنىمىزنى ئاسانلا تاپتىم. قارىسام، ئېكرانغا تىكىلىپلا ئولتۇرۇپسىز. ئوڭ يېنىڭىزدا بىر كىشىلىك ئورۇن بوش تۇراتتى. نېمىلا بولمىسۇن، مېنى ساقلاپ تۇرغانلىقىڭىزدىن ئىنتايىن خۇش بولدۇم. گۇڭگا يورۇقلۇقتا كۆزىڭىز ئېكراندا بولغىنى بىلەن چوڭقۇر خىيالغا پېتىپ ئولتۇرغانلىقىڭىزنى سەزدىم. دىققىتىڭىزنى چاچماسلىق ئۈچۈن ئورنۇمدا ئاستاغىنا ئولتۇردۇم، بىراق سىز مېنىڭ كەلگىنىمنى كۆرۈپ، ماڭا قەھرىڭىز بىلەن شۇنداق چەكچەيدىڭىزكى، كۆزلىرىڭىز

چانىقىدىن چىقىپ كەتكىلى تاسلا قالدى. مەن بۇ قاراشلىرىڭىزدىن ھېچنېمىنى چۈشىنەلمەي تۇرۇپلا قالدىم. سىز ئۇن - تىنسىزلا ئورنىڭىزدىن دەس تۇردىڭىز - دە، چىقىپ كەتتىڭىز. مەن ھەيرانلىقتا كەينىڭىزدىن قاراپلا قالدىم. خۇددى ئازغاننىڭ ئارىسىدا ئولتۇرغاندەك ۋۇجۇدۇم قورۇندى، يۈزۈم پاللىدە ئوت ئالدى، ئەتراپىمدىكى كىشىلەر ماڭا مەسخىرە، ئەجەبلىنىش نەزىرى بىلەن قاراشتى. يېنىمدىكى بىر جۈپ قىز - يىگىتنىڭ پىچىرلىشىپ، خىرىلداپ كۈلۈشلىرى يۈرىكىمگە نەشتەردەك سانجىلدى. مەن دەرھال ئورنۇمدىن تۇردۇم - دە، كەينىڭىزدىن قوغلاپ چىقتىم. لېكىن، سىز ئاللىبۇرۇن كېتىپ قالغانىكەنسىز. قەدەملىرىم بىردىنلا خۇددى ئېغىر بىرنەرسە ئېسىپ قويغاندەك ئېغىرلاشتى. كۆڭلۈم خام ياغ ئىچىۋالغاندەك تۇمانلاشتى. كىنوخانا ئالدىدا قاقاقان قوزۇقتەك خېلى ئۇزاق تۇردۇم. نېمىلەرنى ئويلىدىم، كاللامدىن نېمىلەر كەچتى، بۇنى بىلمەيمەن، بەلكىم ھېچنېمىنى خىيال قىلمىغاندۇرمەن. بىر چاغدا كىنوخانا ئىشىكىدىن تاماشىبىنلار خۇددى ئۇۋۇسى بۇزۇلغان چۈمۈلىدەك قىستىلىپ، چۈۋۈلۈپ چىقىشقا باشلىدى. ئەنە شۇ چاغدىلا ئېسىمنى يىغدىم - دە، تېخىچىلا كىنوخانا ئالدىدا تۇرغانلىقىمنى بىلدىم. كۆڭلۈم پاراكەندە ھالدا ئۆي تەرەپكە ئاستا يول ئالدىم. يېنىمدىن جۈپ - جۈپ قىز - يىگىتلەر ۋېلىسىپىتلىك ۋە پىيادە ئۆتۈشۈپ تۇرىدۇ. تاتلىق - تاتلىق پىچىرلىشىشلار، كۈلۈشلەر، ئەركىلەشلەر، ئەركىلىتىشلەر قۇلىقىمغا كىرىپ تۇرىدۇ. ئۇلارغا ھەۋەس بىلەن قارايمەن، قەلبىمدە لىپمۇلىق تاتلىق ئارمانلار... ئىككى يېنىمغا قارىدىم، ئۆزۈم يالغۇز - يېگانە كېتىۋاتىمەن. بىردىنلا كىنوخانىدىكى قەھرلىك چەكچىيىشىڭىز كۆز ئالدىمغا كەلدى - دە، ۋۇجۇدۇمدىكى شېرىن خىياللار بىردىنلا غايىب بولدى. شۇ ھامان سىزنىڭمۇ ئۆيگە يالغۇز قايتقان قىياپىتىڭىزنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈپ باقتىم. بەلكىم يالغۇز مېڭىپ قورققۇڭىز

كەلگەندۇر. بەلكىم ماڭا ئورۇنسىز رەنجىگەنلىكىڭىزگە پۇشايمان قىلغانسىز. بارلىق قىزلارغا ئوخشاش ھەسرەت ـ پىغانىڭىزنى كۆزىڭىزدىن ئېلىپ ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلىغانسىز. تال چۈشتەك نازۇك قامىتىڭىز ھەربىر ئۆكسۈگىنىڭىزدە يەڭگىل تىترىگەندۇر. بىراق، مەنمۇ تاماكامنى ئاچچىق ـ ئاچچىق شوراپ يالغۇز كېتىۋاتىمەن. كۆز ئالدىمدا يەنىلا سىز. ئاشۇ ئومۇاق ھۆسن ـ جامالىڭىز، چانىقىدىن چىقىپ كەتكۈدەك دەھشەتلىك چەكچەيگەن قارا كۆزىڭىز...

بەلكىم بۇ ئاخشام بىراۋلاردىن خورلۇق، ھاقارەت ئىشتىكەن بولسام يەنىلا خاتىرجەم ئۇخلىغان، خورىكىمنى دۆڭ تارتقان بولار ئىدىم. لېكىن، سىزنىڭ ئاشۇ چىرايلىق كۆزلىرىڭىز ئارقىلىق دۇمبالاشلىرىڭىز تاڭ ئاتقۇچە كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلتۈرمىدى. ئەتىسى ئىزدەپ باردىم. لېكىن، مەن بىلەن كۆرۈشۈشنى قەتئىي رەت قىلدىڭىز. مەنمۇ لالما ئىتقا ئوخشاش كەتمەي بىزەڭلىك بىلەن تۇرىۋەردىم. ساداقەتمەدىن تەسىرلەندىڭىزمۇ ياكى ئىرادەمنىڭ چىڭلىقىغا قايىل بولدىڭىزمۇ ۋە ياكى ماڭا ئىچ ئاغرىتىپ قالدىڭىزمۇ، ئەيتاۋۇر چۈشلۈك دەم ئېلىشتا مېنى «قوبۇل» قىلدىڭىز.

ـــ سىزگە نېمە بولدى، گۈلئايىم؟ شۇنچىۋالا قاتتىق رەنجىشىڭىزنىڭ سەۋەبىنى پەقەتلا بىلەلمىدىم.

كۆرۈشۈپلا دېگەن گېپىم شۇ بولدى. لېكىن، سىزنىڭ ئاغزىڭىزنىڭ قاپقىقى شۇ ھامانلا ئېچىلدى. بەلكىم شۇ چاغدا نېمىلەرنى دېگەنلىكىڭىز ھازىر ئېسىڭىزدىمۇ يوقتۇر. ماقۇل، ئاشۇ گەپلىرىڭىزدىن بىرنەچچە جۈملىنى بۇ خېتىمگە يېزىپ قويايى.

ـــ ھېيلىگەرلىك قىلماڭ، ئۇ پاسكىنىنى كۆرۈپلا مېنى پۈتۈنلەي ئېسىڭىزدىن چىقاردىڭىزغۇ، بىلەمسىز، توپتوغرا ئەللىك مىنۇت ئۆتكەندە كەلدىڭىز. شۇنچىۋالا ۋاقىتتا ئۇ پاسكىنا بىلەن نېمە ئىشلارنى قىلىشتىڭىز؟ بىلدىم، چوقۇم

مېنى مەسخىرە قىلدىڭىز ...

بولدىلا، باشقا گەپلىرىڭىزنى يازماي. بەلكىم مۇشۇ گەپلىرىڭىز ئۇچۇنمۇ ھازىر قاتتىق خىجىل بولۇۋاتقانسىز، ئەسلىدە بۇ گەپلەرنى يۇزىڭىزگە سالماس ئىدىم. بىراق، مېھرىگۈلگە قىلغان ھاقارىتىڭىزگە سۈكۈت قىلىپ تۇرالمىدىم. بىلىپ قويۇڭ، ئۇ ھەرگىزمۇ «پاسكىنا» ئەمەس. ئۇمۇ خۇددى سىزگە ئوخشاش پاك، ئەخلاقلىق قىز. ئۇنى مەندىن كۈنلىشىڭىز پۈتۈنلەي ئورۇنسىز.

گۈلئايىم، ئەسلىدە بۇ ئىشلارنى سىزگە يۈزتۇرا ئېيتىپ، ئارىمىزدىكى ئۇقۇشماسلىقلارنى چۈشەندۈرمەكچىدىم. لېكىن، سىز ماڭا سۆزلەشكە پەقەتلا پۇرسەت بەرمىدىڭىز، دەيدىغىنىڭىزنى دەۋالدىڭىز ـ دە، سۆزلىرىمگە قۇلاقمۇ سالماستىن كېتىپ قالدىڭىز، مېنىڭ كۆڭلۈمنى پەقەتلا چۈشەنمىدىڭىز. ئاتايىن ئىزدەپ كەلگەن ئادەمنىڭ دەيدىغان ئىككى ئېغىز گېپى بار بولغىيدى دەپ ئويلاپمۇ قويمىدىڭىز. مانا ئاخىر خەت ئارقىلىق بۇ ئەھۋاللارنى سىزگە چۈشەندۈرۈشكە مەجبۇر بولدۇم.

ئۇچىنچى خەت

گۈلئايىم:

ئاياللار ئازادلىقى، ئاياللار ئەركىنلىكى ھەققىدە ئېيتقان بىر تالاي سۆزلىرىڭىز مېنى تولىمۇ سۆيۈندۈرگەنىدى. «ئائىلىگە باغلىنىش، ئائىلىدىن ئىبارەت بۇ كىچىككىنە ‹جۇمھۇرىيەت›نىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىق ئىمتىيازىغا شۈكۈر قىلىش، بارلىق ئىشلارda ئەرلەرنىڭ ئاغزىغا قاراش، ئەرلىرىنىڭ بۇيرۇقىدىن چىقالماسلىق، ئەردىن ئۆزىنى تەبىئىي ھالدا تۆۋەن كۆرۈش... ئادەتلىرى ئۇيغۇر خوتۇن ـ قىزلىرىنىڭ قان ـ قېنىغا سىڭىپ كەتكەن تېپىك ئائىلە كۆزقارىشىدۇر. گەرچە ئۇلارنىڭ قىز

ۋاقىتلىرىدا نۇرغۇنلىغان ئارزۇ ـ ئارمانلىرى، يۈكسەك غايىلىرى بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار تويدىن كېيىنلا ھەممە غايە ـ ئارمانلىرىنى، ئەرلىرىنىڭ ئۆيىنىڭ ئىچىدە قاپاق تۇرمەي كۆلۈپ تۇرۇشى ئۈچۈن، بىرەر قۇر يېڭى كىيىم ـ كېچەك ئېلىپ بېرىشى ئۈچۈن، قېيىنئاتا، قېيىنئانا ۋە قولۇم ـ قوشنىلارنىڭ ئاغزىدىن «ساداقەتمەن خوتۇن، ۋاپادار كېلىن، كۆيۈمچان ئانا، دېگەن قۇرۇق ئۇنۋانىنى ئېلىش ئۈچۈن قۇربان قىلىۋېتىدۇ. گەرچە جەمئىيىتىمىزدە ئاياللار ئازادلىقى، ھوقۇقى، ئورنى... ھەققىدە داۋاملىق تەشۋىقات ئېلىپ بېرىلىۋاتقان، قانۇن ـ تۈزۈملەر يۈرگۈزۈلۈۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىجتىمائىي ئورنى، قانۇنىي ھوقۇقى، غۇرۇرىنى ئۆزلىرى دەپسەندە قىلىشۋاتىدۇ. بىلەمسىز، دىلمۇرات، بۇنىڭ ئاساسلىق ئوق يىلتىزى ــ نادانلىق بىلەن ئادەت كۈچلىرىدە. مەن بۇ ئوق يىلتىزغا پالتا چېپىشنى نىيەت قىلدىم. شۇڭا، سىزگە ئالدىن ئەسكەرتىپ قويايكى، مېنى ئۆزىڭىز بىلەن تەڭ كۆرۈشىڭىز كېرەك. ھەرگىزمۇ ئۆزىڭىزدىن تۆۋەن كۆرۈشكە رۇخسەت يوق. بۇ گېپىمنى ئېسىڭىزدە مەھكەم تۇتۇڭ» دېگەن سۆزلىرىڭىزنى ئوقۇپ، كۆچلۈك غۇرۇرىڭىز ۋە ئىرادىڭىزگە ئىنتايىن قايىل بولغان ۋە بىر ئۆمۈر ئىززەت ـ ھۆرمىتىڭىزنى قىلىپ ئۆتۈشكە ۋەدە قىلغانىدىم. بىراق، ھازىر مېنىڭ كاللامدىمۇ نۇرغۇن زىددىيەتلىك سوئاللار پەيدا بولۇۋاتىدۇ. ئويلاپ كۆرۈڭ: «يىگىتنىڭ بىر قىسىم تەلەپ، ئۆتۈنۈش، مەسلىھەتلىرى ئورۇنلۇق تۇرۇپ، قىز ئۇنى قوبۇل قىلمىسا، مۇستەقىللىقىمنى ساقلايمەن دەپ خاتا بولسىمۇ ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇۋالسا، ئۇنداقتا ئۇ قىزنى ئۆزىنىڭ ھوقۇقىنى قوغدىدى، ئەرگە بوزەك بولمىدى دەپ چۈشىنىش كېرەكمۇ؟...»

بەلكىم سىز بۇنداق سوئاللار نېمە ئۈچۈن كاللىڭىزغا كېلىپ قالدى دەپ سوراپ قالارسىز، مەن بۇ سوئاللارنى ئىككىمىزنىڭ ئەمەلىيەتتىدىن تاپتىم.

ئەجەبلەنمەك، بەلكىم بۇ سىزنىڭ سەۋەنلىكىڭىزدۇر ياكى مەن يەنىلا قان ـ قېنىمغا سىڭىپ كەتكەن ھۆكۈمرانلىق ئورنۇمنىڭ دەخلى ـ تەرۇزغا ئۇچراۋاتقانلىقىغا چىداپ تۇرالمىغاندىمەن. لېكىن، مەن يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكەندەك، ئىش ئىككىمىزنىڭ قىسقىغىنا يېرىم يىللىق مۇھەببەتلىشىپ ئۆتكۈزگەن ھاياتىمىزدا كۆپ تەكرارلاندى.

باشقىسىنى قويۇپ تۇرايلى، ئۆتكەن شەنبە كىنوغا بارغاندىن تارتىپ، كەلگۈچە بولغان ئەھۋالىمىزنى مىسالغا ئالايلى.

شەنبە كۈنىگە دوستلىرىمنى ئۆيگە مېھماندارچىلىققا چاقىرىپ قويغانلىقىمدىن سىزنىڭمۇ خەۋرىڭىز بار ئىدى. مەن ئىككى كۈن ئاۋۇال ئۇلارنى سىز بىلەن تونۇشتۇرۇپ قويۇش ئارزۇيۇمنىڭ بارلىقىنى ئېيتقاندا، سىز ھېچقانداق ئىنكاس بىلدۈرمىگەنىدىڭىز. بىراق، شەنبە كۈنى چۈشتە، سىزنى ئۆيگە بېرىپ ئانامغا يارەملەشكەچ، مېھماننىڭ تەييارلىقىنى قىلىشىپ بېرىڭ دەپ قېشىڭىزغا بارغىنىمدا، سىز بىردىنلا «مېھمانلىرىڭىزنى ئەتىگە ئورۇنلاشتۇرۇڭ. بۈگۈن كەچتە ياخشى كىنو بار ئىكەن. بىللە كىنو كۆرەيلى» دەپ تۇرۇۋالدىڭىز. مەنمۇ ئۆز پىكرىمدە چىڭ تۇرۇپ، ئىلاجى بار سىزنى قايىل قىلىشقا تىرىشتىم:

ــ سىزنىڭچە، مۇشۇنداق قىلسام بولارمۇ، گۈلئايىم؟ مېھمانىنى تەكلىپ قىلىپ بولغان تۇرسام، ئەمدى بېرىپ ئەھۋال ئۆزگىرىپ قالدى، رەنجىمەي ئەتە كېلىڭلار دېسەم، سىزنىڭچە زادى بولارمۇ؟ ماقۇل دەڭ. ئەڭ ياخشىسى، كىنونى باشقا كۈنى كۆرەيلى، ــ دېدىم.

لېكىن، سىز شۇ ھامان مېنىڭ تەلىپىمگە قارشى چىقتىڭىز، خۇددى مەندىن بىر ئېغىز ناباب گەپ ئاڭلاپ قالغاندەك ئوماق چېھرىڭىز غۇرۇرلىنىپ تۇرۇلدى. غۇنچىدەك لەۋلىرىڭىز پۈرۈشتى.

ــ ياق، بولمايدۇ! ــ دېدىڭىز سىز گەپنى چورتلا كېسىپ، ــ سىزگە دېدىمغۇ بۈگۈن كىنو كۆرىمىز دەپ، مەن كىنو كۆرىمەن

دېدىم كىنو كۆرىمەن. سىزنىڭ كۆرگۈڭىز بولمىسا ئىختىيارىڭىز، زورلىمايمەن.

— بىراق، مېنىڭ مېھمانلىرىمچۇ، ئۇلارغا نېمە دەيمەن؟ مېنىڭغۇ سىز بىلەن بىللە كىنو كۆرگۈم بار، لېكىن نېمىشقا مېنىڭ كۆڭلۈمنى چۈشەنمەيدىغانسىز؟ — دېدىم مەن تەڭلىكتە قالغانلىقىمنى سىزگە يەنە بىر قېتىم ئەسكەرتىپ.

— ئۇلار سىزنىڭ ئەڭ يېقىن دوستلىرىڭىز ئەمەسمىدى. شۇڭلاشقا، ئەھۋالنى چۈشەندۈرسىڭىز ئۇلار ھەرگىز رەنجىمەيدۇ. بېرىپ ئەھۋال ئۆزگىرىپ قالدى، مېھمانغا ئەتە كېلىڭلار، دەڭ، بۇنچىلىك ئىشلارغا رەنجىسە، ئۇلارنى سىزنىڭ ئەڭ يېقىن دوستلىرىڭىز دېگىلى بولمايدۇ. مېنىڭ بۇگۈن بەكمۇ كىنو كۆرگۈم بار، ئۇلار بىلەن ئەتە تونۇشۇڭالسامۇ بولۇۋېرىدۇ، دېدىڭىز. ئەمىسە شۇنداق قىلايلى ـ ھە ! ئىشتىن چۈشۈپلا قېشىمغا كېلىڭ، تاماقنى بىللە يەپ كىنوغا بارىمىز.

بۇ سۆزلىرىڭىزنىڭ مەسخىرە ياكى بۈيرۇق ئىكەنلىكىنى بىلەلمىدىم. پەقەت بىلگىنىم ماڭا سۆزلەشكە يەنە ھېچقانداق ئورۇن قالمىغانلىقى ۋە سىزنىڭ دېگىنىڭىزگە كۆنۈش، رايىڭىزغا بېقىش. بىلەمسىز، گۈلئايىم، مەن پەقەت سىزنىڭ خۇشلۇقىڭىز، ئارزۇيىڭىز، كۈلكىڭىزنى دەپلا دوستلىرىمغا بىر تالاي يالغان سۆزلىدىم. ئۇلارنى خۇددى كىچىك بالىنى ئالدىغاندەك ئالدىدىم. لېكىن، بۇ جەريانداۋ يۈزۈمنىڭ قانچىلىك قىزارغانلىقىنى، ۋىجدانىمنىڭ قانچىلىك ئازابلانغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا قانچىلىك قورۇنغانلىقىمنى بىر ئۆزۈملا بىلدىم.

— قانداق تاماق يېگۈڭىز بار؟

— سىزنىڭچۇ؟

— ئاشمانتا.

— مېنىڭ ئاچچىقسۇ، لازىنى جىق سالدۇرۇپ لەڭمەن يېگۈم بار. سىزمۇ لەڭمەن يەڭا. ئاشمانتىنى كېيىن يەۋالارسىز.

باشتىلا پەرەز قىلغانىدىم. مەندىن «سىزچۇ» دەپ سوراپ قويۇشىڭىز بىر شەكىل. ماڭا سىزنىڭ رايىڭىزغا بېقىپ ئىش قىلىشتىن باشقا ئامال يوق. ئاشخانىدا «بوپتۇ، سىز لەڭمەن يەڭ، مەن ئاشمانتا يەي» دېگۈم بار ئىدى. لېكىن، پارلاپ تۇرغان قۇياشتەك چېھرىڭىزنىڭ بىردىنلا بۇلۇتلۇق ئاسمانەك تۇتۇلۇپ كېتىشىدىن ۋە مېنى سىلكىپ تاشلىشىڭىزدىن قورقتۇم. چۈنكى، سىز ئۆزىڭىزنىڭ هوقۇقىنى قوغداش، ئەرنىڭ ئالدىدا بىچارە ئەمەسلىكىڭىزنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن، ئەتراپىڭىزدا ئادەم بار - يوق دېمەي چوقۇم ماڭا قوپاللىق قىلاتتىڭىز. ئۇ چاغدا ماڭا گەدىنىمگىچە قىزىرىپ، سالپىيىپ ئولتۇرۇشتىن باشقا ئامال يوق ئىدى.

كىنو باشلىنىپ بەش مىنۇت بولار - بولمايلا، شۇنچە ئارزۇلاپ كەلگەن كىنودىنمۇ زېرىكتىڭىز.

— ۋاي خۇدايىم، تازىمۇ بىر تايىنى يوق كىنو ئىكەنغۇ بۇ، كىرمىسەكمۇ بوپتىكەن.

سىز بۇ سۆزلەرنى خىجىل بولمايلا ئاغزىڭىزدىن چىقىرىۋەتتىڭىز. شۇ هامان چىرايىڭىزغا قارىدىم. لېكىن، قاراڭغۇدا چىراي ئىپادىڭىزنى ئېنىق كۆرەلمىدىم. سىزنىڭ يۇقىرىدىكى گېپىڭىزنى ئاڭلاپ: «كۆرگۈڭىز كەلمىگەن بولسا، يۇرۇڭ، چىقىپ كېتەيلى» دېيىشىم كېرەكلىكىنى بىلىپ تۇرسامۇ لام - جىم دېمىدىم. سىز مېنى يۇرۇڭ، چىقىپ كېتەيلى دەرمىكىن دەپ بىرئاز كۈتتىڭىز. بىرنەچچە قېتىم قىمىرلاپ قويدىڭىز. «شۇنمۇ كىنو بولدىمۇ» دەپ غۇدۇرىدىڭىز. ئاخىر مەندىن تۈنۈش چىقمايدىغانلىقىغا كۆزىڭىز يەتكەندىن كېيىن، ئۆزىڭىز ئېغىز ئاچتىڭىز:

— مۇشۇنداق تايىنى يوق كىنونىمۇ ئەخمەق بولۇپ كۆرۈپ ئولتۇرامدۇق؟ يۇرۇڭ، چىقىپ كېتەيلى.

سىزنىڭ بۇ سۆزلىرىڭىزدە قىلچىمۇ تەلەپ، ئۆتۈنۈش تەلەپپۇزى يوق ئىدى. بۇ ئۇپئوچۇق بۇيرۇق ئىدى، لېكىن بۇ

قېتىم بۇيرۇقىڭىزغا بويسۇنغۇم كەلمىدى.

— بۇ كىنوغا بەك قىزىقىپ قالدىم، — دېدىم مەن.

— نېمىشقا؟ — زەردىڭىز بىلەن سورىدىڭىز.

— چۈنكى مەن ئەخمەق ئەمەسمۇ؟

— بولدىلا، دىلمۇرات، تەنە قىلماڭ.

گەرچە كۇلۇبنىڭ ئىچى قاراڭغۇ بولسىمۇ، چىرايىڭىزنىڭ ئۆڭگەنلىكىنى بىلىپ تۇردۇم، لېكىن سىزنى كۆڭلى خالىمىدى، رەنجىپ قالدى دەپلا يول قويغۇم كەلمىدى، چۈنكى سىز كىنو كۆرگۈم بار دەپلا مېنى دوستلىرىمنىڭ ئالدىدا يالغان سۆزلەشكە، ئۇلارنى ئالداشقا مەجبۇر قىلغانىدىڭىز.

— سىرتقا چىقساقمۇ نېمە ئىش قىلىمىز؟ ئۇنىڭدىن كۆرە يەنىلا كىنو كۆرگىنىمىز ياخشى.

— ياق ! چىقىپ كېتەيلى!

ئاۋازىڭىز بارغانسېرى چىڭ چىقىشقا باشلىدى.

— نېمىشقا؟ — مەنمۇ سىزدىن تەئەددى بىلەنرەك سورىدىم.

— بۇ كىنودىن زېرىكتىم دېدىمغۇ؟

— بىراق، مەن زېرىكمىدىم.

— بۇگۈن سىزگە نېمە بولدى، دىلمۇرات؟ قەستەن زىتىمغا تېگىۋاتىسىزغۇ؟

بۇ قېتىم ئاسانلىقچە يول قويمايدىغانلىقىمنى پەملىۋالدىڭىزمۇ نېمە، بىردىنلا تەلەپپۇزىڭىزنى يۇمشاتتىڭىز. لېكىن، غەزىپىڭىزنى زورغا بېسىۋېلىۋاتقانلىقىڭىزنى بىلىپ تۇردۇم. مېنىڭمۇ راستلا جاھىللىقىم تۇتقاندى. ئوچۇقىنى ئېيتسام، قەستەن بىراۋنىڭ زىتىغا تېگىشىنىڭ تەمىنى سىزگىمۇ تېتىتىپ قويماقچى بولغانىدىم. شۇڭلاشقا، سىز بىلەن تۇنجى قېتىم يۈرەكلىك قارشىلاشتىم.

— كىنو كۆرەيلى دەپ كەلگەندىكىن كۆرۈۋېرەيلى، چىقىپ كەتسەكمۇ بەربىر باشقا ئىشىمىز يوق.

— تانسىغا كىرەيلى. بۇنداق تاينى يوق كىنوغا قاراپ

ئولتۇرغاندىن، تانسا ئويناپ كۆڭلىمىزنى ئاچمامدۇق. ماڭمۇ ئۇزاق بوپتۇ تانسا ئوينىمىغىلى.

بىلىپ تۇردۇم، سىز مۇشۇ گەپنى قىلىۋېتىپ قىلچىمۇ خجىل بولمىدىڭىز. ئويلاپ بېقىڭ، دەسلىپىدىلا كىنو كۆرگۈم بار دەپ تۇرۇۋالماي، دوستلىرىمنى چاقىرىشمىغا قوشۇلغان بولسىڭىز، تانسىنى بىزنىڭ ئۈيدىلا ئويىنىغان بولاتتۇق. مانا ئەمدى خىيالىڭىزغا تانسا ئويناش كېلىپ قاپتۇ. ئەجەبا، سىزنىڭ ئالدىڭىزدا مەن ھېچنېمىگە ھېسساب ئەمەسمۇ؟ مېنىڭ كۆڭلۈم كۆڭۈل ئەمەسمۇ؟ مەنمۇ گەپنى چورتلا كەستىم:

— مېنىڭ تانسا ئويىنغۇم يوق.

— نېمىشقا؟

— كىنو كۆرگۈم بار.

— راستلا مەن بىلەن تانسىغا كىرمەمسىز؟

بۇ سوئالىڭىزغا سۈكۈت ئارقىلىق جاۋاب بەردىم. سىز مەندىن بىرئاز جاۋاب كۈتۈپ تۇردىڭىز ـ دە، ئاخىر سەۋر قاچىڭىزنى چېقىۋەتتىڭىز.

— نېمانچىلا يوغانچىلىق قىلىسىز؟ بوپتۇ، سىز كىنو كۆرسىڭىز كۆرۈڭ، مەن تانسىغا چېقىپ كەتتىم.

سىز زەردىڭىز بىلەن شۇنداق دېدىڭىز ـ دە، كۈلۈۋېتىن چېقىپ كەتتىڭىز. ئەتراپىمدىكى كىشىلەر ماڭا ئەجەبلىنىش، مەسخىرە نەزىرى بىلەن قاراشقاندەك تۇيۇلدى. ئارقا تەرەپتىن ئاڭلانغان پىچىرلىشىش، خىرىلداپ كۈلۈشلەر يۈرىكىمگە تىكەندەك سانجىلدى.

سىز كىنوخانىغا مېنى يەنە بىر قېتىم يالغۇز تاشلاپ قويۇپ چېقىپ كەتتىڭىز.

بۇ قېتىم كەينىڭىزدىن يۈگۈرۈپ چىقمىدىم. چۈنكى، سىزنىڭ شۇنداق دەپ قويغىنىڭىز بىلەن، مەنسىز تانسىغا كىرمەيدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنەتتىم. لېكىن، بىردەمدىن كېيىن مېنىڭمۇ يالغۇز كىنو كۆرگۈم كەلمىدى ـ دە، كۈلۈۋېتىن ئاستا

يېنىپ چىقتىم. چۈنكى يەپ سالغانىدەك كۆڭلۈم غەش. لېكىن، ئاتايا قىلغانلىرىمغا قىلچىمۇ پۇشايمان قىلغۇم كەلمىدى.

گۈلئايىم، بۇ ئىشلار ئۈچۈن مەندىن رەنجىمەك، شۇنى بىلىشىڭىز كېرەككى، ئاياللار كىشىلىك ھوقۇقىنى، ئىززەت - ئابرۇيىنى، ئەركىنلىكىنى ئەرنىڭ ھەرقانداق پىكىر - تەلىپىگە تامامەن قارشى تۇرۇپ، ئۆزۈمنىڭلا راست، توغرا دەيدىغان ئۇسۇل بىلەن قوغدايمەن، قولغا كەلتۈرىمەن دەيدىكەن، ئۇنداقتا ئاشۇ بىر جۈپ ئەر - ئاياللىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئائىلە قىلچىمۇ ئىللىقلىقى بولمىغان مۇزخانىغا، قىلچىمۇ مېھىر - شەپقەت بولمىغان جەڭ مەيدانىغا ئايلىنىپ قالىدۇ. ئۆزئارا ھۆرمەت، باراۋەرلىك، ئەركىنلىك ۋە ھوقۇق - مەنپەئەت بىر پۈتۈن ئائىلىنىڭ، مۇھەببەتنىڭ يىمىرىلمەس ئاساسى.

مەن سىزنى ياخشى كۆرگەنلىكىم، چىن دىلىمدىن سۆيگەنلىكىم ئۈچۈنلا كۆڭلۈمگە كەچكەنلەرنى ئوچۇق - يورۇق دەۋاتىمەن. سەۋرچانلىق بىلەن ئويلىنىپ كۆرەرسىز.

تۆتىنچى خەت

مەن قايسىبىر كىتابتىن «مېھنەت ئۇلۇغ، مېھنەتكەشلەر، مېھنەتنى سۆيگۈچىلەر مېھنەتتىنمۇ ئۇلۇغ» دېگەن بىر جۈملە سۆزنى ئۇچراتقان ۋە بۇ سۆزنىڭ ئاخىرىغا «مېھنەتكەشلەرنى سۆيگۈچىلەر ھەممىدىن ئۇلۇغ» دېگەن سۆزنىمۇ قوشۇپ خاتىرە دەپتىرىمگە كۆچۈرۈۋالغانىدىم.

گۈلئايىم:

مەن داۋاملىق موھتاجلىقتا ئۆتىدىغان مېھنەتكەش بىر ئائىلە مۇھىتىدا چوڭ بولغانلىقىم ئۈچۈنمىكىن، خاتىرە دەپتىرىمگە كۆچۈرۈۋالغان ئاشۇ سۆزلەرنى بەكمۇ مۇقەددەس بىلىمەن. ھەر دائىم ئېسىمدىن چىقارمايمەن. مېھنەتنى، مېھنەتكەشلەرنى ھاقارەتلىگەن، كەمسىتكەن ئادەمنى خۇددى ئاتا - ئانامنى

هاقارەتلىگەن ئادەمنى ئۆچ كۆرگەندەك ئۆچ كۆرىمەن. ئۇنداقلارغا قىلچىمۇ يۇز ـ خاتىر قىلغۇم كەلمەيدۇ.

سىز تەبىئەتنى سۆيمىسىز، تەبىئەت گۈزەللىكىدىن بەھرە ئېلىشنى، زوقلىنىشنى بىلمىسىز. يەكشەنبە كۈنىدىكى دالا سایاھىتىمىز بۇ نۇقتىنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ. سەبىينىڭ قەلبىدەك سۈزۈك، بېتىدە قۇياش نۇرى يالتىراپ تۇرغان ئامبار سۈيى، گۈزەللەرنىڭ سۈمبۈل چاچلىرىدەك يەلپۈنۈپ، سۇغا چىلىشىپ تۇرغان قاتار مەجنۇنتاللار، ئامبار دامبىسى ئەتراپىدىكى تۈزلەڭلىكتە يېشىل مەخمەلدەك يېيىلىپ ياتقان چىمەنلىك، جانان تىنىقىدەك يۇمشاق ۋە تاتلىق ساپ مەيىن شامال، جانغا تېگىدىغان ۋاڭ ـ چۈڭلاردىن خالىي تىمتاسلىق سىزنى بىردىنلا يايرىتىۋەتتى.

ـــ پاھ ! نېمىدېگەن يېقىملىق، گۈزەل...

سىز ۋېلىسىپىتىڭىزنى بىر تۇپ قېرى سۆگەتكە يۆلىدىڭىز ـ دە، ئامبارنىڭ دامبىسىنى بويلاپ يۈگۈردىڭىز. ساپ ھاۋادىن كۆكرەكلىرىڭىزنى تولدۇرۇپ ـ تولدۇرۇپ نەپەس ئالدىڭىز. بىر خىل شائىرانە ھاياجان بىلەن ئەتراپىڭىزغا تويماي قارىدىڭىز. ئىختىيارسىز ھالدا «چىمەن ئىچىدە» نى غىڭشىدىڭىز. خۇشاللىقتىن بەئەينى بالىغىلا ئوخشاپ قالغانىدىڭىز. خۇشاللىق سىزگە ۋاقىتنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇلدۇرغانىدى. شۇڭلاشقا، ئامبار بويىغا كەلگىنىمىزگە ئۈچ ـ تۆت سائەت بولۇپ قالغانلىقىنى پەقەتلا سەزمىدىڭىز.

ـــ گۈلئايىم، بۇ يەر سىزگە راستلا ياقتىمۇ؟

ـــ نېمىسىنى دەي، بۇ جاي مېنى خۇددى سىزگە ئوخشاشلا مەپتۇن قىلىۋالدى. جەننەت ھەرقانچە گۈزەل بولسىمۇ مۇشۇ يەرچىلىك بولار.

سۆزلىرىڭىزنىڭ راستلىقىنى مەمنۇنلۇقتىن يۈلتۈزدەك چاقناپ، كۈلۈپ تۇرغان بىر جۈپ قوي كۆزلىرىڭىزمۇ ئىسپاتلاپ تۇراتتى.

ـــ سائەت ئالتە بولاي دەپ قاپتۇ، كېتەمدۇق؟ ـــ دېدىم سائەتكە قاراپ.

ـــ مەيلى، ـــ دېدىگىز سىز قىيمىغان ھالدا، ـــ بۇگۈن ۋاقىت ئەجەب تېز ئۆتۈپ كېتىپتۇ ـ ھە ! بۇنىڭدىن كېيىن دەم ئېلىش كۈنلىرىمىزدە مۇشۇ يەرگە چىقايلى، ئامبار بويىنىڭ ھاۋاسى ھەقىقەتەن ساپ ئىكەن.

ئامبارنىڭ بويىدىكى چىغىر يولغا چىقىپلا، بۇغداي ئۈنچىسى بېسىلغان ئېشەك ھارۋىسىغا دۇچ كەلدۇق. يولنى سۇ بېسىپ كەتكەن بولۇپ، ھارۋىنىڭ چاقى كاتاڭغا پېتىپ قالغانكەن. ھارۋا ئىگىسى ـــ بۇۋاي ئېشەكنى ھەيدىگەچ، ھارۋىنى خېلى كۈچەپ تارتقان بولسىمۇ، ھارۋا جايىدىن پەقەتلا قىمىرلىمىدى. بۇۋاي چارچاپ كەتكەن بولسا كېرەك، ساپان سۆرىگەن بۇقىدەك ئېغىر ـ ئېغىر ھاسىرايتتى. چىلانىدەك قىزىرىپ چىقىقان مەڭزىدىكى تەر تامچىلىرىنى بەلبېغىنىڭ بىر ئۇچى بىلەن سۈرتەتتى. كىرلەشكەن يەكتىكى ھازىرلا سۇغا چىلاپ كىيىۋالغاندەك ھۆل ئىدى. مەن ۋېلىسىپىتىمنى دەرھال بىر چەتكە توختاتتىم ـ دە، ئېشەك ھارۋىسىغا قاراپ ماڭدىم.

ـــ نەگە بارىسىز؟

نەگە، نېمە ئۈچۈن كېتىۋاتقانلىقىمنى كۆرۈپ تۇرۇپ سورىغان بۇ سوئالىڭىزنى جاۋابسىز قالدۇردۇم. كېلىپلا ئۇن ـ تىنسىز ھارۋىنى ئىتتىرىشكە باشلىدىم. بۇۋاي بىلەن تەڭ خېلىلا كۈچەپ يۈرۈپ ھارۋىنى ئاران تەستە كاتاڭدىن چىقاردۇق. بۇۋاينىڭ نۇرسىز كۆزلىرىدىكى غەم ـ ئەندىشە تۇمانلىرى بىردىنلا غايىب بولدى. ئاپپاق ساقال باسقان چېھرىسىگە كۈلكە يۈگۈردى. ئۇ قۇلىقىمنى يېپىپ تۇرغان چېچىمغا، ئوتقاشتەك قىزىل كۆڭلىكىمگە ۋە كاسا ـ يوتامغا چىپ كەلگەن تار پۇچقاقلىق شىمىمغا تېزلا نەزەر تاشلىۋالغاندىن كېيىن، رازىمەنلىك بىلەن باش لىڭشىتىپ تۇرۇپ دېدى:

ـــ رەھمەت، بالام، يارانقان ئىگەم مۇرادىڭغا يەتكۈزەر،

تېنىڭنى سالامەت قىلغاي.

ــ ئاۋايلاپ ماڭسىلا، بوۋا.

مەن بوۋاي بىلەن خوشلىشىپ، ۋېلىسىپىتىمنى ئېلىپ قېشىڭىزغا كەلدىم. قارىسام، چېھرىڭىزنى قارا بۇلۇت بېسىپتۇ، بايىقى خۇشاللىقتىن ئەسەرمۇ قالمىغاندى.

ــ مىجەزىڭىز يوقمۇ نېمە؟ ــ سورىدىم كۆيۈنگەن هالدا.

سىز سوئالىمغا جاۋاب بەرمەيلا مېنى ئەيىبلەشكە باشلىدىڭىز.

ــ قارىڭا تۇرقىڭىزغا.

دەرهال كىيىم ـ كېچەكلىرىمگە قارىدىم. شىم ۋە كۆڭلىكىمنىڭ ئالدى پۈتۈنلەي لاي ـ پاتقاقلار بىلەن بۇلغىنىپتۇ.

ــ هېچقىسى يوق، ــ دېدىم مەن كۈلۈپ.

ــ يوغان بىر ئىش قىلدىم دەپ، گۇلقەلبىڭىزنىڭ ئېچىلىپ كەتكىنىنى قارىڭا. تېخى هېچقىسى يوق ئىمىش، ــ دېدىڭىز سىز مەسخىرە بىلەن، ــ ئۇ سەھرالىق قېرىنى كىم تونۇيتتى؟ يولىڭىزغا مېڭىۋەرمەي جاپانى ئۆزىڭىز زورلاپ تاپتىڭىز.

ئەسلىدە سىزنى بۇ قىلغان ئىشىمدىن خۇش بولىدۇ دەپ ئويلىغانىدىم. ئەپسۇسكى، مېنى مەسخىرە قىلغىنىڭىز يەتمىگەندەك، هېلىقى ناتونۇش بوۋاينىمۇ بىرمۇنچە تىللىۋالدىڭىز. مەن غەزىپىمنى زورغا بېسىپ تۇرۇپ، سىزگە چۈشەندۈرۈشكە كىرىشتىم.

ــ ئۇنداقمۇ دەپ كەتمەڭ. بىچارە دېهقانلارنىڭ جاپاسى تولا. قارىڭ، هېلىقى بوۋاينىڭ يېشى يەتمىشتىن ئاشقاندۇ بەلكىم.

ــ يەتمىشتىن ئاشسا نېمە بوپتۇ؟ دېهقان بولغاندىكىن ئىشلەيدۇ ـ دە، ئۇلار ئېتىزدا ئىشلەپ ئاشلىق تېرىمىسا نېمە ئىش قىلىدۇ؟ بىزنىڭ بۇ دۆلىتىمىزدە نېمە تولا، دېهقان خەق تولا. ئۇنداقلارغا ئىچ ئاغرىتىپ كەلسىڭىز يېتىشىپ بولالمايا

قالمسز. ناهايىتى توپا ـ پاتقاققا بۇلغانغىنىڭىز قالمدۇ شۇ.

ـــ بولدى، بەس!

مەن غەزەپ بىلەن قول سىلكىدىم ـ دە، دەرھال ۋېلىسىپىتكە مىنىدىم. سىز ئاچچىقىم كەلگەنلىكىنى تۇيۇپ قالدىڭىزمۇ ياكى سىلكىۋەتتى دەپ رەنجىپ قالدىڭىزمۇ، ئەيتاۋۇر ئۇن ـ تىنسىز ماڭا ئەگەشتىڭىز.

چوڭ يولغا چىققاندا، قۇچىقىدا بالا، دولىسىدا ئوتتۇز ـ قىرىق جىڭ ئەتراپىدا بىرنەرسە بار خالتا كۆتۈرۈۋالغان ياش چوكانغا ئۇچرىدۇق. كېتىۋېرىشىنىمۇ ئويلىغانىدىم. لېكىن، ھېلىقى چوكاننىڭ قىيىن ئەھۋالدا قالغىنىنى كۆرۈپ، يەنىلا ئىختىيارسىز ۋېلىسىپىتتىن چۈشتۇم.

ـــ ئاۋۇ چوكاننىڭ خالتىسىنى كۆتۈرۈشۈپ بېرەيلىمۇ؟

سىز گېپىمنى ئاڭلىمىغانغا سېلىپ ۋېلىسىپىتىڭىزنىڭ سۈرئىتىنى تېزلەتتىڭىز.

چوكاننىڭ خالتىسىنى ئۇنىمىغانغا قويماي ۋېلىسىپىتىنىڭ كەينىگە ئېلىۋالدىم. ئىككى يۈز مېتىرچە يولىنى پىيادە بىللە ماڭدۇق. چوكان ئەسلىدە ئانىسىنىڭ ئۆيىگە ئۇن ئېلىپ ماڭغانىكەن. ئۇن بىلەن بالىنى ئەپلەشتۈرەلمەي قىينىلىپ تۇرغانىنىڭ ئۈستىگە مەن كەپتىمەن. ئۇ خۇددى بىر قۇر يېڭى كىيىم كىيگەندەك خۇش بولۇپ كەتتى. ھاياجاندىن كۆزىگە لىققىدە ياش ئالدى.

چوكاننىڭ رەھمەت ـ ھەشقاللىسىنى كۈتمەيلا ۋېلىسىپىتىنى تېز ھەيدەپ كەينىڭىزدىن يېتىشتىم. چىرايىڭىزنىڭ ئەھۋالى ئوخشاشلا بۇلۇتلۇق.

ـــ ئەجەب باتناپ قاپسىزغۇ؟ ئۇ چوكاندىن مېنى كۈنلەپ قالدىڭىزمۇ يا؟

ئەسلىدە مۇشۇ ئىككى ئېغىز چاقچىقىم ئارقىلىق چىرايىڭىزدىكى خاپىلىق تۇمانلىرىنى تارقىتىۋەتمەكچى، سىزنى راسا بىر كۈلدۈرۈۋەتمەكچىدىم. ئەپسۇسكى، چىرايىڭىز ئېچىلىش

تۇگـۇل تېخـمـۇ بەك تـۇتـۇلدى. ھەتـتـا چاقـمـاق چـېقـمـپ، ھـاۋا گـۈلدۈرلـىگەندەك ھالەت شەكـىللەندى.

ـــ نېمە؟ كـۈنداشلىقىڭىز كەلدىمـۇ دەۋاتامسـىز؟ ـــ دېدىڭىز ماڭا زەردىڭىز بىلەن، ـــ ئادەمنىڭ ھۆ قىلغۇسىنى كەلتۈرمـەي گەپ قـىلـمـا، دىلمۇرات. ئادەم سـىياقى بـولسىچـۇ ئۇ پىت بـاش سەھرالىق قارىپاقىدا.

ـــ بـولدى، ئىككى ئېغىز چاقچاق قىلسام تىللاپلا كەتتىڭىزغۇ ئۇ چوكانىنى.

ـــ تىللىمايچۇ ئەمىسە، نېمىدى ئۇ سەھرالىق دېۋانىلەر، سىزمۇ ئاشۇنداق ئادەملەر بىلەن بىللە يول مېڭىشتىن نومـۇس قىلمايدىكەنسىز. بۇ چوڭ يول تۇرسا، تونۇش ـ بىلىشلەر كۆرسە نېمە دەپ قالىدۇ؟

ـــ نېمە دەپ قالاتتى؟ ـــ نېمە دەۋاتقانلىقىڭىزنى چۈشەنگەنلىكىم ئۈچۈن بوش كەلگۈم كەلمىدى، ـــ ناھايىتى دېسە ئاچىسى بىلەن بىللە مېڭىپتۇ دەر ياكى بولمىسا بىرەر تۇغقىنىدۇر، قېرىندىشىدۇر دەپ قالار شۇ، بۇنىڭ نېمىسى يامان؟ نومۇس قىلغۇدەك نېمىسى بار؟

ـــ تۇغقىنى، قان ـ قېرىندىشى دەمسىز؟ ـــ ئەجەبلىنىش نەزىرىڭىز بىلەن قارىدىڭىز، ـــ مېنىڭ ئۇنداق تۇغقان، قېرىنداشلىرىم بولمىدىغان بولسا، نومۇستىن ئۆلۈۋالارمىنا، قانداقمۇ تۇغقىنىم، قېرىندىشىم دېگىلى بولسۇن ئۇنداق تومپايلارنى؟!

ـــ تىلىڭىزنى يىغىڭ دەۋاتىمەن، ـــ غەزەپتىن ۋۇجۇدۇم تىترەپ كەتتى، ـــ ئۆزىڭىزنى ئەجدادىڭىزدىن تارتىپ ئېسىلزادە ئۆتكەن دەپ ھېسابلايدىغان ئوخشىمامسىز؟ بىلەمسىز، ئىنسانلارنىڭ ھەممىسى قان قېرىنداش، ئۇرۇق ـ تۇغقان. ئۆزىنىڭ مىللىتىنى، قان قېرىنداشلىرىنى تونۇمايدىغان، بىلمەيدىغان سىزدەك ئىنسانىنى كۆرۈپ باقماپتىكەنمەن. شۇ تۇرقىدا كاچىتىڭىزغا نەچچىنى سالاي دېگەنىدىم، خەير، ھوش ـ

كاللىكىزنى يىغىپراق يۈرۈڭ. مەن كەتتىم. يولدا ئېھتىيات قىلارسىز.

مەن شۇنداق دېدىم ـ دە، ۋېلىسىپىتنى ئۇچقاندەك ھەيدەپ كېتىپ قالدىم. ئويلىماپتىكەنمەن، گۈلئايىم، سىزنى بۇنچىۋالا پەسكەش سۆزنى قىلىدۇ دەپ، ھەرگىز ئويلىمىغانىكەنمەن. سىزنىڭ ۋۇجۇدىڭىزدىن ئۆز قان قېرىنداشلىرىغا بولغان مېھىر ـ شەپقەتنىڭ ئۆزى تۈگۈل سايىسىنىمۇ تاپقىلى بولمايدىكەن.

گۈلئايىم، سىز بىر ئەقىل ئىگىسى، ياخشىراق ئويلىنىپ كۆرۈڭ. بۇ خېتىمگە قوشۇپ ھازىرقى زامان ئاتاقلىق قىرغىز يازغۇچىسى چىڭغىز ئايتماتوفنىڭ «ئەسىردىن ئۇزاق بىر كۈن» ناملىق مەشھۇر رومانىنى ئەۋەتتىم. چوقۇم ۋاقىت چىقىرىپ ئوقۇپ چىقىڭ. مېنىڭ يۈقىرىدىكى سۆزلىرىمگە قايىل بولمىسىڭىز، رومانىنى ئوقۇپ چىققاندىن كېيىن چوقۇم قايىل بولىسىز.

بەشىنچى خەت

گۈلئايىم:

مەن راستلا سىزگە ئوخشاش ئۇنداق ساختىلىق، كۆرەڭلىك، پوچىلىقنى ياقتۇرمايمەن. قۇرۇق سۆلەتۋازلىقنى يامان كۆرىمەن. مېنىڭ ئادىتىم ئۆزۈم توغرا قىلدىم دەپ ئويلىغان ئىشنى خەق ھەرقانچە مەسخىرە قىلسىمۇ، ياراتمىسىمۇ كارىم يوق قىلمۇھرىمەن.

نانىنى ئۇلۇغلاش مىللىتىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى ئادىتى. نان بىر قىش، بىر ياز ئېتىزلىقتا تۇرۇپ پىشىدىغان زىرائەتنىڭ مەھسۇلى بولغانلىقى ئۈچۈنمۇ ياكى سەپەرگە چىققاندا ئېلىپ يۈرۈشكە ئەپلىك بولغانلىقى ئۈچۈنمۇ ۋە ياكى ئانىلار، ناۋايىلار ھەربىر نانىنى پىشۇرۇش ئۈچۈن ئاتەشلىك تونۇر ئىچىگە باش ۋە قولىنى بىرنەچچە قېتىم تېقىپ جاپا تارتقانلىقى ئۈچۈنمۇ، ئاتا ـ

بوۋىلىرىمىزنىڭ شۇنچىۋالا ئۇلۇغلىشىغا، قەدىرلىشىگە مۇيەسسەر بولغانمۇ، بۇنى بىلمەيمەن. لېكىن، كىچىكىمدە ئاتا ـ ئانام ناننى ئۈزۈپ يەرگە تاشلاپ يېسە، نان ئاياغ ئاستىدا قالسا يامان بولىدۇ، نانغا، نان ئۈزۈنىغا دەسسىسە كۆزى تۇتۇلۇپ قالىدۇ دەپ تەربىيە بەرگەنلىكى ئۈچۈنمۇ ئەقلىمنى تاپقىنىمدىن تارتىپ ناننى قەدىرلەيتتىم. بوۋامنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە نان ئۈزۈنى يەرگە چۈشۈپ كەتسە، بىردىن ـ بىردىن تېرىۋېلىپ، توپىسىنى پۈۋلىۋېتىپ ئاغزىمغا سالاتتىم. كوچا ـ كويلاردا نان پارچىلىرى ئۇچراپ قالسا تېرىۋېلىپ يولنىڭ چېتىگە، ئادەم دەسسىمەيدىغان، ھايۋان، ئۇچار قاناتلارنىڭ بويى يېتىدىغان جايغا قويۇپ قوياتتىم. بۇ ئادەت ماڭا كىچىكىمدىن سىڭگەن. شۇنداقلا ھازىرغىچە داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتقان ئادىتىم، شۇڭلاشقىمۇ مەن ئۈزۈلىپ كېتىدۇ، ئۈزۈنى ئاياغ ئاستىدا دەسسىلىپ قالىدۇ دەپ، ئۆرە تۇرۇپ، مېڭىپ تۇرۇپ نان يېيىشنى يامان كۆرەتتىم. تۇنۇگۈن «قەبرى يىگىتنىڭ تويى» باشلىنىپ كېتەرمىكىن دەپ ئەنسىرەپ، تىياتىرخانىنىڭ ئالدىدىكى چايخانىدا نان يېيىشكە مەجبۇر بولغانىدۇق. مەن بىر دانە توقاچنى ئوشتۇدۇم ـ دە، يېرىمىنى سىزگە تەڭلىدىم. شۇ چاغدا ناننىڭ بىر چىشلەم كەلگۈدەك پارچىسى يەرگە چۈشۈپ كەتتى. مەن دەرھال ئۇنى ئېلىپ، پۈۋلەپ ئاغزىمغا سالدىم. سىز شۇ ھامان مېنى مەسخىرە قىلدىڭىز:

ـــ ئادەمنىڭ نومۇسىنى كەلتۈرمەڭا، دىلمۇرات. قورسىقىڭىز تويمىسا يەنە ئېلىپ يېيىسىڭىز بولىدۇغۇ، شۇنچە ئادەملەرنىڭ كۆزىدىلا، ئاشۇ سۆلىتىڭىز بىلەن يەرگە چۈشۈپ كەتكەن نان ئۈزۈنمنى تېرىپ يېيىسىڭىز، خەق نېمە دەيدۇ؟

مەن بۇ گېپىڭىزگە جاۋابەن ھېچىيىپلا قويدۇم. سىز چىرايلىق لەۋلىرىڭىزنى پۈرۈشتۇرىدىڭىز ـ دە، تەتۈر قارىۋالدىڭىز. پەيلىڭىزنىڭ يامانلىقىغا قاراپلا، ناننىڭ ئۈزۈنلۇقىنى چۈشەندۈرگۈم كەلمىدى. ئەمما، چىرايلىق

لەۋلىرىڭىز، نازۇك بارماقلىرىڭىز ئارىسىدىن ئۇۋلىپ چۈشۈپ، ئېگىز پاشنىلىق توپلىيىڭىز ئاستىدا چېچىلىپ ياتقان نان ئۇۋاقلىرىنى كۆرۈپ، يەنىلا قاراپ تۇرغۇم كەلمىدى. ئۆگەنگەن خۇيۇم شۇنداقتۇ، شۇنچىۋالا تەنىلىك، مەسخىرىلىك سۆزىڭىزنى ئاڭلاپ تۇرۇپمۇ ئايىغىڭىز ئاستىغا چۆكتۈم.

— يەنە نېمە ئىش قىلىۋاتىسىز؟

زەردىڭىز بىلەن سورىغان بۇ سوئالىڭىزغا جاۋابمۇ بەرمىدىم. نان ئۇۋاقلىرىنى بىر تال - بىر تالدىن چىمدىپ ئېلىپ بېشىمنى كۆتۈرگىنىمدە، سىز ئاللىقاچان قېشىمدىن كېتىپ قالغانىكەنسىز. شۇ چاغدا بىرەر تونۇشى ياكى دوستى ئۇچراپ قالغان بولسا كۆرۈشكىلى كەتكەن ئوخشايدۇ دەپ تۇرلا چۈشىنىپتىمەن. ئەمدى ئويلىسام، ئەسلىدە مەندىن نومۇس قىلىپ كېتىپ قالغانىكەنسىز. قولۇمدىكى نان ئۇۋاقلىرىنى ئاياغ ئاستىدىن خالىيراق جايغا تاشلاپ قويۇپ، سىزنى ھەرقانچە ئىزدەپمۇ تىياتىرخانا ئالدىدىن تاپالمىدىم. «بەلكىم تىياتىرخانىغا كىرگەچ تۇرغاندۇر» دەپ ئويلاپ كىرسەم، پەرىزىمدىكىدەك ئاللىبۇرۇن تىياتىرخانىغا كىرىپ ئولتۇرۇپ بوپسىز. كېلىپ قېشىڭىزدا ئولتۇردۇم. چىرايىڭىزغا قاراپلا مەندىن رەنجىپ قالغانلىقىڭىزنى سەزدىم. چۈنكى، چىرايلىق كۆزلىرىڭىزنىڭ ماڭا پەقەتلا قارىغۇسى يوقتەك سەھنىگىلا تىكىلگەنىدى. نېپىز لەۋلىرىڭىز مەڭگۈ گەپ قىلماسلىققا ئەھدە قىلغاندەك چىڭ يۇمۇلغان، يارىشىملىق قوشۇمىڭىز تۇرۇلگەن، ئايدەك جامالىڭىز قارا بۇلۇت سايە تاشلىغاندەك تۇتۇلۇپ كەتكەنىدى. زورلاپ دەشنەم ئاڭلاشنى خالىمىغانلىقىم ئۈچۈن ئۆن - تىنسىز ئولتۇردۇم. ئۇنىڭغىچە دىراما باشلىنىپ كەتتى.

گۈلئايىم، خېتىڭىزدە: «ئادەم دېگەن چوڭ سۈپەترەك بولغىنى، جەمئىيەتتىكى ئورۇن - مەرتىۋىسىگە يارىشا ئىش قىلغىنى ياخشى، نەدىكى تېگى پەس، چۈپەي ئادەملەرنى دوراپ ئىش قىلسا، قېشىدىكى ئادەم نومۇستىن تىرىك تۇرۇپ ئۆلىدۇ.

خەقنىڭ مەسخىرىسىگە، تەنىسىگە قالىدۇ، نەزىرىدىن چۈشىدۇ. خەق كۆزگە ئىلمايدىغان بولۇۋالىدۇ. پالانچى پوكۇنى يەردە نومۇس قىلماي مۇنداق قىلىۋاتىدۇ دەپ سۆز - چۆچەك تارقىتىدۇ. سىزنىڭ بىر قىسىم قىلىقلىرىڭىزدىن ئۆلگۈدەك نومۇس قىلىدىغان بولۇپ قالدىم» دەپ، مېنىڭ تىياتىرخانا ئالدىدىكى نان ئۈۋىقى تەرگەن ئىشىمغا دارىتمىلىدىڭىزغۇ دەيمەن.

خاپا بولماڭ، گۈلئايىم. مەن بۇ ئادىتىمنى ھەرگىز تاشلىيالمايمەن. مىللىتىم، ھەتتا پۈتكۈل دۇنيا خەلقى تويغۇدەك يېيەلەيدىغان، ياخشى يېيەلەيدىغان، خالىغانچە كىيەلەيدىغان سەۋىيەگە يەتكەن تەقدىردىمۇ، يەنىلا ئاشنىڭ، نانىڭ قەدرىنى قىلىمەن. ئۇلۇغلايمەن ۋە باشقىلارنىڭمۇ شۇنداق قىلىشىنى تەۋسىيە قىلىمەن. ئەسلىدىمۇ بۇ ئىشنىڭ نومۇس قىلغۇدەك ھېچقانداق يېرى يوق. سىزگە مېنىڭ بۇ ئىشىمنى شۇنچە نومۇسلۇق، پەس كۆرسەتكىنى ۋۇجۇدىڭىزدىكى قورۇق سۆلەتۋازلىق، ھاكاۋۇرلۇق، مەنمەنچىلىك، پوچىلىق. مەن تىياتىرخانا ئالدىدىكى شۇنچىۋالا ئادەمنىڭ بۇ ئىشنى سىز ئويلىغاندەك ئويلىشىغا، چۈشىنىشىگە، مۇشۇ ئىشىم ئۈچۈن مېنى مەسخىرە قىلىشىغا، كۆزگە ئىلماسلىقىغا، كەينىمدىن سۆز - چۆچەك قىلىشىغا ھەرگىز ئىشەنمەيمەن.

مېنىڭمۇ چوڭ سۈپەتلىك بىلەن ھېچنېمىنى پەرۋايىمغا ئالماي يۈرگۈم بار. لېكىن، بىلىشىڭىز كېرەككى، ئاشۇ نانىڭ مەنبەسىنى ئىشلەپ چىقىرىدىغان، نوپۇسىمىزنىڭ توقسان پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدىغان، سىز ياراتمايدىغان ئاشۇ قېرىنداشلىرىمىز تويغۇدەك يېيىش سەۋىيەسىگە تېخى يەتكىنى يوق. سىز ئۇلار مېھنەت سەرپ قىلىپ، ماڭلاي تەرى بىلەن سۇغىرىپ ياراتقان ئاق نانىنى ياراتمىغان، كۆزىڭىزگە ئىلمىغىنىڭىز بىلەن، ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى تېخىچىلا زاغرىدىن قۇتۇلالمايۋاتىدۇ. شۇنداق تۇرۇپ ئۇلارنىڭ مېھنىتىنى قەدىرلىمەسلىككە نېمە ھەققىڭىز بار؟ سىزنىڭ

دېگىنىڭىز دىكىدەك قىلساق، قارا يۇزلۈك، مۇناپىقلىق قىلغان بولمايمىزمۇ؟ بىز ئۇلارنى، ئۇلارنىڭ مېھنىتىنى، ئاشۇ جاپالىق مېھنىتىنىڭ مېۋىسىنى قەدىرلىسەك، تېجىسەك، قىممىتىنى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرسەك، ئۇلارمۇ قەددىنى رۇسلىۋالسا، ماددىي بايلىقنىڭ غېمىدىن، ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇپ، مەنىۋى بايلىققا ئىنتىلىدىغان بولسا، ئەنە شۇ چاغدىلا سىز دېگەن سۆلەتۋازلىقنى، چوڭ سۈپەتلىكنى ئاشۇ قېرىنداشلىرىمىز بىلەن بىللە قىلساق ئاندىن ياراشمامدۇ؟ ئەپۇ قىلىڭ، يەنە بىر قېتىم ئېيتىپ قويايي، سىز دېگەندەك ھەرگىز قىلالمايمەن.

خېتىڭىزدە يەنە: «ئادەم ساددا، تۇز بولغاندىن كۆرە، ھېيلىگەر بولۇۋالغىنى ياخشى ئوخشايدۇ. مېنىڭ ئەزەلدىن كۆڭلۈمگە نېمە كەلسە شۇنى ئوچۇق ـ يورۇق دەۋېرىدىغان ئادىتىم بار. بەزى ئادەملەر بۇنى چۈشىنىشى كېرەك ئىدى. لېكىن، ئۇلار بۇنى چۈشەنمەيۋاتىدۇ. مېنى خاتا چۈشىنىپ چوڭچىلىق قىلىۋاتىدۇ. مېنىڭچە، بەزەن ئىشلاردا، بىر قىسىم نازۇك ئىشلاردا، ئالدىراپ تەشەببۇسكار بولماسلىق كېرەك ئوخشايدۇ. چۈنكى، خەق سېنى چۈشەنمەي چوڭچىلىق، ھاكاۋۇرلۇق قىلسا، ئۇ چاغدا يەنىلا ئۆزۈڭنىڭ كۆڭلى زېدە بولىدىكەن. دەرد ـ ھەسرەتكە تولىدىكەن» دەپ يېزىپسىز. بۇ سۆزلىرىڭىزنى كۆپ تەھلىل قىلدىم. ئاخىرىدا بۇ سۆزلەرنى ماڭا قاراتقانلىقىڭىزنى چۈشەندىم. ئىشىنىشىڭىز كېرەككى، مەن سىزگە قىلچىلىك چوڭچىلىق قىلمىدىم ھەم ئۇنداق نىيىتىمۇ يوق. سۆيگۈ مۇنارىمىزنىڭ تۈنجى ئۇلىنى سىز تەشەببۇسكارلىق بىلەن قويدىڭىز. بۇنىڭ ئۈچۈن سىزگە مىننەتدارلىقىم كۆپ، شۇڭلاشقىمۇ قەلبىمدە ھازىرغىچە قەدىرلىك ئورۇندا تۇرۇۋاتىسىز. بىر قىسىم ئادەت ۋە كۆزقاراشلىرىڭىزغا ئەلۋەتتە ئۆز تەسىرىمنى كۆرسىتەلەيمەن، ئۆزگەرتەلەيمەن، دەپ قارايمەن. يەنە بۇنداق دېسەم مېنىڭ «ئۆزگەرتىش» دېگەن بۇ بىر ئېغىز سۆزۈمنى خاتا چۈشىنىپ قالماڭ. ئەلۋەتتە، مەنمۇ ھاياتتا

مۇستەقىل كۆزقارىشى يوق، كۆڭلىگە ئۇلۇغۋار غايە، يۈكسەك ئارمانلارنى پۈكمىگەن، ئەرگە تولىمۇ ئىتائەتچان، ھەممە ئىشتا ئەرگە تايىنىۋالىدىغان، ئەرنى يۆلەنچۈكۈم دەپ بىلىدىغان، ھاياتىدا ئەر، ئائىلە ۋە بالىدىن ئارتۇق ئارزۇسى يوق، زىيادە مودا قوغلىشىپ كىيىم ـ كىيىدىغان قىزلارنى ياقتۇرمايمەن. شۇڭلاشقا «ئەركىنلىك»، «ئايالالار ئازادلىقى» ھەققىدىكى قاراشلىرىڭىزنى، غەيرەتلىك، ئىرادىلىك خاراكتېرىڭىزنى مەڭگۈ ئۆزگەرتمەسلىكىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن.

كىشىلەر: مۇھەببەت تورىغا چۈشۈپ قالغان ئادەملەر «كۆزى ئوچۇق قارىغۇ» بولۇپ قالىدۇ، ئۇلار ھەر كۈنى ئايرىلماي يۇرۇشسىمۇ، قانماي مۇڭداشسىمۇ، بىر ـ بىرىنىڭ ئەيىبىنى، خۇي ـ ئادەتلىرىنى تاكى مۇھەببىتى ۋىسال تاپمىغۇچە كۆرەلمەيدۇ، بىلەلمەيدۇ. پەقەت بىر ـ بىرىنىڭ ۋىسالىغا قېنىشقاندىن كېيىنلا، ئاندىن خۇددى كۆزىنى توسۇۋالغان بىر قات پەردە ئېلىۋېتىلگەندەك، بىر ـ بىرىنىڭ ئەيىبىنى سېزىشكە، كۆرۈشكە، بىلىشكە باشلايدۇ ـ دە، سەۋرچانلىق بىلەن ئورتاق چۈشىنىش ھاسىل قىلىشنىڭ ئورنىغا پۈشايمان، ھەسرەت تۈيغۇلىرى غالىب كېلىپ، تۈگىمەس جېدەل ـ ماجىرالارغا ئەسىر بولۇشىدۇ. ئاخىرىدا شۇنچە مۇقەددەس بىلىشكەن سۆيگۈلىرىنى قەلبلىرىگە دەپنە قىلىشىپ ئادا ـ جۇدا بولۇشىدۇ، دېيىشىدىكەن. مېنىڭچە، بۇ سۆزنىڭ مەلۇم جەھەتتىن داۋالىسى بولسا كېرەك.

مەنمۇ مۇھەببەتلىشىش دېگەن بۇ سۆزنى قىز ـ يىگىتلەرنىڭ تاتلىق ـ تاتلىق پىچىرلىشىشلىرى، تارتىنىپ تەشنا بولۇپ تۇرۇپ لەۋ يېقىشىشلىرى... دەپ چۈشەنمەيمەن. مۇھەببەتلىشىش دېگەن بۇ سۆز يۈرىكىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئاساستا بىر ـ بىرىنى كۆزىتىش ۋە چۈشىنىشتىن ئىبارەت. شۇڭلاشقا، مەن سىزنىڭ بىر قىسىم ئادەتلىرىڭىزنى، قىلىقلىرىڭىزنى، سۆز ـ ھەرىكەتلىرىڭىزنى كۆرگىنىمدە، بەزى كۆزقاراشلىرىڭىزنى

سەزگىنىمدە دىلىڭىز رەنجىسىمۇ، كۆڭلىڭىز ئاغرىسىمۇ ئىمكان بار ئەيىبىڭىزنى ئۆزىڭىزگە كۆرسىتىپ بېرىشكە تىرىشتىم. چۈنكى، چۈشىنىشىمىز، كۆڭلىمىزنى ھەقىقىي تەقدىم قىلىشىمىز لازىم. غايە ـ ئارمانلىرىمىز ئۈچۈن ئورتاق كۈرەش قىلىمىز، ئىزدىنىمىز دەيدىكەنمىز، چوقۇم بىر ـ بىرىمىزنىڭ ئەيىبىنى يوشۇرماسلىقىمىز، ئەكسىچە، رەھىمسىزلىك بىلەن كۆرسىتىپ بېرىشىمىز كېرەك. ئەپسۇسكى، سىز مېنىڭ بۇ ئويۇمنى «ھاكاۋۇرلۇق»، «پوچىلىق»، «چوڭچىلىق» دەپ چۈشىنىۋاتىسىز. بۇ چۈشەنچىڭىز پۈتۈنلەي خاتا. كۆڭلىڭىزدىكى بارلىق غەشىلكىلەرنى چىقىرىپ تاشلاڭ. مەن ئىلگىرىكى بىرنەچچە پارچە خېتىمنى ھەرگىزمۇ سىزدىن بىزار بولۇپ يازغىنىم يوق. پەقەت تېخىچىلا يۈمران، بىخ ھالىتىدە تۇرغان سۆيگۈمىزنى پەرۋىش قىلىش، ئاسراش، جۈدۇن ـ چاپقۇنلاردىن ساقلاپ، ساق ـ سالامەت چېچەكلىتىش، مېۋىگە كىرگۈزۈش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسەتتىم. سىزنىڭ قەلبىڭىزنى ئىچكىرىلەپ چۈشىنىش بىلەن بىللە، سىزنىڭمۇ قەلبىمنى چۈشىنىۋېلىشىڭىزغا ئىمكانىيەت ياراتتىم.

ماڭا سىزنىڭ سۆيگۈڭىز، مۇھەببىتىڭىز كېرەك.

ئالتىنچى خەت

گۈلئايىم:

بۇ خېتىمنى قايسى سۆز بىلەن، قانداق باشلاشنى بىلەلمەيۋاتىمەن. بىراق، بۇ ھەرگىزمۇ سىزگە دەيدىغان گېپىمنىڭ يوقلۇقىدىن ئەمەس. ئەپسۇسكى، گېپىمنىڭ بىسمىللاسىنى يۈمشاقراق باشلىيالمايۋاتىمەن. بوپتۇلا، كۆڭلۈمدىكى گەپنى تۈزلا دەۋېرەي.

گۈلئايىم، سىزنىڭ ئۆزىڭىزگە مەلۇم بولمىغان يەنە بىر يامان ئادىتىڭىزنى سېزىۋالدىم. ئۇ بولسىمۇ دىدارلىشىشىمىز كۈن

ئاتلاپ كەتسىلا مېنى تىن ئالدۇرماي سوراق قىلىسىز. نەدە تۇرغانلىقىم، نېمە ئىش قىلغانلىقىم، كىملەر بىلەن كۆرۈشكەنلىكىمنى سورايسىز. مەنمۇ سىزگە خۇددى ئەيىبكارلاردەك قىلغان ئىشلىرىمدىن بىرمۇبىر ھېساب بېرىمەن. لېكىن، سىز مەن بەرگەن جاۋابلارغا يەنىلا قايىل بولمايسىز. يالغان سۆزلەۋاتقانلىقىمنى بىلىۋالماقچى بولغانىدەك كۆزلىرىمگە تىكىلىپ قارايسىز. شۇ كۈنى سائەت قانچىدە نەدىلىكىم، كىم بىلەن كۆرۈشكەنلىكىم ھەققىدە ئاسماقچىلاپ سوراپ باقسىز. مەنمۇ ئىمكانىيەتىنىڭ بارىچە توغرا، راست جاۋاب بېرىشكە تىرىشىمەن، لېكىن سىز يەنىلا ئىشەنمەيسىز.

— بەرگەن جاۋابىمغا ئىشەنمەيۋاتىسىز - ھە! — دەپ، ئىمكان بار ئۆزۈمنى كۈلكىگە زورلاپ سورايمەن.

— دېگەن گەپلىرىڭىز راست بولسىلا ئىشەندىم. ئىشەنمەيمۇ نېمە ئامال؟ — دەيسىزۇ، كۆزلىرىڭىز، ئاشۇ ئوماق كۆزلىرىڭىزنىڭ تېگىدىكى يەنە بىر كۆزلىرىڭىز ماڭا گۇمان بىلەن تىكىلىدۇ. بىردىنلا جىمجۇالىسىز. رەنجىپ قالدىمكىن دەپ چىرايىڭىزغا قارايمەن. بىراق، چېھرىڭىز بىر خىللا ئىپادىسىز، بىرەر سائەت ژاقىت ئۆتسىمۇ ئاشۇ جىمغۇرلۇقىڭىزنى بۇزمايسىز. بۇ ھالىتىڭىزنى كۆرۈپ تىت - تىت بولىمەن، ئىچىم پۇشىدۇ. كۆڭلىڭىزنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن گەپ سوراپ باقىمەن، قولىڭىزنى ئالقىنىمغا ئېلىپ سىلايمەن، مۇجۇيمەن، شۇ ئارقىلىق سوغۇق، مۇزلىغاندەك بولغان ھېسسىياتىڭىزنى ئىللىتىشقا، ژۇجۇدىڭىزنى، يۈرىكىڭىزنى ئېرىتىشكە تىرىشىمەن. لېكىن، بارماقلىرىڭىز ئىللىماقتا يوق، بارغانسېرى مۇزلىغاندەك بىلىنىدۇ. ئۆزىڭىزنى بۇنچىۋالا خاتىرجەم تۇتۇپ ئولتۇرغىنىڭىزغا ھەيران قالىمەن. بىردىنلا ئۆزۈمنىڭمۇ ژۇجۇدۇم سوۋۇپ كېتىۋاتقاندەك، مۇزلاۋاتقاندەك بىلىنىدۇ. ھېسسىياتىمنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، بۇلاقتەك كۆزلىرىڭىزگە تەلمۈرىمەن.

ساقلىمنى سەدەپتەك مەڭزىڭىزگە سۈركەيمەن، لەۋلىرىم لەۋلىرىڭىزگە جىپسىلىشىدۇ...

سىز مېنىڭ بۇ خىل ئۇنسىز كۆڭۈل ياساشلىرىمغا ئاخىر ئېرىيسىز، لەۋلىرىڭىز، يۈزىڭىز، ئالمقانلىرىڭىز ئوت ئېلىپ يېنىشقا باشلايدۇ... بىرھازادىن كېيىن تەبئىي ھالدا ئاجرايمىز - دە، كەلگۈسى ھەققىدە سۆزلىشىپ كېتىمىز. مەن بۇنداق ۋاقىتتا سۆيگۈنىڭ قۇدرىتىگە قايتىدىن باش قويىمەن. سىزگە، ۋاقىتلىق مۇزلىغان ۋۇجۇدىڭىزغا ئۆز قۇدرىتى ئارقىلىق ھارارەت بەخش ئەتكەن لەۋلىرىمگە تەشەككۇر، رەھمەت ئېيتىپ كېتىمەن. لېكىن، گاھى ۋاقىتلاردا ئارىمىزدىكى قاتمال ھالەت، بىرپەستىلا شەكىللەنگەن سوغۇق ئېقىم بۇنداق ئاسان ۋە ئاتەشلىك، خەيرلىك ھەل بولماي قالىدۇ، ئەكسىچە تېخىمۇ قاتمالىشىدۇ. ھەتتا لەۋلىرىم ئارقىلىق سىزنى ئىللىتىش، ئېرىتىش تۇگۈل، ئۆزۈمنى مۇزلىتۋالىمەن - دە، ئارىمىزدا خېلىلا كۆڭۈلسىزلىكلەر يۈز بېرىدۇ. تۇنۇگۈنكى تالاش - تارتىش ئارىمىزدا يۈز بەرگەن كۆڭۈلسىزلىكنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسى بولسا كېرەك.

ئۇچ كۈن ئىچىدە قېشىڭىزغا بارالمىغانلىقىمنىڭ سەۋەبى تولىمۇ ئاددىي ئىدى، يەنى يېزىدىكى چاغلىرىمدا بىللە پادا بېقىپ، بىللە سۈغا چۆمۈلۈپ ئويناپ چوڭ بولغان ئۇچ دوستۇم مېنى يوقلاپ كەلگەنىكەن. ئۇلارغا ھەمراھ بولۇپ ئۇچ كۈن شەھەر ئايلاندىم. دوستلىرىمنىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۈن ئۆزلىرى خالىغان جايلارغا ئاپاردىم. نېمە دېسە شۇنى قىلىپ بېرىپ كۆڭلىنى كۆتۈردۈم. شۇ ئۇچ كۈن ئىچىدە ئۇلار بىلەن بىللىقىمىزنى، پادا باققان چاغلىرىمىزنى، سۈغا چۆمۈلگەن دەريا - ئۆستەڭلەرنى، سويما ئوغرىلاپ يېگەن قوغۇنلۇقلارنى، غورىسىنى ئالىمەن دەپ شېخىنى يېرىۋەتكەن دوڭغاق ئۆرۈكلەرنى، قەپەسكە ئۆگىتىمىز دەپ چاڭگىسىدىن ئايرىپ، جېنىغا زامىن بولغان تۇمۇچۇق بالىلىرىنى، پات - پات بولۇپ تۇرىدىغان مەشرەپلەرنى

ئەسلەشتۇق، قايتىدىن تىلغا ئېلىشتۇق. ئۇلارنى تاشلاپ قويۇپ سىزنىڭ قېشىڭىزغا كېلەلمىدىم. ئۇلار سىز بىلەن كۆرۈشۈش ئارزۇسىنى بىلدۈرگەنىدى. ئەپسۇسكى، ئۇلارغا سىزنى بەكمۇ ئالدىراش دەپ، يالغان سۆزلەپ قېشىڭىزغا ئاپارمىدىم. بۇ سەھرالىق دوستلىرىمنى كۆرۈپ خۇيىڭىزنىڭ تۇتۇپ قېلىشىدىن، ئۇلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلماي دىلىنى رەنجىتىپ قويۇشىڭىزدىن ئەنسىرىدىم. تۇنۇگۈن ئۇلارنى يولغا سېلىۋېتىپلا ئۇدۇل قېشىڭىزغا يۈگۈردۈم. ئالدىڭىزغا بارسامىلا قاتتىق سوراققا چۈشىدىغانلىقىم ئۆزۈمگە ئايان ئىدى. سىزنىڭ بۇنداق سوراق - سوئاللىرىڭىزدىن زېرىككەنىدىم. نەزىرىمدە، سىز مانا مۇشۇ ئەرزىمەس، كۈلكىلىك ۋاستە ئارقىلىق ماڭا ئۆزىڭىزنىڭ نوپۇزىنى قەستەن نامايىش قىلىۋاتقاندەك، ئېڭىڭىزغا مەھكەم ئورنىشىپ كەتكەن ئايالالار ئازادلىقى، ئەركىنلىكى، قانۇنىي ئورنى ۋە باراۋەرلىكى ھەققىدىكى ئۇقۇملارنى، غايە - ئارمانلارنى مانا مۇشۇ قاملاشمىغان ۋاستە ئارقىلىق ئىسپاتلىماقچى بولۇۋاتقاندەك بىلىنەتتى.

راست، مەن سىزنىڭ تۇنجى سوراق - سوئالىڭىزغا دۇچ كەلگەندە ۋۇجۇدۇمنى تاتلىق ھېسلار چۇلغىۋالغانىدى. سوئاللىرىڭىزغا جاۋاب بېرىپ بولۇپلا ھاياجىنىمنى باسالماي سىزنى قۇچاقلىۋالغان، يۈز - كۆز ۋە لەۋلىرىڭىزگە ئەسەبىيلەرچە سۆيۈپ كەتكەنىدىم. چۈنكى، ئۇ چاغدا سىزنىڭ تۇنجى سوراق - سوئالىڭىزنى «گۈلئايىم مېنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىدىكەن، كۆرۈشمىگەن چاغلىرىمىزدا مېنىلا ئويلاپ تۇرىدىكەن، شۇڭلاشقا يالغۇز يۈرگەن، كۆرۈشمىگەن ۋاقىتلاردىكى ئەھۋالىمنى سۈرۈشتۇرۇۋاتىدۇ، ماڭا كۆڭۈل بۆلۈۋاتىدۇ» دەپ ئويلاپ، قەلبىم ئېيتقۇسىز شادلىققا تولغان، سىزگە بولغان مۇھەببىتىم ھەسسىلەپ ئاشقانىدى. بىراق، بۇ شادلىقنىڭ ئورنىنى ۋاقىتنىڭ ئۆزىرىشى، سوراقنىڭ تەكرارلىنىۋېرىشى بىلەن بارا - بارا ئاۋۇال تېڭىرقاش، ئاندىن گۇمان، ئاخىرىدا

بىزارلىق ئىگىلىدى. بۇ ئادەتتىكىز سىزگە غەلىتە تۇيۇلمىغان بىلەن ماڭا غەلىتە تۇيۇلدى.

بوسۇغىدىن ئاتلاپلا نەشتەردەك تىكىلگەن كۆزلىرىڭىز، سوغۇق تەلەتىكىز كۆز ئالدىمغا سوراق بەلگىسىدىن بىرنى چاقماق تېزلىكىدە پەيدا قىلىپ بولدى. سىز ئادەتتىكىگە ئوخشاشلا تەكرار بولۇپ كەتكەن سوراقنى باشلىدىڭىز:

— ئۇچ كۈندىن بېرى يوقاپ كەتتىڭىزغۇ؟

— ئازراق ئىشىم چىقىپ قالغانىدى، سېغىنىپ كەتكەن ئوخشىمامسىز، مېنىڭمۇ سىزنى راسا كۆرگۈم كەلدى.

سىزگە ئىمكان بار سىلىقراق جاۋاب بېرىشكە، گەپنى چاقچاققا يۆتكەپ كۆڭلىڭىزنى تىنچىتىشقا تىرىشاتتىم. گەرچە سوراققا نارازى بولساممۇ يەنىلا قوبۇل قىلاتتىم. قارا، مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزدا نېمىدېگەن بېچارە ـ ھە!

— يالغان سۆزلىمەڭ. تۇنۈگۈن سىزنى كىنوخانىنىڭ ئالدىدا كۆرگەن ئادەم بار.

— مەنمۇ سىزگە تۇنۈگۈن كىنوغا بارمىدىم دېمىدىمغۇ؟

ئىگىلىگەن قىممەتسىز ئاخباراتىڭىز ھەرقاچان توغرا چىقاتتى، راستلا تۇنۈگۈن كەچ ھېلىقى ئۇچ دوستۇم بىلەن كىنوغا كىرگەنىدىم. شۇڭلاشقا، ئاخباراتىڭىزنى ئىنكار قىلمىدىم، لېكىن سىز قايىل بولمىدىڭىز.

— كىنوغا كىرگىنىڭىزنى سورىمىسام ئۆزىڭىز نېمىشقا دېمەيسىز؟

بۇ سوئاللىرىڭىز نەزىرىمدە «قېلىپ» تىن چىقىپ كەتكەنىدى. شۇڭا، بىردىنلا جۇدۇنۇم تۇتتى. نارازىلىق بىلەن چىرايىڭىزغا تىكىلىپ قارىدىم. لېكىن، مەندىن جاۋاب كۈتۈپ تۇرغان چىرايىڭىزدىن باشقىچە ئىپادە كۆرمىدىم.

— سىزنىڭچە، مەن ئاشۇ يەتمىش ئىككى سائەتتىكى ئىشلىرىمنىڭ ھەممىسىنى دوكلات قىلىپ تۇرۇشۇم كېرەكمىدى؟

ـــ نېمانچه تەتۇرلۇك قىلىسىز؟ سىزگە ئۇنداق دېگىنىم يوقمۇ؟ ـــ سىز بىردىنلا تەرتىپزنى تۇردىڭىز، ـــ مۇھىملىرىنى...

ـــ ئۇنداقتا ئۆزىڭىز مۇھىم دەپ بىلگىنىڭىز بويىچە سوراقنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىڭ.

بۇ مەسخىرە ئارىلاش تەنەم سىزنى راستلا رەنجىتتى. سوراقتىكى غەيرىي ئىپادەمگە قاراپ، قورسىقىدا جىن بار ئوخشايدۇ دەپ ئويلىدىڭىز بولغاي، سەۋرچانلىق بىلەن سوراقنى داۋاملاشتۇردىڭىز.

ـــ نېمانچە تەنە قىلىسىز، دىلمۇرات؟ ـــ سىز بىردىنلا پوزىتسىيەڭىزنى يۇمشاتتىڭىز، جامالىڭىزدا كۈلكىنىڭ سايىسى غىل ـ پاللا جىلۋە قىلدى، ـــ سوراق دېگىنىڭىز نېمىسى؟ ئارىمىزدا ئۇقۇشماسلىقنى تۈگىتىپ، چۈشەنچە ھاسىل قىلىۋالساق، ئىشەنچ كۆچىيىدۇ ئەمەسمۇ، كۆڭۈلدە تۇغۇچ قالمىغىنى ياخشى. ھە راست، سىز ئۇلۇشكۇن «يىپەك يولى» سودا سارىيىنىڭ ئالدىدا بىر قىز بىلەن خېلى مۇڭدىشىپ تۇرۇپسىزغۇ؟ كىم ئۇ؟

پوزىتسىيەڭىزنىڭ سەل ـ پەللا يۇمشىشىدىكى سەۋەبنىڭ مەندىن مۇشۇ سوئالنى سورىۋېلىش ئىكەنلىكىنى دەرھالا چۈشەندىم. سىز ھەقىقەتەنمۇ تەجرىبىلىك «سوتچى» ئىدىڭىز. تەھقىقكى، سىز «ئىشەنچ»، «چۈشىنىش» دېگەن سۆزلەرنى قالقان قىلىپ تۇرۇپ ھىيلە ئىشلىتىۋاتىسىز. مېنى ئالداۋاتىسىز، ئېرىشكەن ئاخباراتىڭىز پۈتۈنلەي توغرا ئىدى. مەن ئۇلۇشكۇن دوستلىرىمنى سودا سارىيىغا باشلاپ كىرىۋېتىپ، سارايىنىڭ ئالدىدا ئاچامنىڭ دوستى بىلەن ئۇچرىشىپ قالغانىدىم. كۆرۈشۈپ ئىككى ئېغىز ئەھۋال سوراشتۇق. ئۇ ئاچامنىڭ ئەھۋالىنى سورىدى، مەن جاۋاب بەردىم. شۇنىڭ بىلەن خوشلاشتۇق. ئارىمىزدا بولۇپ ئۆتكەن گەپنىڭ ھەممىسى شۇ. مۇشۇنچىلىك ئىشلارنىمۇ سوراش كېتەمدۇ ئەمدى.

— بۇمۇ ئوتتۇرىمىزدىكى ئىشەنچىنى مۇستەھكەملەپ، چۈشىنىش ھاسىل قىلىشقا پايدىلىق بولغان مۇھىم ئىشمۇ؟ — دېدىم مەن سىزگە تىكىلىپ تۇرۇپ.

سىز بۇ جاۋابىمنى ئاڭلاپ، جامالىڭىزنى قايتىدىن مۇزلاتتىڭىز ـ دە، ماڭا توك تەگدىڭىز.

— مەن سىزدىن سوراۋاتىمەن.

— مېنىڭ بىرەر قىز بىلەن مۇڭدىشىپ تۇرۇش ھوقۇقۇمۇ يوقمۇ؟

— جاۋاب بېرىڭ!

يۇمشاق ۋاستىڭىز كارغا كەلمەي، قاتتىق ۋاستە ئىشلىتىپ غەزەپ بىلەن ۋارقىرىشىڭىز بىردىنلا كۈلكەمنى قىستىدى. ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتىم. ئىشىنىمەنكى، شۇ تۇرقىدا مېنى مۇھىم بىر سىرنى يوشۇرۇۋاتىدۇ، جاۋاب بېرىشتىن ئۆزىنى ئەپقېچىۋاتىدۇ، گەپكە، كۈلكىگە پۇتلاپ، تېمىنى باشقا تەرەپكە بۇرىۋەتمەكچى بولۇۋاتىدۇ دەپ ئويلاۋاتاتتىڭىز. مەن بولسام سىزنىڭ ئاشۇ بىچارە تۇرقىڭىزغا قاراپ كۈلۈۋاتاتتىم. سىز دەسلەپتە قىزارىدىڭىز، كېيىن قوشۇمىڭىز تۇرۇلدى. چىرايلىق كۆزلىرىڭىز نەشتەردەك تىكىلدى. غەزەپتىن يېرىلغۇدەك ھالەتكە كېلىپ قالغان تۇرقىڭىزغا قاراپ دەرھال كۈلكەمنى توختاتتىم ـ دە، سوئالىڭىزغا جاۋاب بەردىم.

— ئۇ، ئاچامنىڭ...

— يالغان!

قەھرىڭىز بىلەن ۋارقىراپ ئېيتقان بۇ بىر ئېغىز سۆزىڭىز گېپىمنى چورتلا كېسىۋەتتى. مەن خىلىلا چۆچۈدۈم. قارىسام، قەھرىلىك چەكچەيگەن كۆزىڭىزدىن ئىككى تامچە ياش قەغەزدەك ئاقارغان مەڭزىڭىزدە توختاپ قاپتۇ. سىز سوراقتىن گۇمان قىلغىنىڭىزدەكمۇ جاۋابقا ئېرىشەلمىگىنىڭىزدىن، گۇمانىڭىزنىڭ خاتا چىقىپ قالغىنىدىن خۇش بولماقتا يوق

رەنجىۋاتاتتىڭىز. بىھۇدە گۇمانلارنى قىلىپ ئۆزىڭىزنى ئۆزىڭىز ئازابلاۋاتاتتىڭىز.

ئەگەر باشقا بىر شارائىتتا كۆز يېشىڭىزنى مەڭزىڭىزدە كۆرگەن بولسام، كۆڭلىڭىزگە تەسەللى بەرگەن بولاتتىم. ھازىر كۆز يېشىڭىزغا قىلچىلىك ھېسداشلىق قىلغۇم كەلمىدى.

— راست ئېيتىۋاتىمەن. سىز ئىشىنىڭ، ئۇ ئاچامنىڭ دوستى، مەن ئۇنى ئۆز ئاچامدەك كۆرىمەن...

— مېنى ئارامىمدا قويۇڭ، چىقىپ كېتىڭ.

سىزنىڭ بۇيرۇق تۇسىنى ئالغان بۇ سۆزىڭىزگە بويسۇنماقتىن باشقا ئامال يوقلۇقىنى ھېس قىلدىم ـ دە، ياتىقىڭىزدىن ئۇن ـ تىنسىز چىقىپ كەتتىم. بۇ چاغدا نېمە ئۈچۈندۇر كۆڭلۈمنىڭ بىر يېرلىرى سىزگە قىلچىمۇ تارتىشمىدى.

گۇلئايىم:

سىزنىڭ ئەركىنلىك، ئازادلىق، باراۋەرلىك ھەققىدىكى شوئارلىرىڭىز باشقىلارنىڭ ئەركىنى، ئازادلىقىنى بوغۇش ئۈچۈنمىدى؟ غۇرۇرىنى پايخان قىلىش ئۈچۈنمىدى؟ ساختا باراۋەرلىك ئۈستىگە قۇرۇلغان ھاكىملىق ئۇزاق مۇددەت ھۆكۈمران بولالمايدۇ. سۆكۈت ئىچىدىكى بويسۇنۇش ھامان قارشىلىققا قورساق كۆتۈرىدۇ.

ئىلىم ـ پەن ئۇچقاندەك تەرەققىي قىلىۋاتقان، مەنىۋى مەدەنىيەت ئىنسانلار تۇرمۇشىنىڭ ئايرىلماس بىر بۆلىكى ۋە قىزغىنلىق بىلەن ئىنتىلىدىغان ئېھتىياجى بولۇۋاتقان بۇ جەمئىيەتتە، ئاياللار ئۆزىنىڭ يۈكسەك ئەقىل ـ پاراسىتى، زېھنىي قابىلىيىتى ئارقىلىق جەمئىيەتكە، خەلققە، مىللەتكە تۆھپە قوشۇشى، شۇ ئارقىلىق جەمئىيەتتىكى ئاياللار ھەققىدىكى يامان خاھىشلارنى تۈگىتىشى كېرەك.

ئاياللار قول ھۈنىرى ئارقىلىق ئائىلە بېزەش، مودا قوغلىشىپ كىيىنىش، ئەرلىرىنى باشقۇرۇش، زېھنىي قابىلىيىتىنى ئائىلىگىلا سەرپ قىلىشتىن ئىبارەت بىر قاتار

ئىشلارنى ئۆز ئازادلىقىنى قولغا كەلتۈرگەنلىك، ئەرلەر بىلەن باراۋەر بولغانلىق، ھوقۇقىنى، غۇرۇرىنى قوغدىغانلىق دەپ چۈشىنىدىكەن، ئۇنداقتا بۇ ئۇلارنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ چوڭ پاجىئە.

گۈلئايىم، مەن سىزنى ھەرگىزمۇ بۇنداق تار رامكا ئىچىدە دەپ ئويلىمايمەن. مەن سىزنىڭ ۋۇجۇدىڭىزدا يۈكسەك، گۈزەل بىر ئالىيجاناب غايىنىڭ بارلىقىغا ئىشىنىمەن. چۈنكى، سىز ئاز بىر قىسىم چاكىنا ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ تىپى بولۇپ قېلىشنى خالىمايسىز.

گۈلئايىم، ئۆز قەدىر ـ قىممىتىڭىزنى بىلىشىڭىزنى، نەزىرىمدىكى ئىززەت ـ ئابرۇيىڭىزنى چۈشىنىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن.

يەتتىنچى خەت

گۈلئايىم:

بۇ راستلا مېنىڭ سەۋەنلىكىم ئەمەس. بۇ بىر تاسادىپىيلىق، مەن ئۇ خەتنى سىزنى كۆرسىكەن دەپ يانچۇقۇمغا سېلىۋالغىنىم يوق. شۇنداقلا، ئۇ خەتنى ۋە ئۇ خەتنىڭ ئىگىسىنى سىزگە كۆز ـ كۆز قىلماقچىمۇ ئەمەسمەن ھەم ئۇ خەتنىڭ ئىگىسى بىلەن بۇ ئىككى يىلدىن بېرى خەت ـ ئالاقىمۇ قىلىشمىغان. ئۇنىڭدىن ماڭا تۈيۈقسىز خەت كېلىپ قېلىشىمۇ، ئۇنىڭ ماڭا خەت يېزىشىمۇ، مەن ئۇ خەتنى ئىشخانامغا قويۇپ قويماي، يانچۇقۇمغا سېلىپ قېيىشىڭىزغا كېلىشىمۇ، سىزنىڭ چاقچاق قىلىپ مەقسەتسىزلا يانچۇقۇمنى ئاختۇرۇپ ئۇ خەتنى تېپىۋېلىشىڭىزمۇ پۈتۈنلەي تاسادىپىيلىق، تەقدىرنىڭ ھۆكمى بىلەن شۇنداقلا توغرا كېلىپ قالغان ئىشلار...

بەلكىم ھازىر خەتنىڭ ئىگىسى بىلەن مېنىڭ مۇناسىۋىتىمنى بىلگۈڭىز كېلىدىغاندۇر. بىلىمەن، ئىككى كۈندىن بېرى

كاللىكىزدىن تۇرلۇك ـ تۇمەن خىياللار كەچتى. نەرۋىكىز ھەددىدىن زىيادە چارچىدى. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئاشۇ خەت ـــ سىز يانچۇقۇمدىن تېپىۋالغان ئاشۇ بىر پارچە خەت كەلتۇرۇپ چىقاردى. خۇددى كۆل سۈيىگە تاشلانغان بىر تال تاشتەك تىپتىنچ ھاياتىكىزدا داۋالغۇش پەيدا قىلدى.

بوپتۇ، مەن سىزگە ئۇ خەتنىڭ تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشىنى سۆزلەپ بېرەي.

خەتنىڭ ئىگىسى ـــ ئادىلەم بۇنىڭدىن بەش يىل ئىلگىرى شەھىرىمىزدىكى دارىلمۇئەللىمىن مەكتىپىگە ئوقۇشقا كەلگەن قىز ئىدى. ئۇ ئوقۇشقا كېلىپ بىر يىل بولغاندا، دوستلىرىمنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق ئۇنىڭ بىلەن تونۇشۇپ قالغانىدىم. كىشىلىك تۇرمۇش، ھايات، جەمئىيەت ھەققىدىكى قاراشلىرىمىزنىڭ ئوخشاشلىقى ۋە كىتابخۇمارلىقىمىز بىزنى تەبىئىي ھالدا يېقىنلاشتۇردى. ئادىلەم كىتابقا، بولۇپمۇ ئەدەبىي كىتابلارغا ئىنتايىن ئامراق ئىدى. ئوقۇغان كىتابلىرىدىن ئالغان تەسىراتلىرىنى خاتىرە قالدۇراتتى. ئۇ تەكتۇشلىرى ۋە ساۋاقداشلىرىغا ئوخشاش مودا قوغلىشىپ كىيىم كىيمەيتتى. پەرداز ـ گىرىم بۇيۇملىرىنى ياقتۇرمايتتى. زىبۇ ـ زىننەتلەرگە قىزىقمايتتى. رەتلىك، ئاددىي كىيىنىپ، ئېشىنغان پۇللىرىغا كىتاب سېتىۋالاتتى. بىز بىر يەرگە كەلسەكلا ئوقۇغان كىتابلىرىمىزدىن ئالغان تەسىراتلىرىمىز ھەققىدە ئورتاقلىشاتتۇق. گاھى ۋاقىتلاردا كۆزقاراشلىرىمىز بىر يەردىن چىقمىسا، تېخى مۇنازىرىلىشىپمۇ قالاتتۇق. ئادەتتىكى ۋاقىتلاردا تارتىنچاق، كەم سۆز، ئېغىر ـ بېسىق كۆرۈنىدىغان بۇ قىز ئىلمىي مۇنازىرىلەرگە دۇچ كەلگەندە يېتىشكەن بىر ناتىققا ئايلىناتتى. ھەرگىز تارتىنىپ، قىزىرىپ ئولتۇرمايتتى. يۇز ـ خاتىر، يول قويۇش دېگەنلەرنىمۇ ئۇنتۇپ قالاتتى. قارشى تەرەپنى ئۆزىنىڭ يوللۇق، پاكىتلىق، ئىشەنچلىك ئىلمىي نەزەرىيەۋى ئاساسقا ئىگە سۆزلىرى ئارقىلىق قايىل قىلىشقا تىرىشاتتى.

ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن قىزلارغا خاس ئەدەپ ـ ئەخلاق، جەلپكارلىق بىلەن يىگىتلەرچە جەسۇرلۇق، شىجائەت تەڭ تېپىلاتتى.

ئادىلەمنىڭ ئوقۇش پۈتكۈزۈشىگە يېرىم يىل قالغاندا، ئۇنى ھەقىقەتەن ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىمنى ھېس قىلدىم. يوشۇرۇن كۆيۈش، ئىشقىمنى ئىزھار قىلالماسلىق ۋۇجۇدۇمنى كېچە ـ كۈندۈز تاتلىق ئازابلايتتى.

بىر يەكشەنبە كۈنى ئادىلەم مېنى ئالايىتەن ئىزدەپ كەلدى.

ـــ ئەتە پىراكتىكىغا چىقىدىكەنمىز، شۇڭا سىز بىلەن خوشلىشۇالاي دەپ كەلدىم، ـــ دېدى ئۇ ئىشىكتىن كىرىپلا.

ئۇنى كۆرۈپلا خۇشاللىق يامرىغان ۋۇجۇدۇم بۇ سۆزنى ئاڭلاپلا بىر دەقىقە مۇزلىغاندەك بولدى. ئۇنى قېشىمدىن بىرسى ھازىرلا تارتىۋېلىپ، يىراق بىر يەرگە ئەكېتىدىغاندەك خاتىرجەملىكىم بۇزۇلۇپ، يۈرىكىم رىتىمىنى بۇزۇپ سوقۇشقا باشلىدى. مانا ئەتىلىكە ئۇنىڭدىن كەم دېگەندە ئىككى ئاي ئايرىلىپ كېتىدىكەنمەن، ۋۇجۇدۇمدا بۇنچىلىك ئايرىلىشقا بەرداشلىق بەرگۈدەك چىدام ـ غەيرەت بارمىكىن، بۇنىمۇ بىلمەيمەن.

مەن نېمەدەپ گەپ باشلىشىمنى بىلەلمەي، ئۇنىڭ ئالدىغا چاي قۇيغاچ ئاغزىمغا كەلگىنىچە:

ـــ دېمەك، ئوقۇشىڭىز پۈتۈپ، جەمئىيەتكە چىقىدىغان ۋاقتىڭىزمۇ ئاز قاپتۇ، ـــ دېدىم.

ـــ ناھايىتى ئىككى يېرىم ئايلا ۋاقىت قالدى، ـــ دېدى ئۇ خاتىرجەملىك بىلەن، ـــ پىراكتىكىنى تۈگىتىپ قايتىپ كەلسەكلا، ئىككى ھەپتە ئىچىدە ئوقۇشىمىز پۈتكۈدەك.

ئۇنىڭ تەلەپپۇزىدىن تېزرەك ئوقۇش پۈتكۈزۈشكە ئالدىراۋاتقاندەك، ئوقۇشنىڭ پۈتۈشىگە ئاز قالغانلىقىدىن خۇشال بولۇۋاتقاندەك بىر خىل ئالامەتلەر چىقىپ تۇراتتى.

ـــ بەك خۇشال كۆرۈنىسىزغۇ، ئادىلەم؟ بۇ كەيپىياتىڭىز ئوقۇش پۈتكۈزۈش بىلەن مۇناسىۋەتلىكمۇ قانداق؟

ـــ نېمىشقا خۇش بولمىغۇدەكمەن، ئەتىدىن باشلاپ مەنمۇ

ئوقۇتقۇچى دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشىمەن. يەتتە يېشىمدىن باشلاپ تاكى بۇگۈنگىچە مەنمۇ ئۇستازلىرىمنى ھۆرمەت بىلەن «مۇئەللىم» دەپ چاقىرىپ كەلگەن بولسام، ئەمدى مېنىمۇ نۇرغۇن سەبىيلەر «مۇئەللىم» دەپ ھۆرمەت بىلەن چاقىرىدىغان بولدۇ. ئىككى يېرىم يىلدىن بېرى ئوقۇتقۇچىلىرىم ئاغزىدىن توپلىۋالغان كۆڭۈل خەزىنەمدىكى دۇردانىلەرنى ئىلىمگە تەشنا سەبىيلەر ئالدىغا تۇنجى قېتىم تۆكۈشكە باشلايمەن. يەنە ئىككى يېرىم ئايدىن كېيىن رەسمىي ئوقۇتقۇچى بولىمەن، جەمئىيەت سېپىگە پۈتۈن ئادەم بولۇپ قېتىلىمەن. شۇڭا، ئەلۋەتتە خۇش بولىمەن ـ دە، ـــ ئۇ سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە، چىرايىمغا راسا بىر قارىۋېلىپ سورىدى، ـــ ئەجەبا، سىزنىڭ كۆڭلىڭىز بەكمۇ يېرىم كۆرۈنىدۇغۇ؟

مەن كۆڭلۈمنى ئىزھار قىلىدىغان بۇنداق ياخشى پۇرسەتنى پەقەتلا قولدىن بېرىۋەتكۈم كەلمىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ جاۋاب بەردىم.

ـــ نېمىشقا كۆڭلۈم يېرىم بولمىسۇن؟ سىزدىن ساپمۇساق ئىككى ئاي ئايرىلىپ قالىدىغان تۇرسام.

جاۋابىمنى ئاڭلاپ ئۇ ژىللىدە قىزاردى ـ دە، يەنە سورىدى.

ـــ نېمە غەم قىلىسىز؟ مېنىڭسىزمۇ دوستلىرىڭىز كۆپقۇ سىزنىڭ.

ـــ بىراق، سىز ئۇ دوستلىرىمغا ئوخشىمايسىز، مەن سىزنى باشقىچە بىر دوستۇم ئورنىدا ياخشى كۆرىمەن. چۈشىنىشىڭىز كېرەك، بۇنداق دوستتىن ئايرىلىشقا ئادەمنىڭ يۈرىكى ئىككى ئاي ئەمەس، ئىككى كۈنمۇ چىدىمايدۇ.

ئادىلەم سۆزۈمنى ئاڭلاپ، پىيالىدىكى چايغا قاراپ ئولتۇرۇپلا كەتتى. ئۇنىڭ نېمىنى ئويلاۋاتقانلىقىنى، ئىچكى دۇنياسىدا قانداق داۋالغۇش بولۇۋاتقانلىقىنى، رەڭ سۈركەپ قويغاندەك قىزىللىق يامرىغان چېھرىسىدىن پەقەتلا قىياس قىلالمىدىم. لېكىن، ئۇنىڭ سۈكۈت قىلىپ تۇرغان پۇرسىتىنى غەنىيمەت

بىلىپ، كۆڭۈل سىرىمنى پاك - پاكىز تۆكتۈم.

— راست، ئادىلەم، سىزنى ياخشى كۆرىمەن. بۇنىڭغا خېلى ئۇزاق بولدى. بىلمىدىم، سىز مېنى ياخشى كۆرەمسىزكىن؟ — مەن ئۇنىڭ بارغانسېرى توق ئانار چېچىكى رەڭ ئالغان جامالىغا قاراپ، دەرھال سۆزۈمنىڭ تېمىسىنى يۆتكىدىم، — ئەپۇ قىلىڭ، هاياجانلىنىپ كېتىپ، كۆڭلۈمدىكىنىڭ هەممىسىنى دەۋەتتىم، مەندىن رەنجىپ...

— ياق، ياق، ئۇنداق دېمەڭ، — ئۇ دەررۇلا گېپىمنى تارتىۋالدى، — بىز تونۇشۇپ، ئارىلىشىپ ئۆتكىلى شۇنچىۋالا ئۇزاق ۋاقىت بولدى، ئەجەب ئەمدى ...

ئادىلەم گېپىنىڭ ئايىغىنى توختىتىۋالغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى شۇ زامانلا پەملىۋالدىم.

— ئەسلىدە سىزگە ئۆز ۋاقتىدىلا دېمەكچىدىم، لېكىن سىزنىڭ تېخىچىلا ئوقۇغۇچى ئىكەنلىكىڭىزنى نەزەرگە ئېلىپ، هېسسىياتىمنى ۋاقتىنچە تىزگىنلەپ تۇردۇم. مانا ئەمدى سىزمۇ جەمئىيەتكە چىقىش ئالدىدا تۇرۇپسىز. هازىر كۆڭلۈمنى ئىزهار قىلىۋالمىسام، كېيىن بۇنداق پۇرسەتنىڭ كەلمىكى تەس ئوخشايدۇ، شۇڭا...

— بۇگۈن ئالايىتەن ئالدىڭىزغا كېلىپ پۇرسەت يارىتىپ بەرمىگەن بولسام، يەنە ساقلايدىكەنسىز - دە، — ئۇ شۇلارنى دېدى - دە، ئوماققىنا كۈلدى. ئۇنىڭ بۇ كۈلكىسى ئارىمىزدىكى تارتىنىش، ئەيمىنىش، قورۇنۇش ... لارنى پۈتۈنلەي يوقىتىۋەتتى.

— هە ... بۇ ... بۇ ... — ئاغزىم گەپكە كەلمەيتتى، لەۋلىرىم تىترەيتتى. يۈرىكىم بولسا هاياجاندىن دۈكۈلدەيتتى.

— بولدى، سۆزلىمىسىڭىزمۇ يۈرىكىڭىزنى چۈشەندىم. مەن تېخى سىزنىڭ سۆيگۈڭىزگە ئېرىشەلمەي قالارمەنمىكىن دەپ ئەنسىرىگەنىدىم. قېنى ئىكەن دېسىڭىزمۇ مەيلى. راست گەپنى قىلاي، مەنمۇ سىزگە خېلى ئۇزاقتىن بېرى ئاشىق.

ئۇنىڭ كۇلۇپ تۇرغان چېھرىسىگە، سۆيگۈ ھېسسىياتلىرى بۇلدۇقلاپ تۇرغان تىنىق كۆزلىرىگە قاراپ ھاياجىنىمنى بېسىۋالالمىدىم. زىلۋا قامىتىنىڭ قانداقسىغا قوينۇمغا كىرىپ قالغانلىقىنى ئۆزۈمۇ سەزمەپتىمەن.

ــ ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ، دىلمۇرات. ئاتا ـ ئانىڭىزنىڭمۇ بىز بىلەن بىللە مۇشۇ ھويلا ئىچىدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېسىڭىزدىن چىقارماڭ.

قىزنىڭ مەيدەمدىن يەڭگىلگىنە ئىتتىرىشىدىن ئېسىمنى يىغدىم. تېخى سۆيۈشكە ئۇلگۈرمىگەن لەۋلىرىمنى قىيمىغان ھالدا تەمشىدىم. بىلەكلىرىمنى قىزنىڭ كۆكۈل خاھىشىغا زورلاپ بويسۇندۇرۇپ، نازۇك بېلىدىن تەستە ئاجراتتىم.

ــ مەكتەپكە كېتەي، سەپەر تەييارلىقىنى قىلمىسام بولمايدۇ، ــ دېدى ئادىلەم مېڭىشقا تەرەددۇتلىنىپ.

خېلى كەچ بولۇپ قالغانىدى. كۆڭلۈم ئايرىلىشقا قىيمىسىمۇ، خوشلىشىشقا مەجبۇر بولدۇم.

ــ سىزنى يوقلاپ بارسام بولامدۇ؟ ــ سورىدىم ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشۇېتىپ.

ــ ئەلۋەتتە، ــ دېدى ئۇ تاتلىققىنا كۇلۇپ، ــ مەن بېرىپلا پىراكتىكىغا چۈشكەن مەكتەپىمىدىن سىزگە خەۋەر بېرىۋېتىمەن. لېكىن، ئىككى ـ ئۈچ پارچە يېڭى كىتاب ئالغاچ بېرىشنى ئۇنتۇپ قالماڭ.

بىزنىڭ سۆيگۈمىز ئەنە ئاشۇنداق باشلاندى. مېنىڭ ئەمدىكى ئارزۇيۇم، ئادىلەمنىڭ پىراكتىكىسى تېزرەك تۈگىسە، مۇشۇ شەھەرگە خىزمەتكە تەقسىم قىلدۇرۇپ، تېزرەك ۋىسال شارابىنى ئىچىش ئىدى. شۇڭلاشقا، ئادىلەمنىڭ مەسلىھەتىگە سالمايلا، نەۋرە ئاكام ۋە دوستلىرىمنى يول ماڭدۇرۇپ يۈرۈپ، مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ سەمىگە سېلىپ قويدۇم. چۈنكى، ئادىلەم M ناھىيەسىدىن ئىدى. بۇ ئىشقا بۇرۇنراق يول مېڭىپ قويمىسام، ئۇنى ئۆز يۇرتىغا خىزمەتكە تەقسىم قىلىۋېتىشى

مۇمكىن ئىدى.

ئادىلەم پىراكتىكىسىنى تاماملاپ كەلگەن كۇننىڭ ئەتىسىلا ھەممە ئەھۋالنى ئېيتتىم. لېكىن، ئۇ گېپىمنى ئاڭلاپ جىمىپلا كەتتى.

— نېمە بولدىڭىز؟ جىمىپلا كەتتىڭىزغۇ؟ — سورىدىم ئۇنىڭدىن، — ياكى مەن بىلەن توي قىلغۇڭىز يوقمۇ يا؟

— ئاغزىڭىزنى ئۇشۇتمەڭا، — دېدى ئۇ مەيۇسلۇك بىلەن، — چۈشىنىشىڭىز كېرەك، خىزمەت تەقسىماتىمنى بۇ ناھىيەگە تەقسىم قىلدۇرۇشقا ئۆز ئالدىمغا بىرنەرسە دېيەلمەيمەن. بۇ ئىشتا ئاتا ـ ئانامنىڭ رازىلىقىنى ئېلىشىم كېرەك.

— يالغۇز خىزمەت تەقسىماتىنىلا ئەمەس، توي ئىشىمىزدىمۇ شۇلارنىڭ رازىلىقىنى ئېلىشىڭىز كېرەك تېخى، — دېدىم مەن بوشاشقان ھالدا.

بىردىنلا كەيپىياتىم تۆۋەنلەپ كەتتى. كۆڭلۈم نېمىشقىدۇر يېرىم ئىدى. خۇددى بىرەر كىلىشمەسلىك، بەختسىزلىكنىڭ شەپىسىنى سەزگەندەك يۈرىكىم ئەنسىز سوقاتتى.

— بولدىلا، ھېچنېمىدىن ـ ھېچنېمە يوقلا كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭا، دىلمۇرات، — دېدى ئۇ ماڭا تەسەللى بېرىشكە تىرىشىپ، — مېنى ئەيىبلىمەڭ، بۇ ئىشتا راستلا مەن ئامالسىز. توي، خىزمەت ئىشى ئاددىي ئىش ئەمەس، بۇ ئىشتا چوقۇم ئاتا ـ ئانامنىڭ رازىلىقىنى ئالمىسام بولمايدۇ.

ئۇنىڭ ئىشەنچ نۇرلىرى بالقىپ تۇرغان تىنىق كۆزلىرىدىن يۈرىكىمگە تەسەللى تاپتىم ـ دە، ئىلاجسىز ئۇنىڭ تەلىپىگە قوشۇلدۇم. قوشۇلمايمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. چۈنكى مەن، بىز ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ مۇھەببەتلىشىش ئەركىنلىكىمىز بولسىمۇ، توي قىلىش ئەركىنلىكىمىزنىڭ يوقلۇقىنى ئوبدان بىلەتتىم. راست ـ دە، نۇرغۇن ياشلار مۇھەببەتلەشكەندە ئاتا ـ ئانىسىنىڭ مەسلىھەتىگە قۇلاق سالمايلا كۆڭۈل خاھىشى، ئۆز ئىختىيارىچە مۇھەببەتلىشىدۇ. لېكىن،

مۇھەببىتى تەرەققىي قىلىپ، مېۋە بېرىش باسقۇچىغا يەتكەندە چوقۇم ئاتا ـ ئانىسىنىڭ رۇخسىتىنى ئېلىشى شەرت. ئۇلارنىڭ ئۆز ئالدىغا توي قىلىشنى بېكىتىش ھوقۇقى يوق. ئاتا ـ ئانىسى رۇخسەت قىلمىسا، توي قىلىپ ۋىسال شارابىنى ئىچىش مەڭگۈ مۇمكىن ئەمەس. بۇ ئۇزاق تارىخىي جەريانىدا شەكىللەنگەن، چېقىلغىلى بولمايدىغان مۇقەددەس قانۇن. جۇمھۇرىيەت قۇرۇلغان قىرىق يىلدىن بېرى نىكاھ قانۇنى تۈزۈلۈپ يولغا قويۇلغان، ئەركىن مۇھەببەت، ئەركىن نىكاھ قانۇنىنىڭ ھامىيلىقىغا ئېرىشىپ، كەڭ تۇردە تەشۋىق قىلىنغان بولسىمۇ، لېكىن بىر قىسىم ئاتا ـ ئانىلار پەرزەنتلىرىنىڭ نىكاھلىنىش ھوقۇقىنى يەنىلا ئۆز قوللىرىدا تۇتۇۋاتاتتى. كۆرۈنۈشتە ئەركىگە قويۇپ بەرگەندەك قىلغان بىلەن، ھالقىلىق پەيتتە «دېموكراتىيە»نى مەركەزلەشتۈرۈپ، پەرزەنتلىرىنى يەنىلا ئۆزلىرىنىڭ خاھىشىغا بويسۇنۇشقا مەجبۇرلاۋاتاتتى.

ئادىلەم كېتىپ توپتوغرا بەش كۈن ئۆتكەندە قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى يىغىدىن قىزىرىپ كېتىپتۇ. ئانارەڭ مەڭزى بېھەدەك سارغىيىپ كېتىپتۇ. ۋۇجۇدى يۇلۇپ تاشلىۋەتكەن گىياھتەك سولۇپتۇ. ئۇ مېنى كۆرۈپلا بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. نازۇك قەددى ياپراقتەك تىترىدى، ئۇنىڭ تۇرقىغا قاراپلا ئىشىنىڭ ئوڭغا تارتمىغانلىقىنى چۈشەندىم. يۈرىكىم پىچاقتا كەسكەندەك ئېچىشىپ ئاغرىدى. ۋۇجۇدۇمغا گۈررىدە يىغا ياماشتى. لېكىن، قانداق قىلاي؟ ئادىلەمگە قوشۇلۇپ يىغلاشنىڭ ئورنى يوق ـ دە. ئۆزۈمنى قاتتىق تۇتۇۋېلىپ ئۇنىڭغا تەسەللى بەردىم:

ـــ بولدى، كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ. بىز باشقىچە بىر ئامالىنى قىلايلى.

ئۇ بىرئازدىن كېيىن يىغىسىنى توختاتتى. ئۆكسۈپ تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلىدى:

ـــ مېنى كەچۈرۈڭ، دىلمۇرات، ئاتا ـ ئانام توي ئىشىمىزغا پەقەتلا قوشۇلمىدى. ئۇلارغا چۈشەندۈردۇم، يالۋۇردۇم، لېكىن

ئۇلار ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇۋالدى. ئاخىر ئۇلارنى كۆندۈرۈشكە كۆزۈم يەتمىگەندىن كېيىن قايتىپ كەلدىم.

— ئەمدى قانداق قىلسام بولار؟ — سورىدىم ئۇنىڭدىن بىرەر ئەقىل كۆرسىتىپ قالارمىكىن دەپ.

— مەنمۇ بىر ئامال تاپالمىدىم.

ئادىلەم ئەنە ئاشۇنداق مۇجمەللا جاۋاب بەردى. مەن ھازىر پۈتكۈل ئۇمىدىمنى ئادىلەمگىلا باغلىغانىدىم. گەرچە ئۇ خىزمىتىنى مۇشۇ يەرگىلا تەقسىم قىلدۇرۇۋېلىپ، تويىنى قىلىۋالساق مۇرادىمىزغا يېتىشىمىزگە ھېچقانداق توسالغۇنىڭ يوقلۇقىنى بىلسىمۇ، لېكىن ئاتا ـ ئانىسىغا قىيالمايۋاتاتتى. ئاتا ـ ئانىسىنىڭ كۆڭلىنى ئايىپ، ئۇلارنىڭ نازۇك، ئاجىز يۈرىكىنى ئازابلاشنى خالىمايۋاتاتتى. مەن بىر ئوتنىڭ ئارىسىدا قالغان بولسام، بىچارە ئىككى ئوتنىڭ ئارىسىدا قىينىلىۋاتاتتى. مەن خېلى كۆپ ئويلىنىپ، ئاخىر سۆكۈت قىلىپ تۇرۇشنى مۇۋاپىق كۆردۈم. چۈنكى، ئادىلەمنى ئاتا ـ ئانىسىدىن ئايرىلىپ كېتىشكە زورلاشقا مېنىڭمۇ يۈزۈم چىدىمايتتى.

مانا مۇشۇنداق قىلىپ پەيت ئۆتۈپ كەتتى. ئادىلەمنىڭ خىزمەت تەقسىماتىنى ئېلىپ ئۆز يۇرتىغا، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قېشىغا كەتتى.

— مېنى كۇتۇڭ، دىلمۇرات، ئاتا ـ ئانامنى قايىل قىلىپ چوقۇم قايتىپ كېلىمەن.

مانا بۇ ئادىلەمنىڭ ئايرىلىش ئالدىدا كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ تۇرۇپ بەرگەن ۋەدىسى ئىدى. مېنىڭ بارلىق ئۇمىد ـ ئارزۇيۇم مۇشۇ ۋەدىگىلا باغلىنىپ قالغانىدى. بىراق، يېرىم يىل ئۆتكەندە ئادىلەمدىن بىر پارچە خەت تاپشۇرۇۋالدىم. خەتتە: «دىلمۇرات، پەقەت ئىلاج قىلالمىدىم. تەقدىرگە تەن بېرەيلى» دېگەن ئىككى جۈملە خەت يېزىلغانىدى. مەن ئادىلەمنىڭ ئىرادىسىنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنچە تېز بوشاپ كەتكەنلىكىنى تاكى مۇشۇ كەمگىچە بىلەلمەي كەلگەنىدىم. مانا ئۇلۇشكۇن ئۇنىڭدىن خەت

تاپشۇرۇۋالدىم. ئەسلىدە ئۇ مېنى يالغۇز مۇڭلىنىپ يۈرمەي، باشقا بىرەر قىز بىلەن توي قىلىۋالسۇن دەپ ئويلاپ، تەقدىرگە تەن بەرمەكچى بولغانىكەن. يېقىندا، ساۋاقداشلىرىدىن مېنىڭ ئىككى يىلدىن بېرى تېخىچىلا توي قىلماي يۈرگىنىمنى ئاڭلاپ ماڭا ئۇ خەتنى يېزىپتۇ. ئۇمۇ تېخىچىلا ياتلىق بولماپتۇ. ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى ئاخىر ياتلىق بولۇشقا كۆندۈرەلمەي، مەن بىلەن توي قىلىشقا قوشۇلۇپتۇ. خەتنىڭ مەزمۇنى ئەنە ئاشۇلاردىن ئىبارەت.

ئەمدى ئۆزۈمگە كەلسەم، سىز بۇ بىر يىلدىن بېرى يۈرىكىمدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدىڭىز. ھازىر قەلبىمدە ئادىلەم بىلەن بىللە ئۆتكۈزگەن ئاشۇ قىسقىغىنا سۆيگۈ خاتىرىمىزنىڭ ئۇنتۇلماس يادنامىسىلا بار. ھەقىقىي سۆيگۈم يەنىلا سىزگە تەئەللۇق. بىراق، سىز مېنىڭ كۆڭلۈمنى راستلا چۈشەنمىدىڭىز. خەتنى يانچۇقۇمدىن ئالدىڭىز ـ دە، كونۇبۇرتتىكى ئادرېسقا كۆز يۈگۈرتۇش بىلەن تەڭ، تەستىكىڭىز يۈزۈمگە ئىككى قېتىم ئۇرۇلۇپ بولدى.

ـــ ھۇ يۈزى قېلىن، بۇنىڭغا نېمە دەيسىز ئەمدى؟

گەرچە ئاۋازىڭىز يۇمشاق چىققان بىلەن، كۆزلىرىڭىز يۈرىكىمگە نەيزەت بىلەن نەشتەر سانجۇاتاتتى.

ـــ گۇلئايىم، بۇ ...

تۇيۇقسىز تەگكەن تەستەك زەربىسىدىنمۇ ياكى غەزەپلىك ئەلپازىڭىزدىنمۇ، ئەيتاۋۇر ئاغزىم گەپكە كەلمىدى. كۆزلىرىم گۇناھكارلارچە يەرگە تىكىلدى.

ـــ ئاۋۋال خەتنى ئوقۇپ بېقىپ بىرنېمە دەڭ. مەن راستلا گۇناھسىز.

ـــ نېمە؟! مەن تېخى ئۇ پاسكىنىنىڭ ئىپلاس خېتىنى ئوقۇمدىم؟ ـــ سىز ھەممە توقۇمنى قارىڭىزغىلا ئالدىڭىز، ـــ تۇتۇڭ، كۆزۈمدىن يىتتۈرۈڭ بۇ ئىپلاس خەتنى، سىزگە قىلغان شۇنچىۋالا ئەقىدەمگە ئاخىر مانا مۇشۇنداق جاۋاب قايتۇرىدىغانلىقىڭىزنى ئويلىماپتىكەنمەن.

ـــ گۈلئايىم...

ـــ بولدى، سۆزلىمەيلا قويۇڭ، ـــ سىز مېنى پەقەتلا ئېغىز ئاچقىلى قويمىدىڭىز. كىرپىكلىرىڭىزدە ياش تامچىلىرى گۈل بەرگىدىكى شەبنەمدەك يالتىرايتتى. ئاۋازىڭىز ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ چىقاتتى، ـــ ئۆزىڭىزنى ھەرقانداق ئاقلاشلىرىڭىزنى ئاڭلىغۇم يوق. سىز ئەڭ ياخشىسى، مېنى يالغۇز قالدۇرۇڭ.

مەن ئۆتۈنۈشىڭىزگە ئۇن ـ تىنسىز قوشۇلدۇم. ۋۇجۇدۇم تۇگمەن تېشى ئېسىپ قويغاندەك ئېغىر ئىدى.

سەككىزىنچى خەت

گۈلئايىم:

ئايالار، بولۇپمۇ سىز دېمەتلىك قىزلارنىڭ ھەممىسى، ئايالارنىڭ جەمئىيەتتىكى ئورنىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، ئەقلىي قابىلىيىتىنى تولۇق ئىشقا سېلىش ئۈچۈن ئورۇن، شارائىت ھازىرلاش ھەققىدە بولدى دېگۈچە سۆزلىشىپ، جەمئىيەتنىڭ ئېتىبار بىلەن قارىشىغا ئېرىشەلمىگەنلىكىدىن دادلىشىدۇ. مۇشۇ ئەسىرنىڭ 90 ـ يىللىرىدىمۇ يەنىلا ئەرلەر ئەزىز، ئايالار خار بولۇۋاتىدۇ دەپ، قورساق كۆپۈكى قىلىشۋاتىدۇ. گەرچە ئۇلار ئاجايىپ يۇكسەك غايىلىرىنى، گۈزەل ئارمانلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن شەرت ـ شارائىتنىڭ يوقلۇقىنى ئەپسۇسلىنارلىق بىلەن ئىزھار قىلىشسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئايرىم بىر قىسمى ئاشۇ غايىلىرىنى، ئارمانلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن قىلچىلىك تىرىشمايدۇ. ھايات، كەلگۈسى، ئەۋلاد، مىللەتنىڭ تەقدىرى ھەققىدە ھەرگىز باش قاتۇرۇشمايدۇ. ئىلىم ـ مەرىپەت، كەسىپ، ئىجادىيەت ھەققىدە ئىزدەنمەيدۇ. بەش يۈز مىڭدىن ئارتۇق نوپۇسقا ئىگە مۇشۇ ناھىيەدىمۇ يۇقىرى دەرىجىلىك ئۇنۋان ئالغان ئۇيغۇر ئايالىرىدىن بىرسىمۇ يوق ئىكەن. ئوتتۇرا دەرىجىلىك كەسىپى ئۇنۋانغا ئېرىشكەنلەرمۇ

ئاران بارماقتا سانىغۇدەكلا ئىكەن.

پۈتكۈل ناھىيە بويىچە نەچچە ئون مىڭ ئايال خىزمەتچىگە نىسبەتەن يوق ھېسابتىكى بۇ رەقەملەر ئادەمنى چوڭقۇر ئويغا سالماي قالمايدۇ.

گۈزەللىككە ئىنتىلىش، گۈزەللىكنى سۆيۈش، گۈزەللىككە ئەھمىيەت بېرىش مىللىتىمىز ئاياللىرىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىۋى ئادىتى. لېكىن، ھازىر جەمئىيىتىمىزدە نوقۇل تاشقى گۈزەللىكنىلا قوغلىشىپ، كۆپلەپ بىلىم ئىگىلەپ، كەسىپتە نەتىجە قازىنىشنى خىيالىغا كەلتۈرۈپ قويمايدىغان قىز ـ ئاياللارمۇ خېلىلا بار. ئۇلارنىڭ بىرىنچى بولۇپ قىزىقىدىغىنى زىبۇ ـ زىننەتلەر، ئىككىنچى بولۇپ قىزىقىدىغىنى مودا كىيىملەر، ئۈچىنچى بولۇپ قىزىقىدىغىنى مەنىۋى خۇشاللىق ۋە كۆڭۈلدىكىدەك جورا، ئاندىن ئائىلە ۋە بالا ...

ئەھۋال شۇنچىلىك تۇرسا، جەمئىيەتتە ئاياللارنىڭ ئورنىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇش دېگەنلەردىن قانداقمۇ سۆز ئاچقىلى بولسۇن؟! بۇنداق ئاياللارنىڭ جەمئىيەتكە، مىللەتكە زادى قانچىلىك پايدىسى تېگىدۇ؟ ئاياللىرى قانچىلىك ئىلىمخۇمار، مەدەنىيەتلىك، سەۋىيەلىك بولسا، شۇ مىللەت ئاسان قۇدرەت تاپىدۇ. دۇنيادىكى زامانىۋى، ئىلغار مىللەتلەر قاتاردىن ئورۇن ئالالايدۇ. لېكىن، ئىلىمخۇمار ئەمەس، بەلكى كىيىمخۇمار ئاياللار بىلەن مىللەتنىڭ ئىستىقبالىدىن، زامانىۋىلىشىشتىن ئېغىز ئېچىش ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس.

قەدىرلىك گۈلئايىم، سىزمۇ بۇ ئاياللارنىڭ سىرتىدا ئەمەس، بەش يىل يېزا ئىگىلىك ئىنستىتۇتىدا ئوقۇپ بىلىم ئالدىڭىز. خىزمەتكە چىققىنىڭىزغىمۇ ئۇچ يىل بولۇپ ئېشىپتۇ. قېنى دەپ بېقىڭا، سىز مۇشۇنچىۋالا نۇرغۇن ۋاقىتتا نېمە ئىش قىلدىڭىز؟ پۈتكۈل ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە ئەڭ چوڭ ھېسابلانغان مۇشۇ يېزا ئىگىلىك ناھىيەسى ئۈچۈن، مۇشۇ ناھىيەدىكى تۆت يۈز مىڭدىن ئارتۇق دېھقان قېرىنداشلار ئۈچۈن قانداق پايدىلىق

تېخىنكا تۇرى سىناق قىلىپ باقتىڭىز؟ قانداق يېڭى سورت يېتىشتۇرۇپ بەردىڭىز؟ ھازىر دېھقانلارغا پايدىلىق بولغان قانداق تەتقىقات تۇرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىسىز؟ بۇ ئىشلار ھەققىدە كۆڭلىڭىزدە بىرەر سان بارمۇ، يوق؟ كېسىپ ئېيتالايمەنكى، كۆڭلىڭىزدە ھېچقانداق سان يوق. سىز بۇ ھەقتە پەقەتلا ئويلىنىپ باقمىدىڭىز، بۇ ئىشلارغا نىسبەتەن كالىلىڭىز قۇپقۇرۇق. سىزنى مۇتەخەسسىس دېسە، زىبۇ ـ زىننەتلەر ۋە پەرداز بۇيۇملىرىنىڭ جىڭ ـ جالىرىنى ئايرىشتا، كەشتە ئىشلەشتە، تور توقۇشتا، مودا كىيىملەرنى تالىلاشتا، تانسا ئويناشتا مۇتەخەسسىس دېسە بولىدۇ. غايە، ئارمان، ئايالىلار ئازادلىقى، ئايالىلارنىڭ جەمئىيەتتىكى ئورنى دېگەنگە ئوخشاش ئاتالغۇلار سىزنىڭ ئاغزىڭىزدىكى قۇرۇق شوئارلاردىن ئىبارەت.

تۇنۇگۈن ماڭا نېمە دېگەنلىكىڭىز ئېسىڭىزدىمۇ؟ بەلكىم ھازىر «دىلمۇراتقا نېمە دېگەن بولغىيدىم» دەپ بېشىڭىز قېتىپ كەتكەندۇر، شۇنداق، سىز ھەرقانچە باش قاتۇرسىڭىزمۇ نېمە دېگەنلىكىڭىزنى ھەرگىز ئېسىڭىزگە ئالالمايسىز. چۈنكى، سىزگە ئوخشاش قىزلارنىڭ ئاغزى بۇنداق ئەخمىقانە سۆزلەرنى قىلىشقا كۆنۈپ كەتكەن. شۇڭلاشقا، بۇنداق نادانلارچە ئېيتىلغان سۆزلەر ئېسىڭلاردا ھەرگىز تۇرمايدۇ. بوپتۇ، سىزنى كۆپ ئويغا سالماي نېمە دېگەنلىكىڭىزنى ئېيتىپ بېرەي.

تۇنۇگۈن ماڭا:

ــ ئىشخانىدا ئولتۇرۇپ كەشتە تىكىش، تور توقۇش ئىشلىرىغا ئىدارە مەسئۇللىرى يول قويمايدىغان بولۇۋالدى. قىلغىلى تۇرۇڭ ئىشمۇ يوق. بىكارچىلىقتىن زېرىكىپ كەتتىم، ــ دېدىڭىز.

ــ شەخسىي ئىش قىلغىلى قويماي زېرىكىپ كەتكەن بولسىڭىز، كىتاب كۆرۈشكىنىڭ رۇخسەت قىلار؟ ــ دەپ سوريدىم كۆڭۈل بۆلگەن ھالدا.

ــ ۋاي قويۇڭا، ــ دېدىڭىز سىز چىرايىڭىزنى پۈرۈشتۇرۇپ، ــ

كەسىپكە ئائىت كىتاب ـ ماتېرىياللارنى كۆرسەم بېشىم ئاغرىپ كېتىدۇ. ھۆكۈمەت تەييار مائاشنى بېرىۋاتقاندىكىن، ماتېرىيال كۆرىمەن دەپ كاللامنى ئۇپرىتىپ نېمە ئىش قىلىمەن؟

ــ ئۇنداقتا ئەدەبىي كىتابلارنى ئوقۇپ قويسىڭىزمۇ ھېسابقۇ؟

ــ ئەدەبىي كىتابلارنى ئوقۇسام تېخىمۇ ئىچىم پۇشۇپ كېتىدۇ. ئىشقىلىپ، خەت يازىدىغان، كىتاب ئوقۇيدىغان ئىشلار بىلەن پەقەتلا خۇشۇم يوق.

ئاغزىڭىزغا قاراپ تۇرۇپلا قالدىم. سىز بولسىڭىز ئاغزىڭىزدىن قانداق گەپ چىقىۋاتقانلىقىنى تۇيمايۋاتقانىدەك، يېڭىلا كۆپتۇرۇۋالغان بۇدۇر چاچلىرىڭىزنى تۇزەش بىلەن ئاۋارە ئىدىڭىز.

ــ ئۇنداقتا مەن ئەكىلىپ بەرگەن كىتابلارنىمۇ ئوقۇماپسىز ـ دە.

ــ ئۇ يەر ـ بۇ يەرلىرىنى ئوقۇپ باقتىم، ــ دېدىڭىز پەرۋاسىزلىق بىلەن، ــ مەن ئەزەلدىن كىتابقا قىزىقمايمەن.

ــ ئەمىسە نېمىگە قىزىقسىز؟

سىز سوئالىمنى ئاڭلاپ، كۆزۈمگە غەلىتىلا تىكىلدىڭىز ـ دە، نازلىنىپ بىرنى ھېجىيىش بىلەن هەممە گەپنى تۆگەتتىڭىز.

مەنمۇ سىزگە ئارتۇق گەپ قىلىشنى خالىمىدىم. گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتسام، سىز بىلەن قىزىرىشىپ قېلىشتىن ئېھتىيات قىلدىم. لېكىن، نېمە ئۈچۈندۇر سىزنى سىناپ باققۇم كەلدى. كاللامغا كەلگەن ئاددىي سوئاللاردىن بىرنەچچىنى سوراشقا باشلىدىم:

ــ بىلەمسىز، گۈلئايىم، ئاپتونوم رايونلۇق ئايالار بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى كىم؟

سىز سوئالنى ئاڭلاپ، بۇ سوئالنىڭ جاۋابى نېمىگە لازىم بولۇپ قالدى دېگەندەك، ئاغزىمغا بىرنەچچە دەقىقە قاراپ تۇردىڭىز ـ دە، چىرايلىق كۆزلىرىڭىزنى جاۋاب كۈتۈپ تۇرغان

كۆزلىرىمدىن ئەپقەچچىپ تۇرۇپ جاۋاب بەردىڭىز.

ــ كىم ئىدى، خۇدايىم؟ ئىسمى ئاغزىمىڭغا ئۇچىدا بار، لېكىن تاپالمايۋاتىمەن.

بەرگەن مۇجمەل جاۋابىڭىزنى تولۇقلاشنىڭ ئورنىغا يەنە سوئال سورىدىم.

ــ ئاماننىسا خېنىمنىغۇ بىلمىدىغانسىز؟

ــ مېنى شۇنچىۋالا دوّت چاغلاۋاتامسىز؟

بۇ قېتىم ماڭا كۆرەڭلىك بىلەن چەكچەيدىڭىز. مەن سىزنى جاۋاب بېرىشكە ئالدىراتتىم.

ــ ئەمىسە كىم ئۇ؟

ــ ئامانىسا خېنىم دېگەن مېنىڭ چوڭ ئانام، دادامنىڭ ئانىسى.

بۇ جاۋابىڭىزنى ئاڭلاپلا ئۆزۈمنى كۈلكىدىن توختىتىۋالالمىدىم. پۈتكۈل ۋۇجۇدۇمنى ئاچچىق، ناھايىتىمۇ ئاچچىق بىر كۈلكە چىرمىۋالدى. سىز مېنىڭ شاڭخو قىلىپ كۈلگەنلىكىمنى بىلىپ قىزىرىپ، بىرئاز گاڭگىراپ تۇرۇپ قالدىڭىز ـ ده، بىردىنلا تېرىكتىڭىز.

ــ راستقۇ، ئاماننىسا خېنىم دېگەن مېنىڭ... ــ بىردىنلا ئېسىڭىزگە بىر ئىش كەلگەندەك دەرھال گېپىڭىزنىڭ ئايىغىنى ئۆزگەرتتىڭىز ـ ده، ھېلىقى مەلىكە ئاماننىسا خېنىمنى دەمسىز، ئۇ دېگەن بۇرۇن يۇرتىمىزدا ئۆتكەن پادىشاھنىڭ خوتۇنى ئىكەنغۇ، دادىسى بىر ئوتۇنچى ئىمىش.

سىز مىللىتىمىز ئايالىرىنىڭ پەخرى بولغان بۇ بۇيۇك ئالىمدىن ئېپتىخارلىنىش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئۇنىڭ دادىسىنىڭ ناھايىتىمۇ كەمبەغەل ئوتۇنچى ئىكەنلىكىنى ئالاھىدە ئەسكەرتىپ مەسخىرە قىلىۋاتاتتىڭىز. ئۇلۇغ ئەجدادىمىزنى قاراپ تۇرۇپ ھاقارەتلەۋاتاتتىڭىز.

سىزدىن ياندۇرۇپ سوئال سورىمىدىم. ۋۇجۇدۇمنى قانداقتۇر بىر خىل ئېچىنىش، ئەپسۇسلىنىش تۇيغۇلىرى چىرمىۋالدى.

سىزگە ئوخشاش ئاتاقتا ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزگەن، ئەمەلىيەتتە، قورسقىدا قىلچىمۇ ئۇمىچى يوق قىزلاردىن پۈتكۈل ئاپتونوم رايونىمىز تەۋەسىدە يەنە قانچىسى باردۇر؟ شۇلارنى بىلگىلى، سانىنى ئالغىلى بولسا...

— جىمىپلا كەتتىڭىزغۇ؟ — دېدىڭىز بىردىنلا خىيالىمنى بۆلۈپ، — يۈرۈڭ، بۈگۈن «ئەتىرگۈل» رېستورانىدا ئۆتكۈزۈلىدىغان كۆڭۈل ئېچىلىكىنىڭ باشلىنىشىغا يېرىم سائەت قاپتۇ. بىللە بارىمىز دەپ ئىككى تال بىلەت تېپىپ قويغان. پۈخادىن چىققۇچە بىر تانسا ئويناپلى.

مەن سىزگە ئەگىشىپ ئىشىكتىن چىقتىم.

ئېيتاي، ئەي تالىپ ساڭا چەندان سۈخەن،
مەرىپەتسىز جىسمىمدۇر جانسىز بەدەن.

ئاتاقلىق كىلاسسىك ئۇيغۇر شائىرى خارابىتىنىڭ بۇ ئىككى مىسرا شېئىرىنىڭ ئاغزىمدىن قانداقسىغا ئۇنۇلۇك چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئۆزۈممۇ تۇيماي قاپتىمەن. لېكىن، سىز بۇنىڭغا پەرۋاىمۇ قىلمىدىڭىز.

توققۇزىنچى خەت

گۈلئايىم:

مۇھەببەتنىڭ قىممىتى راستلا پۇل بىلەن ئۆلچىنەمدۇ؟ تويلۇقنىڭ ئاز ـ كۆپلۈكى تويى بولغان قىزنىڭ ئىززەت ـ ئابرۇيى بىلەن مۇناسىۋەتلىكمۇ؟

سىز بۇ سوئاللارغا توغرا جاۋاب بېرىشكە قادىر ئەمەستەك قىلىسىز. بەلكىم سىز مۇشۇ قۇرلارنى ئوقۇۋېتىپ «دىلمۇرات مېنى شۇنچىۋالا دۆت چاغلايدىغان ئوخشايدۇ» دەپ مەندىن رەنجىپ قالارسىز. ئۆتكەن قېتىم كۆرۈشكەن چېغىمىزدا ماڭا «سىزنىڭ

شېكەر بىلەن زەھەرنى ئارىلاشتۇرۇۋەتكەندەك بەتتەم خەتلىرىڭىزدىن خويمۇ زېرىكتىم» دېگەنىدىڭىز. لېكىن، شۇ ۋاقىتلاردا ئاشۇ «بەتتەم» خەتلەرنى يېزىپ بولالماي مەنمۇ زېرىككەنىدىم. مانا ئەمدى قولۇمغا قەلەم ئېلىۋېتىپ، مۇشۇ خېتىمنىڭ بارلىق «بەتتەم» خەتلىرىمنىڭ خاتىمىسى بولۇپ قالىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىۋاتىمەن. بەلكىم ھازىر سەۋەبىنى بىلىشكە ئالدىراۋاتىسىزغۇ دەيمەن.

بىزنىڭ توي ئىشىمىزنى دەپ ئۆيىڭىزگە ئۇچ قېتىم ئەلچى بارغانلىقىنى، ئوچۇق جاۋاب ئالالماي ئاتا ـ ئانامنىڭمۇ تۆت قېتىم بارغانلىقىنى، ئاخىرىدا ئاتا ـ ئانىڭىزنىڭ ئاران تەستە ماقۇل بولغانلىقىنى دېمىسەممۇ ئۆزىڭىز ئوبدان بىلىسىز. چۈنكى، ئۆتكەن شەنبە سىزگە، تويلۇقىڭىزغا سېلىنغان تۆت ئالتۇن جابدۇقتىن، ئالتۇن زىرە بىلەن ئالتۇن ئۈزۈكنى ئالايلى، ئالتۇن زەنجىر بىلەن ئالتۇن بىلەزۈك قېلىپ قالسۇن دېسەم، «ئۇنداقتا قانداق بولىدۇ؟ توي ئىشىمىزغا ئاتا ـ ئانامنىڭ تەستە ماقۇل دېگەنلىكىنى ئۆزىڭىزمۇ بىلىسىز. ئۇلارنى ماقۇل دېگۈزۈپ بولالماي قانچىلىك جاپا تارتقانلىقىمنى سىزگە دادلاپ يۈرمىدىم. تويلۇقۇمنى ئاتا ـ ئانام بېكىتكەن. مەن ئەمدى بۇنىڭغا بىرنېمە دېيەلمەيمەن» دەپ، ئاتا ـ ئانىڭىزنىڭ توي ئىشىمىزدا پاسسىپ ھالەتتە تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئالاھىدە ئەسكەرتتىڭىز.

راستىنى ئېيتسام، ئانام بىلەن دادامنىڭ تويلۇقىڭىزنىڭ تىزىملىكىنى كۆرۈپ، «تويلۇق زىيادە ئېغىر سېلىنىپتۇ، لېكىن ئاشۇ بىر تاللا ئوغلىمىزنىڭ كۆڭلى ئۈچۈن پۇلنىڭ كېمىگە قەرز ئالايلى» دېيىشكەنىدى. لېكىن، مەن بۇنىڭغا ئۇنىمىغانىدىم. سەۋەبى: سىزنىڭ ماڭا بولغان، ھەرقانداق بايلىقتىن ئۈستۈن تۇرىدىغان پاك مۇھەببىتىڭىزگە ئىشەنگەنىدىم. «بېرىپ، ئائىلىمىزنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىنى گۈلئايىمغا دېسەم، ئۇ چوقۇم ھېسداشلىق قىلىدۇ، ئاتا ـ ئانىسىغا چۈشەندۈرۈپ تويلۇقنى يېڭىللىتىپ بېرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئاتا ـ

ئاناموْ قولىدىكى بار پوْلغا توْشلوْق توي قىلىپ بېرىدوْ، مېنىڭ تويوْمنى دەپ قەرزدار بولوْپ قالمايدوْ. مەنموْ تويدىن كېيىن ئاتا ـ ئانامنىڭ قەرزىنى توّلىشىپ بېرىمەن دەپ خىراجەتتىن قىسىلىپ يوْرمەيمەن» دەپ ئويلىغانىدىم. بىراق، ئەمدىلا گەپنىڭ ئوْچىنى چىقىرىشىمغا ماڭا ئازراق بولسىموْ هېسداشلىق قىلىش ئوْياقتا توْرسوْن، گېپىمنىڭ ئايىغىنى كوْتمەيلا هەممە ئىشنى ئاتا ـ ئانىڭىزغا دوّڭگەپ قويوْپ، ئوّزىڭىز بىر چەتكە چىقىۋالدىڭىز.

ـــ نېمىلا بولمىسوْن، ئاتا ـ ئانىڭىزغا بىر دەپ باقمامسىز؟ بەلكىم ئوْلار ماقوْل دەپ قېلىشىموْ موْمكىن، ـــ دېدىم ئوْمىدىمنى يەنىلا ئوْزوْڤەتمەي.

ـــ دېدىمغوْ، ئوْلار هەرگىز ئوْنمايدوْ، ـــ دېدىڭىز بىزارلىق بىلەن چىرايىڭىزنى توْروْپ، ـــ بەزى قىزلارنىڭ تويلوْقىغا سېلىشتوْرغاندا، بوْ تويلوْقنى ئېغىر دېگىلىموْ بولمايدوْ. بەزى قىزلارغا بىر جوْپتىن ئالتوْن بىلەزوْك، سائىتىگە ئالتوْن باغ، بويىنىغا ئالتوْن زەنجىر، ئالتوْن گەردىشلىك زوْنىنار، ئالتوْن زىرە، بەش تاشلىق ئالتوْن سىرغا ... دېگەنلەرنى كەم قويماي ئېلىۋاتىدوْ. مېنىڭ ئوْلاردىن نەرسم كەم؟ مەنموْ شوْلارغا ئوخشاش قىز بالىغوْ؟

بوْ سوّزلىرىڭىزنى دېيىلمەيمەن، چوْنكى مەنموْ شەھىرىمىزدە كاتتا هەشەم بىلەن ئوّتكوْزوْلگەن بىرقانچە تويلارغا ئىشتىراك قىلغانمەن. قىزغا قانداق ئېسىل تويلوْقلارنى ئالغانلىقىدىنموْ خېلى ئوبدان خەۋىرىم بار. لېكىن، ئابروْي، پايدا ـ مەنپەئەت، مەنمەنچىلىك تالىشىپ قىلىنغان ئاشوْ تويلارنىڭ، تويدىن كېيىن قىز بىلەن يىگىتنىڭ بەختلىك ئائىلىسىگە، توْرموْشىغا قانداق بەختسىزلىكلەرنى، كوّڭوْلسىزلىكلەرنى كەلتوْرگەنلىكىدىنموْ خېلى ئوبدان خەۋىرىم بار. تويدىن كېيىنكى ئېغىر قەرزدارلىق، ئىقتىسادىي بېسىم، ئەرلەر ئايالىرىنى يوْزىدىن ـ يوْزىگە «سېنى مانچە مىڭ يوْەن خەجلەپ ئالغان» دەپ هاقارەتلەيدىغان، قوْل ئورنىدا كوّرىدىغان، كوّزگە ئىلمايدىغان بىر قاتار مەسىلەر بىر

جۇپ ئەر ـ خوتۇننىڭ يېڭىدىن قۇرغان بەختلىك ئائىلىسىنى ۋەيران قىلىش ئۈچۈن مەخپىي ئورنىتىلغان مۇددەت ئىچىدە پارتلايدىغان بومبىدەك تەھدىت سالماقتا. تۈگمەس كۆڭۈل ئاغرىقى، سورۇقچىلىقلارنى كەلتۈرۈپ چىقارماقتا.

قىسمەن ئاتا ـ ئانىلار ئېڭىدا قىزلار ھازىر تاۋارغا ئايلىنىپ قالدى. قىزلارمۇ ئۆزىنىڭ تاۋار ئىكەنلىكىنى ئاغزىدا ئېتىراپ قىلمىسىمۇ، لېكىن يىگىتى ئالدىدىكى قەدىر ـ قىممىتىنى، قىممەت باھالىق زىبۇ ـ زىننەتلەر بىلەن، قاتمۇقات ئېسىل تويلۇقلار بىلەن ئۆلچەۋاتىدۇ. گەرچە قىزىنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى قىزىغا ئوچۇق ـ ئاشكارا ھالدا نەق پۇل بىلەن باھا قويمىغان بولسىمۇ، لېكىن ھەر خىل ئېغىر تويلۇقلار ئارقىلىق باھا قويۇپ، ئوغۇل تەرەپ بىلەن شەكلى ئۆزگەرگەن سودا قىلىۋاتىدۇ. بۇ قىزلارنىڭ ئىززەت ـ ئابرۇيىنى، قەدىر ـ قىممىتىنى يۇقىرى كۆتۈرگەنلىك ئەمەس، بەلكى باشتىن ئېگىز كۆتۈرۈپ ئاپىرىپ ئەۋرەزگە تاشلىۋەتكەنلىك.

مەن ئۇيغۇر قىز ـ ئاياللىرىنىڭ ھەممىسىنى، چوڭدىن تارتىپ كىچىكىگىچە، گۈزەللىرىدىن تارتىپ سەتلىرىگىچە، گاس ـ گاچلىرىدىن تارتىپ مېيىپلىرىغىچە، ھەتتا «بۇزۇق»، «پاھىشە» دېگەن بۇ لەنەتلىك تامغا پېشانىسىگە بېسىلغانلىرىغىچە ھەممىسىنى ياخشى كۆرىمەن، قەدىرلەيمەن، ئۇلۇغلايمەن. جاھاندا ھازىرغىچە ئۇلارنىڭ باھاسىنى كۆرسىتىدىغان رەقەم، قىممىتىنى ئۆلچەيدىغان باھانىڭ يوقلۇقىغا ئىشىنىمەن. مېنىڭ نەزىرىمدىكى مىللىتىم قىز ـ ئاياللىرى ئەنە ئاشۇنداق بىباھادۇر.

گۈلئايىم، مەن بۇ قاراشلىرىم ئارقىلىق سىزنى تەسىرلەندۈرمەكچى، شۇ ئارقىلىق تويلۇقىڭىزنى يېڭىللىتەمكچى ئەمەسمەن ھەم سىزنىڭمۇ تويلۇقىڭىزنى ھازىرچە ئۆلچەمدىن يېڭىللىتەمىدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنىمەن، چۈنكى تويلۇقىڭىز ھەقىقىدىكى بىرقانچە قېتىملىق

سۆھبىتىمىز بۇ نۇقتىنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ.

ئەپۇ قىلىڭ، گۇلئايىم، مېنىڭچە، زىيادە مال - دۇنيايىم بولغان بولسا، دېگىنىڭىزدىن ئارتۇقراق تويلۇق ئالغان، تويىنى ئاتا - ئانىڭىزنىڭ ئارزۇسىدىكىدىن ئاشۇرۇپ، ھەشەمەتلىك قىلغان بولاتتىم.

ئاتا - ئانىڭىز سىزگە تويلۇقنى ئېسىل ئالدۇرۇپ، تويىنى داغدۇغىلىق قىلىپ، خەلقىئالەم ئالدىدا داغۋازلىق قىلىشىنى ئويلايدۇ. سىز تويلۇقىڭىز ئاددىي بولۇپ قالسا قەدىر - قىممىتىڭىز تۆۋەنلەپ كەتكەندەك ھېس قىلىپ، خەقنىڭ مەسخىرىسىگە قېلىشتىن قورقىسىز. مەن ئېغىر ئىقتىسادىي چىقىم بەدىلىگە ئارزۇيۇمنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، ئاتا - ئانامنى قىيناشنى خالىمايمەن.

كونىلارنىڭ، كېسىلىنى يوشۇرسىڭ ئۆلۈمى ئاشكارا بولىدۇ، دەيدىغان ھېكمەتلىك سۆزى بار. شۇڭلاشقا، مەن ھەممە خىجىللىقنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ «كېسىلىم» نى ئاشكارا قىلدىم. ئەمدىكى گەپ، تويىمىزنىڭ بولۇش - بولماسلىقى سىزگىلا باغلىق بولۇپ قالدى، شۇڭلاشقا ياخشىراق ئويلىنىپ، ۋاقتىدا جاۋاب بېرىۋېتەرسىز.

سىزگە جاسارەت تىلەيمەن.

ئونىنچى خەت

(خاتىمە ئورنىدا)

قەدىرلىك دوستۇم مەرەمنىسا:

مەن ئۆلۈپ كېتىمەن. مېنىڭ بۇ دۇنيادىكى رىزقىم بەلكىم ئەتە - ئۆگۈنگىچە تۈگەر. مەن ئەجىلىمنىڭ يېقىنلاپ قالغانلىقىنى دادام بىلەن ئانامنىڭ سۆھبىتىدىن سېزىپ قالدىم. دوختۇر ئانامغا مېنىڭ بىرنەچچە كۈنلۈكلا ئۆمرۈم قالغانلىقىنى، شۇڭلاشقا مېنى ئۆيگە قايتۇرۇپ كېتىپ، گېلىمدىن نېمە ئۆتسە

شۇنى بېرىپ، كۆڭلۈم نېمىنى خالىسا شۇنى قىلىپ بېرىپ، ئاخىرەتلىكىمگە تەييارلىق قىلىشىنى ئېيتىپتۇ. ئۇلار مېنى ئۇخلاپ قالدى دەپ ئويلاپ، خېلى ئۇزاق مەسلىھەت قىلىشتى ۋە ماڭا ھېچ ئىشنى چاندۇرماسلىقنى، مېنى دوختۇرخانىدىن ھاياتىم ئاخىرلاشمىغۇچە ئاچقىپ كەتمەسلىكنى قارار قىلىشىپ، دوختۇرنىڭ قېشىغا چىقىپ كەتتى. شۇ ھامان يۇرىكىم بىرنەچچە دەقىقە دوختاپ قالغاندەك بولدى. ئاتا ـ ئانامنىڭ قىلىشقان گەپلىرىنى خۇددى چۈشۈمدە ئاڭلىغاندەك، قۇلىقىمغا پەقەتلا ئىشەنگۈم كەلمىدى. شۇنداقلا ئۆلۈپ كېتەرمەنمۇ؟ دوختۇرنىڭ دېگەن گەپلىرى راستمىدۇ؟ دېگەن سوئاللار يۇرىكىمنى خۇددى مۇشۇك تاتىلىغاندەك ئازابلايتتى. ئىلگىرى كېسەل ئازابىدا قىينىلىپ، قېشىمغا ئەزرائىلنىڭ تېزرەك كېلىشىنى ئارزۇ قىلغان بولسام، مانا ئەمدى ھاياتقا قىيالمايۋاتاتتىم. بىر كۈنلۈك ھاياتىمنىڭ نەقەدەر قىممەتلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىۋاتاتتىم. لېكىن، رېئاللىق ئالدىمدا تامدىكى قاچانلاردا پەيدا بولۇپ قالغان تۆشۈكتەك رەھىمسىزلەرچە چەكچىيىپ تۇراتتى. بىردىنلا بىرەرسىگە ئېچ ـ قارنىمنى تۆكۈپ قورسىقىمنى بوشىتىۋالغۇم كېلىپ كەتتى. ئەتراپىمغا دەرمانسىز قارايمەن، كېسەلخانىدا ئۆزۈم يالغۇز (باشقا كېسەللەر شامالدىغىلى سىرتقا چىقىپ كەتكەن ئوخشايدۇ)، مۇشۇ دەقىقىدە قاتتىق غېرىبسىندىم. پۈتكۈل ۋۇجۇدۇمنى يىغا قاپلاپ كەتتى. يالغۇزلا، بىرەر ئىنسانغا ئىككى ئېغىز گەپ قىلىۋالالماي ئۆلۈپ كېتەرمەنمۇ؟ تۇرۇپلا سەن ئېسىمگە كەلدىڭ. يولۇڭغا بەكمۇ تەلمۈردۈم (تۇنۇگۈن يوقلاپ كەلگەندە، ئەتە يەنە كېلىمەن دېگەن ئەمەسمىدىڭ)، ھازىرلا جېنىم چىقىپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلۇپ تەشۋىشلەندىم. ئاخىر سەن بىلەن دىدارلىشالماي ئۇ ئالەمگە كېتىپ قالسام... دەپ ئويلاپ، سېستىرانى چاقىردىم ـ دە، قەغەز ـ قەلەم ئەكەلدۇرۇپ، ساڭا بۇ خەتنى يېزىشقا كىرىشتىم. قەلەم تۇتقان قولۇم تىترەۋاتىدۇ. يازغان خەتلىرىم كۆزۈمگە ئىسسىر ـ

چىمىر كۆرۈنۈپ، بېشىم قېيىۋاتىدۇ. لېكىن، ئەڭ ئاخىرقى ماغدۇرۇمنى يىغىپ خېتىمنى داۋاملاشتۇرۇۋاتىمەن.

جېنىم دوستۇم مەرھۇمنىسا:

مەن ئۇچۇن دىلمۇراتتىن ئەپۇ سوراپ قوي. ناۋادا ئۆلۈپ كېتىپ قالسام، ئۇ مېنى ئەپۇ قىلغان بولسىلا، قەبرەمنى پەقەت بىر قېتىملا يوقلاپ قويسۇن. مەن ئۇنىڭدىن خېلى بۇرۇنلا ئەپۇ سورىماقچىدىم. لېكىن، قىزلىق غۇرۇرۇم تاكى بۇگۈنگىچە بۇنداق قىلىشىمغا يول قويمىدى. بەلكىم سەن يۇقىرىقى قۇرلارنى ئوقۇۋېتىپ، مېنى جان ھەلقۇمىغا يەتكەندە ئالجىپ قالغان ئوخشايدۇ دەپ قالارسەن. بىلىپ قوي، مېنىڭ ئىلگىرى دىلمۇراتنىڭ گېپىي چىقسىلا ئۆزۈمنى مەغرۇر تۇتۇشلىرىم، دىلمۇراتنى ئۇچرىتىپ قالسام ھېچ ئىش بولمىغاندەك قاپتىلىمغا ئالماي يۇرۇشلىرىم پۈتۈنلەي ساختا ئىدى. مەن مۇشۇ ساختىلىقنى ئوخشىتىش ئۈچۇن نۇرغۇن بەدەل تۆلىدىم. ئۆزۈمنى نۇرغۇن ئازابلىدىم، ئۆزۈمنى ئۆزۈم يەتكۈچە ئالدىدىم. تالاي ياخشى پۇرسەتلەرنى قولدىن بېرىپ قويغىنىمنى بىلىپ تۇرۇپمۇ تەن بەرگۈم كەلمىدى.

مەرھۇمنىسا، ھازىر بۇنىڭ سەۋەبىنى ساڭا چۈشەندۈرۈشكە قەلەم تۇتقۇدەك ماغدۇرۇم يوق، شۇڭا خېتىمنى قىسقا يېزىشقا تىرىشۋاتىمەن. ساڭا دىلمۇراتنىڭ ماڭا يازغان بىرنەچچە پارچە خېتىنى قالدۇرىمەن (خەتنى قەغەزگە ئوراپ، پىچەتلەپ ساندۇقۇمغا سېلىپ قويغان، ئانام ئېلىپ بېرىدۇ. ئانامغا تاپىلاپ قويىمەن). سەن ئاشۇ خەتلەرنى ئوقۇغاندىن كېيىن، يۇقىرىقى سۆزلىرىمنىڭ سەۋەبىنى چوقۇم چۈشىنىۋالىسەن. سەندىن يەنە بىر ئۆتۈنۈشۈم بار. تېنىم تۇپراققا كۆمۈلگەندىن كېيىن، دىلمۇراتنىڭ خەتلىرىنى بىر ئامال قىلىپ گېزىت ـ ژۇرناللارغا باستۇرغىن. خەتتىكى بىر قىسىم مەسىلىلەرنى بارلىق ئاچا ـ سىڭىللىرىمىز مۇلاھىزە قىلىپ كۆرۈپ باقسۇن.

ھاياتىمنى قايتىدىن باشلىماقچى، دىلمۇراتقا ئەمەلىي

ھەربىكتىم ئارقىلىق جاۋاب قايتۇرماقچىدىم. نۇرغۇن ئارمانلىرىم ئۆزۈم بىلەن بىللە قەبرەمگە دەپنە قىلىنىپ كېتىدىغان بولدى.

خەير، ساڭا سالامەتلىك ۋە بەخت تىلەپ كۆزى ئوچۇق كەتكەن دوستۇڭ گۈلئايىم.

1993 ـ يىلى، ماي

بۇلبۇلستان (پوۋېستلار)

ئاپتورى: ياسىنجان سادىق
مەسئۇل مۇھەررىرى: زىلەيخا ئەزىز
مەسئۇل كوررېكتورى: سەنەۋەر ئىبراھىم
تەكلىپلىك كوررېكتورى: ۋەلى زەيدۇن
مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت
نەشر قىلغۇچى: شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
تېلېفون: 0991 – 2827472
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830001
باسقۇچى: بېيجىڭ شۇنچېڭ رەڭلىك مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتى
تارقاتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى: 880×1230 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 14.125
نەشرى: 2013 ـ يىلى 9 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
باسمىسى: 2013 ـ يىلى 9 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 1 – 3000
كىتاب نومۇرى: ISBN 978 – 7 – 228 – 17052 – 4
باھاسى: 39.00 يۈەن